HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

O P E R E

I

Ediție și note de
EUGENIA TUDOR
Prefață de
CONST. CIOPRAGA

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA
București — 1972

STUDIU INTRODUCTIV

Două compartimente ale istoriei literaturii revendică, îndreptățite, personalitatea Hortensiei Papadat-Bengescu, a cărei operă stă la temelia romanului românesc citadin și a celui de analiză. Creatoare de opere solide, primite de unii cu sentimentul unei revelații, de alții cu rezerve, timpul lucrează în favoarea sa. Noutatea viziunii, de la *observația scormonitoare* (cum o califica Tudor Vianu), pînă la așezarea în pagină, are ca impuls germinativ o vie apetență pentru realitățile sufletești invizibile. Nu-i găsim precursori, căci ea nu se înscrie în matricea stilistică tradițională decît prin interesul pentru social (acesta dintr-un unghi de vedere particular). Erupția de sevă originală se produce tîrziu, aproape de patruzeci de ani, după ce cunoscuse diverse realități sociale și psihologice, dar și după lecturi întinse din marii moderni europeni Fără să dispună de pregătire estetică sistematică, autoarea cronicii Hallipilor redescoperă singură soluții, principii, pe măsură ce scrie. O inteligență sclipitoare, la nivelul sensibilității, i-a deschis perspective către mediile umane ce conveneau temperamentului întrebător. O reală capacitate analitică, bazată pe intuiție fină, a îndrumat-o către o literatură de probleme, de cazuri complicate. Piesele sînt demontate în fragmente și particule pentru o examinare meticuloasă. Întinse pe masa de studiu, fișele de caracterizare ridică uneori semne de întrebare. Le va putea regrupa scriitoarea în ansambluri semnificative ? Nu se va rătăci în dedalul ipotezelor ?

Lucru curios, destinul scriitoarei a fost să trăiască cea mai mare parte a vieții în provincie, în orașe monotone. În provincie a scris romane citadine, a consemnat literar moravuri și tablouri

bucureștene, scene în decor vienez sau elvețian. Etapele biografiei poartă titluri modeste : Turnu-Măgurele, Buzău (probabil Ploiești), Focșani, Constanța, și, tîrziu de tot, București. Pentru prozatoarea în care cîțiva admiratori vedeau „o mare europeană“, mutarea la Iași a rămas un vis neîmplinit. La București avea să ajungă la bătrînețe, după pensionarea soțului ei. Aspirase să trăiască într-o ambianță literară stimulatoare, de care n-a avut parte. Cîteva personaje feminine din prozele scurte — Adriana din *Romanul Adrianei*, alteori Manuela — exprimă în numele autoarei nostalgia unei ambianțe elevate. Tendința de a migra către București constituie pentru alte figuri, din romane, un scop suprem.

I

La nașterea Hortensiei Papadat-Bengescu, într-un mic tîrg din Moldova de jos, începea un destin uman deosebit, sub semnul unei inteligențe pătrunzătoare. În stilul ei de viață, fondul cerebral va da tonul totdeauna, îndrumînd-o către reflecție și luciditate. Din exercițiile literare naive ale copilăriei se descifrează un temperament creator : fiica unică a ofițerului de infanterie Dimitrie Bengescu (frate al generalului G. Bengescu, autor dramatic) trebuia să devină scriitoare. Cîte o companie din regimentele de provincie era detașată, în epocă, în tîrgurile din județe : la Pașcani, o companie de la regimentul din Fălticeni, la Ivești una din regimentul de la Tecuci. La 8 decembrie 1876, căpitanul Dimitrie Bengescu, de obîrșie olteană, devenea tată, pare-se cam fără voie. Căsătoria cu Zoe Ștefănescu, moldoveancă din Iași, fiică de învățători și profesoară ea însăși, fu legalizată abia peste doi ani, la 20 noiembrie 1878. Soția aducea ca zestre „una mie cinci sute de galbeni“ [1].

În cadrul cvasi-rural de la Ivești, ulterior în orașe de garnizoană, familia se ocupă de educația copilei, talent precoce, care la cinci ani scria „o compoziție asupra celor patru anotimpuri“ — patru linii de caiet. Din această etapă, viitoarea prozatoare reține „extazul lent al miracolului de a exista“, cum declară tîrziu în *Peisaje ale amintirii* (*Viața românească*, 1933, nr. 3). Singuratică, se dedă visării, încercînd să descopere misterul lucrurilor de „dincolo de casă și oraș, undeva departe“ *(Autobiografie)*. Mama, bolnavă de inimă, „era cea mai bună făptură“, precizează un jurnal intim de prin

[1] Valeriu Ciobanu, *Hortensia Papadat-Bengescu*, E.P.L. 1965, p. 9.

1947—1949, din care Camil Baltazar extrage fragmente (în *Contemporan cu ei*, 1962). „Ea cu răbdare m-a învățat slovele, apoi cititul în limba noastră scumpă, cît și limba franceză“. Dimitrie Bengescu, ajuns general, avea preocupări fine, iubind „ornamentele vieții, muzica și poezia“. De menționat colocviile lui cu fiica, despre scriitori români și francezi, un mod de a-i cultiva aplicarea „spre compoziția literară“. Fapt remarcabil, de asemenea — omenia „bravului soldat“ în raporturile cu cei umili. „Deodată cu abecedarul am învățat că Ion, soldat de ordonanță al tatălui meu, trebuia socotit ca un prieten al casei noastre.“

Institutul de domnișoare „Bolintineanu“, din șoseaua Jianu, lasă urme în cultura scriitoarei, care aprofunda acolo limba franceză și destul de temeinic germana. La română, franceză și germană, în clasa a V-a, obținea media 10. „Camaradelor de școală le făceam, bucuros, compozițiile și le ceream, uneori, în schimb, soluția vreunei probleme algebrice.“ De la pensionul condus de Maria Anghelescu (născută Bolintineanu), un fel de rudă a elevei Hortensia Bengescu, pornesc spre părinți, săptămînal, scrisori delicate, învestite cu un aer de continuă seriozitate [1]. Adolescenta declama din Shakespeare și Eminescu, își încerca posibilitățile în pictură și cînta fără dificultate la pian. „Pentru muzică — afirmă ea în *Jurnal* — am avut ceea ce se cheamă talent neizbutit, am descifrat-o cu ușurință mare, în dauna studiului lent, al atingerii fiecărei clape; am înțeles lacuna și am renunțat treptat, fie chiar la descifrarea temelor muzicale pentru care aveam multă predispoziție.“ Pasiunea literară e mai puternică, însă interesul pentru muzică transpare, la rîndul lui, cu nostalgia nerealizării, de la *Romanul Adrianei* pînă la *Concert din muzică de Bach* și celelalte.

Drama tinerei cu înzestrare intelectuală excepțională a fost, după anii „de paradis“ ai pensionului, întreruperea studiilor. Regretul nu se va stinge niciodată. „Îmi place grozav să învăț, atît știu eu să fac bine“, îi comunica lui G. Ibrăileanu în 1914. „Sunt timpuri cînd judec aproape cu necaz pe cei ce mă stăpîneau atunci, și n-au înțeles atîta lucru, că eram făcută să învăț mult“. Sînt „timpuri cînd dorința de a ști, de a cerceta, de a mă afunda în labirintul cunoașterii, mă cuprinde cu furie“ (19 febr. 1914). Ideea e reluată într-o confesiune din *Jurnalul* de la sfîrșitul vieții. „Părinții mei scumpi și luminați refuzaseră cu hotărîre să mă lase să urmez studii mai departe, la universități, în țară sau (cum aveam

[1] Valeriu Ciobanu, *op. cit.*, p. 14.

ocazia) în străinătate. Eram unicul copil, mama era cardiacă și armele ei erau enorme: ea nu-mi mărturisea durerea de a mă vedea plecînd în străinătate, ci avea crize de inimă grave (din această pricină, neîndoios), tata era gînditor. Eram foarte matură la învățătură, dar în traiul cotidian eram o timidă, incapabilă de a mă descurca în lucruri practice. Nu. Pe drept, nu mă putea cineva concepe studentă la Paris, în acea babilonie, în acel haos... Aici, la București, tata avea unele referințe de camaraderii intime și nu vrea pentru gîsculița lui albă ce eram, în acest sens, nu vrea acest mediu studențesc. Eu însă adoram învățătura și, lipsită de ea în chip oficial, m-am simțit mîhnită și am acceptat la prima ocazie de revanșă căsătoria. Cum ea se prezenta, cu ipocrizie, sub unele aspecte bune, s-a făcut!"

La douăzeci de ani, Hortensia Bengescu se căsători oarecum demonstrativ, ceremonia oficiindu-se la București, după oarecare opoziție din partea tatălui. Urmară renunțările unui mariaj nepotrivit, care totuși avea să dureze. Nicolae Papadat, pe care-l cunoscuse la Turnu-Măgurele, nu se bucura de simpatia generalului; cu timpul, acesta va fi „profund nemulțumit" de el. Deosebirile de structură erau ireconciliabile, partenerul („om de altfel fără vicii, fără fapte rele") fiind un personaj rigid, anticultural. Mutările, cu care prozatoarea e obișnuită din copilărie, continuă, magistratul de la Turnu-Măgurele fiind transferat în decembrie 1903 ca „membru de ședință" la tribunalul din Buzău. Deși N. N. Papadat funcționă temporar ca judecător la „ocolul Tîrgoviște", familia rămase tot timpul la Buzău. În 1905, magistratul și soția proiectau să-și petreacă o parte din vacanță la Slănicul Moldovei iar restul în străinătate, intenție anunțată de presa buzoiană. Viitoarea scriitoare leagă prietenie cu Constanța Marino-Moscu, soția magistratului Gheorghe Moscu; participă cu soțul la reuniuni mondene sau la spectacolele unor formații teatrale în turneu. Imagini de la balul „Crucii Roșii", de la „balul dat de comandantul regimentului", la care era prezentă „toată lumea aleasă din Buzău", impresii de la „nunta fiicei comandantului de regiment", consemnate de cronicarul monden al presei locale — constituie un fond de fapte cu posibilă utilizare literară.

La 1 iulie 1909 se făcură mișcări în magistratură, și N. N. Papadat fu numit „judecător de ședință" la tribunalul Putna. Familia, sporită cu cinci copii, se strămuta pentru lung timp la Focșani [1].

[1] Ion Moldoveanu, *Hortensia Papadat-Bengescu la Buzău*, în *Viața Buzăului* (supliment), aprilie 1970, p. 11.

Mediul nu diferă de acela de la Buzău. Hotărîrea de a scrie se accentuează, în ciuda vicisitudinilor (creșterea copiilor implicînd sacrificii), ca o necesitate vitală. Paginile redactate noaptea reprezentau pentru soția de magistrat de provincie un refugiu în intelectualitate; corespondența cu Constanța Marino-Moscu, de la Buzău, altă nefericită, e o eliberare. La Focșani e „foarte urît", mai ales în timpul dezghețului. Lui G. Ibrăileanu i se confesează fără înconjur: „Orașul, case, oameni păreau că se tîrăsc în mocirlă. Simțeam nevoia să strig, atît mă înăbușea urîtul." Apăsare bacoviană. Dar locuința de acolo, înconjurată de „pogonul" de curte, e prielnică scrisului: „O casă veche a unei beizadele oarecare, joasă, cu odăi mari cum nu se mai fac acum. O sală de 11 metri pe 4, unde mă plimb neobosit cînd sînt singură și lucrez" (19 febr. 1914) [1]. Era o proprietate a generalului Bengescu.

Debutul scriitoarei se produce în orașul de pe Milcov, în care în momentul Unirii locuise iunkerul Grigore Alexandrescu. Trimise ziarului conservator *La Politique* un mic articol: *Sur la mort de Pierre Liciu* (1912, II, 10 apr.). Altele urmară: *Leurs violons chantaient...* (în legătură cu catastrofa transatlanticului „Titanic"), *Le Théâtre de Bataille*, un scurt comentariu asupra lui Marcel Prévost și altele, semnate Suzon sau Loys (poate în amintirea austriacei Louise (Loysa) Salvini, bunică după tată [2]. Erau pagini de aspect publicistic, în stilul agreat de unele cercuri din țară; ziarul apărea la București și cultiva veleitățile mondene. Articolul despre Marcel Prévost purta numele curent al scriitoarei, urmat de pseudonimul Loys. Constanța Marino-Moscu o consiliază să nu-și irosească talentul în scrisori de „zece pagini". Să facă literatură. O și amenință: dacă nu se hotărăște pentru literatură, îi publică epistolele. „Știu că scrisorile sînt un domeniu exclusiv personal și prietena exercită numai o coerciție afectuoasă. Prietena, ea însăși scrie și am citit-o bucuroasă, într-o mare revistă." Constanța Marino-Moscu, apreciată de Ibrăileanu, colabora la *Viața românească*, fiind mai tîrziu autoare a volumelor *Tulburea*, *Amintirile Caterinei State* și altele. „Iată ceva mai stimulator. Să scriu. Dar îmi trebuie o convingere. Semnele vocației — articolele de ziar — nu însemnau pentru mine nimic..." *(Jurnal)*.

[1] Corespondența cu criticul — la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu" din Iași. Publicată în vol. *Scrisori către Ibrăileanu*, E.P.L., 1966.

[2] Valeriu Ciobanu, *op. cit.*, p. 18.

Pentru a pătrunde în „labirintul cunoașterii", contactele cu „Verlaine... France... Baudelaire... Heine" sînt o necesitate spirituală. Învață „italienește", așa cum „am învățat și englezește puțin", „fiindcă mi-a plăcut și am vrut..." Ca exercițiu, scrie versuri „în franțuzește", dar idealul (împărtășit lui Ibrăileanu) e altul: „Ambiția mea a fost să fiu un mic *scriitor român*". Corespondența cu Ibrăileanu ia aerul unui dialog de lungă durată. La Iași, „influența locului" ar fi fost salutară, dar scriitoarea „nu mișcă niciodată acul destinelor". Transferul soțului la Curtea de apel din Iași rămîne așadar în seama norocului. După apariția primei schițe, *Viziune*, în *Viața românească* (1913, nr. 1), publicația ieșeană devine pentru ea „revista noastră", debutanta considerîndu-se sufletește prietenă a grupării. Criticul îi insuflă „curaj, ambiție, înălțare sufletească, acea putere care te face să te întinzi pînă la rupere". După alte cîteva mostre lirice — între care *Dorința*, *Vis de femeie*, *Marea* — Ibrăileanu îi recomandă să treacă la literatura de notație obiectivă. G. Topîrceanu o încuraja, la rîndul lui, „cu elanul prieteniei", vizitînd-o la Focșani sau revizuindu-i stilistic nuvelele.

Fantoma gînditorului nocturn de la *Viața românească* („omul de noapte") veghează, dirijînd nevăzut încercările prozatoarei. Încrederea în el e totală. Debutanta din 1913 lucrează febril, „cu gîndul și plăcerea" de a-l satisface, convinsă că îndrumarea spre roman, sugerată de Ibrăileanu, îi „va schimba forțamente forma concepției și a stilului". Scrie cu ușurință („nici nu mă pot urmări"); întreruperile, din cauza sănătății capricioase sînt comunicate „bunului meu maestru". Prin martie 1915 participa la o șezătoare literară la Focșani, care i-a „procurat mulțumiri de nespus", un fel de răsplată din partea unei „providențe oarecare, în schimbul suferințelor cu care mă hrănește obicinuit". Între oaspeți era și G. Topîrceanu, „micul meu amic". Agitația generală, premergătoare intrării în război, transpare epistolar, suprapunîndu-se problemelor creației. „Oameni cu suflete de Renaștere, trăim cu toții o viață de surescitare și de neastîmpăr psihic în mijlocul evenimentelor." Renunțînd la proiectul de a se retrage la Iași, familia magistratului rămînea la Focșani. „Moldova e suprasaturată, noi nu avem azil sigur — sîntem numeroși și nu avem bani — bărbatul meu nu se poate hrăni decît cu slujba sa și are ordin să rămîie."

Pînă la armistițiu, în 1918, izolarea e totală. Printr-o întîmplare, scriitoarea călători o dată la București, sub ocupație germană; făcu o vizită la ziarul *Lumina*. La redacție cunoscu, cu „plăcere mare și deosebită", pe C. Stere și revăzu pe „amicul nostru Topîrceanu", acesta oscilînd între „dorința mare de a pleca la Iași și datoriile care îl rețin aici". Cu poetul, care o ajută „ca un frate bun", mergea, în iunie 1918, la editorul Alcalay, „să căutăm hîrtie" pentru volumul *Ape adînci*, la a cărui editare Ibrăileanu și G. Topîrceanu s-au „gîndit împreună" din 1916. Vlahuță o stimulase generos în acest sens.

Proiectul mutării magistratului N. N. Papadat într-un post de consilier de Curte redevenea de actualitate. Se învedera „necesitatea unui oraș universitar"; fiicele scriitoarei, „foarte frumoase", absolveau liceul și aveau nevoie, pentru continuarea studiilor, de „economia și protecția căminului părintesc". Postul de procuror care i se oferea lui N. N. Papadat, fu refuzat ca nepotrivit. Starea morală a scriitoarei era rea. „Eu port încă pe frunte casca de fier a necazurilor deprimante prin care am trecut și care după ce mi-au ros sufletul, mi-au alterat sănătatea." Însemnările zilnice alternează cu tentative de creație: „...am creionat cîteva versuri (știți că, excepțional, le scriu franțuzește) care și ele se resimt de epocă". Cu toate adversitățile, a elaborat două piese de teatru (*Bătrînul*, *Povîrnișul*) și fragmente din *Balaurul*. Din nefericire, timpul nu e deloc bun „pentru o evaluare justă a unei lucrări intelectuale". La Iași, G. Ibrăileanu și prietenii nutreau speranța reapariției *Vieții românești*, ca o ieșire din marasm.

Izolarea de la Focșani îi strînge inima: „Lipsa de comunicație mă asfixiază..." Contactele cu Ibrăileanu, epistolare, sau prin mica publicitate a *Luminii*, sînt ca o briză de aer proaspăt. „Cînd d-voastră m-ați încurajat, primit, adoptat și îmboldit la lucru, mi-am găsit și energiile și căldura necesară lucrului; vă datorez puținul ce sînt și enormul *dar* al unei vieți sufletești fără de care nici nu pot înțelege cum am trăit și cum pot trăi alții." Deși indiferentă față de „glorie", apariția volumului *Ape adînci*, în decembrie 1918 (pe copertă fiind datat: 1919), e o bucurie. „A apărut cînd nu mă mai gîndeam la el, fără să-l văd decît după un timp, fiind scutită și de stînjenirea, și de mulțumirea primei impresii. Aud că se vinde... Zice că a scos 2000 (de exemplare)". Ibrăileanu e consultat: „Cum vi se pare cartea? Negreșit că nu e nici luxoasă, nici frumoasă, dar e sobră și serioasă; și hîrtia dobîndită prin stăruința lui Top., ca și corectura, opera lui, sînt excepționale." Așadar, prozatoarea nu va fi un „scriitor postum". Cîte o impresie bună o mișcă. „Deunăzi un mic reporter, prieten al băiatului meu, îmi spunea ce mult mă prețuia domnul Caion."

Aprecierea dată cărții de Ibrăileanu (în primul număr al revistei *Însemnări literare* din 1919) îi transmite o „vitalitate proaspătă", deșteptînd-o din „starea soporifică".

Dificultățile de familie, prelungite după război, favorizează exodul imaginar într-un Iași spiritual, creator de valori, care se confundă cu atmosfera *Vieții românești*. „De cîte ori nu l-am dorit și n-am pornit spre el ? Niciodată nu mi-l voi închipui altfel decît ca pe o patrie dulce și primitoare." Lucra, desigur, simpatia pentru Ibrăileanu și magia distanței. „Am oferta briliantă, adusă de împrejurări, să mă mut la București, dar timpul mi-ar fi vîndut și mai mult vieții de toate zilele și, în total, nu sînt dispusă să accept." În starea de provizorat în care se află, prozatoarea transcrie și transformă lucruri vechi, simțind vie „puterea creatoare". (13 febr. 1919). La invitația lui E. Lovinescu, trimitea la *Sburătorul* fragmente mărunte și o nuvelă, *Pe cine a iubit Alisia ?*

Starea sufletească depresivă se particularizează într-un *„goût d'amertume"*, cu manifestări cronice. „E gustul meu permanent și natural, de la un timp. Eu, de altfel, sînt grav atinsă de mizantropie și mîhnită că am boala asta cumplită. Din pricina ei văd cam mohorît." În juru-i simte numai „adversitate". Crizele de nervi din etapa în care scria *Marea* se repetă. „Acum nu mai e primejdie. Boalele mari dau imunitate. Am rămas numai cu obiceiul de a mă uita cîteodată la vîrful salcîmului bătrîn din curte. Sunt pesimistă... Cuvîntul e uzat și discreditat. Sunt cum îmi sunt împrejurările. Poate chiar curajoasă față de ele [...]. Idealuri fără aspirațiuni." La București, se pregătea, în decembrie 1919, reprezentarea dramei *Bătrînul*, dar repetițiile erau întrerupte, urmînd a fi reluate, în prezența autoarei, în noiembrie 1920. Premiera avu loc în februarie, anul următor, „în condiții mohorîte, cu lucrurile și oamenii gravi și neprielnici bucuriei". Totuși, faptul că se joacă presupune — cum îi scrie lui Ibrăileanu — „o mare satisfacție, independentă de rest". Întîlnirea întîmplătoare cu Brătescu-Voinești, în capitală, o redresează pasager : „...de cîte ori îl văd, simt un curaj moral nou și plăcut".

Un prospect de la Iași, anunțînd „apariția revistei noastre", e primit cu simpatie. Printre membrii comitetului de sprijin figurează și Hortensia Papadat-Bengescu, care dădea procură lui Mihail Sevastos, „avocat din Iași", să semneze actul de constituire și statutele Institutului de arte grafice și editură „Viața românească". În 1920, i se tipărea drama *Bătrînul* și apărea *Sfinxul*, „conținînd *Scrisorile către Juan*". Al doilea volum de proză, oferit lui Ibrăileanu cu „plăcere deosebită", găsea în criticul ieșean „un apreciator neuitat". Un capitol de război, *Ca să te pomenesc* (din *Balaurul*), tipărit în *Viața românească* (septembrie 1920), fusese lăudat de Ibrăileanu, care-i mai cerea altele, precum și „note pe margini de cărți". De la acestea din urmă, prozatoarea se recuză, timpul fiindu-i „așa de scurtat de barbaria și inconfortul vremurilor".

Generalul Dimitrie Bengescu se stingea în noiembrie 1921, la Focșani, și doliul prozatoarei era „profund". În iulie, anul următor, avea necazuri cu una din fiice, bolnavă, „la început rău instalată" la mănăstirea Văratec, unde fusese trimisă pentru „aerul prețios"... Pentru a dobîndi „destine scenice", drama *Povîrnișul*, începută înainte de război, cerea eforturi. Creația devenită „raritate" e „pricină a nemulțumirii" cronice. Ce perspective i se deschideau prozatoarei ? Ultima scrisoare către Ibrăileanu, din 19 ianuarie 1923, respiră melancolic : „Munca cerebrală e intensă, dar mecanismul delicat cere repaos".

Răcirea relațiilor cu *Viața românească*, după amiciția strînsă de pînă atunci, părea o imposibilitate. Contactele necesare cu editorii bucureșteni, datoria de a veghea asupra fiicelor, la studii în capitală, și mutarea magistratului N. N. Papadat, promovat în luna mai 1921 consilier la Curtea de apel din Constanța, iată motive ce explicau distanțarea de „revista patronală" de la Iași. „Eu am sediul pe malul mării și îl socotesc ca o onoare și ca o compensație nelipsitelor decepții ale omului riveran. E, de altfel, singura locuință ce se poate găsi deocamdată aci, cum Ovidiu e singurul confrate." Volumul de revelații ***Femeia în fața oglinzii***, apărut la „Alcalay", era trimis de la Constanța lui Ibrăileanu și supus „sancțiunilor interioare ale aprecierii". Cu excelenta nuvelă *Sînge*, trimisă la Iași (*Viața românească*, 1922, nr. 7), contactele cu gruparea revistei care o lansase încetau definitiv.

Semnătura Hortensiei Papadat-Bengescu însoțea, în primul an al *Sburătorului*, pagini fundamental lirice, reunite apoi în volum (*Femeia în fața oglinzii*), și poeme în proză : *Miraje*. Fragmente din *Balaurul* urmau în 1920, pe un fond realist, tragic. „Deși pornită dintr-o pasiune anterioară, valabilă și peste circumstanțe (scria E. Lovinescu, ostil *Vieții românești*), se poate totuși afirma că literatura doamnei Hortensia Papadat-Bengescu a fost stimulată de existența cercului nostru ; dificilă, ermetică chiar, în orice caz puțin accesibilă publicului mare, prezența unei numeroase asistențe și

încadrarea în ritmul mişcării noastre colective i-au putut da acestei literaturi posibilitatea de a se desfăşura în spaţiul unei largi fresce. Opt ani, şedinţele cele mai importante ale *Sburătorului* s-au susţinut pe lecturile masive ale scriitoarei"[1]. Pe întîia pagină, la cîteva volume, se precizează că „pe măsură ce au fost scrise", li s-a dat lectură în ambianţa de la *Sburătorul*. Cînd citesc alţi frecventatori ai cercului, prozatoarea tace rezervată, adîncită într-un monolog interior. Creatoarea Hallipilor e un fel de apariţie nordică, nu glacială, însă împresurată de mister.

Fişa de lucrări se amplifică ritmic, în cincisprezece ani înglobînd aproape zece volume. După *Balaurul* (1923) şi *Romanţă provincială* (1925), începea ciclul Hallipilor, cu *Fecioarele despletite* (1926). În 1927, concomitent cu alt volum al trilogiei (*Concert din muzică de Bach*), tipărea cîteva proze scurte: *Desenuri tragice*. Prieten atent, Liviu Rebreanu înscria numele Hortensiei Papadat-Bengescu printre competitorii la premiile „Societăţii scriitorilor români". Mulţumiri soseau de la Constanţa, pentru „bunele intenţii", „nu către preşedintele S.S.R., ci către confratele şi prietenul care prezidează S.S.R.". Demnitatea e trăsătură de caracter: „Aceste premii decernîndu-se după un criteriu de apreciere literară şi amicală şi după metoda votului, cum eu nu sunt nici apreciată literar şi n-am nici prieteni, cum, de altă parte, nu mă ocup de alegeri, candidatura mea nu poate reuşi niciodată [...]. Am fost foarte nemulţumită, citind pretutindeni că am *candidat*. Formulă curentă, care însă nu reprezintă realitatea. N-am candidat nicăieri, niciodată. Îmi dau seama că sunt dintre acei scriitori care nu se pot bizui pe sprijinul recompenselor oficiale" (26 febr. 1927). *Drumul ascuns* părea să încheie în 1932 trilogia Hallipilor, reluată în alte două volume masive, *Rădăcini* (1938). *Logodnicul* (1935), era un roman izolat.

Autoarea *Concertului din muzică de Bach* colabora în aceşti ani, în afară de *Sburătorul* (serie nouă: 1926—1927), la *Vremea* şi *Tiparniţa literară*. Aceasta din urmă, redactată de Camil Baltazar, îi consacra un număr semnificativ: *Mărturie pentru marea europeană Hortensia Papadat-Bengescu* (1930, nr. 2—5) — cu elogii venind de la Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Mihail Sebastian, Camil Baltazar, Felix Aderca şi alţii. În 1932, scriitoarea era prezentă în *România literară* a lui Liviu Rebreanu, iar în 1933, după o lungă absenţă, în *Viaţa românească* (noua serie bucureşteană).

[1] *Memorii*, II, 1916—1930 (1932), p. 66.

La solicitarea lui Camil Baltazar, publica la revista *Reporter*. Prin pensionarea magistratului N. N. Papadat în 1933, familia scriitoarei putea să se mute, în sfîrşit, la Bucureşti, instalîndu-se într-o casă de pe bulevardul Ardealului.

O preţioasă *Autobiografie* atrăgea atenţia în *Adevărul literar şi artistic* (11 şi 18 iulie 1937). Textul fusese redactat în 1930 pentru o revistă de „critică şi literatură", *Capricorn*, însă publicaţia lui G. Călinescu dispăru după două luni. Tentativa criticului de a da utilizare textului, în noua serie, din 1933, a *Vieţii româneşti*, era condiţionată de „o mică schimbare", privind „un mic pasagiu". G. Ibrăileanu fiind bolnav, G. Călinescu intenţiona să evite unele declaraţii inoportune, de tipul: „Aparţin acum unei grupări literare... Sunt membră fondatoare a *Sburătorului*". „Nu este o cerinţă de partid literar (din partea mea ar fi cel puţin ciudată !), ci de abstractizare deplină a autobiografiei, aşa încît să nu indispună pe nimeni." Refractară sau din motive de consecvenţă, scriitoarea nu încuviinţă, în numele nevoii de „tact" moral, nici o schimbare.[1] La un an după moartea lui G. Ibrăileanu, autobiografia era, în sfîrşit, destinată tiparului, cum fusese concepută iniţial.

Dialogul spiritual E. Lovinescu—Hortensia Papadat-Bengescu, desfăşurat sub semnul unei perfecte comprehensiuni, nu sistează decît la moartea criticului, în 1943. Literatura română trebuie să-i fie recunoscătoare acestuia pentru rolul de stimulator în general; mai cu seamă însă pentru zelul cu care (continuînd acţiunea lui Ibrăileanu) a vegheat şi contribuit la realizarea unei mari scriitoare. Numele ei, „legat pînă la identificare" de *Sburătorul*, declară, cu voce mişcată criticul (vorbind despre sine la persoana a treia), marca un moment din istoria romanului. „Paralel cu această evoluţie provocată, susţinută, criticul [E. Lovinescu] s-a sforţat pentru a o impune atenţiei criticii şi publicului prin zeci de articole şi studii, de care paginile *Sburătorului* şi volumele lui sînt pline. Literatura sa n-a ajuns însă în straturile adînci ale publicului cititor numai din pricina calităţii ei intelectuale; în conştiinţa tuturor criticilor cu răspundere, Hortensia Papadat-Bengescu e creatoarea romanului românesc de analiză psihologică şi una din cele două sau trei mari personalităţi ce domină întreaga literatură română de astăzi. Dacă din neantul uitării mai poate scăpa

[1] Ileana Vrancea, *E. Lovinescu*, E.P.L., 1965, p. 234.

ceva, criticul are convingerea că va supravieţui numele ilustru al tovarăşei vieţii lui spirituale de aproape un sfert de veac"[1].

Tentat de ideea reînnoirii („literaturii să-i dăm forţe noi"), E. Lovinescu a văzut în creatoarea Hallipilor o figură de dimensiuni excepţionale. Pentru confruntarea acestor dimensiuni, termenii de comparaţie nu lipseau. Liviu Rebreanu, Ion Barbu, tînărul Camil Petrescu, un lot de critici deveniţi ulterior valori de prim-plan, s-au integrat pasager în constelaţia *Sburătorului*, populată de zeci de alte fizionomii, de al doilea sau al treilea plan. Dispariţia lui E. Lovinescu, la cîteva luni după uscarea cernelii de pe aceste pagini conferă convingerii lui un aer de sinceritate patetică. Rănit sufleteşte de vechi obstacole, care i-au barat o ascensiune meritată, dezolat de „realităţile tragice" ale dictaturii fasciste, E. Lovinescu găsea în dialogul direct sau epistolar cu prozatoarea o modalitate de redresare. La confesiunile criticului, care-şi revelă epistolar „marea depresiune", de la celălalt capăt al firului nu soseau rezerve de energie. Hortensia Papadat-Bengescu însăşi îl informa despre capriciile unei sănătăţi deficitare, cu crize de natură nervoasă. Era suficient însă că bărbatul care-şi încheia biografia din 1942 cu : „...dezleagă (Doamne) pe om din cazna lui, şi sloboade-l pe robul tău E. Lovinescu" — avea conştiinţa afinităţilor etice cu un suflet ultragiat în alt mod. Prietenie intelectuală, amintind prin stima reciprocă dialogul Chateaubriand — doamna de Récamier.

Un alt război, necazurile de familie, sănătatea şubredă aruncă umbre asupra ultimei etape. Paralel cu romanul *Străina* (iniţial : *Femeia şi leopardul)*, scriitoarea lucra cu intermitenţe la o piesă de teatru, *Sora mea Ana*. Cîteva poezii, în franceză, precedate de o prezentare de E. Lovinescu, apăreau în *Revista română* (1942, nr. 2), în compania lui Ion Vinea, Zaharia Stancu, Victor Eftimiu. „Premiul naţional pentru proză", acordat Hortensiei Papadat-Bengescu în 1946, cînd împlinea şaptezeci de ani, încorona un talent viguros, dar şi o mare voinţă (Perpessicius, care o susţinuse şi cu prilejul „Marelui premiu al Societăţii scriitorilor români", era şi de data aceasta în juriu). Nu se ştie ce au devenit cele două volume ale romanului *Străina* — cu personaje din ciclul Hallipa — pierdut în 1947, la editura „Ciornei" ; fragmente apăruseră în *Revista Fundaţiilor, Revista română, Lumea, Kalende.*

[1] Anonymus Notarius (E. Lovinescu), *Schiţă biobibliografică*, în vol. omagial *E. Lovinescu*, Ed. „Vremea", 1942, p. 54.

Alte pagini aveau să fie revelate postum în *Viaţa românească* (1961, nr. 1 ; 1966, nr. 3) şi în alte părţi. De menţionat, pe lîngă frînturi de jurnal, poezii din etapa 1945—1947, în vers liber, „cu hotărîre de sertar". Trebuiau să rămînă ascunse, „din timiditate", scriitoarea fiind „umila admiratoare a marilor noştri poeţi" *(Jurnal). Creaţie, Sismică, De ce, Sfîşiere* (I, II), *Praznic, Mattinata* etc. sînt nişte interludii, „repause poetice" — nimic mai mult.

Pentru cineva care compară în fotografii din diverse etape imaginea în devenire a scriitoarei, frapantă e privirea gravă, implicînd o viaţă interioară intensă. La şase-şapte ani — profil de infantă de Velasquez, cu guleraş de dantelă, păr abundent, blond, căzînd pe umeri în ondule largi. Ochii mari privesc în acelaşi timp spre lume şi în interior. La maturitate, fizionomie rece, tăioasă, un fel de mistress Siddons dintr-un portret de Gainsborough. Aceiaşi ochi mari, albaştri, ascund un fel de resemnare, îndărătul căreia se bănuieşte totuşi obstinaţie şi dispreţ. Hortensia Papadat-Bengescu a avut totdeauna sentimentul exact al propriei valori. Linia severă a profilului, gura făcută parcă să pronunţe sentinţe definitive nu par să cunoască destinderea unui surîs. Feminitatea la ea e de natură mai degrabă interioară, în orice caz cenzurată de o raţiune mereu trează. La „femeia din faţa oglinzii", prioritatea părea a reveni problemelor individuale ; la maturitate, introspecţia are în vedere, nu fără un gust amar, probleme ale destinului în sens larg. Nici o încărcătură emoţională nu pare a însoţi, în romane, căderea în moarte, după boli descrise minuţios, din apropiere. Drama morţii, ca element general uman, ia însă la scriitoarea bătrînă forme obsesive, de o tristeţe iremediabilă. Anii de la 1950 pînă la dispariţie, în martie 1957, sînt, sub aspect literar, ani fără istorie. La Tuşnad, într-o vacanţă din august 1952, Claudia Millian-Minulescu (in compania lui Ticu Archip) remarca la Hortensia Papadat-Bengescu degringolada unui suflet devastat, cuprins de anxietate. Nervii sînt în suferinţă. „Hortensia Papadat e bolnavă. I s-au stricat resorturile gîndirii, i s-au ruginit minutarele aducerilor-aminte. E un ceasornic încremenit pe o singură oră : ora morţii !"[1] Nu era oboseală trecătoare, ci un declin cu momente de luciditate şi deznădejde, rezumate într-un agitat : „Nu vreau să mor !" Privirea „rătăcită", de o „profunzime aproape

[1] Claudia Millian-Minulescu, *O vacanţă la Tuşnad cu Hortensia Papadat-Bengescu*, în *Viaţa românească*, XIX, 1966, nr. 3, p. 84—89.

înspăimîntătoare", nu înregistrează nimic. Absența e un mod al agoniei. Un proces de contaminare făcea ca eroii bolnavi, imaginați de prozatoare, să pară niște preludii ale „propriului ei destin". Straniu acest deznodămînt, în care opera apare crescînd, ca în mitul meșterului Manole, prin istovirea autorului, integrat în esența ființelor create.

II

Noutatea creației bengesciene ține de o viziune deosebită de tot ce dăduse anterior literatura feminină. Nu mai e sentimentalismul romantic, pe urmele lui George Sand, ci un flux de viață emotivă și intelectuală de factură modernă, irumpînd cu o forță proaspătă, neistovită. Literatura sa, feminină prin acuitatea observației, spulberă voit mitul și misterul, expunînd privirii ceea ce pînă atunci se ascundea în *sfînta sfintelor*, sub cortul sacru. „Studiul femeii mi-a părut totdeauna mai interesant decît al bărbatului, conchide ea, fiindcă la bărbați faci înconjurul faptelor, și faptele sînt rareori prea interesante, pe cînd femeia are o rezervă bogată de material sufletesc, în căutarea căruia poți pleca într-o aventuroasă cercetare plină de surprize" *(Ape adînci)*. Formula *„l'éternel féminin"* e confruntată cu reacțiile masculine, observațiile fiind rostite cu aerul cel mai firesc. „Femeia (aflăm dintr-o scrisoare către Ibrăileanu) iubește toată viața pe cel de acum și are ca circumstanță atenuantă că e prin natura ei înclinată fidelității" (13 febr. 1919). În același spirit, se lansează în considerații de psihologie comparată: „Femeile au despre suferință cu totul altă privire și impresie" decît bărbații. Ceea ce, din punctul de vedere al opiniei „virile", poate apărea „disgrațiat", pentru o femeie devine prilej de „simpatie". Bărbatul care suferă se consideră scăzut în ochii femeii, dar ea vede lucrurile altfel. „Pentru femeie orice suferință îi pune în valoare capacitățile emotive și, deci, și obiectul care le-a dezvoltat" (23 martie 1922).

Literatura debutantei de la Focșani era nouă și ca expresivitate; perspectivei moderne îi corespunde un stil intelectual adecvat analizei și subtilităților. Limbajul saturat de neologisme, opus celui rural, n-a fost însă agreat; „prețiozitate, rafinerie artistică" — iată reproșurile. De ce recurge la propoziții abstracte? Explicația dată de prozatoare e simplă: „Acest *fel* e naturalul meu. Eu, cînd vreau să înțeleg bine un lucru, îl îmbrac în simbol și mă luminez" (10 oct. 1914).

Paralel cu redactarea operei, scriitoarea se explică, epistolele către Ibrăileanu, ample, unele cu intuiții sclipitoare, fiind documente vii. Ea are vocație epistolară în sensul înalt al cuvîntului, cultivînd această „formă de scris foarte favorită", ca fiind „cea mai directă", fapt vizibil în diversitatea ideilor și spontaneitatea elocuțiunii. Îndărătul scrisorilor se vede, în toată complexitatea, prozatoarea. La drept vorbind, scrisorile Hortensiei Papadat-Bengescu alcătuiesc un fel de jurnal de utilitatea aceluia în care Gide, lucrînd la *Les Faux-Monnayeurs*, consemna, paralel, idei despre roman. De la Iași, „cugetătorul nocturn" o stimulează, iar corespondenta găsește în confesiune un prilej de clarificări estetice. Lucrurile dinafară o interesează numai „în raport" cu ea însăși. Scrie numai după ce materia povestirii „s-a scăldat întîi *în întregime în apa sufletului*" (s. n.) și aceasta „nu voluntar", sistematic, ci ca o necesitate"; căci, „așa cum unul e prezbit, altul miop, așa am eu această infirmitate, de a luneca pe fața concretă a lucrurilor, pe subiecte, pe contururi, oprindu-mă numai pe resortul lor adînc". Ochiul îi e „construit fiziologicește astfel, încît să nu vadă scoarța lemnului, ci să treacă prin ea, ca printr-un geam, în miezul lui" (5 ian. 1914). Critica modernă numește o astfel de investigație *literatură a profunzimilor*. Unii pun accentul pe imaginea-sinteză, care evocă sau sugerează un climat; autoarea *Apelor adînci* se oprește la un gest, despicîndu-l cu „voluptate pînă în resorturile lui obscure", nelăsînd cititorului bucuria să facă „această plăcută operație". Termenul *resort* revine, de altminteri, frecvent. Aspirația descoperirii profunzimilor caracterizează un temperament în aceeași măsură senzitiv și rațional.

Singurătatea cu care scriitoarea s-a „oțelit" e una din „voluptățile ei". La Constanța, filmul „colorat și mobil" al mării devine o superioară compensație pentru „vastele solitudini interioare" (1 noiembrie 1922). Solitudinea însă nu e un ideal vag, ci o perspectivă spirituală, experiment necesar. „Acei care nu cunosc gustul izolării, nu cunosc nici prețul unei ambianțe, nevoia unui zvon prielnic în jur, animator asemeni acelor ritmice bătăi din palme și exclamări ce însoțesc elanul crescînd al dănțuitorului" *(Jurnal)*. Faptele se clarifică și se leagă între ele în solitudine, claustrarea devenind o etapă necesară cristalizării estetice. „Eu

scriu mintal. Pe urmă numai transcriu, așez, îmbrac în cuvinte, în forme, în văluri, în broboade. Întîi văd... la început cețos, apoi din ce în ce mai limpede, și, cînd a venit în lentila de precizie, începe să se anime, să se miște, să rîdă, să plîngă, să vorbească." Dacă ritmul „nu vine așa, dintr-o dată, nu face parale" (19 febr. 1914). Fluxul natural, sugerînd realitatea, e pentru prozatoare ceea ce Camil Petrescu înțelegea prin *autenticitate*. După tumultul inițial, inteligența pune ordine în ceea ce a fost dezordonat, nebuloasei inconștiente succedîndu-i organizarea: „Artistului îi trebuie medalia dublă: «fremătare și liniște»" *(Jurnal)*. Idee scăpărătoare, cu totul exactă. Spontaneitatea în redactare învederează nevoia înregistrării unui maximum de fapte. Trecute prin filtre, acestea se separă de zgură. Liniștea (luciditatea) operează, făcînd selecție.

Pînă la pagina definitivă, drumul e, prin urmare, laborios. În etapa „lenii meditative", se acumulează fapte ale căror relații sînt difuze; e o introducere în atmosfera unei întîmplări semnificative. „Eu simt, nu calculez, atmosfera unei scrieri, ca și a unui loc" (26 oct. 1914). Evoluția urmează trepte variate, respectiv trei etape: *„incubație, meditație*, apoi *contracție vie*, procedee de la care nu mă depărtez pe nici o pagină". Jurnalul cu impresii de război, devenit apoi roman *(Balaurul)*, „crește treptat cu înlesnirile de timp și loc, căci e formulat compet în minte" (19 noiembrie 1920). Între proiectele scriitoarei se află, la un moment dat, „o piesă de teatru, de zece ori făcută și dezagregată, în minte însă". Redactate „în căldură", în focul unei adevărate descărcări de impresii, paginile acoperite rapid, *alla prima*..., vor suferi apoi, la recopiere, remanieri, strecurînd în ele „și cîte ceva nou". Lui Ibrăileanu, scriitoarea (făcînd caz de autodidacticism) îi lasă libertatea de a suprima: „S-o faceți absolut cum credeți. Eu l-am scris cum era."

Vizualitatea e principalul punct de plecare. „Nu am făcut decît să privesc viața, dar am învățat să mă uit și în prăpăstiile ei", i se confesează criticului într-o scrisoare din 1914. Dar, deși văzute „foarte clar", personajele și locurile nu au încă puterea de sugestie a realității; le lipsește atmosfera sonoră, care să întregească decorul. Prozatoarea ascultă „glasuri", reținînd „forma auditivă care dă iluzia absolută a unei prezențe sonore exterioare" *(Jurnal)*. Caragiale își auzea eroii vorbind. Hortensia Papadat-Bengescu aude uneori un cîntec, „ca un zumzet de albine"; melodia

stăruie „duios și trist". Sub impresia cîntecului difuz, ea notează într-un caiet „fraza melopeei"; un ritm de esență muzicală dă lucrurilor suflul, debitul și cadența adevărată: „La mine toate purced de la muzică". Fiecare compoziție are o tonalitate proprie în raport cu fondul, dobîndind firesc „o octavă și o cadență". Poemele din *Ape adînci* sînt organizate muzical; imaginile plastice cedează pasul imaginilor difluente, rarefiate. Un personaj de o vitalitate contagioasă, Sephora, o face să se „sugestioneze" ca „un medium bun"; „îmi pare ca și cum cineva mi-ar întinde o mînă tare și, rezemată de ea, aș putea urca cu pas ușor Himalaia". În fluxul unei muzici intime, ideile, sentimentele, se împletesc polifonic, în miraje; sensurile clare alternează cu reveriile brumoase, duritățile nu mai supără, dominantă fiind starea lirică. Idealul lui Romain Rolland era asemănător: *„Penser à des idées musicales"*..

Nimic mai natural la o femeie decît lirismul, condiție funciară a compasiunii și tandreței de fiecare zi; o femeie lipsită de gingășie ar fi anormală. Hortensia Papadat-Bengescu nu renegă feminitatea, dar ca scriitoare luptă cu subiectivismul. Cîteva proze aparent obiective, din primele volume, au o geneză dificilă. „Chiar cînd uneori scriu la persoana 3-a, e o operație făcută în urmă; cînd compui, ca să mă încălzesc bine de ce am de spus, trebuie neapărat să mă adresez direct cuiva real sau închipuit, să mă alipesc, să zic Eu, Tu... Nu știu dacă expui ideea mea cum se cuvine, de cînd mi se spun, de ici, de colo, păreri asupra stilului meu, găsindu-i mai toți un *ce*, pe care eu nu știu că-l pui, mă îndoiesc." O formulare ca *„femeia în fața oglinzei"* implică un program pentru confesiuni totale, din care orice urmă de poză a dispărut. O carte urma să demonstreze această comportare: „un volum de simplu document, cu puțina valoare a documentului, cînd privește ceva așa de neînsemnat ca o femeie, sau marea valoare a documentului, cînd e de o sinceritate absolută, poate nu încă totală în ceea ce totuși nu spune, dar desăvîrșită în ce spune" (26 oct. 1914).

Cu toată abundența observațiilor („Am în permanență un excedent de impresii diverse"), prozatoarea nu elaborează decît într-o anumită dispoziție, plîngîndu-se de neîncredere în posibilitățile proprii. „N-am început a scrie pe hîrtie — aștept primăvara, am nevoie de primii muguri (îi comunică lui G. Ibrăileanu). Poate tocmai scriitoare nu sînt, dar desigur un soi de artistă" (19 februa-

rie 1914). Cînd criticul îi cere să elaboreze ceva pentru *Viața românească*, răspunsul sună evaziv: „A-mi cere e un fel anume, căci de comandă nu sunt în stare să scriu nici o literă" (10 iulie 1918). Semnificative sînt, în modul de a reacționa, anumite analogii cu Virginia Woolf; susceptibilă, aceasta adoptase o „filozofie a anonimatului". „Nu voi fi *celebră* sau *mare*", nota în jurnalul ei autoarea *Cititorului obișnuit*. „Nu vreau să scriu nimic fără plăcere... Nu voi scrie niciodată pentru a converti pe alții sau pentru a plăcea." Aproape identic, Hortensia Papadat-Bengescu își transcrie, într-o tulburătoare stenogramă spirituală, secundele unui monolog plin de surprize. Despre ce înțelege prozatoarea prin artă găsim, în alt loc, o mărturisire de aspect general: „Arta o cred numai o expansiune a totalului vieții, singurul interesant de realizat". Arta devine, cu alte cuvinte, o reprezentare expresivă, potențată, a vieții, ca univers fizic, moral și estetic. O sinteză.

În ce raporturi stă Hortensia Papadat-Bengescu cu proustianismul? Rezervat, E. Lovinescu concede că în nuvele introspecția poate sugera vagi ecouri proustiene. „Dacă numele scriitoarei a fost pus de mai multe ori alături de cel al lui Proust, alăturarea nu înseamnă identificare și nu trebuie să meargă mai departe de sensul general al aptitudinii analitice; în nici un caz, nu poate fi vorba la scriitoare de metoda proustiană a asociației stărilor de conștiință identice, deși risipite în timp, care, răsturnînd ordinea cronologică a evenimentelor, vrea să stabilească o nouă ordine interioară" [1]. Un punct de vedere similar exprimă și G. Călinescu, considerînd că „narațiunea plană, continuă, exterioară", nu are contacte cu Proust; numai în *Rădăcini* scriitoarea pare a mima tehnica proustiană, abuzînd de „reconstituiri" psihologice [2]. Cu o altă optică, Tudor Vianu vede în „metoda de istovire a amănuntului psihologic prin bogate asociații în jurul unui punct infinitezimal", în „multiplicarea senzației prin reflecție", afinități cu arta proustiană [3]. Însă privită cu atenție, prozatoarea practică o analiză psihologică de factură proprie, ea însăși declarînd că lectura seriei *À la recherche du temps perdu* (după ce scrisese ciclul Hallipilor) n-a atras-o și nici n-a dus-o pînă la capăt. Hazardul, specific pretinsei memorii involuntare, duce, în cazul lui Proust, la digresiuni disproporționate. Digresiunile nu lipsesc nici la Hortensia Papadat-Bengescu; sînt însă meandre explicative, analitice, fără intenția de a urmări fluctuațiile, capriciile memoriei. Obiectivul declarat de scriitoare e altul: „Eu vin către tot cu credință, dar vreau să înțeleg"... *(Autobiografie)*. De unde, zelul cu care, asemenea unui om de știință, descompune în particule și recompune, atentă la rezultate.

Pentru că s-a ocupat de cazuri singulare, de structuri psihice puternic diferențiate, unii au văzut în ciclul Hallipilor influențe din Proust. De la debutul antebelic, înregistrarea mecanismului sufletesc intim stătea însă în centrul atenției: „Ceea ce scriu, ce cuget, nu e în principal idei și sentimente, ci senzația lor, de aici chinul, dorința de a reda nu descrierea senzației, ci senzația însăși". *Du Côté de chez Swann*, primul volum din seria *À la recherche du temps perdu*, apăruse pe la jumătatea lui noiembrie 1913. Rîndurile prozatoarei către Ibrăileanu sînt de la 10 oct. 1914. Realismul psihologic devine scopul unei proze ce-și propune să surprindă „perpetua mișcare interioară a gîndului în mers"; mai mult chiar: expresia fizică a sentimentelor; o literatură care ar face palpabil *„trupul sufletului"*. Aici e fondul eminamente modern al creației bengesciene, orientată spre spectacolul formelor intime evolutive. Interesul pentru stările psihice e însă tot atît de subliniat, ca și cel pentru omul fiziologic. În felul cum leagă psihicul de fizic, descriind cu insistență situații patologice, îi putem presupune impulsuri din unghiuri diverse, de la Dostoievski pînă la Bourget și frații Goncourt. Hotărît, lecturile din romancierii naturaliști au lăsat urme, experiența proprie adăugînd apoi partea ei, după cum analiștii, de la Stendhal pînă la Proust, îi vor fi dat sugestii.

Contactul tîrziu cu publicul, prin intermediul creației, a fost pentru Hortensia Papadat-Bengescu un stimulent hotărîtor. „Acum știu și cred. Crezul meu e însoțit de un ison armonios, de un freamăt cald dinafară — scrisori numeroase pe care cu spontaneitate mi le trimit de pretutindeni necunoscuți. Am frați și surori" *(Jurnal)*. Crede în cei fără blazoane, în oamenii simpli din epoca *Balaurului*. În contact cu acești „scumpi frați", prozatoarea a trăit „o experiență atît de colosală", încît n-a putut s-o comunice „pe de-a-ntregul nici jurnalului". Întreaga ei literatură va fi o pledoarie pentru adevăr. „Fapta literară va trebui neapărat să intre în domeniul esteticului, dar, cu orice riscuri, nu va trebui *să piardă nimic din adevăr*. Aici e pasiunea și aici e truda" ... *(Jurnal)*.

---

[1] ***Istoria literaturii române contemporane*, Ed. „Ancora", 1928, IV, p. 337.**
[2] ***Istoria literaturii române*, F.P.L.A., 1941, p. 656.**
[3] ***Arta prozatorilor români*, E.P.L., 1956, II, p. 208.**

III

Aproape nimic din literatura debutantei nu prevestește saltul de la pseudojurnal și introspecție la romanul de analiză. Secvențele de film din *Ape adînci* (1919) sînt o introducere în „țara fără margini, fără contururi, fără frontiere a sufletului" — sondaje în psihologia feminină. Misterioasă și neostenită, *Marea*, „cea mai frumoasă femeie din lume", e realitate și simbol, imagine polimorfă sugerînd mișcarea eternă. Iubirea, nostalgia, tristețea, sublimul dobîndesc relief în raport cu ea, Marea devenind un fundal pentru revelații. Dintre paginile unei cărți alunecă niște scrisori. În cameră, pe un birou, sînt trandafiri albi, „cu parfum de regret și de amintiri". Scrisorile stimulează curiozitatea, „fiindcă un teanc de scrisori e un suflet". Pretext clasic pentru reconstituirea unui destin, de fapt pentru introspecție, sufletul unei femei avînd penumbrele apelor străvezii și adînci.

Senzualismul Hortensiei Papadat-Bengescu e feminin și tandru, stimulat de arome, vibrînd de voluptate, oscilînd între puritate și instinct. Dansul reprezintă bucuria de a exista : „...e măsura, ritmul viu, trăit". Cîte o definiție pare desprinsă dintr-o culegere de aforisme, trădînd plăcerea generalizării. „Dansul e poezia mișcării, e supremul poem al vieții, fiindcă, mai mult decît cîntecul, e o manifestare directă a Ei... Manifestare pură și mută a instinctului... Ceea ce nu cuvîntează, ceea ce nu cugetă, ci numai trăiește." Senzațiile au o acuitate extraordinară, încît cîntecul „deșteaptă și trudește toate coardele de orgă" ale corpului. Existența devine o alternare de planuri și perspective ; imagini disparate, capricioase, lipsite de ritm, se asociază într-un vast panoramic, luînd ritmul unui poem. Exaltarea d'annunziană din *Laus vitae* poate fi redescoperită, la un alt diapazon, în *laudele* prozatoarei, de un individualism exacerbat. *„Viața !* Ce frumos poem cîntă ființa spre strălucirea ei. Îl cîntă cu făptura ei, cu lumina mereu schimbătoare a ochilor, cu legănarea trupului, cu scînteierea rîsului, cu lacrimile calde, cu mlădierea glasului, cu sufletul lacom de toate și la toate simțitor, cu cugetul flămînd și pururea călător"... Același tonus optimist rezultă din *lauda* dedicată mării („o iubire așa cum alții iubesc oamenii") — imn cu sonorități romantice : „Marea ! Marea, care nu opune zidul de rezistență al muntelui, ca un simbol imens de nemărginire !"

Sephora (din fragmentul cu acest titlu), personaj convențional, la întretăierea dintre realitate și imaginație, este o simbolizare a vieții-instinct, a unui anumit tip de feminitate. Încărcat de enigme, raportat discret la istoria ebraică, portretul freneticei adolescente devine, dincolo de divagații, un pretext de studiu psihologic.

Exercițiile de psihologie vizează descoperirea relațiilor și structurilor individuale intime. În *Femei, între ele,* observația se concentrează asupra a trei femei, într-o mică stațiune balneară. La o măsuță de pai, doamna Ledru, văduvă între două vîrste, croșetează obiecte vestimentare pentru copiii altora. „Elvețiană și văduvă. Ca elvețiană se îmbracă dizgrațios, cu o premeditare parcă în tot detaliul toaletei, de a lua și hainei și corpului orice farmec." Temperament egal, doamna Ledru „primise cu calm fericirea și suportase cu resemnare nenorocirea". Aparent absentă, lucrează „cu mișcări tacticoase", privind inexpresiv, „cu ochi albaștri-spălăciți, fără răsfrîngeri, ca niște simple instrumente de înregistrare a lumii exterioare". Biografie plată, lipsită de mister, încît ipoteza vreunei pasiuni trecute pare exclusă. De marile patimi, în stare să rupă „zăgazul meschinelor echilibruri", e străină : „În ce fel putea ea înțelege pe Fedra, Macbeth, Electra, Othello ?". Altă femeie, Mamina — căsătorită cu un inginer belgian — e o romancă fermecătoare, „ciudată frumusețe de toamnă". „Înaltă, elegantă, cu mersul ușor unduit", cochetă, sigură de sine. Mamina nu are atît „misterul existențelor complicate", cît „misterul vieții sufletești adînci". Deși bunică (însoțind un nepoțel rahitic, „cu glas nearticulat", imobilizat într-un cărucior), păstrează o anumită vitalitate. Penelopă discretă, ea lucrează un obiect mic de lînă fină, mînuind acul cu gingășie. Cea de a treia protagonistă, „miss Mary", fumătoare, sportivă, sfidează cu dezinvoltură, băiețoasă în genul tinerelor lui Victor Margueritte. Specimen de „fecioară tare", cu mentalitate modernă, preferînd îndeletnicirilor domestice racheta de tenis. Prozatoarea, personaj-oglindă, observă, discută, scrutează sufletele ; privește mai ales „cum trăiesc ceilalți".

Femei, între ele e un studiu de psihologie comparată. La frumoasa Mamina, castă prin efortul voinței, impresionează „poveștile ochilor și păcatul lor !" Privirile evocă flirturi din tinerețe : „iubiri născute, crescute, ajunse la puteri enorme și agonizate în mirajul impalpabil al ochilor feluriți". Din experiențe ulterioare persistă numai amintirea „ochilor" — „cutezători și fugari, insinuanți, întrebători, timizi, admiratori, lingușitori". Aventurile nevinovate, „cu ochii", sfîrșesc totuși în obsesii. Ochii unui *„gueux"*,

milog insolent, cu luciri înspăimîntătoare, o terorizează pînă la nebunie. Din ce în ce mai „adîncită în psihologie", prozatoarea relevă la celelalte protagoniste trăsăturile ascunse. Sportiva Mary moare de urît; în subconştient, placida doamnă Ledru păstrează imaginea unui român pe care-l admirase, în secret, în ţara ei natală. Pentru a-l regăsi, „a dus prin minciună şi tăinuire pe soţul ei în exil veşnic, l-a separat de patria şi neamul lui şi s-a depărtat de patria ei, de familia ei". Alte istorisiri despre „ochi" sînt tot atîtea pretexte de a privi „înlăuntru". Pentru autoarea *Apelor adînci*, conversaţia de fiecare zi cu partenerele e o „anchetă" disimulată, observaţiile luînd forma unor reflecţii melancolice: „Femeia e mai totdeauna mai bună decît soarta ei". „Femeia şi bărbatul nu iubesc la fel. Femeia uită tot ce a fost înainte." La bărbat, sentimentului, oricît de „poetic", i se adaogă, ca un „rezid", elementul posesiei; „femeia, dimpotrivă, rătăceşte bucuros pe drumuri foarte lungi, sau foarte scurte, *fără nici un scop*".

Trei nuvele din volumul *Sfinxul... (Lui Don Juan, în Eternitate)* au ca obiect psihologia complicată a femeii în faţa dragostei. Scrisorile Biancăi Porporata, iubită de Don Camillo, către Don Juan, iubitul etern, relevă oscilaţiile din viaţa intimă a femeii, căreia convenţii etice şi sociale îi barează impulsurile. Bianca e candidă şi pătimaşă, resemnată şi cu iniţiative: „pură ca ninsoarea şi caldă ca sîngele proaspăt". Pulsul sîngelui tînăr dă curs dorinţei, instinctului; ca revers, raţiunea dă glas nevoii de puritate, de unde numele contrastant al eroinei: *Bianca Porporata*. Don Juan şi Bianca, personaje ideale, sînt izvoarele vieţii, văzute simbolic: principiul masculin şi cel feminin. Erotica le imprimă o rotaţie universală, cu înălţări şi căderi, într-o succesiune de ritmuri, de la suavitate la frenezie. Protagoniştii se caută şi se ciocnesc necontenit. „Te voi putea uşor şi sigur găsi sub forme multiple", zice Bianca. La rîndu-i, Don Juan cunoaşte diversitatea sufletului feminin. Sînt femei care „clipesc la lumină", sau care „nu văd decît în întuneric". Schimbătoare în veci, marea e şi ea femeie: „cea mai frumoasă", „cea mai mîndră", „unica şi eterna".

Declaraţiile Biancăi Porporata (douăzeci şi cinci de scrisori) sînt mici poeme — fastidioase însă prin verbozitate şi insistenţă în refren. Lirismul cade în artificiu. Clarul de lună, delirul, viziunile eterate se ţin lanţ: „Cînd mă gîndesc... Juan, la Desdemona, la Julieta, la Marguerita, mă simt cuprinsă de îndoială. Sunt eu în stare pentru tine de suferinţe aşa de celebre?" Îmbibat de reflecţii, monologul bate pasul pe loc, dar cîte un adevăr simplu

sare în ochi: „Juan, tu cunoşti viaţa şi eu o ghicesc." Experienţa bărbătească se confruntă, aici, cu intuiţia feminină. „Nu ştiu. Cunoaşterea nu e lucru de căpetenie. Eu simt — deci există!", declară Bianca în scrisoarea a XIV-a. Claustrarea în puritate nu rezolvă nimic din punctul de vedere al femeii, fiindcă rochia albă va fi, oricum, „stropită cu lalelele sîngerate ale dorinţelor". Simbolizări ale erosului (vieţii), Don Juan şi Bianca sînt Adam şi Eva, Tristan şi Isolda, Romeo şi Julieta, în ipostaze multiple: *inimi innumerabile.*

Soţia unui prefect din provincie, Adriana Praja, vrea să se sustragă neurastenizării, evadînd, dintr-un mediu inferior, la Bucureşti, pentru a ţine la Conservator un curs liber „despre literatura libretelor muzicale şi împreunarea dramatică a textului şi acţiunii cu muzica". Conferinţele sînt „un pretext". Adriana Praja încearcă să dea un scop existenţei în „clarobscurul" care-i formează biografia. Dintre auditori, dizgraţiatul „Melcu" (Milu Horăscu), figură cu stigmate lombroziene, o admiră „cu pasiune febrilă şi încăpăţînată", tulburînd-o pînă la persecuţie. Tînărul Milu Horăscu, „urît şi slăbănog", fugise o dată cu ea de acelaşi oraş de provincie, biografia „amantului" implicînd o dramă analogă: drama solitudinii. Gestul lor e primit însă, cu stupoare, ca o absurditate.

Ceea ce trece drept insolit în izolarea Adrianei — pînă la un punct bolnavă psihic — e sfidarea normelor burgheze, cu hotărîrea de a începe un „trai nou". Interesul pasager arătat lui Milu Horăscu nu are fond practic, flautistul, pe care-l cunoscuse la o repetiţie în provincie, solicitîndu-i cel mult compasiune. În dezacord cu societatea provincială „pînă la proporţiile unei revolte hotărîte", Adriana Praja atribuise modestului instrumentist calităţi imaginare, amplificate sub impresia muzicii. Psihologic, e vorba de aspiraţiile artistice refulate ale femeii, într-un cadru plat: „Arta înăbuşită îşi slobozise într-o zi puterile şi, printr-o ironie, le dăruise acelui mediu meschin de provincie; sufletul neîntrebuinţat îşi căutase aliment şi, printr-un sarcasm, îşi închipuise că l-a găsit în acest cabotin de mîna treia... În acea pseudolumină se născuse, crescuse şi se exasperase, tot artificial, acea pseudoiubire." Iată un caz de *bovarism*, în care nostalgia artei şi nostalgia fericirii merg împreună. Adriana se zbate între realitate şi miraj, construind cerebral, în gol: ea devine Aida, iar histrionul Milu — Radames. Întocmai ca la alte eroine ale prozatoarei,

resorturile sufletești fragile se frîng, fapt ce determină accentuarea deficitului nervos. Pînă aici, *Romanul Adrianei* învederează începutul unui proces de obiectivare, privirile surprinzînd realist momente ale spaimei de platitudine. Lui G. Topîrceanu, Adriana îi amintea de nora lui Ibsen. Schimbînd ceea ce e de schimbat Adriana Praja e o soră mai evoluată a Dariei Mazu din *Locul unde nu s-a întîmplat nimic* de Sadoveanu, cu deosebirea că melomana are tăria de a se sustrage mediului, pe cînd eroinele sadoveniene, pasive, se melancolizează, atrase de „apa morților". În oroarea de mediocritate a protagonistei se reflectă, transfigurată, propria dramă a Hortensiei Papadat-Bengescu, mult timp legată de climatul cenușiu al provinciei.

Literatura anterioară *Balarului*, subiectivă sau tranzitorie, stă sub semnul întrebărilor personale, avînd ca finalitate autocunoașterea. În fiecare din eroinele de tip intelectual, copleșite de întrebări, e cîte ceva din Hortensia Papadat-Bengescu. Pînă la ea, se dezbătuse mai mult problema relațiilor cu societatea ; cu Hortensia Papadat-Bengescu intră în cîmpul atenției destinul femeii, privit cu gravitate, în direcție psihologică-etică. „Fiecăruia dintre noi, constată prozatoarea în *Femeia în fața oglinzii*, i s-a pus în mîini o mică oglindă în care să se privească pe el și viața lui, apoi lumea și viața ei, apoi timpurile în care s-au perindat." Precum în alte scrieri din prima etapă, în *Femeia în fața oglinzii* introspecția stă în primul plan, devenind obositoare prin insistență. Tînăra Manuela — o altă Adriana — percepe și „reflectă cu toată puterea urîtul zilei", retrăgîndu-se în propria-i solitudine. Stările sufletești traduc, într-un paralelism semnificativ, ritmuri ale naturii și invers : „Între ea și Fire era o armonie aproape perfectă, fie că lumea exterioară se răsfrîngea în oglinda ei, fie că ea era o oglindă a acesteia". Proiectat pe fundaluri clare, trecutul devine obiect de analiză, pretext de reconstituiri în amintire. Tuturor „le stă înapoi această oglindă și toți se întorc și își surîd lor, surîd altora într-însa." Aspect izolat în opera prozatoarei, de remarcat aici (cap. IV : *Calvarul închipuirii)* referiri la mitologia creștină, personajului central atribuindu-i-se un limbaj mistic, retoric ; teoria despre „divina minciună a Speranței", într-un monolog vag, nu se ridică deasupra locului comun.

După *apele adînci, oglinda* e altă modalitate de exprimare analogică, favorizînd drumul spre simbol și reflecție. O apariție aproape fantomatică din *Scafandria*, „doamna de prisos", „cu pași de mătase", coboară voluptos „în misterul apelor din ea însăși"... Apele sînt un fel de oglindă. Pentru femeie, oglinda e martor mut, revelator al sufletului, prezență dramatică și jubilație, potrivit dispoziției de moment. Narcisismul intră în psihologia normală, ca trăsătură a psihologiei feminine. Sesizînd relația variabilă *corp-spirit*, Manuela caută în oglindă „mereu mai de aproape, imaginile chipului ei, care purtau pe ele sufletul, și ale sufletului, care-i alcătuiau chipul"... Firește, Manuela se situează în categoria femeilor cu imaginația tragică, torturată de „calvarul închipuirii" (cum se intitulează unul din cele vreo douăzeci de mici secvențe).

Plictisul toamnelor pluvioase, monologuri mute augumentează fiorul de „neant al existenței". E altceva decît vechiul bovarism, în maniera Flaubert. Cu o conștiință traumatizată de vidul din jur, Manuela eșuează într-un pesimism etic fără ieșire, nu însă de ajuns de aprofundat pentru a dobîndi vibrație estetică. Nici vorbă, Manuela trebuie luată ca o figură rezumativă, repetată în alte destine, deci o preocupare constantă a scriitoarei, care prin variațiuni pe aceeași temă atrage atenția asupra unei drame în serie. Singurătatea la care le condamnă, pe anumite femei, propriile calități, nu este egocentrism, ci renunțare dureroasă. Spre a demonstra nevoia de social, oglinda în care se reflectă, solitar, Manuela dispare, luînd cu ea o obsesie : „Nemaiavînd ce oglindi în jucăria spartă, i se păru că nu are ce mai cerceta în oglinda sufletului. Atunci, femeia fără de oglindă, cu o privire stîngace, nouă, păienjenită, străină, se uită împrejur."

Văzut în contextul epocii, tripticul Hortensiei Papadat-Bengescu destinat descifrării sufletului feminin se delimitează de alte proze, ca tematică și în special ca viziune. *Marea, Femei, între ele* și *Lui Don Juan, în Eternitate*, apărute în *Viața românească* între 1914 și 1916, sînt contemporane cu *Bordeienii* lui Sadoveanu, cu *Întuneric și lumină* de Brătescu-Voinești, cu *Bisericuța din Răzoare* de Gala Galaction și celelalte. Pe plan european, se accentua interesul pentru viața interioară, explorată sistematic de cîteva mari prozatoare. În 1915, Dorothy Richardson elabora un roman solid, *Acoperișuri ascuțite*, iar Virginia Woolf publica *Traversarea aparențelor*. Din necesități analitice, limbajul Hortensiei Papadat-Bengescu e modern, evoluat, mai aproape de acela al poeziei lui Anghel și Minulescu, partizani ai sincronismului estetic, decît de proza vremii. Precum cele două romanciere străine,

autoarea *Apelor adînci* urmărește meticulos repercutarea datelor senzoriale și psihologice, pendulînd de la introspecție la observație. Importante nu sînt atît faptele, cît ecourile psihice, uneori disproporționat de mari, cercetate cu luciditate, cu precizie, pentru a dezvălui „misterul".

IV

La doi ani după debutul în *Viața românească*, Hortensia Papadat-Bengescu prezenta în 1915 direcției Teatrului Național din București prima ei lucrare dramatică: *Povîrnișul* (intitulată apoi: *A căzut o stea*), despre care Al. Mavrodi o informa că a fost acceptată de comitetul de lectură. „Mi se pare că se va juca la București în stagiunea asta, așa cel puțin mi-a spus domnul Mavrodi" — îi scria (la 17 oct. 1915) lui G. Ibrăileanu. Totuși piesa nu văzu lumina rampei, iar perspectiva unei reprezentări imediat după război întîmpina obstacole; criticul era pus la curent, cu melancolie: „Despre teatru tocmai aș fi dorit așa de mult să vorbim, să cer un sfat, să întoarcem chestiunea pe toate fețele. Sînt așa de singură! [...] Cred că acum o lucrare bună (fiecare speră că e făcută bine) s-ar pierde într-o indiferență nervoasă și mobilă. *Povîrnișul*, chiar de ar vrea să-l joace, l-aș opri în stagiunea asta, din multe motive, dintre care unul și cel oficial ar fi tema prea psihologică a piesei pentru momentele și dispoziția publicului de acum..." (sept. 1918).

Deși mulți dintre „contemporani" ieșeau „cu totul din cadrul interesului", constituind numai un „obiect de studiu", diversele „mici comedii" cotidiene îi oferă „spectacolul lor". Din aceste „comedii" (termen echivoc) reține însă latura gravă, relațiile de familie formînd, ca mai tîrziu în ciclul Hallipilor, subiectul unor reflecții severe. În *Povîrnișul*, ulterior în *Bătrînul* și în *Sora mea, Ana*, piesă neterminată, se dezvoltă, limpede sau aluziv, ideea că soarta femeii contemporane e mai totdeauna dramatică. Nu e o pledoarie pentru mai multă comprehensiune, ci o constatare amară.

Singura piesă reprezentată, „comedia socială" *Bătrînul*, era gata din 1918, cînd autoarea se gîndea să renunțe la *Povîrnișul*, din nevoia „de a începe, de a debuta". Lucrurile s-au urnit greu, spectacolele cu *Bătrînul* începînd în iarna anului 1921. În *Bătrînul*, Radu Demir ia înfățișarea lui Dinu Delescu din *A căzut o stea*, iar Simona devine Gina. Volubil, inteligent, lipsit de scrupule Dinu, fiul savantului Delescu, e deputat cu prestigiu și ministeriabil. Căsătoria cu Gina a fost mai mult o fantezie a „bătrînului", viitoarea noră fiind fiica unui vechi prieten. Lăsată după nuntă „ca un obiect într-un colț al casei", Gina își păstrează locul în familie printr-o „convenție mută". „De ani de zile, el nu știe că exist, nici chiar cînd îmi vorbește..." Schițe de decor, ulterior aprofundate în ciclul Hallipilor, apar aici într-o primă versiune. Dinu organizează recepții cu deputați, senatori, clubmeni, figuri grave sau grotești. Pe fundalul tabloului monden din actul al IV-lea domină însă Gina, „foarte serioasă, foarte inteligentă, cu gesturi simple și foarte distinse", impresionînd. Scriitoarea are intuiții scenice remarcabile, citabilă sub aspect psihologic fiind metamorfoza subită a lui Dinu, frivol, de un egoism revoltător: „Ce curios lucru e cu femeile! Ele sunt cel mai neglijabil lucru, cît nu le vezi într-un fel. Poți trăi alături de una ani și să însemne mai puțin ca o mobilă. Și cine știe cum i se învîrtesc fustele într-o zi pe dinaintea ochilor și o vezi pentru întîia oară... Sunt pasionante femeile!... Eu pe a mea nici nu o știam că există pînă ieri. Ce distrat am fost!"

Alt moment psihologic notabil e riposta Ginei. Aceasta, profund jignită, respinge tentativa de reconciliere, acceptînd o legătură „ad-hoc" cu insignifiantul Mireanu, secretarul soțului ei, angajîndu-se apoi într-o aventură la fel de artificială cu Mircea Lungeanu, „clubmanul". Raporturile de forțe par a se schimba realmente, de vreme ce, separat de doamna Raliu, Dinu își proclamă penitența, conjurînd-o pe Gina să revină. Conduita acesteia, bizară, totuși, devine cu atît mai discutabilă, cu cît după o noapte de „poezie", lîngă un personaj ce-i fusese străin, se întoarce, precum Mona din *Steaua fără nume* de Mihail Sebastian, la vechea-i existență.

Paralel cu căsnicia falsă a Ginei, asistăm la drama „bătrînului" — *raisonneur* nu fără trăsături stranii — care, căsătorit cu o femeie comună, pune pe seama acesteia stigmatele patologice ale ultimului fiu. Savant și „nițel neam", lui Luca Deleanu îi repugnă mărginirea pretențioasă a soției, pentru care are „o respingere grozavă", ignorînd-o metodic. Existența „bătrînului", revoltat de toate, izolat în laboratorul său, implică ea însăși inconsecvențe. La nașterea primului copil, medicul Luca Deleanu exultase ca în fața unui miracol, admirînd „toți mușchii, fibrele... încheieturile, șuruburile elastice, perfecte". Al cincilea copil, degeneratul Codea, îi transformă satisfacția într-o ură obsedantă. În dialogul din actul al II-lea, cu un fost coleg de studenție, Heraru, „bătrînul" schițează tabloul propriei familii în termeni impregnați de o ironie

teribilă. Ce a devenit tînărul studios de la Paris, Leipzig și Bonn, „fala universității", „omul abstracțiunilor", „destinat medicinei filozofice"? Iată-l blazat, cinic, gata să se autoflageleze și să biciuiască. Cine sînt progeniturile? Singur Dinu, primul născut, pare a se bucura de indulgență. Alt fiu, Jean, trăiește din expediente, trîntor de salon, inteligent dar refractar oricărei activități organizate. Pentru Cleo, libertină, rea, scopul vieții constă într-o căsătorie convenabilă cu un „comersant" bogat, care să-i asigure luxul. E „viitoarea doamnă Frangulea a săpunarului!"... Sînt anticipate figuri din ambianța *Concertului din muzică de Bach.* Maria, modestă în toate privințele, se complace într-o societate banală, așteptînd, prin protecția lui Dinu, avantaje pentru soțul ei. Știința savantului Luca Delescu rămîne neputincioasă în fața lui Codea, rebut uman, „cu mîna moale, cu gura spumoasă, ochi crucişi și idioți, craniul lombrozian", expresie a degenerescenței.

La o scriitoare deprinsă pînă atunci numai „cu analiza subiectivă a fenomenului iubirii", „pentru care lumea de afară părea fără realitate", „puterea de observație atît de aprigă" izbește, încît E. Lovinescu (căruia îi este dedicată drama) rămîne surprins[1]. Piesa e însă prolixă, lipsită de conflict extern, ceea ce a făcut ca la reprezentare actul al doilea să fie suprimat. Psihologia personajelor dominante (savantul Delescu, Gina) nu e rectilinie, unitară, conduita lor ridicînd nu o dată semne de întrebare. Inițial, „bătrînul" protestează, clamîndu-și dezgustul împotriva convențiilor burgheze; după nașterea cretinului Codea, el face procesul originii obscure a soției, regretînd mezalianța. Punînd degenerescența pe seama doamnei Delescu, „bătrînul" e desigur pătimaș. Chiar și simpatia pentru Gina, cu care își găsește afinități spirituale, trebuie suspectată, cum s-a spus, de oarecare tendințe refulate. Perspicace, Dinu remarcă aspectul bizar: „Tatăl împotriva copiilor și apărînd nora de bărbatul ei și fiul lui!" Replica „bătrînului", privind „adoptarea" Ginei, „pupilă spirituală" vine în conflict cu sentimentul paternității. „Natura, zice el, ne zămislește copiii fără să ne întrebe"; drept revers — „de ce nu am putea cu voință liberă să ni-i alegem conștient?" Concomitent cu „bătrînul", iritat că nu-și poate *alege* copiii, Gina deplînge destinul femeii, care, măritîndu-se, *alege*, rămînînd, totuși, o roabă a hazardului. „Munca, onoarea noastră e să alegem.

[1] *Istoria literaturii române contemporane,* vol. IV, 1928, p. 341.

Atît pot face părinții pentru noi, atît noi singuri. Și pe urmă ne dau pe mîna unuia din ei..."

La Constanța (în str. I. Bănescu, 8), scriitoarea era la curent cu tema unei conferințe pe care Liviu Rebreanu o ținuse la biblioteca Fundației. Subiectul o interesa. „Nu cunosc Italia, și o regret cu atît mai mult, cu cît am în lucru o frescă medievală ce se petrece la Florența" (4 ian. 1939). În *Medievala* (titlu prescurtat din *Frescă medievală*), scena se strămută în capitala Toscanei, după toate aparențele în secolul al XII-lea, într-un decor în care se interferează simbolic: catedrala, palatul episcopal, palatul ducal, „Taverna moșului", temnița și rugul. Nedefinitivată, piesa căreia Hortensia Papadat-Bengescu îi spune vag „lucrare dramatică", avea să fie repusă în lucru după 1946. Douăsprezece tablouri axate pe un conflict erotic; în fond, niște sondaje inteligente în atmosfera morală a epocii. E o Toscană la modul hugolian cu enorme contraste de clasă, vizibile de la primele replici; excelente scene de masă configurează o stare de spirit confuză, un fel de *„environnement"* psihologic destinat să potențeze dimensiunile dramelor individuale. Deși biografia tinerei La Roza, *„fille de joie"*, e deocheată, ofițerul Carlo, comandantul gărzii florentine, îi arată simpatie, dar ea aspiră să atragă privirile pictorului Poldo di Poldine. Procedeul la care recurge, bogat în resurse dramatice, dă curs unui conflict psihologic, punctat cu scene de masă spectaculoase. Cîntăreață și dansatoare, fiică de peticar bețiv, La Roza își însușește dintr-o biserică, spre a se împodobi, bijuteriile de la icoana Madonei; clienții de la „Taverna moșului" le recunosc imediat iar judecătorii pronunță cuvîntul sacrilegiu, osîndind-o la moarte. Nimeni nu e însă în stare să înțeleagă sublimul, în tentativa femeii de a-și depăși condiția degradantă.

Prin forța de sugestie, *Medievala* ține cumpănă dreaptă vigurosului *Act venețian,* piesa în decor italian a lui Camil Petrescu. Zbuciumata La Roza, soră spirituală a Esmeraldei din *Notre-Dame de Paris* de Victor Hugo, putea avea o carieră scenică sigură. Un puls de viață cuceritor, semn al temperamentului pasional, îi însoțește destinul tragic. Într-un interviu din 1926, scriitoarea informa că are în minte „trei piese de teatru, gata a trece oricînd pe hîrtie". Titlul *Un sfînt* pare a se referi la *Medievala,* „scenariu" cu acțiune la Florența, „în zorile papalității și Renașterii". Alte proiecte erau: *Toma, Eva și Lukian* — „triptic modern" — și *O căsătorie din dragoste* — „act de comedie socială". Ideea con-

tactului cu publicul, „adică ceva foarte spăimîntător"[1], și alte adversități diminuară însă elanul. Tîrziu, după al doilea război mondial, întoarcerea la dramaturgie putea da alte rezultate, dar „tragicomedia" *Sora mea, Ana* rămînea în mape, neterminată.

V

Sora de „Cruce Roșie" de la Focșani descoperise în realitatea dramatică a spatelui frontului situații nebănuite, destinate să-i schimbe concepția de viață. „Războiul la mine e un mare plus — îi scria peste cîteva luni lui Ibrăileanu. Cu totul neaptă pentru el, l-am simțit de aproape cu alții în multe feluri și mă resimt enorm de el" (14 ian. 1919). Drama generală solicita conștiința, răspunsul prozatoarei fiind o revărsare de „dragoste nemaiîntîlnită", pentru cei în suferință. „Zăgazurile afecțiunii pentru oameni, stăvilite pe de o parte de familia neînțelegătoare, de altă parte de o societate la fel de opacă, s-au rupt brusc și au năvălit asupră-mi... Mă tem că nu am să pot reda nici pe departe cîte am trăit în preajma scumpilor mei frați și cîte mi-au povestit." Precum în confesiunile adresate lui Ibrăileanu („bunul meu maestru") — în *jurnal* revine cuvîntul *experiență*. „Este o experiență atît de colosală, că nu-s în stare să o comunic pe de-a întregul nici jurnalului meu" *(Jurnal)*.

Nu se știe dacă primele cărți de război din literatura europeană, între care *Le Feu* de Henri Barbusse, *Vie des martyrs* de Georges Duhamel, *Clérambault* de Romain Rolland, *Les Croix de Bois* de Roland Dorgelès sau ciclul lui Henri Bordeaux vor fi ajuns în mîinile prozatoarei în timp ce scria secvențele *Balaurului*. Hortensia Papadat-Bengescu se aliniază însă cu ei în lotul antirăzboinic, pronunțîndu-se împotriva suferinței și terorii generale. Prin aceasta, ea se alătură și scriitorilor români. *Strada Lăpușneanu — cronică de război din 1919* de Mihail Sadoveanu era în librării în 1921, înaintea *Balaurului*, zugrăvind spațiul de viață din spatele frontului. Tot în 1921, Liviu Rebreanu semna trei nuvele de război: *Catastrofa, Ițic Ștrul dezertor* și *Hora morții*, iar în 1922 un roman, *Pădurea spînzuraților*, preocupat de analiza psihologică. *Balaurul* e din 1923.

[1] I. Valerian, *Cu scriitorii prin veac*, E.P.L., 1967, p. 147.

Capitole răzlețe apăruseră în 1919, la Iași, în săptămînalul *Însemnări literare*. Un capitol zguduitor, *Ca să te pomenesc...* era tipărit în primul număr din 1920 al *Vieții românești*, inaugurînd a doua serie a revistei. Fragmentele puteau fi considerate drept schițe, pagini de jurnal, însă la baza lor se găsea un plan, prezida logica unei construcții; era cel dintîi roman al creatoarei *Concertului din muzică de Bach*. Inițial, se părea că va fi un roman de atmosferă, însă documentarul masacrului devenea, treptat, cartea unor destine umane al căror punct de convergență era războiul. Infirmieră la un post de prim-ajutor, dramele altora ating un suflet ce înregistrează, sîngeră și speră. Scrisul devine un act febril, nervos, de transpunere în pagină, pentru ca, prin intermediul frazei, al interogațiilor și exclamațiilor, cititorii să refacă tablourile din perspectivă proprie. Laura (scriitoarea) înțelege că „intraseră cu toții sub stăpînirea unui element; singurul element prin esență omenesc, deosebit de ale naturii": sîngele. Reflexivitatea se substituie sistematic acțiunii, paginile de aspect meditativ formînd grosul cronicii. Trenul negru, lung, cu ferestre întunecate, ticsit de răniți, înaintînd „ca o reptilă sumbră", e un *balaur*. Războiul însuși e balaur, amenințare imensă, deșteptînd instincte din noaptea peșterilor. „Balaurul cu bale otrăvite smintește din loc noimele", legea lui fiind neantul, anularea a „tot ceea ce omul a lucrat anevoie pentru geniul uman". Laura nu descopere mobilul real al războiului, luîndu-l drept o „fatalitate", însă revolta e viguroasă, izbucnind în imprecații de tragedie antică: „Bestie! Bestie hîdă! Cine va reteza vreodată din rădăcini capetele lui monstruoase, care cresc mereu de acolo tocmai de unde sunt tăiate?"

De menționat sublinierea continuă a semnificațiilor morale; la marginile umilinței, fiecare trebuia să fie „inexpugnabil în suflet". Două cuvinte, *pace* și *patrie*, au reverberații patetice, patria fiind: „Mamă cu genunchii largi și poala blîndă! Mamă care hrănea cu lapte și cu miere! Dar cine se îndoise? Cine trăia acum altfel decît din credința asta?" Locotenentul rezervist Cojocariu, rănit a doua oară, e „o fire usturoasă și aspră"... „un devotament mare"; „nerăbdător" să plece iarăși. „Ce să facă? un mister al gîndului acela lăuntric. Să *prefacă*. Să *facă* ceva, *el* pentru toți, pentru omenirea pe care vrea să o răscolească, pentru bine, un bine tainic, țintuit în mintea lui." Estropiatul cu nimb de apostol, destinat unei cauze mari, nu-și ascunde insatisfacția, cînd înțelege că, murind, fapta lui socială se oprea brusc, „neisprăvită". Sînt și

reacții de alt gen. Armatele kaiserului au invadat orașul. Au comandat peceți nemțești cu numele orașelor din Moldova, cu încredințarea că nimic nu le-ar opri. Un bătrîn argintar, „rechiziționat pentru armata de ocupație", ripostează sarcastic, în numele unei filozofii simple. „Le fac peceți cîte vor... firește... au să rămîie cu ele... *N-au să treacă*... Rînjea mereu, un rîs diabolic, cu ochii neastîmpărați ca flăcările de spirt, aprinse la fitiluri vechi." Obstinat, bolborosea parcă „vrăji rele ce vor răsturna Chervanul".

Portretele nu rămîn în memorie în detaliile lor fizice; persistă însă cazurile, problemele, dramele pe care le simbolizează, scriitoarea fiind mai atentă la reacții sufletești decît la pictura exemplarelor umane. De aici propensiunea spre observații etice și psihologice; cucoana Moașă, popa Cristea, Ancuța, dascălul Gore sînt profiluri destinate să configureze medii și mentalități. Stilistic, frapează apelul la antiteză, pentru a traduce nonsensurile, căderile în absurd, dezechilibrul cvasi-demențial. Oamenii caută „să ordoneze în mijlocul unei dezordini febrile"... „zidind și dărîmînd baricade"; faptele iau „o proporție disproporționată", tinzînd parcă să afirme „superioritatea lucrurilor inferioare". Substantive cu majusculă *(Patrie, Adevăr, Redempțiune, Jertfă, Trecutul, Lumea, Orizontul, Idealul, Reînvierea, Purpura, Poezia, Armonia* etc.) punctează valori majore în legătură cu contextul social-istoric. Toată arta ține de sugestie și ritm, de unde necesitatea de a apăsa pe anumite clape verbale. Un glas „implora, blestema, amenința, plîngea". Răniții „exprimau dorințe, solicitau ajutor, gemeau, sufereau, dar trăiau".

Pe marginea dramei, reflecții sarcastice sau resemnate conferă acestei cărți triste un aer profund uman. Amatorii de aforisme pot colecționa mostre felurite:

„De pe efervescența îngrășămintelor se înalță fumul ușor. E o capacitate a substanței ca din impulsia seismică a vieții să nască idealul. Poezia, Armonia, în natură ca și în făptură."

„Viața oamenilor e legată de felul cum cortul lor se uită spre soare."

„Cea mai dureroasă siguranță e mai milostivă ca îndoiala."

Formula romanescă din *Întunecare* de Cezar Petrescu duce, pe plan epic, la alte rezultate. *Balaurul*, carte de un realism tragic, rămîne însă unul din documentele generos-umane. Autoarea și-a trecut „întregul material obiectiv" prin „cuptoarele emoției". E. Lovinescu observa exact „strînsa dependență a acestui material de personalitatea scriitoarei", fapt ce explică „tonul patetic

și febril"[1]. În fond, *Balaurul* e un amplu jurnal, spovedania unei conștiințe; poate cea dintîi pe plan european reflectînd drama războiului prin intermediul unei viziuni feminine. La un an după *Balaurul*, în 1924, apăreau mărturisiri indirecte: *Les Gardiennes* de E. Pérochon și *La guerre des femmes* de Antoine Redier.

VI

După *Balaurul*, prozatoarea se reculege, complăcîndu-se în observarea unor figuri specifice ambianței urbane. Cu *Romanță provincială* din 1925, mai accentuat cu *Desenuri tragice*, din anul următor, scrisul ei marca o tranziție evidentă spre notația obiectivă, anticameră a romanului. Trăsătură determinată de peisajul cotidian, viața placidă a provinciei, dramele, aspirațiile, sufletele par lipsite de tensiunea marilor pasiuni. Într-un climat adecvat șoaptei și semitonului, priviri voalate, de o tristețe difuză, caută fericirea în amintirile copilăriei. Fragmentele provinciale nu sînt nuvele, ci portrete sau studii de caractere. Un microscop extraordinar dă contur senzațiilor secrete, făcînd ca prin lentile măritoare să apară o altă viață decît cea de la suprafață. S-ar spune că satisfacția scriitoarei e de a descoperi, dincolo de aspectele conturate, ordinare, motive de ironie discretă. Viața intimă nu merge în paralelism perfect cu cea exterioară, de unde refuzul de a accepta ceea ce pare evident. Liniile tablourilor se disloca; printre fisuri se vede altceva, prozatoarea amuzîndu-se cu detectarea nonsensurilor. Nu provincia în sine, ca arhitectură, ci oamenii (nu ca simple profiluri) formează ligamentele unei psihologii colective, cu fluxul și refluxul ei.

Venerabila doamnă Vanghele din *Romanță provincială*, văduvă de consilier la Curtea de apel, conviețuise în ultimii ani cu un judecător tînăr, căruia îi închiriase o cameră. Portretul bătrînei sugerează declinul inexorabil. „Un corp diformat de obezitate, o față mare, urîtă, cu trei rînduri de gușî, ochii mici grași, albaștri, tîmplele netede abia argintate, o vorbă anevoioasă cu respirația penibilă, ca și cum toate coridoarele aerului erau îmbîcsite. Totuși ceva distins, cuviincios, o demnitate care compensa aspectele dizgrațioase". Enigmatic, judecătorul de treizeci și cinci de ani, „băiat serios, dar caracter ciudat, ursuz și minat de tuberculoză",

[1] *Istoria literaturii române contemporane*, vol. IV, 1928, p. 335.

reprezintă, lîngă văduva decrepită, un fragment de umanitate încovoiat de boală. Drama, mută, are pentru fiecare din ei alt resort, spaima dispariției iminente constituind totuși o trăsătură de unire. „Din cele două mizerii unite, rămăsese, curată, cu miros de terepentină și sulfină, odaia amintirilor, unde nu se clintea nici o hîrtie, nici un portret, și rămăsese într-un loc ferecat, nebănuit din d-na Vanghele, durerea [...]. Sufletele celor doi, al singuraticului judecător ros de oftică, și sufletul duios, rătăcit în mizeria fizică, al d-nei Vanghele, erau îngăduite fiindcă ispășeau în nemernicia în care fuseseră întrupate. Bucuriile lor nu stînjeneau pe nimeni, fiindcă erau batjocorite de însăși înfăptuirea lor. Farmecul lor interior, cînd lua ființă în gesturi, era pedepsit de însăși sluțenia lor, acolo pe loc, în faptă." Ideea portretului e ingenioasă, demonstrînd că sancțiunea morală nu poate lovi decît organisme valide. „Îndată ce cunoșteai pe d-na Vanghele, în fața ta nu mai sta decît o femeie vîrstnică, cuviincioasă, tristă, plină de demnitate și cumpătare, cu sufletul îmbrobodit, asfixiat sub atîtea straturi greoaie ale făpturii, de unde nu da în afară nici un semn care să supere oamenii." Nu mai era necesar „atacul cel mare, definitiv, al paraliziei"; degenerescența fiziologică e o moarte.

Excelente efecte de perspectivă sînt vizibile în portretul altei bătrîne, *Cucoana Ileana*. Aici totul e surdinizat, amintirile luînd tonuri stinse, mișcarea oprindu-se pe suprafețe vătuite. Toată noutatea stă în fina combinare a nuanțelor, încît simpatia și ironia imperceptibilă se confundă, iar gingășia nu cade în miniaturism. „Părul a rămas castaniu printr-o favoare care — parcă — nu ar datora nimic vopselii. Pe cap înfășoară o șuviță mare de păr tot din al d-ei, ceva mai deschis ca cel de acum. E măruntă, mijlocie, nu tare mică, se ține dreaptă și are încă ceva talie. Hainele, broboada sînt pe ea netede și curate; simți cum le-a ciugulit de orice fulg cu mîinile d-ei foarte mici. E tacticoasă și cochetă ca o pisică și cu hainele ei închise mai seamănă cu o rîndunică bătrînă. Așa cum e, cucoana Ileana e drăguță." Delicată și vetustă, respirînd inocență, modelul se menține în penumbră, bătrîna avînd „arta de a apare și dispare la timp". Toate trăsăturile se topesc într-o cromatică muzicală pastelată, extremele fiind evitate. Culori transparente sau catifelate tind să sugereze o zonă sufletească fără zguduiri.

Privit dintr-un anumit unghi, portretul cucoanei Ileana constituie un mic studiu de frenologie. Într-o nuvelă apărută postum.

Anton Holban încerca să deducă din fizionomia unor liceene, profilurile lor la vîrsta adultă. Una își va înșela soțul, alta va fi o timidă perpetuă, alta se va sinucide. Hortensia Papadat-Bengescu reface drumul invers, recompunînd din cîteva detalii somatice trecutul cucoanei Ileana, imaginînd o biografie ad-hoc. Un păr împletit cu modestie, o privire calmă trebuie să fi exprimat bucuria discretă de a trăi. „Pe cucoana Ileana privirea lunecă și oglindește, fără amărăciune, fața trecutului, reconstituind chipul ei de odinioară. Nițel dacă strîngi ochii, contururile se netezesc și vezi dinainte-ți, apărînd, cu același surîs de acum, fața micuță, ovalul regulat, gura potrivită, ochii vioi ai duducăi Ilenuța din tinerețe [...]. Trebuie să fi avut flori la fereastră; nu știu de ce îmi închipui că pelargonii stropite. Poate că mă înșel și avea numai mușcate și mixandre... Cred că și rozetă. Făptura cucoanei Ileana amintește rozeta, floare fără culori, fără strălucire, fără parfum violent, dar delicat, fin lucrată, verde în verde, fragedă și cu miros răcoritor". Soțul cucoanei Ileana, „d-l Ghiță", intendent la o bancă timp de treizeci de ani, trebuie să fi fost un personaj care „știa fără să știe". În portret, el ocupă un loc minor, izolat „într-un colț, așa cum îi plăcuse să stea și în viață alături de d-ei — la o parte".

Cîteva profiluri în cărbune, neadîncite, dar caracterizînd diverse psihologii, sînt niște *desenuri tragice* (volumul trebuia să se intituleze: *Sangvine)*. Deși locuiește în București, Sofia din *Cameră de închiriat* duce o existență vegetativă, cu nimic diferită de aceea a provincialelor. „Nu era funcționară sau dactilografă, profesoară, croitoreasă, nimic. Avea casele ei, pe care i le lăsase tanti Lia, care murise de doi ani, paralizată încă de mult." Nici un eveniment nu intervine pentru a modifica graficul unei biografii în care neantul se substituie vieții. Mărginită, izolată, femeia care dă camere de închiriat e un martor inert, oglindă ce nu reține nimic. Automatismele configurează ceva din psihologia solitudinii: „Nici ceasul n-avea nevoie să-l știe — al ei era mereu la reparat. Întotdeauna strada i-l arăta exact. La 8 căruța cu pîine, la 9 jurnalele, la 10 autotractorul alături, la 11 garda trecea de partea din jos, la 3 soneria la cinematograf, la 5 luminile, iar la $7^{1/2}$, înainte de a pleca ea de la fereastră, traversa un domn tînăr cu pălărie mare, moale, care îi plăcea. Îl cunoștea după mers, îi distingea chiar puțin profilul. Intra la florărie, unde sta trei minute, și ieșea cu o hîrtie cu flori, apoi cotea la dreapta... Ea îl aștepta cu o

jumătate de ceas înainte și se gîndea dacă o să vie și venea fix în fiecare seară"...

Solitară e și Alexe (fată cu nume de bărbat) din *Sărbătorile de familie*, proză al cărui cadru comportă analogii cu viitorul roman al Hallipilor. Pentru Alexe, familia de la Galați reprezintă o situație falsă. Cu aerul lui preocupat, arhitectul Panu ocolește cu grijă discuțiile despre moștenire, practicînd amînarea. Deși dezaprobă independența tinerei Alexe, actriță la București (fără angajament), „papa" nu intervine tranșant, conduita reținută a izolatei dezarmîndu-l. Neaderiunea la cercul familiei are semnificația unui protest. Lipsită de afinități cu Paulică, frate expansiv, superficial, medic în capitală, Alexe duce o existență închisă, consumîndu-se în lungi dezbateri interioare. Mediul familial e dezolant : „se certau, se ocărau, dar asta nu avea nici o consecință, ba chiar își luau unul altuia fără voie bani, obiecte, și era îngăduit. Dacă se iubeau sau nu, nu însemna nimic. Erau datori să se acopere și să se sufere. Cine oare avusese ideea asta măreață ? Natura ? Nu." Tăcerea Alexei contrastează. „Tory" (Victoria), sora ei, s-a măritat cu „fiul unic al fabricilor Dinescu" ; se consideră fericită. Incolorul Dinu Dinescu, tînăr frivol, îi face curte Georgetei, sora lui Tory, care lucrează „ceramică de artă", iar în același timp se declară entuziasmat de Alexe. Îndeletnicirile lui Dinu definesc o fizionomie : duș de zece ori pe zi, curse cu automobilul, slăbiciune pentru parfumuri. Într-o privință, snobul Dinu anunță imaginea doctorului Walter, iar grăsuna Didi-Bu, progenitura din al doilea mariaj a arhitectului, anticipă pe Mika-Lé.

Tentația pictorilor moderni de a da expresie stărilor labile, muzicale, o are și Hortensia Papadat-Bengescu. Într-o „istorisire" ar vrea să surprindă laturi greu perceptibile, una din „acele întîmplări care în același timp e ceva și nu e nimic". Dincolo de pragul peste care sensibilitatea plastică nu poate urca, intră în acțiune fantezia. Proiectul temerar de a exprima inexprimabilul îi incită voința pentru a evoca episoade vaporoase, care, atunci „cînd vrei să le prinzi în cleștele pozitiv al povestirii, îți fug din cuvinte ca fumul. Ceva pe care îl știi bine și nu-l poți totuși istorisi, decît îmbrăcîndu-i fluiditatea în crusta greoaie a vorbelor precise". Dezideratul formulat în introducerea istorisirii *Film de tramvai* devine realitate artistică în alte două fragmente psihologice de o acuitate excepțională : *Sînge* și *Fetița* (incluse în volumul *Romanță provincială*). Fondul autobiografic e abia ascuns.

Crescută cu precauție, pentru a nu i se risipi „un picur de sînge, nici să vadă picătură de sînge", o copilă de nouă ani (fetița) ascultă îngrozită întîmplarea domnișoarei Elena, de lîngă casa lor. Pentru a merge la bal („muzica vieții"), fiica văduvei Anica Popescu, „foarte modestă și harnică", și-a confecționat cu sacrificii o rochie albă de „tulle". Un abces în gît pare a fi un obstacol remediabil, iar medicul chemat acasă procedează la o incizie, utilizînd „briciul răposatului secretar comunal". Prin carotida tăiată, sîngele năvălește nestăvilit. Drama domnișoarei Elena e trecută prin sensibilitatea copilei. „Sub pleoapele lăsate lin erau imagini grave, icoane sîngerate pe care le păstra pentru ea singură." Într-un monolog interior, de o ingenuitate adecvată vîrstei, gîndurile de ocară împotriva doctorului ucigaș se conjugă cu ideea nelămurită a morții. Din contactul cu realitatea, copila extrăgea întîia învățătură despre „legile severe și crude ale vieții", moartea constituind un șoc psihologic urmărit în vibrațiile intime : „Sîngele ei simțise sîngele fecioarei curs". Fetița nu are percepția clară a relației sînge-existență ; „cuvinte grozave", într-o limbă necunoscută, operează însă lăuntric, dînd „o spaimă" de neant tenebroasă, plină de neliniște.

Procesul biologic al creșterii, urmărit în alt portret, *Fetița*, concordă cu lărgirea progresivă a conștiinței de sine. „Copilița visătoare", de zece ani și jumătate, „nu se juca jocurile altor copii, dar pleca spre cucerirea lumii, începînd cu orizontul apropiat". Livada și cerul devin unități de măsură. „Căsuța, găinile, purcelușii, răsadele babei Stana : condurași și lăptuci — toate erau pete mobile și imobile ; și dealurile, văile, șoseaua, lacul și tîrgul erau culori și forme. Existență adevărată nu avea decît ea... și cu ceea ce lipsea încă din ea și avea a veni treptat să o întregească. Căci soarele, pămîntul, aerul, apa, ziua și noaptea lucrau acum la ea, cum lucrau la toate roadele pe care le aveau în îndeletnicire, pînă cînd fructul ei va fi gata și atunci va înapoia cu căldură, lumina și mișcarea, rod soarelui, pămîntului, apei, boarei și luminii." Dintr-o dată în corpul fetiței se produce o transformare mai vie, tranziția spre psihologia puberală fiind determinată de apariția în organism a unor funcții noi. „Acea boală tainică, pe care fetița nu îndrăznea să o spuie mamei, și de care îi era frică, era totuși așa de simplă. Simțea cum năpădesc în ea puterile vii ; cum se măresc în ea toate dimensiunile vieții : lungimea, rotunzimea, amploarea, intensitatea ; în toate membrele, în toate organele, în toate funcțiunile. Fetița se auzea cum crește."

Cel puțin două din trăsăturile romancierei se întrevăd din studiile de portret: interesul psihologic pentru ființe suferinde, atone, cu un subliniat deficit de forță vitală, și tendința de a etala diformități fizice, maladii, prăbușiri. De reținut insistența cu care, formulînd un diagnostic, prozatoarea adaugă explicații. Dizgrațiatul Melcu din *Romanul Adrianei* e un „organism predispus zguduirilor patologice", „exemplar expresiv de moștenitor trist al mizeriilor părintești", „contractat într-o urîțenie bolnăvicioasă". Patronul birtului sordid din *Stigmatul* e „înalt și îndoit, deznodat din toate încheieturile, care se bălăbăneau moale" (ca „prințul Maxențiu" din *Concert din muzică de Bach).* „Era palid, rahitic, fără un pic de viață în față, cu ochelari albaștri pe ochii bolboroșiți; cu mîini lungi și care nu-și găseau locul, cu picioare pe care se tîra, fiindcă se muiau din genunchi, și cam șoldiu, săracul!"

VII

Cu toată diversitatea formulelor și experimentelor, în romanul european dintre 1900 și al doilea război mondial se pot delimita, în linii mari, două direcții: romane cu valoare epică dominantă și romane cu valoare dominant psihologică. Interferențele sînt numeroase, încît tradițiile balzaciene, stendhaliene, dostoievskiene și celelalte se întîlnesc cu inovații psihologiste de proveniență proustiană sau de altă sursă. În ultimii ani ai secolului trecut se puseseră bazele psihologiei ca știință, creîndu-se o nouă platformă de investigare a vieții interioare. Contrar convingerilor mai vechi despre structurile sufletești, privite într-o anumită fixitate, acum se proclamă că specificul vieții spirituale e mișcarea, într-o ondulație perpetuă. Pornind de la observațiile și ipotezele psihiatrului Pierre Janet, Freud elabora principiile psihanalizei. Literatura nu întîrzie să utilizeze unele rezultate ale acesteia, imprimîndu-le o coloratură estetică. Picasso, în pictură, urmat de alții, procedează la fel. Prestigiul psihologiei se lărgește repede, G. Ibrăileanu aplicînd în cercetarea critică tezele despre comportament al psihologului american James. În *Fecioarele despletite,* Hortensia Papadat-Bengescu se referă o dată la Paul Bourget, care oscilează între psihologie și literatură *(Essais de psychologie contemporaine).* Liviu Rebreanu, precursor al romanului psihologic la noi, cu *Pădurea spînzuraților,* recunoaște rolul lui Proust fără ca el însuși să fi fost proustian.

Era normal ca în romanul românesc de după primul război mondial, direcția realistă (reprezentată de Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu și alții) să fie dublată de o direcție subliniat analitică. Tentația analizei, fenomen modern de sincronism, se afirma ca o necesitate a progresului cunoașterii, cu consecințe estetice de prim ordin. *Adela* lui Ibrăileanu reprezintă o admirabilă interpretare analitică a psihologiei îndoielii în iubire. Interesul Hortensiei Papadat-Bengescu, în ciclul Hallipilor, pentru viața sufletească ascunsă, trebuie privit ca o trăsătură curentă a epocii. Camil Petrescu și Anton Holban sînt zelatori ai lui Proust, căruia Mihail Ralea, apoi vîrstnicul Ibrăileanu, format în alt climat estetic, îi consacră studii elogioase.

Chiar în etapa de tatonări a debutului, Hortensia Papadat-Bengescu era preocupată de o literatură cu finalitate obiectivă. Un argument din *Scriitori și curente* de G. Ibrăileanu o determina, la 5 ianuarie 1914, să-i scrie criticului: „Am citit acolo (referitor la Brătescu-Voinești, n. n.) părerea dumitale că o lucrare nu are valoare reală și durabilă decît cînd e absolut obiectivă, cînd scriitorul a avut facultatea ca, anihilîndu-se, dezbrăcîndu-se, complet sau pe cît posibil, de el singur, să concretizeze sufletul, fizionomia, peisajul unei epoce sau unui mediu, sau unui colț cît de mic de lume. Aveți desigur dreptate..." Măsurîndu-și însă forțele, autoarea *Apelor adînci* simte „un cui foarte neplăcut în inimă". Orientarea decisivă spre roman se datorează contactului cu ambianța *Sburătorului,* fapt relatat precis: „După ce dramatizasem *Lulu,* îmi făgăduisem oarecare odihnă, cînd, spre uimirea mea, E. Lovinescu a anunțat la una din șezătorile de duminică după-amiază, că «doamna Papadat-Bengescu va scrie un roman obiectiv»" [1].

În conștiința prozatoarei se întretaie întrebări grave. „Voi scrie *Roman.* E deziderat, e constatare și e comandă. Așadar voi scrie [...] Aștept starea de fapt. Mă întreb cu multă curiozitate și nu fără ceva maliție: ce roman voi scrie. Atîtea romane omenești îmi sînt cunoscute! Mă întreb dacă le-aș putea scrie... Modelul [...] Dar modelul direct îmi pare a-și găsi — literar — desăvîrșire în portret. Posibilități de viață, pe care le clădești cu iluzia, am. Dar ce e *Roman* pentru mine? Voi afla. Va fi ceva aspru, grav, fără cruțare, ca viața cea [de] dincolo de fațada cea reală. La început sentimentul acelei asupriri îmi dă o respirație nouă, neobișnuită, apăsată, inundarea energiilor mă îngrijorează.

[1] F. Aderca, *Mărturia unei generații,* E.P.L., 1967, p. 215.

Iată o muncă aridă şi mi se pare că, dacă mă voi privi în oglindă, chipul meu se va fi încruntat şi el. Iată, ca şi cum aş fi cunoscut-o aievea, povestea familiei Hallipilor, de la venirea lor pe pămînt românesc, şi a celor ce la început erau *Fecioarele despletite*" *(Jurnal).* Intenţia de a edifica „ceva aspru şi grav", pătrunzînd fără cruţare „dincolo de faţada cea reală", cuprindea în sine şi definea, totodată, coordonatele unei literaturi : ca viziune socială — creaţie realistă ; ca metodă de investigaţie — o literatura psihologică.

Ciclul Hallipilor stă sub semnul unui erotism ce pare a dirija lucrurile cu o forţă inepuizabilă. Mişcarea epică, destul de complicată în ansamblu, interesează ca punct de plecare pentru continua reliefare a tendinţelor psihologice. Romanul *Fecioarele despletite* (1926) constituie preludiul unei cronici ample, captivantă prin neprevăzut. Pentru început se conturează atmosfera. Figurile vor prinde relief în *Concert din muzică de Bach* şi *Drumul ascuns.* Excepţional de frumoasă, senzuală, cu un neistovit apetit erotic, mizileanca Lenora, fiică de perceptor, a crescut într-un mediu comun lipsa de cultură fiind suplinită prin farmecul natural. Nesatisfăcută de căsătoria cu un ofiţer, îl abandonează pentru a deveni soţia moşierului Hallipa, urmaşul unor imigranţi greci. Copiii Lenorei sînt apariţii diferenţiate puternic. Prima născută, Elena, a moştenit frumuseţea mamei, dar, pentru a-şi face remarcată distincţia, adoptă o comportare snobă. Fragila Coca-Aimée, caracter enigmatic, a fost trimisă la studii într-un pension vienez. Băieţoaica Mika-Lé, „pocitania", e stăpînită de instincte cu fond pervers. Singurii băieţi, doi liceeni gemeni, „slăbănogi cu urechi prea late şi gîturi prea lungi", dispun de o inteligenţă subnormală : amîndoi la un loc nu egalează posibilităţile unui individ cu înzestrare comună.

În jurul familiei Hallipa gravitează fostul plutonier Lică Petrescu, zis Trubadurul — frate vitreg al Lenorei — şi Ţaţa Gramatula, sora mai mare a lui Doru Hallipa. Cel dintîi e un teribil desfrînat, dispreţuind convenienţele de orice gen ; Gramatula, fată bătrînă, îşi conduce moşia ca un ispravnic : „bărbătoasă, harnică, cu biciul dreptăţii în mînă". Locul acţiunii se mută de la moşia Prundeni la Bucureşti, lucru firesc, de altfel, căci descendenţii Lenorei tind, toţi, spre „Cetatea vie" (metaforă utilizată des în *Fecioarele despletite).* Intră în scenă „buna Lina", medic mamoş,

verişoară a Lenorei, şi soţul ei, rigidul profesor Rim de la Facultatea de medicină. Alţii, apropiaţi, aşteaptă momentul.

Scenele de interior, numeroase, sînt semnificative. Se colportează ştiri, se discută, personajele îşi fac vizite ; unii relatează despre ceilalţi. Inteligentă, originală, dezinvoltă, „feminista Nory", prietena Elenei, se comportă ca o fată „ştiutoare şi masculinizată, prin vocaţiune sau deprindere", cultivînd amănuntul picant. Limbajul „feministei Nory", totdeauna incisiv, dacă nu violent, merge la ţintă. „Economia socială şi politică şi bîrfeala erau cele două pasiuni ale ei." Cea dintîi s-a concretizat într-o diplomă academică, de licenţiată în drept. „Feminismul" ei militant are o explicaţie precisă. Născută în afara căsătoriei, Nory „era duşmana bărbaţilor şi amorului şi protectoarea oficială şi zeloasă a maternităţilor clandestine". O altă Nory, mai estompată, se numeşte Mini — proiecţie transfigurată a scriitoarei. Tinerele Nory şi Mini, personaje abia schiţate — exprimînd indirect sentinţele prozatoarei — au în roman rolul corului antic : ambele observă şi comentează ironic conduita protagoniştilor, făcînd ca „trupul sufletesc" al acestora să se descopere în toată turpitudinea. „Trupul sufletesc — zice Nory — prezintă desigur, uneori, unele dezacordări parţiale ale sănătăţii — reparabile, curabile tocmai pentru că ating un singur loc dintr-un tot sănătos. Accidente ale organismelor sensibile normale, ca al Elenei Hallipa. Alte organisme sufleteşti, ca şi făpturile fizice, prezintă anemii, rachitisme, degenerări de ansamblu, şi unele, ca al Lenorei, leziuni bruşte."

Nimeni n-ar spune că Lenora, „plină de voluptate şi pasiune, frumoasă ca o Venus", trece printr-o perpetuă criză erotică, fapt ce a determinat-o să „sară de gît ", întîi unui ofiţer, apoi moşierului Hallipa, iar la un moment dat, la moşie, la Prundeni, să aibă legături cu un zidar italian (cu ceva sînge african), care executa acolo lucrări de artă. Soţia lui Hallipa, „păpuşă blondă" cu ochi mari, albaştri, prezintă simptomele unei agitaţii patologice, agravată la maturitate de obsesii şi idei fixe — manifestări ce scot pe moşier, în cele din urmă, din „moderaţia lui perfectă". Imaginea „pocitaniei de Mika-Lé", „păcătoasa ceea mică", îi aminteşte Lenorei un trecut răscolitor ; Mika-Lé era fructul dragostei cu italianul. La auzul „numelui funest", bolnava îşi rupe o dată dantela hainei de casă, altă dată dă foc patului, starea de furie lăsînd loc apoi melancoliei. În lamentările ei, aparent absurde, stăruie, ca o „necurăţenie", nevoia de a mărturisi păcatul.

Profilul lui Doru Hallipa, omul judecăţilor calme, al ordinii perfecte, lipsit de amiciţii masculine pentru a se consacra integral familiei, contrastează de la distanţă cu temperamentul „pasionat, egoist, zgomotos şi capricios“ al Lenorei. Adevărul despre paternitatea ursuzei Mika-Lé, care putea zdrobi pe un altul, nu-i zdruncină calmul; „între inegalităţile înconjurătoare“, el rămîne egal cu sine însuşi. Siguranţa, echilibrul, se încovoaie, totuşi, progresiv. Vînzînd moşia Prundeni pentru a se despărţi definitiv de locul dramei, Hallipa ştie că la Bucureşti va fi privit ca „un gentilom ruinat“, un „biet om“. La rîndul ei, mărturisindu-şi adulterul, Lenora rupe ultima legătură cu trecutul. Căsătoria inexplicabilă cu doctorul Walter, în al cărui sanatoriu a fost internată, demonstrează că vitalitatea enormă a Lenorei triumfă, cel puţin pasager, pentru a trece de la un orizont de viaţă la altul.

Prin „buna Lina“, verişoara Lenorei, relaţiile de familie se ramifică, proiectînd lumini în alte direcţii. Lipsită de feminitate, înţelegînd să se jertfească pentru pacea casei, consoarta doctorului Rim, „serviabilă, robotitoare“, este exact contrariul Lenorei. Mediocritatea, temperamentul docil, iată trăsături pe care cunoscutul profesor de la Facultatea de medicină, „catolic şi mai ales iezuit“, le speculează cu neruşinare. Fiică de farmacist tecucean, ea „a căzut din ceasul cununiei în servitudinea ilustrului profesor, care a binevoit să-i acorde cinstea numelui său şi să primească tot cîştigul muncii ei profesionale şi gospodăreşti“. Lipsa de gust vestimentar e mai puţin gravă, la „buna Lina“, decît absenţa personalităţii. Ca medic, cunoştinţele ei s-au transformat în rutină şi automatisme; nici la concerte nu renunţă la trusa medicală. În esenţă, Lina nu are mai multe calităţi decît defecte. Ipocrit şi egoist, calculînd cu precizie orice mişcare, profesorul de anatomie trage din această situaţie toate avantajele.

În lipsa blazonului autentic, Hallipii arborează la timp „oarecare pretenţii boiereşti“. La Elena, prima născută a Lenorei, mirajul distincţiei sociale devine snobism. Putea atrage atenţia prin echilibrul înnăscut, prin frumuseţe şi avere, dar tînăra cu „profilul ei grec perfect“ vrea să domine. Intenţia nerealizată de a se căsători cu prinţul Maxenţiu, personaj straniu, proprietar fictiv la Plăesele, ascunde o curioasă idolatrie pentru numele sonore. „Ce va fi găsit fata asta perfectă la acest om fără noimă! Un manechin banal. Nu e urît, nu e frumos... Nu e prost, nu e deştept... nu e viu, nu e mort... nu are nici o profesie şi nu are nici rente... E binecrescut, are nume italian şi ţinută englezească, i se zice

Prinţ şi locuieşte un palat ruinat, plin de guzgani şi de cucuvele, înconjurat de o grădină părăsită şi de o moşie necultivată.“ Vanitos, încrezut, economiceşte ruinat, Maxenţiu e omologul român al ducelui de Leyra din *Mastro Don Gesualdo* de Verga sau al lui Tancredi din *Ghepardul* lui Lampedusa. Un incident modifică, nu fără mîhnire, proiectul matrimonial cu „prinţul“. Mariajul cu incolorul Drăgănescu, proprietar de pivniţe, rămîne definitiv în ochii ei o concesie: o mezalianţă. Dar, în felul său, Drăgănescu e un realist. Acţionar şi cenzor la diverse bănci, descendentul de cîrciumari din Dealul Spirii ştie să tacă filozofic, lăsîndu-i Elenei toate iniţiativele.

Principala trăsătură a snobului, ridicat prin avere în fruntea ierarhiei sociale, este ambiţia de a fi luat în seamă pentru ceea ce reprezintă el. Orice amintire despre precursori îl irită şi a vorbi de trecut e o imprudenţă. În palatul din „Cetatea vie“, Elena organizează totul în perspectivă mondenă; scaunele, tablourile sînt de dimensiuni mari, ca şi casa; recepţiile, — dirijate cu o grijă minuţioasă. „Credea că poţi primi cît de mult, fără nici o incomoditate, dacă îţi împarţi bine timpul. Nimic inopinat. O zi anume pe săptămînă pentru audiţii muzicale. O seară pentru dineuri obligatorii. Una pentru mesele de familie şi o altă zi pentru a răspunde obligaţiilor în afară.“ Simplă diletantă, Elena cultivă, nu fără morgă, „snobismul onorabil al muzicii“. Eticheta se substituie comportării degajate. Atmosfera seratelor muzicale e corectă şi rece. Copilul ei primeşte educaţie de la o „nursă“ londoneză, autentică. Totul e distins şi preţios, amfitrioana fiind o variantă evoluată a Isabellei din *Mastro Don Gesualdo*. Alţi snobi frecventează expoziţiile de pictură. În atelierul mondenului Greg se întîlnesc „două categorii de monocle: monoclul diplomatic şi monoclul snob“. „Oaspeţii, rupţi în grupuri sau perechi, şopteau prin toate colţurile, punînd ochii la pîndă ca să nu fie surprinşi, sau, dimpotrivă, emiţînd cu voce aproape normală tot felul de trăncăneli necuviincioase pe seama celor ce le stau chiar alături, feriţi de reciprocitatea ocupaţiei... După expresia dubioasă a tuturor feţelor, cunoşteai mahalagismul preocupărilor şi bălăceala opiniilor.“ Gîndurile interioare, suprinse „după dosuri sufleteşti“, sînt pline de răutate disimulată. Profesor la *belle-arte*, snob convertit la catolicism şi hedonist fără scrupule, Greg convieţuieşte liber cu Mika-Lé, „lăcusta fără talie“, progenitură a italianului.

La cincisprezece ani, Mika-Lé, fata cu nume japonez împrumutat din Pierre Loti, fusese amanta prințului Maxențiu, răpindu-i-l ambițioasei Elena. Redevenit liber, bizarul personaj nu întîrzie să atragă privirile altor femei, sensibile la pseudotitulatura de „prinț". Imaginea lui Maxențiu polarizează atenția tuturor cercurilor mondene. Cu verva ei malițioasă, „feminista Nory" raportează ultima descoperire, știrea constituind o fișă de caracterizare: Maxențiu „se însoară cu regina făinii. Fabrica Razu! Un număr frumos de milioane și una din fetele cele mai *snob* din dancingurile la modă." Palmaresul „fecioarelor despletite", de tipul impudicei Mika-Lé sau al extravagantei Ada Razu, rămîne deschis completărilor. Prin analiză metodică, perspectivele se lărgesc; amănuntele dilatate cu lupa dobîndesc semnificații multiple. Dezmembrarea casei Hallipa e, pînă la un punct, simbolică. Cel puțin trei din descendenții Lenorei au semne vizibile de degenerescență. Normele morale, care să dea coeziune raporturilor dintre oameni, sînt în eclipsă.

Capodopera Hortensiei Papadat-Bengescu este *Concert din muzică de Bach* (1927), al doilea volum al ciclului Hallipilor. Privirile converg către Elena Drăgănescu-Hallipa, al cărei snobism devine obiect de studiu. Deși fizicul și educația îi conferă un aer rafinat, tendința de a impresiona prin fast primează. Intimii familiei Drăgănescu sînt, firește, snobi. Sub aparența relațiilor corecte, obișnuiții casei ascund tare morale felurite, profesorul Rim, de la Facultatea de medicină, fiind în acest sens un personaj caracteristic. Nici „buna Lina", verișoara Lenorei, nu are un trecut imaculat: dovadă, prezența fiicei tăinuite, Sia, fruct al legăturilor din tinerețe cu Lică Trubadurul. Prințul Maxențiu, infatuat, enigmatic, arborează o „distinsă" plictiseală spre a-și ascunde nu numai ftizia, dar și originea tenebroasă, de fiu al unei cîntărețe, Zaza. Focoasa Ada Razu, „făinăreasa" îmbogățită, nu-și pierde timpul cu genealogiile. De altminteri Maxențiu, caricatură de aristocrat decăzut, îi lasă toată libertatea, încît Lică Trubadurul, cu care Ada face echitație, e amantul oficial. Structura romanului e, într-un anumit sens, balzaciană: din confruntări variate, cu schimbări de decor pe mai multe planuri, personajele cresc prin adițiune, configurînd treptat un microcosm.

În centrul acțiunii stă organizarea unui concert din muzică de Bach. În fond, marea serbare muzicală ce se pregătește în saloanele Elenei Drăgănescu-Hallipa nu e un omagiu dezinteresat adus artei. Trebuia să fie „ceva ce nu s-a văzut în București", să epateze. Elena adoptă ținuta de „grande dame". Drăgănescu, „om de treabă", ascultă de dînsa și „recunoaște că e al doilea în rang, fără să se supere". Un salon, se știe, e o imagine a amfitrioanei. La recepțiile prezidate de Elena, nu se vorbea nici de politică, nici de afaceri. „Era salonul-tip, unde fiecare căuta să aducă subt forma cea mai distinsă ultimul reportaj. O emulație de limbaj și idei, în conformitate cu calitatea superioară a mobilierului și cu ținuta perfectă a gazdelor. Pasiunea nu era admisă decît asupra unui singur subiect: muzica. Predilecția de elevă silitoare, pe care Elena o avusese pentru sonate, se transformase într-un snobism artistic; snobism care, concentrat asupra unui astfel de obiect, devenise repede profesie de credință." Snobismul amfitrioanei, mondenă în stil parizian, dă casei Drăgănescu-Hallipa nota proprie.

Climatul e aproape inedit în proza noastră; în locul relațiilor vechi dintre țărani și latifundiari au apărut reprezentanții burgheziei financiare, cu veleitățile lor de blazon și rafinament. Saloanele au, în aceste condiții, un alt conținut, comparabil, într-o privință, cu acela de sub monarhia lui Ludovic-Filip, cînd nobilimea, încovoiată, acceptă compromisul impus de evenimente: alianța cu burghezia. Parvenit, bogat peste măsură, burghezul bucureștean vrea să dovedească prin decorul elegant, prin interesul pentru arte, că averii i se adaugă și manierele alese, *„l'esprit de finesse"*. Convingerea se cere impusă prin risipă de elemente orbitoare, prin fast și somptuozitate. În joile ei muzicale, Elena asigură acompaniamentul la pian, dar senzație fac cele două concerte anuale, cu executanți de seamă, cu virtuozi chiar. Trei piane excelente, un violoncel, o harpă, flaute, o bibliotecă muzicală stau la dispoziția ansamblului. Toate sînt destinate să inspire admirație (sensul major al snobismului), iar Elena se pricepe să mențină distanțele cu o naturală dezinvoltură. Deși „protocolară și rigidă de felul ei" (poza fiind un alt aspect al snobismului), amfitrioana știe să fie agreabilă: „Nu-și consuma nici spiritul, nici grațiile, dar obliga pe musafiri să fie spirituali și grațioși".

Destinele a trei familii — Drăgănescu, Rim și Maxențiu — se împletesc, întregindu-se reciproc, într-o viziune romanescă de aspect muzical, cu reluarea temei și motivului conducător într-o orchestrație complexă. Între părți echilibrul e unduitor, lumina fiind distribuită în mod variabil asupra obiectivelor în mișcare. Cu fiecare proiecție, protagoniștii, confruntîndu-se, cîștigă mai ales în adîncime. Fiindcă interiorul fiecărui personaj implică mai „multe

etaje și subsoluri ale conștiinței". Prin analiză, prozatoarea identifică metamorfozele „trupului sufletesc", urmărind tranzițiile prin aceste *caturi* și *subsoluri*, stabilind trăsături comune și particularități. Toată noutatea romancierei ține de arta de a elabora portrete în trepte, de la diverse niveluri, din perspective schimbate. Personajele sînt puse să se verifice în situații-cheie, mai toate trecînd succesiv în primul plan. În *Fecioarele despletite* relațiile între protagoniști erau văzute dintr-o singură perspectivă : a lui Mini (=autoarea). Pluriperspectivismul conferă *Concertului din muzică de Bach* un aer subliniat modern, un individ reflectîndu-se în conștiința celorlalți potrivit țelului regizoral urmărit de scriitoare. Pe tabla de șah, anumite figuri merg pereche : Elena-Drăgănescu ; Rim „buna Lina" : Ada Razu-Maxențiu. Destinele lor se apropie și se distantează. Cîte un element de disoluție pătrunde în fiecare din cele trei familii : compozitorul Marcian, „dolofana" Sia, Lică Trubadurul.

Disimularea ocupă în totalitate „caturile conștiinței" lui Rim, care, în judecățile lui ascunse, consideră că veniturile „bunei Lina" i se cuvin ca o dreaptă compensație : pentru că era urîtă, pentru că o luase de soție („ceea ce era o mare cinste") și-i „suporta de atîția ani prezența". Juisor incorijibil, uitînd descendența dintr-un modest vameș la Ungheni, el își pregătește loviturile cu luciditatea unui Tartuffe. Cel mai bun amic își este „el însuși". Ținuta supravegheată îi dă aplomb : „...la suprafață, cuviința, solemnitatea, masca aderentă a tuturor virtuților nu putea părăsi pe d-rul Rim". Calculele acestui *homo duplex* nu dau greș. Voise să aibă o catedră la Facultatea de medicină și o avea. Aspirațiilor estetice ofensate de vulgaritatea „ghemuitei de Lina", le găsește canalizare în artă. Meloman, Rim cîntă cu o bună tehnică la violoncel ; amator de pictură, admiră desenele Mariei Bașkirtscheff și colecționează stampe licențioase din Renaștere. Drept despăgubire pentru existența Siei, Rim pretinde o casă magnifică, și Lina, „fricoasă și econoamă", consimte. Cu atît mai mult, cu cît el adaugă șantajului o tiranie de bolnav închipuit. Legăturile incestuoase cu „dolofana" Sia, fiica Linei, întregesc portretul monstruosului personaj.

Contrar Linei, „făinăreasa" Ada Razu, frumusețe plină de nerv, campioană la tenis, campioană la dans, călăreață dibace, reprezintă stilul monden, indiferența etică, deloc preocupată de „ce va zice lumea". Mariajul cu prințul Maxențiu e un capriciu ; „îl cumpărase cu bani mulți" pentru a-i purta numele. „Stîrpitură de viță mare. Nobil am vrut, nobil am." Din snobism, prințesa de ultima oră îl plimbă prin locuri frecventate, „fiindcă nu credea societatea destul de deprinsă cu noul său rang". Pentru a se face remarcată, ea apare și utilizează echipajul — automobilul fiind banalizat. În acest timp, Lică „Trubadurul", devenit maestru de echitație, e amantul. Prin relațiile prințului, Ada trebuie să fie admisă la reuniunile muzicale din saloanele Elenei Drăgănescu-Hallipa. I se dau sugestii. „Să faci așa ca să fiu invitată la recepțiile lor".

Fantoma personajului ros de tuberculoză, consumat de insomnie și febră, ar trebui să suscite compasiune ; morga aristocratică, strădania de a respecta manierele distinse îl expun însă ridicolului. Portretul interior, de o vervă acidulată, formează obiectul unei pagini de antologie. Snobismul, devenit normă, nu cedează nici în fața dezagregării inevitabile. Nu-l consumă atît boala în sine, cît amănuntul că ftizia, boală comună, e specifică oamenilor în mizerie. Portret mut ? Frapează puternic mai ales sentimentul morții, înregistrat cu o exactitate de aparat ultrasensibil. În capacitatea excepțională de a urmări concomitent declinul biologic și reflexele în conștiință, Hortensia Papadat-Bengescu nu are egal în literatura română. Privirile scrutează straturi profunde, ca la Tolstoi în *Trei morți* sau la Thomas Mann în *Muntele vrăjit*. Îndărătul cuvintelor se aud acorduri grave de requiem. Maxențiu asistă, mental, la propria-i îngropare, „orînduită de el singur", însă absurd, exaltat, crede că un tratament într-un sanatoriu elvețian, la Leysins, ar face miracole. Întorcîndu-și privirile către frumoasa Elena, căreia îi preferase pe „lăcusta de Mika-Lé", muribundul se simte „un amant mistic". Logica devine lunecoasă : „Nu se putea ca Elena să nu aibă și ea pentru dînsul un astfel de sentiment ideal, fără nici un regret pentru trecut". Mesaje postale din munții Elveției, trimise Elenei, exprimă confuz un final penibil, încifrat în vorbe incoerente și obscure. Moartea lui e o dematerializare lentă, aproape lipsită de tragism.

Plasat față în față cu prințul Maxențiu, Lică (mereu numit *Trubadurul)* constituie tipul opus. Liber în mișcări, boem, aventurier neostenit, de o sănătate perfectă, viața lui intimă nu are cute ascunse. Cu veșnicul lui fluierat de mierloi, ex-plutonierul lipsit de cultură e, totuși, un seducător : „simpaticul Lică". Un epitet bine găsit caracterizează spontan temperamentul trubadurului : Lică e un *„plein-airist"* convins, preferînd întîlnirile în aer liber. Fante de periferie, „subțirel, sprinten, cu figura plăcută, cu ochii vioi de veveriță, părul negru din care se lăsa o buclă mare pe

frunte, cu miinile și picioarele mici și subțiri și dinții albi, mărunți, avea aerul unui țingău". Sora vitregă, Lenora, îl tratează cu cea mai mare răceală. Părăsise armata, unde putea deveni sublocotenent, pentru că trebuia să treacă un examen — și el „avea groază de tipăritură și scriitură". Comod, Don Juanul preferă banul dobîndit fără eforturi. Din imagini impregnate de ironie rezultă portretul unui personaj memorabil, unul din cele mai reușite ale romancierei.

Întîlnirea cu Ada Razu, libertina soție a prințului Maxențiu, reprezintă pentru el momentul de contact cu mediile snobe. Persiflînd în sine stilul pretențios din casa Adei și rigiditatea lui Rim, Lică Trubadrul beneficiază, abil, de slăbiciunile protectoarei : „țigăncușă uscată ca un drac, cu buze roșii ca sîngele închegat, cu o pereche de ochi aprinși". Inteligent și flegmatic, tînărul *„maître dresseur"* are intuiția exactă a lucrurilor. „De la înălțimea dog-cartului, cu toate safirele de pe degete, cu tot luxul, o recunoscuse [pe Ada] ca fiind «d-a lui»". Îl impresionează o clipă fastul, care marchează diferența socială : „casa, trăsurile, rochiile elegante — deși cam știa ce acopăr". Susținut de Ada Razu, chipeșul *„chambellan d'écuries"* se îmbracă la cel mai scump croitor și urcă rapid treptele „parvenitismului", iar „căzătura" de Vardali, senil afemeiat, îl găsește „charmant" : *„Tout à fait du monde !"* Mai mult chiar, bătrînul politician întrevede pentru el un mandat de deputat, Lică devenind *„in spe"* un viitor „leader" al „maselor", ieșit „din chiar... lumea nouă... și în care generația să se recunoască".

Simpatia scriitoarei merge, discret, spre Elena Drăgănescu, dar și spre compozitorul Marcian. De o distincție desăvîrșită, voit rece, „olimpica Elena" are un *maintien* de castelană medievală, ceea ce face ca, prin contrast, imaginea soțului ei să apară încă mai palidă. Saloanele somptuoase, averea enormă, relațiile snobe sînt destinate să-i pună în lumină stilul de viață, „buna Lina" și bruna Ada Razu fiind termeni de comparație. Amintind reprezentațiile din vechile palate florentine, concertele sub patronajul ei constituie un mijloc deliberat de a impresiona, drept care Elena le acordă cea mai mare atenție. Un concert e un fel de problemă de stat a cărei rezolvare trebuie prevăzută în amănunt : un insucces ar echivala cu o catastrofă. Manifestările de acest gen găsesc, prin „colportajul de salon", un ecou larg, provocînd admirație și invidie. Snobii se inițiază în prealabil în dicționarele muzicale, ținînd să fie văzuți la concertul dirijat de Marcian. Abstract, spiritualizat, împresurat de legendă, ilustrul artist pare a trăi „în atmosfera ideală a muzicii", însă Elena îl angajează într-o pasiune erotică. Deci *Coralul* din Bach, adăugat *Concertului*, nu era decît „un omagiu direct adresat Elenei și cîntat parcă de el singur pentru ea".

Titlul provizoriu, *Drumurile care nu se văd*, ar fi fost, probabil, mai adecvat decît acela concis : *Drumul ascuns*. Viața disimulată constituie aici un prilej de sondaj în tenebre, examenul relevînd particularități psihologice monstruoase. Sînt expuse vederii „ascunzișurile" sau, cu un termen plăcut scriitoarei, *resorturile* interioare ale protagoniștilor din primele două volume, cărora li se alătură personaje noi. Nu este exclus ca ideea „drumului ascuns" să fi avut ca punct de plecare romanele lui Edouard Estaunié, *Vie secrète* (1908) și *Les choses voient* (1913). Nici vorbă, teza lui Estaunié, *„la vraie vie est secrète"*, devine la Hortensia Papadat-Bengescu altceva. Romancierul francez, în vogă înainte de primul război mondial, reconstituia existența a trei generații ; ciclul Hallipilor e tot o istorie a unor familii. În palatul doctorului Walter, Lenora, neurastenică, pare un foc stins. Fost orfan, deprins cu rigorile „sărăciei ordonate", Walter acceptase, ca student, conviețuirea cu Salema Efraim, un fel de „grăsuna Margot" din balada lui Villon. Vînzîndu-se bătrînei impudice, diforme („o sută douăzeci de kile"), făcuse „un tîrg" dezgustător. La originea palatului oferit lui Walter și amenajat ca sanatoriu modern, erau banii Salemei (al cărei soț fusese vînzător ambulant de smochine la Pireu). Temperament ultralucid, cu o mare voință de a parveni, Walter suportase ofensa cotidiană pe care Salema o aducea frumosului, căutînd compensație în achiziționarea unor prețioase obiecte de artă. Sînt piesele ce formează „muzeul" fostului „palat Borodin". Nevoia de evaziune, după ce scopul practic a fost atins, devine sistem. Doctorul Rim avea violoncelul și colecția de desene obscene ; pentru Walter, raritățile de artă nu reprezintă motive de sublim estetic, ci o modalitate de a-și deturna atenția, o diversiune. Deși puternic diferențiați, Rim și Walter sînt personaje ce evoluează în flux continuu, pe o dominantă, într-un singur sens.

Istovit sufletește, taciturnul Walter se complace într-o poză echivocă de nesociabil, interesîndu-se de psihoterapie pentru a se studia la rece. Căsătoria cu Lenora, fostă pacientă, nu înseamnă nimic din punctul de vedere al sănătății morale, fiind numai un act de conveniență socială. Inițiativa aparținuse Lenorei, care,

„printr-un elan al temperamentului ei voluptos", a determinat actul fără alte considerente. Pentru Walter nu era o abatere de la egoism, nici de la solitudinea sufletească — nevăzînd în aceasta din urmă o „purificare" a sufletului mortificat. Prezența Lenorei nu modifică ordinea geometrică, glacială, a sanatoriului. Walter contemplă portretul răposatei bancherese aproape liniștit, fără probleme. Singură Coca-Aimée, fiica Lenorei, exercită asupră-i un fel de fascinație tardivă, făcînd să vibreze cîte o coardă ruptă. Volubilă, capricioasă, de o feminitate tulburătoare, adolescenta descinsă dintr-un pension vienez devine, cu un termen elastic, „ministrul palatului". Zvelta Diană „inspectează și dă ordine", iar Walter, deși contrariat în propriile principii, nu schimbă nimic. Impenetrabilă, spontană și exuberantă, aliaj de gingășie și nestatornicie, Coca-Aimée este una din aparițiile memorabile ale ciclului.

Cu alte trăsături morale decît Pascalopol (admiratorul vîrstnic din *Enigma Otiliei* de G. Călinescu), doctorul Walter e un cerebral care extrage impresii „din sugestia cuvintelor, nu din senzații". Conștiința și-o reglează potrivit scopului, ca pe un instrument. Viciul, devenit a doua natură, nu-i tulbură luciditatea, „dimpotrivă, i-o ascute". Modelat astfel, printr-o voință dură, abstractă, psihiatrul practică programatic un egoism feroce, privind lumea de după o mască. Mult mai personal decît prințul Maxențiu — fantomă de panopticum — el e un microcosm închis. În gheața magnificului palat intervenția sentimentului i-ar apărea ca o infirmitate, motiv pentru care preferă „seceta lui admirabilă". Cînd Coca-Aimée, flacără jucăușă, îi atrage atenția, prima reacție este una de rezistență ; frumusețea stranie a adolescentei îi zdruncina involuntar „armătura ideilor". Nimic nu-i lipsește lui Walter pentru a fi un erou balzacian ale cărui trăsături se combină, irumpînd într-o singură latură — aceasta monstruoasă.

Legăturii de sînge dintre Lenora și Coca-Aimée i se adaugă și o mare similitudine de caracter. Voluptatea potolită îi dă Lenorei sentimentul inutilității ; senzualitatea în creștere a Cocăi-Aimée se sprijină pe intuiții sigure, înlesnindu-i dominația. Lenora din Mizil se transformase, cu aerul cel mai natural, în moșiereasa Hallipa, apoi în bogata doamnă Walter. Coca-Aimée aduce în plus rafinamentul (studiase la Viena) și o incontestabilă distincție (disprețuind franc pe „buna Lina"). Frumusețea, la ambele, e cu mult deasupra inteligenței. Lenora e refractară dezbaterilor și cugetării ; Aimée are „mediocritatea cerută de fizic, care nu trebuia alterat de multe gînduri". Cultura ei se bazează pe

„idei primite", în cadrul convențiilor cotidiene. Superficiale și pasionate de lux sînt amîndouă. În salonul ei, Lenora cultivă poza princiară : colier de perle, „pijama de satin negru brodat cu dalii și cu o blană de urs alb pe picioare" ; în decorul magnific al „muzeului" Walter, Aimée organizează recepții strălucitoare, foarte sensibilă la convenții.

Portretul Cocăi-Aimée se definește însă și prin alăturare de acela al vienezei Hilda, colegă de pension și invitata sa în palatul Walter. Două temperamente în contrapunct : Aimée — inconstantă, copilăroasă, orgolioasă, aprinsă ; Hilda — așezată, serioasă, modestă, placidă. Lui Walter, Coca-Aimée îi apare ca o „păpușă fără de caracter", fără „expresie în frumusețe, dar perfectă", suferind de monotonie între raritățile palatului. „Sunt o mică regină căreia i se fac toate voile" — îi scrisese ea Hildei. Diferențele de psihologie sînt totodată diferențe de clasă. Pentru Hilda, „cuminte și romantică", situația de „mică prințesă latifundiară" a lui Aimée reprezintă un noroc al destinului. Aimée consideră averea drept ceva normal. „Ar fi mirat-o cine i-ar fi spus că situația lui Walter era ceva excepțional și că mama ei se căsătorise norocos cît și oportun." Hotărîtă să ajungă sus, în vîrful piramidei, Aimée trage învățăminte de la concertele patronate de Elena, soră rafinată. Pe stradă e atentă la salutul unui ministru adresat lui Walter, dar o interesează și tînărul horticultor Paul, care dăduse unui altoi de trandafir numele ei. Hilda e făcută să se dăruiască, să mîngîie, să admire, încît oficiul de damă de companie pe lîngă bolnava Leonora e cel care o prinde. Aimée pare destinată să primească omagii, punînd în micile îndatoriri mondene o gravitate bizară.

În atmosfera confuză întreținută de maladia canceroasă a Lenorei, Aimée pregătește cu tact „succesiunea". Palatul cu fascinantul muzeu trebuia să-i rămînă ei, în care scop căsătoria cu Walter devenea o necesitate. Iat-o deci, acționînd, în stadiul tainic al tatonărilor, sensurile dure ale cuvintelor fiind înlocuite cu echivalențe catifelate, menite să ascundă monstruozitatea intenției. Joc fin de clarobscur, în care un gest repugnant scapă, cel puțin momentan, sancțiunii meritate. „Nici nu știu măcar ce e al meu !", spune Aimée, adresîndu-se Lenorei, exprimînd „în chip crud travaliul secret, făcut în mintea ei", cu privire la moștenire. „N-o tulbura nici un scurpul ; legătura Lenorei cu Walter fusese un contract bun, care trecea asupra ei ca moștenitoare. Sentimentele ei erau calme și limpezi, analiza lor chimică n-ar fi dovedit nimic

dubios; numai etichetele lipite pe flacoanele convenienţelor sociale erau acolo supărătoare şi cereau precauţiuni". Anormalitatea relaţiilor etice tinde a deveni o trăsătură caracteristică ambianţei.

Sîntem în atmosfera convenţională, exterior corectă, din *Les grandes familles*, romanul lui Maurice Druon, cu indivizi în relaţii politicoase şi nesincere. Pentru a fi în apropiere de Marcian, Elena Drăgănescu-Hallipa şi copilul acesteia îl urmează în Elveţia, unde artistul dă recitaluri. În scrisorile adresate Elenei, la Vévey, placidul Drăgănescu nu uită a saluta pe Marcian. Totul e fals. Deşi hotărîtă să curme o situaţie echivocă, Elena, „scrupuloasă cu canoanele sociale", se vede împiedicată de boala de cord a lui Drăgănescu, pe care, însă, o consideră simulată. Un deces brusc rezolvă lucrurile în favoarea Elenei, care altminteri plănuia un divorţ. Aparenţele etice sînt salvate. „Spirit puritan şi burghez", ea revine din Elveţia „cu cea mai corectă grabă", descinzînd „fermă şi mîndră" lîngă catafalcul impozant din sanatoriul Walter. Din punctul său de observaţie, privind „gravitatea simplă" a celei îndoliate, Walter procedează la o radioscopie psihologică ştiută numai de el. „Iată exemplarul cel mai reuşit al familiei! gîndise. Ceva invidie se amesteca admiraţiei pentru un destin aşa de proporţionat. Aci natura şi viaţa îşi luase asupra lor atît realizarea armoniilor estetice, cît şi comiterea crimelor necesare." În monologul lui interior, enigmaticul Walter îşi găseşte afinităţi ideale cu Elena. Împreună ar fi realizat „două exemplare culminante ale vieţii..."

Premeditat sau nu, Hortensia Papadat-Bengescu practică în acest mod portretul psihanalitic minuţios. Căci ce altceva e urmărirea „drumului ascuns", decît o aplicaţie a teoriei refulării în analiza complexelor sufleteşti? Freud crede că refularea, departe de a fi un fenomen morbid, constituie o modalitate de conduită, un mecanism cotidian, vizibil la tot felul de indivizi. Autoarea ciclului Hallipilor are slăbiciune pentru depistarea mobilurilor secrete, confruntînd cu pasiune relaţiile dintre viaţa externă şi impulsurile venite din zone profunde. Disecţia intimă duce la descoperirea unor orizonturi sufleteşti revelătoare, lumina dezvăluind protagonişti cu trăsături diferenţiate puternic. Alte figuri rămîn în umbră pentru efecte de perspectivă şi contrast. Cu privirea lui rece, de cerebral pervers, Walter e un tip de posesiune; omul care „acceptase pe Salema, care se slujise de Lenora şi acum o păstra pe Aimée", reprezenta o vocaţie de parvenit. Întocmai ca Walter, Coca-Aimée îşi urmează *drumul ascuns*, mobilizîndu-şi resursele pentru a intra în posesia palatului-muzeu. „Treptele casei somptuoase erau treptele unui drum ascuns, mai puternic ca orice raţiune."

Pînă aici frapează *„la double vie"*, refularea presupunînd mascarea intenţiilor. Se observă însă şi reacţii deschise, deliberat sfidătoare. În comportamentul cotidian, Ada Razu şi libertinele surori Persu sînt nişte *demi-mondaines* fără reticenţe, din categoria faimoaselor *Demi-vierges* ale lui Marcel Prévost[1]. În conduita lor primează ceea ce, cu alt prilej, Paul Zarifopol numea „neruşinare psihologică". Cîte o privire aspră nu întîrzie să le condamne, „feminista Nory" — viitoare protagonistă a romanului *Rădăcini* — urmărindu-le cu un zîmbet sarcastic. O compleează un antisnob, Lică Trubadurul, care, din „necaz pe boierie", rîde de „boierii" din jur, arborînd ţinuta de conchistador impertinent şi cinic.

Nouă la Hortensia Papadat-Bengescu e tratarea în frescă amplă a snobismului, fenomen asociat parvenirii. Ceea ce schiţase Caragiale, în excelente tablouri izolate (*High-life*, *Five o'clock*), persiflînd mimetismul amfitrioanelor cu *„jour fixe"*, constituie acum fondul unei galerii complete. Prima trăsătură a snobului e ambiţia de a produce impresie: prin lux, prin situaţii, prin colecţii care să uluiască. Aristocratul are de partea lui trecutul, arborele genealogic şi distincţia naturală, ca expresie a manierelor legate de mediu. Burghezul îmbogăţit, *„sine nobilitate"*, înlocuieşte blazonul cu luxul orbitor, voindu-se protocolar şi impecabil. Însă manierele seamănă a imitaţie, iar poza suplineşte comportarea firească. Snobul simte nevoia profuziunii, a bogăţiei epatante, după cum o „snobinettă" ţine să aibă pietre preţioase, cai de curse, lachei. În general, snobii sînt foarte atenţi la amănuntele protocolare. La un dineu în casa Walter, în timp ce se servesc fructe, cîntă un exotic duo de negri. Boala Lenorei în sanatoriul Walter devine „un eveniment monden". Se introduce „un registru de înscrieri şi o rubrică de informaţii" iar „limuzinele descriu în faţa peronului curbe nenumărate". Ada Razu are grajduri de cai de curse.

Pentru Aimée vanitatea devine un „precept de viaţă". Infatuată, rece, „păpuşă de porţelan", ea îşi alege, ostentativ, rolul de „frumuseţe inaccesibilă", cultivînd cu grijă poza mondenă. Lenora

[1] Scriitor agreat de Hortensia Papadat-Bengescu, la care se referă în ziarul *La Politique* (1912), vorbind de volumele *Les Demi-vierges* şi *Lettres de femmes*. În epoca debutului, prozatoarea publica în *Viaţa românească* medalionul *Marcel Prévost* (1913, nr. 1).

dicta prin simțuri, Aimée pune în planuri calcul și luciditate. În „programul ei", casa Walter „avea un rol de templu" și ea de idol. „Snobismul și autoidolatria ei se amalgamau cu unele infatuări de artă sugerate de bogățiile muzeului." Ceea ce pentru Elena Drăgănescu-Hallipa erau concertele, pentru ea e muzeul. Recepțiile destinate lumii „chic" sînt intenționat solemne și monotone, pentru ca atenția invitaților să se concentreze asupra „templului". Firește, a fi admis la reuniuni în casa Walter e „un brevet de cinste" rezervat inițiaților. Conturînd *caractere* specifice, prozatoarea își pigmentează descrierea cu o ironie tăioasă. Musafirii se plictisesc „respectuos" în „toaletă de mare gală", dar suportă efortul „cu convingerea măgulitoare că fac un act de snobism". În setea de exhibare a Cocăi-Aimée, „vanitatea ei imperativă" se declară satisfăcută.

VIII

Rădăcini e un roman greoi. Descifrarea meticuloasă a datelor sufletești devine obositoare prin insistență; faptele sînt reconstituite și explicate în paranteze largi, ipotezele ținîndu-se lanț. Clanul Hallipilor intră în umbră, în schimb „feminista Nory", pînă acum personaj episodic, dobîndește o fizionomie. Dar e o altă Nory. Rece, ironică, voluntară, Nory e într-un fel de război tacit cu toată lumea. Atitudine de frondă? orgoliu nesatisfăcut? Conduita ei complicată poartă semnele unei eredități hibride, Nory fiind urmașa moșierului Baldovin concepută cu fiica vechilului Vasiliu. Tînăra cu apucături virile a moștenit de la boierul Baldovin o notă de mîndrie, dacă nu de dispreț, vădit în aerele ei de superioritate. Sîngele patern o determină să fie arogantă cu propria-i mamă, inofensiva Cornelia. „După ce luase licența în litere, descoperise că nu-i place să fie profesoară: — Tîmpești pe alții și ei te tîmpesc pe tine. Studiase apoi dreptul, n-avea în vedere să pledeze, dar nu putea suferi s-o tragă cineva la fit. — Mai bine eu pe ei! Norocoasă, găsise lesne un debușeu la amîndouă diplomele, în direcția cooperațiilor sociale, unde spiritul ei de inițiativă și de organizare, talentul ei de a improviza speech-uri, o slujise de minune." Nory Baldovin militează zgomotos pentru emanciparea femeii („feministă"), variind mijloacele de acțiune după caz: „Ici conferenția, dincolo inspecta, îi plăcea să se agite, să-și impună voința, să fie mereu între oameni mulți, ba să fie chiar indispensabilă; să schimbe locul, să vadă, să audă, să fie văzută și ascultată".

Lîngă activa Nory, portretul Diei, crescută cu bonă germană și guvernantă englezoaică, frapează prin reflexivitate. Nory, „bastard", pare un demon, gata să spioneze, să răstoarne, să producă mișcare. Dia, fiica legitimă a aceluiași Baldovin, cultivă discreția, diferențiindu-se printr-un accentuat spirit de castă. Călătoriile celei dintîi nu depășesc zona bucureșteană. Cealaltă a trăit în mediu helvetic, la Geneva, sau într-un pensionat de lux la Lausanne. Însoțită de Mademoiselle Madeleine (Madò), „directoare de conștiință, mamă adoptivă, prietenă și pedagogă", a cutreierat lumea, „de la Ierusalim la Roma, din Grecia la Copenhaga, adesea la Londra".

Temperamente atît de diferite, s-ar părea că destinele lor nu pot avea nimic comun. Sîngele baldovinesc vorbește însă și în caracterul lui Nory, care, deși expansivă și „feministă", e lipsită de feminitate. Frigidă, rațională, Nory duce cu ea ceva din ereditatea paternă: „...fire subțiri de *rădăcini* o prindeau în plasa lor de paianjeni". Tot romanul e făcut din reconstituiri, procedeu de nuanță proustiană. Două biografii, cînd paralele, cînd contrastante, formează pretexte pentru revelații sufletești și tablouri de epocă; alți indivizi se confruntă în situații variate — prozatoarea evitînd simetriile clasice și pitorescul pentru a oferi investigații în adîncuri obscure. De zece ori explicația urcă pe o treaptă superioară, dar tot de atîtea ori participăm la întoarceri în trecut, căci tehnica retrospectivistă lucrează aici din plin. Datele cronologice nu se succed cu rigoare, ca în romanul clasic, dimpotrivă, raporturile între fapte sînt intervertite, evenimentele fragmentate în particule, dar nu pentru a se reuni ca la Proust, pe un plan superior, într-o sinteză cu mii de fețe. Fragmentele discontinue nu au nimic comun cu „memoria involuntară" pe care Proust o așează la baza vieții sufletești. Ca procedeu narativ, sondajele se împletesc, nu într-o sinteză unică, ci într-o succesiune de sinteze, romanul devenind jenant prin dilatare, întortocheat prin pluralitatea direcțiilor.

Rădăcinile bolnave sau fragile constituie pentru diverșii eroi din roman cauza unui final sumbru, motivele destrămării fiind cînd patologice, psihice, cînd sociale. Moșierul Dinu Baldovin, tip de feudal, „om de lume și de club, ultimul deputat cu adevărat conservator", practică un fel de dezinteres superior pentru toate, sentimentul real că e puternic fiindu-i de ajuns. Egal cu sine,

taciturn, indiferent, poate abulic, prin urmare rău administrator, el pare un contemplativ. Bătrînul fusese „timid în fața nevestei lui, boieroaică înfumurată și aspră, timid în oficii publice, timid în fața fetiței lui, Dia, care îl trata cu apucături protectoare". Delicatețea astfel înțeleasă „e ușoară și firească — observa Mihail Ralea — la cei care au acaparat mai dinainte totul și nu mai au ce revendica". În comportarea nobilului intră „o dialectică a prisosului" *(Ceea ce e nobil)*. Mascarea sentimentului la oamenii din această clasă e o problemă de ținută și orgoliu, drept urmare Dia cultivă enigma, misterul, poza rigidă. La înmormîntarea lui Dinu Baldovin, Dia nu scoate nici o lacrimă ; plînsul „i-ar fi stricat armonia". În ochii lucidei Nory, Dinu Baldovin rămîne „cum în adevăr fusese, adică egoist și fără voință". Fata băiețoaică știe că purtarea lui generoasă față de ea și mama sa „venea numai din obligație, din politețe și hatîr".

Retrase în casa de pe Izvor, Dia și Nory nu găsesc un limbaj comun, dezacordul avînd rădăcini sociale și psihologice. Pentru Nory, înclinată să persifleze, sora mai mare e „doamna Dia" ; pentru Dia, jucînd din copilărie rolul de „șef al familiei", Nory e „o soră de mîna stîngă", de a cărei existență a aflat tîrziu. Portretele reale trebuie văzute *au ralenti*. Cu acuta ei conștiință a rangului, Dia e conservatoare în mod organic, deși arborează „un spirit larg, modern". Lipsa de comunicativitate o face impenetrabilă, beneficiind astfel de „prestigiul și farmecul enigmelor". Nory se vrea „liberală, democrată, revoluționară". E numai contradictorie ; în secret adoră blazonul, dar se ridică „împotriva aristocraților prăfuiți și ridicoli", ca și împotriva „mocofanilor". Între snobii cu care s-a împrietenit, își spune „populistă — așa numai ca să zică altfel", dar după *rădăcinile* paterne se simte boieroaică. Pentru „prostime" are repulsie, iar în relațiile cu propria-i mamă e odioasă.

Cum Nory, „lipsită de simțuri", are „curiozitatea vieții sexuale", relațiile cu Madona și Caro, ca și acelea cu Dia, devin surse de revelații și studiu. În ipostaza de Cousine Bette, Nory știe că simptomele hemofilice ale Madonei adaugă stării ei morbide un element tragic. Pe Caro, juisor ușuratic, îl expune insinuant privirilor Diei, jocul fiind meditat pînă la consecințele ultime. Nory o va informa discret pe Madona, iar ca prietenă a lui Caro — Casanova înfrînt — pe acesta îl va supraveghea, lucrînd în ascuns. În triunghiul Dia-Caro-Nory un vînt nevăzut usucă sentimentele delicate, oamenii apărînd secătuiți, osificați iremediabil. Dia a îngropat pe toți ai ei, „undeva în suflet, fără emoție, *uscat*". Cu aceeași senzație, își îngropase și averea : „*uscat*, rece". Față de drama umană a Madonei, pregătindu-se de moarte (după iluzorii căutări în Elveția), Caro are o comportare similară. „O îngrijesc, fac tot ce pot, dar nu simt nimic... *M-am uscat...*" În sufletul lui Nory, nici fragmentele propriei biografii nu au vibrație : „Pentru a fi amintiri, le lipsea un element esențial și anume *sentimentul*, orișicare : vesel, trist, comic, duios... Erau numai *plăci fotografice sub ochii unui privitor neutru.*"

Urmărind probabil un efect, romanciera o readuce pe Elena Drăgănescu-Hallipa înapoi la moșie, de unde plecase. Cercul se închide, dar unitatea de caracter e frîntă. Printr-o inexplicabilă transformare etică, după decesul lui Drăgănescu, mondena Elena renunță la fastul citadin, retrăgîndu-se la Prudeni pentru a se ocupa de administrarea riguroasă a fabricilor și moșiei. Soție legitimă a lui Drăgănescu, ea „se expatriase" în Elveția spre a fi lîngă Marcian ; acum, „liberă, făcea tocmai dimpotrivă". Printr-un transfer de preocupări, în noua etapă, degeneratul Ghighi, fiul Elenei, „adoptă muzica", fiind lăsat în grija lui Marcian în Elveția, iar Elena continuă „industrializarea averii Drăgănescu". Ironie a destinului, epigonul, „micul moștenitor al lui Drăgănescu", adoră pe Victor Marcian *(Ami-Vic, Oncle Mark)*, amantul Elenei, „cel care poate pricinuise moartea tatălui lui". Altă curiozitate, muzicianul Marcian iubește pe Elena în copilul ei. Clorotic, anxios, timid, fără „aptitudini la cifre, dar nici la celelalte materii", încercînd exerciții naive de compoziție, Ghighi e „mai aproape de blîndețea lui Marcian decît de iubirea severă a mamei". De unde vine epuizarea tînărului, se întreabă prozatoarea, invocînd, încă o dată, surprizele eredității : „— Unde sînt *rădăcinile ?*"

Nota generală în trilogia Hallipilor o dădea snobismul, reflex al parvenirii. Protagoniștii erau în culmea puterii, permițîndu-și, ca o supremă afirmare, voluptatea luxului. În *Rădăcini* se produce declinul, căci, cu excepția perechii Caro-Madona, posesori ai unui „Cadillac", privirile merg spre trecut. Într-un edificiu luxos, cu mobilă-stil, Madona și-a instalat o superbă bucătărie normandă, în timp ce Dia, retrasă în conacul de la Prundeni, nu se simte lezată estetic de tacîmurile eterogene. Cîte un deces izolat puncta anterior destrămarea biologică. Moartea Lenorei, a Siei, a lui Drăgănescu ridica exclusiv probleme morale. În *Rădăcini*, moartea boierului Dinu Baldovin, a detracatului Radu Vrana, a lui Jean

Deleanu, aceea neaşteptată a copilului Ghighi, implică şi un declin social.

Întins pe aproape nouă sute de pagini, romanul nu polarizează atenţia. Impresia de fragmentarism se menţine pînă la capăt, părţile nefiind racordate organic. Prisosul de fapte neselectate duce la aplatizare. Abuzul dezvoltărilor contextuale şi excesul de referinţe jenează, expunerea dovedindu-se lipsită de o perspectivă clară. Chiar şi titlul *Rădăcini* apare confuz. Faţă de volumul total al trilogiei Hallipiilor (cu mai puţine pagini), în *Rădăcini* materia neprelucrată surprinde. Scriitoarea nu aparţine, desigur, tipului laborios. Tablourile retrospective sfîrşesc, nu o dată, în reluarea obositoare a unor date cunoscute, ca acelea despre educaţia Diei în Elveţia sau despre copilăria lui Nory la „conacul doi", supravegheată de „Trînul" şi „Trîna". Prea insistent reapare fantoma lui Deleanu, asupra căruia Dia „se înşelase", personaj care purta dezinvolt „masca ipocriziei". În momentul discuţiilor despre eventualul mariaj Lică-Mika-Lé, Trubadurul are cincizeci şi doi de ani iar peste cîteva pagini, în acelaşi context, cincizeci şi patru.

De la Fălticeni, unde se găsea în vacanţă, E. Lovinescu îşi comunica epistolar impresiile, între insatisfacţie şi elogiu: „Am pornit agale cu *Rădăcinile* şi am mers vreo trei sute de pagini, clătinîndu-mă între recunoaşterea talentului şi nemulţumirea asupra minimalizării lui pe tipuri mărunte şi fără interes"... Al doilea volum „se porneşte din nou cu aceeaşi stagnare, provocată dintr-o prolixitate imensă, care devine iarăşi vizibilă". Regretul e că „amploarea epică" se împiedică în stîngăcii de elocuţiune: „Eşti o mare scriitoare şi nu ştiu cum se face. E scris atît de rău (zece mii de cacofonii, franţuzisme intolerabile, sintaxă străină, vulgarităţi cîte pofteşti: *mă place, îl place* — nu în dialog de mahala, ci pe cont propriu [...] Dacă vei avea ediţia II, voi face eu corecţia..." Fenomen „inexplicabil" însă — „totul trăieşte extraordinar de viu, ba te ia pe o aripă de armonie, pagina cîntă cu toate cacofoniile..." [1] Dacă rezervele sînt fundate, entuziasmul dintr-o ultimă scrisoare, la acest critic ponderat şi lucid, eşuează în curată exageraţie: „Iubită prietenă, scria el, am isprăvit de mult romanul cu finalul grandios Marcian-Elena-Ghighi — cea mai impresionantă şi mai elevată parte din tot. [...] Cartea e mare,

[1] Scrisori datate 4 şi 5 aug. 1938, în: Ileana Vrancea, *E. Lovinescu*, E.P.L., 1965, p. 228.

scumpă amică, cea mai mare în ordinea creaţiei epice. Bravo!" [1]. Erau impresii de la 13 august 1938. În perspectiva severă a timpului, *Rădăcini* reprezintă mai degrabă un catolog de mostre, unele categoric de calitate, nu însă şi o creaţie unitară.

IX

Înainte de *Rădăcini*, scriitoarea se relaxase, dînd în 1935 un roman al existenţelor mediocre, decorul din *Logodnicul* nefiind nici rafinat, nici snob, ci mai degrabă plat; tablourile fastuoase lipsesc, nu însă relaţiile erotice anormale şi aspectele clinice. Preocupări burgheze cotidiene, mici automatisme alternează cu tentative felurite de evaziune, acestea compromise de la început prin lipsa de suport. Nici luciditate, nici tensiune delirantă, aproape de nebunie. Placiditatea şi inconştienţa sînt moduri de manifestare curentă, iar cîtă vreme rezonanţa în conştiinţă e scăzută, drama mediocrităţii nu ia proporţii. Un vag student întîrziat, funcţionar la o bancă particulară din capitală, cu slăbiciune pentru „poză", cultivă eleganţa vestimentară, însă nu din considerente estetice. Fiul dascălului Petre din Brăila, individ de serie, fără probleme intelectuale, se iniţiază cu cîţiva colegi de la drept în secretele modei şi frecventează localuri mondene „de mîna a doua". Costel din *Logodnicul* e un caragialian, un Mitică, suficient şi exterior, cu aspiraţii modeste, pe măsura profilului său de aventurier timid, mai mult cu ochii. Primă probă de mediocritate, experienţele lui erotice nu au nimic senzaţional, de unde reticenţa faţă de „o damă în gris", „foarte distinsă" (ca în „romanele-foileton"), pe care o observă la conferinţele de la Casa Şcoalelor. Iniţiativă are o femeie, Nina Dragu, „studentă" la Conservator, libertină, provocatoare, amica prietenului Lupescu, „înfumurat, elegant" şi superficial. Ninon, cum i se spune în intimitate, e nepoata marelui negustor Dragu, unchi în vîrstă, depravat şi escroc. „Nenea" avusese vagi legături întîi cu Ana, sora mai mare a Ninei, continuate metodic cu Nina şi concomitent cu mezina Lucica, deocheată şi impertinentă. Aceştia sînt protagoniştii.

Etic vorbind, Nina şi Ana sînt două ipostaze ale dragostei, una figurînd amorul neruşinat, cealaltă plătind cu viaţa clipa de bucurie tardivă. Revelaţia iubirii îi dă Anei, care se jertfise

[1] Reprodus de Valeriu Ciobanu, *op. cit.*, p. 28.

pentru toți, un impuls egoist, devenit obsesie: „— Să dispară Nina dintre ei. Ura pe Costel, dar pe el îl vrea acolo, pe cînd Nina trebuia să piară." Încercarea de sinucidere a nefericitei, încheiată cu o gravă ulcerație a stomacului, transformă pe *logodnic* într-un „garde-malade". Descrisă minuțios, cu competență aproape medicală, boala Anei la spital, ulterior acasă, pînă la moartea prin hemoragii progresive, ocupă jumătate din roman. Atmosfera e grea. De reținut, pe plan psihologic, interesul unui tînăr frumos și onest, dar „imbecil", pentru o femeie urîtă și bolnavă; atașament în care devotamentul și compasiunea țin loc iubirii pasionale. Sentimentul vinovăției, deși vag, îi apropie și-i depărtează de zece ori în aceeași zi. Suferința Anei adaugă urîțeniei semnele tristeții perpetue. Astfel, „logodnicului" i se arată o Ană epuizată de vărsături cu cheaguri de sînge, mereu între perne, îngurgitînd medicamente și sperînd în vreo minune. Drama femeii impresionează ca expresie a unui destin liniar, unitar în nefericire; de la situația de orfană pînă la aceea de roabă a casei, lipsită de farmec, partea ei e necontenit obscură. Cu „închipuiri dintr-o viață netrăită", Ana se stinge lent, iar psihologia ei, cantonată în întrebări de altitudine mică nu relevă latura zguduitoare. În ciclul Hallipilor, prăbușirea era logică, dreaptă, venea după sfidarea repetată a tuturor normelor. Aici tragicul devine absurd prin insistență și neadecvare la obiect.

Eliberat din spațiul închis al subsolului de la București — unde conviețuise cu Nina și Ana — Costel pare a inaugura o altă etapă. Subsolul fusese un simbol dublu: al unei existențe sub nivelul comun și al limitelor organice. Autosofisticarea e un mod de a riposta mental ironiilor suportate la birou și în alte părți. Resorturile unor mici ambiții comprimate se destind, trecînd în latura opusă: „La Brăila toată lumea va ști sau poate chiar și știe că el a părăsit pe dama în gris, marchiza, soție de profesor, a părăsit-o pentru Nina Dragu — Dragu cel de la Sfatul negustoresc, cu proprietăți în Popa Tatu. Ana fusese altceva: o faptă sufletească a lui, o binefacere..." Drama Anei este explicată rudimentar: „Fată bună, fată de familie, dar fără de noroc; nenorocirile, boala o doborîse. El o ocrotise, o apărase pe cît putuse." Platitudinea constituie, de altfel, o caracteristică a mediului, de la desfrînata Ninon Dragu, pînă la soția dascălului Petre din Brăila. După decesul Anei, părăsind scena, ex-logodnicul se

ridică, în mod neașteptat, la o reflecție cu fond livresc. Pe fundalul *Învierii* lui Tolstoi, iată recenta sa întîmplare: „...un fel de Maslova și Nehliudov în versiune proprie"...

X

În opțiunea prozatoarei pentru o literatură citadină se observă consecvența unui program literar. Metamorfozele vieții rurale fuseseră obiectul a numeroase opere de la scriitori mai vechi, pînă la Sadoveanu și Rebreanu, creatori de lucrări monumentale. Romanul provinciei, prin Sadoveanu, Cezar Petrescu și ceilalți, își avea, de asemenea, partea sa. Camil Petrescu preconiza un roman citadin, motivînd semnificația explorării unor domenii noi. După primul război mondial venise momentul sincronizării literaturii cu realitățile moderne, în spiritul emancipării de trecut. Teza lui E. Lovinescu avea adepți numeroși iar literatura promovată în cenaclul *Sburătorului* a însemnat mai mult decît un experiment — demonstrația prin exemple valoroase a unei necesități. Întregirea teritoriului național și creșterea rapidă a orașelor, ca reflex al noilor realități economice, determinau o altă optică decît pînă atunci. Hortensia Papadat-Bengescu se pronunță hotărît pentru deprovincializare, remarcînd în hotarele orașului figuri, coliziuni și scene necercetate. E un oraș-teatru. În diversitatea mozaicală de aici frapează atenția ființe rău conformate, cu unele stigmate patologice, oameni cu infirmități sufletești felurite. Boierimea a intrat în umbră. Înfruntînd mitul sîngelui albastru, reprezentanții burgheziei își dispută privilegiile celor deposedați. În literatura interbelică, tendința spre arivism e o temă cu răspîndire. Unii au descris cu precădere burghezia în drumul ei către un scop; Hortensia Papadat-Bengescu are în vedere mai ales burghezia ajunsă, care-și permite voluptățile luxului, jubilînd satisfăcută sau dedîndu-se viciilor.

Schimbînd ceea ce e de schimbat, ciclul Hallipilor e o *Saga* românească de tipul *Forsyte-Saga* a lui Galsworthy, în care fiziologia luminează psihologia. Deși sugerează o rețea de relații între indivizi, o structură socială și psihologică, mai toți protagoniștii sînt niște singuratici. Nu izolați în genul înfrînților observați de Sadoveanu, de Camil Petrescu, Cezar Petrescu și ceilalți, ci indivizi aplecați asupra propriei lor vieți, într-un monolog interior impreg-

nat de egoism. Constituiți în familii care gravitează în jurul unui individ cu trăsături revelatoare (Elena Drăgănescu, „bruna" Ada Razu, „ilustrul profesor Rim" sau doctorul Walter), nimic nu confirmă soliditatea legăturilor dintre personaje. În *Rădăcini* însingurarea e aproape totală; surorile vitrege Nory și Dia Baldovin, locuind un timp sub același acoperiș, își sînt străine. Esențială în proza Hortensiei Papadat-Bengescu e descifrarea omului-insulă, fie că acesta se numește Rim, Walter sau Coca-Aimée, fie că se referă la personaje de al doilea plan. Învelișurile exterioare sînt date la o parte, investigația mergînd în planuri concentrice, din aproape în mai aproape, pînă la resorturile invizibile. În cele din urmă, oamenii devin niște suflete în particule — virtuozitatea analitică sfîrșind în transparentizarea mobilurilor intime. Se ajunge la o atomizare necruțătoare, destinată să sublinieze — la indivizi ce par a se găsi pe aceleași lungimi de undă — un stil de existență fragmentar, ermetic, în imposibilitate de a comunica.

Chiar cînd nu au stigmate psihologice, eroii Hortensiei Papadat-Bengescu, indiferent de categoria socială, sînt mai mult caractere decît tipuri. Fiecare din ei reprezintă un *caz*, avînd ceva de ascuns vederii ascuțite. Ajunsă la punctul culminant al dezvoltării ei, lumea lui Hallipa, a lui Drăgănescu și Walter e totodată la începutul unui epilog. Dramele, cîte sînt, nu au profunzime, fiind lipsite de sînge. Nici o răbufnire, nici un cataclism moral nu tulbură mersul lucrurilor. Nu apare nici un mare neliniștit, nici un căutător de alte orizonturi. Verticalitatea nu e idealul lor. Platitudinea aurită dă nota specifică mediului în care, printre bărbați și femei, sînt apariții monstruoase. Analiza psihologică infinitezimală coincide în ciclul Hallipilor cu critica virulentă a societății burgheze. Fixați în situații semnificative, protagoniștii romanului constituie pentru posteritate documente de epocă, compunînd un Muzeu Grévin mai expresiv decît celebrul *muzeu de ceară* parizian.

Cu toată abundența de fapte, în ciclul Hallipilor e mai puțină acțiune decît s-ar părea. Zeci de pagini sînt lipsite de mișcare, acțiunea fiind înlocuită cu analiza. Dacă cineva ar înlătura comentariile — un fel de *aparte*-uri ample — aproape două treimi din ciclul Hallipilor ar fi sacrificate. În unele episoade autoarea însăși, la altele vreun *raisonneur* practică monologul interior. Un tablou oarecare, un cuvînt, un gest formează obiectul examenului mental. În sufrageria „mare și umbroasă" a conacului de la Prundeni, Mini (un *alter-ego* al prozatoarei) meditează ca pentru

sine, omițînd prezența celorlalți. În acțiune se produce o pauză. Stilul mobilierului de stejar lustruit devine (ca la Estaunié, în *Les Choses voient*) pretext de revelații asupra proprietarilor:

„...Dacă nu erau lustruite — se gîndea Mini — ce frumoase ar fi fost. Dar n-ar mai fi corespuns cu casa și cu locuitorii ei. Pe cînd așa, totul era în armonie: Lenora și Hallipa, slugile, casa, moșia, pianul cu coadă, de un abanos strălucitor, și sufrageria de stejar vernisat solid... Un *vernis* reînnoit cu îngrijire la scuturatul de toamnă și de primăvară, căci nu se rosese nicăieri, nici chiar în adînciturile minuțioase ale sculpturilor complicate ale bufetului... Dacă acel bufet, acum douăzeci de ani, la originea lui, ar fi fost cumpărat de la o casă bună, azi sufrageria familiei Hallipa ar fi fost de mare preț; dar fusese probabil comandat la cel mai bun tîmplar din Mizil... poate cel mult la Ploiești, și proporțiile lui uriașe, sculptura complicată, dar proastă, arătau stîngăcia meșterului, cît și dorința de lux a comenzii. Bufetul Hallipa era un parvenit... Așa fel reflectase Mini... Apoi oftase: «De ce nu rămăsese Hallipa la Mizil!»" *(Fecioarele despletite)*.

A găsi afinitățile intime dintre oameni și mediu e una din voluptățile scriitoarei. Față de nevroza crescîndă a Lenorei în casa boierească de la Prundeni, Hortensia Papadat-Bengescu se întreabă dacă lucrurile nu percep ceva din tulburarea oamenilor: „E păcat că nu se poate ști în ce fel obiectele, în acel vestigiu de viață care e închis în inerția lor, sînt agitate de agitația oamenilor. Ce fel de impresii primesc prin moleculele lor și ce efect are către rațiunea lor geometrică spirala incandescentă a nebuniei omenești." Stările succesive ale Lenorei se reflectă în dezordinea progresivă a interiorului Hallipa și chiar în părăginirea grădinii. La un moment dat, „uscăciunea sufletelor" din casa Hallipilor are „un *ce* material, care molipsește atmosfera din jur". Ca mijloc de apărare împotriva uscăciunii, Mini simte „nevoia permanentă să atingă lucruri netede și reci..."

Modernă prin interesul pentru dinamica interioară, creatoarea Hallipilor subordonează descripția analizei, propunîndu-și să descifreze ereditatea, impulsurile temperamentale tulburi. Romanul devine, în cele din urmă, o colecție de radiografii. Se poate spune că aspirația scriitoarei nu e atît de a construi, cît de *a afla* și, mai ales, de a *demonstra*. Într-un loc, Mini vorbește de „funcția tactilă a vederii", pipăind totul cu ochii, pentru a se feri sau apropia, după nevoie, „de lucruri sau de oameni".

Contururile sînt amplificate spre a fi văzute cît mai precis. Nory „purta o lupă în ce privea pe sora ei". În vizită la Drăgăneşti, lui Mini i se pare că „gîndurile au densitate".

La Proust, personajele sînt de fapt stări sufleteşti organizate superior. Cum fondul lor sufletesc e *flou*, misterios, pe ecran apare mereu personalitatea difuză. Hortensia Papadat-Bengescu are tentaţia explicărilor raţionale, neacordînd atenţie subconştientului. O singură dată numai, într-un comentariu despre dereglarea psihică a Lenorei, intervine o explicaţie de alt gen : „în acea patimă nouă" era „cine ştie ce tainică şi saşie meşteşugire a inconştientului" *(Fecioarele despletite).* Aduse în conul de lumină, individualităţile sînt dezintegrate metodic, operaţia continuînd în serie, cu aspiraţia spre o precizie ştiinţifică în stare să exprime totul. „Cînd oare instrumentul muzical pe care îl purtăm îşi va avea claviatura tot aşa de bine cunoscută cum era aceea a pianului mare din hol, atunci cînd dezvelind capacul, anatomia lui îţi apărea cu fibre şi vine de oţel !... Ce coarde vocale anume sînt puse în mişcare de anume simţiri ?... dar, mai ales, cînd oare, pe plăci minunate, Mini va putea privi structura deplină a trupului sensibil ! Va vedea coardele şi tastele substanţei sufleteşti acum impalpabile ?" *(Fecioarele despletite).* Privirea atentă se concentrează asupra portretelor individuale sau de grup, în care scriitoarea excelează. De la *Cucoana Ileana*, din *Romanţă provincială*, pînă la Dia Baldovin şi Madona din *Rădăcini*, portretistica — „gen care pasionează pe literat, ca şi pe pictor", cum îi mărturisea lui Ibrăileanu — constituie o trăsătură de continuitate. Numai trilogia Hallipilor conţine aproape douăzeci de figuri memorabile. Portrete intitulate : *Prinţul Maxenţiu, Lică Trubadurul, Doru Hallipa, Coca-Aimée, Doctorul Walter* au şi fost tipărite iniţial ca pagini răzleţe, în *Sburătorul* (1926—1927).

Pentru romancieră, un profil reprezintă locul geometric al unor atitudini sociale, psihice şi etice, studiate meticulos. Un portret e o modalitate de a defini prin reluări concentrice, subliniind din ce în ce mai apăsat trăsături esenţiale. Lenora e amorul-frenezie, Hallipa ordinea perfectă, iar Walter omul care „confundă senzaţia cu simţirea". Cadrul social rămîne estompat, astfel ca interesul să cadă asupra datelor sufleteşti şi morale. Ceea ce la Sadoveanu, ca fundal, era natura, la Hortensia Papadat-Bengescu e strada, salonul, concertul, hipodromul, sanatoriul, toate acestea cu funcţia lor formalizantă, modelatoare, oraşul fiind cadrul experimental pentru studierea relaţiilor de tot felul. De la ţară, „decorul shakespearean al tragediei" lui Hallipa se strămută într-un Bucureşti de dimensiunile Parisului. (De observat, de altminteri, că protagoniştii din ciclul Hallipilor călătoresc nu la Paris, ci la Viena şi în Elveţia). Coca-Aimée, fiinţa de „porţelan rece şi alb", nu-şi poate juca rolul de „frumuseţe inaccesibilă decît într-un mediu citadin.

Consecinţă a structurii cerebrale, analitice, în centrul atenţiei stă necontenit omul, în cadrul adecvat. Cum eroii romanelor aparţin mediului citadin, natura e ca şi absentă. Scriitoarea nu are fiorul fragilităţii în faţa naturii, sentiment devenit un loc comun filozofic. „În orice om, zice ea, e un contrabalans al firii întregi. Natura singură a pus în el atîtea elemente minunate, încît îi poate face cumpănă şi împotrivire" *(Fecioarele despletite).* Cînd înregistrează impresii din natură — descriind, de pildă, călătoriile „bunei Lina" sau ale lui Mini la moşia Prundeni — emoţiile sînt intelectualizate, cu înclinaţie către sinteză. În trăsură, noaptea după momentele tulburi din casa Lenorei, Mini contemplă firmamentul cu senzaţia unei purificări : „Clarul de lună în seara aceea era pal, delicat, difuz. Treptat, de la regiunile înalte, prăfuite de lumină, nisipoase ca o plajă scînteietoare, atmosfera se albăstrea pînă cînd albastrul se adîncea în tonuri calde şi profunde, ce singure indicau pămîntul." Sub lumina incertă, o mirişte netedă pare o „lagună liniştită", fantezia croind realităţi impalpabile : „Ce bine seamănă cu apa ! Dar impresia predomina difuziunea lunară şi înşela simţurile cu totul, şi o percepţie amăgitoare făcea ca Mini să fie mai convinsă că e chiar o apă decît pare. Legea atmosferică triumfa asupra oricărei alte realităţi." Iluzia optică se încheie aici. Nimic din panteismul romanticilor ; nici un fior metafizic. Impresiile se succed muzical, o înserare coborînd „fină, melodioasă". Vastitatea spaţiului sugerează o constatare echivocă : „Era enorm de mult cer afară".

Feminitatea e numai surdinizată, nu absentă, căci reflecţiilor le urmează detalii ce scot în relief sufletul femeii. Descrierile de interioare somptuoase sînt făcute cu un ochi feminin foarte avizat ; la fel referirile vestimentare. În casa Elenei Drăgănescu-Hallipa, scaunele, tablourile, consolele sînt, ca şi edificiul, de dimensiuni mari ; predomină „nucul ars şi pielea de Cordova cizelată". În palatul Walter, un *„bahut Empire"* se învecinează cu statuete şi gobelinuri ; Lenora şi partenerii ei joacă „Room". În ungherul unei draperii, pe o „coloană de onix, zveltă, fragilă".

stă un „bust de copil orb“. Coca-Aimée apare succesiv în rochie de „*taffetas*“, în „*fai*“ alb, sugerînd „un joc de lumină“, sau într-un ansamblu de kasha alb, cu polo alb pe capul de păpușă“, împodobită cu bijuterii și strasuri. Abundă brocartul, firul aurit, diademele. Agitata Nory poartă cu dezinvoltură un „*gamin*“ tineresc. Una dintre surorile Persu apare într-un „*tailleur*“ de „kasha negru“. Discuțiile despre modă și costume sînt insistente, căci în saloane „o pătură dictatoare“ tinde să-și identifice „regimul de existență“ cu acela al snobilor din Apus. Psihologia modei urmează un drum ciudat: „A adopta întîi, a se adapta îndată, a se pătrunde pe urmă“. Persistă, din etapa „feminităților“, un delicat senzualism, ca în acest portret al lui Lică în cadru autumnal: „Cu vîrful ghetelor roșii, voit mai strîmte, totuși, decît cerea moda — lui Lică îi plăcuse totdeauna gheata strînsă pe picior — Lică împrăștia în drum spre casa Rimilor, mormane de foi uscate: unele cîntau ca o chitară cînd le zdrobea, altele putrede ca un covor de Smirna, și toate vopsite la fel cu rochiile femeilor, care nu mai vroiau să poarte decît culori de aur textil, proaspăt ori vechi, și culori de rugină“. Registrul expresiv demonstrează astfel pendularea de la abstract și cerebral pînă la metafora plasticizantă și feeria cromatică.

Dacă talentul analitic atinge virtuozitatea, arta de a construi ansambluri e în suferință. Detaliile studiate la microscop sînt mai de preț în ochii scriitoarei decît viziunile ample. Caracterizată cu vorbele lui Pascal, la Hortensia Papadat-Bengescu domină „spiritul de finețe“, nu „spiritul de geometrie“. Fragmentarismul din *Rădăcini*, intervertirea planurilor și cronologiei arată un fel de indiferență pentru arhitectură. Destine paralele și destine ce se încrucișează se confruntă în climate diverse. Complicarea eroilor romanului corespunde complicării societății moderne, reflectînd o metamorfoză de anvergură neobișnuită. Tehnica retrospectivistă, aplicată pe larg de Proust, pare a o interesa și pe autoarea *Rădăcinilor*. Ajunsă la un punct înaintat al expunerii, ea se oprește, privind înapoi, pentru a relua momente biografice cu mult anterioare. Episoade întinse evocă prima copilărie a lui Nory, la „Conacul doi“, lîngă aleile de trandafiri „Mareșal Niel“, plantate de Dinu Baldovin. Asistăm la înmormîntarea Trînei în cimitirul de la Gîrla de Jos, prilej de a sublinia impresiile copilei despre moarte. Sînt rememorate vacanțele elevei Nory Vasiliu, zisă Baldovin. Filmul documentar reactualizează

scene din existența Diei și a Madonei, din biografia lui Baldovin (în „așa de multe ediții“), a lui Deleanu, a lui Caro și celorlalți. Întrebîndu-se cui seamănă Elena Hallipa, Nory „lunecă iar înapoi în trecut“, bănuind mistere ale eredității. Dia o caută pe răposata Madò „în memorie, în cuvintele pe care și le spuneau în viață, în scrisori, în carnetele de notițe rămase pe urma ei“. Poate că Madò „trăia în timpul incomensurabil“, ca „un spirit pur... o amintire sau o idee abstractă...“ Portretul lui Lică Trubadurul, îmbătrînit, „trimite prezentul departe în trecut...“ Punct cu punct, „devenirile“ de odinioară ale oamenilor solicită cîte o explicație cu substrat social sau psihologic pentru a deschise perspective „devenirilor de apoi“. După legături întrerupte mulți ani, Nory „anchetează“ la fața locului *devenirea* menajului Caro-Madona. În ultimele fraze din *Rădăcini*, Nory se opune bizar timpului calendaristic, sfidînd „timpul cel împărțit arbitrar, deci revizuibil“. Nu vrea să accepte convenționalul 1 ianuarie 1929. Împotriva senzației de „destrămare“, imaginează un timp pur, subiectiv; negare himerică a realității, a timpului ce-o împresoară, totuși, „sub legea lui...“

Mai toți cîți s-au referit la stilul prozatoarei, îi reproșează insuficienta grijă pentru acuratețea frazei, împovărată de elemente parazitare, uneori prea abstractă, alteori cu un aer de prețiozitate; se simte adesea ceva de prisos, abundența lexicală sfîrșind în prolixitate. Deși lucrările definitive, destinate tiparului, reprezintă variante rescrise de cîteva ori, romanciera nu parvine să elimine plusul de materie. Nu cultivă „pieptănarea“ stilului, în felul lui Caragiale, de exemplu, care a și creat expresia. G. Călinescu îi recunoaște arta incisivă a portretului și forța analitică, dar nu omite lacunele elocuțiunii: „Hortensia Papadat-Bengescu nu cunoaște limba română și se pot scoate din orice pagină exemple distractive de stîngăcie. Lucrul este secundar, atîta vreme cît romanul merge direct la substanțe“ [1]. Pe o altă poziție se situează, înaintea celorlalți, E. Lovinescu, argumentînd că, în lumina „principiului relativității prin raportare la fond“, problema stilului la creatoarea Hallipilor „se rezolvă de la sine“. Explicația are în vedere aspectul funcțional al stilului, adecvarea la obiect. „Abundența de senzații, dar mai ales puterea de inciziune a observației iau la această scriitoare proporțiuni ce-i condiționează și forma. Pletoric prin exces de adjective, supărător prin abuz de

---

[1] *Istoria literaturii române*, Fundația pentru literatură, 1941, p. 655.

neologisme, obscur prin îngrămădirea notațiilor, pedant prin științism și exuberant prin lirism — stilul d-nei H.P.B. poate fi lipsit de calitățile obișnuite ale clarității și sobrietății ; raportat însă la bogăția fondului și la ritmul sufletesc, e nu numai un stil *necesar*, ci și unul perfect, prin armonie și echilibru intern“ [1].

Firește, afirmația lui E. Lovinescu despre stilul *perfect* al scriitoarei conține multă exagerație, dar e adevărat că stilul acesta acopere în mod adecvat un fond caracteristic. În mediile patronate de Elena Drăgănescu-Hallipa sau de Dia Baldovin, ca și în palatul Walter, stilul intelectual se îmbină cu poza. Indecența însăși poartă vălul onorabilității. Există și un alt stil : al lui Lică Trubadurul, al vulgarei Ninon Dragu din *Logodnicul* sau al imbecilei Aneta Pascu din *Rădăcini*. Comportamentul personajelor dintr-o categorie sau din cealaltă variază, stilistic, în funcție de circumstanțe, încît nerușinata Ada Razu mimează stilul monden sau își dă pe față trivialitatea, după cum Lică schimbă fracul de deputat cu ținuta de cuceritor de periferie. Ceea ce caracterizează ca grup social pe protagoniștii ciclului Hallipa e pronunțatul mimetism stilistic, devenit mod de viață. „Subt aparențe întortocheate, suflete simple se trudesc să ducă un trai complicat“, remarcă scriitoarea în *Fecioarele despletite*. Indivizii se grupează după criterii de avere dar și după afinități psihologice, parveniții de după primul război mondial ținînd să se delimiteze de latifundiarii din *„la belle époque“*, prin rafinamente de tip intelectual : concerte și colecții de artă în palatele proprii. De altfel, marea burghezie fără trecut, figurată prin Doru Hallipa, Drăgănescu, Walter și ceilalți evită să vorbească de epoca dinainte. Ridicîndu-se tacit împotriva vechilor mituri sociale, ei lucrează organizat pentru propria lor mitologie.

Efortul analitic se concentrează asupra corelațiilor dintre viața la suprafață și viața profundă în manifestările lor ascunse, care pentru ochiul comun rămîn invizibile. Dacă la unii, fizionomia reflectă mai limpede cutele unui suflet infirm sau vicios, la alții legăturile de la exterior la interior sînt tăiate. Dizgrațioasa Sia (fiica „bunei Lina“) sau „pocitania de Mika-Lé“ (fiica Lenorei) nu ridică probleme dificile, în timp ce doctorul Walter, rafinat și descompus, e un sfinx, aproape impenetrabil. Intră în acțiune investigația psihanalitică, și atunci comportamentul onorabil apare în contradicție cu mobilul real. La Elena, care-și disprețuiește

[1] ***Critice*, VII, p. 29—30.**

soțul, la Maxențiu, care-și frînează impulsurile de mînie împotriva Adei Razu, la profesorul Rim, cu aerele lui de fals puritan, la doctorul Walter, cu masca lui corectă — disimularea, dacă nu refularea, constituie o trăsătură a vieții duble. Portretul psihanalitic vizează disocierea acestei vieți duble în elementele componente, scalpelul pătrunzînd în zonele tenebroase. Descrierea și monologul interior alternează într-un joc de lumini și umbre ce pune în valoare duplicitatea. Într-o mare tensiune modernă, Hortensia Papadat-Bengescu caută absolutul acestui limbaj, propunîndu-și să sugereze cititorului „expresia fizică a sentimentului“. Hotărîre ambițioasă, la care partizanii „noului roman“ aspiră și ei. Torturată de obsesia sincerității, Nathalie Sarraute și-a teoretizat metoda într-un eseu, *Conversație și subconversație*, făcînd distincția între *clișeu* și *metaforă*. În locul concordanței normale dintre gîndire și cuvînt, se ivește un fel de decalaj. Scena din *Concert din muzică de Bach* (cap. V) în care „bruna Ada Razu“ i-l prezintă lui Maxențiu, bolnav, pe Lică Trubadurul, amantul în perspectivă, e concludentă. După „audiența“ formală, Lică e angajat ca specialist în cai de curse. Dialogul și subdialogul, într-o mișcare de-a v-ați ascunselea, emană un umor straniu :

„Zvelt în spatele Adei, și așa de aproape că umărul lui atingea ceafa ei vînătă de tunsoare, Lică surîdea, cu pliscul deschis, gata de fluierat. Văzîndu-i așa de aproape, Maxențiu avu un imbold să ridice mîna și să lovească obrazul arămiu al femeii, obrazul proaspăt al haimanalei. Rezemă atunci pe lemnul rece, lucios, al biroului, o palmă fierbinte care parcă se lipea. Lică se uita mereu la Maxențiu cu ochi strînși, cel stîng mai mult. Nu-l sfida, dar își reamintea scena întîlnirii de pe Bulevard. Lui Maxențiu i se păru că Lică gîndește :

«Iată-mă ! Eu sînt locțiitorul, amantul, și vin să mă așez confortabil în culcușul tău de cadavru viu, căruia îi vom face în curînd un sicriu.»

«Cine a nemernicul ăsta și ce voiți aci ?» spuse în minte cu glas violent Adei.

— Ce dorești, Ada ? articulă cît mai moale, ca să nu se zdruncine. Ada făcu scurt prezentarea.

— Îmi pare bine, domnule ! zise Maxențiu cu precauțiune, întinzîndu-i o mînă transparentă.

«E dus pe copcă !» gîndea sumar Lică. Ada băgă de seamă ce rău arată bărbatu-său. «Ce Dumnezeu are ?» se întrebă. Dar n-avea timp de pierdut. Profită chiar de acea indispoziție și spuse

dintr-o dată tot ce avea de spus, cu glasul ei strident, în fraze scurte și repezi, ce se prindeau una într-alta ca inele de oțel și făceau un lanț ce gîtuia pe Maxențiu. [...]

— Lina, care știa că avem nevoie pentru grajdurile noi de o persoană de încredere, ne-a recomandat pe d-l Petrescu. D-l Petrescu e un mare cunoscător de cai și fost ofițer de cavalerie... d-l Petrescu consimte să ia direcția, dar își rezervă alegerea orelor de antrenament... De altfel, deocamdată, e vorba numai de instalat și de organizat..."

Între propoziții sînt pauze pentru gîndire, utilizate tactic: „Lina a fost foarte drăguță că n-a uitat înainte de a pleca la Paris... și d-l Petrescu a fost foarte amabil că n-a uitat nici el..."

Pe cînd în confesiunile debutului scriitoarea cultiva grațiosul, afirmîndu-și gustul pentru decorativ, plăcerea pentru volute și curbe muzicale, de astă dată stilul e adecvat analizei precise. Tentația de a consemna stenograma gîndirii o determină să pună pe același plan semnificația și expresivitatea cuvîntului. Nu interesează magia cuvîntului, rezonanțele ascunse, ci capacitatea aproape științifică de a surprinde adevărul. Chiar și în *Rădăcini*, roman sub nivelul ciclului Hallipa, fragmentele revelatoare artistic nu lipsesc. Grija permanentă pentru exactitatea nuanțelor duce la cumulul de adjective. Lui Maxențiu, Ada îi apare o dată ca „femeia avară, adulteră și criminală". După sinuciderea lui Ghighi, Elena e „crispată, congelată, pusă la frigider de atîtea ore de durere, de umilire, de înfrîngere". Nory își amintește de un „Ghighi stîngaci, rușinos, sălbatec și delicat". Aplicat cu consecvență, epitetul de tip homeric tinde să sensibilizeze o trăsătură definitorie, pozitivă, echivocă sau negativă. Astfel, în loc de „Priam cel înțelept" sau de „Minerva cu ochi albaștri", Hortensia Papadat-Bengescu scrie: „frumoasa Lenora", „frumoasa Elena", „buna Lina", „bruna Ada", „feminista Nory", Lică „trubadurul", „pocitania" de Mika-Lé.

De la constatarea că opera prezintă neglijențe de limbă și pînă la afirmația că scriitoarea „nu știe românește" e mult. Cînd limbajul său e în stare să surprindă reverberațiile fine ale subconștientului și zigzaguri psihologice aproape insesizabile, cum poate fi vorba de necunoașterea valorilor lexicale? În ciclul Hallipilor, printre rînduri, se găsesc reflecții ingenioase despre cuvînt și limitele lui: „...Încă nu sunt destule vorbe" pentru a da expresie tuturor dramelor umane; „atîtea senzații nu și-au coagulat încă sunetul". Inteligenta Mini, care rostește asemenea observații în numele autoarei, are în vedere pînă și *terapia* cuvîntului: „Unele vorbe fac bine. Sunt erupții higienice care curăță" *(Fecioarele despletite)*. Tendința de a crea noi valori expresive nu trebuie ignorată. Hortensia Papadat-Bengescu, reprezentantă a unei literaturi de aspect intelectualist, scrie altfel decît s-a scris pînă la ea. Observația lui Alain, că „o proză frumoasă" constă din „idei comune, exprimate în cuvinte comune", nu i se potrivește deloc. Toată creația scriitoarei nu e decît o campanie metodică împotriva locului comun. Autoarea *Concertului din muzică de Bach* se angajează parcă să elimine judecățile gata făcute, aplicate mecanic. Atît analizele cît și limbajul său reclamă un efort de adaptare, de aici rezistența publicului față de o operă care cultivă înălțimea.

Timpul simplifică și păstrează numai memoria marilor construcții, făcînd ca un creator să devină o operă: Leonardo da Vinci devine *Gioconda*, după cum Cervantes e *Don Quijote* și Negruzzi — *Alexandru Lăpușneanul*. Cu vremea, Hortensia Papadat-Bengescu va fi, probabil, *Concert din muzică de Bach*. Tabloul unei anumite lumi citadine intră, prin Hortensia Papadat-Bengescu, într-o creație de factură modernă, din cele mai durabile. Amplă *fiziologie* neo-balzaciană, ciclul Hallipilor se integrează viziunii contemporane prin acuitatea analitică, prin profunzime și atitudine. Autoarea *Concertului din muzică de Bach* a realizat un amplu film panoramic, complex și subtil, ridicînd analiza la o culme greu de atins. Ciclul Hallipilor înfruntă comparația cu romane de tipul *Climate* de André Maurois, cu *Thérèse Desqueyroux* al lui François Mauriac și *Les Grandes familles* de Maurice Druon, devenite celebre. Situîndu-se pe unul din soclurile înalte ale literaturii epocii, Hortensia Papadat-Bengescu mai trebuie să cîștige și notorietatea pe care o merită.

CONST. CIOPRAGA

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Am proiectat ediţia de faţă ca pe oglinda fidelă a operei Hortensiei Papadat-Bengescu, scrisă între anii 1913—1947. Aşadar 34 de ani de activitate literară, concretizată în cinci volume de povestiri, schiţe, nuvele, şase romane, patru lucrări dramatice, un volum de poeme în limba franceză (nepublicat), numeroase articole sau note cu caracter literar-artistic, cultural, corespondenţă.

Ni s-a părut destul de dificilă alegerea unei metode după care să grupăm textele acestei diverse, dar atît de puţin cunoscute scriitoare.

După îndelungi ezitări, în prezenta ediţie am încercat să grupăm scrierile reprezentative nu numai după criteriul cronologic, deşi am intenţionat să oferim cititorului o imagine cît mai exactă a evoluţiei scriitoarei, dar şi după cel tematic.

Am urmărit deci ca fiecare volum apărut să aibă o unitate a sa. Deşi cele două criterii amintite par a nu se armoniza, am încercat să le punem de acord.

Astfel am socotit că e bine să grupăm într-un volum primele scrieri : *Ape adînci* (1919), *Lui Don Juan, în Eternitate* (1920) şi *Femeia în faţa oglinzei* (1921), reproducînd la note bucata de debut *Viziune*, publicată în *Viaţa românească* din 1913.

Acest volum va fi urmat de un altul care va include : *Balaurul* (1923), *Romanţa provincială* (1925) şi *Desenuri tragice* (1927), deşi între aceste două din urmă Hortensia Papadat-Bengescu publicase întîia carte a ciclului Hallipa, *Fecioarele despletite* (1926). Aceasta o vom tipări într-un volum cu romanul *Concert din muzică de Bach*, urmate de *Logodnicul*, *Rădăcini* şi ceea ce se cunoaşte din ultimul roman, pierdut, *Străina*.

Vom edita un volum de teatru îmbunătățit (față de ediția din 1965). Vom publica și versurile în limba franceză, ele reprezentînd un aspect semnificativ al unei opere atît de diverse. Ultimul volum va insera articole și scrieri în proză publicate în periodice și o bibliografie a operei, indice de nume și o bibliografie de referințe critice selectivă.

Fiecare volum va cuprinde *Note*, conținînd date bibliografice, indicînd geneza textului, informații în legătură cu acesta, publicările succesive, comentarii critice, adnotări.

Nu vom da variante, fiindcă modificările de la o ediție la alta sînt neesențiale, ele fiind mai ales variante fonetice ori simple corecturi ale autoarei, preferințe ale unei forme literare în dauna celei regionale, dar care nu reprezintă o revenire substanțială asupra textului ; în al doilea rînd, scrierile Hortensiei Papadat-Bengescu, exceptînd cîteva volume de început, n-au prea cunoscut reeditări antume.

Vom exemplifica, pentru edificarea cititorului, cîteva asemenea schimbări, la volumul *Ape adînci*.

Notînd volumul apărut în anul 1919, la Editura „Alcalay", cu inițialele *E.A.*, ediția apărută la „Cultura Națională", cu inițialele *C.N.*, iar ediția incompletă apărută în Colecția „Biblioteca pentru toți" (a Editurii „Alcalay") cu inițialele B.p.t., iată cîteva exemple din nuvela *Femei, între ele :*

E.A., p. 150, r. 32 : „părea acum că caută"...
C.N., p. 164, r. 5 : „părea acum că caută"...
B.p.t., p. 117, r. 10 : „părea acum a căuta..."

sau :

E.A., p. 153, r. 23 : „părechi"
C.N., p. 167, r. 10 : „perechi"
B.p.t., p. 120, r. 19 : „perechi"

sau :

E.A., p. 156, r. 33 : „întuneric"
C.N., p. 171, r. 8 : „întuneric"
B.p.t., p. 124, r. 18 : „întunerec"

sau :

E.A., p. 169, r. 13 : „se vede că cînta"
C.N., p. 186, r. 11 : „se vede că cînta"
B.p.t., p. 140, r. 2-3 : „se vede cînta" etc., etc.

Respectînd principiul stabilit, am folosit în general ca text de bază textul ultim publicat de autoare.

Pentru *Ape adînci* am utilizat textul ediției a III-a, apărută în colecția „Biblioteca pentru toți" la Alcalay-Calafateanu. Întrucît însă ultima ediție nu cuprinde *Dorința, Vis de femeie* și *O pasăre...* pentru acestea am utilizat textul ediției a doua, de la „Cultura Națională".

Romanul Adrianei se reproduce după ediția a III-a, din „Biblioteca universală", apărut în 1936, comparat cu edițiile anterioare.

În cazul nuvelelor *Lui Don Juan, în Eternitate* și *Pe cine a iubit Alisia ?* am reprodus textul ediției a II-a, din 1926, transcriind însă și corecturile făcute de scriitoare — probabil în 1945 — pe un volum din ediția I *(Sfinxul)*, aflat în posesia d-nei Stamatiade. Am transcris toate aceste corecturi, presupunînd că ar fi fost dorința scriitoarei ca volumul să se reediteze astfel.

Textul s-a transcris conform normelor ortografice în vigoare.

Am păstrat formele de limbă specifice autoarei, care vădesc un derutant geniu verbal, concomitent cu o descurajantă neglijență sau spontaneitate a cuvîntului.

Cîteva exemple dintre cele mai variate forme specifice, regionalisme, arhaisme sau neologisme utilizate de scriitoare :

simțiminte, oaspe, manuscript, frupt, statuă, halmă, oliul, cuhnie, mestecanie, jignie, poclit, burhai, coturne, luminar, brodărie, tiparoasă, painjen, gemen, coloare, coprinsă, năzara, cuminicătură, mînăstire, coropeșniță, matronă, pedagoagă, ieratic, ermafrodit, imeneu, istrion ;

forme de substantive cu genul schimbat : *frescul, băltocul, iscodul, lichida ;*

a răpezi, a iconi (pentru *a zugrăvi*), *a străvezi ;* forma verbală *cuvintează* (pers. a 3-a sing. și plural) și *apropiu* (pers. I-a sing.) ; *a învita, preferind* etc.

substantivizarea adverbelor : *caldul, zadarul, înseratul* etc. ;

formele adjectivale : *năntuț, puhab, bătrîncioasă, comedios, zăpădos, tapajoasă, glios, usturos, muchios, fomătos, minuscular, achilin, strepeziu, purpurat, mănușat ;* formele latinizante ale adjectivelor *consecvent* și *elocvent : consecinte, elocinte ;*

forme de plural specifice : *metaluri, catarguri, psaltirii, luntrii, prăpăstii, aripe, groape, umări* (pentru umeri), *epoce, regule, pomene, năluce, conture* etc.

S-au păstrat, ca atare :

forma adjectivală pentru pluralul feminin *nouă ;*

formele de genitiv-dativ: *horei, pielei, serei (seară), muzicei, lămpei, oglinzei* (cu paralelul *oglinzii), lojei, coajei, floarei, povestei, sorei, vioarei, soartei, vînătoarei, odăiei;* dar concomitent: *existenţii, feţii, ceţii, năzuinţii, voinţii.*

Am păstrat formele alternante: *nour/nor, biurou/birou, prieten/prietin, miini/mîni, piine/pîne, momificat/mumificat, mătase/mătasă, cămaşe/cămaşă, grije/grijă, pondere/ponderă, perete/părete, searbăd/sarbăd, moneta/moneda, minge/mingie, muche/muchie, adinioară/adineaori/adinioari/adinioare; celălalt/ /cellalt/celalt; sub/subt/supt; care/cari; după/depe; tuturor/tutulor; turbure/tulbure; obişnuit/obicinuit, paşnic/pacinic, veşmînt/vestmînt/ /veştmînt, limbaj/limbagiu; ultraj/ultragiu; personaj/personagiu, juvaer/giuvaer, otel/hotel.*

Am transcris forma *sunt*, consecvent folosită de Hortensia Papadat-Bengescu.

Am menţinut toate grafiile din text atunci cînd ni s-a părut că ele indică un neologism încă nefixat. Cîteva exemple: *psicologie, metempsicoză* (pronunţie posibilă), *aqua-forte, cold-cream, clown, incoherenţă, hall, atlaz, divinaţiune, exhala, dezesperant, signora, miss, fondal, feutru, intermezzul, dogareze, ebreea, closter, comptuar, compt, arachnoid, eşantilion, emaliu, aurochs, phoenix.* Numele proprii de persoane şi geografice apar în ediţia de faţă în grafia scriitoarei. De exemplu: *Phoebus, Chipru, Xantia, Xanthia, Corinthia, Apollo, Apollon, Sillas, Messalina, Esther, Jehanna D'Orleans, Chrestos, Jerichonul, Venus Anadiomena, Alcyon* etc.

S-au corectat toate greşelile tipografice în mod tacit. Am intervenit în punctuaţie cînd a fost nevoie. Am eliminat prea numeroasele majuscule, păstrîndu-le numai atunci cînd ele prezentau valoare stilistică. Omisiunile (cuvinte, litere) le-am intercalat între paranteze drepte.

Mulţumim celor care ne-au ajutat la această întreprindere anevoioasă, precum şi d-nei Stamatiade, punîndu-ne la dispoziţie unele texte.

EUGENIA TUDOR

APE ADÎNCI

(1919)

Tatei şi memoriei mamei,
tot ce am lucrat şi voi mai lucra.

MAREA

Într-una din zilele verii trecute, într-un cerc de prieteni și cunoscuți spuneam că sunt silită de afaceri să petrec cîteva zile în orășelul C.

O prietenă de a mea, Alina, m-a invitat atunci să găzduiesc la moșia ei, în marginea orașului, cu toate că nu-mi putea ține tovărășie, fiindcă nu stă la moșie decît cele șase luni mai călduroase ale anului.

Cînd ajungi la locuința Alinei, trăsura face un ocol larg, pe o alee de tei, pînă la casa care se răsfață ală, mare și cu streșinile joase, în fundul grădinii.

Un servitor bătrîn, cum tot mai rar se întîlnesc astăzi, m-a primit cu ochi buni și plini de zîmbet, ca pe un oaspe binevenit :

— Conița a pregătit pentru dumneavoastră biblioteca.

Prietena mea, deși absentă, îmi făcea astfel din prag cinstea ospitalității.

Înăuntru, pretutindeni, o atmosferă primitoare și prietenoasă.

Biblioteca era o odaie lungă, și cărțile acopereau un perete întreg, misterios și atrăgător : scoarța galbenă a romanelor moderne, legăturile delicate ale poeților celebri, scoarțe strălucitoare, scoarțe roase și volume desfrunzite.

După ce le-am privit în treacăt am deschis numaidecît ușile largi cu geamuri mari, care, legate din stejar, se împingeau anevoie și am ieșit pe terasa care răspundea în ograda gospodăriei. Acolo te simțeai numaidecît la țară.

Sosisem pe înserate. Am prînzit singură pe ceardac, nu am intrat în casă decît cînd s-a întunecat de tot ; atunci m-am uitat împrejurul odăii, care era acum a mea, așa cum examinezi pe cineva cu care întîmplător ești sortit să trăiești ; m-am uitat ca să prind atmosfera de noapte a odăii, sub lampa cu răsfrîngeri roșiatice pe care o aprindea bătrînul. Locurile, mai mult decît oamenii, au înfățișări și de zi și de seară... Aci, sub lumina slabă, care mergea topindu-se din mijloc spre unghere, lucrurile răsăreau și se ascundeau plăcut ; am știut numaidecît că nu îmi va fi frică, cu toată ușoara ciudățenie ce se desprindea din singurătatea casei nelocuite și din tăcerea de pretutindeni.

Pe biuroul din mijloc erau, într-un pahar, trei trandafiri albi — de atunci știu ce dulce parfum au trandafirii albi : un parfum de regret și de amintiri. Alături, un divan mic aștepta lenea trupului.

Patul se ascundea în umbra odăii, în dosul unui paravan pe care alergau acele ciudate, copilărești și emblematice desenuri ale artei japoneze. Lîngă bibliotecă se rezema o scară ușoară de frînghie de mătase împletită.

M-am urcat pe ea și am desprins de sus o carte mare și veche. Prietena mea, închipuindu-și că biblioteca îmi putea fi colțul cel mai plăcut al casei, nu se înșelase. Fusesem de mult o cetitoare pătimașă ; acum ceteam mai rar, și pe alese, dar cărțile, mirosul lor, pipăitul lor, îmi erau o tovărășie prețioasă.

Pe tomul care avea file cam mucezite, scria cu caractere demodate : *Légendes des Pays du Nord*, și singur titlul făcuse să răsară în aer umbre ușoare de elfi de gheață ; eram pe cale de a nu ceti nimic, adîncită în propria mea visare, cînd dintre file a alunecat un teanc de hîrtii : scrisori... sau un manuscript ?

Scrisori ! Unele pe format obișnuit, altele pe foi comune de caiet.

Cu gesturi încete am voit să le pun la loc... dar pe urmă am simțit imboldul să citesc...

Dacă ar fi fost ziuă și lumină, ar fi învins deprinderea convențiilor, și mi-ar fi părut incorect să-mi arunc măcar ochii pe ele. Dar era noapte, o jumătate de lumină roșie, și liniște așa de mare, încît gîndul ți se părea încă prea zgomotos !...

Aveam dinainte un volum vechi, ca o carte de magie, și țineam la îndemîna mea un suflet — fiindcă un teanc de scrisori e un suflet.

Ce lectură poate fi mai pasionantă decît aceea a inimii omenești ?... Dar mai presus de toate convențiile, din mine, dinăuntrul meu așteptam mustrarea. Și nu mă mustra nimic. Dimpotrivă, ceva obscur mînase mîna mea către acest volum, cel mai vechi dintre toate.

Și am citit :

18 august

SUNTEM LA MARE

Suntem la mare !... La băi de mare, aș zice, dar nu e același lucru. Marea e apă, orizont, singurătate... și băile de mare sunt zgomot, petreceri, muzică și lume multă.

Parcă te văd ! Te bucuri că ești liniștită la moșie. Ție îți place la țară, la munte, la mînăstire, acolo unde nu sunt oameni ; vederea lor te stînjenește, te obosește și te schimbă. În lume nu mai ești aceeași din intimitate, aproape nu te mai recunosc — tu ai un grăunte de mizantropie. Zici : „mă simt grozav de bine singură"... Singură. Ce elastice cuvinte !

Singură mă simt și eu bine, dar eu sunt singură peste tot și totdeauna. Zadarnic îmi împreun și îmi alipesc sufletul de alții... tot singură rămîn.

Și cu totul dimpotriva ta, cînd sunt izolată în mijlocul naturii, atunci nu mai pot fi singură, nu mă mai regăsesc. Se vede că acolo sunt semenii mei, și în mijlocul lor mă simt între mulți. Poate că așa fusese orînduit întîi — să fiu plantă.

Nu rîde ! Nu glumesc decît pe jumătate, cred sincer că ar putea fi așa...

Mă duce împrejurarea singură, într-o poiană, pe lîngă un izvor, la munte — sau la mare. Împrejur, nimeni. Mă așez pe iarbă sau pe stîncă, și îmi zic : „Ce liniște ! Ce bine e acum de gîndit !"... Dar nu pot gîndi nimic. Mi-e

cugetul îmbrobodit, pasărea ciripitoare a cugetării mută, fluturașii fanteziei adormiți. Acolo... *trăiesc* numai, trăiesc... Cum să-ți spun ?

...Cînd zici că e o liniște de auzi cum crește firul de iarbă... Așa sunt eu — nu mă aud cum cresc, am trecut vîrsta... Aud însă cum bate viața în vinele mele. Zici uneori : „Ia pune urechea și ascultă". Eu ascult atunci palpitul fără să pun urechea. Şi nu mă pot reculege deloc... mă distrează orice : un bîzîit imperceptibil de gîngănii, gestul unei frunze care s-a dezlipit din pom, un fluture care a plecat de pe o floare și stă să vadă unde să se așeze, pe macul de colo sau pe sulfină ?... Apoi treburile, activitatea vreunui mușuroi de furnici în mișcare. Asta nu e glumă... La ele treburile sunt împărțite cu rost, afacerile sunt covîrșitoare — e o organizație foarte serioasă. Dacă te încurci acolo la privit, îți trece o zi întreagă.

Dar șivoiul mic al unui pîrîu pe pietriș ? Palpitant !

O dîră de apă care a trecut pe colo și mai odinioară pe alături... Acum pe unde va trece ?... Cum o să fii singur și liniștit în mijlocul atîtor prieteni... cînd ești cu de-ai tăi ? Cu aceștia mă înrudesc eu, cu toate buruienile cîmpului, cu toate dihăniile pămîntului. Dincolo, între oameni, totdeauna am simțit o barieră transparentă, dar reală, între mine și ei.

De aceea mă amestec așa de mult printre ei, vorbesc, petrec, glumesc, numai ca să rup zăgazul sau să-l pipăi mai bine ; ca să văd deslușit că sunt ca ceilalți.

În mijlocul mulțimii, vorbind, rîzînd, mă simt singură, mă izolez și mă adun limpede cu mine, stau la pîndă și cu o repeziciune uimitoare judec, cîntăresc, gîndesc, visez... și nu îmi pot amesteca viața cu viața lor într-un aluat omogen ; se desprinde totdeauna ceva străin, de altă esență, care nu se poate combina.

În zgomot și mulțime sînt veșnic singură, și acel *eu* care, paralel cu viața viețuită, trăiește în mine, e uneori cuminte, blajin, prudent, nu mișcă, nu suflă, de teamă ca cea mai mică adiere să nu mă turbure ; alteori ridică în mine furtuni.

Ne place singurătatea la amîndouă — de aceea ne iubim, de aceea și de multe ; dar o înțelegem deosebit. De ce spun eu că cuvintele sunt sărace și că fiecare suflet trebuie să aibă limba lui !

19 august

CAZINO-MUZICĂ

Ieri după ce ți-am scris, am intrat la Cazino. Pe la ora 6 seara, „ora *chic*". În partea stîngă cîntă orchestra lui S. și cum marea cu zgomotul ei acopere instrumentele și terasa e prea mare, de partea cealaltă cîntă o bandă de șapte inși. Acolo nu poți străbate ; lumea, în loc să umble, stă grămădită ; să găsești o masă, nici vorbă nu e.

Acela care dirijează e un neamț mic, slab și urît.

Ca să fie mai înalt, e urcat pe o cutie mare de lemn întoarsă pe dos și îmbrăcată în pînză roșie, drept estradă...

El, cutia... Nu e estetic, pare o ședință de scamatorie. Neamțul cîntă cu vioara, are un arcuș îndrăcit și place. Știi tu ce e țiganul lăutar pentru romanța românească ? Asta e neamțul pentru muzica clasică. E țiganul ei. Cîntă cu foc, cu inspirație, și calcă cu toată libertatea peste regulele sfinte ale unei execuții pure. Cîntă pasionat, smintit... ți se pare că o să i se spargă vioara în mîini. E plăcut să-l asculți, „îți dă senzații". Nu m-aș mira să aud că vreo venerabilă matronă sau vreo duduie romantică l-a răpit. Ce nevrednicie ! Să ne lipsească pe toți de așa muzică ! Nu e însă cu neputință. Prestigiul talentului e totdeauna mare, și nu fiecine știe să despartă arta de artist.

Cu privire la muzică, știi ce-mi vine în minte ? Fiecare din noi e un instrument, fiecare suflet are sunetul lui. Așa, de pildă, unii au o vioară... alții un pian discordat... alții o mandolină... unii castaniete... celălalt un cimpoi, un trombon, o chitară... Alții gramofoane, adică sunt veseli, triști sau sensibili, numai pe plăcile altora ; mai sunt și fluiere, piculine, sunt și țiuitori de moși... Închipuiește-ți un suflet care ar suna ca toba mare ! Sunt și harfe minunate ca sufletul tău, Alina... Al meu are două instrumente, firește două. Am statornicit că trăiesc du-

blu : un fluier duios, care cîntă în mijlocul naturii, cîntă o doină simplă, molcomă, aromitoare... și cînd sunt între oameni, o orchestră complicată, dureroasă, tumultuoasă. Să porți mereu, sau aproape mereu o orchestră în tine, e obositor, nu e așa, amica mea ? Sunt și zile cînd cîntă divina armonie a vreunui solo minunat... Sunt și astfel de zile — puține, rare. Mi-aduc aminte de unele... Ce proastă sunt azi... îmi vine să plîng fără pricină... Am eu așa zile fluide. Dar tu ? Ce întrebare ! tu nu, tu ești cuminte.

Da... sunt și ceasuri bune. Să le lăsăm să doarmă... să nu le deșteptăm. Să nu ne turburăm singuri sufletul. Să nu ne întoarcem lîngă gardurile peste care ne-a aruncat vreun stufiș parfumul, să nu ne rătăcim pe potecile pe unde am cules vreo bucurie... să nu cercetăm colțurile de văi și coastele de dealuri pe unde am lăsat vreun suspin să cadă... să nu alergăm înfrigurați pe cărările unde am auzit vreun cîntec cum n-a mai fost altul... Să nu răscolim, cu mîini ce profanează, pămîntul unde am îngropat vreo amintire. E o durere zadarnică. Nu mai găsim — nu se mai întoarce — același palpit, aceeași izbitură de sînge în piept și obraz, așa cum a fost nu mai reînvie. Trebuie să ți-o spui cu putere numai ție singur, ca să nu te trezești nebun, căutînd, pe cîmpiile pustii, florile odinioară căzute din mila drumului.

Să porți în tine o orchestră ! Valuri de armonie să se înalțe și să se coboare ca jocurile mării. Ce obositor cîntec ! Adesea mă doare trupul de truda lui...

Prin ce greșeală s-au închis în mine aceste melodii, care nu se vor întrupa în muzică niciodată, care se zbat ca un șipot prins între stînci fără să se poată scurge ! Ce e omul de vină de el singur ? Din picătura din care s-a creat, de ceea ce a fost adus în ea de lanțul nesfîrșit al eredităților ?

De ce poartă el pedeapsa atîtor dorinți de care nu are vină ?

Ce bine ai fost tu născută, așa cumpănită, așa domoală... așa cuminte !

. . . .

Mă grăbesc, e ora dejunului. Nu pot însă lăsa „distracțiile" să mă împiedice de la plăcerea de a vorbi cu tine zilnic, sau aproape.

22 august

BĂI DE MARE

Trei zile fără să-ți scriu ! Asta îți spune cît de puțin timp îmi rămîne pentru mine.

Dimineața e ocupată cu băile ; toată mișcarea orașului e dizlocată către malul mării. Tu nu ai fost la mare, numai la munte. Să-ți descriu, fără șir, ceva din întrebuințarea acestor dimineți.

Plaja e minunată, nisipul larg și marea fără orizont. Ceasul însă nu e potrivit pentru contemplație, îți lunecă mai lesne ochiul pe alte nimicuri. Au făcut un pod meschin de lemn, înaintat puțin în mare, în chip de estacadă. Un fel de „Ponte dei delici".

După ce ai făcut baie, sau înainte, sau în zilele cînd nu faci deloc, privești de pe pod, faci psicologia scăldatului. Zic „psicologia" pentru mine, fiindcă ceilalți fac tocmai contrariul. Au și dreptate oamenii : e cu neputință să nu fii distrat de la problemele psihice, de problema „des formes et des contours".

Nu e o chestie de disprețuit, nici lipsită de seriozitate... (Spune pudicului tău bărbat, dacă ar avea îndemn [1] să se scandalizeze, că dezvoltarea fizică e o problemă serioasă a vremilor noi).

Sunt în mare, sau în felia de mare hotărîtă băilor, trei domenii bine determinate : unul pur masculin, unul feminin (pentru băi serioase și femei tihnite) și unul mixt. De prisos să-ți spun că acesta e „al tuturor eleganțelor" și că tot acesta stîrnește și satisface cu prisos[2] curiozitatea privitorilor. Am privit și eu de cîteva ori. Poți sfătui pe Fräulein a ta, care e atinsă de fobie, să ia băi în departamentul ăsta. Am văzut costume — nu pot zice că nu erau complicate — dar rezolvau definitiv problema de a te muia în mare și de a ieși tot așa de uscat cum ai intrat. Pantofi... corset... pălărie. Să știi că mănuși nu se poartă. Ce grozăvie ! Eu care mă revolt contra nevoii imperioase de a interpune ceva între carne și sărutarea valului... eu care visez o plajă nedescoperită, lîngă o mare necunoscută — și unde să nu mai regăsesc poteca pe care am venit...

Să nu ne depărtăm ! Azi vreau să te fac să surîzi și vreau să surîd și eu.

Sunt și alte costume *reduse* care se apropie mult de acest ideal al meu, dar e, între unul și altele, diferența care e între adevăr și impudoare.

Se ia deci — sub aceste forme variate — lecții de înotat. Domnii — cu întîietatea lor în actele de curaj — învață pe doamne și domnișoare diferite figuri, dintre care cea mai grea, fiindcă o execută mai de predilecție, este *„faire la planche"*. E și cea mai interesantă de privit. Constă în realizarea plutirii biblice ; numai că, pe cînd Mîntuitorul umbla în picioare, Magdalenele noastre stau răsturnate, doar cu ochii la ceruri. Sunt momente cînd simți nevoia să-ți aduci aminte că adevărul e gol, că nudul nu e impudic, că statuaria e o artă... simți nevoie de argumente tari pentru a suferi priveliștea. Atunci întorc ochii spre plajă.

Pe nisipul fin se plimbă perechi estetice. Ochii, lunecînd pe celelalte grupuri, mi se opresc întîmplător pe frumoasa doamnă V. în *flirt* aprins cu elegantul domn X.

Conversația lor, din care apuc ceva, e un amestec uimitor de limbaj apaș și obscurism simbolic.

Din apă pornește un țipăt pe toate tonurile... a venit, se vede, vreun val mai mare.

Ce are oare domnul X ? Pare vădit nemulțumit — citesc pe figura lui neexpresivă o gravă preocupare. Vorbește încă doamnei V., dar e distrat și ochii îi sunt ațintiți pe un punct... Mă iau după ochi și găsesc punctul.

E vîrful ghetelor domnului X. Valul grosolan le-a udat.

Așa ghete frumoase, și care luceau așa de bine !... Simt cugetările cum se frămîntă sub fruntea tînărului imbecil : „Ce plăcute — cugetă el adînc — ar fi băile de mare, dacă nu ar fi marea... Blestemata de apă ! Așa ghete bine lustruite !"

Domnul X., de necaz, vorbește acum românește curat.

. . . .

M-am întrerupt puțin. Nimic ! Treburi — fleacuri. Ce ziceam ? Da.

De obicei fac băi. Ce mult îmi place să mă scald în mare ! Aleg un loc mai departe, și mă apropiu.

De cum calc pe nisipul ce arde, simt o emoție. Privesc apa. Nu am văzut-o două zile la fel. Netedă ca luciul unei oglinzi, are în nemișcarea ei ceva perfid și atrăgător. Te uiți la cîmpia ei lină și adormită, te gîndești cît e de adîncă, cîte noiane de valuri stau gata să se înalțe, cîte furtuni stau ascunse la pîndă. În zile de acestea, coloarea ei e strălucitoare și nesigură ca tăișul unei lame de oțel...

Așa o fi fost cînd, de pe vîrful turnului, regele legendar a azvîrlit în Ea cupa lui de aur...

Alteori se încrețește în unde mici, din care parcă nici una nu e mai mare decît alta, transparente ca inelul tău de opal.

E frumoasă, iar, cînd gonește repezi, unul după altul, valuri albastre ce par ocîrmuite de cineva, așa de regulat își sparg dantela spumei de mal.

E minunată cînd înalță talazuri adînci, verzi ca smaragdul ; le privesc cum se joacă ca niște balauri, cum fac și desfac turle... Astfel era în ziua cînd s-au scufundat în ea Hero și Leandru...

Atunci e baia bună ; la fiecare spărtură de val auzi țipete felurite : de frică, de plăcere, de alintări, de grații...

Culegi din sunete date biografice.

Mai rar e tulbure, cenușie, neagră, de o coloare căreia nu-i poți da nume ; se răscolesc din fundul ei toate otrăvurile, parcă peste noapte a spălat toate păcatele lumii, și a tîrît coloare de lut pămîntesc.

Băieșița îți spune : „Azi e bună baia, coniță, are metaluri..."

Cînd ai ajuns pe nisip, lîngă ultima transparență a apei, pui piciorul încet, și îl tragi înapoi. E rece ! Și abia te-a dezmierdat. Mai încerci — și nu poți... tremuri toată. E în fiorul acesta ceva voluptos... Și reîncepi, fiindcă e și durere și deliciu. Faci cu îndrăzneală un pas înainte, te cutremuri... și dintr-o dată te afunzi... Acum te-ai deprins, cauți jocuri noi, noi bucurii.

În zilele dintîi, cînd de-abia ai apa la glezne, simți frica nemărginirii ; îți pare că marea întreagă geme și

pornește de departe spre tine, că vine să te ia cu unda mică, aceea care cea din urmă se sparge de picior.

Și cu asta te deprinzi. Și pe urmă mergi înainte, la adînc. Capeți mereu cutezanță mai mare.

Da ! Cînd te scalzi, marea îți dă ceva din voluptățile necunoscute ale vieții ; te apropii... te înfiori.. te atingi... și, sperios, te dai înapoi. Apoi te mai cutremuri, mai încerci... și te afunzi dintr-o dată în mările tulburi ale patimilor, și cauți noi jocuri și noi senzații...

Apoi, nesăturat te duci la adînc.

Nici apa nu e două zile la fel... și nici tu cu ea.

Alteori nu vrei, nu poți suferi atingerea ei, dar îți zici : „trebuie" — și nu te dai înapoi. Și fără să te dai înapoi, încă refuzi. E în refuzul ăsta o durere voluptoasă, puternică și ciudată. Cugetul îți pretinde gestul, sufletul ți-l sfătuiește, și trupul nu vrea. Înțelegi că trebuie, că e bine, și pui piciorul în apă, nu îl tragi înapoi, ești nemișcată, pasivă, chiar fără nici un fior exterior, nu te cutremuri... Și atunci, împotriva sufletului, împotriva cugetului, simți în tine, pînă la marginea senzației, violența refuzului. Carnea plînge, țipă, nu vrea. Din buzele strînse pe dinții încleștați nu iese nici un sunet, și totuși auzi, și ți se pare că ar putea auzi și altul, cum ai gemut lung. Ce minunată manifestare a vieții instinctive, a vieții în sine, independent de voința noastră. Eu cunosc atunci crucificarea, brațele în țintă, caliciul sorbit, roata torturilor, chinul apei, îl știu deslușit în gîtul meu înăbușit, din care nu iese strigătul...

Toate, pînă la marginea lor, în chip minunat și chinuitor le simt... pentru că e apa rece.

Să nu-mi zici : „Nu-ți place apa rece ?" Ar însemna că nu am știut să-ți împărtășesc nimic. Nu e apa care nu-ți place. Apa care ți-a fost dragă, pe care ai iubit-o, rece și limpede, în care altădată te jucai cu bucurie, de la care ai luat adesea dezmierdări, plăceri... deși fără asemănare cu cruzimea simțirii de acum. Acest refuz al tău, nu al lucrului urît, al celui apropiat, îmi dovedește mie stăpînirea instinctelor obscure.

Dacă sunt vreunii care să extindă așa departe voluptatea plăcerii, atunci eu desigur am în organismul meu ceva care lipsește, sau ceva care doarme — și voi pleca necunoscînd un mare dar al vieții.

Ciudate sezoane... ore... minute ale cărnii ! Ciudate taine ale trupului !

24 august

DANSUL

Vrei să știi cele mai mici amănunte. Îți fac pe plac.

M-am îmbrăcat aseară cu o rochie neagră. Nu e nouă, dimpotrivă, dar are ceva în forma ei care e armonios. Negrul mie îmi place : e ca un fond de pînză pe care se desprinde fața. Cineva din ai mei mi-a spus : „Ești decoltată, nu pui ceva la gît ? Ai un fir de aur, cu un fluture de smalț, e frumușel". „Da, e frumos, dar nu-l pun". „De ce ?" „Fiindcă gîtul gol e mai mîndru, e ca gîtul de lebădă. Pare a zice tuturor celor ce poartă găteli : «Eu nu am nici una, fiindcă nici una nu-mi place.»"

Un gît gol cere mereu colierul pe care nu-l are, și pare a-l chema.

Cum ar trebui să fie podoaba unui gît care vrea să rămîie gol, fiindcă toate giuvaerurile nu sunt destul de scumpe pentru el ? Ce zici ? Frumoasă ar trebui să fie, Alina ! Eu îmi închipuiesc un șuvoi de pietre, a căror strălucire ar fi așa de mare, încît nu ai putea vedea decît lumina, nu și forma geometrică sau mărimea lor. Zadarnic s-ar apleca cineva aproape ca să-i vadă lucrătura, l-ar orbi numai un foc de scîntei ce curg, și dacă l-ai desface și l-ai da în mîna vreunui curios, i-ar părea că îi lunecă pe degete un val de apă sclipitoare.

Așa ar trebui să fie... Sau din mărgăritare, pescuite unul cu unul din scoici : sărutările mării, albe, cu opacități misterioase, cu lumini ce învie și se sting, cu rotunjimi ciudate, netezite de taina valului.

De aceea îmi place mai bine gîtul gol... fără firul subțire de aur, de care atîrnă un fluture de smalț.

Gîtul gol care își așteaptă podoaba, ca sufletul curat care a trecut printre bunurile lumii, gol de avuții, și acum își așteaptă răsplată. Gîtul gol care ar fi știut să poarte povara bogățiilor sclipitoare și care nu a primit pomenile mici, trufaș și crezînd că i se cuvine cît de mult... ca și

viața săracă, care a respins micile amăgiri, socotindu-se destoinică de lumina copleșitoare a destinelor mari. Gîtul gol, fără mărgele mărunte — sufletul gol, fără concesii mărunte.

Am luat-o razna, Alina. Tu ești de vină. Îmi tot spui : „Scrie mult — scrie tot“.

Ne-am dus la Cazino. E pe marginea mării, și împacă deșertăciunea petrecerilor de lume cu priveliștea splendorilor naturii.

Vorbești nimicuri... și marea murmură.

Rîzi tare de prostii... și marea geme.

Te uiți la pălăria senzațională a doamnei X... și pînze se desprind pe mare. Intri să dansezi un vals... și marea își încurcă orchestra cu țiganii. E o cură permanentă de anihilare. Stingi patima mării cu nemernicia vieții de pe țărm și îneci micimea traiului zilnic în amarul nemărginit al mării. De aci un oarecare echilibru.

. . . .

Dansezi ! Ce plăcut e dansul... E pentru mine una din cele mai bune plăceri ale vieții.

Se desprinde dintr-un colț o mutră necunoscută, ți se prezintă și îți cere un vals.

Te scoli mai încet ca de obicei și faci primii pași în silă. Apoi pornești. Întîi alene, doar se va descuraja dănțuitorul, pe urmă mai vioi : și-a început muzica vraja. Ce legătură misterioasă e între un cîntec de dans și picior ! Unul poruncește, cellalt ascultă ; e în mișcarea asta cadențată un farmec mare, e măsura, ritmul viu, trăit. Cei cari nu-l cunosc, sunt lipsiți de una din fețele frumosului.

Aseară am dansat singură. Știi visul nostru de la școală — să dansezi singură fără să pari nebună !

Cu un scaun grosolan de lemn, e urît. Dar singur !

Cu altul, oricît ar fi de bun dănțuitor și tu, oricît ai fi de silfă, trebuie să-ți dai pasul, să-l potrivești, să-ți facă concesii sau să-i faci concesii. E și asta o împerechere, o împreunare, unde se ciocnesc două personalități, două caractere. Nu poți găsi — și aci e veșnica minune — nu poți găsi doi pași, două mișcări absolut aceleași, de la sine. Una din ele trebuie să se supuie celeilalte — eterna lege a sclaviei. Degeaba se fac revoluții : totdeauna vor fi tari și slabi, stăpîni și sclavi — la vals unul care conduce și altul care urmează... Dar acestea-s glume.

Totuși e frumoasă armonia finală a doi dănțuitori cari se potrivesc, cum se zice. Mai totdeauna se face în jurul lor un gol, un gol admirativ și expresiv. Urîtul se ascunde, are și el o pudoare. Și în timpul unui vals, cei doi simt că au fost și ei cineva. Cavalerul meu, el nu era nimeni. O minune ! Nu simțeam conducerea lui discretă, nici prezența lui supărătoare, nu știam dacă face pași, nici cum — era idealul.

N-am băgat de seamă cum îl cheamă ; la împrejurări de astea, afară numai dacă îți prezintă pe Edmond Rostand, numele e absolut nefolositor.

Mă legănam, lunecam, încet, mai iute, amețitor, în voie. Nu știu prin ce minune mi-a trecut prin minte că am înconjurat salonul cel mare de trei ori, și că e timpul să încetez. M-am oprit cam amețită și mi se pare că nici nu am mulțumit bietului om.

Cineva, la spatele scaunului, mi-a dat evantaliul :

— Dansează bine tînărul ? — Nu știu. — Cum nu știi ? Și ai făcut trei tururi ! — A ! da, am ocolit de trei ori ! E drept, cu un dănțuitor cunoscut ar fi fost compromițător, cu unul necunoscut era cel puțin ciudat.

„Da, foarte bine dansează.“

Cum nu mă uitasem la el, mi s-a deșteptat curiozitatea să-l văd ; l-am căutat prin sală cu ochii, dar nu l-am găsit, nu l-am recunoscut. Plecase, sau era acolo, pierdut în grămada de haine negre. Cine știe, poate își făcea vreo iluzie, vreun vis ! Ce ar fi fost ? Iluziile sunt singura pomană ce putem risipi în treacăt... și vise trecătoare. Numai ele nu înșală. Ele nu promit nimic. Știi că sunt deșertăciuni, și iată că ți se umple sufletul și mintea de ele. Nu le-ai cerut nimic... și îți dau. Pe cînd realitatea, ea trebuie să-și ție cuvîntul, ea trebuie să plătească și de cele mai multe ori nu poate.

Și mie mi-au dat uneori oamenii visuri ; le-am închis în tainița inimii, în sertarul amintirilor. Trecători... fantome... zburători.

Uite, vezi, dănţuitorul meu era un zburător, de aceea nu îl simţeam alături de mine ; era impalpabil.

. . . .

Dansul de acum... al nostru !...

Dar dansurile sacre ! Să fii o baiaderă într-un templu unde drept coloane au crescut copacii seculari şi crengile lor boltesc învelitoarea ; să fii un idol cu chip straniu, un colţ de faţă palidă, într-o carapace de aur şi rubine ; să faci mişcările consacrate ale riturilor misterioase, pe care zadarnic le priveşti, cărora, ca să le poţi înţelege sensul adînc, trebuie să-ţi fi trecut ritmul lor în sînge de două mii de ani. Să fii o preoteasă pe un altar păgîn, cu paşi uşori, cu vălul pe faţă, pentru ca minunata lumină a chipului să nu ademenească ochiul de la graţia mişcărilor. Mlădieri... aplecări.. braţe întinse, trupuri ce par a cînta... văluri ce se lipesc, ca şi cum ar fi ude, de trup — apoi se desprind şi fîlfîie ca împinse de vînt... Dansul e poezia mişcării, e supremul poem al vieţii, fiindcă mai mult decît cîntecul, e o manifestare directă a Ei... ceea ce nu cuvintează, ceea ce nu cugetă, ci numai trăieşte.

Corpul ondulează şi fără glas povesteşte misterele religiilor trecute, spune secretele existenţelor.

Trupul plînge... rîde... se ascunde... se dă... Acum nici braţele nu mai mişcă, nici mîinile — ochi ai trupului decapitat — singur trunchiul se încovoaie, se frînge. Şi cetim ca pe o carte, istoria vreunui popor din vechimile întunecoase şi pînă acum. Cum a trăit, cum a suferit, cum a luptat, cum a conceput viaţa, cum a iubit... ce zei a închipuit, ce idealuri a slujit, ce doruri i-au rămas şi ce puteri !

Să fii o baiaderă sacră... să fii o preoteasă pe un altar păgîn !

. . . .

Am ieşit pe terasă. Era întuneric. La ora aceea tîrzie nu mai era nimeni afară, şi stinseseră aproape tot. O răceală se urca din apă... M-am apropiat de balustradă şi m-am aplecat peste mare.

Valurile erau mari şi negre şi gemeau. În fund, luminile unui vapor licăreau călătoare. Ceva mai departe, pe terasă, mai privea cineva, şi chiar în spatele meu — nici

nu băgasem de seamă — două glasuri vorbeau domoale. M-am uitat spre dînşii cu un sentiment de duioşie. Nu ştiu ce pace se desprindea din noapte şi din singurătate. Mi s-a părut că cei trei, cari ca şi mine fugiseră de lumină şi de oameni, trebuie să fi fost dintr-o ţară cu mine... din ţara fără margini, fără contururi, fără frontiere a sufletului.

Nu le distingeam faţa, deci nu la ştiam numele... faţa şi numele şi traiul, şi gesturile de toate zilele... Atîtea minciuni, atîtea concesii împrejurărilor... Ştiam numai că ei trăiesc în minutul acela sufleteşte. Cu fiecare val se ducea către nemărginire un vis, cu fiecare undă o iluzie. Iar în dunga spumoasă a vaporului, atîtea daruri nedesluşite, atîta sete de depărtări, atîta foame de alte ţărmuri, tremurau în noi cum tremura licărirea luminilor pe vasul ce se depărta.

O scîndură rătăcită se zbătea în valuri, lîngă stînci, sub balconul de care mă rezemasem. Se întorcea... se rostogolea... se afunda — şi iar plutea... nu mai nesigură şi nici mai frămîntată ca un suflet...

Alături de mine, glasurile domoale ale celor doi vorbeau tihnit, întrerupt, cuvinte banale, nimicuri. Eram aşa de aproape, încît la lumina slabă i-am putut desluşi. El cărunt, înalt, cu faţa gînditoare şi obosită. Ea frumoasă, elegantă şi fără vîrstă hotărîtă, între 25—35 de ani. Ştiam acum cine sunt... Nu este aici doar nimeni a cărui viaţă amănunţită să nu ţi se poată povesti pe degete de unul sau altul. O, ceea ce poţi afla, ceea ce pot inventa, ceea ce se poate şti !... Nimic.

Misterul fiecărui suflet. Ceea ce ar fi vrut să fie... ceea ce ar fi trebuit să fie... ceea ce ar fi putut să fie !

Nu judecata, nu sentinţa uşoară, crudă şi nedreaptă a faptelor aparente. Mecanismul lor obscur, forţele instinctive care le cîrmuiesc, sărbătorile inimii şi doliurile ei tainice.

Cronica, cronica nemiloasă atribuia celor doi drumuri deosebite, nu îi împerechea în nici una din acele bănuieli dezgustătoare, monedă curentă a vieţii de băi. De ea se ocupau puţin, cu uşorul dispreţ ce se acordă virtuţii — de el spuneau mai mult nenumăratele anecdote ce se leagă de oamenii cari se disting prin fire ori situaţie.

Nu m-am depărtat, am rămas acolo în voia impresiilor și vag am auzit ce spun. Se uitau prin luminile geamurilor cum trec perechile de dănțuitori, ca niște umbre chineze, în mișcările deșanțate ale vreunui *tango* oarecare.

— Niciodată nu simt mai bine cît am îmbătrînit, decît cînd privesc un bal modern. E atîta distanță de la valsul meu, pînă la dansul de acum, încît îmi închipuiesc că am o sută de ani !

— E desigur un secol între sufletul d-tale și al lor, zicea ea. Avea un timbru limpede, dar parcă învăluit în ceața unei oboseli. De altfel încep și eu să fiu din altă generație... a bostonului, acum în agonie... Cu toate astea, era cel mai frumos.

— Așa spuneți toate, că e frumos... Eu nu pot compara nimic cu valsul, valsul înaripat — amețitor.

— Da, da, prea amețitor : după o jumătate de tur, sunt fără răsuflare. Am încercat o dată (aveam plămînii trainici pe vremea aceea) ; e prea iute... nu ai timp să prețuiești momentul... E dansul avînturilor repezi și scurte, al epocilor războinice — trebuie să-l fi găsit un ostaș, între două lupte.

— Cu putință. Totuși mi se pare mie că, dacă mai dansam, te-aș fi putut convinge, aș fi știut să-mi apăr valsul.

— Eu sunt gata oricînd să te inițiez în farmecul valsului bostonat.

Rîdeau ușor.

. . . .

Două lopeți au bătut valurile. M-am uitat în întuneric și am simțit o plăcere să afund în noapte ochii peste măsură deschiși. Trecea pe lîngă țărm o barcă cu un lopătar. Scosese haina, și cămașa lumina ușor în întuneric. Se auzea numai palpitul cadențat al lopeților în obstacolul talazurilor tulburate... „Mi se pare că te-aș fi putut convinge"... „e desigur un secol între sufletul"... Frazele spuse adineaori cu tonul degajat al nimicurilor banale de salon, frazele glumețe și superficiale asupra dansului se repetau acum cu o ușoară vibrație pe sunete. M-am întors să mă uit... Cei doi nu mai erau acolo. Ciudat ! Cuvintele au și ele fantomele lor... Acestea rămăsese, se vede, risipite primprejur în aer, și auzeam acum ecoul lor. Împrumutau un sens nou pe care nu-l aveau adineaori ; păreau a avea tonuri ușoare de regrete și dorinți, pe care acei ce le-au rostit nu le pusese într-însele. Ele... Cuvintele ! Vorbeau acum, cum ar fi vorbit sufletele lor adînci, pe care singuri nu le cunoșteau, fiindcă simțirea obscură nu se urcase pînă la păturile conștiinței. Păreri de rău și melancolie după ce ar fi putut fi... și nu fusese... și nu era să fie niciodată. Valsul cu înlănțuirea lui trecătoare, ritmică și armonioasă !

Așa fîlfîiau ușor cuvintele, pînă cînd undele lor s-au topit. Mi se pare că am surîs de ceea ce mi se păruse, de ceea ce era.

Tocmai atunci, din barcă, un glas s-a ridicat, cald și adînc, pe cadența cunoscută a unei romanțe venețiene. Cînta în voie și în singurătate. Cînta... pentru nimeni și pentru fiecine, și glasul nestînjenit se îndoia sub pasiunea sunetelor, se frîngea sub căldura simțirii.

Vocea minunată a strigat pe o notă, a țipat nebunește, lung.

Lăsase lopețile în loc și se legăna... pe urmă lopețile au început iar să bată... și s-a depărtat.

. . . .

Mi-am adus aminte de un tablou, popularizat de litografie : un pescar pe o mare neagră ca acum, și rezemat de barcă, trupul gol al unei femei pe jumătate scos din apă. Valurile acopereau restul corpului, păstrîndu-i enigma : femeie sau undină ? Tot peisajul în umbră, și numai brațele goale în lumină, brațele întinse, prinse pe după gîtul lui cu o mișcare așa de tare, de pasionată și de expresivă, că înțelegeai că sărutul lor nu se mai poate desface.

Și marea, și cerul, și barca, și omul, ca fund de tablou, prinse parcă într-o clipă de imobilitate, de suspensiune a mișcării, și pe ele, desprinzîndu-se ca un simbol, gestul leneș, dulce, moale, rotund, puternic, etern al brațelor albe... La ce mare va fi visat artistul, cu pescarul strîns încătușat de brațele femeii, cu trupul enigmatic al fatalității ?

Mi-era frig ! Aveam umerii goi. Am intrat în sala care mi s-a părut greoaie de lumini și suflare omenească, mi-am cerut haina și am plecat.

. . . .

Vezi, Alina, aseară pe terasă am avut un moment impresia că mă aflu cu oameni de ai mei, și totuși m-am simțit tristă. Cîntecul are asupra mea puteri dureroase... nu mă odihnește, nu mă distrează, mă doare de bucurie, deșteaptă și trudește toate coardele de orgă din trupul meu.

Tîrziu, cînd nu mă mai putea turbura nimeni, m-am dat jos din pat... nu știu de ce patul îmi părea urît ca o celulă. M-am așezat lîngă geam, pe un scaun mic, cu capul în mîini și coatele pe genunchi. Aș fi vrut prezența unei prietenii, cu brațe tari și alinătoare. Mi-era capul greu, și l-aș fi rezemat pe genunchii cuiva... și aș fi adormit așa, știind că mă veghează. M-am gîndit la tine, prietenă !...

Prietenia... ce dar al vieții !

Să suferi și să fii singur, dar să știi că undeva, cineva te iubește. Să fii trudit, dar să știi că sunt brațe care ar vrea să te poarte. Să-ți fie frig... și să-ți aduci aminte de sînul cald al prieteniei. Să nu te odihnești, să suferi, să tremuri... dar să știi. Adormisem și eram deșteaptă. Simțeam dureros pînă la asfixie acel gol de care ți-am vorbit, acea senzație ciudată de vid în piept, ca și cum inima ar fi pe punctul să cadă într-o prăpastie, și apoi brusc se proptește în ceva.

O suferință obscură și cu atît mai tristă, cu cît nu are nume hotărît care să cheme mila celor dimprejur.

Doctorul ar zice : „Vezi ! Ți-am spus că aerul de mare nu e bun pentru dumneata !"...

Te îmbrățișez, Alina.

TRECĂTORII

Vinerea pleacă vapoarele mari spre Orient. E una din plimbările bune. Vine lume multă, e totdeauna cheiul plin de oameni.

Eu, cînd mă lovesc de ei, mă întreb ce vor fi căutînd acolo. Cu toate astea cineva care ar privi mulțimea, m-ar

vedea ca făcînd parte din acel Tot, cu care vreau să am așa de puțină înrudire.

...Cînd faci din țărînă o minge de lut, după ce ai netezit-o bine, încă se desprinde din ea o scînteie de pulbere... și pleacă.

Cu toate astea ne dau oamenii visuri... Nu acei dimprejurul nostru, aceia nu ne pot da vise curate. Din împrejurările legăturilor lor cu realitatea, orice atingere de vis cu ei te trezește. Vise... dau numai trecătorii.

...În tremuratul geamurilor de „exprese" ți-au trecut o secundă pe dinainte compartimente în umbră de perdele și vagonul luminat al sălii de mîncare.

Erau acolo oameni care făceau un gest animalic... al hranei.

...Ai deosebit dintre toți pe unul, bărbat sau femeie, cu furculița în mînă, și te-ai întrebat — prin ce aberațiune a minții sănătoase — te-ai întrebat așa fără rost : acea femeie sau acel om, cum va fi iubind ? Nu... suflește ! Mînca, mușca, avea dinții pe carne... și — știu eu de ce ? — te-a stăpînit curiozitatea ciudată a gesturilor lor fizice de amor...

. . . .

Ai lovit cu cotul lîngă un stîlp de felinar pe unul ce se grăbea, și v-ați întors — tu, cu ocara în ochi, el cu ocara pe buze... și amîndouă s-au topit.

De ce nu l-ai certat și de ce nu te-a certat ? Și cînd ți-a cerut iertare din fuga pasului, cuvîntul de-abia început și neterminat bine, cuvîntul banal, al celui ce nu se va mai întoarce din drum, a fost... ca o sărutare !

. . . .

Te-ai oprit la o stînă și a venit ciobanul. Ceri lapte cald și guști brînză. El e murdar și miroase a zer. De cum ședea aplecat, cu cămașa udă și neagră peste putina proaspătă, se ridică și îl vezi. Are ochii lui Fulger, chipul lui Făt-Frumos... e toată Doina întrupată în om.

Zici : „D-ta ești păstor aici ?" și ai în voce ceva respectuos și neîncrezător. Și ceilalți dimprejur au aceeași impresie. Spun : „Ciudat fizic are țăranul ăsta, parcă e

deghizat". Şi treci... El acum îşi aruncă sarica şi înjură după o oaie fugară.

. . . .

Coborai repede o scară, şi te-ai izbit de cineva care urca.

Nu te-ai oprit, nici scuzat — n-aveai vreme. Dar scurta secundă cît i-ai întîlnit faţa, te-ai aprins la obraz ca de o ruşine, fiindcă stropise cu ceva josnic lumina ceţoasă şi turbure din ochiul ermafrodit.

. . . .

Pe marginea unui scaun, ai ascultat spectacolul, şi s-a aşezat pe scaunul de alături alt spectator — inamicul — care după fiecare act te va scula de pe banchetă ca să treacă.

Nu te scoală niciodată ; te plictiseşte fiindcă nu pleacă. Stă smerit, cu gesturi stîngace. E searbăd la faţă şi îmbrăcat fără multă grijă... De ce îţi aduci deodată aminte de *unii* ce se omoară pentru o femeie, sau pentru care o femeie se omoară... de amoruri ascunse, nesăţioase şi îmbelşugate ?

. . . .

Trece o hetairă, cu colori strigătoare ca steagurile de pe catargurile internaţionale... şi după faţa ei de porţelan — aiurezi ? sau în adevăr ţi-a apărut chipul palid şi dureros al vreunei martire !

. . . .

Erai pe un chei, cînd pornea un vapor mare. Veniseşi să priveşti, să te distrezi. O lume mică se perinda acolo. Nu e numai icoana unui loc, ci icoana cosmopolită a lumii din toate colţurile. Pe lîngă tine trec cu sunete guturale, hamalii de toate naţiile, purtînd poveri. Cufere confortabile şi mari, destăinuind drumurile bogăţiei călătoare, boccele împeticite ale căror cîrpituri spun truda muncii sărace şi rostogolitul pe punţi şi cheiuri al emigrărilor mizerabile. Trec lăzi de lemn cu mărfurile liberului schimb. Ţipete, ordine întrerupte de comenzi scurte, în termeni de marină, cuvinte care nu au patrie, pe care le pronunţă pe malul Mării Negre şi apoi pe cheiul Mării Roşii, pe Adriatica şi pe Fluviul Galben.

Pe punte, ca pe un film, trec sute de oameni. Vorbe de afaceri, vreun adio banal, urări de călătorie, sau vreo tăcere înecată de plîns, trec repede şi din goană, ne zvîrle miile de imagini şi impresii, de feţe şi de suflete, în şirul înghesuit pe podeţul îngust.

Eşti numai un privitor, îţi atîrnă la picioare ghiulelele grele care te înţepenesc de pămîntul ţărmului. Nu pleci — şi nu vei pleca. Aşa e ! Dar pentru un ceas te-ai desprins de tine şi te duci cu sacii de grîu pămîntean să frămînţi pîine în Indii, te duci cu praful tîrît pe boccele să debarci pe cheiuri americane, te duci cu cuferele nouă şi frumoase în *hall*-urile bogate ale hotelurilor, unde în grădini cresc palmierii cît casa.

Puntea vasului e încărcată de oameni şi zgomot — un furnicar. Ochii te dor şi nu găsesc sprijin pe mişcarea neastîmpărată, pînă cînd se opresc pe un chip — unul dintre toate. De ce tocmai acela ? Sunt întrebări la care nu poţi răspunde decît înălţînd umerii.

Pe necunoscutul, pe trecătorul, pe călătorul, l-ai ales dintre toţi, l-ai adoptat, îl faci al tău, îi creezi o istorie, îi închipuieşti un roman...

Ştii unde se duce, şi de ce. Ştii ce simte şi ce cugetă. Te uiţi la el, care nu te vede ; privirea lui distrată s-a oprit — ţi se pare — o clipă pe tine, şi atunci crezi că şi el te-a ales. Şi cînd vasul se desprinde, cînd mamele şi soţiile îşi şterg ochii nebăgate în seamă, în zgomotul asurzitor al marilor plecări, cînd batistele flutură, încleştezi mîna pe a ta, pentru a opri gestul nechibzuit de a o flutura, albă şi mică, îndelung... pînă cînd nu se va mai vedea nimic, de a o flutura pentru călătorul necunoscut... de a-ţi lua de la el ziua bună, de la aceea ce a fost închipuirea unei secunde. Şi dacă batista nu o fluturi, ştergi o lacrimă... lacrimă furişe pentru trecătorul fără nume, care va ignora întreaga lui viaţă că pe un colţişor din pămîntul vast, în secol, an, lună, zi şi ceas... ai trăit, ai avut un chip şi un nume, şi ai plîns fiindcă pleca acel ce nu era nimeni, către un loc necunoscut.

...Şi e totuşi o scînteie din locul cotropitor al clipelor vii. Acel gînd desprins de tine a plecat cum pleacă raze din stele nenumărate şi nu se pierd nici unele, dar nici nu se mai găsesc.

Acel gînd, ca un fir de praf, s-a prins de mantaua lui de călătorie, și inconștient străinul te poartă... și nu știe ; și va trăi o viață pe care o crede reală, despărțită de a ta cu ziduri și cetăți. Iar vreodată, într-o mișcare de suflet în care nu se va recunoaște singur, cînd va duce la față vreo floare de lotus, se va mira de ce și nu va ști că tu îți aplecai pe ea obrazul. Va merge, va lucra, va vorbi o limbă pe care nu o înțelegi, cu credințe, aspirațiuni și fapte pe care nu le cuprinzi. Dar nimic nu-l va împiedica să nu poarte pretutindeni cugetul tău de o clipă, cum pe o placă sensibilă nimic nu poate șterge tremurarea celor mai infime vibrațiuni, alături de imaginile clare.

Ai văzut tu ceva la vapoare, ceva măreț care pe mine mă uimește, mă înnebunește ?

Nu fumul — răsuflarea grea a puterii gigante care-l împinge pe valuri ; nu luneta, luneta orizonturilor nesfîrșite, nici prora, de unde vezi venind furtunile nimicitoare. Nu !

Coada, funia groasă care a legat vasul rătăcitor de un țărm provizoriu, care tremură și se leagănă înainte de a-l desprinde... și ancora — pe care ei o zic a tuturor speranțelor — ancora grea cu dinții de fier, care intră dintr-o dată în pămînt și se înfige drept și adînc, ca și cum nimic nu o mai poate desprinde... și pe care o scoți oricînd.

Cînd vine marinarul la stîlpul unde e încolăcită funia, și începe a învîrti roata, cînd ridică brațul și, dintr-o mișcare, azvîrle lațul... sîngele în mine se urcă pînă la gît, se învîrtește repede și se scurge prin vine, de cînd el a întins mîna, cît timp coarda a zburat, rotunjindu-se lin și hotărît, și pînă cînd a îmbucat strîns stîlpul.

Frînghia aceea s-a încolăcit pe după trunchiul meu ca un șarpe, și lațul l-am simțit după gît, așa cum simți că ne leagă funiile vieții de stîlpul destinelor ; iar în inima mea, cele două vîrfuri de ancoră par a fi intrat dintr-o dată fără ca inima să sîngere. Apoi, scoase, au lăsat două găuri, tot uscate — așa de sigură a fost mișcarea.

. . . .

Sunt și alte mări decît cele scrise cu albastru pe hărțile lumii... și sunt și alte țărmuri decît acele cu nume stranii, unde se înțepenesc ancorele vapoarelor... și sunt

și alte călătorii pentru care un deget nevăzut și-a ales de mult drumeții.

Da ! Oamenii ne dau uneori visuri, și viața ni le șterge.

SINUCIGAȘII

Mă dusesem cu băiețelul la pescuit cu undița, lîngă far ; pe copil îl distrează mult, rîde, vorbește cu mine. Eu zic : da... da... și aproape nu aud ce spune.

Natural, nu prindem nimic, doar vreo coropeșniță de mare... E unul din cele mai bune ceasuri de întîlnire și singurătate cu marea.

Ne întoarcem tocmai în toiul căldurii, cînd nu iese încă nimeni. Un vînt fierbinte de-abia alunga toropeala din aer, cînd o aglomerație mare pe bulevard ne-a atras privirea. Băiatul a alergat înainte. Era un biet om foarte tînăr... se împușcase pe o bancă. M-a uimit deosebita frumusețǎ a figurii lui.

Ce ceas nenorocos ! Ce rău mi-a făcut ! Cum m-a turburat, cum m-a mișcat ! Am trimis copilul — mai erau cîțiva pași pînă acasă — și eu am rămas lîngă bancă, printre mulțimea de gură-cască, fascinată de mort. Vorbeau împrejur, ca totdeauna la întîmplări de felul ăsta.

Era băiatul unui grec, comerciant în cartierul de sus. Frumos, deștept, vioi, strălucitor de viață, era sufletul unei bande de petreceri ; nu era vițios, dar însetat, flămînd de trai ; chiar cînd vrea să fie cuminte, nu-l lăsau alții. Iubea viața cu pasiune și se adora pe el. Era mîndru de frumusețea lui, conștient de seducțiunea lui...

Așa spuneau întrerupt unul și altul, împrejurul meu. Avusese o aventură cam zgomotoasă și o încurcătură de bani cam urîtă. Nu puteau deloc înțelege cum așa tînăr, așa vesel, așa iubitor de trai, să se ucidă.

Ascultam. Și mă gîndeam la cea dintîi ciocnire cu realitatea brutală, la prima atingere a mîinii de fier rece a codului social ; pus în fața problemelor de cinste și de datorie, așa cum sunt ele acum, nu le putuse nici sfida, nici învinge.

În adevăr, fața aceea pe care o priveam nu era a omului care știe să se zbată și să iasă deasupra valurilor turburi ale lumii de acum.

Ascultam, şi alte imagini îmi veneau pe rînd în minte. Se iubea... Şi iubea viaţa ! Era păgîn, avea cultul trupului lui şi se închina la zei : Orgoliu, Frumuseţe şi Amor.

Nu era un cugetător, era un instrument minunat de expansiune a vieţii. Nu era un poet — era un poem... Era un rătăcit, un întîrziat, nevinovat de instinctele lui neînfrînate. Se născuse printre oamenii în haine negre, printre acei ce poartă livreaua de doliu a frumosului îngropat odată cu secolele de acum, se născuse, ştiu eu din ce rătăcitoare scînteie, cu două mii de ani prea tîrziu.

Odinioară... ar fi putut fi un sclav adolescent, adus din insule în Roma măreaţă, şi l-ar fi liberat, într-o zi de saturnale, stăpînul lui — un patrician estet — căruia îi păruse însuşi Phoebus, cînd îngenunchiase mîndru ca un zeu tînăr, să-i toarne în cupă vin de Chipru.

...Ar fi şezut amiezele calde în for, prin mulţime, întins pe o lespede de marmoră şi scriind versuri pe care i le vindea pe cîteva scude un poet obscur, şi care celebrau pe Xanthia, o sclavă tînără cu părul negru — cînd o lectică purtată de patru etiopieni l-ar fi lovit ca să treacă curtizana.

El, încurajat de plebe, s-a încăierat cu robii barbari, şi atunci s-au deschis perdelele de purpur, şi Corinthia împodobită ca un idol s-a aplecat să vadă ce vor mojicii... dar s-a roşit sub laptele de crin care-i albea faţa, cînd a întîlnit chipul tînărului ! I s-a părut deodată că s-a coborît de pe soclu o marmoră care închipuia pe Apollo, o statuă pe care, cînd ieşea de la bătrînul Sillas, îşi plimba de-a lungul buzele ei rumenite, ca o purificare prin frumos, a iubirii decrepite, josnice şi venale.

Corinthia a tras din părul ei, meşteşugit vopsit cu un roş ca arama, un ac lung de aur, şi l-a înfipt în umărul unuia din negri, fiindcă urîtul e totdeauna vinovat — şi cu mîna încărcată de podoabe scumpe a scos, dintre valurile care o înfăşurau ca nişte nori de ametistă, o pungă cu monede de aur şi a aruncat-o necunoscutului, mai puţin elocinte, totuşi, ca privirea înfiorată cu care l-a învăluit...

Pe atunci, l-ar fi chemat poate Myrto... ar fi aruncat în aer un pumn de monete sclipitoare, prinzîndu-le apoi în mîini şi în dinţi, fiindcă grecii au adus cu ei tot felul de îndemînări şi de jocuri. Lăsînd apoi dinadins să cadă

una la întîmplare, s-ar fi azvîrlit pe brînci să o prindă copiii şi săracii, goană a mizeriei, care ar fi stîrnit rîsul cristalin ca un cîntec al tînărului, care nu ducea grija traiului într-un timp cînd frumuseţea era un tezaur.

Apoi s-ar fi rezemat pe marginea sculptată cu nimfe a bazinului de porfir şi, uitîndu-se lung în apă, cu surîsul de triumf şi cruzime al lui Narcis, ar fi cerut alte stihuri, pe cari le repeta leneş cu glasul muzical, celebrînd acum o Venere cu păr de aur arămit.

...L-ar fi adus în arenă, legat pe un aurochs fioros, culcat pe spatele larg al dihaniei, ca o pradă frumoasă, în poza voluptoasă cu care te întinzi pe cubicul, şi încununat de flori... La un semnal ar fi început lupta, şi ar fi stat aşa de palid şi voluptuos, cu trupul tîrît de fiară, ameninţat de suliţele luptătorilor, expus la moarte şi surîzînd, cu ochii şi buzele femeilor pe jumătate sfîrşite de plăcerea violentă, amestecată din milă şi cruzime.

...Apoi, pe cînd se furişa din circ, ascunzînd sub manta pe Xanthia, sclavă iubită, i-ar fi trimis Messalina un slujitor în taină... iar mai departe, un curtean împărătesc i-ar fi adus poruncă să vie la orgia tiranului, cu un amestec în glas de ironie, invidie şi slugărnicie pentru noul favorit...

Aşa mă gîndeam... Se omorîse ! Cine ştie cum îşi dăduse deodată şi definitiv seama, de nepotrivirea dintre lume şi instinctele lui ? Cine poate judeca ? Cine poate hotărî dacă a făcut bine sau rău, cine poate face legi sufletului ?

AMINTIRE

Mă întreb, ce vei fi făcînd tu la ora asta ? Şi tot timpul din anul trecut mi se înfăţişează.

La ceasul ăsta, la scăpătate, cum se zice la ţară, aţi ieşit pe terasa din dosul casei. Prin curte se mai perindă ultimele treburi. Tu arunci ochii din cînd în cînd, ca toate să se facă cu rînduială. Vîntul uşor de seară pare a se lăsa numai ca să răcorească năduşeala muncii... şi toate mişcările, atît cît vezi cu ochii, par destinate să îngrădească speranţe, bucurii şi griji localnice, în afară de care nu mai pot fi altele.

Minunea cerului cu colori iradiate nu te distrează de la rosturile tale : „Așa e cerul în toate serile, la vremea asta a anului“.

Ții pe genunchi un caiet verde, a cărui singură vedere mă umple de respect și respingere, „registrul moșiei“, și faci socoteala. Creionul lunecă liniștit, cu cifre frumoase și clare ; din cînd în cînd întrebi ceva, și cuvintele banale sunt așa domoale încît cad armonioase în limpezimea serei... E un ceas bun...

La vremea asta, eu mă rezemam pe marginea terasei dinspre pădure și mă uitam nesfîrșit la jocurile de valuri transparente ale apusului, iar din tihna voastră cu frumusețea minutului, îmi găseam aproape echilibrul odihnei sufletești.

Așadar, acum faci socoteala zilei de muncă, și nu greșești niciodată cifra. Pui încheierea !

. . . .

Și eu fac o socoteală... nu iese adunarea... și iar o încep, și degeaba caut prin rînduri — nu găsesc unde e greșala.

Și totuși trebuie să pui odată încheierea... Astăzi nu mi-e bine, sunt obosită... nu am luat baie, nu am mers la birt. Întrerup pînă mîine cura de imbecilizare omenească. Nu ies din casă.

Nu mai am hîrtie, hîrtie de a noastră subțire, care permite scrisorilor acele proporții care indignează pe Domnul și stăpînul tău : „Cum poate cineva pierde timpul să scrie atît“, zice omul acțiunii. — „Asta e o inferioritate“. La mine o înțelege și-o explică, opinează amabil că e o *inegalitate*. Dar la tine ? la Alina — perfecțiunea însăși ?...

Eu răspundeam : „Perfecțiunea nu există. Alina, fără această infirmitate a corespondenței și a prieteniei, nu mai era aceeași Alină“.

Ideea că s-ar fi putut să fii altfel îl împăca cu volumele noastre, și la prima ocazie discuția reîncepea.

Glume de oameni de treabă, cu sufletul deschis... numai evocarea lor îmi face bine, mă reînvie.

Îți scriu pe coale albe simple, nu mă pot servi pentru tine de esteticele cărți de corespondență destinate schimburilor de minciuni amicale, sau expresiunii sentimentelor neexistente.

IMNUL VIEȚII

Citește, și te întrebi dacă sunt eu aceea care scrie ! și la gîndul uimirii tale, o sfială mă cuprinde.

Da, sunt tot eu, aceeași care, în lungile noastre discuții, susțineam cu căldura și focul convingerii credința în viață și fericire. Spuneam atunci, atingînd poate paradoxul, că acei ce nu găsesc norocul, sunt acei ce nu știu să-l cheme cu destulă tărie, sunt acei cărora le lipsește credința.

Spuneam că de cînd începi să cugeți, din copilărie, trebuie să nu te îndoiești un moment că viața ta nu va fi ceva frumos și bun cum vrei să fie, cum trebuie să fie.

Așa spuneam !

Credeam că toți acei ce se usucă, departe de rostul vieții, sunt cei neîncrezători, cei slabi, cei ce nu au pînă în adîncul lor credința durabilă, care singură mîntuiește, în norocul lor.

Simțeam că nu se poate să te azvîrli puternic, tînăr, vioi și încrezător în valurile vieții, și ea să nu te scoată la limanul fericirii.

Cînd deschizi cuiva brațele repede, într-un avînt, ți se aruncă în ele.

Înainte de a cumpăni, înainte de a judeca, impulsiunea gestului sugestionează pe celalt, și îi comandă o mișcare ca răspuns la mișcarea ta.

Pentru asta însă, gestul trebuie să fie firesc, cald, spontaneu. Altfel, degeaba ! rămîi cu brațele deschise și nu cuprinzi decît vînt.

Vezi un copilaș, un copilaș frumos... Ce e mai gingaș ca un copil ! E zburlit și sălbatic ca un ied de pădure... Ai vrea să-l dezmierzi, îi întinzi brațele așa cum am zis, deodată, și micuțul vine. Alții îl cheamă cu vorbe, cu mîngîieri, cu acadele — degeaba.

Vezi, așa ziceam eu că e și cu norocul. E copilul sălbatic și frumos : dacă-i deschizi brațele într-un avînt puternic, tînăr, irezistibil — vine !

Credeam așa, adînc, puternic, tot așa cum cred acum în desperare, în neant, în negațiune. Și sunt tot eu, vezi asta aș vrea mai ales să înțelegi, că nu e o bruscă nenorocire, că e numai o evoluție în mine.

Închipuiește-ți o ființă, copil, adolescentă, femeie ; prin toate prefacerile, în tot timpul, printre toate nevoile, printre toate întîmplările, a știut sau, dacă nu a știut deslușit, a fost în ea sămînța ideei, că ceva mai mare trebuie să vie odată. Și aștepta.

Ce ? nu îmi cere să pun pe o simțire pecetea rece a cuvintelor greoaie. Știu eu deslușit ce ?

Ceva ce i se cuvenea, ce nu putea să nu vie, ceva care întîrzia, dar care era să sosească ; ceva deosebit, bun, strălucit, neprețuit, care dacă nu i-ar fi aparținut, dacă nu ar fi fost *dreptul* ei, nu i-ar fi avut presimțirea.

Ceva care ar fi fost din imnul gloriei și din pulberea aurului, din fumul viselor și din fructele amorului... ceva mai mult, mai mare, mai bun decît porția traiului zilnic.

În așteptarea marei bucurii, culegea pe poteci florile ce avea la îndemînă, pînă cînd să se deschidă ușa raiului spre taina orbitoare a fericirii. Acestă simțire era cuminte, răbdătoare dar permanentă în ea.

Și într-o zi — nu știu din ce a început — într-o zi s-a uitat la ceasul vieții, și a găsit că solia întîrzie.

În loc de speranță și așteptare, au început a crește buruienile neastîmpărului și ale nerăbdării. Au crescut tot mai mari, tot mai puternic, pînă au atins măsura desperării, a urîtului, a zadarului... pînă aci... da, pînă la fapta uricioasă, pînă la crima nerușinată de a stinge lumina cea mai sublimă ce a aprins natura, scînteia sacră, sublimul mister al vieții.

Ai înțeles tu prietenă, un astfel de suflet ?

Viața ! Ce frumos poem cîntă ființa spre strălucirea ei. Îl cîntă cu făptura ei, cu lumina mereu schimbătoare a ochilor, cu legănarea trupului, cu scînteierea rîsului, cu lacrimile calde, cu mlădierea glasului, cu sufletul lacom de toate și la toate simțitor, cu cugetul flămînd și pururea călător.

Nimic nu mă umea, nimic nu mă încînta, nimic nu îmi era asemănător cu bogăția asta minunată a pulsului existenței, care bate cîntarea sublimă a vieții noastre, și nimic nu îmi era mai neînțeles, mai neapropiat, mai respingător ca moartea, ca distrugerea, ca nimicirea, cu taina trupului ce îngheață.

Concepeam moartea numai ca o lucrare progresivă de transformare a vieții, ca un proces încet de descompunere a ființei pînă la completa ei nimicire, ca uscarea și putrezitul frunzelor. Bătrînețea, cu anihilarea lentă a tuturor simțurilor, cu roaderea organismului, ducînd în chip firesc la dispariția totală ca la un liman necesar și dorit - iată cum pricepeam eu !...

Față de așa concepție, știi bine ce oroare, ce ură am avut totdeauna de sinucigași ! I-am disprețuit fără milă ca pe niște asasini.

Cine iubește viața, cine se închină pe un altar unde viața e idol, nu poate fi decît inamicul firesc, dușman neîmpăcat al celor ce cu un glonte sau cu o funie distrug tot ce e mai nobil în univers — *ființa vie.*

...O aplecare vioaie, un copil ce fuge, săgeata unui zbor de rîndunea, un țipăt subțire de animal în noapte, lucirea unei priviri care a sclipit un minut și cu a cărei expresie trecătoare nu te mai întîlnești, o pasăre ce se zbate caldă în pumnul tău, gesturile oamenilor, gesturile lucrurilor, gesturile de suflet... neasemuită, fără de margini, fără de nume minune !

Viața ! Acest miracol plămădit cu încetul din așa depărtări... sufletul ce abia se întrupează în primul scîncet de copil, și care a sosit la rîndul lui, din așa legături nenumărate și meșteșugite cu universul, încît te pierzi cînd ai vrea să le urmărești !

O nevrednică, microscopică creatură, care i se dă acest colos, să-l distrugă de bunăvoie, era o idee care la mine nu-și găsea scuză în nimic...

Să iubești viața, să simți tot ce ți-ar putea da, și ce i-ai putea da, să simți ce frumuseți tremură ascunse în ea... ce ar fi putut să-ți fie și ce i-ai fi putut fi !

Din trecătoarea fulgerare a privirilor, din tremuratul glasului, din căldura mînilor, din legănatul valurilor, din nețărmurita frumusețe a lumilor, din îmbătarea aerului,

să desprinzi farmecul de ce ar fi putut fi minutul nebun de frumuseţe în care viaţa ne-ar fi dat tot, şi i-am fi dat tot! Dacă numai presimţirea e aşa de turburătoare, dacă numai visul îi e aşa de dulce, dacă numai dorul îi e aşa de fraged, dacă fărîmele ce ne aruncă sunt astfel!...

Şi nu dă — şi nu va da...

Ce mai vrei? Ce mai aştepţi?

Fericit acel care nu deschide braţele, ci le strînge pe darul minutului ce trece! Fericit acel care nu priveşte mai departe ca umbra aşternută de el, pe pămînt! Fericit acel ce nu ştie setea pe care nimic nu o stinge, nici foamea pe care nimic nu o satură, nici dorul pe care nimic nu-l adoarme!

Cine iubeşte viaţa, numai acela se omoară, nu poate îndura, nu se poate deprinde cu legea barbară a morţii!

. . . .

Cînd eşti uneori prieten cu cei rămaşi, cu cei îndoliaţi şi asculţi jalnica lor povestire, ai băgat de seamă că mai toţi spun aşa: „Era vesel pînă în ajun, cine putea ghici? A mers cu noi la plimbare, nu spunea nici un cuvînt care să te lase să înţelegi"... Da! Procesul acesta de dezagregare se face înăuntru adînc, şi cînd începe şi încetează comunicarea sufletească cu cei dimprejur, se rupe legătura cu cei ce *vor* să trăiască. Acel care are a pleca, se ascunde, se închide în el singur, începe noviciatul sinuciderii, se izolează cu virusul mortal, treptat, de cînd îl capătă şi pînă şi-a completat opera de otrăvire sufletească.

Atunci, cînd sufletul e mort la tot din prezent, la tot din trecut, la tot din viitor, cînd l-ai îngropat singur, trupul rămîne ceva secundar şi lesne de distrus.

Astfel se explică cruzimea lucidă a unor sinucideri. Zici: „Cum a avut acest grozav curaj?" Şi nu e curaj. E un fapt simplu, gestul cu care zvîrli în foc o petecă murdară.

Ceea ce e dureros şi interesant, e drumul pe care l-a străbătut omul pînă a ajuns la acest nihilism, la această completă dezinteresare de sine. Ce e oribil de urmărit şi de privit, nu e ceea ce privim de obicei, faptul în sine: e chinul sufletului, zbaterea lui, arderea, usturimea, şi vaietul lui, pînă a murit, plîns de chiar acel care-l purta, acel care, după ce vasul e gol şi sec, îl sparge, cum aruncăm sticla din care s-a isprăvit parfumul sau licoarea. E o moarte ca celelalte, cu boală şi agonie lungă, dar în loc să fie a vreunui organ, e a sufletului. Aşa cum agonia stinge pînă la ultima picătură viaţa, pînă sfîrîie în apă untdelemnul din candela trupului, aşa palpită şi fîlfîie lumina sufletului, pînă ce ultima licărire se stinge.

Atunci purtînd în trupul sănătos un cadavru pe care alţii nu-l văd, trăind înainte cu putrefacţia în el, omul zvîrle învelitoarea nemernică şi nefolositoare a cărnii...

Da, aşa spun mai toţi. Mai povestesc încă neamurile adunîndu-şi amintirile, că demult... demult de tot, spunea în glumă: „Ce ai zice dacă m-aş împuşca?"... În glumă? Cînd ai început să faci gluma asta, fără ştirea ta otrava a început a lucra.

În ajun nu ai fi pronunţat pentru tine un astfel de cuvînt, nici în glumă. Ideea dispariţiei barbare nu s-ar fi împerecheat cu fiinţa ta.

Cînd ai spus gluma asta, eşti atins, gîndul dintîi, sămînţa răului, a dat: eşti un condamnat la sinucidere.

Da... aşa spun mai toţi; şi atunci i-ai pierdut pentru întîia oară.

Tu prietenă, tu Alina, ce-ai zice, dacă într-o zi frumoasă... pe nisipul mării?...

. . . .

Ne ducem la teatru. Se joacă Rubiconul... E Rubicon şi Rubicon. Totul e să-l treci...

Pe mîine, Alina!

BOALĂ CIUDATĂ

Ce e, Alina? Am cetit răspunsul tău. Ce sunt ochii ăştia? Parcă îi văd. Ochii din zilele cînd te roade ceva — de-abia mai ceţoşi decît altădată.

Aşa te uitai la mine ultima oară cînd ne-am văzut şi m-ai găsit cam bolnavă. Ce aveam mai neobişnuit? Mă durea umărul. Artritism...

Durerile de braţ — gîndeşti tu — dau uneori efecte ciudate. Îţi spuneam atunci că tot ce mă înconjoară mă

obosește, că oamenii și lucrurile apasă pe mine, că simt povara lor materială pe umeri. Te uitai mustrător și trist.

Atît ți-am spus... Nu poți vorbi de unele lucruri cu cei cari te-ar înțelege, seamănă ca și cum ai răscoli cu mîna în cărbuni aprinși.

Cu cei ce nu înțeleg, iar nu poți vorbi.

Uneori îți pare rău că ai tăcut... și încerci să spui. Ca și cum nu ai fi zis nimic ! Sau se uită ciudat la tine, sau se uită bănuitor... În cel mai bun caz, îți fac o predică, și nu e rea... e un emolient.

Îți explică cu odioasa claritate a logicei : că sunt alte *adevărate* nenorociri, nu cele *imaginare*. Îți arată fapte, și, sub amenințarea lor, te regăsești, te reculegi... un ceas.

Îți aplică măsura comună, și biciuirea asta te readuce în adevăr, pentru puțin, la măsura comună.

Dar mai adesea, taci. E în tăcere ceva orgolios, care te răzbună. Așa e — și nu înțeleg. E *adevărat* — și nu te cred. O ! Povara cuvintelor pe tainele sufletului !

Tu... ai înțelege, și cu toate astea nu aș vrea să-ți spun. Ai băgat de seamă că cuvintele care ne alină durerile nu sunt ale celor ce ne înțeleg.

Plîngi... suferi... îți vorbește unul care e pătruns. Orice mască ar pune, cît de inteligentă, frazelor, ca să fie domolitoare, nimic nu poate opri ca miezul lor să nu vie dintr-un loc unde se știe bine că nu e domolire durerii tale, și atunci consolațiunile cele mai îndemînatice sunt ca niște brațe mereu întinse care pun lemne în furnalul aprins.

Dimpotrivă, acei ce ne plictisesc, cărora nu le pasă [de] nimic, vecine pe cari abia le-ai mai văzut, babe ce au răsărit anume în ziua aceea, vreo slugă superstițioasă, acei cari îți spun cu glasul lor spart și respingător vorbe idioate și revoltătoare — psalmodia aceea, care cade monotonă și indiferentă, e singura care cu încetul amorțește și adoarme.

Da ! Bocitoarele antice, vaietele de mahala, au înțelesul lor : tot ce am suprimat ca netrebnic...

Procesiuni de fete cu flori, ospețe și jocuri drept cult al celor plecați — viață în amintirea nevieții !... În arhivele prăfuite, unde pe hîrtii stau scrise uitatele rituri. Legendele, miturile, superstițiile... tot ce am aruncat. Acolo, sub haina deasă a simbolului, stă tot ce ne e omenește permis să cunoaștem din necunoscut, și încă să trăim.

Ce ciudat urmărești în tine cum crește răul !

Într-o zi te uiți la fețele celor iubiți. Plimbai altădată degetele pe ele ca pe o icoană și deodată îți par străine ; sunt aceleași contururi, dar sufletul tău nu se mai mlădie pe ele ca înainte... ți s-au înstrăinat deodată. Cum ? De ce ?

Îți zici că nu se poate, că nu e firesc, că e o nebunie... și totuși le privești ca pe niște vase care odinioară purtau dragostea ta închisă în ele, și acum sunt aceleași — dar goale. Trăiești în același loc, cu aceleași gesturi, cu aceleași vorbe, cu nimic schimbat... și nu mai ești acolo... ai plecat... te-ai despărțit, nu te mai au, sunt orfani de tine. N-ai spus nimic, și nimic n-au spus, dar știi și știu că e așa.

Să fii mort unor lucruri pe cari le trăiești !... Uneori ai vrea să vorbești, și buzele se deschid mute — ai vrea să spui : „Eu nu vă mai sunt ; speranțele și visele și fantazia și gîndul meu, pe cari vi le dădusem, ceva misterios le-a luat, nu le mai agăț pe voi, ca mai tîrziu, de pe voi să le culeg. Nimic, nu mai îmi e nimic.

Pe condamnatul în ajun îl întrebi ce vrea să mănînce, și cere ce-i place, și mînîncă, cu toată inanitatea gestului. Dar pune-l să meșteșugească ceva, să plănuiască... La ce bun ? El nu are viitor, o stavilă a oprit apa curgătoare a vieții lui cu ceasuri numărate ; înapoi nu vrea să se mai reîntoarcă cu mintea, trage perdeaua groasă a uitării asupra trecutului, și noțiunea de „înainte" s-a șters pentru el.

De ce așa, mort ție singur, să minți, de ce să fii încă, fără să fii ? E laș și dureros.

Îmi pare că era alta aceea ce se azvîrlea în viață puternic, cu brațele deschise.

Suflete nesăturate ! Gură cu sete nestinsă ! Paharele ce ți le duc la buze și fructele ce ți se dau nu sunt hrană pentru tine. Ce mai vrei ? Și ce aștepți ? Du-te ! Ce odihnitor e nimicul...

Știu eu, Alina, boala asta din ce adînci rosături de suflet pe nervi se naște și crește în noi !

Ce e tot ce am spus ? Nimic ! Ce e slăbiciunea cuvintelor, alături de puterea faptelor ?

Acolo stă cheia — în fapte.

Gestul poartă în el tăria concretă a mişcării ce l-a pornit. Nimic nu desluşeşte, nimic nu explică. Faptul hotărăşte că el trebuia făcut.

S-a făptuit... deci era aşa.

Degeaba strigi nevoia ta celor ce nu vor să audă.

Le spui : „Nu mai pot ! Vasul ăsta, am să-l sfarăm", şi ei te desfid ; dar cînd pe pietre zac bucăţelele împrăştiate în ţăndări, chiar cine nu ar pricepe — trebuie să creadă.

Forţa distrugerii dă măsura răului. A fost ! S-a pus pecetea faptului împlinit. Nici o cercetare, nici o negaţie, nici o răzvrătire, nici o milă nu poate împiedica ceea ce a fost.

Dorul îl poţi tăgădui şi visul batjocori — faptul te covîrşeşte.

Oamenii şi legile lor ! Legi sufletului cine poate face ? Cine poate cuteza ?

Oamenii mici, cari cîntăresc simţirile şi le drămuiesc... cari proclamă domnia minciunii... cari îngrădesc visele ! Legi pentru turme, poate, nu însă legi pentru indivizi. Simt cum caut o umbră adîncă, ca să-mi ascund de ei sufletul, sau să vorbesc, să umblu, să fac gesturile mediocrităţii cuminţi, ca nu cumva să mă ghicească sau măcar să mă presimtă duşmanul, acei ce cred că se poate aplica fiecăruia măsura comună.

Ca ramura încărcată de rodul prea bogat, care se îndoaie şi se rupe, şi culcată jos pare încă vie, cu verdele ei fraged, cu fructele de aur, de ceară sau de sînge — mai vie chiar decît crengile sterpe, care totuşi trăiesc pe cînd ea e moartă fiindcă i s-au rupt legăturile cu sucul pămîntului — aşa îşi poartă unii grădinile în suflet, şi cînd povara frumuseţilor ce adăpostesc în el e prea grea, sufletul se frînge sub povară...

VALUL ADRIATIC

Azi la baie, cu trupul liber în haina largă, m-am apropiat cam leneşă de mal. Înainte de a intra în apă, mă uit totdeauna la ea îndelung ; nici marea nu e de două ori la fel cu mine, nici eu cu ea.

Am întrebat-o cu ochii, care-i vor fi fiind toanele ? ...Nu mi-a răspuns.

Sunt zile cînd trăiesc şi mă hrănesc din impresiile exterioare, sunt altele cînd cele dinăuntru covîrşesc pe celelalte.

Marea tăcea... dar eu mi-am zis privind-o : aceeaşi mare ! Iar aceeaşi ! Marea în care te-ai scăldat mereu, marea pe care o cunoşti, una singură...

Aşa eram eu cu ea astăzi, capricioasă şi nepăsătoare. Nu pot face nimic împotriva poruncilor dinăuntru.

Mi-am adus deodată aminte că sunt şi alte mări, şi m-am întrebat : ce dezmierdări vor fi avînd mările necunoscute, mările pe cari numai în treacăt ochiul ţi le-a atins ?

Încă din copilărie, am luat cele mai mari bucurii de la apă. O iubesc aşa cum alţii iubesc oamenii... Apele mie îmi dau toate fericirile pe cari alţii le cer fiinţelor. Vreodată, pe vreun altar al mărilor, aş fi putut fi o preoteasă, castă de viaţa omenească, amantă pasionată a mării.

Sufletul meu — azi ingrat şi cam crud — simţea gustul ce-l are picătura amară dar parfumată şi totuşi delicioasă a trădării. Marea Neagră, cu furtunile ei, cu răzbunările ei, cu bunătăţile ei trecute, o înşelam... Să fie oare aşa ciudat să iei de pe feţele naturii gustul tuturor frămîntărilor omeneşti ?

Eu aşa sunt : străină de oameni, dispreţuitoare de ei, şi trăind, rostogolindu-mă, scăldîndu-mă, adîncindu-mă în viaţa lucrurilor.

Fiindcă azi mi-era silnică marea cum ţi-e uneori porţia zilnică, m-am aşezat jos pe nisip, cu braţele pe după genunchi, şi mă simţeam — căci mişcările mele proprii îmi dau imagini — mă simţeam ca un păstor antic, care şi-a părăsit turma pe coastele sărate, cu ierburi sărace, şi s-a aşezat pe mal cu ochii spre mare, dar fără să vadă marea, fiindcă atunci cînd se urcă din mine puterile uitării şi ale visului, pot, cu ochii deschişi pe lucruri, să nu le văd, şi să evoc, întreagă şi vie ca aievea, imaginea dorită.

Indiferentă de marea de aci, mi-am adus aminte de Adriatica albastră... Şi iată că pe mal, lîngă mine, s-a aşezat în umbra pe care o făceam, un adolescent ; avea pe umeri vestmînt larg de pescar, părul scurt şi unduiat, de o coloare ce nu o deosebeam, dar care dacă era neagră se poleise, se vede, din razele soarelui, şi dacă era galbenă se

arămise de o fâşie de umbră ; avea genunchii ridicaţi şi mîinile în jurul genunchilor, şi se uita pe mare, cu ochii ce nu vedeau înaintea lor nici apa, nici marginile ei, ci dincolo de ea, departe ; şi erau mari atît încît nu le vedeam tăietura, ci păreau numai a cuprinde în ei un cer întreg şi o mare.

Şi deodată gîndul meu s-a întors de la orice alt, şi a privit în gîndul pescarului. Şi ceteam într-însul ca într-o carte deschisă, nu cercetam, nu ghiceam, ceteam desluşit ; şi nu era nimic uimitor, cum nu e uimitor cînd priveşti în văzduh umbra a două aripi, să te întrebi dacă e pasăre sau e om înaripat.

Cînd am început a privi în gîndul lui, el se depăna astfel :

„E de mult de cînd nu te-am văzut, dar îmi aduc aşa bine aminte de tine, Mare, ce mărgineşti ca un lac de argint Veneţia adormită. Cînd te-am privit întîi aşa liniştită, părea că ai tăcut o dată cu cetatea, ca să nu o deştepţi, şi erai limpede ca şi cum ai fi fost o oglindă în care etern să se scalde chipul frumoasei Dogarese.

Dar zilele şi apele ştiu să ne iubească, şi am simţit că m-ai iubit de cum ne-am întîlnit, Mare ! Am auzit, fără cuvinte, cum mă chemai cu apele tale vii la tine, şi chemarea ţi-era aşa de alinătoare că am ascultat glasul ei, m-a desfătat cîntecul ei, m-am ameţit de beţia ei, şi au fost ceasuri cînd atît de mult m-am îmbătat de dorinţa ta, că aş fi vrut să fiu al tău, Mare.

Te-am privit şi m-am întrebat : ce mister de dragoste cuprinde vălul tău ? şi mi s-a părut că-mi spui : «e prea tîrziu !»

Atunci m-am aplecat peste tine şi ţi-am văzut ochii, Mare ! Calzi de mărturia dragostei de mine — şi în ochii tăi era chipul meu închis ; am întins mîna şi mi-a dezmierdat-o valul şi era cald, şi un fior a trecut de la el în mîna mea ; m-am aşezat lîngă tine, şi tăcerea îţi era plină de cuvinte dulci, mare de argint nemişcată, liniştită numai deasupra ca apele adînci. Am simţit că erai vie sau că înviai de dragul meu, cînd mă chemai să mă amestec cu valul tău, şi ţi-am spus : «nu e prea tîrziu...» Căci iată că se oglindea în tine Veneţia cum se oglindeşte *Trecutul*, şi palatele de marmoră cum se oglindesc *Amintirile*, şi acum

eşti limpede !... Veneţia şi palatele s-au şters, şi în apele tale tîrzii nu se mai scaldă decît chipul meu singur.

Te deşteptai de dorul meu, Mare, sub văl de noapte sau subt risipă de lună ; visaseşi tot de mine, şi îţi purtai încoace şi încolo valurile ; apoi porneai spre mine, mă căutai şi mă chemai. Şi era aşa de ademenitoare dragostea ta, şi aşa de dulce să te laşi iubit, că şi eu te aşteptam şi mă duceam spre tine.

Pe malul tău veneau oameni mulţi, şi uneori stăteau între noi ca o piedecă, dar nu ne puteau despărţi, căci prin zgomotul lor noi ne înţelegeam şi ne vorbeam, ne vorbeam mai cutezător şi ne priveam mai lacom — fiindcă aşa e cu amorul mării — stavila măreşte dorinţa ; şi dimpotrivă, cînd uneori eram singuri, ne sfîşiam, tăceam, căci cuvintele sunt mînjite de alte buze şi au slujit altor iubiri, pe cînd tăcerile sunt totdeauna noi şi sunt ale fiecăruia..."

Ce curios şi interesant e să ceteşti gîndul cuiva ! Tocmai atunci am simţit cum un val urîcios şi turbure atingea piciorul meu şi pe al umbrei totodată ; şi gîndul ei torcea mai departe, aşa :

„Degeaba trimiţi furtunile tale negre spre mine, Mare, pe care nu te iubesc. Nu mă tem de ele. Trupul meu e puternic şi cugetul meu tare — le aştept să vie. Frămîntările tale de-abia îmi înnegresc sufletul, cum îţi sunt şi valurile de negre. Şi strig valurilor tale : — Alta e marea care mă iubeşte acolo departe, şi dragostea altei mări vreau s-o cunosc, şi nici o tempestă din cîte ai putea ridica nu va putea îneca ceea ce nu e nici corabie, nici plută, nici fapt, nici lucru — şi totuşi e !

Adriatică ! Nu m-am scăldat în tine, fiindcă aşa au vrut vremile... Poate că nu am vrut eu, de teamă că iubirea ta frumoasă de mine să nu se fi nutrit din dorinţă aşa de mult, încît să nu poată fi mai mare cînd m-ai fi avut ; fiindcă aşa e iubirea Mării : ea cînd te cere, îşi adună toate valurile ei într-unul puternic, şi după ce i te-ai dat, îşi trage valul înapoi, şi te simţi sărac de tot ce a luat de pe tine...

Îi era sete... şi a stins-o...

Mă întorc şi îmi zic că, poate din ce mă aveai, ţi-ar fi fost mai sete de mine, Mare tîrzie, îndrăgostită de fiinţa mea nouă ! Tu, care ai cunoscut alte bucurii şi ai reflectat

alte chipuri, ți-aș fi adus eu o bucurie necunoscută, de care valurile tale nu mai palpitase încă, o bucurie nouă, odată cu ființa mea nouă, în care fiecare atom de sînge și de vis, de suflet și de carne ar fi deșteptat în tine un vis și un suflet pe care nu le-ai mai avut.

E sigur — atît cît poți fi sigur de tine față cu destinele — că nu mă vei dezmierda niciodată, Adriatică albastră, ce scalzi malurile Veneției adormite! Mă întreb numai, cum ar fi fost iubirea ta tîrzie, și îmi aduc aminte — unde, cînd, și cine mi-a spus-o? — de o legendă de iubire a Venerei cu valul:

«Gildo, tînăr pescar de origină venețiană, rătăcise așa de mult pe mări depărtate, încît de-abia l-au mai cunoscut cînd s-a reîntors... Venise pe o barcă cu forme ciudate, lîngă care zile de-a rîndul se grămădeau fetele brune; iar marinarii cei mai bătrîni spuneau că ei nu cunosc țărmul pe lîngă care plutesc astfel de luntri. Adusese cu el, în fundul bărcii, o statuă minunată a Venerei marine, din marmoră albă. Zadarnic cercase alcadul să o cumpere pe o pungă de aur pentru Veneția măreață, căci Gildo îl respinsese cu încăpățînare și o dusese departe, pe țărm, într-un loc unde stîncile închid astfel apele că nu poate ancora nimeni.

Acolo, Venera culcată cu fața spre zările mării sta singură cu stăpînul ei, care o iubea brutal ca și cum ar fi fost femeie și sclavă.

De aceea ziceau că Gildo, tînăr pescar venețian, era nebun!

Sărbătoarea veneau mulți de-a lungul malului să se plimbe într-acolo, și mai ales cei ce se iubeau.

Admirau zeița și cereau lui Gildo să le povestească pentru a suta oară cum odată, pescuind într-o mare fierbinte, scosese statua în plasa lui largă, și nu era mai grea ca un trup adormit de femeie; și cum era-ntr-amurg și o rumenea ușor apusul, el crezuse că e vie, și de atunci mereu aștepta să se deștepte.

O plimbase pe toate mările, apoi o adusese aci, și cînd era singură cu valul adriatic, părea că în adevăr învie. Și chiar mulți din marinari, trecînd la larg, spuneau că Venera trăiește și că au văzut-o înfiorîndu-se, cînd valul, din vîrful subțire al mîinilor ei pale, pînă la umeri, și din umeri la glezne, plimba pe dînsa buzele lui ce păreau a o sorbi, și făceau să tresară, din izvoarele-i împietrite, sîngele ei turburător.

O iubea valul încet, cu atingeri ușoare pe marmora ei fragedă, și brațul lui tare o mîngîia cu gesturi delicate și pioase, cum mîna grea a preotului mînuiește potirul sacru.

O iubea încet, pe fiecare colț din trupul ei, așa cum faci o rugăciune, și plimba pe ea așa de lung și apăsat sărutul lui de apă, că părea marmora de ceară, și valul de foc».“

. . . .

M-am trezit că e tîrziu și nu mi-am făcut baia! M-am sculat, deși bucuros aș mai fi stat la sfat cu gîndul ciudatului pescar, care cunoștea bizarele amoruri ale mării.

Am pornit alene în mare... Cînd m-am uitat pe mal, pescarul plecase — se topise umbra.

Mi-am luat baia în silă, ca o datorie; se vede că mă amețise poveștile acelea, căci pe cînd valurile frămîntate mă cuprindeau, mă băteau, mă oboseau, am strîns puterile voinței astfel, încît apa luneca pe mine fără să o simt, și mă închipuiam sub unda caldă de val adriatic... Atît e adevărat că nimic nu e real, nici te posedă, cînd nu e îngăduit de suflet.

În felul ăsta am pierdut azi trenul din urmă de la plajă. Noroc că am întîlnit niște cunoștințe care se întorceau cu automobilul — nu mai pot acum să glumesc pe seama celor ce cultivă prietenii cu automobile.

M-am cam încurcat în explicațiile întîrzierii. Nici pe departe nu le puteam spune adevărata cauză.

Să spui că te-ai uitat, visînd, pe nisip? Numai ideea disprețului lor binemeritat mă înspăimînta! Nu te iartă oamenii să ai aerul de a te deosebi de ei.

Ce fericire, Alina, să-ți pot vorbi tot... orice... oricum... Ce fericire că te am!

MERG BINE

Merg bine, scumpa mea, nu mă obosește aerul — dimpotrivă...

Doctorul s-a înșelat. Am să-i propun chiar un nou tratament al boalelor nervoase, bazat pe experiență.

Departe de a întoarce pacientul de la preocuparea lui, eu propun alimentarea acestei preocupări : în loc de aer calmant, deloc dulce, aer excitant de apă sărată.

Exemplu : manifestarea răului meu e graba și așteptarea. Pentru grabă — viața dezordonată de băi de mare. Te grăbești să prinzi trenul, te grăbești să ocupi o cabină de baie, te grăbești să sosești la birt la timp, să prinzi o masă pe terasă, să iei un bilet de concert... te grăbești să prinzi bani la ruletă... Și printre toate aceste inteligente ocupațiuni, îți schimbi costumul în grabă de cel puțin cinci ori... te grăbești să te culci amețit de atîta mișcare fără căpătîi... și te grăbești să te scoli ca să începi altă zi la fel.

Această grabă pare a satisface sau a înșela provizoriu nevoia de grabă sufletească, îți dă iluzia a ceea ce voiești, amețește — temporizează.

Al doilea simptom : așteptarea.

Marea ! Marea care nu opune zidul de rezistență al muntelui, ca un simbol imens de mărginire.

Marea, fără fruntarii !

Dacă aștepți, se vede în zare un fum sau un catarg — pe mare totdeauna sosește ceva — și poate că aduce ce aștepți ; dacă nu azi, mîine... sau vreodată.

De aceea femeile marinarilor înecați, își așteaptă totuși pînă la urmă bărbații.

Vezi dar că sistemul meu nu e tocmai de disprețuit. Cine mă poate convinge că un leac care mie-mi folosește, nu e bun fiindcă nu e recomandat de Facultate ?

Sunt bine azi.

Am fost pe dig cu o companie veselă. Vîntul sufla, gata să ne răstoarne ; toți rîdeau și eu mai tare ca ei, așa de tare că trilul rîsului meu m-a mirat deodată, ca și cum în aer ar fi răsunat glasul altcuiva, batjocoritor și ciudat.

De parapet se zbătea un delfin ; m-am aplecat mult, așa de mult, că m-au tras înapoi făcînd haz.

Pe urmă am vizitat un vapor de comerț, gata de plecare ; ne-am plimbat peste tot, am consumat produse locale — mastică de la origină și Malaga din insule. M-am distrat, am petrecut... E felul și cantitatea de fericire, provizorie și asta, pe care ți-o oferă viața. Ciudat tîrg ! Ce-i ceri... și ce-ți dă ! Și ce e minunat, e că pari tuturor, și aproape și ție singur, omul traiului tău. A părea ! A căuta să apropii oarecum înfățișarea vieții tale, de ceea ce ar fi trebuit să fie, într-o perpetuă parodie și într-o perpetuă reprezentație. Să fii mereu acel ce minte altora și sieși. Să te crezi rege, cînd ai pus o mantie ce seamănă a purpur ; să arunci cu pulbere, ce pare de aur, în ochii tăi și ai altora... Să porți adesea masca a ceea ce puteai fi, să inspiri invidia... și să cultivi orgoliul, izgonind, chiar atunci cînd ești între culise, mila de tine singur.

De multe ori întîlnesc un cerșetor, nemernic, zdrențeros ; sfidează fără rușine cu ticăloșia lui lumina zilei și a soarelui ; am gestul instinctiv să-i întind mîna, eu lui, ca să-i cer pomană. Nu îmi e atunci milă de el, și cînd îi dau banul, îl socot bogat.

Ce vrea el ? Ce cere ?... Ce știe ? Mizeria l-a făcut să uite, sau nici nu a știut vreodată. Nu au încăput în fruntea lui strîmtă dorințe cît bolțile cerești de mari !

Vrea să mănînce și să doarmă. Mai are în paie mucede ascunsă o pungă cu bani — și insultă viața, natura, toate bogățiile ei, toate roadele pămîntului, cu lipsa lui, sfruntează frumosul, cu nemernicia lui. Ce privilegiu ! Să chemi mila, să înfrunți dezgustul... să cerșești, să plîngi, să milogești, să strigi, să spui că nu ai — și să ceri ! Sunt oare mulți care-și pot permite un lux așa de mare ?

Mă uit de la fereastră cum se mișcă în ziua asta marea turburată, cum se mișcă, se duc, se întorc, trec unul peste altul, te amestecă cu neastîmpărul lor valurile negre, și nu de tot negre, ca fierul tăiat, și altele roșii ca cuprul și verzi ca mucigaiul... Se duc sau se întorc, nu știu ; așa se amestecă și se zbat în loc... nicicum mai otrăvite ca mările de suflet, ca valurile vreunui suflet neastîmpărat, nesăturat de nimica, în care s-au răscolit drojdiile și care se zbate fără popas, fără odihnă — nepotolit...

AI VĂZUT MURIND ?...

Îmi puneam pălăria, într-unul din acele ceasuri cînd urîtul stăpînește. Urîtul e sufletului ce e locurilor pustiul.

Nu aveam nimic, nu vream nimic, dar mă pîndea fără să-mi dau seama obscura presimțire a vreunei dureri.

A și izbucnit sub formă de sunete. În tăcere, de departe, s-au ridicat notele unui marș funebru. Nimic nu mă apasă, nu mă îmbrobodește în neguri ca melodia de jale.

S-a apropiat treptat, crescînd — a trecut apoi pe sub ferestre ; prin ce întîmplare, prin sticlă, am văzut desluşit faţa cadavrului ? Ce lucru spăimîntător ! De ce rămîne lutul aşa de urît, fără misterioasa suflare ?

O singură răzbunare are chipul împietrit asupra celor ce rămîn : el şi-a luat pentru totdeauna misterul. Zadarnic ceri feţei nemişcate, cu surîs hidos, secretul a ceea ce a fost ! Nu poţi afla nimic, e revoltătorul sfinx de care te izbeşti zadarnic !

Acum nu mai pot ieşi. M-am dezbrăcat. Nu aş fi în stare să umblu, să vorbesc. Ai să-mi aduci aminte că îţi spuneam, că aş fi vrut să învăţ chirurgia.

Cadavrul e una — şi alta e mortul !

Pot privi cadavre, cum pot privi hîrburi, cum pot privi hoituri... mort nu pot privi.

Ai văzut tu pe cineva murind ? De la început pînă la sfîrşit... lucid pînă la ultima suflare ?

Eu am văzut... E mai bine să nu vezi ! Nimic nu mai şterge de sub frunte icoana asta.

Am văzut o singură dată grandiosul mister.

Cînd eram copil, mi se evita întristarea cortegiilor ; mai tîrziu am luat singură deprinderea să ocolesc urîtul şi faţa durerii. Ce rea şcoală !

Vedeam — era cu pecetea ireductibilă a primelor impresii — vedeam murind pe cineva scump.

Ochii ! Ochii lor *atunci*... nu-i ştim, fiindcă de milă, zicem noi, sau de durere, întoarcem pe ai noştri.

Ce privire au ! Zadarnic se zbat cugetătorii să smulgă sufletului secretul, zadarnic tai carnea ca să furi fibrelor misterul. Acolo e adevărul — în ochii lor !... Acel care i-ar fotografia, ar ţine în mîinile lui sacrilegii : clişeul enigmei...

Ei îşi văd cortegiul ! — Nu pe acele ce le-au trecut pe dinainte, nu ! Pe al lor, anume, deosebit de altele — îl văd... pînă la fumul unei lumînări încovoiate peste sicriu, pînă la poticnitul unui cal de dric...

Privirea care a văzut dinainte asta... şi *altceva*, dincolo de asta, cum să o descrii cu ticăloşia cuvintelor ? Tot atît ar fi să măsori cu centimetrul fundul abiselor !

Ei văd şi dincolo de asta — da ! Dacă te-ai uitat la ei o clipă, aşa turburi şi ceţoşi, ştii, nu ce au văzut, dar ştii că *au văzut*.

Şi tocmai atunci, atunci cînd sunt faţă cu enigma, atunci robi ai milei de tine şi nemernica ta durere... pleci, îi laşi, întorci capul şi rămîn singuri, *singuri* cu grozăvia...

Ei ne cer cu ochii ajutor, şi ne facem a nu înţelege... Pînă atunci îi dezmierdam, îi îngrijeam, şi cînd ni s-a spus că nu e nimic de făcut, şi am socotit că ne-am isprăvit datoria, în clipa supremă cînd enormitatea adevărului li se arată, cînd sunt covîrşiţi de vedenia gigantă, cînd ceea ce apare frumos sau urît e aşa de mare că nu-l putem suporta şi încă trăi, atunci îi lăsăm singuri cu monstrul...

Cînd ai avut dragostea şi curajul să le priveşti ochii... degeaba ! — cel mai răsunător hohot de rîs al vieţii nu mai poate face să se şteargă privirea asta !

Şi nu spun nimic... Se vede că le e frică să atingă cu ruşinea vorbelor, măreţia adevărului — nu destăinuiesc nici unul... spun ceva neînsemnat : „Dă-mi apă"... şi le apropii de buze un pahar în care ai pus cîteva picături de eter... Apă ! Ce apă cer ? Aceea care ar putea stinge incendiul materiei, sau ar putea îneca Gaborul, şi eter... mai puţin volatil ca sufletul lor călător.

Ce mai spun ? „Cît e ceasul ?..." Ceasul la pendula cea mare, la pendula gigantă...

Ştiu şi ceasul... minutul.

Să nu-l ştii ! Ce bine trebuie să fie. Azi, mîine, într-o zi... Să ţi-l alegi singur. Şi atunci chiar ? De tine a fost ales ? Cine se poate lăuda că a hotărît *el* ziua şi secunda — că nu alte puteri covîrşitoare le-au poruncit, undeva, departe ?

Eu, Alina, nu vreau să ştiu, nu am curajul... şi nu am să ştiu.

Sărmanii ! Tresar ! Au auzit şi loviturile sapei şi ciocanul pe lemn... au simţit pecetea ce închide pentru totdeauna... şi risipa ţărînei uscate... pe toate le ştiu dinainte, şi noi îi părăsim — rupem legătura cu ei... suntem mîhniţi şi nu le putem vorbi, suntem trişti şi nu putem sta lîngă ei. Şi uneori plîngem, şi ne văd... Cum trebuie să fie să vezi pe altul plîngînd dinainte peste cadavrul tău ? Să nu plîngi ! Să creadă că eşti crud şi rece, că nu iubeşti... mai bine decît să-ţi vadă lacrămile !...

Ce sunt bravurile bătăliilor ? Acolo în goană, zgomot, fum, praf şi sînge, în luptă, adică în mişcare, cînd cazi, nu

poți simți decît exaltarea ta proprie și frenezia înconjurătoare, nu ai senzația plecărilor de veci — dispari în plin trai.

Ce sunt sacrificiile martirilor ? Ei sunt scoși din măsura realităților de exaltarea unui sentiment. Aceea ce numim curaj și eroism e mai prejos de cumplita luptă de desprindere a vieții de trupul trudit.

Acesta e eroismul, să aștepți cu mîini legate, fără apărare, fără frumusețea sacrificiului.

Eu, să știi, Alina, e hotărît... nu am să mor niciodată. *Așa*... nu pot, nu sunt în stare.

Nimeni nu se va lăuda cu cruzimea unei lacrimi picate pe mine, vie.

...Ce ai, Alina ? De ce te turburi ?... Nu e nimic.

O ZI FRUMOASĂ

Astăzi am luat baia după-amiază, tîrziu, la o oră cînd nu era nimeni sau mai nimeni.

Am rîs cu glas, am rîs necuviincios de două bătrîne care erau în apă... Veselie și apucături care nu-mi sunt în fire, și cu toate astea le-am avut.

Închipuiește-ți două babe încrețite, scofîlcite, două ruine. Cine știe de ce boală sufereau și cine le va fi spus să facă băi de mare. Erau conștiincioase și nenorocite. Una ședea ca o mucenică jos pe nisip la apă mică, cu brațele în cruce pe piept, într-un gest cobitor ; cealaltă, mai voinică, cu mîinile încrețite, lua apă cu pumnii și i-o punea pe spate.

Să cari pe acea ruină, cu nemernicia pumnului tremurător, apa mării ca să speli bătrînețea !

Ce apă de fîntîni vii mai poate șterge urmele ei ? Ce apă ?

Bătrînețea !... Ea e coaja uscată de fruct omenesc, e insulta rușinoasă adusă ființei orgolioase.

Sunt unii pe chipul cărora fiecare dungă pare a fi scris o ocară. Alții la care fiecare cută a adăugat o nobleță. Tot tristețea serilor pustii ți-o dau și unii și alții. Mie, uneori cînd îi văd, îmi vin fără voie pe buze cuvintele : „ce răbdare au !“ — cuvinte fără înțeles.

Privind bătrînele, nici nu băgasem de seamă ce zi frumoasă e. O zi frumoasă, pînă la exasperarea frumosului !

La mare aerul e totdeauna dens, cam greu, saturat de mirosul ei tare ; azi e așa de liber, de limpede... Am ieșit anevoie din apă, amețită de loviturile ei... și nu m-am îmbrăcat, m-am așternut pe nisip în plin soare, cu fața ascunsă în el. Am întins trupul să-l rup, și am simțit că încordarea asta mă odihnește ; de hainele mele ude, fierbințeala nisipului s-a prins ca un vestmînt de foc. Baie de soare !... Azi, putem face orice ; bătrînele — ca și cum n-ar fi fost acolo... Și copiii !... Se jucau, doi copii. Unul împingea un cerc, și celalt bătea o minge.

Era așa de tare lumina, că mă făcea să clipesc. Mă uitam la copilul care împingea cercul. Cu îndemînare îi făcea vînt de mers, alerga, îl prindea... Ce putere de expansiune în jocul copiilor !

Lor nu le aplicăm măsura comună. Un copil e ca un nebun... Se oprește și face cu mîinile gesturi în aer... se strîmbă unei vedenii, apoi rîde singur cu hohot, și fuge, fuge cu părul în vînt, cu fața înflăcărată. Îl oprești... îți rămîne haina în mînă, el nu stă, nu aude, nu înțelege — e aiurit. Ar vrea și nu poate să-și oprească avîntul, e ceva în el inconștient care aleargă către viață.

Cînd l-ai prins, încă îți mai zburdă în mîini, rumen, cu ochii aiurea, răsuflă adînc, puternic, răsuflă cu trupul proaspăt, viața proaspătă pînă în fund. Mititelul la care priveam eu se încumeta să trimită cercul spre mare și să-l oprească la timp.

Exercițiul îi reușea regulat, și eu nu mai priveam, nu mai eram spectator, mă desprindeam de mine și mă jucam cu el ; respirația mea bătea regulat, după cum luneca roata de lemn subțire, care sfîrîia parcă era de vînt, se oprea, se întorcea în loc, apoi se așternea pe jos. O dată a pornit pe nisip, și s-a dus argintiu departe, pînă cînd nu l-am mai putut urma.

M-am trezit în picioare. Ce înalt e trupul și ce greu ! Adineaori, sufletul meu alergînd sprinten după un cerc, sufletul meu avea șapte ani, era fraged, zglobiu și nebun ca al unui copil.

...Stau unii copilăria întreagă pe un scăunel, învățînd viața din fețe, din cuvinte și din slove.

Pe cînd adolescența, încinsă cu flori de primăvară, trece zvîrlind cîntecul ei sonor ca o sfidare, stau alții rezemați

de un geam, cu ochii proptiţi pe două lumi, acea dinafară şi acea dinăuntrul lor [3].

Mugur... căpuşe... frunză, floare, fruct, holde, brumă şi chiciuri... Anotimpuri ale anului — anotimpuri ale vieţii... ele trebuiesc trăite cu rostul lor, în şirul lor firesc, unul adus de altul, legat de el şi desfăcut de el pînă la urmă. E o lege. Acei ce se despart de ea, plătesc... Ei au primăveri tîrzii, şi îi apucă frigul cu suflete plăpînde...

Rămăsese numai un copilaş — se juca cu mingea. Mic, foarte mic, patru ani să fi avut — un băieţel. Avea o pereche miniaturală de pantalonaşi, picioarele goale în sandale, o bluză rusească şi o bonetă de pescar breton. Figura grasă, rumenă, rotundă, copilăroasă şi obraznică, îndrăzneaţă şi naivă ; o guriţă cu colţuri cari se ridicau voluntare sau se lăsau gata pe plîns.

Se juca cu mingea, o împingea cu piciorul, o arunca, şi de-abia o apuca cu mîinile mici, încordate, ca să o cuprindă. Mingea, tare şi nouă... o da de pămînt, elastică îi sărea în palmă, apoi o rostogolea şi fugea după dînsa [4].

Mi se tăiase răsuflarea, şi sufletul meu alerga şi el.

Ce palpitaţie deodată !

Apoi era cuminte, se odihnea... — ne odihneam amîndoi, pînă cînd se înteţea iar la joc, o bătea iute, mai iute, mai sus, mai tare, mereu.

Ce ciudăţenie ! Eram fără aer, parcă aş fi fost eu mingea lovită, chinuită, bătută fără preget.

Deodată a scăpat-o, s-a rostogolit, s-a dus pe nisip la vale, a săltat, s-a oprit, apoi iar a lunecat, rotund şi iute, către mare.

Copilul fugea ! Mingea înainte şi el nebun după ea : orbit nu vedea decît un punct, şi se ducea după el, oricît, pînă oriunde, mereu.

Eu nu mai simţeam nimic decît truda nerăbdătoare a acestui joc şi primejdia lui ; inima mea bătea ca o lamă care ar palpita cu o iuţeală nebună, sub o presiune invizibilă.

Ajunsese mingea lîngă apă şi luneca acum pe ud, mai încet... în mine inima bătea mai rar, cu pauze lungi, mai rele decît palpitul, ca o maşină care îşi sufla neregulat aburul obosit.

Apoi a stat parcă, şi-mi era mai rău, nu îndrăzneam să mă mişc, însuşi gestul ochilor ce se închid îmi părea că ar rupe ceva din mine, mi-era frică că nu va mai bate deloc, aşa se oprise de tare... şi mă încingea ceva sub coaste ca o cingătoare de oţel, care ar avea cercul în afară şi tăişul înăuntru.

Pe urmă mi-a fost bine — prea bine... ca şi cum nu aş fi avut nimic, ca şi cum nu aş fi avut inimă deloc, atît numai că braţele şi tot trunchiul îmi erau amorţite, parcă aş fi fost de sticlă.

Nebun copilaş ! M-a speriat.

Sărmănelul ! Cu picioarele ude a prins mingea lîngă apă. Dacă se ducea la adînc, nimic nu l-ar fi oprit să se ducă după dînsa. De obicei îi e frică de orice, de apă, de albine, de peşti, de umbre, dar atunci cu sufletul lui mic şi gîndul lui mic adunate pe o singură ţintă — s-ar fi tot dus.

Ce tot murmuri, Alina ? Nu eşti mulţumită, te simt cicălitoare şi mă plictiseşti... şi tu, şi toţi.

Parcă poţi să te plimbi pe nisip, cu eter şi valeriană... Aci sunt numai scoici, scoici pline cu apă de mare. Atît mai bine ! Flacoanele îmi sunt urîte ; ele sunt pentru bolnavi, şi eu nu sunt bolnavă.

E maşină şi maşină. Într-una mecanismul, în loc să fie uniform şi regulat, e capricios şi dezordonat... năvalnic. Prea iute sau prea încet... prea mult sau prea puţin. Admiteţi vieţi capricioase, gusturi capricioase, de ce n-ar fi şi un mers capricios de sînge în vine ?

Să nu ai traiul mediocru e frumos... de ce nu ar fi frumos să nu ai o inimă mediocră — ca organ ?

E ceva mai periculos...

Da, aşa e. Prea mult sau prea puţin. Ca şi dorinţele. Tot sau nimic...

. . . .

Ce zi frumoasă ! Nu mai era nimeni.

Marea parcă se oprise din freamăt şi netedă, de-abia mai puţin străvezie ca văzduhul, se amesteca cu el într-o sclipire albastră, învăluită de argint şi cernută de aur, aşa de uşoară că îţi părea un miraj, o lamă umedă de aer al-

bastru care s-a așternut pe nisip, o oglindă fără adîncime, în care se răsturna cerul.

Niciodată parcă nu am privit soarele în față cu așa patimă. Dimineața, deasupra noastră, ne orbește ; te uimești de lumina lui, fără să cutezi a-l aținti.

Acum țin ochii pe fața lui strălucitoare... Totul e de aur : cerul... aerul... nisipul. Și pe mare pînă în zare, un văl subțire de raze stă întins.

De ce nu știm să prețuim farmecul minutelor ?

De ce nu mi-am adus aminte că o să vie seara, că o să scapete soarele minunat, că o să se sfîrșească ziua neasemuită ? Mai era un ceas, două, și globul de jăratec istovit se îneca în mare. Un ceas... două... de ce nu puteam să le trăiesc intens, să le trăiesc cald, puternic și zbuciumat ?

Stam nemișcată, culcată pe nisip. Ce mă lega de locul îngust pe care eram întinsă, alături de umbra mea ?... O pasăre a bătut zborul aripilor așa aproape de mine, că am simțit palpitul trupului ei călător ! S-a dus ca o săgeată peste mare pînă cînd s-a amestecat cu zarea, s-a ridicat în sus pînă s-a poleit de soare, apoi legănat și alene s-a coborît pe coastă, s-a așezat pe stîncă.

Ce cald era ! Am închis ochii. Trupul mi-era greu... Mi se părea că sunt o pasăre mare, că mi-au legat aripile și stau pe țărm neputincioasă, cu suflet drumeț, cu aripi învinse și plecate.

Am înfundat fruntea fierbinte în nisipul și mai fierbinte... Părea că văd munți înalți ; se repezeau torente și se rostogoleau pe mine. Stîncile îmi păreau altare... și se năpustea asupra lor o mulțime care striga și urla, cu săbii goale, cu torțe aprinse, cu ciocane. Vedeam flăcări și fum, zbucium și barbarii.

Mă durea capul. Privisem prea mult în soare, și înaintea ochilor aveam sclipiri roșii.

Ce zi frumoasă se sfîrșea ! Alta mai frumoasă nu poate să fie ! De ce totdeauna „mîine“ ? De ce să mai aștepți alta ? Viața !... Ce har ! Ce enormitate ! Nu poți răbda, te risipești, te sfîrșești subt simțirea frumosului. Nu pot concepe neeternitatea.

Ce zi frumoasă ! Cea din urmă ?...

VERSURI DE NIETZSCHE

Misterios și ciudat ! Cine oare deschide pentru noi cartea, la fila unde trebuie să cetim ? Cine răspunde la întrebări pe cari nu le-am pus nimănui decît sufletului nostru adînc ? Ce mînă, ce deget de foc ne arată rîndurile și cuvintele ?

Astăzi la Cazino, răscoleam cu indiferență prin vraful de ziare. Le-am răsfoit, am lunecat privirea distrată pe ilustrațiile unei reviste, cînd pe un colț de filă am cetit, întîi nedeslușit, apoi cu curiozitate, pînă la urmă cu spaimă, cîteva rînduri scrise cu creionul.

De mult nu mai credeam în slove de foc pe ceruri deschise, în îngeri ce se pogoară să prevestească, în atîtea minuni ale geniului creștin și păgîn — în realitate, simbole de adevăruri mari și mici. Nu se mai deschid ceruri, nu se coboară arhangheli, și totuși o mînă necunoscută a scris pentru mine Sentința.

Puterile obscure pe care le-am tăgăduit de atîtea ori, pe care le-am disprețuit și înfruntat, puterile în afară de noi, care ne mînă pe cei ce credem că suntem liberi de ele, puterile stăpînitoare pe care adesea le-am simțit, veneau și acum spre mine, luminoase, pe slovele scrise la întîmplare.

Era scrisă o cugetare... Cugetătorul al cărui ideal îmi e străin, aruncase sămînța gîndirii lui drept pradă oamenilor, și, pornită din cine știe ce concepție adîncă, ea se rostogolea acum în mulțime, așa cum pietrele desprinse de pe culmi alunecă pe toate straturile pînă în adîncul văilor, se rod de ele și își schimbă formele.

Vreunul a cules-o din mers ; a însușit-o suferinții lui proprii, și iată că amîndoi, inconștient, erau pentru mine instrumentele destinelor — judecători și călăi...

Era scris :

„Aruncă povara ta în mare, om !
Uită !... Uită, omule !
Divin e darul de a uita...
Dacă vrei să te înalți
Dacă vrei să fii stăpînitor pe culmi,
Aruncă povara ta în mare“.

Da ! Viața e un suiș... te urci anevoie, și vezi înainte culmile și sunt departe, și mersul ți-e împovărat. Ai adunat de la început, zi cu zi, ceas cu ceas, din răsuflarea vieții, din praful drumului, din chinurile sufletului, din noroiul potecilor, povara ce porți pe umări... de griji, de speranțe, greșeli și dorințe — și iată acum, sub greutatea ei, ești învins și înfrînt...

„Aruncă povara în prăpastie ! Uită, om ! Uită !"

Dezleagă lanțurile ce ți-ai pus singur, desfă-te din frînghii sau din panglici, deznoadă piedicile ce-ți opresc mersul, liberează-te de tot, de uri și de iubiri, de trecut și de prezent, de tot ce te-a încătușat.

„Dacă vrei să te înalți
Dacă vrei să fii stăpînitor pe culmi..."

Scutură sclavia,

„Aruncă povara ta în mare",

ca să te naști din nou ușor, senin, curat și liber.

Povara ! strop cu strop, strat cu strat s-a amestecat cu tine, cu sîngele, cu sufletul, cu mintea ta ; s-a frămîntat, s-a topit într-o plămadă cu ființa ta. Desprinde-o ! Arunc-o!

Cum s-o mai alegi din sînge fără să sîngeri... cum să o găsești din carne fără să rupi carnea... cum să o culegi din inimă fără să-ți smulgi inima — să o desprinzi din creier fără să turburi creierul ? Povara ! Dar *tu însuți* ești acum povara ce te doboară.

„Iată marea ! Om ! Aruncă-te în mare"...

Era scris... dar ce era scris decît ce știam, decît ce ți-am spus de zile, de cînd aștern pentru tine sufletul meu pe hîrtie ?

Ce am vorbit alta, fără să știu ce vrea cugetătorul, fără să știu ce a scris pentru mine mîna misterioasă ?...

Da !

„Uită... uită, omule !..."

CE IMPORTĂ MAREA...

Ce importă marea ! Ce importă felul !

Numai de nu m-ar azvîrli la mal, valul sărat... de asta mi-e frică, de cadavrul meu hidos, reîntors pămîntului de care a fugit.

Nu ! Dacă mi-am ales cavoul măreț al mării, vreau să mă odihnesc în el ; să scap de popii care cîntă pe nas cuvinte deșirate cu mintea aiurea, de caii care-și leagănă funebrele pompoane, de carul neestetic zdruncinat pe pavele, de lumînări galbene, de ciocli care înjură, de pompa ridicolă cu care oamenii își iau rămas bun de la oameni.

Trupul înțepenit în croiala podoabelor nesăbuite și, pe deasupra ruinei lui, ruina florilor ucise în curba coroanelor banale. Împrejur, atmosfera greoaie a regretului amestecat de spaimă și a dragostei mînjită de dezgust.

...Să ai peste tine lințoliul valurilor ! Ce ar trebui pentru asta ?

O minge mare de plumb care ar închipui povara vieții ce vreau să arunc ! Aș ține-o strîns în brațe și m-aș lăsa în val cu dînsa, așa că nu s-ar desluși bine : o duc eu, sau mă trage ea pe mine. Am luneca la fund, drept la fund... acolo unde sunt palate de coral... acolo unde pe după spărtura stîncilor, am să găsesc colanul minunat. Și am să fiu iar copil... și nu o să am nici sete, fiindcă fiicele apei nu cunosc setea... nici sînge turburat, fiindcă undinele nu au în vinele lor căldură. Așa va fi acolo... sau altfel... sau nimic.

Alina ! aș vrea ca *tu*, tu singură să nu crezi în inconștiință, în nebunia momentului, în banala scuză a iresponsabilității, aș vrea ca tu ***să înțelegi.***

Gîndul ăsta mă frămîntă, îmi strică liniștea...

Vei pricepe tu bine că niciodată scînteia inteligenții mele, liberată de orice sclavie, nu a luminat mai sănătos și mai limpede ?

. . . .

Și aici, pe lume !... Ce va fi ! Puțin lucru. Are să mă îngroape fiecare cum o vrea în suflet... Au să-mi cînte litanii vorbele unora — au să zică... ce crezi că vor zice ? „Păcat ! era tînără — avea trupul înalt și sănătos... și acum îl rostogolește valul. Cum rîdea pînă mai ieri ! Avea ochi așa... și păr așa... și sufletul ? Ce suflet va fi avut, așa drumeț ?"

Vreunul o să zică : „Parcă o aud vorbind"... și poate că atunci sunetul vocii mele, acel care nu va mai fi niciodată, va răsuna — drept clopot — pentru ultima oară în amintirea lor.

Vreun trecător — cine ştie ? — îmi va dărui lacrămi... Să nu le vadă nimeni !...

Şi alţii nu vor şti... nu vor şti *că am fost*, că scînteia mea de viaţă, tremurătoare şi slabă, se va fi aprins şi stins...

Mai bine aceea ! Acei care privind dunga de lumină sfîşiată a vreunei stele fugare, pe vreun cer palid de noapte, vor zice : „Cine-o mai fi murit ?" Mai bine decît pomana amintirii trecătoare, decît durerea mică şi rătăcită printre alte micimi ale vieţii, pentru sufletul meu mai adînc ca mările de ape şi ceruri ; decît lacrimile sărace, pentru inima înrourată nesfîrşit de sfîntul izvor al simţirilor ; decît darul regretului mărginit, pentru comorile de iubiri covîrşitoare care au rupt zăgazurile slabe ale fiinţei mele fragede. ...Şi aşa voi adormi curînd dată uitării. Iar cînd vreodată buchetul de la pieptul tău se va desprinde, şi neveştejit îşi va risipi pe jos petalele bogate — nu te speria : sunt flori pentru mine, Alina !...

. . . .

. . . .

Cînd m-am uitat spre terasă, o lumină albă se tîra încet pe pietre, lumină care nu mai era de lună, şi nici de ziuă nu era încă.

Nu ştiam cînd isprăvisem caietul, nici cît timp stătusem învăluită într-o visare inconştientă.

Mă întrebam : era oare numai un suflet care murise, sau şi un trup ? Văzusem numai o pagină din evoluţia lui ? Privisem un peisaj trecător — un sezon al lui ? Acea care îl stăpînise îl mai purta ea oare încă, ciudat şi gingaş, prin bîlciul de oameni, sau vreo banală notiţă de ziar anunţase cîndva moartea accidentală a „d-nei..." ?

Aş fi putut oricînd întreba pe d-na A.C. — pe Alina ! — şi ştiam bine că nu o voi întreba... Speram că chiar dacă aş întreba-o nu mi-ar răspunde.

Atunci mi-a venit în minte :

„O ! Povara cuvintelor pe tainele sufletului... E adevărat — şi nu înţeleg... Aşa e, şi nu te cred..." M-am sculat în picioare, şi cu un glas ce suna straniu, solemn ca un jurămînt, am spus : *„Am înţeles, Lilia !"*

Atunci... ca şi cum m-ar fi chemat, trandafirii mi-au trimis o undă slabă de parfum. Am întins mîna şi încet am risipit petalele albe ale unuia... Apoi m-am uitat împrejur, căci sunt gesturi care nu cer martori.

Apoi am plîns... nevrut... ca un izvor care-şi dezleagă apele — am plîns.

D-na A. C. nu mi-a spus... ceea ce nu am întrebat-o. Mi-a cruţat farmecul misterului ; m-a făcut însă părtaşă la stăpînirea scrisorilor.

Le încredinţez, ca pe un document sufletesc, acelora care colecţionează momente ciudate fără valoare de curs, frînturi de pietre pe care tăişul a sculptat visul unui necunoscut, flori uscate între file de carte, versuri ce nu au cunoscut gloria... acelora al căror suflet este o tainică vitrină în care se adăpostesc vise răzleţe, culese din mila drumului.

DORINȚA

Ședeam pe o scorbură de copac în mijlocul pădurii bătrîne, într-un colț de țară. Deasupra mea se înălțau, uriașe, vîrfurile copacilor, încît ochii obosiți nu mai căutau, deasupra lor, cerul. Era tăcere măreață și tainică. Șoseaua albă șerpuia departe ca o dungă de lumină, și ea, singură, mai amintea de oameni și de cîmpie.

De ce voi fi venit acolo ?... Să caut frunții încărcate de vise și sufletului, ostenit de doruri, dezmierdarea răcorii și a păcii... Pierdusem simțirea limpede a timpului și locului — o toropeală necunoscută mă învăluia ca o beție. Ochiul ațintit nu vedea pînă-n zarea drumului nimic, și urechea pînditoare nu prindea nici un zgomot ; părea că codrul e fermecat și ursit tăcerii... Aș fi vrut să gîndesc, și gîndul nu se închega — aș fi vrut să plec, și puteri necunoscute mă țintuiau.

Pădurea ce mă împresura era un vestit codru așezat în culmea Moldovei, pe unde odinioară atîtea hoarde, în șiruri lungi, s-au strecurat pînă în inima țării.

Codrul e de o neasemănată frumusețä.

...Altădată, pe cîmpia întinsă, sufletul meu era singur stăpîn : mai înalt decît copacii, mai adînc decît pădurea, mai cutezător decît pasările, el nu avea hotare. De ce acum e adormit și învins ?...

Mă uit la copacii din jurul meu... Ce-i lemnul pentru noi ? Măduva focului, el scînteie, se aprinde, dăruiește toată tăria lui căldurii ; arde ca un rug, se mistuie și trece.

El e gardul cel strîmb care mărginește satul, ori uluca vopsită a tîrgovețului ; e parul necioplit sau grinda măiestrită ; e crucea înclinată pe mormînt, e osia de car sau aripa avionului ; e unealtă vulgară în mîna prețioasă a omului, care din inima lemnului țese fir moale ca mătasea ori taie foaie limpede ca geamul. E rob ! El a fost undeva stejar, precum sclavul negru fusese cîndva rege în India. La poalele copacului uriaș stă omul pigmeu ; și uriașul se clatină sub lovitura de furnică, geme și se prăbușește învins...

Glasul neobosit al gîndului tace, pe cînd codrul vorbește.

Aici, el e stăpîn sălbatec, puterea lui mă înfrînge. Îl ascult aiurită... Prinsă de scorbura copacului cu lanțuri nevăzute, mă simt ca și mușchiul ce a crescut pe trunchi sau ca iedera fragedă încolăcită în jurul lui — și în mine adoarme neastîmpărul lacom de pînă acum. Mi se desprind toate patimile și un suflet nou îmi crește, asemeni florilor de pădure, un suflet inconștient și primitiv ca al plantelor.

...Am văzut și aiurea păduri ; pe coastele ce se oglindesc în Rin, sau pe fruntariile Spaniei, pe cerul cenușiu al Scoției sau în insulele inundate de soare ale Mediteranei. Frunze cu foșnet lin, aer dulce, farmec de umbre și colori, jocuri de soare ce lasă să cadă inele de lumină prin ruginiul frunzelor. Păduri pline de pasări, de murmur și de poezie...

Nici una însă nu mi-a vorbit cum îmi vorbește codrul ! Frumoase și străine, toate mă încîntau cu glasuri felurite — dar graiul lui mă îngenunche și mă doare...

Am întins brațele să cuprind trunchiul, dar brațele nu i-au putut face colan ; am netezit cu mîna scoarța aspră, și prin mînă s-a strecurat cîntecul lemnului... și am rămas așa, cu brațele întinse, sorbind glasul care, ca un fior, picura din sufletul lemnului în sufletul meu.

Aș fi voit să arunc de pe mine hainele ca pe niște poveri, să nimicesc și carnea și sîngele, să mă nasc nouă, ca o întrupare a pădurii din misterul adîncimii ei, să fiu ca o mlădiță, să fiu ca o tulpină plăsmuită din ea, pentru ca astfel să înțeleg mai bine povestea ei bătrînă.

Aș fi vrut ca ochii mei să nu fi văzut niciodată alt cer, nici orizontul altor drumuri, ca privirea mea să nu fi cu-

noscut amara nemărginire a mărilor. Aş fi vrut ca auzul meu să nu priceapă cuvîntul altor limbi, nici farmecul altor sunete, ca mintea mea să nu se mai adîncească în rădăcinile atîtor vremuri, să nu cunoască atîtea locuri, atîţia oameni, atîtea fapte ; ca sufletul meu risipit pe faţa lumii, care cuprinde înţelesul atîtor iubiri, palpitarea atîtor dorinţi, să fie întreg al unei singure simţiri. Aş fi voit ca inima mea, care bate înfrăţită cu a lumii întregi, să ştie curăţia unei singure iubiri ; aş fi voit să nu cunosc parfumurile din Arabia, îmbătarea florilor stranii din India, miresmele tiparoaselor, gustul ciudat al fructelor de aiurea, mlădierea ritmică a danţurilor felurite. Atunci, neştiutoare de gingăşia altor feţe, de bătăile altui sînge, de dorul altor suflete, inima mea largă, în care au găsit adăpost toate zbuciumele, cugetul meu care a înţeles atîtea alte gînduri, a tresărit la ambiţiile tuturor, s-a mîndrit la toate cuceririle, s-a încovoiat sub toate înfrîngerile, a rîs tuturor bucuriilor, a suspinat cu durerea fiecărui — aş fi voit să fi cuprins, în nesfîrşitul lui, o singură nemărginită iubire, verdeaţa unei singure vegetaţii, căldura unui singur mers de soare, mirosul crăiţelor şi-al măgheranului ; iar drept orizont gardul satului, drept univers fundul negru al pădurii, drept joc pasul cuminte al horei, drept cîntec nota plîngătoare a doinei. O ! florile care cresc în acelaşi colţ de grădină, ca şi cum ar fi veşnic aceeaşi primăvară !

La acelaşi ceas glasul stins în zarea drumului, cîntînd *acelaşi* jalnic cîntec... Un singur dor pe care-l creşti şi cu care mori lăsîndu-l altora, acelaşi vis de-a lungul zilelor pe care nu le simţi cum trec, vis a cărui fantezie ţese pe gherghef minunea firelor de aur şi mătasă, rostul neschimbat al trebilor din zori pînă în amurg... iubirea strîmtă a unui singur colţ de lume, şi a fiecăruia în colţul lui... mila dulce de tot ce ai apucat că e al tău, toată mila şi duioşia sufletului larg, care-şi adună izvoarele în apa limpede a unei singure adorări. Şi ură sălbatecă pentru tot ce e duşman, nepăsare şi sfială de tot ce e străin... aproape cruzime pentru tot ce e dincolo de fruntariile sufletului tău... simţirea acelui care a sădit sămînţa, apoi răbdător a crescut răsadul şi, zi după zi, împletind viaţă, l-a pîndit cum se înalţă în aşteptarea rodului, şi a murit privind la el, fără să ştie că au mai fost pe lume şi altele... O frunte albă, cu

unde de păr auriu plecată pe un leagăn, apoi încreţită de griji, cu plete albite ; ochii care au obosit privind pruncul, şi care nu a depăşit locul dintre leagăn şi mormînt... O dorinţă mare, puternică şi neisprăvită de o singură fiinţă, de o singură idee sau de un singur vis, în afară de care totul e uimitor, străin şi rece !

De ce tocmai acum m-a cuprins văpaia acestei dorinţi ?

...*Aşa* aş vrea să simt, şi ca mine să simtă mii de mii cîţi sunt în jurul meu.

Pădurea !... Ea ştie cum e această mîndră, sălbatecă, îngustă şi minunată iubire. A răsărit din pămîntul gras, trăgînd din el tot rîul vieţii, a fost rarişte şi a crescut încet, dezmierdată de soare, şi s-a îndesit în dumbravă, şi ani, făcuţi veac, au împlinit codrul ; ea a văzut luna răsărind şi culcîndu-se după acelaşi tufiş, a auzit în frunzarele ei aceiaşi cîntători, a privit nestrămutat cum neamurile se încăierau în lupte şi sîngele păgîn cu cel pămîntean roşeau covorul ei de frunze. A supt pe cel românesc şi a îngrăşat cu el lutul ţării ; iar vîntul a cules de pe buze de viteji suspinul morţii... Şi de atunci, foşnind prin crengi, îi spune mereu cui ştie să asculte. De aceea glasul pădurii mă dezmiardă şi mă mustră, îl simt cu toată fiinţa mea tremurătoare şi supusă...

Un vînt uşor a răsculat pe drum o ceaţă de praf... Nu trece nimeni... Dar oare cine o fi trecut pe vremuri ? Ce convoiuri ? Ce oşti ?

De ce nu le pot vedea cu ochii înfăptuitori ai minţii ?

...În pădurea Vincennes sau Fontainebleau mi s-au arătat desluşit cavalerii cu mătăsurile lor bogate, cu străvezimea horbotelor preţioase, cu fîlfîitul îndrăzneţ al penajelor, cu toată bogata felurime a colorilor, în splendoarea vreunei cavalcade regale... Prin brazii negri ai Pirineilor am avut, într-un amurg cenuşiu şi fioros, vedenia unei cete de bandiţi spanioli, cu frunţile umbrite de marginea pălăriilor largi, cu feţele măslinii şi smede, cu scînteierea ciucurilor de argint şi a lamei de pumnal în faldurile mantiilor...

Am zărit intrînd arcaşii pe porţile greoaie ale unui castel din Scoţia, cu cerul de oţel... În lumina portocalie a Orientului am privit, în strălucirea miezului zilei, burnuzele albastre şi turbanele albe, pe caii cu hamurile împletite

din mărgele, trecînd pe drumuri unde toate zările înalță minarete.

Arată-mi-se acum alaiul unei nunți românești din străvechime, trecînd pe panglica șoselei, la ceasul cînd umbra și lumina fac din pădure un rai... Aș vrea să văd podoaba carelor și straiul mirilor, să pipăi inul pînzelor țesute în război, brîul lung în fețele curcubeului ce se desfășoară ca o poveste de dragoste, chimirul de mătăsuri și cilic, darul rușinoasei mirese, blana scumpă a fiarei ucise în toiul vînătoarei, aruncată pe umeri ca un suman, iia subțire cu fire alese, fusta de mătase cilibie, colanul scump al fecioarei și, prin marama străvezie, fața ei albă ce pare că n-a văzut lumina.

Ochii mei se lărgesc lacomi... Cum va fi fost chipul unei domnițe române care din părinți în părinți ar fi închegat în ea, ca într-o floare măiastră, mîndrețа curată a neamului ? Cum, chipul voinicului din viță moldovenească — dulce de dragoste și aprig la luptă ?... Închid ochii și alaiul trece, învăluit în țesătura păinjenită a ceții, nu limpede și deslușit cum îl doream. Se aud cîntece și glasuri... ajung pînă la mine ca un sunet fermecător, ale cărui înțelesuri nu le cunosc... Vor trage într-o curte boierească și vor așterne masă mare cu cîntece care s-au pierdut și glume ce nu ne mai fac să rîdem... Apoi, cînd peste lună va trece un nour, mirii vor ieși pe cerdac și, de-or tăcea sau de-or vorbi, altă tăcere și alte vorbe vor fi decît cele de astăzi...

De ce n-am fost eu dintr-o tulpină care, din întunericul timpului, nu s-ar fi încrucișat și care ar fi păstrat curat sîngele și graiul neamului meu ?...

Am cunoscut cîndva oameni care trăiau viața tuturor, umblau, vorbeau, petreceau și se purtau ca fiecine, deși veneau din norduri depărtate. Iar într-o zi aflai că au pierit în vălmășeala vreunei fapte fioroase, vreunei nebunii sublime și crude ; — atunci am înțeles că ei purtau pe față o mască, sub care își păstrau neschimbată sălbateca fire sau cutezătorul vis al neamului. Peste ei, strălucirea popoarelor apusene trecea lunecînd ca pe un cristal...

Roma trufașă a deschis porțile ei triumfale și în ea au năpădit toate neamurile ; *ele* s-au îmbătat de desfătările și minunile Romei, și *ea* s-a înmulțit din sîngele lor puternic, și ne-a lăsat moștenire sufletul ei larg și mintea ei deschisă.

Altarul meu, lîngă care se înălțau libere toate altarele, și àtriul cu statuele tuturor artelor, tot ce făcea mîndria mea, frumosul și bunul adunat de pe toate cîmpurile lumii !...

De ce azi aș vrea să zvîrl moștenirea asta strălucită, ca să întrupez într-o cruce de lemn necioplit idealul încăpățînat al iubirii strîmte și sălbatece de ogorul țării mele ?...

Binecuvîntată și sfîntă pădure !

...M-am descultat ca piciorul meu gol, atingînd covorul adînc de frunziș putregăit, să simtă de-a dreptul scurgîndu-se în el, din lutul umed, fiorul dragostei de pămînt...

Trupul meu tînăr și alb, cu sînge viu și bogat, toată ființa mea, tot ceea ce sunt *eu* deosebit de altă făptură, și tot sufletul meu risipit în trup, ca parfumul în carnea petalei — va fi și el odată pămînt !... Ce greu ne aducem aminte de asta !... Da, trupul mlădios și părul bălai, visul și dorul... ochii albaștri și lumina fericirii dintr-înșii vor fi țărînă, lut negru din care vor crește flori minunate. Apoi și ele s-or vești și putregaiul lor va împrospăta primăverile. Și toți ai mei, din care pe rînd s-a făptuit altoiul ce m-a născut, sunt și vor fi toți pămînt ; și copiii mei gingași vor fi odată pămînt...

Dedesubt strămoșii ; apoi țărîna și misterul ființei noastre ; deasupra copiii...

Ce sfîntă plămadă ! Și ce bine înțeleg pe acei ce s-au aplecat și au sărutat cu buze fierbinți pămîntul neasemănat al acestei țări.

Îți mulțumesc, pădure, că ai adunat din taina ta sucul acestei iubiri și l-ai turnat în mine — iar eu, cu glasul slab și neasemănat cu al tău, am povestit și altora minunea.

VIS DE FEMEIE

Ne spun cîteodată unii : „Eu visez adesea, şi atît de multe..."

Visele lor — ale fiecăruia... ale tuturor — cine le poate ghici, cine le poate cunoaşte ?...

Am întrebat într-o zi pe cineva, fiindcă şedeam de mult alături şi nu ni se mai depănau cuvintele :

— Ce ai visat astă-noapte ?

Întîi mi-a răspuns :

— Nimic ! Nu am visat nimic care să fie măreţ, sau îngrozitor, sau prevestitor !

Pe urmă mi-a spus — şi nu mai întrebasem :

„Am visat frumos astă-noapte ! Părea că m-a dezmierdat uşor pe frunte somnul, ca o floare..."

Am tăcut ca şi cum nu aş fi fost acolo, pentru ca nici fiinţa, nici glasul meu să nu sperie amintirea fragedă şi lesne risipitoare a visului.

Mi-a povestit aşa o femeie :

„Visele dimineaţa dispar ; numai fumul şi parfumul lor rămîne... Mai sunt şi vise de care ne aducem aminte... *Altele*, pe care poate am visat numai că le visam...

Iată cum fuse visul meu mic :

Era într-un loc străin... Muzică şi flori !... Eram frumoasă ! — se vede că îmbrăcăm atunci sufletul nostru cu vestmîntul ce i-am dori, şi alţii, împrejurul nostru, au şi ei chipurile ce s-ar fi cuvenit să aibă, ca, astfel, să fie fiinţe armonioase, nu chipuri dăruite la întîmplare,

ca măşti mincinoase în dosul cărora ne ascundem, sau care ne ascund îndărătul lor.

Eram frumoasă şi aşteptam — cine nu aşteaptă ?...

Parcă era o lojă, unde şedeam în lumină vie, pe cînd înapoia mea, în umbră, locurile erau prinse de alţii. De care alţii ? Din acei cunoscuţi cu care umblu pe drumurile vieţii şi parcă şi... necunoscuţi... Erau o clipă ei şi... uneori erau altfel...

Am tresărit cînd s-a deschis o uşă şi... L-am văzut intrînd, pe Acel care e farmecul viselor — necunoscut, cu faţă presimţită, prieten cu obraz străin, chip odată văzut, apoi umbrit de depărtare şi reînviat în somn ca şi aievea.

M-am sculat dintr-o dată către El... Apoi, amîndoi, tăcuţi, ne-am aşezat şi... scaunele acum erau goale, şi păreau a-l aştepta."

— Astfel, în vis oamenii sunt fluizi, apar şi dispar ca prin farmec.

„Ţinea în mînă un sipet, şi a spus tare ca să-l audă toţi, fiindcă erau *iar* acolo, a spus aşa : «Îţi aduc un dar, de la Doamna frumoasă !»"

— Visele au aşa *Doamne*, care vin din tainele necunoscute ale fanteziei, să împodobească în chip firesc peisajele nopţilor noastre...

„Prin capacul de piele, străveziu ca sticla, am zărit cinci rînduri de hurmuz, pe care le mai văzusem pe un guler de femeie. Un neastîmpăr m-a cuprins ! Unde le mai văzusem ? La cine ? Împrejurul meu, sau departe, pe filmul desfăşurat ce trece o dată pe dinaintea ochilor vieţii noastre şi nu se mai întoarce ?...

Mi-am adus aminte, cu uşurarea unui chin ce încetează : văzusem hurmuzul la gîtul unui tablou.

Întîlneşti odată ochii unei pînze. Ce vor ei de la tine ? Şi de ce nu dezlipeşti pe ai tăi de dînşii ?... Ea e născută din creierul unui artist poate de mult dispărut, e un copil fictiv al fantaziei, şi, aşa, de două ori moartă, ne cheamă totuşi şi ne vorbeşte, pe cînd alte pînze dorm indiferente şi străine. Obrazul ei e făcut cu carne de coloare ! Ce cere ea de la noi ?... Acel care a conceput-o ne era străin, şi buzele noastre cu silabe armonioase nici măcar nu pot desluşi numele lui, cu sunete barbare ; ţara

de unde vin și el și ea, ne e necunoscută, nimic nu ne leagă de ei, în trecutul cît de adînc și în viitorul cît de lung!... Sau poate că nu e o ficțiune, nu e un tablou — e portretul vreunei femei, care a trăit în evul-mediu! De ce se pune ea în curmezișul drumului nostru, pe cărările așa de încîlcite? [1]

Din mulțimea ce i-a trecut pe dinainte, de ce ne alege și ne cheamă, din fundul ramei poleite, cu priviri de tovărășie ca semnele masonice, cu priviri dulci de cobalt sau posomorîte de sepie, și noi nu le înțelegem deslușit, dar simțim suflarea ușoară a dragostei și a dușmăniei lor? Ne împărțim cu alții urile și bucuriile în viață, pe cînd ele, trecătoarele vedenii ale visului, ne vin numai noaptea uneori dar atunci nimic nu ne e mai apropiat ca depărtatele lor ființe, nici mai existent ca inexistența lor, nici mai pipăit ca irealitatea lor.

Ele sunt ale noastre în clipa aburită a visului, și cei ce sunt ai noștri ne sunt atunci departe... E țărmul altei lumi, de unde ne-am desprins cine știe din ce mister sau din ce păcat, și am căzut în aerul des al pămîntului, robi ai țărînei, păstrînd din forma noastră trecută numai suflarea visului?

Ochi de tablou!... Ochi de portret!... Uneori întîlnești ochi de dușman ce te dezmiardă și ochi de străin cu surîs ce îți aduce aminte... Unde ne-au cunoscut?... Și unde i-am iubit?... Undeva, unde vom fi fost de mult înainte de a veni aci, sau undeva, unde ne vom duce! Pe dîra îngustă de nisip pe care ne tîrîm traiul de furnici cu dureri ce le credem uriașe, Hazardul ni i-a trimis în cale, rătăcitori frați pe care nu-i recunoaștem, tot așa cum, uneori, vîntul serii ne aduce vrun parfum mai dulce pe o cărare mai ușoară de aer, și e pornit de acolo, de departe.

El mi-a zis: «Ți-am adus un dar de la *Doamna frumoasă*». Am luat pe genunchi podoaba, și am spus, și nu mă auzea nimeni, căci ascultam cum îmi vorbește gîndul... Am zis: «Știu! E șiragul de mărgăritar ce împodobește cu lumina lui grumazul iubitei sale. Ea mi-a dăruit colanul... și a păstrat iubirea!... Ce bogată a rămas și... cît e de ușor să fii darnic astfel!» Am surîs... surîsul amar și privirea dezmierdătoare... Mă simțeam tristă și

vicleană, și singură vedeam în vis surîsul și privirea mea, ademenitoare ca un laț întins.

S-a aplecat ușor peste umărul meu și mi s-a făcut frig deodată... «Ce ai gîndit nu e adevărat», mi-a spus, și părea firesc să fi cetit gîndul sub fruntea albă și mută, ca și cum ar fi fost scris pe ea.

Ochii și surîsul meu s-au îndulcit și am fost frumoasă acum de fericire! Buzele mi-au murmurat: «Eu n-am gîndit adevărat și nici tu adevărat n-ai spus; ai vorbit astfel ca să audă alții...» Și rotind ochii împrejur, jilțurile, *iarăși* goale, îmi surîdeau.

Peretele din fund, în loc de tapetul cenușiu și de ușă, se adîncea, acum, în umbra unui parc îmbălsămat...

Ce minunate-s visele! Ele sunt solii unei a doua vieți a noastre, încă tainică; în lumea lor, sezoanele, timpul, distanțele nu mai sunt statornice, ca aci; măsura locului și a vremii trebuie să fie alta acolo.

Ce puteri ascunse în noi, în adîncimi necunoscute, învie atunci? Ce legături nepipăite leagă viața cu visul? Se desprind din noi, în noapte, ființe ușoare, surori ale întunericului. Pășesc lin prin țări ciudate, de-abia înrudite cu ale noastre. Blînzi arhangheli de fericiri necuprinse în viață, sau arhangheli triști de negură și groază ne aduc de pe țărmurile tainice bucurii cu gust necunoscut sau negre vești, care strîng apoi sufletul nostru treaz în cleștele dureros al presimțirilor!

Tot visele dau glas și mișcare minunilor din basme...

...Și iată că, de pe o creangă de platan, în parcul îmbălsămat, s-a desprins un măr de aur și a venit lîngă gura mea... Am mușcat lacomă în aur, și curgea din el sînge: iar în somn, părea că simt pe buze un suc cu gust plăcut. Eram singuri! Lumina vie se domolise și gîtul meu gol albea penumbra... Simțeam lîngă mine prezența scumpă!... «Vorbește acum — numai pentru mine.»

Mi-a șoptit, ca o suflare: «Am smuls șiragul de la gîtul ei și am venit să-l înnod singur pe grumazul tău iubit». Mîna mea, pală în întuneric, s-a întins să-i astupe gura, ca să nu pronunțe cuvinte așa de dulci și de nebune și... mi s-a făcut cald deodată — nu știu de ce!

Tăceam acum, și am simțit că ceva frumos se apropie, mai desluşit decît cînd vezi, mai sigur decît cînd auzi : «Iată vine !...»

Ce venea, nu știu să spun. Adun de-abia vorbele ca să-ți povestesc visul : cum să spun cu cuvinte frumusețea minutului ce trebuia să se nască ?...

Era noapte și somn și... vis — de trei ori liniște și mister... Și s-a făcut tăcere... Cum să închipui puterea tăcerii care s-a lăsat atunci între noi ? Simțeam o frică nebună să nu mă deștept, să nu mă mișc, să nu sperii ceea ce venea ușor spre mine, fiindcă în adîncul mut al tăcerii ceva se pregătea, ceva vorbea fără cuvinte... Ce era nu știu să deslușesc, dar era frumos... Să fi fost mărturisirea tăcerii sau sărutul ei ?... Nu ! Era mai mult... La o răspîntie a visului trebuie să fi întîlnit... fericirea ! Ea trece și cînd ești deștept și nu bagi de seamă, o lovești, o dai în lături sau treci tu pe alături de ea fiindcă e soare, lumină, sunt oameni și vorbe și zgomote și lucruri și fapte... Dar în umbra întreitului mister al nopții, mi-a fost dat să cunosc dezmierdarea ei. Am simțit cum se pregătește și vine spre mine din umbră și nemișcare ; apoi a sosit asemenea unei unde de lumină slabă, dulce și caldă, care m-a înfășurat întreagă încet, și tot încet s-a dus, și a lăsat dulceața ei, încă după ce plecase. Nu știu dacă mă înțelegi bine... nu era, nu se vedea, nu mișca ; era numai simțire, numai vis de simțire, abur de simțire... Fericire.

M-am aplecat pe marginea lojei, și sub ea se întindea o față de apă în care se oglindea o casă albă...“.

— *Ce stranii sunt visele !* Numai în ele tot necuprinsul ne aparține. Ele aștern fețe de apă în marginea pleoapelor noastre, ele clădesc la îndemîna noastră palate mîndre, ele ne leagă aripi, ca să ne ducă înspre locurile unde nu vom merge niciodată. Ele ne pun la picioare bărci mititele pentru mările nesfîrșite ale dorințelor !...

„Am privit în apa limpede, unde acum se deslușea un alb peisaj, de iarnă, ce mai văzusem aiurea ; apoi el s-a topit ca aburul pe fața unei oglinzi și acum portretul de femeie se scălda în undă, iar pe gîtul ei o dungă viorie arăta locul gol al celor cinci rînduri de mărgăritar... Am vorbit pentru mine singură : «Amorul e pururea crud». Atunci am zărit ochii magnetici și cenușii ai prieteniei, ce mă priveau cu neliniște de pe un jilț din fața mea. Am rîs cu hohot !... fiindcă ochii ședeau pe un jilț — *ce caraghioase-s visele* — și fiindcă mă priveau cu neliniște ! «Nu te teme, prietină ! Iubirea de mine nu doare inima nimănui ! Ea e esență curată de suflet ! Numai de faptele noastre putem da seama, nu și de gînduri ! Gîndurile și visele ne vin de aiurea, din regiuni necunoscute ale eului nostru, din mistere încă nepătrunse ale ființei noastre. Visele sunt oaspeți nepoftiți ai nopții, și gîndurile sunt oaspeți neașteptați ai zilei ! Oare de simțirile noastre suntem totdeauna vinovați ? Fiorul nu vine el, nechemat — și e divin ; și nici de lacrămi nu avem păcat... izvoarele lor nenumărate nu știm unde se ascund, ele vin fără voie de înrourează marginea pleoapelor — singure ele sunt concretizarea sufletului, și vezi bine că — dulci, sărate sau amare, tot limpezi sunt.»

Așa spuneam prietenei... Strigătul răgușit al unui vînzător mi-a întredeschis ochii... Vream să mai visez... O singură mișcare de glas a vieții treze, legată cu ghiulele grele de pămînt, a speriat fantasma albă și străvezie a visului, a rupt în mîinile mele firul nepipăit de mătasă destrămată din ghemul paienjeniu al nopții.

Acum pe marginea de catifea roșie a lojei, se înșiră, se înalță și crește o piramidă de portocale poleite...“.

Ce proaste-s visele !

„O ceață a cuprins și a amestecat totul... Glasul stins al vînzătorului strigă un nume depărtat. Mi-am zis : Cîte leghe vor fi de aici acolo, pe care numai visul le-ar putea străbate“.

. . . .
. . . .

Așa mi-a povestit femeia, un vis al ei, mic, apoi m-a întrebat : „Cine sunt oare acei care nu ne sunt nimic și... ne sunt totul în clipa trecătoare a nopții... cu care plîngem, urîm, luptăm, iubim, ca și cum sufletul nostru ar fi și al lor, pe cînd viața noastră nici îi știe, nici îi cuprinde ?“ M-a întrebat și a mai spus : „Visul are forme care vorbesc, colori care cîntă, sunete care mărturisesc !... și mai mult decît atît... și dincolo de atît... cum să le pot eu povesti !“

Apoi a tăcut.

Mă uitam la ea. Cu mîinile întinse pe genunchi, cu degetele întredeschise ce păreau a strînge sipetul — gîtul ei gol aştepta parcă podoaba cu cinci rînduri de mărgăritar. M-am uitat, apoi am strîns în mine puterile tăcerii, pentru ca ființa ei mută să nu sfărîme, cu degete încă tari, chipul nepipăit şi trandafiriu al visului călător.

. . . .

. . . .

Da !... ne spun cîteodată unii : „Eu visez mult şi multe".

Dar visele lor — ale fiecăruia... ale tuturor — cine le poate ghici, cine le poate cunoaşte ?...

SEPHORA

Era pînă atunci lumină mare, şi dintr-o dată s-a lăsat noapte, nu cum se lasă genele pe ochi, ci cum cade un capac mat şi moale.

Şedeam una în fața alteia, Myriam şi cu mine, de vorbă fără cuvinte.

Mi-a zbîrnîit atunci undeva, într-un colț de minte, gîndul că trebuie să aprind lumina.

Gîndul, de-abia venit, s-a stins. Şi, nici cînd a sosit porunca prea slabă, nici cînd s-a dus, brațul meu leneş pe marginea de jilț nu s-a mişcat. Atunci, cu un glas tărăgănat parcă din adîncul adormit al ființei, am zis : „Povesteşte-mi ceva !" Şi acum Myriam povesteşte şi eu ascult.

. . . .

„Sephora e o fată, o picătură închegată în forme frumoase din sîngele nostru ebraic, neamestecat. Ea are ochi rotunzi şi limpezi, care nu spun nimic, decît că sunt oglinzi în care să se poată străvedea vanitatea bărbătească. Deasupra ochilor fără umbre, cu luciu de suprafață ca apele fără adîncime, arcul sprîncenelor abia umbrit în pielița arcadei, aminteşte un portret celebru.

Fruntea e largă şi netedă, cu colori lustruite, ca puse pe o paletă cu uleiuri proaspete : înapoia ei de-abia se adăposteşte un mic gînd îndărătnic ; fruntea fără gînduri a albei Sephora e odihnitoare.

Ovalul e mai perfect decît la madonele nemişcate de pe uşile de biserici. Nasul e pus acolo pentru armonia figurii,

nu alterează *nimicul* frumos al întregului, și gura care rîde mereu are ceva din enigma zîmbetelor celebre, zîmbetelor care poate nu ascund nimic, decît intenția de a înșela — sute de ani — eterna prostie omenească care își caută răspuns unor întrebări inexistente, pe închegatele buze ale morților, din pietrele mute ale Egipetului și din surzimea Nirvanei.

Ce face Sephora? Ea nu poate trece mută, cu ochii rotunzi, cu obrazul alb și neted, cu fruntea lină, cu gura rîzătoare, printre oamenii grăbiți, fiindcă Sephora în tumultul destinelor e o forță a răului, înveștmîntată cu amăgitoarea formă a frumosului, și îi trebuie un mijloc de a-și desăvîrși menirea.

Salomeea dansează, Dalila dezmiardă, Esthera se roagă — Sephora cîntă.

Ce glas are Sephora și cum cîntă? — nu știe nimeni, fiindcă glasul e al Sephorei, și nu-l poți închipui singur, ci numai ieșit din ea, din trupul ei tînăr de ingenuă perversă; vocea ei nu are un sunet în sine, fiindcă are ochii, carnea, părul și rîsul tînăr al Sephorei. De aceea, toți cei care vor să vorbească de glasul ei, fără voia lor, nu spun nimic de el, ci numai de ea. Ea nu trimete, în unde calde ce se ridică și se încovoaie, cuvîntul frumosului către cei ce ascultă — glasul ei subțire e lațul sirenei făcut să cheme ca un semnal, să fluiere ca un șarpe, să prade, nu să dea, să ardă, nu să aline, subțire ca firul lung de păr ce s-ar încîlci în jurul unei inimi pe care trebuie s-o tai ca să-l descurci din ea.

Sephora nu are încă puterea ei toată; de-abia încearcă, de-abia începe. Ea are nouăsprezece ani, mărturisește șaisprezece, și cel ce ascultă jură că minte și că nu are decît paisprezece.

E o copilă! Rîde mereu, zglobiu, și timbrul rîsului ei e cristalin; îți trebuie o ureche de amantă ca să deslușești în el zîngănitul metalic.

Sephora se joacă. E tînără, mîinile ei de copil se plimbă în voie, cu un foșnet ușor de gîdilat pe nervi; acel ce le simte ar zice și «ajunge» și «mai vreau»!

Eu am văzut pe Sephora plecînd la drum cu un vecin. Se rugase să o ia, din bunătate. Vecina îi privea din prag cum se duc, privea fără grijă, și-i învăța de bine: «Să nu

răcească fata... Să nu alerge... Bagă bine de seamă să-i dai de mîncare!»... Și omul zicea: «bine!» — și tot bine cugeta, iar fata rîdea mulțumitoare și totul era drept, luminos și curat; și s-au dus pe zăpada prăfuită a șoselei; a rămas vecina în prag fără grijă și cu surîsul bun pe buze — dar avea în ochi niște cețe pe care numai eu le-am văzut, căci nu veneau din ea ca să le simtă, ci din jocul razelor de lumină. Și aerul era tot bun, curat și limpede. Îl respira vecina adînc și liniștit, iar eu am simțit un miros ușor de ambră și de piatră arsă — dar nu mirosea decît a zăpadă proaspătă...

Am văzut pe Sephora lîngă un flăcău tînăr. Curgea vioi în el un sînge sănătos ca apa izvoarelor curate, era voinic și înalt, și dorința lui lîngă mica Sephora părea ca a vulturului pentru o rîndunică... Și mi-a venit deodată o largă milă de vultur.

Dar părul Sephorei cum e? E tocmai de coloarea coajei de castană bine coaptă, cu lustru de oliv din migdală de Ierusalim curată, și lung cît să se poată ascunde în pădurea lui bogată rușinea multor fețe.

Sephora e virgină, fiindcă nu a venit ceasul; dar castă nu e, nici nu a fost vreodată — nu doar că cugetul ei e prea mînjit sau sufletul de pe acum întinat, ci pentru că nu poți fi cast cînd porți, chiar neștiută, în tine, sămînța păcatelor ce vei face.

Copil? Copil! minunată curăție a naturii, purificare a ființei, colț rătăcit de rai — copil a trebuit să fie, ca să poată fi apoi femeie, nu ca să întrupeze farmecul sfînt de tînără căpușă ce se va face răsură, ci ca să poarte în ea polenul rozelor purpurate.

Sephora e virgină, dar cînd va fi o curtezană, ea va părea încă o fecioară, cu ochii ei limpezi, cu gura fragedă, cu fruntea lină — așa cum uneori infamia aprinde candela cu uleiuri sfinte la ușile Suburei.

Cînd Sephora va avea patruzeci de ani, alții vor jura că are douăzeci și pe atlasul fin al pielei ei de-abia niște dungi mici, ca trase cu vîrful unui ac, vor apărea nevăzute.

Trupul Sephorei nu se va împlini niciodată, fiindcă el va trebui să fie veșnic fruptul verde în pofta căruia să se strepezească gustul.

Dacă aş avea pe cineva aşa de drag mie, încît cînd plînge să-mi curgă lacrămi, cînd gîndesc el să cuvinteze, un fiu din carnea spiritului meu, l-aş smulge din drumul Sephorei. Iar dacă cumva, pe cartea unde în planete se încîlcesc potecile destinelor, aş vedea pe ale acestui fiu iubit încîlcite cu ale filistinei, aş ridica colţul perdelei de ceaţă ce ascunde viitorul, şi i-aş arăta — poate zadarnic — pe Sephora vîndută răului.

Moisil, căruia îi zic «tîmpitul», a venit la marele rabin, şi i-a spus cu glasul lui gîngav că «Sephora, renegata, trebuie blestemată, fiindcă s-a dat cu creştinii şi îşi tăgăduieşte neamul».

Şi rabinul l-a izgonit aspru: «Numai Chrestos, ereticul, a zis că-s ai cerului cei săraci cu duhul! Ei sunt cîini ca tine, Moisil, fiindcă nu au chibzuita judecată. Pleacă şi taci! Tatăl Sephorei e un demn evreu, chiar dacă a fost învins şi n-a ştiut să agonisească bunuri. Îi fac unuia vină că a ars mîna care l-a ajutat, şi a înşelat pe cel ce s-a încrezut în el, şi a scuipat pe cel ce l-a îmbrăţişat.

Şi muma ei e o minunată fiică de jidov. Şi dacă spun unii că linge mîna pe care n-o iubeşte, şi cere celor ce ştiu să dea, şi ia de la cei ce nu ascund, şi laudă pe cei ce în suflet îi urăşte, şi huleşte pe cei ce i se încred, şi nu oboseşte niciodată minţind şi umilindu-se lor pentru folosul ei — lasă-i să zică!

Dar dacă ei sunt buni evrei, ea, Sephora ebreea, face pentru neam mai mult decît cămătarii ce storc bunurile celor nevrednici, decît cel ce măsură strîmb nemernicilor ce nu privesc cîntarul, decît cei ce sărută haina, apoi vînd pe stăpînul îngîmfat de linguşire; Sephora va suge chiar sîngele şi va roade carnea smintiţilor, ea va slăbi şi obosi vlaga însăşi a celor netrebnici. Ea e aleasă cum a fost Salomeea, Dalila şi Esthera.

Ieşi, Moisil, cîine neştiutor!»

Aşa a vorbit rabinul. Moisil a plecat tupilat şi în urma lui bătrînul zicea turburat:

«Şi cine a spus că ei sunt nevrednici? Ei nu pot avea închinăciunea milei; celor fugăriţi, cărora toiagul le-a deschis mările ca să ducă departe ruşinea rătăcirii, le trebuiesc legile tari ale urii. Ei au bătut la porţile popoarelor şi i-au primit ciomegile, ori au intrat în vreun tîrg în sărbătoare şi, pe cînd se înălţau cîntecele şi orgiile, s-au furişat pe după garduri; au pătruns în vreo nepăsătoare grădină unde fructul creşte bogat şi unde sufletele sunt bune ca cerul albastru, ca soarele cald, ca iarba fragedă de munte, şi au stat sub bici, sub mantie, sub mască, ori sub îngăduirea voiei bune, culegînd fărîmitura pe care altul a lepădat-o, sau risipa orgiei celui netrebnic şi bogat, sau paiul holdelor sătule. Legile lor sunt ale cruzimii.

De ce n-au închis porţile? De ce nu şi-au păzit holdele? Pietrele care se rostogolesc mult, se rotunjesc în drumul lor. Ele par netede şi line, şi toată tăria lor de ruptură de stînci, toate tăişurile şi muchile şi le au pe dinăuntru; şi naţiile care s-au rostogolit prin văile lumii au trebuit să îmbrace luciul înşelătoriei şi lunecuşul minciunei ca să trăiască.

Cînd a plecat jidovul rătăcitor, a lăsat scrisă pe ţara Israelului istoria virtuţilor de neam, tot atît de generoase ca ale voastre. De atunci încolo a scris epopeea rătăcitoarei umilinţe, a încărcat pe mantaua lui de emigrat colbul drumurilor, şi pe sufletul lui de izgonit, ca şi în traistă, a agonisit josnicia pomenelor; apoi le-a trecut moştenire, fiilor lui, cari au umplut ungherele pămîntului cu oştile lor mercenare, şi în ei, ele au renăscut sub alte nume şi însuşiri, şi din arme de apărare s-au făcut tăişuri de primejdie, din răbdările supunerii, germenii dominaţiunii.

A cui e vina? I-au înarmat destinele în lupta existenţii cu armele de care au nevoie. Rămîne totuşi mantia lui Samson şi Herod şi Solomon împăratul, pe care au zdrenţuit-o pe spinii drumurilor...

Înalte învăţăminte pentru seminţii! Căci nu se ştie pe ce loc, puterile neînţelese vor despica mările neamurilor şi vor scufunda treptele domniilor!

Să-şi întărească zidurile ce le înconjură ţările acei cărora le-a dăruit norocul să stea în insulele roditoare, picate ca din mana cerească, între colane de munţi şi larga vale a apelor albastre; să şi le întărească nu din pietre, ci din virtuţi. Să nu lase porţile cetăţilor deschise, jucînd şi bucurîndu-se, pe cînd se strecoară seminţiile amărăciunilor. Acei ce rătăcesc, ei şi-au încuiat porţile

sîngelui, au clădit cu mîinile lor de exilaţi turnul de bronz al apărării ginţilor, ei sunt în luptă pregătiţi cu armele lor.

Ţineţi-vă curate rîurile sîngelui nobil cu care atît vă mîndriţi ! De ce nu vă reculegeţi şi voi apărările ?»

Aşa zicea rabinul !"

Vocea Myriamei se înălţase în întuneric ca a unei preotese ; părea că sunetul glasului ei ridică turlele de bronz ale neamului — în el tremura basmul jidovului rătăcitor ; părea că bibliile vechi ebraice îşi poartă legendele în turburarea profetică a cuvintelor, ce sunau ca trîmbiţe şi goarne, din vîrfurile Jerichonului.

M-am trezit în picioare, şi mîinile întinse păreau a căuta un scut uriaş. Am zis :

— Da !... Să-şi întărească cetăţile... să-şi închidă porţile !...

Myriam m-a oprit :

— Poate că mai tîrziu, pe toate ţarinile lumii, se vor netezi munţii, şi se vor închega rîurile, şi vom fi cu toţii fraţi ca de demult...

— Da, Myriam... mai tîrziu, cînd se vor netezi munţii şi se vor închega rîurile, atunci pe netedele pajişti ale înfrăţirii...

Myriam, cu vorba acum moale şi parcă stinsă :

— Rabinul e un om vechi, un om de demult... se hrăneşte din lupte ce nu mai sunt. Nu suntem înşine, noi amîndouă, simbolul înfrăţirii ? Nu ne iubim, nu ne încovoiem cugetele şi nu ne amestecăm sufletele ?

— Da, ne iubim, Myriam... Noi suntem indivizi, nu suntem popoare... Vrei să aprind ?

— Dimpotrivă, întunecă dacă poţi...

Am rîs :

— Degeaba ! Cît timp nu putem stăpîni, în noi, lumina şi întunericul"...

Myriam murmura : „Da, din mine acum se împrăştie o dulce lumină. Am văzut pe Sephora lîngă cel pe care-l iubesc, şi sufletul meu a pălit şi s-a înfiorat de teamă, ca un copil plăpînd şi fără apărare, şi inima mea şi-a încrucişat mîinile, ca să se închine unui Dumnezeu dulce şi îndurător ca al vostru, cum un prunc gingaş aşteaptă scăpare de la cer !... Apoi inima mea a reînflorit...

Părea că iubitul e un David minunat, şi eu o extatică Sulamită, şi ne învăluia în mijlocul ospăţului bogat o pînză ţesută fir cu fir din amor sublim, şi mîna mea ce sta departe de a lui o simţeam strînsă, topită într-a lui, şi trupul meu, ce sta cuminte şi purificat de frumuseţea iubirilor adînci, era nimicit, absorbit în privirea lui tare şi caldă... Şi eram numai logodnicii dorinţii, promişii voluptăţii şi neofiţii fericirii. Şi atunci, pe covoare minunate, unde soarele pătimaş de orient aşternuse în mătasa lînelor moi şi parfumate toată dezmierdarea arabescurilor voluptoase, a apărut Sephora... Şi i-am surîs, cum surîzi cînd iubeşti, ca să împrăştii de pe buzele tale sărutul primit în raze de bunătate asupra celor ce nu sunt unşi cu oliul divinelor miruri de iubire ; i-a surîs şi împărătescul cîntăreţ, şi amîndoi i-am spus cuvinte bune, ca să ne mai iubim o dată pe cuvintele ce-i spuneam... Şi era peste tot o boare de lumină făcută din sufletul tuturor amorurilor minunate, care din suflări se făcuse lucire. Şi Sephora şedea ca o cupă frumoasă dar goală, cînd un glas scump de soră a început să răsfire în cuvinte părul Sephorei şi să-i preţuiască ochii, să-i slăvească trandafirii obrajilor şi fructul buzelor tinere... Şi deodată mi-a părut că sunt o sclavă lepădată pe lespedele unei pieţi, şi că ascund sub văl cernit fruntea învoltată de soarele mijlociu al vieţii, pe cînd în bîlciul josnic al iubirilor pîngărite, David, biblicul cîntăreţ, era un Herod senil care asculta — răsfirînd pe boabe de chihlibar, cu degetele lui păroase, de fiecare mărgea o zestre de frumuseţe de serai... parcă ar fi avut în faţă o juncană de rasă, căutată pe dinţi şi încheieturi. Şi deodată în mine s-a înfipt junghiul crud a trei cuţite : frica de el, mila de mine şi durerea de glasul dulce şi scump ce fără voie oferea pe Sephora.

Şi acel pumnal intrase mai adînc... glasul sorei.

Am îngenuncheat cugetul meu, zicîndu-i : «De ce ? E oare iubirea mea vinovată ? Nu m-ai voit tu, singură, Sulamită închisă într-o învelitoare oarecare, înadins plăsmuită ca să iubesc pe David, împărătescul cîntăreţ ? Sau poate stă scris pe piatra soartei ca să iubesc în durere şi înecată în sîngele inimii mele ?...»

Şi tot aşa cum nu puteam suferi decît cu pleoape închise dulcea împrăştiere a luminilor fericirii, acum am

deschis privirea dreaptă pe chipul primejdiei, cum fac sufletele viteze — şi am aşteptat.

Fireşte, acum cupa frumoasă ce era Sephora se umpluse cu veninul ispitei, şi mîna mea topită în mîna iubitului aştepta să simtă cum se urcă în el drojdia dorinţelor perverse, şi trupul meu topit în ochii lui aştepta ca, gonit din ei, să moară...

Şi n-a murit... Şi iar s-au aşternut covoare de Şiraz şi sub văluri de ametist am fost o Sulamită lîngă David, sublimul.

Aşa am văzut pe Sephora alături de cel pe care îl iubesc — şi am tremurat!"...

— Cresc, Myriam, pretutindeni, pe lutul tuturor popoarelor, flori cu parfumul aşa îndoios şi poame cu gust de acesta strepezit, dar în adevăr, această a ta Sephoră, tocmai fiind un strop din sîngele vostru neamestecat, ne dă aci un răsad minunat...

Ce urît sunau cuvintele mele în aerul îngreuiat de miresmele din care, ca dintr-un jar ascuns sub cenuşă, Myriam ridica temple din tămîia amintirilor!

Ea nu mă auzea... Urma firul vedeniilor ei lăuntrice, şi în glasul ei simţeam zbuciumul, cum se zbate ca o pînză sub buza vînturilor calde:

„Cum vorbeşte Sephora? Ea nu are nevoie să-şi măsoare vorbele... e o copilă nevinovată şi aruncă fără sfială laţul. Se oferă cu naivă sfruntare, se promite cu neruşinată inconştienţă, împrăştie perversele ispite de poamă crudă cu neobrăzarea inocenţei... Ca şi cum inocenţa e vreodată impudoare! Ca şi cum inocenţa nu poartă dintru început simţirea de a se învălui şi ascunde în pînza curăţiei albe! Ca şi cum precugetata cutezanţă poate purta vestmîntul pudic al instinctului feciorelnic, care dintr-o pornire de apărare instinctivă, roşeşte chiar de cuvinte neînţelese.

Sephora, copila neştiutoare, cheamă din fundul abiselor unde dorm în om instinctele — josnicia gusturilor, şi cu mîinile ei mici ce se joacă, cu glasul ei dulceag şi tărăgănit, ce se alintă, răspîndeşte împrejuru-i parfum de luxură..."

Am întins braţul şi am aprins. S-a desluşit o masă în trei colţuri, un scaun de bambus, chipuri în rame, o glastră cu un phoenix anemic.

Atunci Myriam a zis:

„Mă va întreba vreun prieten, căruia poveştile mele îi dau dor de ducă spre orizonturile sufletului meu, unde e Sephora? — ca să o vadă şi să o cunoască. Îi voi spune şi numele şi locul, şi poate că nu o va recunoaşte. De cîte ori acel care a prins pe pînză omul dinăuntru nu a înfăptuit o fiinţă ce nu se recunoaşte singură şi pe care nu o recunosc nici alţii dintr-o dată?

Eu însă poate voi rupe portretul în ziua cînd Sephora îmi va apare o biată copilă, ce luptă din greu cu soarta, şi cîntă, şi plînge.

Poate că Sephora va fi o învinsă? Sunt oameni ce nu-şi pot da niciodată măsura, fiindcă nu au fost puşi în faţa puterilor cu care să se poată măsura.

Totuşi eu cred, ca rabinul cel mare, că în vrednicul neam al lui Israel, al cărui imperiu scris pe faţa apelor nu s-a şters ci s-a mărit şi întins, şi ale cărui palate înălţate pe apele nisipului nu s-au dărîmat, Sephora ca şi Judith, Dalila, Esther, Salomeea, e fala unui neam, purtînd eternul stigmat al Evei, pentru gloria rasei."

Deodată lumina a clipit, şi în întuneric au căzut cele din urmă cuvinte ale Myriamei:

„Poate că aruncînd peste faţa mea, ce va urî în curînd obrazul omenesc, o pînză cenuşie, nu voi mai vedea urîtul rînjet al vieţii, dar alţii vor vedea după mine cum s-a uscat iarba tinereţii pe unde a trecut Sephora..."

O PASĂRE...

...A zburat prin fereastra odăiei unde a murit Flamina !

Şi ea nu era sufletul ei care zburase ; trecuse de mult timpul cînd oamenii ştiau că sufletele se fac pasări, acum ei aveau mai puţină cunoaştere, socotind că stăpînesc mai multă ştiinţă. Fiindcă numai atunci ştii ceva despre lucruri şi viaţă, cînd crezi adînc ceva despre ele, şi oamenii de acum nu mai ştiau deloc unde se risipesc sufletele care pleacă.

Era numai o pasăre cu ciocul foarte galben şi penele foarte albastre, care-şi avea cuibul sub straşina ferestrei şi de prin alte cuiburi, sub alte straşini de ferestre ; pasările nu se mai întorseseră, dar aci pasărea zbura iar prin fereastra odăiei unde nu se va mai întoarce niciodată Flamina.

Cînd a intrat întîi păsărica în odaia Flaminei, s-a aşezat şi a ciugulit fărmiturile pe care i le azvîrlea, ca şi cum ar fi ştiut locul de mult. Aşa şi pasărea sufletului ei, cînd întîia oară a intrat în încăperea trupului, se va fi aşezat ca de cînd lumea într-însul, ciugulind fărmiturile pe care i le arunca viaţa.

Dar într-o zi, altfel decît unele şi la fel cu multe, pasărea nu a mai găsit pe nimeni în odaie şi nici hrana ei măruntă. S-a întrebat ea de ce nu e nimeni sau unde va fi ? De ce fusese şi de ce nu mai era ? Şi-a amintit de hrana ei de ieri sau a suferit de dînsa ? Şi sufletul de locuinţa lui pierdută, de trupul dus şi aruncat în pămînt,

Scriitoarea, la doi ani, împreună cu părinţii

Împreună cu soţul

ce mai ştie ? Duce el lipsă de hrana lui măruntă de ieri ? Sufere ? Îşi aduce aminte ?

La odaia Flaminei fereastra era mereu deschisă şi intra pasărea de la întîia geană a zilei, de la primele lumini ale sufletului ; şi mereu deschisă era fereastra sufletului Flaminei risipit în ochi şi pe făptură, şi pasărea vie, caldă, pasărea armonios cîntătoare a sufletului zbătea palpitul ei fraged înaintea ochilor de chihlibar ai pasării cu pene albastre, şi stau aşa faţă în faţă cu ochii între ele, cum s-ar privi două pasări prin oglinda izvorului.

Aşa privise, pe ochii încă aburiţi ai Flaminei, urmele dulcilor vise sau umbra sumbrelor fantasme ale nopţii ; aşa culesese pe buzele ei ultima miere a sărutărilor nocturne, mai înainte ca primul gînd al realităţilor amare să le şteargă. Braţele strînse împrejurul zburătorului le privise, sau întinse spre vedenia călătoare a dorului ; apoi cum se desprindeau încet, ca un abur risipit, amăgirea şi odihnele somnului, şi se înfigea suliţa luminii şi a vieţii aievea, cum se ridica de pe trup ca o ceaţă reflexul albăstrui de lumină fantastică şi dulce, ca de lună, al viziunilor nocturne şi se desluşea chipul cu toată cruzimea amănuntelor în iradierea pozitivă a zilei.

Se adunau întîi pe frunte, în locul aripelor albe şi uşoare ale repaosului şi iluziei, amintirile ajunurilor necăjite şi crestau dungi. Peste extazul ovalului încremenit de apariţia imaginilor ideale, umbre săpau conture schimbătoare din grijile necunoscute ale zilelor de mîine. În colţul buzelor, acul care coase la gherghetul întîmplărilor mişca arcul gurii între cele două măsuri ale rîsului şi durerii, şi uneori le înţepa cu un strop de venin tocmai în cuibul mic al sărutărilor. Şi în locul ramelor cadenţate care mînau noaptea, sub pleoapele ei închise, navele minunate ale basmelor fericirii sau luntrile cu fructe sîngerate către ţărmurile năzuinţii, treceau, în luciul tăios sau în turburea apă a pupilei, grele vapoare încărcate cu nevoi spre maluri nesigure şi primejdioase. Mîinile întinse spre muncă, chinuind viaţa moartă a lucrurilor dimprejur spre o rînduială fără mult înţeles, le vedea pasărea, sau apoi cum căutau pe penel sau pe pană din nou mila idealului, sau pietatea frumosului, sau somnul trudelor, şi parcă mai minunate creşteau, din cîrmuita

voință a plăcerilor flămînde, cetățile poleite ale visurilor treze.

Pe cei ce intrau și ieșeau îi văzuse. Oaspeți de mîhniri și de pornire, șuiera ca vîntul glasul lor dojenitor, și uneori cald, ca un cuib de scamă mătăsoasă părea locul, cînd arare se așeza vreunul care purta căldură prietenoasă în răsuflare, cum aduce porumbelul soare sub umărul călduț al aripelor.

Unii semănau cu uliul hrăpitor, și ca eretele puternic părea altul, și Flamina, și la ură și la putere, părea ca o porumbă prea gingașă.

Cei mulți treceau fără urme, și altora le vedea urmele rămase, urmele relelor și urmele bucuriilor, mai nemilostive ca golul minutelor pustii și oamenilor zadarnici.

Și mereu auzea neobosit, neodihnit, un ciripit fără armonie, ciripitul timpului trecător, pe cînd în sufletul Flaminei două cîntece tăiau drumul timpului fără să-l oprească. Cîntecul amintirii și al dorinței.

Se trăgănea mai stins și leneș al amintirii, ca o melopee pe instrumente cu coardele slăbite și se avînta pe culmi amețitoare în jarul soarelui, în scalda cerului, în primejdia genunilor, patima cutezătoare a glasului dorinței pînă la frumuseți îngemănate cu durerea, pînă la înălțimi surori cu spaima, pînă la călduri înrudite cu nimicirea, ca un imn pe strune vibrătoare, întinse pînă la rupere. [1]

Dinapoia ferestrei odăii se întindea Lumea nesfîrșită, necuprinsă, și așa nesfîrșită ea era cuprinsă întreagă și în Flamina ca și în pasărea cu pene foarte albastre și ciocul foarte galben. Dar rîndunica ce-și iubea cuibul și-i era credincioasă, care vara zbura numai pînă în pomul cel din urmă al grădinii, la timpul dorințelor pribege pornea nesăturat către depărtări și despica văzduhuri necunoscute. Își iubea și Flamina cuibul, se plimba pînă la ultimul pom al grădinii, dar pasărea captivă a sufletului ei, pe veci întemnițată, zbura numai cu dorul departe, peste văzduhuri, spre Lumea nesfîrșită care se întindea dincolo de fereastra odăii, și în ochii ei, cînd erau senini de ceața lacrimei, de norul plînsului, se putea vedea cum bat

spre un zbor dorit aripile prizoniere, aripile ei albe, căptușite cu întuneric, aripe de Alcyon captiv. [2]

Cine greșise? O singură dată firea se înșelase punînd suflet de pasăre călătoare și doruri de zări nesfîrșite alături de dragostea cuibului, în încăperea trupească a Flaminei?

Nu! Cu avînt de pasări, cu aripe de doruri cît de înalte, cu stăpînire peste tot cuprinsul și liberă pentru toate zările a făcut firea făptura ca și pasărea.

Cine-a robit-o? Ce legiuitor fără înălțime a legat-o jos, de pomul cel din urmă din grădină?

Șezuse Flamina în odaie ca icoana în altar și, întinzînd brațele, chemase cu drag la ea copiii buni ai pămîntului. Veneau, și cum intrau în lumina dimprejurul ei, încremeneau și pe urmă plecau, și ea întindea atunci brațele spre plecarea lor.

Cînd soseau către dînsa, un surîs fericit se așternea pe buze și pe chip, și cînd plecau, un surîs de uimită suferință; și așa purta mereu pe ea deodată două surîsuri unul peste altul, al durerii peste al fericirii neîmplinite, și mereu în ochii ei palpitul obositor al aripelor neobosite, alături de ciripitul posac al clipelor trecătoare.

Și într-o zi aripile bătuseră din ce în ce mai încet, pînă nu au mai bătut... pe cînd ciripitul sarbăd al timpului dura mereu înainte.

Pasărea care zburase prin fereastra odăiei unde a murit Flamina, ce știa ea? Știa că Flamina fusese și nu mai era? Credea că e păcat că a fost și acum plecase? Sau socotea că e mai bine?

Din tot ce privise, ce înțelesese? Credea ea că visele *visate* și oaspeții clipelor, cît de puține, fiindcă fărîmaseră odată cu ciripitul timpului trecerea lor și *fuseseră*, nu erau așa triste părăsiri, dar că dorurile ei, ceea ce voise cu suferință, ceea ce s-ar fi putut și nu se săvîrșise, ceea ce trebuia și nu se înfăptuise, neîmplinitul clipelor pustii. acelea erau nelegiuire și dureros păcat? Că plînsul, plînsul grozav și zădarnic, nu trebuia plîns pentru puțina ei viață trăită și încetată, care-și uzase existența și pentru care moartea era sfîrșitul flacării consumate, plînsul grozav și zădarnic se cuvenea viețiilor ei posibile și neaprinse.

la ce nu avusese, la ceea ce nu o atinsese, la ce era al ei *și nu i se dase.*

Flamina murise de oboseala aripilor ei mereu palpitînde și mereu captive, și eu cred că așa era mai bine.

Dar pasărea nu știa nimic de înțelesul lucrurilor și pentru ea era deopotrivă.

Poate la altă primăvară va face cuib în altă parte. Dar sufletul care plecase își va mai așeza aiurea lăcaș ?

Eu aș vrea să cred că acum, cînd putuse zbura pentru întîia oară liber spre luminile dorite ce se întindeau dinapoia ferestrei și ca să poată zbura pentru întîia și cea din urmă oară ucisese carcera lui trupească, aș vrea să cred că sufletul ei se va pierde într-un zbor neisprăvit spre zările necuprinse !

. . . .
. . . .

O pasăre a zburat prin fereastra odăiei în care a murit Flamina !

FEMEI, ÎNTRE ELE

I

OCHII

Totdeauna trăgeam de trei ori șiretul ca să ridic transparentul. Prin fereastră se vedea întreg orizontul, micul orizont prins între două povîrnișuri răpezi. Pretutindeni în zare coline împădurite, apoi livezi strîmte, terase de flori unduiate, bănci colorate proaspăt, vile de forme variate și bizare, sticlind ici-colea printre brazi plantați — vederea aproape întreagă a unei mici stațiuni balneare.

Între douăsprezece și două, mica rîpă se aprindea de căldură. Îți puneai întrebarea consolatoare : „cum o fi acum la oraș ?"

Acum însă era ceasul cînd nu se răcorește încă, dar cînd o poală de umbră se așterne ca un cort, în soare plin și arzător.

De douăzeci de zile la ora aceea, după un lung „farniente", după un somn absolut al activității fizice și cerebrale, mă îmbrăcam pentru ca invariabil, aproape mecanic, scoborînd cele două-trei trepte ale anexei de otel, în formă de *chalet* silvic, pe care o locuiam, trecînd prin aleea ermetic închisă de plantații care-l ascundea de tot, conturînd o potecă sinuoasă care noaptea era aproape sinistră — să ies pe terasa unde, în sunete alternate și uneori învălmășite de muzică militară și lăutari, să fac la fel cu ceilalți o plimbare de imbecilitate curativă, în lungul terasei, de pe care fiecare ploicică de munte tîra la vale nisipul, aducînd pietre roșietice din mîlul rîpelor. Lîngă același stîlp electric, prin coincidență, ne îngrămă-

deam pentru a apuca o gazetă cu senzaționale vești, care alimentau îmbelșugat inteligența noastră estivală și convorbirile noastre inepte. E cert că stupiditatea, în fapte și concepții, este un apanaj al mulțimii.

Oamenii grupați formează totdeauna o mică individualitate imbecilă în actele ei, și numai omul izolat se poate înălța pînă la cele mai bune măsuri ale lui.

Azi, cu mîna încă pe șnurul storului de pînză, simțeam îngrijitorul simptom al unei rebeliuni împotriva programului consacrat. Mersul lin al însănătoșirii, prin atrofiere și mediocritate, era interceptat subit de un act de voință : nu vream să ies pe terasă. O dezbatere scurtă, apoi o mulțumire mare, o cuprindere de liniște, de odihnă, o beatitudine disproporționată cu micul act de independență : voi rămîne ! Sub geam, coloanele scurte ale terasei, largă numai cît o cameră deschisă ce se întindea în fața clădirii, mi-au determinat gîndul obscur.

Am ales din ochi colțul de umbră, locul preferat și scaunul de trestie, cu scăunaș sub picioare. De undeva, dintr-un fund răvășit de geantă de călătorie, am luat un lucru început, un lucru fără destinație, tîrît din loc în loc — pretext mîinilor obosite sau leneșe. Unul din acele mici gheme, cam îngălbenite, cu o floare de dantelă prinsă în igliță, care rămîne și se găsește melancolic cît de tîrziu, printre neînsemnatele fleacuri ce alcătuiesc înconjurul existenței feminine.

Sunt și haine de acelea a căror fîșie subțire atîrnă într-un colț de cuier, fără pretenție. Ele nu cer atenții deosebite, îngrijiri speciale, nici nu ne încrețesc fruntea la orice zbîrcitură a stofei ; intermediare între haina de casă și cea de primit, cu forme indecise, cu destinații multiple, ele cer numai două minute ca să te îmbrace.

Au colori neutre și pacifiste, albastruri docile care se întunecă în umbra odăiei și se moaie la lumină.

Cu un ceas și jumătate de economie a toaletei și cu un peplum ca liliacul veșted, am ieșit deci să iau posesia colțului meu. Egoismul e însăși plămada noastră firească ; cu o elasticitate imediată transpunem tot interesul, toată bucuria, tot idealul pe dorința noastră capricioasă. Îmi abătuse acum, pînă în cele mai mici detalii, să-mi desăvîrșesc confortul la care aspiram în instalația mea de repaos.

Dar dușmanii ne pîndesc pretutindeni ; nu eram singură. La o măsuță de pai, țesută albastru cu galben, doamna Ledru, vecina mea de odaie, lucra placid. Avea cele două colțuri de tîmple castanii netede ca totdeauna, rotogolul ei de coadă bine pieptănată, rochia carelată cu guler alb, și fața ei sanguină. Doamna Ledru este între două vîrste — cu aspectul cuiva care are încă mulți ani siguri de trai înainte, și cu abdicarea voluntară la tinerețe.

Elvețiană și văduvă. Ca elvețiană se îmbracă dizgrațios, cu o premeditare parcă în tot detaliul toaletei de a lua și hainei și corpului orice farmec. Și e văduvă ! Aci, o ostilitate secretă mă separă de d-na Ledru. Gimnastica mea predilectă și totdeauna reușită, de a clasifica la prima vedere orice eșantilion care îmi cade sub observație, stabilise că d-na Ledru trebuia să fie fată bătrînă — un produs elvețian cu totul diferit de ceea ce reprezintă această speță socială în alte ținuturi.

Dar d-na Ledru se încăpățîna să fie văduvă. Frînturi de acelea de vorbe, pe care nu ești sigur cînd și de unde le-ai auzit, stabileau în mintea mea la cazierul foarte sumar al d-nei Ledru că avusese un menaj fericit și că era neconsolabilă. Niciodată nu mă oprisem cu mintea prea mult asupra problemei : „concepția matrimonială a d-nei Ledru". Moravurile hindușe îmi erau mai accesibile decît felul acesta de fericire și durere, deopotrivă de incolore.

O mulțime de gînduri și aspirații, care formau în mine platforma cunoștințelor și materialul existenței, se nimiceau cînd le apropiam de atitudinea d-nei Ledru în fața vieții.

Zguduirile pasionale, luptele, sfîșierile lăuntrice, gelozia, cortejul întreg al iubirii cu jocurile lui de dublă pantomimă a durerii și desfătării, păreau deodată noțiuni bizare cînd i le asociam. Cuvîntul „contract" mi se înfățișa solid și pașnic, iar scurta mea anchetă asupra menajului Ledru se oprea cu exasperare la capitolul acelui fel de raporturi care sunt la baza asociațiilor mixte, pentru fundarea unei familii. Azi, ca de obicei, cu o obsesie dezesperantă privind pe d-na Ledru, îmi era cu neputință

s-o pot asocia acelei imagini precise din misterul care contopeşte dublul principiu universal. Şi această incapacitate a mea se transforma într-un acid sentiment de aversiune pentru inofensiva mea vecină.

D-na Ledru n-avea copii ; asta, cel puţin, era ceva consolator. Nici o probă tangibilă a trecutului nu-şi interpunea sarcasmul ei. Desigur femeia asta primise cu calm fericirea şi suportase cu resemnare nenorocirea.

Avea poate sprijinul vreuneia din acele religii la care se reduc toate problemele vitale pentru a se uşura astfel sufletul de turburările lor ? Sau poate un lung atavism de existenţe simetrice, care îşi construiesc edificiul vieţii şi îl surpă ca pe un joc de cuburi, îi da această formulă ?

Avea mişcări tacticoase dar uşoare, două mîini puhabe dar neexpresive, înadins parcă făcute să mişte din loc obiectele cu gesturi pozitive şi îndemînatice. Două mîini care desigur ştiau în tot minutul ce vor şi nu se încurcau cu altele, uitate într-un gest ridicol la mijlocul drumului între idee şi scop, întrerupte de ademenirea cine ştie cărui vis de-o clipă — avea două mîini temperate, nu prea fierbinţi pe lucruri reci sau prea reci pe cele calde : două mîini cuminţi.

Lucra întotdeauna. Nu cred să-mi fi spus nimeni, dar e sigur că hotărîse să umple golul definitiv al existenţei cu această ocupaţie.

Ideea că respectă duminecile, ideea vidului ferial, îmi pricinuia, mie, o scurtă durere pe care ea poate n-o simţea niciodată.

Lucra cu croşetul subţire de os minuni albe ca zăpada, cu o lînă cum parcă nu mai văzusem alta, lucra boneţele cît pumnul, în golul căruia sclipeau parcă chipuri mici şi nevinovate, lucra jacheţele cu mînici de păpuşă în curba cărora simţeai viaţa braţului mic de carne trandafirie, aluatul crud şi plăpînd în care zi cu zi se va desăvîrşi fiinţa minunată a patimilor.

Şi mîinile ei cuminţi, de fată bătrînă, cu obrajii cam moi, cu ochii albaştri-spălăciţi, fără răsfrîngeri, ca nişte simple instrumente de înregistrare a lumii exterioare — mîinile ei puhave aveau un dar ciudat şi magic de a da contururi şi forme vii acelor miniaturale veşminte ale primei copilării, a evoca trupul fraged de petală şi gîngăvitul ciudat şi supărător în nedesluşirea lui, care nu e nici plîns, nici rîs, e şi durere şi bucurie şi gemăt şi cuvînt, e preludiul obscur al muzicei simţirilor viitoare.

Privind la d-na Ledru îmi abătuse şi mă plictisea curiozitatea : în ce fel putea ea înţelege pe Fedra, Macbeth, Electra, Othelo — pe cînd muzica din parc arunca o frază din turmentul unuia din acei eroi care au rupt zăgazul meschinelor echilibruri ale vieţii.

Eram hotărîtă însă să nu-mi tulbur cu nimic repaosul şi am acceptat cu o resemnare aproape simpatică prezenţa discretă a d-nei Ledru, care scotea din sacul ei de lucru, cu gesturi metodice, diferite unelte de os de care se servea cu o sistematică precizie şi calmă hărnicie, care, în zilele mele de nervozitate, avea darul să mă scoată din răbdare ca şi imuabilitatea barometrică a bunei sale dispoziţii.

Pe cele trei trepte de piatră ce scoborau în parc se urca acum, privind surîzătoare înapoi la copilaşul palid şi rahitic, imobilizat în tristul lui cărucior, cea mai delicioasă bunică ce poate fi sub soare, ocupaţia amoroasă de diletant şi artist a sufletului meu de romancier din zilele acelea de pace covîrşitoare : d-na M. — nume străin — soţia unui belgian, o romîncă de cea mai adorabilă specie.

Înaltă, elegantă, cu mersul uşor unduiat, oprit parcă cu voinţă de la mişcări precise, cu părul alb ce părea un lux, o cutezătoare cochetărie de femeie frumoasă, cu trăsături fine, cu ovalul bogat, cu gura întinsă într-un arc plăcut de un surîs imprecis ce se nuanţa după împrejurări, cu ochi strînşi pe pleoape, dar nespus de expresivi cînd uneori ţi se ţinteau drept în faţă. Avea un parfum de graţie şi mister, nu misterul existenţelor complicate, ci misterul vieţii sufleteşti adînci.

Părea a juca, cu o uşoară ironie şi cu acea perversă atracţie a tinereţii voluntar deghizate, un rol capricios de bunică.

Nevoia mea absolută de a-mi ocupa sufletul cu o pasiune inocentă îşi alesese de obiect pe aristocratica mea vecină, cu care dozam progresele printr-un salut, un cuvînt în treacăt, o mîngîiere dată copilului.

Studiul femeii mi-a părut totdeauna mai interesant decît al bărbatului, fiindcă la bărbați faci înconjurul faptelor și faptele sunt rareori prea interesante, pe cînd femeia are o rezervă bogată de material sufletesc, în căutarea căruia poți pleca într-o aventuroasă cercetare plină de surprize.

Cu un surîs foarte îndrăgostit am împins în fața mea un comod fotoliu de trestie, cel mai odihnitor, acel pe care și-l alegea ea de obicei.

Și d-na M. s-a așezat cu mișcările distrate ale cuiva care, cu o secundă înainte, nu știa că va lua hotărîrea de a sta acolo.

Farmec al gusturilor neînsemnate ! Obiceiuri mărunte ale ființelor ce îmi sunt dragi prin liberă alegere — obiceiuri pe care ni le așezăm pe veci în misteriosul tezaur al inimii !

Scaunul predilect pe care nimic și nimeni nu-l poate rupe în noi ! Colțul de odaie pe care nici o dărîmare nu-l poate nimici, pași pe nisip pe care nimic nu-i șterge, glas al cărui timbru sună ca un leit-motiv perpetuu, spirale de fum încremenite în alambicul suvenirii, mic patrimoniu impalpabil care fuge de sub lama neputincioasă a scalpelului, o dată cu problema vieții ! Ce frumoase și dulci cămine de odihnă au trecătorii oaspeți care au știut să rupă obstacolul dintre ei și noi, ce calde încăperi mobilate cu urmele lor îndrăgite și sărutate de gura dulce a amintirii !

Am vorbit d-nei M. de soare, de ploaie, de baie, de nepoțelul infirm și de simpatia mea feminină — un sentiment foarte fin, fiindcă o femeie, cînd poate admira sincer pe alta, are mijloace mai mari de a-i aprecia calitățile. Îi contemplam cu simpatie acea ciudată frumusețǎ de toamnă, parcă și mai delicată acum, cu tonurile de petale stinse ale feții, cu trupul admirabil sub văluri fumurii, coloare pe care o adoptase eleganța simplă și voluntar cernită a încîntătoarei femei ce părea că se înconjură de melancolia veșmintelor cenușii, pentru a armoniza cu delicatul apus al vieții.

D-na M., după o ultimă dezmierdare trimisă spre cărucior, a scos din sacul ei închis cu o ramă de argint vechi, cizelat într-o stranie emblemă de șopîrlă, a scos cu

mîini leneșe, ce păreau a cere odihnă, un obiect de artă mic ca o batistă fină. Zi după zi, cu gesturi ce păreau artificiale, înfigea în pînza argintie poezia mătăsurilor cu colori stinse, ca și mișcările încet voluptoase ale degetelor prelungi și pale, colori care păreau numai suflarea comprimată a unor colori prime, tot așa cum gesturile ei păreau expresia înăbușită a unei vieți mai puternice.

Lucra acum ca Penelopa un basm neisprăvit pe lumea unui patrat micuț de pînză argintie. Mîinile ei lungi, de care eram înamorată, mînuiau acul ca și cum ar fi săvîrșit un act umilitor pentru ele ; păreau făcute înadins să țină fildeșul unui evantaliu pe vreo pînză superbă din timpul Renașterii.

Ușa terasei se dete în lături și în costum prea evident sportiv, cu o rachetă în mînă, apăru cea mai modernă fată a stațiunii care se afla, din cauza unei schimbări de program, în fața unei lungi după-amiezi de plictiseală.

Specimenul acesta de „fecioare tari“ îmi plac tot așa de puțin ca ingenuele falsificate. În genere socotesc epoca dintre adolescența melancolică sau zburdalnică a fetei și pînă la căsătorie ca una din fazele cele mai puțin avantajoase ale evoluției feminine, ca una din situațiile cele mai false ale femeii în societate și mai ales ca un rol greu de ținut.

Eu, cu o dureroasă perfecție de exagerare a sensibilității, am avut totdeauna în faza asta o jenă pentru ceea ce ignoram din viață și o stînjenire, din obscurul ei presentiment, față de acei care știau ce cer de la mine. O infirmitate în a cărei speculă nu m-am complăcut ca turma, o nedesăvîrșire tranzitorie, un obstacol între cîmpul luminos al înțelegerii și mine, ceva ca o prismă de reformare a cunoștinței și, în cele mai bune minute, o aromire lîncedă sau noțiunea unei boli trecătoare. Acele care adoptă, pentru trecerea acestei dezavantajoase punți, atitudini masculine, sfruntare gălăgioasă, sporturi violente și flirturi, îmi sunt cu atît mai inamice cu cît lucrează la distrugerea sacrei *feminității,* a farmecelor ei fragile, prin abdicarea puterii ce rezidă în însăși slăbiciunea feminină, care e ca o coardă subțire, mereu întinsă, gata să se rupă, dar — prin elasticitatea ei — pururi învingătoare.

Patru femei la un loc, dintre cari cea mai tînără, într-un fel oarecare, era „Mamina“ — așa o chema cu pasiune copilul bolnav.

O tăcere aproape neîntreruptă deocamdată, pînă se dedau mîinile pe rostul lucrului, pînă se legau firele deosebite și depărtate în drumurile lor, a unor ființe adunate acolo de întîmplare, în acea relativă familiaritate dintre locuitorii aceluiași coridor de hotel.

Patru femei la lucru — patru femei la vorbă, natură împrejur și oameni în preajmă.

Departe alte locuri și alte lumi, dublele peisaje prezente și absente ale orizonturilor dinăuntru și dinafara noastră.

Lucrul acela de mînă mai tîrziu va cuprinde în arcuirea frunzelor de palide mătăsuri, în moartele petale de ibrișinuri carminate, tot ce era în preajma ochilor și în mișcarea sufletelor din clipele acelea.

Oameni, drumuri, frunze, cuvinte, le va închide impulsul mînii. Acel petic de lucru fără viață va conține chipurile ce ne-au trecut pe dinainte și au pătruns prin oglinda ochilor la cîrma degetelor care îndreptau firul, trecătorii potecilor și ai minții vor fi în fiecare punct mai apăsat și tot așa și nepăsarea de ei.

În cugetarea liniilor trase de acul ușor, în slova firului destrămat de mătasă translucidă, în curba arabescurilor vor fi toți și toate, cîți au trăit, odată cu noi și împrejurul nostru, minutele de atunci. Uitat în fund de casetă, nepoții vor azvîrli cu mîini disprețuitoare peticul învechit și nu vor ști că frunzăresc un pumn de viață.

Apoi poate vor rămîne visători deodată, fiindcă au atins un talisman, și prin ei a trecut sufletul subtil al lucrurilor moarte...

Un automobil luxos se opri fără zgomot și din el coborî cu un aer răutăcios și plictisit, înaltă și prea robustă, o doamnă din acele de al căror nume sunt legate multe aventuri adevărate și tot atîtea legende — tot ce e petrecere, zgomot și scandal pe o scară mare și la un diapazon aproape impunător. Ne-am uitat deodată după dînsa ; a trecut ducînd cu ea tot vidul vieților zgomotoase și zadarnice.

Și tăcerea plăcută, comunicativă, continua între noi. Se topeau în acea tăcere toate micile piedici, mureau în ea

încet toate disentimentele, se fabrica scurt și provizor unul din momentele de coeziune perfectă, cînd totul concură. Era mic scopul acestei lucrări frumoase și rare... Ce puternic trebuie să fie farmecul acestei pline armonii între „doi“ și pe alte drumuri ale sufletului !

Era acum unul din acele ceasuri „între femei“, asemeni conversațiilor de după cină, la țigară, între bărbați, cînd, printre rotogoale de fum se desprind, cad, se rostogolesc între ei cuvinte rare, glumețe, pînă se intețesc în povestiri plăcute și spirituale, ușoare și vesele. Nu ora istorioarelor obscene cu rîsuri apăsate, a digestiilor greoaie, a grosolanelor indiscreții din ajun, nu ora cînd se scurge drojdia brutală, ci ora cînd, subțiri și transparente ca fumul, amintirile vin, amintiri de clipe plăcute, învăluite de norul lor albastru, în cețe melancolice.

Am spus cu glas tare observația mea, invidiind privilejul țigării masculine, pe care fumatul feminin nu-l înlocuiește, gest unic, atribut de manifestări psicologice exclusiv bărbătești.

Tăcerea d-nei Ledru era afirmativă. Miss Mary, fata modernă, aprobă energic, iar frumoasa bunicuță a lui Săndel lăsă să cadă cu vocea ei armonioasă o reflecție încurăjătoare : „Da, așa e ! zicea Mamina. Cine nu-și amintește plăcut de gestul acesta ? Cine nu a fost măcar o dată agreabil oprit din orbirea ce avem pentru faptele mărunte ale vieții, de această atitudine masculină ? Cine nu poate evoca, cu o ușoară tremurare a undelor de sînge pe rîurile lui liniștite, un tată, un bunic, un frate, un prieten, un trecător pe dinainte-ne în ceasul de care vorbești?“

Mîna dusă cu un gest familiar și propriu, distrat și instinctiv... o privire aruncată tovarășei acum prinsă între degete. Cînd o aprinde a dat scînteie acelei mici rezerve de simțire masculină mereu comprimată. Se stinge și reîncepe gestul.

S-a și desinat un episod, o povestire. Le simți acolo pe buzele ce nu pot vorbi și trag primul fum, le simți în degetele ce aruncă chibritul... s-au urcat în ochi, știi că melodia lor pe acompaniamentul aromitoarei buruiene se cîntă și că precis, vesel, deghizat, trunchiat, anecdota sau suvenirea va veni. Între două fumuri se strecoară ceea ce nu s-a pronunțat.

Fumul pare a pune o distanță între cuvinte, a le aburi tăria. Cu cenușa se scutură regretul... Și cînd o sting mîinile ce le știi, cu gestul încă viu în tine, cînd o sting brusc, arsă pînă la buze ca un amor istovit, sau oprită la jumătate ca o dorință neîmplinită, sau aproape întreagă ca un pahar voluptos luat brusc de la gură — moare acolo, strivită pe ea, o mică porție din acea prea avară substanță a cărnii sufletului masculin.

— Cu toate acestea, reluai eu, femeile au și ele un contingent de amintiri, de la catalogul aventurilor doamnei de adineaori, pînă la suvenirile pe care cele mai pure vieți nu pot, de-a lungul drumurilor celor mai clare, să nu le cuprindă.

Ochii migdalați ai frumoasei mele păreau mai copleșiți și lumina lor albastră mai sumbră. Domnișoara Mary, cu o mișcare băiețească, se așeză călare pe scăunel ; desină în aer gestul de a aprinde o țigară inexistentă și mimica ei ștrengărească reproduse așa de bine procedarea unuia sau altuia, încît un împătrit rîs urmă pantomima ei, rîs în care se distingea, ca o muzică, tremurul argintiu și învăluit al vocii Maminei. Era astfel între trupul, privirea, mișcarea și glasul ei o concordanță perfectă, care reda impresia unei scînteietoare expansiuni, înăbușite sub vălul voinții : părea acum a căuta ceva în perspectiva orizonturilor dinăuntru și, cu acel farmec tînăr cu care te apropia cînd vrea să se dăruiască, pentru ca apoi să-și reia fără greutate rezerva ei cam mîndră, ne declară, ca cineva care nu găsește ce caută :

— Nu-mi aduc aminte de nimic... Sunt o femeie fără aventuri, o femeie foarte săracă.

Sfîrșitul aleei de plimbare a parcului se prelungea pînă în marginea terasei, călca aproape pe proprietatea noastră și turbura, cu ecoul muzicei amorțit de plantație și cu murmurul mulțimii, liniștea domeniului nostru exclusiv.

Cîțiva inși își prelungeau plimbarea în grupuri pînă lîngă noi, cei mai mulți se întorceau de la mijlocul aleei unde roia o mulțime în care nuanțele vii ale modei feminine din anul acela dădeau ochilor, de departe, o impresie înveselitoare de cîmp smălțat de flori aprinse. Cum trecătorii se încrucișau fără ca vorbele lor s-ajungă pînă la noi, am spus :

— Nici eu nu găsesc nimic de povestit ; dar eu sunt din acele ființe care privesc numai cum trăiesc ceilalți. Am purtat mereu pe nas acei ochelari cu care te uiți la alții și n-am băgat de seamă ce mi se întîmplă mie. Aș putea mai ușor să vă spun, cu experiența mea de privitor, că dama cu pălărie neagră și rochie albă e în afinitate simpatică cu jacheta cu careuri mici și pălărie moale, după simptome imperceptibile de privire și după armonia involuntară a pașilor, care se încrucișează la plimbare în același loc, decît aș putea să vă istorisesc ceva personal. Am un deficit colosal de existență. [1]

— Noroc că ai băgat de seamă la timp ! interveni Mary, schițînd cu artă dezlipirea voluptoasă a unei țigări de sub o buză glabră sau o musteață inexistentă.

D-na Ledru, cu ochii ei strînși de mioapă, își îmbrăcase pumnul cu o scufiță de lînă albă, în puful căreia părea a nu fi umblat niciodată mîini omenești și fața ei inexpresivă, în loc de a reflecta emoțiile maternității, calcula serios locul unde suveica fină trebuia să treacă bridul de panglică. D-na Ledru lucra astfel neobosit pentru un dispensar de copii, cele mai miniaturale, cele mai fragede, cele mai sugestive veștminte, evocîndu-mi mereu, ca la început, carnea pufoasă și trandafirie a floarei gingașe ce e trupul micei ființe omenești. Bonetul dispăru ca un fulg în miraculosul sac și un ghem de lînă pală, ca rozele extenuate, își desfășură firul moale pe degetele ei vrăjite.

— Poveștile ochilor și păcatul lor ! Iată o colecție de aventuri și suvenire în vagul cărora nu s-a legiferat încă — zise Mamina.

D-na Ledru lucra. Mary lăsă repede mîna cu țigara de-a lungul fustei albe și ridică capul ei insolent cu o curiozitate. Îmi suspendasem răsuflarea, ca nu cumva să sperie capricioasa mimoză a expansiunii d-nei M.

Povestea ochilor ! Ai mei se aprinseseră de desfătare sub pleoapele ipocrit lăsate ca perdelele unui cuib de amor. Poveștile ochilor !

— Nu se pot prinde, nu se pot spune, zise ea lăsînd să-i cadă lucrul pe brațe. Sunt ca inelele de soare, ca fluturii de lumină, ca evaporarea de parfumuri ! Știm cu toții ce e privirea, cu nenumăratele ei puteri de jocuri și nuanțe, dar cum să o transpui în cuvinte ! Frumusețea ei

enormă e tocmai această supremă liberare de sub orice dominaţie.

O bruscă suspensie curmă ca un suspin ideea. La toate patru, mîinile ne-au tremurat la fel, împungînd alături, cu un gînd gemen pentru ochii stinşi, care nu mai pot nici privi, nici primi privirea.

— E de altfel la mine o predestinare, urmă d-na M. Pentru ce, de la început, de întotdeauna, aceeaşi formă mă urmăreşte necontenit? Aceeaşi formă de dorinţi mute, de vorbe clare dar neexprimate, de iubiri născute, crescute, ajunse la puteri enorme şi agonizate în mirajul impalpabil al ochilor feluriţi. De ce această formă de basme neliniştitoare, de-a lungul vieţii mele clare?

Eram abia de unsprezece ani cînd persecuţia unei perechi de ochi m-a silit să-i descoper. Erau foarte crunţi şi ficşi şi exprimau o perseverenţă pe care poate n-am mai întîlnit-o de atunci, o violenţă rea, care-mi da un nestăpînit sentiment de frică, ce nu s-a risipit niciodată. Ochii aparţineau unui băiat ceva mai mare decît mine. După un timp i-am găsit statornici şi obsedanţi oriunde ridicam pe ai mei. Am căutat să aflu cine mi-e duşmanul. Mie, cea inofensivă şi blîndă de atunci, amorul mi se arăta ca un inamic şi în formă demonică, în principiul lui satanic, în loc să ia dulcile înfăţişări ale ademenitorului Cupidon. Şi dacă, parcurgînd drumul ochilor, fac o cercetare — treptat şi pînă la urmă, toţi acei cari m-au reţinut cu puteri mai mari îmi apar tot astfel. Ca şi cum fragila fiinţă feminină e făcută să nască şi să crească în bărbat o otravă nemiloasă, în care fundamentul adevărat al idealizatei iubiri ar fi o neîndurată luptă de ură! Persecutorul meu, pe care în limbajul obişnuit ar trebui să-l numesc micul meu amorez, era un caracter rebel: inteligent, dar certat cu orice disciplină; era ceea ce se cheamă un soi rău şi privilegiile părinteşti nu aveau aproape nici o putere ca să înfrîngă acea natură de apostat.

Un ciudat amestec de mîndrie pentru o cucerire aşa de importantă şi de dificilă, un fel de oroare şi o frică nedesluşită şi grozavă îmi stricau orice plimbare, îmi omorau jocurile, liniştea, somnul meu paşnic de copil timid şi visător. Mi se pare şi acum miraculos cum orice mişcare, orice proiect, orice loc unde mă duceam îi erau cunoscute. Voia

de a respira în curte, de a deschide un geam, îmi era interzisă, fără ca să nu scap din mîini perdeaua sau să mă albesc ca o pînză fiindcă, lipit de un felinar sau de un zid opus, stăpînul ochilor bine cunoscuţi şi temuţi, fixaţi cu o răbdare neobosită, era acolo. În gluga pelerinei mele mici de şcolăriţă găseam o floare; cînd prînzeam în pavilionul grădinii alta mă izbea, aspră şi dureroasă, în obraz; de pe învelitorile caselor [2], de prin locurile virane, aceeaşi urmărire de dezmierdătoare inimiciţie încăpăţînată. Mă treceau lacrimile adesea. Cunoşteam bătăile de inimă dezordonate ale celor ce duc duelurile obscure ale persecuţiei şi existenţa mea, involuntar, se transforma într-o tragedie mută şi inexorabilă. Chiar dacă ruşinosul copil ce eram, al cărui vocabular nu ar fi putut cuprinde şi pronunţa, fără să moară mai bine, cuvintele ce puteau, bine-rău, exprima această întîmplare — aş fi vrut să mă spovedesc cuiva, ce era să spun?

Evitam cu spaimă acea privire şi uneori, zicîndu-mi că e laş, puneam ochii cu cît puteam mai mult curaj şi indiferenţă pe ai persecutorului meu.

Ciudat băiat! În acele rare momente, care probabil erau în nebunia lui clipe de supremă fericire, n-aş putea descrie ce imens de simţiri şi înţelesuri se adîncea în apa lor neagră, ce părea un ocean amar şi pasionat, în care te înecai fără putere şi fără opunere.

Cruntă, perfidă, scîrboasă, perversă, ironică, brutală, neruşinată — toate formele răului le avea acea privire, cînd mă feream de ea şi, cînd rareori îi dam ce-mi cerea, pe a mea, nu se poate descrie frumuseţea ei întunecată, mulţumirea ei pătimaşă şi tristă, recunoştinţa violentă, adoraţia, supunerea, sclavia, domesticirea puiului ciudat de tigru, născut din cine ştie ce impresii şi atavisme, dintr-o pereche de negustori bulgari înavuţiţi.

Dar mai conţineau, cu o expresivitate şi cu o elocinţă grozavă, toată dorinţa pozitivă, tot ce secretul final al chemării „omului", pe care precocitatea lui, accentuată, o trimitea, în formă de insuportabilă presimţire, inocenţei mele absolute. Pentru pasta crudă ce eram, era prea timpuriu contractul unui astfel de sentiment brutal.

Ani întregi am crescut sub această împovărătoare dragoste. Ai mei văzuseră şi ei această ciudată umbră ce se

ţinea de paşii noştri. Privirile severe, o incontestabilă autoritate, apoi mijloace de represiune şi de constrîngere, nimic nu a putut învinge această mică voinţă de fier, care atingea extrema limită dintre raţiune şi nebunie. Tocmai acum mă întreb: să-mi fi făcut, proaspătă cum eram, această iubire bizară o mai mare impresie decît cred? Să fi căpătat şi păstrat de atunci o concepţie prea orgolioasă şi prea pretenţioasă a iubirii ?... Toţi ochii care au trecut mai tîrziu, să nu-şi fi putut scobori poveştile lor pe buze, fiindcă ceva arbitrar din mine le respingea, găsindu-le prea mici ?... Să fi cerut eu probe prea tari, încercări prea grele, perseverenţe prea lungi, cantităţi prea enorme de timp şi sentiment, din cauza acestui caz care-mi crease o măsură exagerată de ceea ce se poate cere cuiva şi de ce mi se putea da ?...

Am întrerupt tăcerea ei, întrebătoare şi melancolică ca şi umbra de nor care a proiectat pe terasă un întuneric de brazi. Am întrerupt-o cu o ciudată patimă :

— Nu, doamnă ! Numai o urmărire aşa neobosită statorniceşte o clarificare, o certitudine a voinţii masculine, demnă de unele daruri. Cine are mult de dat nu poate da uşor. Micul d-tale adorator a găsit instinctiv măsurile de ofrandă şi cucerire ce-ţi trebuiau.

Dar Mamina se întreba mereu, tăcînd...

Pe urmă s-a roşit brusc. Sub albul mat al pielii, sîngele ei da un val estompat, apoi aceeaşi impresie dinăuntru a lăsat-o palä.

— Da, poate... Dacă aş fi întîlnit mai tîrziu o voinţă... Aşa, nenumăraţi ca un neîntrerupt lanţ de licurici pe cele două laturi ale drumului meu, văd, cînd caut amintiri, numai „ochii". Cutezători şi fugari, insinuanţi, întrebători, timizi, admiratori, linguşitori cu făgăduieli, cu rugi, aşternînd dinainte-mi — în scurte luciri — covoare ţesute cu izvoade felurite, ca nişte iluzorii negustori de fanstasme topite în lichida aburire a pupilei. Printre ei, rari, cînd nu mă pot opri, văd farul orbitor ca o devorantă prăpastie a unor priviri stăpînitoare. Farul de la care m-am smuls, trecînd înainte pe drumul meu, cu chenar de priviri nenumărate [3]. Faruri ! ochi în care s-ar fi orbit ai mei pentru

totdeauna, lăsîndu-mă fără privire, sau cu soarta de a nu mai vedea niciodată decît cu ochii altuia.

Poate că nu am făcut rău !...

Şi d-na Ledru împletea mereu. Mary, cu mîna care ţinea ţigara departe în aer, cu capul dat pe spate, urmărea cu atenţie o lungă spirală de fum imaginar.

II

— O poveste a ochilor ! Găsesc eu vreuna ?

Cum ziceam, cred că vieţile cele mai cenuşii, mai palide, mai sterpe ca şi cele mai senine au totuşi, uneori măcar, presimţirea lucrurilor ce li s-ar fi putut întîmpla. Nu e nimeni căruia, schimbîndu-i-se un singur resort la macazul existenţei, să nu fi putut fi pus deodată în faţa unor împrejurări violente.

Un locuitor din Louvain, un paşnic belgian, un metodic cetăţean, instrument banal de mediocritate civilizată. Toată viaţa lui e un drum bine pavat, curat, spălat pe pietrele lui cenuşii, ca şi casele tihnitei Belgii... şi deodată împrejurări fac din el un erou, şi din viaţa lui, care părea destinată unei îndrumări calculate cu milimetru, o zbuciumată, o vijelioasă aventură.

Vin cutremure care pun omul cel mai banal în faţa adevăratei vieţi. Trebuie să fie dureroasă încordarea forţelor lui mici ca să se poată înălţa pînă la puterea evenimentelor... Dar mai cumplit să simţi în tine energii flămînde, cari strigă şi cheamă viaţa, şi să rămînă pe veci paralizate din lipsa de împrejurări [4].

Departe, ca printr-o pînză, uneori mai clar şi uneori aşa de aproape că tresare ca şi atinsă de ele, trec pe dinaintea unei femei ce stă închisă în cetatea zadarului, trec posibilităţile.

Ele sunt la mine aşa de învăluite, aşa de vagi, încît nu-mi recheamă decît imagini imprecise.

Din toate aceste treceri de lumini pe lumina primă, şi de umbre în umbra fundală, mi-a rămas întipărit, cu un amestec de scîrbă, de teamă, de straniu şi de violenţă, un caz foarte caracteristic într-un fel oarecare.

Şedeam în oraşul P., oraş de provincie mai curăţel ca multe. O gară veche şi mare. O piaţă în faţa ei, din ea două alei de plopi ce apucau spre lături ; o arteră de stradă largă şi plantată, cu aspect de mic bulevard care ducea în centru, străzi mai dosnice în rază şi incinta mahalalelor strînse care cercuiau tîrgul. În centru o piaţă cu clădiri vechi ; strada comercială scurtă şi fără nici o animaţie ; un edificiu superb de arhitectură căzut exact în mijlocul oraşului, ca din lună, cu turnul lui ca un minaret, cu pendula mare care măsura ore plictisitoare deasupra oraşului cu viaţă puţină. Case bune, trotuare frumoase. Seara lumină proastă, cernută încă printre pomi deşi. În general un lux de plantaţie care iarna desfrunzea trist oraşul. O episcopie veche cu aere de mînăstire şi de părăsire în acord cu evlavia obosită a enoriaşilor, şi un bulevard minunat, larg, aerat, însorit, legat cu o şosea frumoasă, mărginită de aşternuturi de gazon veşnic primăvăratic, fraged, nou, umed, cu boschete de liliac, cu privighetori ; cu tei din belşug cari otrăveau Maiul[5] cu parfumuri tari, tei ale căror crengi înflorite cu două feluri de ciorchini aurii, se întindeau pînă la mîinile trecătorilor şi le lăsau, nevrut, între degete, îmbătătorul talisman a două steluţe sau a unei crenguţe poleite ; crîng cu mărgărite mari, largi, ale căror frunze albe spuneau desluşit : „mult, puţin... la nebunie"... Natura de-abia delicat dezmierdată de mîna omenească. Pe urmă pădurea-parc... flori... bănci... alee, lac, grotă improvizată, fauni de teracotă şi statui equestre de ipsosuri ruginite închipuind bronzul, sau mucezite ca fierul, care nu reuşeau să urîţească glorioasa simfonie verde şi, mai în fund, drumul îngust cît două trăsuri alături spre inima pădurii, sub povara pomilor, unde aerul se schimba, se împrospăta brusc şi unde o fericire nouă te spăla fără vrere de orice necaz. Miez de pădure.

În tîrgul ăsta am stat cîţiva ani. Făcînd o clasare a vremurilor mele după localităţi, e tocmai timpul şi locul de trecere între inconştienţa de mine sub micimea împrejurărilor mele, şi deşteptarea vie, dureroasă, tumultoasă a fiinţei interioare. Sunt florile vieţii mele lăuntrice. Întîi ceţoase, apoi tremurătoare de lumini nesigure, rumenite de presimţirea depărtată a soarelui, orbite de lumina lui încă necunoscută. Un timp de tranziţie.

Aveam casa pe una din străzile frumoase cu zid verde de pomi ce-i mohorau pe o parte vederea. Mi-aduc aminte cu preciziune şi indiferenţă de scara majestoasă, cu pretenţii de coloane dorice.

Peste drum, vecini şi o gură de apă. Aşa era acolo. Apă rea de puţuri şi la distanţă guri de apă bună, din crîngul cel frumos, pentru incendiu şi pentru nevoia edilitară de a stinge praful abundent.

Într-o zi, la ceasul greoi, la ceasul vid cînd ţi-e capul apăsat şi plictiseala uscată a verii aşternută peste tot, am tras storul de zăbrele şi m-am uitat cum scot apă cu tubul de cauciuc pompele greoaie de stropit. Una... două... trei... mari, înalte, cenuşii, cu pîntec rotund ; cu cai puternici cu gîturile groase, cu picioarele oble şi tari. A doua zi, a treia, venea, se vede, cam la aceeaşi oră rostul să trag, peste arsura nesuferită a soarelui, perdeaua. Şi stam cu mîna pe sfoară un moment, mă distram privind pompele.

Odată, ochii mei traşi ca de o chemare, s-au ridicat spre acei cari, sus, pe un scăunel de fier, în vîrful sacalelor mînau caii de pe o capră suspendată. Erau oameni, bieţi oameni care dormitau moleşiţi de lene şi căldură pînă ce, cu încetul, prin cauciucul gros se umplea pompa.

Erau acolo verile foarte calde, secetoase, fierbinţi ca o ediţie atenuată a climelor deprimante din colonii.

Cînd pompele erau pline, auzeam un zgomot de capac închis, glasul silnic al omului scotea un mormăit şi apoi porneau încet ; din sita lor se scurgeau stropi iscodind ţărîna, pe urmă auzeam cum au dat drumul, şi evantaliul de apă scornea, apoi murdărea praful gros. Stropeau.

Mai rămăsese una acum, trasă la canal. Îmi propusesem, cu acele gînduri strîmte, cu acele distracţii stupide ce ne creem uneori : „cînd va fi gata şi asta, plec de la fereastră". Plec, unde ? În casă pe vreun scaun, căzută ca de plumb, sau pe vreun colţ de canapea ca o stană de piatră. Aşa erau atunci tîrgul, ceasul, drumul şi creierul meu, adormite de acel somn treaz, mai lînced ca somnul adevărat.

Căruţa de fier greoaie pe care descifram o firmă englezească şi „London" în litere mari, negre, nu mai pleca. M-am uitat sus pe scaunul cel strivit al caprei. Dormea, se vede, omul... Dar nu.

Prin perdeaua de soare prăfuit am văzut doi ochi care aveau o expresie ciudată, neaşteptată, care-ţi dau gestul de a te şterge tu la ochi, de a trece mîna pe frunte. Şi ceea ce priveau — eram eu.

Am scăpat şnurul perdelei şi storul s-a trîntit cu ciocnet de lamèle. Printre zăbrelele lui, la adăpostul primejdiei neaşteptate, vedeam omul. Un chip hidos, ce nu era chip aproape, cu părul smuls, cu faţa păroasă şi neregulată, cu gîtul şi pieptul goale şi negre, cu cămaşa pămîntie şi cu un simulacru de haine ce atîrnau în zdrenţe.

Un fioros cerşetor, un „gueux" de drumul mare, cu ameninţarea, cu crima acelei priviri, şi dacă nu ar mai fi avut-o — o biată mizerabilă, netrebnică creatură, un milog, una din acele ruşini ale societăţii, dar mai ales ale creaţiunii.

Cum primeau, cum lăsau pe astfel de oameni liberi, salariaţi ? — trebuie să mă fi întrebat vag — dar mai ales nu cugetam nimic ; idei, senzaţii erau ceva acum amorţit, lipsit de nobleţa şi de libertatea gîndirii.

Şi omul ţinea ochii neclintit pe geamul dinapoia căruia nu mă mai puteau vedea. Chipul acela, care n-avea trăsături, nici linii ale feţei, era ceva murdar, animalic, cu acea privire care, ca un foc sinistru, licărea în întunericul ei dezordonat, şi asupra înţelesului căreia nu mai era îndoială...

Deşi băgam de seamă pentru întîia oară, era sigur că trebuie să fi fost zile multe de cînd pîndea acolo... şi o revoltă grozavă mă cuprindea de această nemernică urmărire.

Sunt lucruri sigure, mai reale ca orice dovadă, ca orice cuvînt, totuşi ştiindu-le cu o mie de părţi din noi, rămîne o miime de dubiu. „Nu e oare numai o părere ?" Dubiul ăsta reprezintă dorinţa noastră poate de a ne înşela, speranţa fragilă împotriva răului şi protestarea penibilă împotriva sarcasmului adevărurilor mute. Agăţată de această îndoială, am căutat zilele următoare să mă conving că aiurez. Am regăsit categorici, persistenţi, ochii pironiţi, plimbaţi ca două felinare de iad, după paşii mei ori în ce parte a casei, a curţii, mă duceam. Fixitatea lor neclintită, un fel de voinţă latentă şi stupidă, depăşea orice închipuire. A mai crede că mă înşel era absurd. Mici, ascunşi sub stuful sprîncenelor, pe acea monstruozitate care se apropia de chipul omenesc, aveau un fel de pozitivă conştiinţă obscură, cuprindeau puţinul uman din fiinţa aceea şi întreg instinctul animalic, într-o putere, într-o încordare spăimîntătoare.

În adevăr nu poţi, fără ridicol sau stîngăcie, povesti ceea ce pot oglindi ochii, ceea ce nu e, dar este totuşi...

Mărturisirile cele mai clare, afirmările cele mai pozitive, tăgăduite de buze, neîngăduite de raţiune, apar în privire. În ochii vreunui criminal împotriva căruia nu se pot găsi probe dar pe care îl copleşeşte evidenţa prezumţiilor, acea voce a adevărului, mută şi elocventă, străluceşte batjocoritoare o clipă, ca o revanşă a legilor şi canoanelor. Mărturisire neîndoiasă a crimei care scapă de sub pedeapsă.

Ce neliniştitor mister adună astfel, din miraculosul mecanism al fiinţei, această superlativă putere în fluidul unui reflex, unui miraj — şi el impalpabil — a cărui cercetare, ca atîtea altele, rîde ironic de „ceea ce se poate şti"?

Acum gîndesc toate astea. Atunci stam ca prinsă într-un cerc apăsător sub impresia unei frici nelămurite, unei ruşini imprecise, unei scîrbe violente şi unei involuntare curiozităţi.

La miezul acela fierbinte al zilei, pe trupul jilav de căldură, un fior de frig mă scutura umezindu-mi pielea cu o răceală de spaimă.

De multe ori mă ascundeam, şi alteori protestam împotriva mea, mă certam cu mine, vream să-mi probez că visez.

Eram în casa mea, în curtea mea, în plină zi, în mijlocul oraşului, între oameni.

Nu se petrecea nimic. Un schilav zdrenţeros, holbat cu idioţenie, sta mizerabil pe capra unei turbine. Astea erau faptele. Orice-ai fi spus în afară de asta era absurd, nebunie.

Dar eu trăiam clipe de spaimă.

Dacă prin pustiu mi-ar fi ieşit înainte un tigru, aş fi avut pozitivul sentiment al morţii, simţirea specială că voi fi peste un moment hrana bestiei. Era mai mult, mai rău ceea ce aşteptam acum. Era tigrul, dar, printr-o aberaţiune, degenerat de la primitiva nevoie a hranei, într-o

depravare obscură a foamei, care punea în apropierea mea o brutală, o bestială tragedie. De cînd știam, știa și cellalt că-i cunosc existența.

Ideile în capul acela erau simple, primitive, lente și adînci ca cuiele. Pe cînd mă mișcam cu gesturile obișnuite, oarecare, mi se părea deodată că labe late de fiară mă alungă din urmă.

O atmosferă de peșteră, ceva din suflarea grea a vizuinilor, rînceda duhnire a hirsutei vietăți, rămînea toată ziua pe mine, împrejurul meu.

Și ceea ce rămîne în adevăr interesant e că discern perfect că nu din mine, din imaginație, din nervozitatea mea erau acele impresii, ci dinafară, din capcana unei reale primejdii și prezențe. Haina mea subțire de vară părea spartă pretutindeni de ochii pîngăritori.

Înapoia lor nu exista imaginație, evocare, nici chiar embrionară. Cred și acum că puterea lor de vedere, „construcția“ lor, putea rupe adăpostul vestmîntului. Eram așa cum s-ar găsi fiecare din noi cînd, știu eu ce dezastre, ce împrejurări violente i-ar sfîșia hainele în plină lumină, i-ar dezveli cu ultraj prin batjocoră și violentare corpul, ale cărui două singure nobleți sunt vestmîntul sau nuditatea întreagă.

În visul ăsta urît, în obsesia asta josnică, cu simțirea unui oprobiu, cu o complicitate iresponsabilă, mă învîrteam în ocupațiile de toată ziua care acum îmi păreau tot așa de neînsemnate, cum trebuie să pară unui ciclon efortul culturii unui lan devastat.

Cum de nu era vizibilă oricui ciudățenia mea? Aș fi voit să mă întrebe, să-mi smulgă, să-mi ghicească cineva truda, ca să scap de asfixia hidosului secret. Ființa mea cerea, invoca, se frîngea în așteptarea unui ajutor neprevăzut. Noaptea nu mai dormeam. Auzeam cel mai mic zgomot. Zgomote de acelea pe cari urechi neascuțite, de groază și de veghe, le contestă cu revoltătorul: „ți se pare“.

Cunoșteam lupta pe care o cunosc exploratorii locurilor virgine, lupta de pîndă și de spaimă cu toate primejdiile nelămurite ce mișună în fauna oribilă a atacului nocturn, între om și natură.

Mi se năluceau mîini păroase lunecînd de-a lungul zidului; închideam ochii ca să nu-mi apară figura hidoasă cu ochii grozavi, în sticla ferestrei.

Și nu era halucinare, era presimțirea, traducerea în imagini a deslușitei priviri, a nedeslușitelor gînduri.

Uneori nu mai puteam suporta tăcerea. Vream un sfat, un ajutor sau cel puțin evacuarea poverii în cuvinte. Cum să spui, fără să te ungi cu noroiul vorbelor tale, fără să dai altora o repulsiune prin împărtășirea acestei mizerii nelămurite?

Această fioroasă aventură nu putea ieși din tăcere, din taină, din noaptea ei nemernică.

Uneori, cînd mergeam pe străzi, încrucișam temuta și greoaia căruță. Simțeam un clește în creștet, în ceafă, în frunte. Dar mă simțeam mai curajoasă, mai apărată, sub aspectul așa de schimbat, mai ales pentru o așa ființă, a toaletei felurite. Fără ezitare, oriunde, ochii mă recunoșteau, și fără nici o disimulare, cu ignoranța totală a oricărei bariere sociale, cu lipsa oricărei frici, cu inconștiența brută și calmă a unei adevărate bestii de pădure, mă priveau cu aceeași persecuție, cu același animalic și insuportabil fel cu care leii, uneori în circuri, își aleg vreo făptură din public, pentru a-i aduce omagiul crunt și supunerea fioroasă a Instinctului.

Părea că se ascunde, sub pielea lui murdară, un lup și nu i se văd decît ochii, caverna mizerabilă a ochilor lui de cerșetor.

În nemișcata, în stupida ființă grămădită sub zdrențe, simțeam cum se învîrtește, cum ocolește, cum se rotește fiara. Și ca un pachet zdrențeros, jigania ceea, cu o singură lumină — ochii — sta înțelenită în acea putere de voință, cînd ceva imperios, rău, violent, scîrbos se pregătește în laboratorul josnic al ființei.

Nu mai știu cînd am scăpat de năpasta asta apăsătoare. A dispărut într-o zi ciudata bestie omenească de pe greoaia căruță și de pe perspectiva vieții mele. Trebuie să fi simțit atunci ceea ce simte un om cînd i se scot cătușele — o liberare umilită și fără bucurie, ce nu cutează a crede încă în realitatea ei și păstrează cîtva timp urmele și chiar apăsarea lor.

S-a luat cu încetul broboada asta de murdărie, s-a limpezit aerul şi presimţirea vieţii sălbatice a primelor vietăţi şi a naturii a pierit, lăsînd loc micei existenţe.

Cînd îmi aduc aminte, îmi pare că am cunoscut iubirea ciudată a unei fiare, atît era de puţin deasupra animalităţii acea creatură degradată. Mă simt amestecată în unul din acele basme, cu dihănii mitice, iubind femei legendare.

. . . .

Povestisem cu ochii ţintiţi pe un cerc de soare care se muta cu colori felurite de-a lungul balustradei de piatră, şi nu cutezam să ridic ochii ; o ură, o duşmănie, o revoltă repulsivă erau pregătite în mine, împotriva celei mai mici mişcări, unei umbre de privire, celui mai slab cuvînt de neîncredere sau mirare.

Spusesem ceea ce nu se spune[6] ! Acel adevăr puternic în care rar ni se arată faţa hidoasă a vreunei dumnezeiri adverse ; şi orice ironie, orice meschină discuţie, orice obiecţie măruntă deveneau crime împotriva acelui acord de împrejurări, care alături de aceste trei străine, dezlegase glasul unei povestiri, asemeni graiului unei fîntîni blestemate.

Circumferenţa de soare, acum dispărută la marginea coloanei, îşi înmulţea cercurile ei în colori de prismă solară în ochii mei osteniţi de fixare.

Am ridicat capul cu un gest care mi-a părut că face zgomot. Terasa era tăiată drept în două de o diagonală de umbră.

Cu croşetul înfipt în lînă şi cu lucrul rezemat pe genunchi, nemişcată şi cu un aer ingrijat, şedea d-na Ledru ; Mary, cu mîinile apucate de marginea scăunelului, părea a nu simţi că ţigara îi arde degetele. Mamina era palidă ca un crin şi bogata ramificare a venulelor sub transparenţa pielei, o învineţeau.

— E frig ! am zis. Şi nici una n-a părut a băga de seamă nonsensul cuvîntului.

Un acord al muzicii militare a sunat din mijlocul uverturei din *Coriolan* — se vede cînta de cîtva timp. Terasa, cu mulţimea ei, se vedea parcă mai departe.

Mary s-a scuturat ca un căluţ sub prima zăbală, şi, inundîndu-se cu primul fum al altei ţigări, a afirmat indiscutabil :

— O aventură ! După mine e ceva ce nu se poate ţine minte decît dacă s-a petrecut în ajun. E în localitatea asta în afară de „tennis“ o plictiseală supremă. E stupid să exişti în văgăuna asta dacă cel puţin nu faci băi.

Aura şi Lilly, amicele mele care s-au măritat iarna trecută, fac băi. Conversaţia lor e consacrată exclusiv temperaturii, coloarei apei, confortului cabinei şi memorabilelor gesturi ale băieşiţei. E abrutizant. Spuneau, ca ceva niţel mai puţin banal, că vizita la doctor e un incident amuzant. Aura nemerise unul care pînă să te dezmeticeşti — zicea ea — te examinează complet. Aura se dezmeticeşte, e drept, cam greu. Era indignată. Trebuie să ştiţi că e foarte rău „ca corp“.

Lilly găsise unul care uza mai puţin de privilegiile meseriei. Hotărîtă să iau băile în serios, m-am dus ieri dimineaţă la vizită.

Vila de colo, albă şi mică, cu muşcate.

Un vestibul transformat în micuţă sală de aşteptare... Erau acolo, veniţi înaintea mea, un domn care tuşea, o pereche de sîrbi, bărbatul cu nevasta, şi o bătrînă cu doi copii.

Am luat cu resemnare teancul de reviste şi jurnale cu date antice, puse pe masă.

Din odaia de alături se auzeau glasuri la consultaţie.

Eram adîncită în psicologie, cînd uşa cabinetului medical s-a deschis. A ieşit o doamnă tînără cu faţa răvăşită de vreo boală cronică nemiloasă.

În prag doctorul — alesesem natural pe cel cu examenul rapid — scurt, gros, ciupit, cu capul lat, cu mîini mari şi noduroase, a aruncat cu ochii mici o privire de o secundă împrejur. S-a adresat circular, scurt, cu un glas gros şi necioplit şi, arătîndu-mă : „Doamna are numai un cuvînt să-mi spuie“.

M-a luat înainte. Avea gust, şi nu-şi mesteca vorbele. Îi spusesem Aurei că nu poate fi examinat „prin surprindere“ decît cine e prea molatic sau cine vrea. Era furioasă.

Descrierea domnişoarei Mary dacă nu era prea estetică, era cel puţin clară. Mi se păru că văd tipul : numele, chipul, îl arătau levantin de origină. Doctor în România, fiindcă aşa venise vremea, putea fi negustor în Ţarigrad.

Ar fi vîndut pietre scumpe femeilor din seraiuri și femei pentru seraiurile sultanilor.

Preciziunea ochilor mici și șireți, vorba scurtă, mojică și vicleană, celeritatea examinării și preciziunea evaluării erau tipice.

Mary urmă :

— Un biurou, un scaun, un divan de piele, un fotoliu, o vitrină cu fiole și instrumente, și o fereastră cu perdeluțe frumoase și mușcatele ce se văd de afară. Îmi zisese : „doamnă". Tocmai căutam o farsă — „histoire de s'amuser".

A început foarte serios interogatorul. Nume, oraș de origină, doi copii, toate închipuite. Am declarat o boală de nervi cu toate simptomele cu care ne amețește Lilly. Cel puțin plictiseala văităturilor ei ar fi servit la ceva. Am descris cu complezență partea cea mai interesantă : „plîng, doctore, mereu fără cauză". Ochii căprii-deschis, perfect uscați, ai fetii tăgăduiau în chip absolut acest privilej.

Mi-a spus : „Și nu le adunați într-o urnă ? E păcat !" cu glasul cu care ai zice : „să luați diseară un bulin". Era tare doctorul !

Am trecut la examen. Vream să probez Aurei ceea ce-i spun mereu — că e o gîscă.

Tot așa de serios, doctorul s-a convins de perfecta mea sănătate pînă la talie.

E destul de interesant să te simți bolnav.

Un subit capriciu nervos a oprit examinarea aci. Doctorul n-a insistat. Mi-a dat buletinul de băi, cu indicații, pe care le urmez cu aceeași convingere cu care s-a făcut a mă lua în serios.

Acum trec diminețile cu ușurință. Cînd văd pe Aura și Lilly le spui și eu toate peripețiile băii.

Dar n-am buletin decît pentru cinci băi.

Debilitatea mea nervoasă necesită absolut — mi-a spus doctorul — să viu să-l văd din nou.

— Între 11—12, mi-a precizat, e lume mai puțină... Nu e deloc prost slutul ăsta. Totuși mi-a zis pînă la urmă „doamnă" și a explorat numai cît am vrut eu. Aura făcea venin.

Azi-dimineață la bufet mi-am oprit ochii pe o pancartă. Lista medicilor cu orele de consultație. La al meu scria : „În toate zilele de la 8—11". Cred și eu că e mai liber de la 11 la 12 ! Mă duc poimîine... *On meurt d'ennui*... Numai de nu ar afla pînă atunci mistificarea mea.

Doamna Ledru număra preocupat ochiurile de lînă cu coada croșetului. Mamina privea în vag ceva știut de ea singură, cu o așa intensitate că din ochii ei mari deschiși părea că se albăstrise aerul.

Am obiectat fără bunăvoință :

— Miss Mary ! Se decretase tacit numai povești „ale ochilor".

— Tocmai ! răspunse Mary... firește că ale ochilor.

Am rîs cîte trei ușor, în gîtlej. Fata asta avea ceva franc displăcut, corectat de ceva franc simpatic [7]. Am rîs... Pe urmă am tăcut cu mirare. Însăși doamna Ledru povestea !

— Acum 20 de ani bărbatul meu, chemat de lucrările unui funicular, m-a instalat pentru un sezon întreg la Caux. Eram îngrijitor de anemică.

„Nimic imposibil", păru a zice impertinenta țigară a lui Mary.

— Hotelul, ca de obicei, era plin. Toate naționalitățile, sporturi, excursiuni, muzică, dans și acele prietenii inseparabile, terminate odată cu sezonul. Eu stam complet izolată. Noi elvețienii nu putem suferi invazia asta de paraziți ; dar și eu eram o natură retrasă, timidă.

Mă distram privind, ascultînd. Un domn tînăr brun, înalt, pe care l-aș fi crezut spaniol, atrăgea atenția tuturor prin deosebita eleganță a persoanei, a vorbei, a manierei ; printr-o strălucire de spirit discretă totuși și de care el părea că nici nu-și dă seama.

În toate micile cercuri era deopotrivă amabil, corect, nu arăta nici o preferință și era favoritul tuturor. Eu eram într-o adevărată admirație : nu mai întîlnisem niciodată o persoană așa de perfectă ; aveam impresia de plăcere uimită pe care mi-au dat-o Versailles și Florența. Cînta, mai ales, admirabil. Acum, de cînd trăiesc aci în România, nu m-ar mai surprinde atît, dar atunci acel fel ciudat de a transforma, de a transfigura, printr-o interpretare pasionată și dureroasă, bucăți pe care le auzisem de atîtea ori, mă uimea și mă încînta. Picta cu aceeași înlesnire și era

un dansator fermecător. Eu nu dansam. E singura dată cînd, privind armonia perechilor care valsau, am invidiat acest amuzament...

Dar pictam, desenam cu oarecare îndemînare. Acest talent era mica mea mîndrie înainte de a vedea schițele pe care domnul cel distins le făcea cu o neglijență de linii care reda totuși admirabil caracterul peisajelor.

De atunci ale mele îmi păreau rigide, precise, nesuferite cu toată exactitatea lor perfectă de proporții și detalii.

Aş fi vrut să mi le corecteze acel artist, să-mi dea indicații. Dar nu îndrăzneam.

Cu preocuparea asta, timpul îmi părea foarte scurt și începusem, așa timidă cum eram, să mă apropiu de diferite grupuri. Tăceam și ascultam ce spun. De cînd stam acolo mută, ascultîndu-l și privindu-l cu admirație, educația perfectă a pictorului meu, care și azi îmi reprezintă ultimul cuvînt al gentilomului, îl făcea să mi se adreseze din cînd în cînd cu un cuvînt în timpul conversației, ușurînd astfel ceea ce situația mea de oaspe nechemat și mut avea cam jenant. Cum avea prestigiu asupra tuturor, doamnele, domnișoarele îmi dau și ele acum un scaun, un salut pe care îl primeam și înapoiam cu aceeași tăcere. Timiditatea mea de atunci era aproape o infirmitate.

Dorința de a învăța secretul acelui larg, elegant „coup de main" în arta mea favorită, creștea pînă la proporții de idee fixă ; nu mă lăsa să dorm.

Admirația mea se transforma uneori în plîns, în ură. Desigur că nu era așa greu să-mi realizez această dorință dacă o exprimam. Ireproșabilul fel de a fi al celuilalt nu-mi îngăduia să presupun un refuz chiar de la o corvadă. Dar eu tăceam și mă îmbolnăveam de necaz. De altfel clima nu-mi pria. Anemia mea lua proporții. Ameţeam mereu și uneori leșinam. Tot hotelul acum se ocupa de mine ca de o distracție nouă, dar eu plimbam blocul meu pretutindeni cu speranța că domnul cel elegant va ghici singur ceea ce vream și nu îndrăzneam să-i spun.

Inventasem acum să mă uit la el, ca să înțeleagă. Trebuie să-l fi mirat acea privire persistentă, rotundă, așa de concentrată uneori că mă dureau pe mine ochii și capul.

Dar oricît spirit avea și oricît căutam să pui cererea mea în privire, nu putea ghici că vreau lecții de desen.

Hotelele mari, aceste vaste sanatorii se primenesc mereu cu plecări și veniri. Într-o seară, în sala de lectură, domnul meu și-a luat adio de la toți. Pleca a doua zi dimineață. Eram sigură că mă va saluta și pe mine ; asta mă intimidă și am ieșit din sală înainte.

Am fost cam bolnavă zilele următoare și cînd m-am restabilit, mi s-a dat o carte de vizită pe care o depusese „de plecare" pentru mine. Cît am stat nu-i prinsesem bine pronunțarea numelui. Am întrebat pe director de unde era, și mi-a spus că e un român de familie nobilă.

Îmi aduc aminte că anul acela am fost foarte rău. Consomptiune din care am scăpat grație patriei mele, a cărei climă e un viatic, și a îngrijirilor devotate. N-am mai desenat de atunci.

Peste cîțiva ani bărbatul meu, avînd cîteva oferte să se expatrieze, eu l-am determinat pentru România. Am trăit aici retrași, cu obiceiurile noastre străine.

Între muncă și casă, anii au trecut. Bărbatul meu e înmormîntat aci, și eu voi rămîne tot aci...

Doamna Ledru lăsase lucrul pe masă și ghemul de pe genunchi i-a lunecat pe pietre. L-am ridicat cu grabă și l-am oferit cu un gest de omagiu care îi putea reaminti pe românul de odinioară.

Doamna Ledru l-a pus în coșuleț, a înnodat un fir și a continuat a lucra cu aplicație.

Mary trăgea acum fumuri regulate, iar pe fața Maminei gîndurile așternuse o expresie de mirare plăcută, pe cînd degetele ei prea fine depănau un fir de mătasă ce părea ametist topit.

Ce fel de fire curioase și subțiri de mătasă mînuiesc uneori destinele ! Cine ar fi putut crede că acel care înnodase statornica și simpla, burgheza și calma existență a doamnei Ledru era un ghem de ibrișim albastru, ca cerul celor mai naive iluzii.

Ea, cea dintîi, nu ar fi înțeles nimic cînd i-ai fi pus dinainte oglinda subconștientului și, în mersul neted și chibzuit al pașilor ei, subjugați rațiunii reci a necesităților și datoriei, i-ar fi arătat un străin bun care, cu condeiul unei priviri trecătoare, ar fi scris pe această hartă astrală

cu mîna lui îndemînatecă, cu acel creion predestinat, cuvintele „expatriere veşnică" alături de schiţa micului monument unde odihnea inginerul elveţian Ledru, şi lîngă care, ca fiică vitregă a unei ţări cu ale cărei moravuri nu se putuse amesteca, doamna Ledru îşi avea pus de mîini străine, în medalionul funerar, miniatura ei de la 24 de ani, cu coade groase şi castanii împrejurul frunţii şi cu singura graţie a anemiei şi naivităţii.

Îmi simţii un suflet de justiţiar suprem.

Pe tronul judecăţii din urmă văzui venind această culpabilă.

„E sigur că pentru un amor neîngăduit de lege şi biserică, un amor păcătos şi culpabil în afară de căsătorie, Marceline Ledru, cu gîndul vinovat de a regăsi pe complicele ei de crimă, a dus, prin minciună şi tăinuire, pe soţul ei în exil veşnic, l-a separat de patria şi neamul lui şi s-a depărtat de patria ei, de familia ei. A dirijat prin şiretenie şi disimulare cariera lui spre o direcţie care reprezinta dorinţele ei culpabile. A adoptat un cer, un aer şi o patrie nouă pentru că în ea trăia un străin pe care-l iubise nepermis şi vinovat.

A lăsat în pămînt străin corpul tovarăşului ei, nedemn înşelat. A rămas mereu pervers fidelă acelei ruşinoase iubiri, aşteptînd moartea care prin fraudă o va aşeza alături de soţul ultragiat, lucrînd haine copiilor fără nume, copiilor ruşinei şi desfrîului, din ţara unde se născuse tovarăşul păcatului ochilor ei rotunzi."

M-am uitat urît împrejur ca nu cumva cineva să puie la îndoială cuvintele gîndului meu mut.

Ciudate jurăminte, solemne blesteme !

Un gust coclit de vechi dureri ascunse s-a urcat în mine. Da, aşa ar fi apărut neînsemnata, curata, naiva şi inconştienta povestire a doamnei Ledru trecută prin vreo prismă obtuză.

Am rîs tare şi urît. O suferinţă a alterat chipul prea fin al doamnei M. Orice atingere a răului, cît de depărtată, durea acest instrument, prea ocrotit în cristalul sipetului de virtuţi şi orgoliuri.

Doamna Ledru, scalva unui devotament perpetuu, neturburat de nici o umbră, doamna Ledru din povestea ochilor căreia înţelesese, probabil, trecătorul ce-i spun şi

ce-i cer — ea, tovarăşa răbdătoare şi văduva solitară — ea, care nu ştiuse nici că a iubit — doamna Ledru atinsă, fără discernămînt, o lună din existenţa ei întreagă, de aripa sfîntă a idealului — apărea după anume criterii înaintea tribunalului suprem pentru crimă de adulter.

Văzui cu o dezgustată grijă perindîndu-se spiritele înalte la scaunul dreptăţii. Toţi profeţii şi toţi cugetătorii cu biciul lor nemilos şi cinic.

Pe terasă soarele, întors cu violenţă spre apus, trimitea un incendiu pe colţul nostru. Doamna Ledru clipi cu mulţumire.

Nu durǎ decît un minut, apoi departe, pe orizontul dintre coline, pînze subţiri coraline se întinseră. Pe terasă capriciul luminei desenă la picioarele scării o cruce roşie. Mă liniştii.

Doamna Ledru, cu coroana ei de coade şi micul ei chip neînsemnat şi anemic, ţinea ramura iertărilor şi palmul celor aleşi din mîinele dulcelui Christ, atotînţelegătorul.

Servitoarea, cu o manta uşoară, veni spre Mamina. Şi o rezemă pe scaun.

— Nu mi-e frig. Nu ! — zisei — dar mie uneori îmi place să-mi fie frig.

Mary se întoarse cu totul spre mine şi mă privi cu ţigara în dinţi, ca pe un animal de speţă bizară...

— Frigul conţine posibilitatea de a te încălzi, are deci perspectivă asupra fericirii, pe cînd caldul şi-a ostenit puterile binelui.

Mary scutură scrumul, cum şi-ar fi scuturat dispreţul pentru ce socotea ea drept paradox artistic.

Ironia lui miss Mary mă angajă într-un supliment de explicaţie.

— E foarte simplu, răspunsei ţigării ei sardonice. Cînd ţi-e frig, vrei o dezmierdare, o îmbrăţişare, o împreunare, braţele căldurii, vrei o haină, un şal de lînă, ceri, doreşti ceva. Şi, dimpotrivă, la cald pierzi şi arunci.

Miss Mary, lămurită asupra ireductibilei legături dintre vis şi realitate, păru vindecată de ironie.

Acul doamnei Ledru îşi luă oficiul, după ce stăpîna lui se înfăşură prudent într-o pelerină de lînă de cămilă. Mamina îmi surîdea delicios.

Am surîs și eu. Mai spusesem cuvintele astea cuiva, mai împărtășisem senzația asta... Și m-am învăluit în calda broboadă de lînă moale și subțire a amintirii prietenești.

Pe terasă, unde soarele acum era o mîngîiere fugară și umbra își așternea nuanțele ei suprapuse, tăcerea era plină de vorbe ușoare ce se pregăteau să zboare, moi ca trecerea scamelor de fulgi.

. . . .

— Două alee de plimbare bine asfaltate pe care se învîrteau la ore fixe, ocupînd aproape ziua întreagă, vizitatorii cei numeroși ; scaune de fier numerotate după obiceiul de acolo ; o muzică corectă...

Mă plimbam și eu printre ei, dar îi găseam banali că se distrează astfel.

În afară de *Pădure*, cu potecuțe, cu podețe, totuși admirabilă prin copacii ei de anin minunat crescuți, cu distribuții unice de umbre și lumini, nu ieșea din localitate nici un drum pe care să-l poți lua ca scop de plimbare. Trebuia să stau în aer liber, trebuia să umblu, de aceea, deși mă confundam cu mulțimea, îmi închipuiam că fac excepție de ea.

În adevăr, veneau acolo în majoritate specimene care purtau toalete mai mult sau mai puțin ridicole și dominicale, iar eu mă distram, observînd feluritele produse ale complicațiunilor sociale. În fiecare zi eu și mătușa mea, fără urmă de maliție, ne ocupam de unele persoane pe care ni le alesesem după cine știe ce manii sau particularități, dar mai ales mă distra mulțimea compactă, felurită, care luneca în sus și în jos în două valuri monotone. Mă uitam la ea, se uita la mine, eram pentru ea ce era ea pentru mine, obiect de mică curiozitate și puțină distracție. Așa, într-o zi, din învălmășeală, din încrucișarea pașilor, un grup de fete însoțite de un tînăr, păru a se ocupa de mine.

Nimic supărător ! Obișnuitul : „Cine o fi ?“ Din ziua cînd băgasem de seamă, regulat la aceeași margine de alee, fetele și tînărul mă priveau într-un chip plăcut ; așa de regulat și așa de plăcut, încît, întrebîndu-mă de nu cumva îi cunosc și negăsindu-i în nici un colț de memorie, am stabilit că semăn desigur cu cineva care le e simpatic.

Ce odihnitoare sunt epocele astea în viață ; e sigur, cum ziceai, că aceste nimicuri, devenite scop, fac adevăratul miracol al curei.

Cum nu aveam de lucru, cum eram departe de locul meu și necazurile legate de el se estompau, mă întrebam și eu dacă fetele sunt surori, dacă tînărul le e frate...

Era un băiat cu chipul blînd, cu expresia delicată, una din acele figuri masculine ale cărei trăsături nu permiteau nici o întipărire de sentimente prea puternice, o figură clară și dînd impresia unui copil crescut mult pe brațe de femei, de mamă, de surori.

Întîlneam pe tînăr și la alte ore, ducîndu-mă sau întorcîndu-mă de la baie, de la dejun.

Ochii lui blajini și surîzători mă recunoșteau, se bucurau, mă salutau cu privirea.

O mică legătură, o prietenie se făcea între noi ; era exact felul în care progresezi cu o cunoștință nouă și simpatică.

Numele, categoria socială îmi erau necunoscute și probabil și ale mele lui ; deși salutam o mie de indivizi de cari habar nu aveam, ciudățenia convențiilor nu permitea schimbul de salut între mine și necunoscutul meu.

Din atîtea ființe cari reușesc să treacă prin viața noastră indispunîndu-ne, acesta nu-mi făcea nici o supărare, dimpotrivă, în izolarea mea de tot ce compunea mulțimea aceea, îmi aducea ceva apropiat și comunicativ. Un farmec fără mari puteri de bucurie, într-o măsură calmă, în care poate plăcerea e cea mai bună, tocmai fiindcă nu e mare. Acea alegere din ochi, fără nici o rațiune decît aceea a unei involuntare atracții, mai cîștigă încă prin misterul ei întîmplător.

Într-un loc unde împrejurările permit acea lesnicioasă, banală „prezintare“ de băi, noi rămîneam absolut „necunoscuți“.

Acum, mă întrebam și eu : „Cine-o fi ?“ făceam mici ipoteze cari uneori mă sileau să rîd singură, dar nici o curiozitate prea mare nu mă preocupa.

Era un tînăr necunoscut, blînd, cu ochii surîzători, căruia îi plăceam și care nu-mi era displăcut. Nimic din ceea ce are alteori omagiul masculin mai frumos dar mai preconceput, nimic de temut, nimic îndrăzneț sau prea

accentuat, nu conţinea acea privire. O fată tînără care mi-ar fi plăcut aşa de la distanţă, ar fi avut aproape aceeaşi expresie şi mi-ar fi dat acelaşi sentiment de mulţumire.

Ca în mersul oricărei legături amicale, făceam progrese. Ne dam cu privirea „Bună ziua", ne întrebam „Ce mai faci?" sau spuneam „Ce cald e azi", „Ce ploaie nesuferită!".

Cînd mă duceam la baie — pe o bancă din faţa instalaţiunii, singur la ora aceea matinală — tînărul meu aştepta să trec; şi cînd lipsea, mă întrebam ce i s-a întîmplat.

Dar pe la 9, cînd tocmai terminam baia, sta totdeauna pe altă bancă mai la o parte, cu aceeaşi fată tînără, în alb, acoperită de o capelină cu roze şi care, foarte aproape de el, lucra cu capul plecat. Poate una din cele cu care se plimba, din cele cărora le împărtăşise vreo reflecţie asupra mea, din grupul cu care se uitase întîi la mine. O logodnică, o „simpatie" de băi, un flirt de ocazie, o prietenie de copilărie?

De amestecul obligaţiunilor ce avea către ea cu cele ce contractase către mine cu ochii, nu mi-am dat seama niciodată.

La plimbare vedeam figurile celor cu cari se afla în tovărăşie — de altfel ca un fluture inofensiv se plimba cu multă lume — la 9 dimineaţa însă nu izbuteam niciodată să văd figura care se ascundea complet sub pălăria cu roze, aşa de aplecată ca şi cum ar fi plîns. Ce fel de sentimente pentru mine se adăposteau sub acea pălărie? Iubea fata aceea pe tînăr, sau îi era un simplu tovarăş de vorbă?

Dacă-l iubea, nu se putea să nu fi ghicit povestea ochilor noştri, trebuia să fi presimţit impalpabila lui infidelitate, imposibilă de probat. Dar poate, ca o bună camaradă, cunoştea şi participa la această inocentă aventură?

Înclinam pentru întîia presupunere. Capelina cu roze, plecată prea tare peste lucru, era geloasă, nu complice.

O gelozie fără răutate, simpatică şi uşoară ca tot ce înconjura pe micul necunoscut; ca şi dramele petalelor

de roze, ca şi tragediile fluturilor cu aripi subţiri, nimic serios, nimic grav nu i se asocia.

Capelina cu roze părea a zice: „Ce dragă mi-ai fi dacă nu te-ar admira *El* prea mult!"

Nu era aşa mare deosebire între cei 20 de ani ai fetei şi cei 30 ai mei de atunci, dar purtam sufletul meu umil şi lesne înfrînt sub o înfăţişare cam falnică; dorinţa mea de repaos, sălbăticia mea, trecînd ades drept trufie, aceste particularităţi de aparenţă şi de port dădeau capelinei cu roze o resemnare pentru crima amicului ei, o resemnare cam tristă; şi eu nu aş fi voit să întristez capelina cu roze, tocmai fiindcă se arăta supusă. Dimpotrivă, orice act de rebeliune al ei m-ar fi îndîrjit. Acea fată avea, era să aibă pe amicul ei întreg, mereu, oricînd, avea vorba, prezenţa lui, nu-i disputam nimic din ele, nici nu aş fi avut ce face cu nimic din ele; acea fată îmi datora cuminţenia absolută a unor ore de mută contemplaţie pe care blîndul tînăr, oricît era de aşezat, le-ar fi întrebuinţat mai puţin platonic; orice simţire jignitoare sau adversă din partea capelinei albe ar fi fost o stîngăcie.

Un apel mut mă îndupleca lesne, dar anevoie m-ar fi înfruntat cineva. Nu din orgoliu, dar aveam, se vede, de pe atunci durerosul sentiment al unui destin fără fapte, umplut cu fumul, cu aburul, cu minciuna, cu inexistenţa Povestei ochilor. Mi se părea crud ca acest puţin şi fluid destin să-mi fie disputat. Purtam în mine presimţirea victimelor mincinoase cari aveau să-şi speculeze împotrivă-mi falşele lor dreptăţi, şi să-mi fie călăi; dar atitudinea presupusei logodnice nu mă supăra cu nimic şi eu, din respect pentru ora ei, căutam să trec fără să mă vadă tînărul: să i-l las întreg.

Dinapoia verandei mari de cristal care adăpostea intrarea băilor monumentale, vedeam pe tînăr desenînd pe nisip figuri geometrice; sta acolo ca cineva care nu are curajul şi răutatea să plece, dar care are gîndul aiurea. Şi fiindcă sta ca cineva care ar fi vrut mai bine să fie pe banca din faţa stabilimentului şi, în loc de umărul tînăr care-l atingea şi de vorbele probabil dulci ce i se spuneau, ar fi preferat să-mi surîdă blînd cu ochii, şi ai mei să se uite o secundă la el, serios şi fără surîs, dar şi fără asprime, şi să treacă — de aceea şi eu, învelită de

trei ori în voalul meu cel mare, albastru, cu o manta care acoperea jumătatea de toaletă comodă a băiei, plecam repede pe la extremitatea opusă a parcului.

Aveam şi eu ora mea : miezul zilei.

Demonul foarte luminos şi deloc diabolic al amiezii — nici nu putea avea a face nimic diabolic cu necunoscutul cel blînd. La ceasul acela împovărat de căldură, mă întorceam de la dejun, apucam o alee, hotelurile mari rămîneau în urmă, parcul era pustiu şi, scoborînd, ajungeam la vila mea masivă, cu 200 de camere încazarmate pe coridoare lungi.

De cînd înaintasem în poveste, pe o bancă de pe alee, ochii mă aşteptau. Privirea mea de două secunde avea înapoia gravităţii ei o umbră de surîs... Era aşa de cald !

Direcţia de unde venea totdeauna amicul meu necunoscut, arăta că locuieşte şi prînzeşte în direcţia opusă ; deci pe căldura cea mare, în plin demon al amiezii, urca numai pentru scurta privire. Era un sacrificiu.

Pe timpurile noastre de sarbăd egoism, aceste neînsemnate gesturi au proporţiile luptelor de odinioară din arene, între paji.

La dejun orchestra tiroleză, cu costumul ei de operetă, repeta aceleaşi melodii cu ecouri de hăuieli şi cîntece de cuci. Blazată în ceea ce priveşte „menu-ul", existenţa mi s-ar fi părut prea vulgară dacă nu m-aş fi întrebat : „Are să fie pe bancă ?" simplu, fără emoţie, fără nerăbdare, fără nici un fel de sentiment, cu plăcere uşoară. Şi era pe bancă totdeauna.

La munte plouă des. Pe ploaia repede de munte mă aştepta fidel. Sacrificiul era deci mai mare. Într-o zi mai ales ploaia era violentă, parcul era un lac şi aleele o gîrlă. Cum nu se circula decît cu piciorul, mergeam plictisită sub răpăială. Banca era pustie, dar sub o umbrelă banală şi cu umbrela sub un platan protector, tînărul meu mă aştepta. Supremul duşman al femeii e înduioşarea. Privirea mea a fost în ziua aceea mult mai dulce.

De atunci tînărul meu, la zece-cincisprezece paşi înapoia mea, urca regulat pînă acasă. Cînd eu intram pe portalul înalt al otelului, el trecea înainte ca orice trecător accidental, fără să întoarcă capul şi dispărea la o cotitură.

Am pus urmărirea asta, pe care ştiam că o pot curma cu o simplă privire, în lumina celei mai aspre severităţi. Nu avea nimic ofensător. În faţa acestei atitudini timide, discrete şi adevărat copilăroase, o privire severă mi-ar fi fost un gest lesne de făcut, dar simţeam că ar fi fost urît.

Dimpotrivă, prezenţa asta în apropierea mea îmi da o impresie de protecţie : orice întîlnire neplăcută, orice accident îmi erau evitate.

Un singur lucru mă supăra în singurătatea mea plăcută. Nu puteam ieşi niciodată seara. Ar fi trebuit să ostenesc pe cineva din cunoscuţi ca să mă însoţească. Erau seri minunate cu lună ; de cînd aveam un ocrotitor, mă lăsam uneori ademenită de frumuseţea lor, pînă pe la zece. Stam de vorbă cu prieteni şi la plecare refuzam să-i deranjez ; era frumos, lumină, aproape, nu mă temeam...

Îndată ce mă sculam să plec, îngerul meu de pază, la o distanţă mare, apărea nelipsit.

— Teoria de a nu fi niciodată mai bine păzit decît de chiar tîlharul — zise Mary.

— Îmi făcea un adevărat serviciu ; gustam răcoarea, parfumul, splendoarea serilor minunate ; de aceea, la drumul de seară, în pragul otelului, mă întorceam uşor şi îi mulţumeam cu ochii ; atunci ridica pălăria, îl salutam, urca cîţiva paşi în susul stradei, apoi se reîntorcea la camarazi, la plimbare, la viaţa de noapte, la capelina cu roze. Şi a doua zi programul mut al ochilor noştri reîncepea cu unicul salut vesperal.

Fericirea perfectă nu poate dura ; o dramă se pregătea.

Între 4 şi 6 mă plimbam zilnic în pădurea de anini seculari. Nici nu vedeam rarii trecători, acolo eram cu mine, cu pacea oricărui gînd cît de mic.

O punte de lemn trecea peste o cădere subţire de apă, tîrîtă prin rîpe adînci. De cîte ori o treceam, ţineam ochii prinşi alături, pe copacii gigantici prăvăliţi din coama pădurită a dealului de către furtuni a căror suflare aspră îmi plăcea să mi-o închipui ; căutam să cred că trec peste podul lor minunat azvîrlit, ca un trup căzut, gest de la realizarea căruia mă oprea corsetul stupidelor convenţii. În ziua de care vorbesc, pe punte mă aştepta tînărul.

Fatală idee ! M-am posomorît, și ochii mei aspri, nemiloși, nu l-au recunoscut.

Descumpănit, după o mică îndoială și-a urmat totuși plimbarea la zece pași după mine. Pe măsură ce umblam astfel, mă înrăiam mai tare și drama se desfășura, mică față de altele, ca și căderea subțire de apă de alături față de cascadele de aiurea.

Urmărirea lui stîngace avea ca scop să mă îmblînzească sau să șteargă zgîrietura de amor propriu pe care i-o pricinuise atitudinea mea, dar pașii mei din ce în ce mai enervați nu aveau gust să-și cedeze singurătatea.

Situația se încorda și refuzul meu de a recunoaște ochii cei imprudenți, fie chiar ca să-i mustre, făceau situația noastră penibilă și ușor ridicolă. Ridicolul e ceva oribil. Am simțit remușcare pentru pedeapsa mea cam brutală, fără să cedez.

De atunci, pe bancă, pretutindeni, tînărul aștepta ca și mai înainte ; dar ochii lui blînzi astfel maltratați, se uitau ostentativ aiurea. Încercau să fie mînioși, poate chiar ofensători, mai adesea mîhniți, dar, fiindcă erau foarte blajini, nu reușeau să dea acestor sentimente decît măsuri foarte nesupărătoare. Ceea ce însă exprimau clar era acel afront, acel ridicol care — oricît era de blînd micul meu necunoscut — jignise în el „bărbatul". Nu mă putea urî și nici ierta, și era ciudat cum, deși eram în dreptul meu, nu aveam totuși dreptate.

La demonicul amiaz era acolo pe bancă, dar cînd lunecam spre el o privire din colțul genelor, se uita fix înainte.

Mîhnirile copiilor, chiar ale celor „teribili", sunt mișcătoare și sufletul femeii e duios ; totodată priveliștea unui bărbat umilit e penibilă chiar cînd a meritat-o.

La dejun mă plictiseam acum mai tare, și acest nor subțire, această mîhnire fără adîncimi strica armonia zilelor line și ușoare.

O luptă miniaturală se da în noi doi. Vedeam cum el nu se poate vindeca de usturătoarea zgîrietură ce-i făcusem, și în mine severitatea se micșora treptat.

Ce greu e de stabilit adevărul și vina. Gestul lui, în aparență culpabil, era autorizat de impalpabilul meu consimțămînt. Avusese procura mută a Povestei ochilor, și

exigența mea iritată, care-i permitea unele lucruri și locuri și-i proscria altele, era poate exagerată.

Timpul plecării se apropia ; ar fi trebuit să ne împăcăm ; această nevoie apărea în indulgența ochilor mei, dar copilul teribil îmi purta necaz.

Ceea ce se impunea în mica noastră dramă era un gest formidabil, un pas înainte din parte-mi.

Țin minte că era o amiază ușor înnorată cînd am luat eroica hotărîre ; în fața largilor trepte de piatră care ușurau scoborîșul, tînărul aștepta cu ochii ațintiți pe zarea palidă. În dreptul lui, m-am oprit brusc din mers — mișcare neașteptată care i-a întors uitătura spre mine. Ochii mei, în căutarea marelui cadran solar ascuns, s-au lăsat apoi în jos, consultînd cu desperare ceasul cel mic care dormea un somn premeditat pe lanțul lui îngust de diamante. Am semănat, cred, atunci cu un copil nedumerit și tare supărat de un lucru de nimic.

La 30 de ani mai trec uneori pe fața noastră aspectele fragede ale copilăriei.

Cînd te gîndești cîtă cheltuială de vorbă fac oamenii pe lume fără să se poată înțelege ! La pantomima mea, tînărul s-a sculat de pe bancă, a atins cu emoție marginea pălăriei, a scos ceasul, probabil tot cu emoție, s-a zăpăcit complet și adorabil și mi-a spus o oră fantastică, o oră dedublată de ochii lui turburați de cețele acelui contestabil organ care se cheamă inimă, care se manifestă de atîtea ori nepoftit și dispare cînd i se cere să facă funcțiuni regulate.

I-am mulțumit ca pentru o salvare ; o secundă am stat pe loc, apoi am surîs. Surîsul era pactul împăcării și denunțul demersului meu benevol. Au surîs și ceilalți ochi cu lumina lor clară, rupînd pînza neînțelegerii tocmai cînd cerul limpede se rupsese de sub norul subțire.

Am plecat. La distanță foarte mare, în armonie cu împrejurarea, m-a urmărit ca altădată pînă acasă.

...În ordinea plăcerilor fără zdruncin e unul din cele mai bune momente de care mi-aduc aminte.

Mamina a întins mîna după un fir de mătase violiu ; o scînteiere fugară i-a sclipit pe braț.

— E aceeași brățară, a zis. Și ceea ce e teribil e că mult timp, undeva, în adîncul rușinat al nostru, nu e încă tîrziu pentru unele ceasuri de copilărie.

Glasul Maminei cu sunetele lui muzicale vorbise înapoia cuvintelor o altă limbă, spusese regretul minutului ce trece, cîntase psalmii realităților pierdute. Melancolia lui adîncă și tremurătoare părea a deplînge victoriile de sine și a mărturisi că e nebunie să fii tare, spunea cum, cu prețul chiar al umilitoarelor înfrîngeri, a dărui pe drumul frumos al tinereței și iubirii fără cutremure mari și patimi vestejitoare, a lăsa să se culeagă de pe tine spuma frumosului, a birui idolatria de sine într-o spontană ofrandă făcută drumețului blînd, a împodobi clipa fugară cu o pribeagă fericire — *a da* — e poate rostul cel mai cuminte al vieții.

Să te joci cu fluturele, păstrînd de pe aripa lui o ceață de polen ; să te pleci peste izvorul mic care te cheamă, să sorbi din el, lăsînd pe o undă rostogolitoare pecetluirea gurii tale calde ; să dezmierzi fără durere, culegînd scurta gustare a plăcerii ; să prinzi cu farmecul glumeț al fantaziei un fulg din zbor de pe aripa amorului : *a lua* — e iarăși rostul cel mai cuminte al vieții.

— Poate !

M-am uitat la ea. Undele plăcerilor ușoare păreau a aluneca de pe ea fără să se prindă, și linia ei turburătoare semăna mai mult cu zdruncinul acelor patimi pe care nu le cunoscuse.

Un gust ciudat de ură și pervertire, un gust de răsturnări și violare sufletească, un gust de brutalități fizice pe această făptură prea fragilă, un gust de stropire cu fiere și sînge peste albul ăsta implacabil, de priviri odios cutezătoare adîncite în largul pupilelor prea enigmatic clare, un gust de profanări pe buzele prea transparent purpurate, un gust de vorbe slobode în auzul diafan și sensibil, de răutate și gesturi violente față de această impalpabilitate castă, mă stăpîni josnic și puternic.

Care din ochii chenarului viu îmi împrumutase această brutală pornire nemilos rea ? Ea nu venea din mine. Simțeam prezența rară a vieții extravitale. Da ! Unul din ei răzbuna acum, prin mine, cine știe ce junghi împlîntat în el de calma privire, încrucișată vreodată, a ochilor viorii.

Spasmul albului violat, agonia ochilor astfel siluiți le simții în gustul de venin ce se urca pe buza ființei mele întregi.

Apoi din cleștele gîndirii mele, Mamina căzu mlădios întinsă, scăpată din brațele luxurii și de sub mușcătura ei, buzele păstrau frumosul lor arc perfect, ochii, aceeași limpede adîncime și fața, suava ei puritate atrăgătoare, asemeni unei marmore peste care valul otrăvit curge fără urme.

. . . .

E frumoasă povestea ta, Mamino ! Frumoasă ca și tine. Ce dragă îmi ești, femeie ! Te iubesc cu o prietenie protectoare, cu o gingășie cutezătoare, și știu cum te pot încă iubi alții, cu ce ironic și cam vinovat respect, făcut din admirație și dorințe. Fiindcă tu, Mamino cea gravă, bunicuță de bal costumat cu ochii albaștri, cu părul argintiu, cu fardul rumen al pudoarei pe obrajii fini, obosiți mai mult de dorurile dinăuntru decît de timp, cu trupul intact și nesăturat, cu mișcări încete și armonioase, înapoia cărora sugrumi, ca într-un vad, rîul sîngelui bogat, Mamină voluptoasă și rece, creatură de iubiri fără iubire, copilașul care întinde din cărut mîinile lui uscate după tine nu te iubește numai din cauza legilor rudeniei, el, nevinovatul, simte farmecul tău, și cei ce te salută respectuos, prieteni, dușmani, toți au, în analiza sentimentelor lor descompuse, urme de amor.

Trebuie să fi fost mulți, Mamina, acei cari au trecut fără să-i vezi, cari te cereau din tine ca dintr-un palat de cristal și ciocneau fruntea de cristalul înapoia căruia dormi învăluită în pînze cenușii peste trupul gol al ființei tale adevărate ; mulți, acei ce au îndrăznit să te învăluiască în cutezătoarea lor privire, acei ce te-au recunoscut sub masca ta, așa cum stai acum sub rîsul privirii mele cercetătoare, cum stai cu pleoape lăsate ca o mantie de apărare a ființei întregi.

Mamină cu pleoapele lăsate, sub care licărirea de cobalt sumbru pare o lacrimă ce nu pică, te uiți pe drumul ce trece sub balcon, și mîna ta frumoasă, pe care o miști cu o așa lenevoasă armonie de gesturi, că pari a o iubi tu singură[8], se strînge pe marginea încolăcită de iederă a balconului.

Așa, ca și drumul ăsta va fi trecut pe dinaintea ta timpul, și ca lianele, refugiate pe coloane reci de piatră, te-ai ascuns de tine și de viață pe stîlpii reci ai refuzului.

„E păcat, Mamina !... Și mai e vreme !“

Se vede că am spus cele din urmă cuvinte tare. O indignare glumeață a cutremurat făptura lungă, cu curbe line, a rochiei cenușii, înapoia căreia misterioasa dublă nuditate a femeei sta de bunăvoie cernită.

Un rîs franc și aprobativ a deschis dinții lați și solizi ai d-nei Ledru. Numai miss Mary, cu țigara stînsă în colțul gurii, avea o față aproape urîtă, sub contracțiunea nemulțumirii.

Ce e, miss Mary ? Alături de trei femei ce au privit înăuntrul lor și împrejurul lor, dinapoia unor fictive bariere de apărare, ești singura preoteasă a libertăților. Fetele cari nu îndrăznesc să fie ca tine te invidiază și te bîrfesc. Rîzi, vorbești, te joci, te plimbi, ai nenumărate flirturi. Ce e ? Ce te supără ? Ai căutat în caseta sufletească și nu ai găsit nimic, nici iluzie, nici dorințe, nici trecători, ci numai fapte cari îți apar neînsemnate și sarbede !

. . . .

Cînd spusesem ultimele cuvinte tare, mi se păruse că le-a ascultat și altcineva, că au căzut și pe alături de talgerul în care aruncasem moneta lor măruntă.

Un tînăr cu capul gol, cu pălăria în mîna dreaptă, cu o rachetă în cealaltă, cu șiretul monoclului tăind albul cămășii moi, plăcut, cu acel aer pseudoenglezesc al obrazelor imberbe, aștepta cu un vag surîs de curiozitate. Am recunoscut flirtul principal al lui Mary.

Miss Mary, tot cu țigara stinsă, cu mînile după genunchi, privea un punct din mozaicul terasei, profund adîncită în știu eu ce gînd, ea, ale cărei pauze de obicei erau profund adîncite în negîndire — „din principiu“, spunea ea.

Am salutat oaspele neașteptat, răspunzînd salutului de mult odihnit în pălăria scoasă și prelungit în atitudine, în timp ce nici una din tovarășele mele nu băgă de seamă. Mamina, cu capul rezemat pe pumni, privea pînza subțire de dealuri cari se topeau spre apus, doamna Ledru sta aplecată pe un punct minuțios, pentru care stabilise o pereche de ochelari inestetici pe fața ei de abdicări totale.

Am zis, cu tonul cu care zgudui pe cineva : „Mary !“ Și fata a privit drept în marginea scării, unde aștepta camaradul ei de joc.

Ce curioasă putere de expresie are vocea ! Felul cum am strigat-o echivala cu mișcarea de a o deștepta, cu o prevenire, cu explicații multe, deoarece, în loc ca la apelul meu să mă privească pe mine — cum era firesc — ea s-a uitat tocmai la locul spre care o îndreptam.

— Sunt delegat de Tenis-clubul local să anchetez asupra dispariției d-tale. Partida e completă și te așteaptă.

De departe mi se păruse mai șters, mai calp, mai banal în pretenția lui de a ieși din banalitate. Acum îmi părea mai personal „delegatul“. Ochii priveau drept înainte, ceea ce denotă deprinderea controlului și cugetării ; sticla monomă nu dăduse încă feței acea deformare care seamănă cu un spasm ; așa cum saluta acum pe Mamina, care-l privea cu acea schimbare de expresii pe față, asemeni unor pînze subțiri, și care acum echivala cu recunoaștere și bună-venire, îmi ziceam că parcă în loc de „feutrul“ moale ultramodern, ar fi purtat mîndrele pălării ale mușchetarilor, marchiza Mamina și cavalerul nu s-ar fi putut întîmpina mai elegant.

Subțiratic dar bine încheiat, trebuie să fi putut la nevoie scutura un tîlhar la răspîntie, și așa cum ținea racheta îl puteai închipui ținînd „discul“. Era un om al tuturor timpurilor, cu masca provizorie a epocei sale, și superficialul era așa de subțire încît dădeai ușor de omul adevărat. Examenul meu se sfîrși satisfăcător. Respirai lung. Ori de cîte ori îmi vine înainte o împerechere, mă turbură o grijă, o milă. Femeia e mai totdeauna mai bună decît soarta ei... Cu sprîncenele adunate îmi făceam în chip așa de evident ancheta, încît, cînd mă dezmeticii, surîsul accentuat al tînărului părea a poza complezent înaintea mea. Mamina cu un ton drăgălaș explica :

— Suntem, cum ne vezi, la țigară și vorbe de femei !

Făcînd cu o privire dezmierdătoare — care contrasta cu stăpînirea voită a atitudinilor — înconjurul nostru pentru a se opri mai lung pe Mary, răspunse cu glasul bine timbrat :

— Am nemerit rău. Patru femei de vorbă, dintre care o romancieră !... Trebuie să ne meargă bine nouă, bărbaţilor ! Şi nimeni ca să ne apere...

Aşteptam cu toţii o replică cutezătoare a lui Mary, care de obicei se masculiniza bucuros. Tăcea !

— Nu e ziua proceselor mari, lămuri Mamina.

Fără să lapede ţigara părăsită în marginea buzei, Mary cu un glas leneş zise :

— Nu merg la tenis.

Tînărul plecă cu aceeaşi îndemînare discretă cu care sosise. Intervenirea lui în intimitatea vorbelor de femei nu-i alterase echilibrul, echilibrul disciplinei interioare şi al gesturilor ; era bine „delegatul".

Mary a noastră nu mişcase.

La colţul aleei „sportmenul" a mai săltat uşor pălăria şi s-a întors. Nici o nemulţumire nu întuneca obişnuita expresie de saţiu a chipului smead. Părea că ochii arată o mirare plăcută.

Poate că o Mary gînditoare, o Mary care să nu spuie glume, să nu facă zgomot, o Mary care să arunce racheta modernismului sceptic era acea pe care o căuta, cu racheta în mînă, tînărul jucător de tenis.

Ca şi cum intermezzul ăsta nu ar fi interesat-o deloc, Mary spuse doamnei V. :

— Dar dacă nu rămîneaţi la povestea ochilor ? Ce aţi fi spus ? Ce ar fi fost ?

— Ar fi fost ce este cu toate poveştile cînd trec la realitate ; presupunînd că ochii ar fi cerul fiinţei, ar fi fost ca şi cum ai întoarce privirea de pe cer jos pe ţărînă ; şi mai ales de la o poveste aşa de uşoară, ce putea rămîne ? Basmele au destine ca şi oamenii ; ale ochilor trebuiesc să înceapă şi să se isprăvească... în largul ochilor. Pe ăsta orice cuvînt l-ar fi banalizat şi *altele* ar fi fost prea ademenitoare. Tînărul meu necunoscut nu-mi putea da mai mult decît atît, orice schimbare l-ar fi nimicit.

Mi se pare că printr-un instinct sigur, acolo unde am fost liberă s-o fac, m-am oprit întotdeauna la bariera de unde încetează frumosul în fiinţe — fie că am trăit în locuri unde resursele erau prea mici, fie că împrejurările cu grijă, sau cu duşmănie, au dat în lături din drumul meu luptele egale. Eu nu mi-am pus nici un minut întrebarea

asta pe care mi-ai făcut-o, domnişoară Mary ! Oricît de lungi ar fi fost potecile pe care ne-am fi plimbat, nu vedeam la sfîrşitul lor îndeplinirea. Dar mi-am pus altă întrebare : „Această adiere uşoară, această mică excitare a cochetăriei feminine, această urmărire blîndă combinată cu singurătatea — fiindcă nu ştiu de ce ascundem cu atîta grije partea naturii în împrejurările noastre — îmi dădeau mie atunci, în fiinţa mea, fără raport cu nimeni, o înflorire, o dezvoltare a resorturilor vii, o bogăţie pasională cum rar îmi aduc aminte".

Adunasem înăuntrul meu toate puterile expresiei ca să le retrag de pe faţă, din ochi, pentru a nu speria acel moment de cesiune a fiinţei tainice, şi în acelaşi timp căutam să nu pierd nimic din timbrul încălzit al glasului, din prefacerea feţii.

Mă întrebam atunci, urmă Mamina : cînd deştepţi mult femeia dintr-o fiinţă care nu are mai multă importanţă decît a unei chei de resorturi, şi cînd dăruieşti şi cheltuieşti acel accidental prisos, pentru altul care nu are mai multă importanţă decît a unui executant, pe cine înşeli după morala comună ? Şi pe cine fericeşti ? Ceea ce ai dat e de furat, şi furi pentru altul ceea ce ţi s-a dat !

— Eu cred că cel care „ia" n-are de ce se plînge, hotărî Mary cu preciziune.

— Ar fi zadarnic să aduci femeii vină de astfel de duplicităţi, spusei ; funcţiunile complexe ale sexului ei au aceste reacţiuni. Anatomia ar explica singură unele complicaţiuni cari par pur sufleteşti.

— Da, e totdeauna cuminte ca oamenii să fie mijlocii, să se mulţumească cu ce pot apuca de pe alţi oameni ; ce nebunie ar fi să ne apucăm de răscoliri ! Oamenii mediocri sunt adesea acei cari din inferioritate nu se pot urca mai sus ; dar sunt, de multe ori, acei cari au priceput bine, după ce au făcut înconjurul abiselor şi culmilor, că trebuie să luăm de pe lucruri faţa lor imediată.

— D-ta nu te-ai întrebat ce ar fi fost mai departe. Dar necunoscutul d-tale ? reluă Mary.

— Îi sunt recunoscătoare că a avut simţul armoniei, că nu a vulgarizat prin nici o încercare de apropiere aventura noastră minusculă.

— Cu toate astea, intervenii, se pare că la bărbaţi elementul final, scopul realizării, nu lipseşte niciodată. Aşa spun ei cel puţin, cînd vorbesc unii de alţii. Cele mai poetice, cele mai imaginare iubiri, amorul unei statui, unei pînze, sau al femeii imposibile, o urmărire uşoară şi pasageră ca cea de care povestişi, nu se pot desface de un rezid al elementului posesiei. E mobilul, fie iniţial, fie final, de la care pleacă iubirea pentru a se completa prin sentiment, sau pleacă de la sentiment spre el. Femeia, dimpotrivă, rătăceşte bucuros pe drumuri foarte lungi sau foarte scurte, *fără nici un scop*. Sau începe tocmai atunci să iubească, cînd se degajează de posesie, cînd se liberează. În iubirile mari ea ajunge la sfîrşit numai ca la o cedare mai mult adăugată celorlalte, cedarea voinţii, cugetării, timpului, energiilor ei totale, ca la o desperare supremă a nebuniei de a dărui.

— Şi se cheamă tot iubire, dădu din umeri Mary.

Din dărîmăturile lucrărilor noului „Palace", un glas de lucrător strigă un nume plebeian de femeie cu o apostrofă vulgară.

Rîserăm laolaltă, deopotrivă dezmeticite din problemele subtile.

Printr-un bizar salt de paiaţă a minţii, tot aşa cum într-o menagerie spectacolul animalelor uricioase îţi aduce prin contrast în minte chipul drag, întrebai pe Mamina :

— Care ţi-e numele, doamnă ?

— Aloys[9].

Acest nume cu asonanţe medievale mă preocupă. Nu-l aşteptam. Nici nu-mi pusesem întrebarea pînă acum, cum ar trebui s-o cheme, ce nume i s-ar potrivi mai bine din cîte sunt.

„Aloys !"... E greu să ai vocea care trebuie ca să strigi : „Aloys !"

— Luiza se trage de acolo, zise doamna Ledru.

— Dar m-au dezmierdat întotdeauna...

Ochii mei întrebau cu aviditate : „Cum" ?

— Cel mai frumos mi l-a spus mititelul : *Mamina !*

Nu vrea să spuie nici un altul ? Nu. Părea că nu o tulbură nici o amintire, vorbea liniştit ; şi eu mă întrebam mereu : cum ? şi căutam într-o zadarnică încercare de re-

constituire cuvintele amorului, pe cînd viaţa ei îmi părea un rîu vijelios care trecuse mereu pe de-alăturea ei.

— Ce ciudată e nevoia asta de a boteza cu scîlcieri mai mult sau mai puţin ridicole, spusei eu tare. Numele astea nu au sens decît în gura celor ce le-au inventat dintr-o nevoie de dezmierdare, dintr-o stoarcere de suflet înăbuşit pe frînturi de sunete îngăimate. Cînd nu mai ştim ce zicem, cînd cuvîntul care numeşte fiinţa iubită nu-l mai vrem aşa cum îl spun alţii, cînd în loc de vorbe nu mai găsim decît îngînări, atunci în limbajul absurd al iubirii se nasc acele ciudate porecliri.

— Mamina ! se auzi un glas scîncit de copil. Căruţul micului infirm se oprise în capul scării. L-a urcat sus şi i l-a pus în braţe ; aşa ridicat, era destul de mare bietul infirm. A aruncat braţele de după gîtul ei aşa de tare, că sub povara lui s-a clătinat niţel pe spate. Ochii mari, spălăciţi, cu pleoape palide, se fixaseră cu pasiune pe obrazul ei ; pe noi nu ne vedea [10]. Lipsa lui de cugetare, de mişcare, de energie părea a se fi concentrat pe un singur punct : prezenţa Maminei lui.

Viaţa lui sentimentală şi cerebrală, viaţa lui fizică săracă, îşi mărgineau concepţia, îşi închideau nevoia, îşi alimentau şi satisfăceau dorinţa numai din ea. Avea pentru bunică-sa o pasiune morbidă, şi totuşi îl ţineau departe, tocmai fiindcă după ce o vedea, se nelinişte a, devenea rău, capricios, şi sănătatea i se altera.

— Fata mea e frumoasă, păru a răspunde cu un fel de ruşine întrebării mele mintale.

Fata ei !... Îmi fu deodată antipatică această necunoscută. Sunt exemplare pe care nu le admit reproduse, creaturi care nu trebuiesc perpetuate.

— Ştiu eu de ce s-a născut aşa ?... Ceilalţi... Toţi ceilalţi...

Şirul întreg de ascendenţe necunoscute trecu în glasul ei. Parcă mai mult ca altădată se înmulţeşte putregaiul sub carnea creaturii ; cu cît aglomerează omul haine pe deasupra trupului, cu atît ascunde sub ele *tare*.

Omul primitiv, omul gol nu putea expune privirii atîta nemernicie. Acum, pe lîngă că fiecare poartă povara întreagă a viruselor ascendente, terenul acesta obosit şi învechit îşi însuşeşte şi hrăneşte mai bine seminţele distru-

gerii. Avantaje şi mizerii ale nobleţei de durată. Triste pergamente şi păcătoase blazoane !

Copilul, strîns încleştat de ea, avea un chip de suferinţă. Îşi rezemase capul lui, de-o urîţenie istovită, pe pieptul ei, care avea curbele armonioase ale perfecţiei. Eu mă întrebam cum aş fi vrut să fie obrazul şi fruntea care să se razime pe trupul ei frumos ? I-a desfăcut încet mîinile galbene şi, sărutîndu-l pe părul rar, l-a dat înapoi guvernantei. Un fel de scîncet slab şi prelungit a însoţit plecarea lui şi ne-a sunat penibil în ureche ca glasul nearticulat al protestării ultimelor specimene ale rasei omeneşti, înainte de agonia ei definitivă pe astrul obosit al pămîntului.

— Nu ţi-am răspuns bine adineauri, spuse lui Mary. Ştiu ce vreai să întrebi. Ce ar fi venit pe urmă ? Există poveşti ale gesturilor tot aşa de frumoase ca ale ochilor ? Apropieri care au basme lungi, atingeri, dezmierdări cari au drumul lor lin şi treptat, desfătarea şi educaţia tactilă, aventurile lor mărunte. Sunt ! Dar eu am fost predestinată basmelor ochilor. Ştiu eu ce zi prodigioasă ar fi fost aceea, prin ce fenomen ar fi putut sufletul meu, gonit de pe drumurile ochilor şi pregătit pentru ale sîngelui, să mă fi dus pînă la gesturi ? Am socotit că ele duc spre ceva tumultuos şi misterios de unde nu se mai poate salva nimic ; acolo nu sunt poteci de alee, sunt lunecuşuri pe cari te poţi rostogoli dezordonat şi vertiginos pînă undeva foarte departe în fibrele omeneşti ; mi-au părut că aparţin acelor faruri de-a căror lumină am rămas departe...

Nu ştiu prin ce mişcare dezvăluise pe jumătate fruntea din buclele uşoare ce o acopereau, şi apărea ca o lespede pală pe care erau adîncite trei dungi, dezgolind mai mult din ea decît dac-aş fi surprins-o în transparenţa cămăşii fine. Această dezordine în felul obişnuit al pieptănăturii părea că e însăşi despletirea amantei ; obrajii se supseră şi arcul gurii, arcul perfect care ar fi putut poza şi penelului şi dălţii, se deschisese uşor pe strălucirea dinţilor mici şi albi ce-mi apăreau pentru prima oară ; roşul domol al buzelor mărginea acum un colţ purpurat de adîncime şi, dacă i-ai fi stors răsuflarea, ai fi avut esenţă de pasiune.

Mary apucase brusc ţigara între degete şi, încordată, aştepta să treacă toate vorbele nefolositoare, ca cineva care din amalgamul cuvintelor caută să extragă pe cel esenţial. Ea, care îşi făcea glorie din dispreţul ignoranţelor, nu putea totuşi trece de un nivel anumit în cunoaştere şi atenţia ei curioasă spera să prindă din lunecatul vorbelor de femei ceea ce-i rămăsese necunoscut : senzaţia.

Zadarnic ! Voluptatea pe buzele Maminei curgea armonios ca un rîu cu unde verzi.

— Pe drumurile acestea oricît am dus închipuirea de departe, în iubire, în cedare, în pasiune, dincolo de ele, nu mi-am putut închipui disoluţia, minunea de a te nimici în altul, de a fi suflet, cuget şi trup în adevăr posedat.

Apăsasem pe marmora mesei un creion. Vîrful lui ascuţit se rupse.

Un fel de furie zadarnică mă cuprinse, aş fi vrut să scot, să creez o forţă masculină de prin colţurile vieţii care să înfrîngă, să strivească orgoliul, să aspire acea libertate rebelă, să răzbune acel *refuz* a cărui evidenţă mă exaspera. O vream înjosită acelor mici abjecţii de toate zilele, din care Mamina, chiar cînd străbătea prin iubire, prin voluptate, la sensualitate şi luxură, părea a scăpa neaservită. Mă împiedicai din nou de numele ei ca de un ciudat obstacol : „Aloys !..."

O întreagă arhitectură de punţi şi de donjoane, o armătură de lanţuri şi de zăvoare mă obsedă.

Dar Mary căuta o tălmăcire simplă.

— Nu ţi-ai pierdut niciodată capul ! zise ea.

— „De Amore", declamă Mamina rîzînd, şi glasul pe melodia limbii muzicale trecu ca un preludiu... Dar nu facem azi procesele mari, repetă ea maliţios, aşa cum spusese jucătorului de tenis.

. . . .

Mamina ! figura ta e intactă şi am auzit pe multe cari nu cutează a-şi răcori faţa cu apă, pizmuind norocul care ţi-a păstrat frumuseţea. Ai adesea două pete înfierbîntate în obraz, asemeni celor două rotogoale de fard ale celorlalte. Ale lor stau acolo nemişcate peste orice turburări sufleteşti, pe cînd pe ale tale le aduce năvala frumoasă

de sînge, pornit din temnițele unde îl închizi ; dar uneori fața ta e palidă și mie atunci mi-e mai dragă.

Trupul tău, cu mîndra lui înfățișare cam rigidă, l-am văzut adineaori mlădiat, părăsit, frămîntat ca malul sub val. Pe fața ta, cînd e palidă cum îmi place, s-au scris ca pe o carte sacră, trecerea milioanelor de minute vii, s-au semnat slovele sufletului, suferința, visul, dorința. Ce mîini cu atingeri ușoare, ce mîini măiestre au pus degetele lor vătuite ca să scrie pe tîmplele tale oboseli și durere, fără urme urîte ; au mîngîiat cu palma lor catifelată obrajii, prelungindu-le curbele prea pline, în modelări care conțin cîntecul sacru al vieții ; au înfipt cu unghii moi dungile subțiri ce se adîncesc pe frunte sub căderea buclată a părului ; au netezit ovalul pur al bărbiei, au tras cu penelul mătăsos acel mister de ironică dezamăgire în colțul gurii, săpînd acolo furtuni și renunțări în impalpabilul punct din ungherul surîsului ? Cum, prin ce miracol, toate acele mîini invizibile de timp au plămădit în aluatul dulce al frumuseții tale imaginea lor fără să te atingă ?...

Tăcerea trebuie să fi fost lungă pe cînd gîndurile mele se așterneau nesupărate. Mary, cu coatele pe genunchi, ținea în mîini țigara stinsă, și firul de lînă pe brasiera minusculă a doamnei Ledru creștea în rînduri roze. Mamina sta cu ochii departe.

Un fior a trecut peste noi, ușor ca o undă, cum trece prin crîngul cald și împlinit cel dintîi vînt de toamnă.

Doamna Ledru cu vocea ei înăsprită anunță :

— Un ofițer.

Mare eveniment, deoarece cele dintîi ordine de chemare izgoniseră toate uniformele. Suprimarea concediilor era preludiul altor mișcări mai mari, drept răspuns răsunetului războinic care izbucnise în vestul Europei.

Mamina spuse :

— Ca și atunci ! Da' și atunci, acolo era războiul la frontiere. Mă uit la lanțul ăsta pașnic de coline verzi cu cîte o coamă pleșuvă pe vîrful lor, pe care un stuf zbîrlit de pomi pare o șuviță pletoasă.

Sunt peste tot locuri înlănțuite așa de brațele moi ale dealurilor, cu coame așa de sterpe.

Uite ! — arătă — pe cea de colo o cheamă „Poiana Babei Floarea". De ce ? Care i-o fi legenda ? Nume de locuri ca și de oameni — silabe cîntătoare cu înțeles ușor uitat. Da, era război ca și acum, și cu fiecare privire pe aerul ușor care plutea între văi, se aburea pe povîrnișuri, se învinețea pe linia mai depărtată a munților, se risipea pe verdeața colnicelor de fagi, te gîndeai că aproape de tot e sînge și foc, fum și jaf pe locuri la fel, cu aer tot așa albastru, și că pe ele, lovit de fier, de așchii, sfîșiat de proiectile, cu privirea mai cețoasă ca aburul ce se ridică seara, moare copilul vreunei mame, care în pragul pustiu, cu ochii turburați de lacrimi, privește înăuntrul ei chipul copilului răpit de Idolul absurd, de icoana niciodată sfărîmată a Patriei, de imboldul nezdrobit al luptei, sau poate numai tîrît de o fatală și nemiloasă necesitate. Și totuși acele locuri la fel, cu aer albastru la fel, cu mume și copii la fel, nu sunt același lucru aici ca și colo, sunt patriile mici, nu sunt și poate nu vor fi niciodată Patria cea mare.

Ca și acum, totul vorbea de pace și totul conținea furtuna.

Desigur și micul meu necunoscut era soldat. Un așa de blînd copil trebuie să fi rupt, de jalea plecării, sufletul mamei și al surorii. Mi-era și mie milă de blajina victimă alintată de tovărășia sufletelor de femei, de prada slabă cu ochii dulci, întristați de imaginea căminului moale. Împrejurul nostru nu auzeai vorbind decît de preparativele echipamentului de campanie hivernală. Avea el oare o blană mare cu mîneci prea lungi pentru nopțile friguroase de toamnă care pătrund de fior trupul și sufletul sentinelei prea tinere ?

Nu v-am isprăvit povestea aceasta ! Plecam. În ultima dimineață am ridicat consemnul severităților mari și ochii și-au cîntat un duo de ușoare regrete, de mîhniri blajine. Ne-am plimbat amîndoi pretutindeni, la surse, în pădure, la poștă, la vizitele de concediu, mai aproape, mai departe, după împrejurări. Ne-am dus pe urmă de-a lungul străzii comerciale să cumpărăm acele mici „suvenire", obiecte cam ridicole și nefolositoare, dar contribuție neînlăturată a vilegiaturii. Pentru o minge de cauciuc tare, care să sară bine, am mers pînă la capătul stațiunii. Amicul meu a tîrguit vreo 10 pahare cu „vederi" și inscripția „Suvenir

de H" ; la fiecare nouă achiziție rîdeam amîndoi cu poftă. În sfîrșit am găsit mingea ideală — era pentru fetița mea. Ochii uimiți ai tovarășului meu păreau a contesta posibilitatea maternității mele. O idee glumeață îmi trecu prin minte. „O minge frumoasă, am zis serioasă, pentru nepotul meu". Dubla neîncredere, a negustorului și a celuilalt, m-a încîntat copilărește și ochii mei malițioși repede m-au dezmințit. Era prima mea încercare în meșteșugul de bunică.

(O melancolie ocupă tăcerea Maminei. Desigur altfel apăruse atunci ochilor ei, capul buclat, bălan și frumos ca al îngerilor lui Murillo, cînd, încercînd mingea, evocase odrasla viitoare. În privirea ei posomorîtă chipul pal-bolnăvicios și bătrîn al micului rahitic se reflectă chinuitor.)

— Spre seară am plecat — urmă. Episodul plictisitor al plecărilor, moment de tranziție cînd părăseam un loc unde așezasem, din fulgi și scame de ocazie, un cuib provizoriu cît mai prielnic și cînd ceea ce ne așteaptă dincolo nu și-a întins încă cortul obișnuințelor reluate.

În legănatul trăsurii, printre schimbul de vorbe al lucrurilor practice : colete... vagon... ziceam un ușor adio în minte necunoscutului meu, cînd, la marginea extremă a orășelului, înainte de a ieși în șosea, pe un trotuar, ochii îmbrumați de tristeța despărțirii așteptau să-mi dea ultimul salut.

Un trandafir mi-a căzut pe umăr în trăsură, apoi pe brațe, și mîna mea, mai dinainte, scăpase o mulțime de fire din buchetul pe care patroana hotelului mi-l oferise la plecare.

Și nu era deloc ridicol, ca acum cînd vă spui ! Așa de multe lucruri, și poate cele mai bune, nu suportă povestirea.

Toată dimineața aceea, amicul meu mă întrebase — ce precis limbaj are privirea — dacă vreau să plece odată cu mine și înțelepciunea mea spusese : *Nu.*

În gara mică și afumată am așteptat un ceas și am renegat acel „nu" ; în vagon singure — fiecare într-un compartiment, mătușa mea și cu mine — am regretat acel „nu". Și de multe ori mai tîrziu am căutat să deslușesc dacă acolo era înțelepciunea, unde crezusem eu, și care dureri sunt mai tari : ale lui *da* sau ale lui *nu ?*

Dacă nu ar fi fost așa de cuminte capelina cu roze m-aș fi plictisit mai puțin de-a lungul celor 12 ore de drum de fier în văile tiroleze. Îi lăsasem logodnicul frumoasei capeline, fiindcă se supusese, nu murmurase.

Așa m-au chinuit toată viața femeile, așa m-au împovărat cu dragostea lor toate cele care nu trebuiau să mă iubească, m-au scos din luptă, m-au urît fără pricină celelalte... Cu inconștientă îndemînare sau cu luciditate crudă mi-au presimțit și speculat sufletul. N-au făcut altceva decît ce fac oamenii cu *binele :* îl dezmiardă, îl măgulesc, i se închină, se slujesc de el pentru folosul lor cît mai mare și pe el îl doare poate și se nimicește.

Un timp trecu. Pe fruntea Maminei dungile se adînciră și cuvintele părură a depăși cadrul mic al povestirii.

— Și cu toate astea dacă aș fi reînceput, aș fi zis poate tot *nu*... Poveste mică ! Dar în felul ei neînsemnat fără de greșală. Sunt prezențe mai însemnate, ciocniri de priviri mai tari, păcate mai aspre și mai frumoase, dar nu știu să realizeze pînă la capăt armonia lor umană fără nici o disonanță.

Da, Mamina, viața ta a fost o carte deschisă privirilor ; din misterul parfumat al zilelor ai desprins povestea ochilor, peisaje trecătoare răsfrînte în fața lacului. Dar cîte taine nu vor fi conținînd valurile adînci, vopsite cu topaze, pînă în fund, la obîrșia furtunilor spumate în trombe ce se ridică și cad iar la adînc, furtuni neîmplinite ale apelor fără scursoare ?

Ne-ai dăruit cîntece melodioase și ușoare și nostalgia cîntecelor tale mute. Am ascultat ușoare atingeri din treacăt pe coardele tale sau melodii din arcușuri ținute de mîini prea slabe.

Pînă unde voluptatea frumosului și frumosul voluptății ar fi întins sonoritățile tale, pînă unde atingerea brutală a senzualității ar fi sfîșiat cu mîinile ei calde de sînge idealurile tale, pînă unde idealismul tău ar fi sfințit luxura ? Pînă la ce măsură a măsurii mîna maestrului ar fi întins țipătul armoniei tale vii ? Ce simfonie barbară s-ar fi scos din somnul violei tale ? Așa, cum stai acum sub privirea mea răscolitoare, pari legănată încă de cîntecul povestirii ușoare, și în ochii tăi, de pe ceața cărora pră-

fuirea luminii înserate pare a fi șters coloarea, de-abia se mai zăresc conturele ceasurilor trecute, de-abia îngîni romanțe încete în slujba liturghiilor pașnice. Dar cînd ar fi trecut peste tine un vînt nebun, ce gemet strident și vijelios ar fi izbucnit din magia încleștată în forțele tale inerte, cînd ar fi sunat dezmeticul glas al clopotelor răzvrătitoare, Mamina, ce liturghii ar fi prăznuit trupul trudit al dezvelirii tale sub atingerea întreagă ?...

Subțire ca un voal, întunericul și răcoarea treceau acum peste noi ; dinăuntrul hotelului venea un zgomot de tacîmuri și murmurul orei de masă. Domna Ledru s-a sculat întîi cu coșulețul ei, în care, prin minune, intrase tot arsenalul ei de lucru ; Mary a azvîrlit peste rampa terasei țigara și mi-a părut ca un licurici în iarbă ; Mamina purta pe sinuoasa ei făptură mișcările plecării ; numai eu, neschimbată de la locul meu, rămîneam.

Ne-am uitat una la alta și această scurtă privire a spus mulțumirea noastră pentru orele trecute în convergența cuvintelor de femei. Figurile se topeau în umbră și am văzut numai trei perechi de ochi, adînciți cu o intensitate unică, într-ai mei ; și pe ai mei i-am simțit deodată trăind în obrazul meu, apoi i-am văzut înainte-mi, plutind necunoscuți. Obosisem.

M-am șters pe pleoape — plecaseră pe rînd. Cea din urmă s-a stins în cavoul întunecos al ușii silueta cenușie și fluidă a Maminei.

Am rămas singură și m-a cuprins o amorțeală în care nu-mi mai stăpîneam voința. Dormeam aproape, dar cu murmurul vocilor de odinioară în urechi ; vedeam spirale de fum subțire cum mereu se topeau și iar se întindeau în fâșii vaporizate care uneori semănau cu rochia cenușie a doamnei V. ; înpoia lor ochi suprapuși, ochi nenumărați clipeau obositor, dilatîndu-se uneori pînă formau un singur ochi gigantic.

Am deschis pe ai mei speriată ca de un zgomot mare. Eram singură. Pe masă, lîngă mine, gustarea de seară pe care mi-o aduceau cînd nu veneam în sala de mîncare, aștepta. O lumină mare învăluia terasa și mi-am dat seama că ceea ce mă trezise era brusca apariție a lunii care

inunda aproape brutal întreg înconjurul. Și am avut pentru întîia oară senzația că lumina are sunet.

Ochi ! Oglinzi mititele în care se răsfrîng imagini miraculoase, cristale de substanțe vii, în care naște forma a tot ce există, unde se aștern icoane la adîncimi felurite, plutesc mereu deasupra sau se îneacă la fund.

Ochi, ciudat binoclu, fără de care Universul ar fi pentru noi haosul zilei dintîi.

Dacă te gîndești că ideea înălțimii și presimțirea nesfîrșitului n-am avea-o, fără ei, că marea, cea mai turburătoare minune, imensa mare ei o conțin, ți se face frică și ți se pare atunci că gestul suprem, care închide în noi sipetul existenței, e acel care coboară încet pleoapele peste ochii noștri stinși. Fioroase sticle care nu mai primesc nimic, nu mai păstrează nimic — fără ca să știm miraculosul care le-a dăruit, nici care le-a luat înapoi puterea.

Micuțe candele pîlpîitoare ale vieții, poate din ele — toate la un loc — strălucește *Terra* pe drumurile cerești — gîndeam privind stelele.

Se lărgiră în mine spăimîntători de groaza atîtor prăpăstii omenești pe care le-au văzut și mărturisit ochii, apoi se micșorară ca niște licurici micuți, ochi ai basmelor mărunte. Sub pleoapele pe cari le țineam închise, vedenia ochilor nesfîrșiți m-a chinuit un minut, apoi m-am liniștit și am deschis ochii.

Și era afară ziuă mare, ziua argintie a nopților cu lună. Ea uneori scaldă pătimaș natura culcată sub ea, ca pe un trup de femeie leneș întins, dar astă-seară părea că printr-o mreajă mare, întinsă, din fire luminoase, trage, soarbe și suge, saltă din loc pămîntul pînă la sărutarea ei.

Păream acum ca femeia cu șorțul plin de flori culese de-a lungul drumului, pe care seara le zvîrle cu gestul prisosului și-i rămîn în cute agățate cîteva petale.

Tot așa, pe drumul vorbelor de femei, culesesem și scuturasem poveștile ușoare.

LUI DON JUAN, ÎN ETERNITATE...

(1 9 2 0)

LUI DON JUAN, ÎN ETERNITATE, ÎI SCRIE BIANCA PORPORATA

I

Azi, ziua lui Iove, a 3-a din Sagittar

Juan, ce păcat că ai murit!

Tocmai acum, adică la acel anotimp din ale mele și din ale vieții, cînd ar fi fost mai nemerit să ne întîlnim amîndoi.

Fiindcă nici cu un an mai înainte, nici cu unul mai în urmă, această întîlnire nu ar fi fost — ca acum — un neînsemnat lucru, minunat prin concordanța drumurilor noastre cu totul deosebite, despre tot neînsemnatul act al trecerii noastre unul pe lîngă altul.

Firește, neînsemnat!

Tocmai acum regele Cataloniei e pe moarte. Patru națiuni mor și ele cu îndîrjire, ucizînd, la rîndul lor, un dușman din care țîșnește plumb și ale cărui răni sîngeră fier călit... Un dragon ceresc ieri a doborît și nimicit două lebede înaripate. Prețul cărnei de juncă s-a urcat... nu se mai află miere în stupuri... atîtea lucruri mari micșorează comerțul nostru eventual, și dacă ne-am urca în astre, am fi pe loc nimiciți în nimicul terestru... *Terra*, gămălie de ac auriu în vastitățile cosmice.

Don Juan, întotdeauna am știut cu cine stau de vorbă, și sunt sigură că, cu toate aste mari evenimente, secunda indefinitului care azvîrle sîngele mai viu pe suprafețele lumilor misterioase ale corpului iubitei tale, îți sunt probleme mult mai definitive ca ele.

Juan, nu cred să fie totdeauna vesel traiul în Eternitate.
Tu, care aveai o mobilitate așa de oportună și erai fidel eternului voluptuos și eternului frumos pe multele sale exemplare, trebuie să ți se pară acolo cam uniformă viața și timpul cam lung.

Dacă nu aș avea credințe tari și fanatisme puternice, dacă împotriva orbirii celorlalți oameni nu aș fi sigură de metempsicoze și transmisiuni, dacă nu aș avea ideea că totuși sub vreo formă te-aș mai putea întîlni, poate nu aș risca o corespondență așa de vagă...

Norocul meu e că nu-ți cunosc chipul, solemnul chip oficial, așa că te voi putea ușor și sigur găsi sub forme multiple.

Nu știu cum s-a făcut — te-au neglijat zugravii, sau eu nu am văzut puținele tale fotografii postume, dar nu sunt silită, cînd voi avea fluidica percepție că am dat de un exemplar al tău, să zic: „Nu! e cu cinci centimetri mai scurt ca Don Juan!“ Aș contesta pe Romeo, Apollon, Hamlet... zadarnic mi-ar spune ei date și probe, dacă nu ar semăna cu cei cinci Romeo sau patru Hamleți pe care îi știu, aș refuza evidența; cît despre Apollo, iconografia lui e unică — cea din Belvedere — și nu i-aș face nici grația unui mușchi mai puțin încordat.

Don Juan, am de gînd să-ți spui o mulțime de lucruri intime, să te iau arbitru pentru o mulțime de palpitante chestiuni în care ești competent, dar mai ales aș fi voit să pot lua cu tine cîteva lecții...

Simt că am talent — uite, sunt sigură că dacă noi doi am avea plăcute raporturi amicale, ai avea nițel necaz cu mine... dar și puțină bucurie.

Cine știe mai bine decît tine că sunt fel de fel de femei! Unele au mania să le săruți pe frunte. Au auzit, pesemne, că e sediul onoarei în domeniul sărutării. Altele nu pot suporta să le săruți pe un anume punct geografic al gîtului, și își pierd tot elanul cînd ai avut stîngăcia s-o faci. Unele clipesc la lumină și altele nu văd decît în întuneric. Sunt și de acele care nu păcătuiesc o slovă scrisă, iar altele se aștern pe hîrtie... Impractice, dau de lucru mai mult... Pe vremea ta, trebuie să-ți fi făcut multe neajunsuri exemplarele de felul ăsta. Ce nevoie de atîta scris! Eu

sunt ca ele, Juan. Ce vrei, mici manii nevindecabile! Ce vînătoare nu are riscuri? Ce păsări n-au năravuri?

Juan, ca și pe vremea ta apune soarele. Florile aruncă parfum peste umărul corolelor și amețesc înserarea. Ca și atunci oamenii care n-au griji de amor, vor să cineze copios. Dac-ai băgat de seamă, totdeauna cei sătui mănîncă...

Dac-ai fi cunoscut tu viteza automobilelor care țipă acum în depărtare, cu cît oare statistica raporturilor tale amoroase ar fi fost mai bogată?

Mergem la masă, Juan... De un singur fel de hrană sunt mereu flămîndă.

Tu ai cunoscut, Juan, și pe lacoma Manola și pe suava Clara, dar nu le-ai cunoscut pe amîndouă într-o plămadă — nu m-ai cunoscut, Juan. Am grijă să-ți spui că e aluat fraged; știu că e considerentul care-ți primează.

E păcat că nu ne cunoaștem, Don Juan, sunt sigură că e păcat... Asta e o convingere care îmi strică somnul... și mi-l și drege.

O convingere e un lucru grozav, Juan! Iar eu sunt Bianca Porporata, o femeie, nu o fecioară... E tot ce ai tu nevoie să știi despre mine în legăturile noastre absurde.

II

...Mîna, mîna mea în întuneric.

Juan, mîna mea!...

E întuneric și am văzut brațul meu luminînd în întuneric. E alb, Juan, închipuiește-ți că e alb. Trage o curbă vie, un mister ciudat în umbră. Nu e nimic aprins în odaie, și în oglindă el se vede clar luminat din el singur, ca o torță. Seamănă cu brațele de statui de prin lume, în gesturile lor eterne.

Oameni nenumărați au adorat și adoră încă aceste curbe de marmoră și ce sunt ele decît nesimțitoare pietre, în care dorința sau amintirea s-au chinuit, turnînd fiorul în degete tremurătoare, să realizeze carnea visată sau iubită?

Şi ale mele sunt vii, vii şi zădarnice! E întîia oară că-mi văd braţul, Juan, braţul alb de marmoră vie, pe care nu-l iubeşte nimeni.

Pînă acum, legate pe osia încheieturilor, braţele mele au fost două furci neobosite care au făcut slujbe umile. Şi iată că acum în umbră, văzîndu-le ca două transparente rame sacre, o mîndră ură pentru umilirile lor trecute mă cuprinde.

Luate de peste cap, unde îmi făceau o cunună somptuoasă, le-am întins împreunate în vîrful degetelor prelunge, şi o durere imensă pentru soarta lor obscură le-a dat mişcarea sublimă a desperării.

Au trecut acum pe dinainte-mi din marmoră şi porţelane, din paste fine şi sidefuri, într-o singură clipire de ochi... Procesiunea nesfîrşitelor braţe sculpturale, şi alte mii de braţe viitoare se înnoadă şi se deznoadă înainte-mi, şi nici unele nu vor nemuri perechea de ramuri atîrnate, cu o curbă uşor bombată, de bustul meu muiat în întuneric.

O milă cumplită, simţirea unui păcat fără remediu a întins arcul lor elastic. Le iubeşte şi sora mea Licia şi vecina Flavia cea bătrînă, care nu e nici rea, nici bună — e un gust mijit sub domul frunţii ei înguste, acoperite cu păr roş ca tinicheaua ruginită. Se uită cu ochii mici şi galbeni ca de pasere şi cu gust de poame dulci pe gura ei lată; le netezeşte unghiul gînditor de la cot la vîrfurile degetelor pătate cu roşu de capriciul sîngelui, cîntărindu-le cu vorbe gustoase — din ascuţitul moale al cotului, pe al cărui razăm îngust se urcă spre frunte braţul, de care mîna ca o frunză de palm atîrnă din încheietura gingaşă a pumnului. Se miră fără odihnă de mătasa albă a pielei prin care se vede, ca printr-un tulpan, sîngele şi mai ales drenajul minuscular al vinelor albastre.

De cîte ori mă vede, dispreţuindu-mă, se închină numai braţelor mele. Mă plictiseşte. Trag adesea peste ele mîneca hainei. Nu ştiu de ce mă supără, în loc să mă bucure. Mă supără că le vede ea, ca şi cum ar fi o greşală, şi le păstrez mereu mai transparente cu cît trece timpul peste ele în umbră, atît încît uneori mi-e frică să nu se spargă pojghiţa ireală a pielei şi să nu scape de sub ea rîurile revărsate şi cruda ţesătură ce învăluiesc. Dar azi simt cum se taie o dungă între sprîncenele mele împreunate de grijă. Plecînd armonios pe un galb plin şi sinuos, cînd să se prindă de pîrghia umerilor, ies din drumul prevăzut de măsura precisă a artei, şi se rotunjesc prea bogat la rădăcină. Oare faţă de frumosul etern, nu păcătuieşte forma lor cumva?

Nu am pe nimeni, Juan, să-mi spuie că ele sunt ale mele şi cele mai frumoase, că sunt unice şi vii, cu măsura lor, una — numai a mea — cu modelarea lor, una — numai a mea. Pieritoare minuni, pe care nici un amant nu le va măsura în podul cald al palmelor sau în marmoră eternă, ci numai vînăta îmbrăţişare a putregaiului, singură, va săruta curba lor unică.

III

Marea, Juan!...

Ce uşor e să fii fericit! Cine a născocit durerea? Ce neînţelegere crudă a lipsit omenirea de minunata desfătare fără umbră?

Simt oboseală să caut înapoia vremilor sîmburele strămoşesc al suferinţelor de acum.

Ce puţin lucru e mintea, ce palidă e cugetarea, ce mici sunt minunile oamenilor, ce şterse eroismele, ce slabe puterile!

E deasupra mea cer neisprăvit, cîmpie împrejurul meu, încît pot crede că cuprinde tot întinsul, flori prin care calc adînc, fără să le ştiu numele, grîu tăiat, holdă aurie de pîine culcată, şi la dreapta mea, marea.

Marea, Juan!... Tu ai cunoscut-o chiar pe aceasta[1]. De ce îi zic „neagră"? Fiindcă a ucis toate cutezanţele, a înecat toate ticăloşiile şi furtunile ei i-au înghiţit duşmanii întotdeauna!

E cea mai frumoasă femeie din lume şi cea mai mîndră. E unica şi eterna. Şi e albastră azi... Parcă m-aş simţi nebună să cred că e vreodată altfel. Aşa de albastră, parcă s-a sfărîmat topaz[2]. Nu e adevărat ce spun oamenii despre cer, eu sunt sigură că surîsul ei vopseşte cerul

pînă departe cu un surîs mai palid şi că el nu e albastru decît din culoarea ei.

Pentru ce puţin lucru ne-am putea lipsi de viaţă! Simt că m-aş ucide de necazul că apa ei în pumnul meu e incoloră, şi cînd îi dau drumul pe lama valurilor tremurătoare, cobaltul ei scînteiază iarăşi.

Tremură azi, încet şi lin, ca un cîmp care clipeşte, şi aruncă în mal abia o singură lamă spumoasă ca un palpit de viaţă cadenţată.

Ştii tu mirosul ei de departe, ce răsuflare amară şi caldă!

E principiul ei generator de mare creatoare, e parfumul sexului ei ce se exală.

Mă duc singură, adînc prin flori necunoscute, cu cîmpia lumei împrejur şi cu marea în dreapta, mă duc la casa de pescar care se vede acolo departe...

IV

Juan, plouă.

Eu cînd eram mică iubeam cu pasiune ploaia.

Tu cum erai, cînd erai mic, Juan? Ce ciudat om mic trebuie să fi fost tu!... Iată-mă deodată neliniştită. Ce dar am să mă nefericesc!

Aş vrea acum să te văd aşa cum erai mic, să te ştiu.

Erai tu un nepăsător copil cam palid şi buclat, sălbatec ca vînatul?...

V

Am un amant...

Am un amant! Da. Eu, Bianca Porporata, alba ta amică, ultima ta cucerire imaterială, eu cea pură şi mîndră!

De ce te superi, Juan? De ce această nedreaptă indignare?

I se pare plugarului făcută lumea pentru a încolţi sămînţa, şi natura închinată destinului lanului fructuos. Făcută îi pare ostaşului pentru luptă. Acel ce caută de-a lungul existenţei o piatră cuaternară, nici nu şi-o poate închipui pierdută şi risipită.

Şi tu ai proclamat, cît ai trăit, că nu e în lume decît „Amanta"... de ce acum te necăjeşti?

Nu mă crezi. Şi mă umileşte îndoiala ta. De ce vrei tu să fie sterpe darurile mele, Amice? Mai ruşinoasă mi se încălzeşte faţa decît dacă ai fi găsit ascuns la mine un paj... Tu mă dezbraci de puterea mea de femeie; de ce ocara asta a îndoielii?

Fiindcă ai trimis suflarea ta vreodată aproape şi m-a respirat, şi ţi-a spus că nu am aroma niciunui păcat?

Tu nu mă crezi... şi acum mă dezmiardă îndoiala ta, Juan!

Am un amant, Juan! A fost la mine în seara asta. A venit, fără să-l simt, în întunericul grădinii şi m-a prins pe după frunte, uşor, cît abia s-a răsfirat părul subţire şi truda zilei s-a spulberat.

Pe gît m-a sărutat fără să-l pot mustra, pe gîtul gol, unde mă supăr şi nu vreau; s-a plimbat fără voie, înainte să-l pot opri, şi a intrat lin pe sub mînica largă pînă la umeri, m-a înfiorat peste sîni cuprinzîndu-i, a lunecat de-a lungul gleznelor ca un tremur, prin porii opaci ai hainei, peste tot s-a strecurat, tînăr şi răcoros, ca un scutier din ţinuturi nordice, şi eu am stat pe locul unde m-a cuprins şi, fără apărare, l-am lăsat să se joace cum i-a plăcut.

E fantastic, şi astă-seară n-a vrut decît dezmierdări uşoare, cu mîni mai subţiri ca adierea penelor de hulub. Dar alteori vine aprig, încruntat şi rece şi mă răstoarnă, mă ia brusc, mut şi violent. Şi mă supui, înfricoşată. Sau, fierbinte, mă arde şi mă doare pretutindeni, mă osteneşte şi mă asudă. Mai rar mă strînge în braţe ucigătoare de nimicire, mă bate şi mă alungă, dar astă-seară de-abia mă atinge vîntul şiret ca un paj.

. . . .
. . . .

VI

...eu știu cum iubesc băieții mici...

Juan, mi-a venit o idee — nu știu dacă e bună sau rea, nici nu vreau să știu — parcă cine vreodată a putut măsura binele și răul? A venit necăutată, din izvoarele sfinte, nestăpînite de nimeni, de unde curge această apă misterioasă a gîndului.

Juan, sunt singură în carmelul de aci. Parcă ar fi împrejur oameni destui, dar eu nu-i văd de mult. Nu știu bine dacă sunt oarbă sau dacă altă boală îmi face neputincioasă vederea de aproape; nu încep a deosebi decît de unde se închide orizontul meu, numai de dincolo de porți și de zăvoare.

Nu știu de ce și de unde am venit aicea. Parcă m-aș fi deșteptat dintr-un somn letargic, pierzînd toată amintirea numai a unor lucruri.

Cei de aici îmi vorbesc o limbă pe care parcă o înțeleg — dar uneori îi aud numai ca un vuiet gonit de glasurile dulci dinăuntru-mi, alteori ca o obositoare pedeapsă — alteori ca o crudă chinuire pe care o primesc fără s-o înțeleg, urmîndu-i cu gesturi al căror folos și chibzuire nu le pricep...

Juan, fiindcă mi-e urît...

Ai văzut tu oameni purtînd pe drumuri fără țel și cenușii samarul cumplit al Urîtului, mai sterp ca o pustă?

Nu i-ai văzut, fiindcă nu te-ai uitat la ei, ai întors privirea ta care nu trebuia să poarte decît scîntei peste scîntei și luciri fără umbre, sclipiri de fericiri fără melancolie, clopoțeii cristalini ai lucrurilor fără reflexul lor melancolic, pentru a putea desăvîrși menirea ta de paj al amăgitoarelor minute de desfătare, în amăgirea totală a delirului care e viața.

Tu nu puteai privi nimic urît, fiindcă ai fi prins pe ființa ta o umbră care ar fi întunecat diamantul atracției cu care trebuia să chemi și al veseliilor ce trebuiai să împrăștii.

Ție nu ți-a fost permis repaosul durerii, mîngîierea milei, deliciul suferinței și divinitatea plînsului, tu, dispensator de fluturi strălucitori... ai amorului fără suferință.

Aș vrea, Juan, să-mi închipuiesc că trăiești, să poți fi tovarășul meu. Să stăm frumos de vorbă. Să rîdem.

Frumosul cîntec al rîsului, cînd îl aud așa de rar cîntîndu-mi în gîtlej, tremurîndu-și uimitoarea armonie pe buzele mele, mă opresc singură în loc, mai fericită decît cînd cîntă în frasin privighetoarea!

Dacă ai fi un băiețel mic, Juan, ai veni la orice ceas pe portița întredeschisă. M-aș juca stîngaci cu tine, și ți-aș da mingea pe o sărutare cînd ea ar pica din aruncatul tău zburdalnic în poala rochiei mele; cînd ai sufla greu, nădușit tare, te-aș șterge pe păr cu grijă, și ca să te înșel de la nebunii ți-aș da caramele de Parma, parfumate, și te-aș prinde cu întrebări să-mi spui micile tale necazuri și să-mi destăinuiești grijile tale mărunte.

Eu știu cum iubesc băieții mici, Juan! Întîi sălbateci, nu-i poți ademeni cu nimica, apoi zdrobiți de propria lor putere cheltuită, le vorbești binișor ca să nu-i sperii, pînă îi culci pe brațe. Atunci ei se lipesc acolo ca și cum te-ar fi cunoscut de cînd lumea, se agață de gîtul și de rochia ta, de nu-i mai poți desprinde, și încep să te iubească fără noimă și tot sălbatic, cu aceeași putere cu care te ocoleau, cu o ciudată simțire în care, fără conștiință, se amestecă iubirea filială, fraternă, cu instinctul încă adormit al amantelor viitoare.

Eu știu cum iubesc băieții mici, Juan: ca și mai tîrziu!

VII

Clar de lună...

Juan, aseară luna se atîrnase în salcîmul secular ca un lampion venețian, apoi a călătorit spre apus.

Cînd mi-a ajuns în față, am privit-o drept. Era mai pîntecoasă spre mijloc și te-am întrebat dacă pe-acolo, pe unde ești, o vezi și tu la fel. Pe urmă s-a dus, mîncată de niște nouri, ca un jăratic palid sub zgură și cenușe, s-a dus, zice-se, către locuri domnite de alte legi, și m-am

întrebat dacă Patria mea necunoscută nu e acolo unde se duce ca să apună, şi nimeni nu crede, nici înţelege, pe lumea asta pustie, ce durere e să fii fără de patrie!

Juan, te-am ales pe tine prieten şi confesor, fiindcă tu mă auzi dar nu-mi poţi răspunde, şi aşa nu voi şti niciodată dacă şi tu îmi eşti duşman.

Luna din astă-seară se întorsese poate dintr-o călătorie de cincisprezece ani întocmai aceeaşi, deoarece mi-a adus înapoi o seară din copilăria mea adolescentă. Umblam pe o seară cu lună la fel cu asta, într-un car mare încărcat cu fete şi băieţi tineri, noaptea, pe drumuri de munte şi cîntau în întuneric, cîntau aşa, fără să se gîndească la cîntec; li se urcau pe buze sunete şi cuvinte necăutate. Eu nu cîntam. Atunci, ca şi mereu de atunci, mi-am ţinut cîntecile închise. Îi vedeam, eu cea mai mică printre ei, ţinîndu-se doi cîte doi de mînă, fete şi băieţi, tovarăşi de prietenie şi jocuri, îi vedeam sub lumina palâ de lună; şi alţii, logodnici misterioşi pe după umerii celor cari îi despărţeau, îşi ţineau mînă pe mînă muţi şi erau sacri tuturor, în complicitatea unei taine care nu înşela pe nimeni.

Eu eram singură, fără prieten, şi am pus mîna pe speteaza carului şi atunci luna mi-a pus lumina ei pe mînă şi, închizînd ochii, am crezut că lumina de lună e o mînă caldă.

Drumul alerga pe livezi largi, la poale de dealuri mari, care abia lăsaseră în urmă munţii aspri. Alerga peste pîrîiaşe limpezi care străluceau ca licuricii şi se auzeau caii plesnind copitele în vreun vad mai adînc.

Cu ochii mei albaştri şi noi ca dimineaţa, cînd soseşte în fiecare zori de zi, inocentă deasupra lumei învechite, priveam în penumbra clarului de lună ceva nedesluşit care-mi sta ascuns, ceva în drumul necunoaşterei şi al aşteptărei, pe cînd o ameţeală fără nici o suferinţă, curată şi tînără, mă aromea din cîntec, din noapte, din tinereţe şi din dragostea celorlalţi.

Am tresărit ca din somn cînd carul s-a oprit. Nici unul n-a mişcat. Un han în drum! Lăutarii au tăiat noaptea cu scîrţîitul de viori şi ceilalţi au stat din cîntec. Înapoi trăsuri băteau din talange. Caii beau, răsuflau.

Nu am mişcat nici eu, ca să nu sperii nelămurita amorţeală şi să nu-mi schimb mîna de sub mîna lunei. Am simţit cu plăcere cum ne-am legănat de pornire şi iar trecea drumul pe dinainte-mi în noapte, sub lumină de lună. Un castel cu cîntece şi legende sta spînzurat pe-o stîncă şi, pe marginea şoselei, nălucea turla şi ferestrele grătuite ale unei mînăstiri.

Mergeam atunci pe drumul lung care duce mereu înainte şi rămăsese frumos, în urmă-ne, vaietul vioarelor.

De asta mi-am adus azi aminte; mi-am adus trist aminte. Pe drumul rămas înapoia noastră se luminează în cîte un ceas, la lumină de lună sau de soare, un locşor mic, apoi iar se prăvale în întunericul trecutului.

Aveam pe atunci o faţă diafană ca îngerii smeriţi de pe poze şi eu nu ştiam că sunt aşa; aveam păr poleit ca în basme, care semăna cu un păienjeniş muiat în soare palid de dimineaţă şi trup nu aveam deloc[3]. Te miri din ce lucru de nimic face natura, mai apoi, femeia deplină.

Ieri, căutînd prin cufere vechi unde hainele părăsite îşi dorm melancolica lor poveste, pe care nimeni nu o ascultă, Donna Frosina mi-a arătat, rîzînd, o jucărie: o rochie a mea de fetişoară. Elasticul mijlocului ar fi cuprins bine braţul unei femei.

Nu-mi pare deloc rău după acel „eu“ de-atunci, nefolositor ca şi cel de acum. Oprită întotdeauna o clipă, bună sau rea, pe pasul meu, privesc fără nici un regret zadarnic înapoi, în lumina aşezată ce a fost şi înainte, în presimţirea învăluită a ce va fi, ca pe un drum fatal tras de destine şi, dacă plîng mai mult ca fiecare şi rîsul mi-e mai cald, o fac fiindcă, deşi port înţelegerea, sunt slabă ca orice făptură vie.

Mă vaiet uneori cînd mă cîntăresc cu ochii, îmi simt măsura mişcărei, mă vaiet că atîrn cît Venus Anadiomena, dar cumătra Anita mi-a spus, cu glasul ei de cratiţă spartă, că statua mea vie se aşterne mai moale aşa plină, ca să viseze pe iarbă, pe nisip sau pe lemnul ferestrei carmelului de unde privesc mereu drumul. Mai moale se aşterne şi aşterne... Donna Anita nu-şi pune frîu vorbelor, nici gîndului prea îndrăzneţ.

Iată o privire specială a formei voluptoase la care nu m-aş fi gîndit !

Altădată aş fi rîs cu tine de filozofia asta avantagioasă ; te-aş fi întrebat şi mi-ai fi spus, cu verva ta aşa de fin libertină, ce crezi tu despre forme şi contururi.

Dar azi sunt visătoare. E luna care se duce spre apus, privindu-mă !

Luna e milostivă cu mine, fiindcă am slujit de copil, cu făptura mea impuberă şi cu sufletul meu neatins, în templul ei, nopţi întregi de strajă...[4] Astă-seară, plecînd, a tras pe fruntea mea o dungă de somn şi morfina ei uşoară m-a aromit puţin pe scaunul meu de infirm, fiindcă a nu avea aripi, ca peştii, ca să pluteşti sub ape, şi aripi de păsări ca să te duci cu vîntul, şi aripi la coturne ca să luneci drumurile lumei, sau aripi de lumină ca să te soarbă lumina lunei, înseamnă să fii infirm. O roabă cu trup de femeie căzută într-o grădină, peste care apune luna cu o dezmierdare pe pleoape, ca să adoarmă cînd pleacă să se culce şi luna, care astă-seară s-a atîrnat deasupra salcîmului centenar ca un lampion, luminînd un colţ micuţ al amintirei, pe drumul dulce al copilăriei pierdute.

Cu capul căzut pe mîinile ce amorţeau pe braţul de lemn al jilţului, am visat lunatic :

Era o culă largă cu lăviţi de lemn aşternute cu saltele subţiri, învelite cu cergi de in vopsit. În mijloc, o masă lungă de lemn. Scîndurile albe erau învechite. Cula sta în mijlocul unei clădiri ce se încheia în jurul unui turn cam plecat într-o parte. Plaiul larg se întindea în faţa ferestrelor şi înapoi erau munţii, iar departe atîrna pe o culme umbra ghicită a unui castel medieval sfinţit de cîntece şi legende.

Uşile mari şi grele, mîncate de cari, erau de stejar, prinse în balamale tari, şi cînd s-au încuiat anevoie, au lăsat un zăvor pe sufletul Domniţei, care sta singură în încăpere. A stins atunci luminarul slăbănog pentru ca pîndăritul oamenilor să nu se mai îndrepte către flacăra lui de pază.

Am văzut pe Domniţa aplecîndu-se peste fereastră. Era cu părul deznodat şi în haină subţire şi albă, de noapte. Numai eu cu ochii visului am văzut-o, fiindcă

geamul înalt da pe întunericul drumului, unde nu mai trecea nimeni după ce cădeau peste porţi drugii de fier căliţi de rugină.

Laviţa patului alerga de-a lungul încăperei şi pe ea, îngenuncheată în perne, Domniţa privea despletită peste întuneric. Purta în ochi spaima fericirilor amăgitoare şi farmecul întunericului se despletea în părul ei. Apoi a închis fereastra.

Nu era Domniţa singură în încăpere. Pe unde intrase copilul de casă care-i sta acum culcat în poală ? Avea ochi întunecaţi şi vlagă întunecată şi Domniţa trecea mîna ei albă şi lungă prin părul lui întunecat şi des ca buruiana, crescut ca un trestiş pe un iaz vrăjit şi care nu se poate niciodată rupe din rădăcină.

Dezmierdarea Domniţei era cuminte şi curată şi am crezut că e o soră care alină şi dezmiardă de păcat fruntea unui frate. Nemişcat, el avea capul acoperit în haina ei albă şi-şi răcorea gura de inul ei.

Aburul cald al suflărei lui fierbinţi, adunată de pe rele, lua pace răcoritoare din nevinovata haină, păstrată neatinsă în umbră de iatacuri pustii, şi pe măsură ce veninul se scurgea, uşurîndu-i răul, îl trecea prin haina subţire, la sîngele ei curat şi haina albă da astfel odihnă şi lua păcat.

O stea înhămată la oiştea cea mare a unui car de aur a văzut atunci ochii aiuriţi ai Domniţei. Mîinile albe şi subţiri îşi încetiniseră dezmierdarea şi nu mai semănau, cu trecerea lor lîncedă şi descumpănită, a alinări frăţeşti, ci erau lopeţi necîrmuite înainte de un naufragiu.

O mică stea, care trece cu urnele ei micuţe pe drumul laptelui, a văzut cum copilul cel rău urca încet gura, fără să o dezlipească, pe drumul de lapte al hainei ei albe, mlădiată ca o urnă. În tăcerea încremenită Domniţa, albă ca o sfîntă, nu mişca şi lăsase acum în jos mîinile, sprijinindu-şi-le în pernele lăicerelor.[5]

Suflarea ei era aşa de tare acum că un vînt a şuierat prin straşina simţitoare a şindrilei învechite ca nu cumva vreo ureche lipită de broască să-i audă suflarea aprinsă.

Iar Doamna cea mare, luna, cînd s-a desfăşurat stîngaci în broboada ruptă a unui nor, a văzut gura lui ajunsă la grumazul hlamei albe. Mîinile subţiri au apu-

cat tîmplele fierbinți ale feciorului întunecat și cu buze satinate și reci a sorbit suflarea lui pîrlită, apoi buzele lui odihnite s-au desprins lăsînd pe ale ei, cele palid trandafirii, o floare roșie. Luna a văzut.

Stelele rămase printre petele norilor nu vedeau nimic ; ele își durau numai legile care le țin legate una de alta. Luna cea palã a mai ieșit din nori o dată... pe urmă numai întunericul singur, cu ochii lui părtași, i-a văzut ca pe două umbre unduiate.

Și cerul, și pămîntul, și mînăstirea erau acum ca o baltă mare de nămol viu în care se jucau umbre, se azvîrleau șerpuitoare în lacul negurei și se înecau, și tot din el înviau. Aveau umbrele un joc turbure și neastîmpărat ca încălcatul valurilor, valuri vii, lucrate din carnea întunericului, ca niște trupuri cu spume albe de lumină sfîșiată, ca o scamă de in subțire. [6]

Priveam, în turburea neliniște a întunericului viu, ritul sacru care, la aceeași oră, durează pe jumătatea astrului pămîntesc religia nopței.

Nu erau decît jocurile de lumini și de umbre în amețeala pe care mi-o pusese pe frunte luna înainte de a pleca să se culce. Știam, și totuși mă întrebam pe unde a intrat în sala largă a mînăstirei copilul de curte cu ochi întunecați și vlagă întunecată la Domnița cea albă, închisă acolo cu ivăre tari, și pe unde va ieși mai înainte ca lumina să mînjească taina adîncă și sacră a întunericului.

Am aprins o lumînare. Stearina vulgară plîngea din ea șiroaie, și flacăra ei josnică stingea în mine candelele stelelor și ale închipuirilor.

Întunericul de afară sta acum întins ca un iaz nemișcat. Ce văzusem oare, Juan ? Se întorsese oare un locșor din timpul necurmat și își trăise, sub ochii mei, mînăstirea veche, sub același clar de lună, un ceas de un veac înapoi trecut ? Se aplecase vreodată așa Domnița albă peste fereastră, în întuneric, cu părul ei despletit ?... Feciorul cel întunecat erai tu, Juan, și te-am văzut ?... Sau mi-ai arătat că, dacă m-aș fi aplecat peste fereastra carmelului meu, în seara asta cînd luna pleca spre apus, întocmai ca de atîtea ori de mult, sărutul tău blestemat

ar fi cerut de la mine răcoare și m-ar fi aprins, și-ar fi scurs prin haina mea de in veninul, și m-ar fi înveninat ?

Juan, buzele mele sunt arse și sterpe, le-a pîrlit în atîtea seri singuratice luna cea rece, lipindu-se pe ele. Se ofilesc neumezite. Gustul meu e înveninat. Gura ta răcorită poate lua otrava buzelor mele ca să le lase proaspete, sorbindu-le veninul, vor rămîne înrourate de dulce bunătate.

La rînduială Paharnicul a greșit cînd împărțea cupele vieței și mi-a dat pe-a visului. Roagă-te, Juan, tu, care pe lume n-ai profanat niciodată rugăciunea, să fie altă viață unde să răscumpăr durerea de a fi visat printre oamenii care trăiesc.

Juan, eu sunt Bianca Porporata. Am avut poate vreodată alt nume și altul voi avea. Tu ai mereu același nume, Juan ! Eu voi cînta, cu glasurile mele felurite, alte cîntece de lună. Tu ai știut o singură limbă.

Juan ! Astă-seară luna s-a atîrnat deasupra salcîmului ca un lampion venețian, apoi a călătorit spre apus !

VIII

...ca o signoră mascată...

Juan ! Luna, amica noastră, nobila noastră confidentă am surprins-o astă-seară trecînd pe drumul ceresc învăluit în întuneric, trecînd pe după nori, către un misterios „rendez-vous" ca o signoră mascată.

Avea mersul acela nobil și lin ce-l știi, și înapoia vălului gros era tot frumoasa patriciană, pe care o adoram împreună.

În misterul ei era atîta demnitate și în portul ei atîta seninătate încît am izgonit orice gînd curios și nu mi-am pus chinuitoarea întrebare dacă acel spre care se duce această mîndră signoră învăluită e demn de un așa bogat noroc.

Așa se va fi strecurat prin umbra florentină [7], către tine, vreo amantă mascată, mîndră patriciană care își abdicase orgoliul, își îngenunchease virtuțile, își mlădiase făptura...

Şi fiindcă *se ducea*, Juan, nu trebuia întrebată dacă erai demn de asta... Juan, cînd viaţa nu e ceea ce luăm de pe alţii, e totdeauna ceea ce pierdem de pe noi...

IX

Corbii...

Astă-seară, după apus, au sosit deodată şi au umplut cerul două armate de corbi croncănitori.

Se învîrteau într-un cerc mare, ca o cohortă întunecată, desenînd curbe cîrmuite de cine ştie ce legi păsăreşti.

S-au urmărit aşa, într-un joc neînţeles nouă, sus, foarte sus, pe urmă s-au lăsat drept în jos, năruindu-se ca o ninsoare deasă şi neagră pe pomii noştri seculari, unde au părut ca nişte ciorchini de struguri întunecaţi.

Apoi au plecat toţi în coloane lungi, şi numai cîţiva au rămas răzleţi ca nişte boabe uitate după cules.

De unde şi de ce au venit?

Ce prevesteau, ce veşti aduceau?

Din al cui cadavru hrăniseră foamea lor de hoituri? Unde mergeau?

Musafiri cu parfum de iarnă, în seara asta cu apus timpuriu şi palid de august!

Tîrziu, numai doi au tăiat drumul liniştit al aerului, încet şi foarte jos.

Doi corbi cu pene de tăciune, lustruite — scăpaţi păreau din privirea gemene şi strălucitoare a ochilor tăi negri...

X

...astăzi îmi eşti drag!

Juan, azi am să-ţi spui ceva ridicol — ştiu că nu urăşti amorul: — Te iubesc!

Aşa cel puţin mi se pare.

Cînd mă gîndesc, Juan, la Desdemona, la Julietta, la Marguerita — mă simt coprinsă de îndoială. Sunt eu în stare pentru tine de suferinţe aşa de celebre?

Ce-are a face! Mi-eşti foarte drag. Asta, vezi, e sigur... astăzi.

De altfel, Donna Veronica, dădaca zbîrcită a amicei mele Joachima, spune despre o mulţime de lucruri că: „Asta vine pe urmă".

E posibil, Juan, ca „pe urmă" să fiu în stare pentru tine de o mulţime de lucruri plictisitoare şi grandioase. De crime, de sacrificii, de dureri şi de devotamente, de moarte şi mai ales de viaţă.

E mult mai uşor să mori pentru cineva, decît să trăieşti pentru el.

Aşa spune Veronica, dar eu cred că tot ce a fost putere în tine s-a consumat în lucrarea obscură şi neştiută de tine, care m-a adus să-ţi spui acest cuvînt de cutezătoare înfrîngere; şi mai cred, din ce ştiu eu de mine, că ceea ce ar veni pe urmă, Juan, ar fi lucruri pe care eu nu ţi le-aş spune de mine, şi tu despre tine le-ai tăgădui împotriva evidenţei celei mai superbe, din cauza acelui invincibil amor, pentru tine şi pentru întregul principiu masculin al universului, pentru plăcuta şi nesuferita ta mîndrie, solidară chiar cu acest bondar care se plimbă pe pantoful meu, cu coaja lui adamantină, solemn ca un burgrav, dacă el ar fi mascul...

XI

Ai văzut tu cum mersul femeei se leagănă, mlădiind capricios trupul pe resorturile fragede ale încheieturilor? În gestul acela, ea se iubeşte ades pe ea singură.

Îl face de multe ori cînd nu o vede nimeni — şi totuşi iubindu-se pe ea, în senzaţia fiinţei ei proprii, fie sub ochii altora, fie în odaia întunecoasă, fie într-o insulă pustie, iubeşte în ea pe amantul ce nu o vede, pe cel ce e departe sau pe cel ce nu l-a întîlnit încă, pe cel ce o presimte şi o vede, pe cel ce nu se va naşte niciodată, pe toţi cîţi sunt sau ar putea să fie, pe toţi... afară de cei ce au trecut.

Ca să sting cutele învoltate ale hainei, am tras mîna peste mine de-a lungul pieptului pînă aproape de genunchi. Şi lîna moale, tunsă de pe o oiţă tînără cu ochii blînzi şi naivi, lîna docilă a tunicii şi-a stins învoltarea şi s-a lipit de forma trupului meu, desenîndu-l moale sub mînă.

Juan, o bruscă dorinţă s-a strîns ca un cheag în mine. Aş fi vrut să treci tu mîna aşa, Juan !

Vreau să sufăr fiindcă mîinile tale de eter impalpabil sunt netrebnice acum...

XII

Mi s-a părut c-ai venit în umbra grădinii...

Ei sunt încă la prînz cu lumini şi zgomot, la ospăţul lung întins în fiecare seară, şi i-am lăsat.

Am plecat pe alee pînă am dat de întuneric.

Mă gîndesc, sau nici nu mă gîndesc, răstorn capul spre pologul de boltă întunecată, înfiptă cu gămălii de aur.

Dar astă-seară, la gardul grădinii, mi s-a părut că eşti acolo, în umbră, şi m-am speriat de bucurie, şi m-am cutremurat de spaimă şi repede te-am sărutat, neştiind ce să fac de spaimă şi de bucurie, te-am sărutat fiindcă ai venit, şi ca să pleci.

Niciodată nu te sărutasem. Şi acum... aşa de iute... fiindcă m-am speriat de plăcere în întuneric.

Şi ai fugit.

M-am aşezat pe îngusta canapea de piatră. Prea mare pentru unul, prea mică pentru doi, e bună pentru acel unul pe care-l fac doi îndrăgostiţi lîngă care, printr-o minune, rămîne totdeauna, cît ar fi de strîmt, loc alături.

Ai putea şedea lîngă mine, Juan !

Pe unde ai venit ? Porţile mari deschise, cu aleea lor împietrită, sunt în plină lumină, şi unul din meseni vede totdeauna orice umbră ar intra pe acolo.

Lumina vie a aleei mi-a înfiorat umerii. Prin fundul parcului unde e înalt inul, gardul e putred. Uşor ca o umbră zveltă ai sărit peste el, te-ai dus prin fund unde sunt aşa de deşi smochinii şi prin-napoia clădirii întunecoase ai răsărit lîngă boschetul de chiparoşi pe unde mă plimb în fiecare seară. Şi speriată, fericită, te-am sărutat fiindcă nu puteam vorbi, te-am sărutat ca să nu ţip de plăcere şi să te trădez, ca să astup emoţia mea imprudentă, ca să nu fac zgomot, te-am sărutat şi te-am gonit.

Atît am vorbit astă-seară amîndoi.

Şi acum nu-mi aduc aminte deloc ce gust a avut vorba asta pe care ne-am spus-o neaşteptat...

XIII

„Ce frumos lucru e păcătoasa de iubire, pînă ce trece..."

Azi te aşteptam. M-am îmbrăcat un ceas... Timp pierdut !

Ce curios lucru e să te îmbraci aşa mult pe aşa căldură, cînd tendinţa naturală spre răcoare e să te dezbraci cît mai mult. Fiindcă e cald aici, Juan. Poate tu nu ştii. Nici eu nu ştiu dacă spiritele sunt la aceeaşi temperatură cu noi.

După ce m-am îmbrăcat, m-am impacientat şi am gonit cu piciorul meu îmbrăcat cu atlas indigo pe Cora, căţeluşa favorită care s-a uitat la mine cu ochii ei mult mai frumoşi ca ai vecinei mele Flavia, plini de durere şi de resemnare, sentimente canine prin excelenţă.

Ceasul arată o oră neisprăvită — ora la care trebuia să fi venit de mult. Şi am trîntit o uşă sculptată de Canido — nu ştiu mai mult ca tine cine e Canido — probabil e unul din acei despre care zece inşi în şir au întrebat : „Cine e Canido ?", şi de atunci a devenit celebru.

În faţa mea e o oglindă mare, culcată într-un scrin de abanos.

Ce oribil lucru e iubirea ! Dezgustător ca febra eruptivă. Eram roşie, Juan, roşie pînă la gît.

La masă Licia a spus ca-ntotdeauna o prostie şi în loc s-o învelesc în miez de pîine ca să nu se vadă, sau s-o înghit cu vin de Cipru ca să nu se simtă, am întrebat-o ce a spus, şi a repetat desluşit, aşa încît toţi s-o poată

gusta cu tomate napolitane — felul favorit al lui Don Camillo.

Don Camillo, care are grijă să nu slăbesc şi să mă menţie la o măsură cerută de înalte şi nobile meniri, m-a servit copios cu parmezan autentic de Parma, frumos ca un masacru de petale subţiri de crizanteme albe, şi a primit în schimbul generozităţii sale o privire care l-a lăsat uimit — din ochii mei albaştri, pe care i-a văzut uneori înverzindu-se — a primit o privire neagră.

Şi tot nu veniseşi...

M-am dus acoperită cu un văl subţire să culeg trandafiri.

Moţăiau sub căldură. Şi, cînd m-au văzut cu foarfeca ucigătoare, s-au ridicat ca un punct de exclamare. Niciodată n-am omorît trandafiri ! Pedro, grădinarul, e călăul lor ordinar.

Trei boboci galbeni, gemeni, au plîns o roză voluminoasă — mama lor, şi sufletul meu avea un gust mai amar ca frunzele de oleandri tenebroşi dinapoia cărora pîndeşte Don Camillo.

Tăiam trupul unui tînăr „Romeo Novarese", stropit cu roşu, cînd fierea, scurgîndu-se prin tocurile înalte din piele de căpriţă de lapte, a ucis un biet bondar, care va fi trecut pe registrul de stare civilă a gîndacilor la rubrica „morţi subite şi misterioase". Apoi, graţiind o „Donna Lee" albă ca zăpada, am simţit un gust de pralină vanilată.

Ce frumos lucru e totuşi păcătoasa asta de iubire, pînă trece !...

Veniseşi, Juan ! Mi-a zburat necazul ca un porumb ursuz.

Juan, sceleratul meu favorit, veniseşi în sfîrşit !

Te asigur că Licia nu e aşa proastă cum crezi, fiindcă mi-a spus într-o zi, cu ochii plini de cuţitaşe, că tu nu iubeşti pe frumoasa Carlotta, fata librarului de pe Corso, cea cu gura cît un nasture de sidef...

Ce rea e Licia, fiindcă crede că nu iubeşti pe Carlotta şi ce proastă e cînd crede că iubeşti pe alta...

Parcă pe mine mă priveşte dacă tu iubeşti pe cineva, fie chiar pe mine !

Ceea ce face acum ca duminica asta de vară [8] să nu fie scrisă pe micuţa carte a zilelor care putrezesc în gunoiul timpului, ci aşezată între filele subţiri de carte a vremei plăcute, e că te iubesc eu.

De nu mă vei iubi, sau cînd mă vei iubi, va fi prea tîrziu, nu te voi mai cunoaşte, Juan !

Odihneşte-te ! Arăţi grozav de obosit. Se vede că ai dormit prea mult şi nu-ţi prieşte. Noima ta e să nu dormi niciodată.

Ciudat gust de emetic au toate saţiile. Mă gîndesc cum ar trebui să fie al tău vreodată...

Saţiul hranei, al suferinţii, al beţiei, al fericirii, saţiul sclaviei, al libertăţii, al vieţii — toate care umplu măsura şi încreţesc şi creştetul de dezgustul ultim !

Toate saţiile... dar ăsta !...

Ce revulsie ! Nici închipuirea lui n-o pot suferi : saţiul nesaţiului tău !

Adesea vii la mine răvăşit de saţiu şi dezgustul tău trece în mine împotrivă-ţi şi se contopeşte cu plăcerea mea de tine, ca o mixtură cu gust sălciu.

Dar azi nu ştiu ce are oboseala ta ! Ceva care-mi place.

Îmi aduc aminte că ieri eram frumoasă şi nu dormeam ca alteori peste viaţa mea vie ; eram frumoasă şi nu în oglindă am văzut-o... ci plutea numai în impalpabil şi în aerul odăii umbroase.

Tîrziu de tot ţi-am spus că ceilalţi sunt duşi la tîrg, şi nu ştiu de ce nu ţi-am spus-o mai devreme, şi amîndoi am vrut să ieşim din odaia umbroasă afară, la ochii luminei.

Ne-am plimbat prin toţi spinii din fundul grădinii şi am sărit un gard şubred şi mărunt ca o jucărie ; e mult mai lesne decît să treci peste gardurile orgolioasei făpturi...

De ce azi dezgustul saţiilor tale nu-mi dă revulsie de tine ? De ce-mi place oboseala ta din noaptea asta ?

A fost ea noapte de nesaţiu ?

Nu ştiu. Cunoaşterea nu e lucru de căpetenie.

Eu simt — deci exist !

XIV

...stropită cu lalele sîngerate...

Rochia mea, Juan, cea albă ca un grumaz de lebădă, în dimineața asta luminoasă, prin vitraje... rochia mea — ce grozăvie ! — e plină de flori mari și roșii.

Nu am atins-o de nimic și nu am întîlnit ieri nici o țigancă de acele cu ciorchini de icosari la ureche, care să mă vrăjească.

De ce are rochia mea, albă ca gușa pelicanului, flori mari și roșii crescute astă-noapte ?...

Aseară am pus-o frumos pe marginea patului meu bronzat și m-am culcat cuminte în brațele visului...

Și toate dorințele mele luxurioase din astă-noapte au înflorit flori purpurate pe rochia mea cea albă.

Juan, sunt eu, cu rochia albă ca grumazul mîndru al lebedei, stropită cu lalelele sîngerate ale dorințelor, eu Bianca Porporata, amica ta, ultima ta cucerire imaterială, cea pură și caldă, pură ca ninsoarea și caldă ca sîngele proaspăt.

XV

Ce trudit e corpul care nu muncește, ce trudit de lenea lui !

Uneori, seara, nu mai pot sta în sus, și părăsesc cu tristețe nesăturata scăldătoare a aerului ca să mă întind pe pat.

Mă întind drept pe spate și, fără perne, pînă-mi lungesc ultima măsură elastică a legăturilor vii.

Mijlocul mai ales îmi place să-l simt rupîndu-mi-se, arcuindu-se... și pe urmă nu mișc... mă aștern cu fața în sus, sunt eu însămi un așternut luxos.

Prin fereastra deschisă nu se vede nimeni și nimic, decît același crai aerian, care sosește cînd fac din trupul meu un așternut. E craiul care în fiecare seară răsare după ce toată curtea regească a stelelor s-a adunat, răsare dinapoia hambarului de lemn și urcă încet și cam greoi ca un împărat puternic încă, dar bătrîn, cu ochiul lui mare și hlama lui de aur roșiatic.

Se uită cu ochiul lui împărătesc la mine, ca la o sultană întemnițată și umple cu alaiul lui încăperea.

Stau sub ochiul moșneagului Luceafăr, neturburată, nesfiită, cum stau cadînele la scăldat în jurul bazinului, sub ochiul zadarnic umed al bătrînului sultan, necinstit de vreme și necinstit prin vreme, cum stai sub ochiul soarelui și sub ochiul apei, cum stau statuiele goale sub ochiul, neputincios împotrivă-le, al privitorului.

Lumina lui regească clipește, mărindu-și strălucirea ca o implorare sadică și ca o ofrandă tremurătoare și bogată. Și, întorcîndu-mă de-a lungul, cu fața trupului în jos ca un așternut răsturnat, îi cer silnic toate acele de aur prinse pe trena mantiei lui albastre ce astupă cuprinsul, ca să-mi prind mîine cu ele vestmintele... Și sub ochiul lui luminos și zadarnic, adorm fără dorințe.

Ce nume va fi avînd craiul atotputernic, strălucitor și istovit ca o lume moartă, care răsare în nopțile astea de vară de după hambarul nostru de lemn ? E el Orion, Procyon sau însuși Jupiter arhaicul, stăpînul detronat ?... Nu știu.

Tot așa cum nu știe el cine e sclava al cărei trup nepăsător îl scaldă în fiecare seară, în gîrla lui de aur.

XVI

...forse che si, forse che...

Am luat un cornet acustic — mi se pare că e pantoful de brunel al Papei Galiano al 13-lea, pe care-l păstrează Don Camillo pe masa cea mare din pretoriu.

Era aseară lună plină și mi-am adus aminte că ți-am pus, de o lună, o întrebare : „Ai fi iubit tu Domnița cea albă, pe o noapte cu lună ?“

— Alo ! am zis. — Juan, răspunsul ?

În fundul papucului sanctificat am auzit :

„Forse che si, forse che...“ Atît !

— Alo ! Acolo, Don Juan ? *Chiar* Don Juan ?...

Don Camillo care, în picioare, urmărea alarmat soarta condurului papal, se linişti.

— Donna Bianca, îmi spuse, ştii cu cine vorbeşti ?

— Cu Don Juan, Don Camillino ! nu fac nici o eroare. Don Juan e o persoană cu o reputaţie neuzurpată şi faptele lui palpabile, deşi n-au lăsat urme pozitive, sunt, pare-se, incontestabile.

— Donna Bianca, Don Juan era, în adevăr, un mare vinovat, dar el avea o scuză : căuta neobosit idealul său şi Satan, stăpînul lui, nu-l lăsa să-l găsească.

— Crede cineva asta, Don Camillo ? Ce rea e gura lumii ! Vrea să micşoreze meritele lui Don Juan. Vreun gelos debil trebuie să fi scornit versiunea asta.

Nimic mai frumos ca idealul — cui i se potriveşte. Nimic mai urît decît să denaturezi un om care are norocul să aibă o natură, aruncîndu-i o haină străină pe umeri. Presupune pe Don Juan îmbrăcat în mantaua lui Romeo : ar fi prea largă şi prea scurtă.

— Prea largă ? De unde ştiţi, Donna Bianca ? Cunoaşteţi pe Don Juan ?

— Da, îl cunosc ; haina idealului îi e prea largă... şi prea scurtă, fiindcă mantaua lui Juan trebuie să-l învelească pînă-n glezne ca să-l ascundă bine, lungă ca mantaua întunericului peste nelegiuirile lumii.

Don Juan are o reputaţie mare, şi nu am făcut nici o greşală cînd, pe urma unei raze de lună, privind într-o culă la un fecior întunecat care sta cu capul în poala Domniţei albe, l-am întrebat pe Juan dacă ar vrea să se afle în locul aceluia.

Nu ştiu, Don Camillo, dacă eşti convins — în fotoliul lui de piele Don Camillo dormea — nu ştiu dacă eşti convins că femeile nu pun decît întrebări inutile.

Eu ştiam că Don Juan are fatuitatea unei glorii numerice, ştiam că era un mare statistician, şi de aceea întrebarea mea era inutilă ; Domniţa albă era o femeie mai mult — o cifră... Deci, zadarnică întrebare.

Prejudecăţile şi scrupulele sunt hîrtiuţe cu care el nu-şi umplea buzunarele. Ce să mai poarte atunci burghezii ! I-ar fi stat tot aşa de rău ca haina d-tale de lustrină.

Mai ştiu că aceea ce spunea amicelor sale nenumărate, nu era nici madrigal, nici odă. Dacă vroiam să aud „Imnul dimineţii“ chemam pe Romeo...

— Don Camillo, e aşa de fericită viaţa între d-ta şi spiritele eterne, încît uneori mă uit la ulmul cel înalt. În vîrful lui aş părea, cu haina mea cea albastră, o făşie de cer spînzurată în ramuri.

Şi ce ziceam de Juan ? Acest scelerat împingea nemernicia pînă la oarecare măsură, o măsură de unde josnicia însăşi devine interesantă, de la care înainte, umanul — bun sau rău — e destul de accentuat ca să formeze prototipul acelora peste care geniul va proiecta luneta magnifiantă a eternităţii.

Don Juan, în orice exemplar, ca să-şi merite numele şi să te opreşti cu el de vorbă, are punctul lui de onoare.

Eu sunt mai sigură că ar fi închis ochii şi nu ar fi zis „nu“ nici amicei d-tale întru Domnul, Donna Frosina, venerabila mea duenă, oricum mai bine decît să se recuze.

Don Juan avea punctul lui de onoare, consecinte punctului lui de vedere.

Orice punct de vedere de acest fel implică şi dezagramente de felul Donnei Frosina.

Dacă n-ar fi vorba de Juan, aş zice că zidul clădirii era cam înalt şi ochii pîndarului cam ascuţiţi. Don Juan însă nu începe decît de la acea măsură umană de unde primejdia, în ea însăşi, fără obiect, e o atracţie — ca şi hazardul — şi lucrarea, în ea însăşi, de a învinge imposibilul era viţiul lui pentru care nu menaja nici timp, nici şiretenie, pentru ca apoi, victorios, să treacă lesne înainte, la lucruri noi, de la subretă pînă la catastrofala duenă.

De ce a răspuns Don Juan evaziv ? „Forse“ nu e în vocabularul lui — şi mai e o defecţiune.

De ce te temi, Don Juan, şi de cine ?

De alţii te temi sau de tine ?... Un dubiu îmi vine asupra reputaţiunii tale. „Forse che si, forse che no“ eşti aşa de scelerat cum se spune.

— Poate, Donna Bianca, a venit un pseudo-Juan ?

— Don Camillo, logica mea are felul ei absurd de la care nu se abate. Eu cînd văd, cînd *simt* un lucru, nu

tăgăduiesc ce am văzut sau simţit, sub motiv că nu-i găsesc explicaţia : îmi zic că *este*, deoarece l-am văzut sau simţit, dar cauzele lui scapă raţionamentului meu. Era însuşi Juan !

Papucul, Don Camillo ! Papucul Papei e de vină. E un receptor iezuitic şi tergiversant, un cornet acustic călugăresc, care interceptează comunicaţia.

Dacă acesta nu era un cuvînt exclus din calendarul virilităţii sale, Don Juan ar fi răspuns Domniţei : „Nu". E mult mai masculin.

Dar noi, Don Camillo, noi n-am întrebat în chestia asta pe Domniţa cea albă din Povestea clarului de lună. Te pomeneşti că răspunde : „Forse che si, forse che !..." Asta e cel puţin feminin.

Femeile nu prea ştiu ce vor, cînd nu se fac a nu şti. Cu ele trebuie totdeauna să ştie altul *bine* ce vrea.

Eu, Don Camillo, dacă-mi făcea mie cineva gluma să-mi răspundă „Forse che si...", îi spuneam ca şi Carmen : „si tu non m'ami io t'amo... si io t'amo bad a te".

Îi violam îndoiala, Don Camillo ! Don Camillo, nu fi scandalizat. Îi violentam îndoiala — dacă cuvîntul îţi pare mai ecumenic.

O aşa întrebare pusă pentru mine ar fi însemnat un capriciu, o curiozitate sau o atracţie involuntară. Toate trei — lucruri respectabile şi efemere.

Lucruri care ar fi murit de mult într-o lună de tăcere, anevoie înfăptuite, ca de natură un flutur, şi lesne ucise. Eu însă, Don Camillo, mă găsesc cu d-ta aşa de bine că nu doresc nimic, decît poate un cutremur care să ne mai zdruncine fericirea, sau un ciclon care să ne mai zguduie liniştea.

Don Camillo, cînd te gîndeşti bine ! Eu sunt sigură că Don Juan ar fi stat în paradis pentru Donna Frosina.

Ar fi închis ochii şi ar fi dat... Ne închipuim numai, Don Camillo, nu fi aşa mişcat !

Donna Frosina fără de darul ăsta, ar fi dus în purgatoriu un suflet chinuit de dorinţe libidinoase şi ascunse, un suflet ipocrit şi răzvrătit, un suflet nerecunoscător pentru calma d-tale prietenie, răutăcios şi veninos ca al tuturor virtuţilor implacabile.

Donna Frosina, după darul lui Don Juan, ar fi o matronă cu mîinile, obrazul şi sufletul mai răbdătoare ca răbdarea d-tale, Don Camillo, îngăduitoare cu omeneştile necazuri, iertătoare cu toţi cei ce au a li se ierta, şi pioasă fără răzvrătire. Suflet gata pentru Cîmpiile Elisee.

Ce drăguţă băbuţă ar fi Donna Frosina !... Nu te supăra, Juan, îmi vine să rîd. Imaginea...

Dar tu nu te temi de ridicol ; de la măsura ta înainte se înfruntă primejdia acestui mărunt duşman. Caritatea ta, mai vie ca o rece monedă de aur, are ceva din imolarea de carne şi de sînge a Nazarineanului.

Pe mine m-ai fi iubit, Juan ?... Mi-ai fi răspuns şi mie „forse..." De ce te-ai fi temut, Juan ?... De mine ţi-e frică ? Răspunsul tău mi-ar naşte o întrebare nouă despre mine. O întrebare la care nu pot singură răspunde.

Vino, Juan !... Să aflu de ce ţi-ar fi frică de mine... ţie care nu cunoşti frica !

Se zice, Don Camillo, că pentru femei iubirea e marea problemă a existenţei — fireşte pentru unele, pentru cele mai multe ; iar pentru bărbaţi ar fi numai o destul de mare problemă.

Eu am surîsul, surîsul care ştie bine contrariul... Dar am socotit totdeauna că e o proastă întreprindere să detronezi regi ca să aduci alţii în loc.

Dar dacă după o eroare veche, tot aşa de fastidioasă ca una nouă, am admite că pentru bărbaţi amorul e o problemă mai mult sau mai puţin importantă, apoi pentru Don Juan el era cea mai importantă — singura. Şi, dezvelit de orice atribute ale poeziei, portretul lui strict uman nu-i atribuie nici o funcţiune, nici o pasiune, nici o manie, nici un gust, decît unul.

Don Juan, dragul meu Juan — ca să judecăm pentru cine amorul e o mai importantă afacere — ştii tu ce tranşează preponderenţa între capital şi muncă ? Grevele.

Să ne închipuim o grevă a amorului la femei... Ce zici ?

Banul ! Autocratul, Imperatorul, Dictatorul — banul, adunat cu sudoare, cu cinste, cu trudă, cu tîlhărie, cu crimă, cu ruşine — sub formă ipocrită sau sfruntată, ce plăteşte el fără măsură ?

Dar sufletul! Al oamenilor buni, virtuoşi, cuminţi — unde şi-l azvîrlă ei, în ce abis?... Cum se cheamă? O, dac-aş găsi un nume adevărat... dar nu pot. I-aş spune pe nume, dar nu-l ştiu...

Voltaire, care avea un nume bun la sceptici, deşi acum ultimul adolescent e mai sec la suflet ca acest genial denegator — Voltaire scria despre timp:

„Tout le consume et l'amour seul l'emploie".

O eroare curentă pune luna în serviciul unei categorii de oameni destul de ciudaţi la apucături, numiţi Poeţi.

Îmi închipuiesc uşor că nopţile fără lună erau mai comode lui Juan, dar nu cred că pe vremea lui luna se jena să-şi parcurgă mensualitatea şi să apară oricînd.

Nu luna m-a făcut să mă gîndesc în noaptea ceea la acest signor Juan, ci oficiul celor doi.

Stau să-mi aduc bine aminte... Nu poate fi îndoială: erau ai tăi, Juan! Nici urmă de sentimentalism nu-i dezonora în clipa cînd i-am zărit.

Uite, Don Camillo, ce frumoasă lună! Inundă cu lanterna ei de raze albe cămaşa cu dungi verzi a lui Don Pedro, grădinarul, răstignită cu cele două mîneci întinse pe frînghie, a cărei umbră proiectează o gigantică armură argintie pe gazonul fraged.

E iluzoria proporţie a nopţilor lunare...

XVII

Juan, eu fireşte, judecînd bine, m-am născut pe lume ca să mă cert cu tutorele meu, Don Camillo, şi chiparosul din colţ a răsărit ca să umbrească geamul de la bucătărie.

E frumos chiparosul din colţ, Juan. Însă, pentru a-mi împlini destinul, azi mă certam cu Don Camillo.

Don Camillo şi cu mine suntem totdeauna de aceeaşi părere contrarie.

Ce bine a alcătuit Divinul universul. Ia închipuieşte-ţi că, nevoiţi să stăm amîndoi aci închişi, două făpturi anodine, Don Camillo, un prelat despopit şi cu mine, amica d-tale, am fi avut asupra contestabilelor întîmplări umane aceleaşi idei. Convorbirea noastră ar fi fost leşuită ca

moşmoanele din grădină, şi ar fi căzut ca pietrele pe care le arunc în bazin şi care cad fără nici un zgomot.

Am spus lui Don Camillo, stînd pe fereastră: „E un gust poate absurd, dar un gust pozitiv; aş mînca smochine proaspete din smochinul care se vede [de] aci, în parcul vecin.

Ştiu bine, Don Camillo, că smochinul nostru e de cea mai bună speţă, nu zic că are gust rău, atît cît poţi judeca un fruct fără a-l compara cu altele similare, nu zic că nu e un smochin fertil. D-ta cu generozitate îmi oferi aproape zilnic, ceea ce mă face să cred că ele sunt pîinea noastră cea de toate zilele; uneori îmi plac şi adesea mi se face saţiu de ele; totuşi, după multe dezbateri pro şi contra cu mine însămi, am stabilit din indicii incontestabile că smochinul de alături trebuie să aibă gust bun.

Don Camillo, ştiu ce ai să-mi spui despre păcatul lăcomiei, despre parabola fructului oprit şi despre Infern.

Tot ce-ţi pot riposta e că, împărtăşind asupra acestor primejdii aceleaşi idei cu d-ta, simt gust să mănînc din smochinele de acolo. Nu în sufletul meu stă păcatul, nici în creierul meu crima — buzele mele poartă nevrut dorinţa.

Nu am poftă de vorbă, Don Camillo; altfel, am putea cerceta, prin descompunere, elementele acestei dorinţi insolite şi antechriste. Acele fructe poartă în ele sămînţa gustului meu, sau e ea numai în mine?

Smochinul creşte de mult pe locul lui, în grădina lui Don Antonino, şi eu stam de mult la geamul domniei-tale. Smochinul s-a uitat întîi la mine, Don Camillo — sau eu la smochin?

— Ce idei, Donna Bianca, ce idei!

— Tot smochine!... Cele de aci umplu cu gustul lor buzele mele şi le primesc. Pentru cele de colo buzele mele îşi pregătesc un gust care le cere!

Ţesătura de fibre fine ale savoarei le aşteaptă şi adaogă lucrarea dorinţii la savoarea lor proprie.

Să scurtăm, Don Camillo, şi mai ales nu mă întreba cu o elocventă oroare „De ce?" Nu cunosc o mai sarbădă întrebare. Cine ştie de ce? Ce am folosi să ştim de ce?

După multe calcule, d-ta recunoşti că eu nu am obiceiul furatului, şi crezi că voi sfîrşi plăcuta mea existenţă în incinta acestui parc inviolabil.

Nu voi sări niciodată peste gard să culeg smochinele lui Don Antonino, doarece cînd sari peste garduri te zgîrii, şi cînd te zgîrii ţi se strică pofta de mîncare.

Dar dacă, trecînd peste gard, vor veni ele la buzele mele, voi mînca dacă voi mai avea poftă.

Am oprit orice ripostă a lui Don Camillo. Invariabil, după ce a ascultat cu atenţie ce-i spun, mă combate cu o spaimă delectabilă ; eu, fără să-l ascult, îl neg întotdeauna, fiindcă, făcînd cu amănunţire şi definitiv studiul astral al circonferenţei sale cerebrale, am stabilit că nici una din ideile lui Don Camillo nu-mi poate conveni.

Aşa m-am certat azi cu Don Camillo, Juan. Viaţa doară e un paradis pierdut.

Smochinul lui Don Antonino n-are spirit, Juan. Nu l-am întrebat dacă consimte să fie mîncat de mine.

Arborii fructiferi nu au liber arbitru. Că vrea sau că nu vrea, îi voi zice : „Io ti vorei !"

Egoismul e zeul cel mare. Nu e la baza existenţei noastre ? Şi dacă egoism înseamnă viaţă, tot el înseamnă şi fericire. În ziua cînd dorinţa mea precisă de tine va concorda, îţi voi zice ca smochinului de peste gard : *Io ti vorei !* Smochinului, al cărui fruct al păcatului sfarmă pe buze acră dulceaţă sîngerată, şi a cărui coajă stoarsă o arunci cînd vrei.

Don Camillo ! Don Camillino ! Eu ştiu totdeauna cu cine vorbesc. Cu Don Juan vorbesc, Don Camillo !...

XVIII

E o bulă de ivoriu alb, rotundă şi lustruită ca o alună gigantică — o bulă de ivoriu patinat cu tonuri blonde din polenul pipăitului — învăluită cu o ceaţă aurie ca fumul vaporizat al ţigărilor umplute cu fire de tutun aromitor. O bulă de ivoriu cît o nucă minusculă, luată de la un joc de savante pierderi de vreme, al lui Don Camillo.

În albia palmei mele stă în nestabil echilibru ; dar mai ales — producţie extraordinară — o gonesc încet pe braţ înainte, şi, ca o balerină pe firul de sîrmă, lunecă nesigur pe drumul unei vine mari, albastre, ca un fluviu în geografia apelor umane.

Merge încet şi legănat pînă se aşează în gropiţa încheieturii cotului şi iar se întoarce mai primejdios înapoi, pînă în vîrful ultimei falange a medianului.

Pe masa netedă o azvîrl şi se duce vertiginos pînă la margine, dar înainte de a cădea în abis — emoţie violentă ! — o apuc. Apoi îi dau drumul în poală : pe leagănul ei merge ameţit pînă la primejdia căderii şi o prind cu palpit puternic... Şi iar...

Dar odată se rostogoleşte pe covorul mai puţin oriental ca principiile lui Don Camillo, şi îngenuncheată alerg după ea cu o nerăbdare sufocată... Am găsit-o !

Deodată mă cuprinde o spaimă. Mi se pare că o prezenţă invizibilă, un principiu de forţă şi de stăpînire mai ager ca mine, cea stîngace, vrea să-mi smulgă mica minge de ivoriu. Unde s-o ascund ? Repede pe buze... o apuc în gură ; în încăperea înfierbîntată răcoarea ei de fildeş s-a înfiorat.

Cine mi-e duşmanul, la jocul ăsta mic ? Sunt singură. Portretul tău, Juan, se uită din cui, cu ochii negri mînjiţi ca de tăciune, şi pe masa lui Don Camillo un cameleon de bronz mă priveşte crunt. Tu eşti, Juan ? Sau şarpele ?

Tu eşti, dar nu te mai recunosc, dorinţa ta dintîi nu mai e acum amorul, e victoria. Vrei să învingi la jocul ăsta mic ; buzelor nu le mai vezi scoica de floare rozată ; ele îţi par o poartă închisă şi vrăjmaşă spre drumul voinţii tale înfruntate ; le apuci cu ale tale fără milă, cum ai smulge un obstacol. Un fir subţire de sînge neţîşnit mi-a conturat gura duşmană alei tale, durerea i-a deschis caliciul. Durerea şi sîngele sunt triumfătoarea înfrîngere a femeei. Acum, strînşi ca două şiruri de ziduri crenelate, dinţii mei se apără, şi ai tăi, de fildeş mai tare şi mai ascuţit, îi atacă fără îngăduinţă — ca o pîrghie mi i-au întredeschis uşor... şi fără să clipesc, cu ochii între-ai tăi, cei duşmani, duc mingea minusculă în fundul palatului, spre gîtlej.

Nu eşti tu, Juan, e şarpele — e cameleonul !
Limba lui lată şi uscată de monstru se bate cu a mea, cea sinuoasă şi umedă, o loveşte ca o lopată puternică...
Sunt singură, Juan, în biroul lui Don Camillo, şi mă joc cu o bulă de ivoriu de la unul din savantele jocuri de pierderi de vreme. Am adus mingea acum călduţă înapoi, pînă pe buzele mele reci, pe care mi le muşcasem singură, conturîndu-le cu un fir de sînge neţîşnit şi, deschizîndu-le dispreţuitor, am lăsat să lunece mingea de fildeş pe covorul mai oriental ca principiile lui Don Camillo. Juan, tu cunoşti viaţa şi eu o ghicesc.

XIX

...ca Sancta Tereza din părete...

Ce bine înţeleg, abia acum, Juan, şi ce tîrziu, ceea ce tu ai preţuit întotdeauna şi pe deasupra a tot !
Don Camillo doarme şi eu nu dorm, nici chiar nu visez ; mi se pare numai că mi se rupe gura sub sărutări şi-mi trec de-a lungul mîini dezmierdătoare pe trup.
Şi împrejur se înalţă zidul. Îmi pare că mereu se înalţă şi mereu se strînge şi de ce se strînge, de ce mă zdrobesc strînsori închipuite. Şi astăzi m-am sculat cu ochii bătuţi, la fel cu Sancta Tereza din perete. Am explicat lui Don Camillo aiurit că sfinţii s-au canonizat pentru desfătările ce au pierdut aicea jos, nu pentru aureolele ce au cîştigat aiurea, Juan !

XX

Întîmplare...

Juan, astăzi mergeam pe stradă...
Ce fel ? Nu ţi se pare lucrul ăsta destul de important ca să merite osteneala unui factor care să facă drumul pînă în Eternitate, sau poate chiar crezi că te-am supărat din olimpica ta lene pentru un lucru de nimic ?
Te înşeli, Juan ! A merge pe stradă înseamnă a fi liber, a te bucura de aer, de spaţiu, a nu simţi în jurul

tău celula ; a-ţi auzi pasul sunînd pe drum, fără alt pas de temnicer înapoi.
E ca şi cum ai avea aripi. Ce fericit trebuie să fi fost creatorul în ziua cînd, agăţînd primei paseri primele aripi, i-a dat drumul. Să-l întrebi dacă-l întîlneşti cumva pe acolo — eu cred că a avut o impresie desfătătoare.
Mergeam, zic, pe stradă şi mi s-a întîmplat ceva... Întinzi urechea, Juanito mio ? „Întîmplările" se mai tălmăcesc : „aventuri", şi subiectul nu-ţi displace.
Don Camillo ar zice dimpotrivă : „Ţi s-a întîmplat ceva. Vezi ! Nu ţi-am spus eu să nu umbli singură ? Dacă erai cu mine nu ţi se întîmpla nimic."
„Nimic" ! Don Camillo — nimicul e o plantă, pe care o semeni şi cultivi cu îngrijire în grădinile sufleteşti ce-ţi sunt încredinţate — o semeni şi o culegi !
Nu există nimic care nu are două feţe. Sunt o mulţime de oameni obosiţi de întîmplări felurite care se aruncă într-un fotoliu, exclamînd cu un oftat : „Iată, în sfîrşit, o zi în care nu mi s-a întîmplat nimic !"
Şi sunt alţii care pot zice uneori : „Iată, în sfîrşit, o zi în care mi s-a întîmplat ceva !"
Ce melancolic cuvînt ! Îţi vine să scoţi pălăria înaintea lor. Toţi iloţii, toţi infirmii, toţi cei care au stat nemernici alături de viaţă, alături de furtunile ei, fără fapte, ţi se înalţă în suflet cu ochii lor trişti de sclavi.
Mi s-a întîmplat că un trecător...
Am uitat ce mi s-a întîmplat, Juan ! Ce lucru mic va fi fost, care n-a tras nici o dungă ? Am privit cerul — toate drumurile, toate lumile lui erau însemnate acolo etern — şi am înţeles ce puţin ni se întîmplă nouă şi ce puţin însemnăm...

XXI

...lumini roşii şi verzi...

Juan, de cînd ai umblat prin grădinile carmelului, florile de pe boschete poartă bizare estompări rumene. Un şarpe verde mort pe o alee, acelaşi care mă muşca anul trecut cînd vindecam cu frunze de bujor urmele lui

înveninate, pare și acum un juvaer de nepreţuite smaragde. Şi peste tot lumini roşii şi verzi păstrează strălucirea grădinii.

XXII

Fum...

Azi, după atîta timp, în camera umbrită, ca într-o cădelniţă stinsă de mult, mirosul de ţigară a plutit aşa de gustos că am cătat cu ochii fumul şi-n talgerul smălţat ţigările strivite — tămîie modernă a vorbelor nerostite şi vaporizare a simţirilor nelămurite... Fum !

XXIII

...numai o dată n-ai cules...

Juan ! Nu ai trecut degeaba prin ţara şi locul meu : sunt gata. Cu încetul floarea păcatului ce răscoleşti pretutindeni îşi coace seminţele în parcul grădinilor mele, păzite cucernic de Don Camillo.

Bianca Porporata a înflorit superb numele ei alb şi roşu în urma drumurilor tale.

Juan, numai o dată n-ai cules. Şi în buchetul tău e parfum de crin, dar crinul lipseşte.

În grădina noastră de aci, floarea, cînd e coaptă şi neculeasă, se rupe ea singură de pe tulpină şi se dă drumeţului care a fost scris să vie în pragul porţii, în clipa cea bună. Şi *el* e cel mai bun fiindcă a venit la vreme şi a venit la vreme fiindcă era cel bun.

XXIV

...purtăm în noi toate presimţirile...

Am întîlnit o amică a ta, Juan, care de atunci e şi a mea ! Şi fără voie ţi-am rostit numele.

Era în camera unde stam noi de vorbă, şi odaia, înţepenită cu jilţurile ei mai vechi cu un an, părea a nu şti că timpul trece...

Don Camillo te-a uitat, îmi pare, şi păzeşte mereu degeaba grădinile dorinţelor mele flămînde, cum va păzi pe ale dorinţelor sorbite.

...Ştii, braţul meu alb rotunjeşte cupa lui în oglindă, dar nu mai plînge.

Cînd vine craiul primăverii noi să se uite prin geam cu ochiul lui regesc de luceafăr, mă ascund să nu mă vadă — mă înfăşoară un văl alb ca pe o mireasă a darului de bunăvoie, şi-mi tremură în mîni, gata să mi se desprindă de pe piept. E tăiat dintr-o pînză vrăjită, cu firul îndoit — alb ca o marmoră pe o faţă, cînd îl faci mantie sau linţoliu... iar dacă te-ai culcat în el cu amorul, e aşternut înflăcărat, pe care mori, ca într-un regesc linţoliu de purpură.

Cum purtăm oare în noi toate presimţirile şi găsim singuri gesturile principiilor eterne ?

Cînd mă jucam cu o bulă de ivoriu singură, în sala carmelului, nu ştiam, ţi-o jur, Juan, că există o minge impalpabilă de pasiune şi de sînge, care luneca de pe buze în gîtlej, nici jocul geamăn care o caută şi o ascunde în lupta cea eternă a sărutării. Dar e mai crud jocul viu şi buzele nu scapă reci din el, ci îndurerate ca o rană caldă, făcută de dinţii lacomi într-un fruct prea copt.

XXV

Cînd mă întorc furiş în pragul mînăstirii, ameţită de fericire, şi-mi palpită şi teama şi nădejdea — pe cînd Don Camillo mereu păzeşte palatul cel pustiu — văd uneori mantaua ta cea neagră fîlfîind agăţată pe ultimul gard al grădinii, ca un talisman protector de amoruri vinovate. Şi e poate numai un joc de umbre.

Juan, cavaler nelegiuit, născut în Spania cea veche, cu suflet aspru ca pămîntul ei cel ruginiu, ca şi coamele cele sterpe, cu ochii negri ca un corb din pinii sumbri ai Pirineilor — îmi pare acum prea departe drumul pînă în Eternitate ca să te întreb : „Tu, cel care o singură

dată n-ai cules, ce crezi? Prețuiesc toate femeile ce le aveți, cît cea pe care n-ați avut-o?"

Voi întreba aiurea mai aproape, gură cu glas, să-mi spuie dacă femeia care vi se dăruiește, prețuiește cît toate fericirile care v-au lipsit...

Voi întreba, dar nu voi aștepta răspunsul, căci îl cunosc.

Juan, aș vrea să-ți fac un dar, și nu știu dacă e urît sau frumos, fiindcă străbuna mea, Eva, a amestecat apele celor două izvoare de Bine și de Rău... Cavaler diabolic, îți promit că-mi voi lua un mire al păcatului cu numele tău predestinat. Sunt eu, Juan, aceea care-ți vorbește, sunt eu, cu rochia albă ca gîtul mîndru al lebedei, stropită cu lalelele sîngerate ale dorințelor.

Ce frumoasă e viața, Juan! Adesea, seara, cînd sufletul meu rămîne dezbrăcat ca și mine cînd scot ultima pînză, îmi zic — fiindcă fără de prețul ce punem pe ele și trupul și sufletul nostru, goale, nu mai sunt nimic — îmi zic: „De nu m-aș mai deștepta mîne!"...

Așa scria în ciclul lunar al XVI-lea, lui Don Juan în Eternitate, Bianca Porporata.

Mai 1915 — mai 1916

PE CINE A IUBIT ALISIA ?

Am zis: „Mă duc". Se înserase bine.

În fiecare zi din vara aceea, la aceeași oră de după masa de seară, treceam drumul peste două case, la un prieten.

Tîrg mic.

Era lumină îngînată și deosebeam pe fiecare după locul neschimbat. Mă așezam la al meu, și cu toții — copleșiți de liniște ca și cum am fi fost în armonie cu descreșterea zilei — tăceam. Cînd spunea vreunul ceva, suna supărător și glasul, mirat de el singur, se ostenea. Dar după ce se înnopta de tot, ne cuprindea dimpotrivă o nevoie parcă de auzit voce, de simțit mișcare, și unul începea să istorisească.

Azi întîrziasem și, cînd am ajuns, am deosebit în întunerec un bărbat spătos care era mai mult peste număr, și care povestea:

— Cine-o fi botezat-o?...

Avea un nume comedios. Să fii romancă, să scrie pe calendar și pe hrisoave că s-au chemat domnițele romance: Stanca și Despina, să ai suflet de domniță română și sînge de olteni [1] de pe Jii, și să te cheme Alisia!

Poate fiindcă străbună-sa după tată era o străină de prin ținuturile mărginașe cu marea, spre miazăzi, o valonă!... Dar nici nume de pe-acolo nu era.

Maică-sa, care-mi era rubedenie, cînd o purta/cercetase numele toate de prin capul ei și de pe lume, ca să-și boteze odorul. L-a ales pe ăsta! Cine alege culege.

Aşa au să fie sluţite, din dragoste, şi numele şi inimile copiilor, cîtă vreme or naşte copii din mame.

Alisia era văduvă. În basmele de dragoste starea civilă a împricinatei e piatra înţelegerei... şi trăise pe lumea asta de necazuri, pînă cînd vă spui eu de dînsa, vreo trei zecimi dintr-un veac. De anii femeilor se vorbeşte cu ocol.

Adusă la şirul neisprăvit al timpului orice trecere omenească e o fragedă copilărie. Dar pentru mine mai ales, ruda ei bătrînă, moşul ei iubitor, Alisia era o copilă.

Cam ce fel era Alisia?

La stat, îi zicea ardeleanca ce o slujea, cînd o vedea venind dimineaţa în cuhnie: „Sărut mîinile şi ochii duducuţa maichii, că tare eşti crescută năntuţ şi bine".

Iar la chip nu se deosebea de nimeni cu vreo sluţenie.

La suflet?

Îi venise în minte să-l puie în glastră ca pe o floare. Udă-l, curăţă-l, descîntă-l, întoarce-l de dimineaţă pînă seara, la soare, la umbră... Ieşise un fel de floare — frumoasă o fi fost, cui îi place felul — dar se închidea numai cît te apropiai; îngheţa cît crăpai uşa; se vestejea cum puneai mîna; numai cînd o dezmierdai se înviolta. Plăpîndă şi sucită! De nici o ispravă pînă la urma urmei! Aşa zicea şi ea singură, că de la capăt n-ar mai lua-o la fel.

Viaţa îi fusese ca toate vieţile — cum şi ce fel, era acu vădană, şi îşi purta singură grija cinstei, mai bine decît i-ar fi purtat-o alţii.

Eu o iscodeam cîteodată. Îi ziceam să mai încerce...

Ea răspundea cu glasul ei cam aiurit şi aşezat — cum e aşezată spuza pe cărbune:

— Niciodată nu m-am îndoit de destinele mele. Niciodată nu m-am întrebat asupra lor... Le-am aşteptat. Ştiu că omul trebuie să sufere, ştiu că trebuie să fie fericit...

Ştia?... Aş! Nu ştia nimic! Te miri ce oaie albă o lăsase Dumnezeu în turma lui cenuşie. Atîta nu ştia, că ţi-era frică să nu se spargă, lovindu-se de oameni.

Eu eram un unchiaş bătrîn şi grosolan şi cînd stam alături de ea parcă [mi] se micşorau mîinile şi glasul mi se subţia, şi ea se roşea pînă dincolo de obraz, numai la apropierea asprei mele bărbăţii îmbătrînite. Aşa de gingaşă era că îi stam mereu pe aproape ca s-o pot ajuta la nevoie, dar nu-i stam vîrît în suflet. Sufletul şi-l ţinea singuratic/cu toate că îl avea dulce şi mă iubea. Eu o iubeam nespus; era „fata moşului".

Cum oare o fi scăpat nefărămată printre atîtea pricini ale traiului, e minune. Toate spărturile, vezi d-ta, se făcuseră pe dinăuntru. Asta mi-a spus-o într-o seară. N-aş vrea să mai trec aşa seri pe lume: să vezi tu un suflet murind şi să nu moară, să-l vezi că se rupe fără să-şi desfacă legăturile traiului; cînd să sune a sticlă fărămată, cînd să se prelingă a sînge, cînd să ţipe ca o vrabie sugrumată/să cobească cu buha, să se topească ca seul fierbinte, să ardă ca pluta. Să cauţi s-aduni, să stingi, să legi şi să nu ai ce apuca de pe trupul înţepenit şi încuiat deasupra relelor.

În viaţa mea de marinar pe apă şi pe uscat, pe toate valurile, prin toate glodurile, am văzut multe suferinţe, dar de una ca asta, în care numai sufletul să se zbată, nu aveam gînd. Alte necazuri le apuci, le striveşti cu pumnul, şi ăsta îţi aluneca din pumni.

Sufletul omului! În el stau închise toate seminţele de bine şi de rău. Tu, cel care mă asculţi, ai putea fi un ucigaş, cînd cine ştie ce udătură ar plesni dinăuntru-ţi sămînţa uciderii! Căci toate seminţele în noi toţi sunt... Aşa şi în Alisia.

Dar din toate laolaltă, din aluatul cel mare, se plămădise în ea lipie şi turtă de sărbătoare.

Am mers odată să mă plimb cu Alisia prin grădini pe unde mişunau oameni, şi m-am trezit cu unul, din senin, că rupe nişte crengi de crin şi venind drept la ea, necunoscută, i le dă: „Fiindcă, zice el, seamănă cu crinul... Bată-l de om!

Ea rămăsese dreaptă cu florile în braţe şi parcă întrebîndu-se. I-am zis: „Aşa ţi se cade! E drept, cam mîndră eşti, ca creanga asta ţeapănă, cam încordată — ca tulpina asta — ori o frîngi ori nu se-ndoaie; cam otrăvită ca mirosul crinului, albă ca potirul ăsta şi te lipeşti de suflet ca pulberea asta galbenă a ispitei. E om al dracului cel care te-a potrivit cu darul!"

Puteai vorbi ce fel vreai! Cînd pleca femeia asta — numai binele și răul știe încotro — nici nu vedea, nici nu auzea. S-o fi strivit, nu luai nimic atunci după dînsa.

Eu stam locului cam sastisit... Să plec?... Să rămîi?... Cam cum mi-ar veni la îndemînă? Și rămîneam caraghios și posac, iar cînd vream să mă urnesc, întorcea spre mine lumina obrazului și mă întreba:

— Ce e, tăicuțule?

— Ce să fie?... mă duc.

— Să mergem.

— Apoi eu mă duc încolo...

— Într-acolo să mergem — Și mergea după mine. Făcea cum îi spuneam, dar umblînd ea după voile mele, tot ea mă mîna pe mine, căci așa cum sta înțepenită cu gura strînsă arc, cu dunga între sprîncene, arăta trufașă ca o coconiță încruntată de cele zugrăvite în pervazuri, și parcă se proptea înăuntrul ei mîndria. Mă cam socoteam eu: „Cu fata asta cam greu de glumit, cam greu cu toate. Cum o fi ieșit la căpătîi cu atîtea multe ale vieții?" Pînă atunci fusese ce fusese și se isprăvise, dar de-acum înainte ce-o să mai fie! Cînd era în toane copila — pentru mine copilă rămăsese — îi spuneam — și ea rîdea ca argintu-n talger:

— Nu s-a născut, moșulică!

— Nu zi vorbă mare! Rîdea atunci ca pîrîul pe subt frunză și căta în zare.

Uite, vezi... moșnegi păcătoși ca mine, care și-au pierdut frica de lege... Parcă-mi părea rău că nu s-arată nimeni în zare, să văd și eu cum o mirosi floarea asta de dragoste... că de buruienile păcatelor multe mă săturasem, tot mirosindu-le și gustîndu-le.

Dar nu era nădejde — veneau și treceau tot cum veniseră — nici nu știa c-au venit, nu băga de seamă.

Uneori o trăgeam de mînică să mai ridice ochii de pe amurguri:

— Ce e, moș Darie?

— Uite... văzuși omu ăsta?

— Da!

— Foarte de treabă!

— Da... foarte de treabă!...

Cu atîta te alegeai.

Ziceam uneori babei — baba care îmi gospodărea:

— Ei, babo, ce zici?

— Taci, omule, lasă femeia la cinstea ei.

Baba îi fusese doică, își apăra mielușica. Dar eu știam alte legi, care trebuiau să se îndeplinească.

— Că n-o să te întrebe pe 'mneata, cînd i-o veni ceasul!

Așa mai mergea... Știam eu că n-o să tacă baba, cînd i-o mirosi a dragoste... Și pe urmă tot eu mă-ncruntam:

— Să-ți bagi mințile în cap.

Și iar mă înseninam. Mi se arăta chipul fetei — fată-i ziceam eu, că tot acolo iese — chipul trufaș și neînduplecat.

— Parcă ascultă ea la o babă ca tine!

Mormăia:

— N-ascultă nici de mine, nici de d-ta... O asculta de cine i-o fi să asculte.

Iar mă întunecam și căutam împrejur cu mirosul de copoi bătrîn... Nimic!... Doar soarele urca dimineața și-o înfigea cu sulițele și seara pleca tot cum venise.

„Ce păzești așa! — zicea baba — că se păzește omu singur cînd e să scape, și cînd nu... nu-l păzește nici Hantatar!"

Iar mă luminam. Pe ea o păzeau heruvimii! O iubeam tare. O iubea și baba, cît era ea de rea... Și iar mi-era frică:

— N-ar fi de nici o ispravă, babo... las-o să doarmă, că de s-o trezi, dăm de rîpă.

— Aș!... Au mai fost și altele... E după cum o apuca-o...

— O apuca-o, o apuca-o!... Vezi, aia-i! C-am văzut eu, de cînd trăiesc, multe apucături de oameni... dar așa una, cum ar trebui aicea... Baba avea o mutră că-ți venea s-o izbești.

— Ți se pare d-tale!... Cînd ajunge la apucat!... E mult pînă acolo!...

— Babo, ți-e capu bătrîn și prost. Apoi ăla e apucatu mare, de suflet să-i pui cangea, că de pe suflet lesne aluneci!...

M-am uitat împrejur să nu ne audă... Bodogăneam, eu și baba... Și nici măcar nu era așa. Nici sufletul, nici trupul. Parcă erau puse sub sticlă, așa nu le dai de pipăit.

Mersese așa fel o bucată de vreme, dar de la o vreme încoace și baba și eu pusesem nasu în cenușe. Îi picase pe cap o bătăioasă de boală fetiței noastre: i se înnegriseră ochii, i se bătuseră pleoapele și parcă-i atîrna greu hăinuța pe umerii plini. Umbla domol și silnic și cînd îi vorbeam își ridica ochii spre mine și, în loc de lacuri adînci, păreau două fîntîni părăsite. Îi scîrțîia glasul pe vorbe, leneș și aspru ca ghizdurile cumpănei amorțite.

Nu mergea. Cum și ce fel, nu mergea și pace. Oameni, lucruri, întîmplări cît de mari, lunecau pe ea ca pe polei. Parcă-i dezlegase cineva baierele simțirei și i le luase la spinare un duh necurat.

— Prea țintește ochii în soare și în lună. O fi lunatică! zicea baba.

— Lunatică? Fata mea! Nu e vorbă, cam așa avea apucătură, parcă o descîntase.

Da' eu nu cred în prostii de astea. Pe dinăuntru se rosese ceva din oiștele puterei, din ghizdurile voinței. Vine o vreme cînd se scoală în om prisosul nesăturat de prin toate scoabele vieței și nimic nu-i mai mărginește apele revărsate... Prisosul durerei și prisosul bucuriei!... Așa era acum Alisia.

O sorbea răsăritul, se topea seara în așternutul soarelui și luna o scălda ca pe trupul unei moarte, în albie.

Ne învîrteam cu baba:

— Moare fata!

Oamenii își vedeau de omenie, ori de neomenie... Oameni!

Ei nu-i spuneam nimic. Ce să-i spui! Cum deschideam gura, își lua aerele de baroniță păgînă și rămîneam cu gura căscată.

Dar așa cum pășeam, cum ne învîrteam pe lîngă ea, vedea ea că ne doare.

Și tot nouă ne mai spunea cîte ceva; cu alții i se încleștau vorbele.

Spunea:

— Nu știu ce am!... Parcă îmi urlă cîinii în suflet.

Nu răspundeam, tăceam, să nu scol cu vorbele vreun dor, să nu sîngere vreo mîndrie.

Baba își făcea de cap. Mă ocăra cum îi venea mai bine, își scotea dobînzile. Parcă de ea îmi ardea mie! Îmi băteam capu-n cuie de atîtea gînduri.

— Ce să fie?

Pe fată o mai ocoleam, să n-o văd cu ochii ăia pe ducă, de parcă-și trăgea sufletul și nu putea să iasă.

— Nu-i a bună — spuneam, așa ca să spui — că nu-mi pui eu mintea cu de-astea de ale Necuratului. În om e tot Necuratul și din el vine, sau de la glie, din duhurile buruienilor și din puhoiul vîntului. Dar ce vînt!

Era primăvară a vară și nu adia decît văraticu, uns parcă cu zeamă de albine și florile te scoteau din țîțînele bătrîneței cu pielea lor cea nouă de fată codană. Ce vînt uscat și pustiu sufla peste viața Doamnei, ca răsuflarea uscată și fierbinte a lupului peste plaiul ars!

Ce vînt? — arde-i-ar aripa! Ce vînt ca bătut din aripi de liliac de noapte!

Am umblat mult pe ape, pe cîte o scoică de lemn putred în voia voilor ei, și numai acolo unde uiți de nomolul pămîntului în miezul țarinilor ude, acolo cîteodată, în ceasul acela înțelenit, cînd parcă o dihanie a închegat apele și vînturile, acolo vine o suflare de cuptor uscat și gol de pîine, și e cîte unul care a înviat pînă în trei ori, de prin adîncul mestecaniei de ape, și îl auzi zicînd: „O să vie furtuna!“ Te uiți la venetic, te uiți la prostirea albastră ce-ți apasă tigva, te uiți la văgăuna întinsă ca un năvod de untdelemn, mai lină și mai mincinoasă ca sufletul femeei ponosite. Și vine furtuna!

Furtuna! Peste domnița mea ca crinul, ca crinul cel acum îmbrobodit în marama fumurie! Mă uitam acum iar ca altădată în ale patru colțuri ale lumei, cu pumnul încleștat să văd de unde se ridică furtuna.

Alisia se uita drept la pîntecul pămîntului, parcă isprăvise de întrebat văzduhul și întreba acum măruntaiele lutului, să vadă unde stă scris adevărul: în cer sau pe pămînt?

Era tot ea, tot fata mea cea dulce, dar înțepată de ac veninos, otrăvită pînă-n mădulare.

Îmi blestemam bătrînețele și baba se făcuse una cu blana laviței.

Ni se încleștaseră palavrele... Oamenii omeneau! [2]

Umbla ea, Alisia, juvaerul taichii, de colo pînă colo, dar parcă purta lespedea groapei în spate și într-o zi am văzut-o tot searbădă, dar iute ca limba parei. Pleca ! Să-i lumineze Domnul potecile !

Se gătise frumos.

— Frumos, moșule ?

— Frumoase că-s pe matale.

Rîdea ca unul sculat de pe boală, așa-i suna de slab rîsul. Mă gîndeam că și-o fi făcut boala veacu și i-o fi a bine drumu — și mi-am văzut de treburi. Se înnămolise lenea împrejurul meu...

Cînd s-a întors, parcă adusese mortu-n casă. S-a dus drept de s-a culcat; și sunau odăile a biserică pustie. Zăcea ! Ce-o fi durut-o ? Că era toată, întreagă ! A fost ce a fost, pe acolo prin oameni străini, dar parcă mie mi-era acum mai bine, că-i era ei mai rău. Mai bine, fiindcă înțelegerea e mai bună ca întunericul și mi se limpezise ce fusese cu vîntu ăla. Era chiar furtuna și ea sta acum în miezul furtunei. Trecea ca o găoace printre săgețile fulgerelor, pe inima vijeliei, și eu, ca pescarul pe mal, așteptam să treacă vîrteju — că nu stă pe loc turbarea inimei, cum nu stă zăvodul turbat pe bătătură... Trece... dar ce rămîne pe unde a trecut ?

Umbla acum haină de parcă sta să te ucidă și împroșca din suflet otravă. Cînd își purta mîinele spre oameni parcă înfigea pumnare. Pusese diavolul stăpînire pe „doamna mea cea albă" — cum zicea baba.

Iar eu socoteam că omu e diavolul — dar încă așa vreunu al diavolului să-mi blestemățească [3] năframa mea cea curată, n-aș fi gîndit să fie.

O iscodeam eu să-i dau de zăvoarele inimei. De întors de la meteahna ei nu era vorbă — o apucase bine necazul. N-o vedeai surîzînd în aiureală ca o mireasă curată, ci numai asudînd a pieire. Fierbeau în ea cazanele clocotitoare ale răului de te dogora aburul lor de departe. Rău o apucase vremea !

Uneori cînta. Altădată cînd cînta se legănau florile pe țîțînele tulpinelor de mă apuca amețeala tinereței, și acu parcă era vioara diavolului.

I se prăvălea glasu în prăpastia dorințelor necurate și

suna cum sună căldările de aramă în care fierb, în iaduri, femeile spurcate ; părea că dai cu ciocanul într-o tipsie ruginită și răsuna astupat și lung, de-ți venea să sugrumi unda vuietului. Ochii ei înfrigurați îți făceau frică, ca ochii negri ai țigăncilor „cînd îți pun cuțitele" — cum crede baba.

Dar într-însa ce-or fi fost frigările și pîlparele și jăraticul ?

Nu ne spunea... dar nu știu cum i se mai țineau zilele de păcatele astea !

Uneori o prididea durerea și cerea ajutor oamenilor. Se uita la ei și la mine, neputinciosul !

— Vezi, moșule, să mori e mare pomană, dar mie mi se întunecă lumina minței, mi se înnoptează vederea judecăței. Tu, cînd oi vedea că sunt nebună, spune, ce faci ? Mă omori ?

— Nu, taică, nu, Lumina mea, mai dulce decît candela de la Sfinte ! Lumină mai sprintenă ca flacăra licuriciului ! Să nu ți se stingă lumina minței !

Dar simțeam eu că uneori i se face gaură neagră în creier... Cît despre suflet, parcă-i pîrlise gerul floarea înnegrită.

— Cine și cum, Măicuța Domnului, că eu cred în tine care ai purtat fiul adevărului dintîi și de pe urmă ! Cine ? Să-l înghită scocul apelor turburi ! zicea baba.

Iar eu o întrebam :

— Cine ?

— Un drumeț.

— Toți suntem drumeți, fetico !

— Un drumeț de departe.

— Nărui-s-ar peste el depărtările ! Unde l-ai văzut ?

— La tîrg, acolo !

— Mare bîlci e viața ! Și ce-a zis ?

— N-a apucat să zică...

— Cum, Doamne ?

— Nici eu nu știu... Știu c-am uitat că am tată, și mamă, și loc, și neam. Mi-am uitat și numele...

— Dar printr-atîta nămet de omenire cum te nemeri pe tine, tăicuțule, c-or mai fi fost și altele ?

— Să fi fost cît de multe !

— Ei !

— Nu știu să spui... e altfel...

— Altfel ?
— Cînd e să fie, se pot aduna noroadele, că mîna soartei astupă toate fețele și rămîn numai doi.
— O fi ! Eu aș astupa cu smoală fierbinte ochii veneticului... Și atît ?
— Zvonise lumei un basm de-o frumusețe minunată.
— Cum suna basmu ăla ?
— Nu știu... Ți se încrețea trupul ; se turbura sîngele, ți se aburea mintea, încețoșa vederea, îți înghețau mîinile, se învinețeau unghiile, se închega în tine puterea și îți curgea prin vine un rîu de aur moale și cald, ceva ca un sărut împărătesc.
— Basmu... Basmu !... Și cînd nu mai spunea basme ?
— Îmi cerea ochii să-i pui pe ai lui !
— ? !...
— Și nu-i dam. Mi-era frică... Dar am simțit pe ai lui că îmi străbat tîmplele... Și mîna... și nu i-o dam... Și gura... și a cerut-o degeaba.
— Uuuf !... am răsuflat. Scăpase de sărutarea diavolului.
— ...Dar cînd a luat toiagul plecărei, i-am dat-o fără să o ceară...
— Șarpe !
— De ce ai zis șarpe ? De unde știi că a tras ca șarpele, cu buza lui otrăvită, suflarea mea înțelenită ? Numai moartea trebuie să mai sărute la fel. Așa rece, așa amar, așa tare... Unde mi se va fi tras sîngele ? În ce cheag ? Un minut mersul vieței s-a oprit și pe urmă nu și-a mai regăsit drumurile vechi, s-a rătăcit, tăindu-și înăuntrul meu o cale nouă și străină ; și acum port imaginea mea, celei pierite, peste o viață stranie fără de înfățișare. Vezi, moșule, ăsta nu e amor... e altă putere nebotezată. O putere care dezleagă în tine apărările, rupe în tine zăgazul și trece înainte.
— Trece ?... Trece boala asta ?
— Trece timpul peste ea — numai să poți răbda pînă vine !
Am tresărit :
— Vine, cine ?... Doamne ferește !
— Vine timpul, iarăși spre noi...

Și fiindcă Alisia se uita încotrova, m-am uitat și eu să văd cum vine timpul. Așa se prostește omul, cît de bătrîn. Dacă îmi scuturam haina de pe umeri, destul colb de timp cădea.
— Să-ți fie iar dulce timpul și inima iar dulce, ca mai înainte !
— Crezi d-ta, moș Darie, m-a întrebat odată, că sufletele a doi oameni, străini de neam, s-ar putea uni [4] ? Nu s-ar așterne între ei, la fiecare tăcere, toată întinderea care le desparte patriile, credințele felurite, amintirile copilăriei... limba în care au spus vorbele dintîi ?...
— Noi ăștia de pe apă, umblăm luni de-a rîndul cu oameni de toate neamurile. Acolo, între cer și apă, pe scîndurile înguste, sufletele se adună și patriile se strîmtează, sufletele se lărgesc și patriile se întind. Acolo, zarea e credința tutulor deopotrivă, zarea de unde se ridică slujbele zilelor : „Ce timp o să avem ?"
Mîna se proptește deasupra ochilor cu aceeași apucătură gemenă. Vorbele cad rare, nu se ciocnesc de nimic, se îneacă în adîncuri. Tăcerile nu sunt dușmane, ele au un singur și același drum : gîndul de aiurea, depărtarea, amintirea. Viața e prea largă și prea strîmtă acolo, ca să se izbească oameni de oameni.
— Dar cînd vă scoborați pe uscat, cu femeile ?... Vi se potriveau sufletele ?
— Pe uscat stam puțin. N-aveam chiar așa multă vreme de potriveală... acum stau să mă gîndesc... cu vorba nu ne prea înțelegeam... cu ochii ce mai puteam. Și ca să spun drept, fata moșului, nici nu prea cătam la asta.
— A... așa !...
Și Alisia își răbda durerea înainte.
Baba tot cotrobăia prin ușile plitei, cu funigă, cu tăciuni.
— Te ții de ticăloșii ! Faci farmece ?
Ea știa una. Mă gîndeam eu : adică și babele astea !
Îmi spusese Alisia :
— Nu e dragoste.
— Ce e ?
— E putere.
Să-și fi găsit fata mea stăpînul ?

Părea cu adevărat întinsă de-o putere, încordată, învinsă şi cuprinsă de o putere. Spunea :

— Mereu am socotit eu că-s în oameni puterile.

— Nu mă poate nimic mîntui pînă nu m-o dezlega el, singur, de voinţă. Da, moşule, a voit şi a împletit şfara poruncilor, m-a legat cu funii. Nu mai am nici o domnie peste mine... Ai auzit d-ta că sunt oameni care fac jocul ăsta cumplit ? Bine că nu mi-a poruncit mai mult ca atît. Făceam... Ucideam, taică !

— Taci, fata mea.

— Sunt o vioară cu strunele de sînge şi porunca lui cîntă pe ea cum vrea.

Mi-am făcut cruce.

— S-a dus ? !

— S-a dus şi dus a fost... Din mine de s-ar duce, căci şi dacă ar fi mort acum, acolo departe, în mine trăieşte pînă mă voi libera. Stau jos şi îmi tresare mîna, se izbeşte singură într-o parte şi simt cum m-a luat el de mînă. Simt, taică... Nu doresc, nu chem. Toate izvoarele astea sunt în mine, amorţite... Pune cineva mîna pe mine, şi i-o zvîrl cu ură. Cum îndrăzneşte să mă atingă, cum de nu vede că sunt numai a lui ? !

...Mă uit pe-o carte şi deodată slovele sună tare, cu glasul lui aievea, şi atunci nu mai văd nici înaintea ochilor, nici împrejur.

Noaptea trec prin întuneric şi ţip fără glas, proptită de perete, fiindcă simt cum mă cuprinde de mijloc cingătoarea de fier a braţelor lui, care *nu* mi-au încins mijlocul. Şi stafia asta, care nu-şi întoarce numai minutele trecutului ci îşi trăieşte viaţa înainte, mă înspăimîntă... Nu ştii, moşule, nu ştii ?... Nici eu nu ştiam că se pot trimite în văzduh mîinile şi glasul. Sunt chiar ele — le simt, nu le închipui.

— O fi !... De pielea noastră mai groasă nu se ajung, cum nu se prinde de ea nici pojarul soarelui... Ţi-e sufletul prea subţire, doamnă !

...O apucase tare pe Alisia — Lisuca, cum îi zicea baba.

— Taică !... Ştiu tot... pînă în minutul cînd aş fi murit subt nimicirea iubirei întregi. În faţa Domnului şi în a mea însămi, nu aş putea spune limpede că nu i-am fost roabă cu trupul, atîta i-am simţit stăpînirea. Nu mai deosebesc

că n-am păcătuit. În cei care au făptuit, e mai slabă amintirea a ce a fost. M-a voit, şi m-a avut cu voinţa.

A ridicat ochii la mine... guri de iad... Şi n-am mai întrebat, nici a mai spus.

Nu ştiu cum ne-am răzmerit cu Alisia. Aşa îşi osteneşte omul bucuriile. Cînd într-o zi, iacăt-o !

M-am oprit în loc şi am lăsat-o să vie ca pe o fericire proaspătă.

Pe unde umblase oare, de se îndulcise aşa ? Slăbise niţel, era ceva mai trasă. Îi luasem eu doar cu ochii măsura — şi călca galeş. Tot pasu ăla, dar parcă o sufla un vînt călduţ de dinăuntru. Oamenii ca zilele, dincotro bate vîntul !

Bătea acum dulce, că-mi unsese crăiasa cu miere pe gură şi pe ochi. Am lăsat-o să vie, şi tăceam.

— Ce faci, tăicuţule ?

— Iacă te privesc, doamnă !

A rîs cum rîde izvorul prin livadă.

I-am zis :

— Domnia-ta, se vede, fetiţa mea, că faci bine. Te-ai sculat cu faţa spre răsărit.

— Mergi, taică, să te plimbi cu mine ?

De la un loc se rupea temniţa tîrgului şi se făcea cîmp şi lumină.

S-a pus jos pe-o piatră şi se uita. Eu n-aveam astîmpăr.

— Cum mai e vorba ?

I-a foşnit rîsul uşor ca pasul căprioarei prin frunziş.

— Ce să fie, moşule ! Nu te uiţi cum rupe cerul lumina soarelui şi o aşează ca pînze de painjen pe zarea ochilor ?

— Văd, doamna mea !

— Iese o suflare uşoară şi parfumată de pe buzele liniştite ale pămîntului. Cîntă undeva... cîntă frumos şi ameţitor.

— Aud.

— S-a vărsat peste lume un vin profiriu şi uşor, şi te îmbată lin şi nesimţit... Se aud pîraiele cum ies din sînul văilor... şi acum, chiar acum, cresc flori pe umerii dealurilor.

— Cresc din voia Domnului... Da' cum îl cheamă ?

— Cum îl cheamă întotdeauna !

Cînd vrea femeia să dea pe de lăturea vorbei ! Da' eu mîncasem buruiana iscodului :

— Ce se mai vede, copila moşului, că ochii mei s-au cam leneşit ?

Ştiam eu — că-s cam demult pe lume — că durerile se împietresc de tragi în ele cu ciocanu să se sfarme, şi bucuriile sunt albii pline ce aşteaptă să se reverse din ele apa încropită.

— Nu ştiu cum a început şi cînd ?... mă gîndesc... mă gîndesc...

— Nu te mai trudi, că socoteala asta se încurcă de cînd lumea.

— ...M-am trezit în apa lacului senin pînă în gît.

— Peste cap să nu treacă !

Se uita acum înainte fără privire, parcă şi-o întorsese pe dinăuntru, să-şi spele ochiul albastru în sineala lacului amintirei. I-am zis, încet, ca s-o întorc la mine fără zdruncin :

— Bună baie !

— ...Da ! Îţi odihneşte trupul pînă la suflet ; îţi dezmiardă sufletul pînă la carne !

— Că-s una — bată-le, cînd cauţi bine !

— ...Pe frunte întîi... Seamănă a gînduri frumoase ca un roi de albine harnice care pleacă şi vin... Pe mîini, uşor ca un palpit de fluturi albi... Pe gît, pe umeri ca un mers de furnici micuţe, pe braţe, pe sîn...

— Peste tot !... Zi, doamnă, că zici frumos şi adevărat.

— Te scoli, dar dormi deştept ziua întreagă, într-un leagăn de vorbe cu înţelesuri blînde. Îţi vine dinapoi umbra unei dulce streje... te ajunge şi-ţi petrece mîna dreaptă pe după umeri pînă nici n-ai simţit... Se îmbie paşii pe acelaşi mers ca două vînturi din aceeaşi parte... Ţi-a răspuns cînd abia se născuse în tine întrebarea, şi a umplut tăcerile de sărutări mai străvezii ca fumul visului pe potecile necunoscutei tale dorinţe... Aburul lor pe tabla încinsă a simţirii şi-a închegat stropul şi ţi-a picat pe frunte, pe ochi... Atunci, de roua lor ai tremurat şi braţul stîng al dorului s-a zorit să-ţi adune mantaua pe umerii ce se înfiorau subt oglinda tulpanului... şi cu dreptul pe după mijloc, cu stînga peste piept, te-ai trezit cu un colan de dragoste şi-o manta de dogoare.

Te-a pătruns ameţeala moale a căldurii cu o aromeală toropită cum e somnul de cu seară. Pe plămada făpturii tale călduţe, picăturile s-au înfierbîntat şi ţi-au pus o pecetie aprinsă pe ochi, pe miezul adînc al gurii...

— Aaaa !

— Ce e, moşule ?

— Nimic ! ziceam că-i mare meşter, face-i-ar Domnul voile !

— Vrei să desfaci mantaua aprinsă şi colanul strîngerei focoase, dar s-au încordat braţele în voinţa patimei şi s-au făcut cătuşe.

Înăbuşi focul uscat al puterei în căldura lîncedă a părăsirei de tine, ca să stingi vîlvoarea în vîlvoare, şi să se topească, una în alta, puterea lor fierbinte...

— Bat-o D-zeu de schijă arsă a bătrîneţei !... Cald, taică... cald pe la matale !...

— Te uiţi singur la tine şi nici nu-ţi vine a crede pe ce drum ai ajuns...

— Dacă nu te superi, e o vorbă : În ţara asta pe unde te plimbi mătăluţă, pe ce drum oi apuca tot acolo ajungi.

Se sculase şi se cam legăna ca omul ostenit.

— Să chemăm să te ajute. Tot singură umbli şi la chin şi la fericire ! Dincotro să chem ?

— ...Uite... vezi !

Eu, cînd îmi arăta ea, vedeam totdeauna. Vorbele ei erau vederea ochilor mei îmbătrîniţi...

— Totdeauna aci aproape, împrejur, şi mîini şi ochi şi glas. Cînd îl chem nu lipseşte niciodată.

— Cu ce chemi ?

— Cu dorul neadormit.

— Dorul !... de mult am dat drumul slujitorului ăsta !

Privea acum cu ochii cam închişi să apuce parcă în ei depărtările şi peste ei plutea o umbră cenuşie. Se înserase... Eu peste ea vedeam cum se pogoară înserarea pe pînzele întunecoase ale ochilor, pe lenea umerilor, pe mîinile lăsate în hodină de-a lungul trupului... şi glasul parcă-i înnoptase.

— Şi nu e, moşule, decît o părere !

M-am uitat. Pestelca cerului era limpede ca muchea iazului adormit. Am proptit mîna în marginea căciulei şi

țintindu-mi cuiele ruginite ale ochilor am văzut un abur mic, mai subțire ca gogoașa clăbucului.

— Da !... acolo e sămînța furtunilor de mîine... e semnalul străveziu, depărtat și nevăzut ochilor noștri care nu știu vedea... ochilor noștri fericiți care nu deosibesc decît seninul. Acolo e germenul norilor cenușii. Din fericirea ta liniștită din ajun, ca din acest senin netulburat, te deștepți în pîcla zilelor ploioase sau în vîrtejul furtunei.

Cu ochii dureroși, puși pe zare, glasul ei tremura de năzara necazurilor ce au să vie.

— ...Ziua de azi e ca un leagăn dulce, ca două brațe calde și blînde, ușoare și sigure în care te alinți, și mîine împreunarea lor se va desprinde și îți vor da drumul încet sau brutal, dar te vor părăsi... Mîine !... de ce oare sămînța lui e în azi ?

— Și în cîinele de mîine e plodul altei zile mai mănoase.

Purta pe trupul ei parecă și dulceața ăstor brațe de azi și părăsirile de mîine, le vedem bine, și totuși mijlocul ei era stingher, încolăcit numai de vînt.

— Prea îți suspini și bucuriile și mîhnirile în sec, copila mea !

Tăcea și mă necăjea lipsa oricărui vuiet, fiindcă se auzea cum se așterne seara tot mai deasă peste noi, și cu ea odată turburările domniței.

— Ce e oare mai mult sau mai puțin acum, ca în minutul de odinioară ? De ce cu o clipă mai înainte, deși plecase pulberea soarelui și-i rămăsese numai privirea depărtată, nu se umbrise nici sufletul firei, nici al nostru ? Ce e oare clipa asta mai scurtă, mai moale ca o bătaie de pleoape ?

— Da' de dormit dormi bine, taică ? schimbai eu vorba.

— Mai dorm, mai mult nu dorm !

— Ți-aș mai spune că dorul ăla, bună slugă o fi, dar cam stearpă... Eu aș zice...

Nu știu cum s-o fi întors soarele de pe unde apusese, că-i rumenise gîtu, cum sta cu capul plecat. Dar știam eu că strîmbături n-o să-mi facă, era dreaptă ca însuși adevărul.

— Și eu, taică, cred tot așa.

— Firește c-așa... s-alege la un fel.

— S-alege ?...

— Apoi matale ai luat de capătul cel din inima caierului și lumea, noi ăștia, o luăm de la fața aței. Ai de o iau pe deasupra merg cu firul pînă unde le vine bine și unde se încurcă, îl rupe. Mătăluță ai apucat ghemul în inimă.

Sperioasă ca o căprioară rotunjea ochii la mine. Se uita acum împrejur gata să fugă. Nu era de cele care fug dinaintea adevărului. Doar inima se ascunsese în iatacul coconesc, la adăpost de prihană.

A zis ca pentru ea singură :

— Totdeauna... de unde doare ?

— N-apucă, luminița mea, cine vrea de capătul durerei !

Iar lunecase departe. De unde i-or fi venit cîntecele astea de leagăn și de dragoste ? E plin văzduhul de drumurile ispitei... Surîdea unei neștiute plăceri ca pruncul, în vis, sfîrcului lăptos — mai curată ca pruncul la hrana ei din laptele visărei.

Un clopot porni în amurg vecernia. M-am închinat.

— Ce fericire să crezi ! Să crezi simplu, fără întrebări — să crezi !

— Cum să nu crezi, doamnă scumpă !?

— Cînd ochii, buzele, trupul, sufletul cer credință, să nu te împungă de nicăieri nici un spin de îndoială... să crezi ! Să te scalzi în credință, să te îneci în credință, să mori în ceasul credinței întregi !

Își frînsese mîinișoarele și a întors întrebarea ochilor spre mine, lacomă și rugătoare.

— Te iubește, taică, te iubește... cum să nu te iubească... asta-i vorbă... dacă te iubesc eu ! Dar spune-mi și mie cine te iubește ?

A rîs :

— Un flăcău !

— Că n-o fi ied !

— Cred că e nalt și voinic...

— Cum așa... „crezi“ ?

— Știu că trebuie să fie drept și gingaș la suflet.

— Drept la suflet ? Să dea D-zeu să iasă iar drepții deasupra celor care au rătăcit dreptățile !... Și ce mai crezi ?

Diavolul mă pusese! Pornise iar pe drumurile inimei. Frumoase locuri pe-acolo! Rîdea ca la îngeri cu gura desfăcută pe-o vorbă ce se topise în zahărul buzelor. Să-i fi apucat limba, sugeai numai miere.

— Ce zici, moșule... e oacheș sau bălan?

— Ce zic eu?

Ei comedie! avea gust de șagă fetița.

— Ce, nu te-ai uitat bine la el, că n-o fi iar stafie?

A tresărit și s-a uitat lung la mine. Să-mi spuie? Să nu-mi spuie? Îi sta vorba atîrnată pe buze ca o povară... Iar s-a mai uitat, îndoios și jalnic.

Mă cam bătea pe mine mintea într-un fel, că nu era fata mea ca fiecare. Se prea putea, cu apucăturile ei, să se îndrăgostească de vreun nume, de vreo poveste.

Mîna ei s-a pus într-a mea ca pe un sprijin.

Am pornit... Se tot întorcea. La marginea tîrgului s-a oprit și, arătînd înapoi umbra deșartă, a zis:

— Nu e nimeni!

Ce-o fi vrut să înțeleagă?... Că suntem cu picioarele pe pămînt și uneori le simțim parcă amorțite și parcă nu calcă pămîntul... Că pierdem uneori simțirea de adevărul nostru... Că ceea ce e aievea uneori se ascunde... că pipăitu chiar ne minte... Nu e nimeni?... nimeni?

Pornise singură mai înainte. I-am luat urma pasului... Nimeni? Să nu se sperie singură pe înnoptat. La lovitura mersului meu greoi, s-a întors și mi-a trimis cu mîna chemare. Era scăldată în păcatul tainic al nopței. Am ajuns acasă. Se culcau grădinile! Ne-am oprit binișor să nu speriem somnul florilor. Alisia s-a așezat pe-o bancă de mesteacăn.

— Nopțile!...

Așa răspundea ea, curînd, tîrziu, la întrebarea mea. A întins brațele înainte cît erau de lungi, împreunînd mîinile parcă stau să i se rupă din tulpina umerilor; apoi le-a ridicat moale deasupra creștetului, le-a deschis larg ca două aripe călduțe, le-a lăsat în jos ca două vîsle rezemate, le-a tras înapoi ca două ramuri desfăcute atît că i-au tîrît și trupul pe spate... și a tăcut.

Dasem și eu căciula pe spate. Mi-am tras-o la loc. Se întorcea acum spre mine cu ochii ei cuminți și blajini, cu glasul domol și neted, și-mi spunea:

— Noaptea se doarme, moș Darie!

— Se doarme, firește — i-am răspuns pe plac; dar mormăiam în grumaz: „E somn și somn, e om și om, e femeie și femeie."

— Ce zici, moșule?

N-auzise. Mîrîisem ca un urs bătrîn. Doar de ghicise... S-a întors atunci spre mine cu ochii poznași și lucitori, cu gura șireată și fragedă. A rîs... și a fugit pe scară în sus, ușoară ca o ciută...

. . . .

. . . .

Asta era Alisia — Lisuca, îi zicea baba — sluta de babă. Lisuca, fata moșului, ușa raiului... coapsa iadului... Acolo... o femeie!

Am dat de perete ușa casei mele. Baba moțăia într-un ungher. S-a sculat. Parcă-i furase dracu somnu de pe pleoapele zbîrcite.

— Mă plimbai cu fata! Baba sta să-mi apuce cuvintele ca tăciunul cu cleștele:

— Bine?

— Bine.

Ce să-i spui babei? Ce să priceapă? Cum o să înțeleagă o biată muiere, bătrînă ca ea, că harul Domnului, pe deasupra legilor oamenilor, poate alege două minți la o potrivă și două suflete drepte și să le sortească nunței sufletești. Le întîlnește pe drumurile lui blagoslovite și necunoscute; le leagă și le încearcă, le coace ca fruptul pentru împreunare... El singur nășește. El, în afară și peste chibzuirile celor mici. El e preot, și lege, și altar și cei aleși ca să împlinească partea lor din astă strălucire, întîi sufăr fiindcă asta e scăldătoarea în care te speli de nevrednicia bunurilor mărunte ca să fii vrednic de alegerea cea mare. Așa se lovesc de zidurile neînțelegerei și de chinuitoarele piedici, pe care furnicarul omenesc le ridică împotriva puterilor mai presus, cei ce iubesc.[5] Tot așa o fi fost acum și doamna mea, în bătălie cu stavilele mărunte spre nunta ei întreagă și minunată, ca spre o fericire împovărătoare pentru umerii ei fragezi.

Iubirea abia închipuită o orbea, cum ne orbește soarele cînd proptim ochii în miezul lui puternic.

. . . .

Ne-am așezat în jurul mesei, unul în fața altuia, baba și cu mine. La Alisia trebuie să fi fost lumină multă, lumină și oameni, și ea între ei cu „nimeni“ și cu ochii ăia fomătoși.

Cum să-i zic eu acum babei — c-o rîsesem de atîtea ori — cum să-i zic să întindă cărțile ?!

— Babo !.. ia vezi !... Nu ne pică nimeni pe drum de seară ?

Prea proastă baba, ori prea șireată. Le-a întins fără să zică cuvînt. Eu mă chibzuiam : acum și-o fi așternut și fata cărțile sufletului. O fi plecat de pe loc pe drumurile alea trase din băierile chemării — cum spunea ea.

Gonea vîntul în țîțîna ferestrei. A aprins baba candela și s-a închinat... Acum o fi aprins și Alisia candela dorului de priveghe... O fi făcut rugăciune pîinei celei de toate zilele a iubirei... o fi așezat capul pe pernă — căpătîi sterp... s-o fi învelit cu vis peste vis.

Mă gîndeam : „Greu !... Nici cu nimeni, nici fără nimeni !“

M-am uitat în întuneric. O buhă cobea. Pumnul meu i-ar fi sugrumat glasul necurat, iar printre velințele negre, ca o nălucă, adînc îngropată și care răzbește prin ceață, pîlpîia scînteuța unei sfinte stele.

Așa străjuiesc, în noapte ca în viață, paznicii protivnici ai răului și binelui.

Mi-am făcut cruce... am pus ivărul greu pe clanță. A trecut prin bătătură o umbră necurată... apoi luna, prin ochiul cîrpit al geamului, ca o luntre stingheră pe ape întunecate.

Înalța-s-ar luna strălucitoare a nopței dintîi, pe care nici să n-o vadă îndrăgostiții, din lumina cea din ei înșiși... și porni-s-ar vîrtej, pe care ei să nu-l audă, de vijelia dinăuntrul lor — cînd or fi doi bieți oameni zbuciumați de frigura cea mare din care a început viața, puterile ei nemuritoare.

Să-ți văd, doamnă, odată și ochii cei bătuți, cei de mireasă a păcatului !

Cînd am simțit, în dimineața aceea, pe fața mea bătrînă lumina zilei mari, m-am trezit rușinat că pentru întîia oară de cînd pornisem pe drumul ce înapoiază pe om

luminei sfinte din care s-a născut, nu m-am închinat răsăritului. Mi-am dezbrobodit, ca de o chivără greoaie, capul mai bătrîn cu o zi, din negurile nopței trudite.

Visasem că doamna mea sta drept în picioare, cu ochii sticloși ca un mort, că era ea, dar nu-i mai apucam chipul cum i-l știusem ; că o strigam și buzele ei împietrite îmi întorceau aceleași vorbe, cum îți întorc glasul găurile înfricoșătoare ce se fac în văzduh pe locurile părăsite și neocrotite de Dumnezeu ; că ciocneam în ea cu dalta și piatra, din care, înțepenită, se întindea subt fier fără să se spargă, iar brațul meu înrăit își întărea mereu loviturile, că, deodată, ucigașa și blestemata lovitură a întîlnit o văgăună, groaza adîncă a nimicului, acolo unde căutam întrebarea nedezlegată a trupului ei, că mîna mea afurisită se prăbușea după daltă și trupul se năruia, cu părul învîlvoiat, după mîna nelegiuită.

Am pornit la ea. Ziua era searbădă și spălăcită ca pe locurile cele neîncinse de jumătatea dreaptă a soarelui, ca pe pămînturile dinspre capetele lumei, îmbrobodite în jalea unei lumini moarte și singuratice, către unde mă purtase voia vieței mele de marinar, în tinerețea mea de care acum mă dezlegam treptat ca de o poveste depărtată.

În pragul rece al plecărilor, Alisia, înväluită în mantale oble de drum, sta purtînd pe ea bruma depărtărilor și pe mîna ei întinsă în tăcere, a mea s-a lăsat greoaie ca o daltă.

S-a uitat la mine și ochii ei, ochii ei — lacuri și mări fără de funduri — erau sticloși și goi de însuflețire. Ochii — oglinda sfîntă a vieței lăuntrice — erau ca și morți. Și atîta !... Mie, bătrînului ei sfătuitor, n-a găsit o vorbă bună de spus, și a purces în golul necunoașterei, a muțeniei și nemilostivirei de mine, mai chinuitoare încă pentru ea, cea fragedă, fiindcă la făpturile gingașe muchile răutății pe ele însele le dor mai ales. Cînd s-a hurduit trăsura din loc, eu m-am priponit în picioare — ca și cum gura unei văgăune mi se deschidea subt ele.

Așa s-au pus pe un timp dîmburile depărtărei între fata mea și mine.

Ședeam acum pe prag ca un urcior spart și priveam răsăriturile și apusurile, cum de s-ar petrece mai iute pînă mi se vor ridica, în sfîrșit, peste cruce și țărînă.

Aşteptam — acum că mi se mîntuiseră aşteptările — sfîrşitul poveştei mele umilite. Adesea, fuiorul minţei mele — rămase, din voia Domnului, întreagă — se odihnea, şi ceaţa ce-mi învăluia ochii îmi îmbrobodea, şi în gînd, tot ce fusese în urma mea. Ca un motan torcea, încet şi rar în mine, doar candela sfîrîietoare a nemaiisprăvitei vieţi, pe cînd baba împrejur se tot sucea, ca şi cum avea a moşteni pămîntul.

În aste zile de ceaţă, priveam furnicarul omenesc mişunînd, ca printr-o panoramă aburită, şi îmi pierea înţelegerea rostului şi rînduirilor lui, în a căror putere mă fărîmasem eu însumi de atîtea ori mai înainte.

Mă ostenea goana lor rotundă şi fără căpătîi în marginea liniştei mari şi sfinte a morţei. Printre bîzîitul lor îmbrobodit auzului meu, ca şi cel al vieţuitoarelor fără cuvînt, eu mă apropiam treptat de rosturile înalte ale voinţei dumnezeieşti, care, de la viermele ce se perindă o zi, pînă la fiul său omenesc, a vrut ca totul să treacă pe puntea vieţei spre a sluji, cu o putere mereu nouă, cuptorului nesăţios şi a hrăni cu lemnul său ceea ce nici Domnul nu mai poate face încă o dată — Învierea.

Cum frunza şi gîngania îşi scutură sămînţa şi apoi dăruiesc coaja lor golită ca să îngraşe lutul ce are să învie, aşa şi omul, cînd s-a lăsat pe el mîna sfîntă a sfîrşitului, ridicînd scînteia pusă în el ca un odor de preţ, se întoarce să dea cu coaja lui, miez focului celui vecinic.

De aceea mersul oamenilor înainte şi înapoi, jocul, ura, străduinţa lor, stîrneau acum întîi jalea mea, neputincioasă ca şi neputinţa lor, şi pe urmă abia mi se înecau în neînţelegere ; nu mai deosebeam croiala lor din a bondarilor şi lăcustelor, nici zbaterea lor nu-mi preţuia mai mult ca zboru [6] ameţitor al acelora, împrejurul celor două treburi : a apuca sieşi hrană şi a fi hrană altuia.

Auzeam atunci pe babă spunînd la alte babe :

„S-a copilărit moşneagul“, şi vorbele lor nu stîrneau în urechea mea decît sunarea lor coclită.

Tot cuprinsu apropiat mi se ştergea dinainte, dînd loc unor vederi mai învechite, şi stam înfipt pe laviţa alăturată zidului, aşa cum auzisem c-au împietrit în barba lor prooroci, aşa cum îmi venise, după maluri cu mirosuri noi şi tari, pe cînd umblam pe scîndurile uşoare ale corăbiilor

vestea despre oameni goi, ce aşteptau cu mîinile încrucişate ceasul din urmă.

Vederea mea, aşternută fără de mişcarea cugetărei, se turbura de udătura unei picături, dar picătura asta semăna cu lacrimile calde ce ţîşnesc din carnea unui suflet tînăr, cum semăna încă a om, hîrbu dogit ce eram.

Prin broboada asta umedă, mai departe încă, îmi apăreau trebăluirile ciudate, răscrucile drumurilor, smintitele perindări ale oamenilor ce alergau care încotro, parcă mînaţi de cele mai mari nevoi. Şi eu eram gol de nevoi, fiindcă eram golit de patimi.

Aşa stam uneori ! Dar eu adunasem din păcate şi din pocăinţe sacul greu al aducerilor-aminte ; greu de purtat, dar pe care îţi pui capul spre odihnă. Scoteam din el aşchii, de durat cu ele seceta zilelor, şi-i scuturam frunzele veştejite. Numai în ceasuri prea rele, în care parcă poposeau la mine şi anii nevoiaşi ce au să mai vie, eram părăginit de oaspeţii amintirei.

Ce mă mîhnea era că fata mea gingaşă, dimpotrivă, semăna cu un om care n-a adunat foi din urmă, care a ars pînă la scrum fiece floare, şi a scuturat cenuşa lor pe rînd, iar după fiecare flacără a rămas, treptat, în sufletul ei tînăr un cimitir de zgură.

Pe cînd eu puneam lut peste piatră, flori peste lut, rouă peste flori şi mereu tencuială pînă la şindrila bordeiului vieţei mele. Alisia, aşa cum o croise greşala crudă a cîrmuirei cereşti, îşi năştea şi îi mureau, pe rînd, copiii în suflet, şi apoi plîngea uscat şi amarnic peste trupurile lor reci. Ea nu pusese pînă atunci inimei tencuială, lăsase mereu să se dărîme împrejurul ei, bătuse cuie adînci, pe care, cînd le scotea, rămînea locul gol.

În alte timpuri cînd lipsea Alisia, eu îmi vedeam de treburile mele şi printre ele plutea şi dragul şi dorul de ea ; lucram şi deodată îmi rîdea mustaţa aspră cînd îmi răsăreau vorbele ei, aşa de cărnoase uneori ; dereticam primprejurul nevoilor mele, şi mă opream cu ochii pe drum, timp cît ar fi trecut pe dinainte-mi statul ei mlădios. Îmi răscoleam drumurile mele, dar cu ea în preajma lor.

Sunt locuri, în sufletele cele mai obidite, pe care nu le pot umple necazurile traiului de toate zilele şi tot aşa, celor mai fericiţi bucuriile mărunte nu le împlinesc sufletul...

Omul e ca firea : are munţi, ogoare, prăpastii, groape, apele toate, dar rămîn în ele dumbrăvi tăinuite, pe care şi le umple sufletul singur cu alegerea lui necîrmuită. Privighetori cu mii de întorsături pe dulceaţa glasului şi pitpalaca şi mierla şi pregura şi turtureaua cîntau cu glasul copilei mele dragi, într-o dumbravă ferită şi măiastră din mine, moşneagu.

Sunt făpturi de care nu te desparţi niciodată. Pe măsură ce paşii lor se depărtează de tine, cu paşi uşori se întorc înapoi. Ele nu trăiesc numai cu statu dinainte-ţi, trăiesc în urma şi pe urmele lor. Pe aste făpturi şi cînd le laşi în groapa rece şi culci cu milă în noaptea groapei trupul lor drag — şi te întorci cu paşii potcoviţi de plumbul durerei la vatra goală de ei — îi aduci tiptil cu tine înapoi. Pe cînd zadarnic se învîrtesc împrejurul tău cei vii, tu trăieşti mereu din viersu, din umbletu, din gustu şi stăpînirea întreagă a celor acum fără făptuire, a celor topiţi în putregaiu din care învie lutu rodnic, ca şi înde noi — nepieritori.

Pe lutul glios [7] un fir îşi scoate vîrfu şi întinde rămurele din sămînţa floarei de odinioară, aşa şi iubirile duse dau în noi ramuri înverzite.

Pe acolo prin depărtări, către unde mintea mea, uneori frîntă de uitare, se întorcea limpede, aveau ades lopătarii pe braţele lor vînje, chipuri şi semne felurite, arse cu fieru.

Eu n-am arămit pielea pîrlitului meu trup, dar le arătam, şi ei se holbau la mine. Scrie, scrie şi la mine, scrie chipuri în foc săpate, ca şi la voi, şi de nimica şterse. Se aşează unele peste altele şi lunecă neputincioasă uitarea peste ele, cum lunecă spumele clăbucoase ale mărilor peste muşchii voştri însemnaţi în foc. Căci sunt oameni care se înseamnă în noi, oamenii !

Dar de ce mă lăsase doamna mea acum aşa de singur, de mi se pîrliseră dumbrăvile ? În ea trebuie să fi fost deşertul care mă lăsa şi pe mine gol ca o găvană, în ea pustiul. Ce grea-i simţirea stearpă !

Se făceau atunci uneori ochii fetei a moarte voită, păcat nelegiuit. Să adoarmă copila mea întru nimicire fără roua aiasmei, fără unsoarea mirului ? Trece, Doamne, asupra mea ispăşirile ei, şi orice vînt necurat ar sufla peste ea, primeşte-i dreptatea !

Aşa trecea adeseori prin mine gîndul călător de dînsa, apoi iar amorţeam oricărui gînd şi roia în mine numai zbîrnîitul vieţei ostenite.

Dacă se vedeau pînze albastre pătînd învelitoarea cenuşie a zilei, îmi ziceam că şi omului i se însemnează ziua ; şi dacă peste soare se pătau basmalele afumate ale norilor, îmi ziceam că durerea udă e mai bună ca seceta, şi aşteptam ; nu secase încă fîntîna fără de fund a aşteptărei. Aşteptam pe Alisia să-mi aducă luminile sau umbrele ei sau un chip nou al chipului ei.

Pe „mîine“ e stăpîn Domnul ! Orice plămadă ar frămînta omul ajunului, pîinea zilei de mîine o coace voia Domnului. „Doamne, tu care mi-ai lăsat credinţa întreagă, în vremi cînd se prăbuşeşte în jur zidirea, trece asupra copilei mele turburate pacea credinţei mele şi lasă oaselor mele uscate pedepsele ei“... Aşa mă închinam !

Într-o zi baba privea şi ea din prag în colbul şoselei — ce-o fi vrut să vadă ?! — şi o boare cu mirosu dumbrăvilor şi glasul privighetorilor a adiat peste lîna ţigaie a părului meu îndesat.

Nu cumva *vine* şi-au ajuns înainte vestitorii ?... Vine, şi eu nu ştiu încotro să ies ca să-i culeg uitătura cea dintîi!

Baba mă striga pentru cina cea de seară. Am frînt pîinea, trup sfînt al Domnului, colac al lanului. Baba m-a întrebat :

— Se aude cumva de întoarcerea Lisucei ? I-s doică — mi-e şi mie dor de ea !

— A secat izvoru căruia îi dase Domnu drumu în tine, ca să-i creşti odoru.

Din părete Maica Domnului mă mustra că mă închin prea mult unui lut omenesc ca şi un păgîn. Am zis : „Iartă, Precistă !“ şi cu ochii pe pruncu gingaş al Mariei de-a pururi, am rîs din amintirea cîrlioanţelor bălaie ale fetiţei noastre, cînd era şi ea pruncă.

— Şi eu, babo, îi sunt doică, c-a supt de la mine basmele şi cîntările !

Dumbrava mea răcoritoare ! O singură sămînţă a zvîrlit Domnu — a Dragostei — şi a lăsat-o să înflorească.

M-am uitat afară prin cotlonu geamului. Ca o luntre la mal se oprea casa în apa întunericului neales. Mîine !... Cum se va scula „mîinele" ?

N-au trecut zile multe şi a răsărit lîngă mine. Săpam singur în grădină, de urît, ca să potrivesc un petec de pămînt, aşa, ca să nu stea locu nesupărat.

Poclitu ceresc era şters ca şi ochii mei veşteji. Un senin fără noimă. Mă încăpăţînam să-mi aduc aminte ce zi din lună va fi fiind. Pierdusem şiru. Aşa pustiu urît ca acum să se lase peste spetele mele şi ale pămîntului, nu apucasem.

Alisia s-a aşezat aproape şi se uita. Parcă nu lipsise nici o zi. Era în toane rele. Am lăsat-o.

— ...Să sapi !... şi gîndul să-ţi fie mic cît ţărîna pe care ai răscolit-o... dorinţa numai de la un capăt al brazdei la altul !

Vorbea silnic şi domol. Sta pe o bancă cu mîinile atîrnate, ca nişte ramuri frînte, cu nimicul pe dînsa şi înăuntrul ei.

Ea, cea pornită şi aprinsă, cea pătimaşă şi vecinic bătută de vînturi, sta searbădă ca şi cuprinsul, şi eu nemaihrănit de vioiciunea ei, stam oblu şi părăginit.

— Joi, doamnă, azi ?

— Şi după joi... vineri!.. şi iarăşi... zilelor goale la ce bun numele şi zilelor pline la ce bun numele ?

— Sunt, draga mea, oameni, cărora din zile numai numele le înseamnă ceva.

— Dar oameni care înseamnă cu numele lor bucuriile şi zilele, sunt ?

Un tremur scutură umerii orfani ai Alisiei.

— Frig ?

— Nici atît !... Sunt acum pe lume odăi molcome, suflete tihnite, minţi odihnite, cugete şi inimi mînate de voinţă. La îndemîna celor zece degete, un lucru voit, la căpătîiul drumului un hotar vroit. Ajungi... sau rămîi în drum... dar ai ştiut ce ai vrut !

— Să ştii ce vrei !

— E ca şi credinţa, un stîlp de proptire.

— Mie îmi trebuie o pernă... o pernă, pe care fruntea căzută să uite şi să doarmă.

— Am văzut prin cetăţile albe capete de marmoră lunecoasă, care se odihneau pe perne de piatră grunzoasă ; astfel de somn.

Se uită împrejur :

— ...Ce pajişte !... Să nu sădeşti, moş Darie, nici o grăunţă, să nu laşi să crească nici o răsadă... să smulgi nemilos.

Ştii d-ta ce înseamnă să te scoli într-o dimineaţă frumoasă şi să deschizi soarelui din ziua aceea porţile inimei ferecate, să laşi lumina să alerge prin unghere stăpînite numai de tainele umbrei, să deprinzi încet răcoarea cu boarea călduţă, să ştergi mucegaiul, să usuci umezeala, să întorci feţele sufletului încet spre dogoare... şi iar să ţi se închidă deasupra lacătul singurătăţei, gerul părăsirei şi apa moartă a uitărei, înăbuşind focul supt pînzele ude... şi să mocnească iar subt frig căldura abia desprinsă din flacări ?!

Se scutura din ea urîtul ca şi colbul păienjenişului după rufe uscate.

Am intrat amîndoi în încăperea veche a casei mele şi ne-am aşezat, împovăraţi fără de povară pipăită... şi osteniţi fără de trudă văzută.

Baba copsese pîine şi învîrtise plăcinte de făină oacheşă şi dulce, umplute cu floarea smîntînei, care îi plăceau fetei noastre mai bine ca orice dulceţuri scumpe. Învăţase baba a le face prin ţinuturile dobrogene.

Alisia îi surîdea... Aveau între ele vorbă puţină dar mersul înţelegerei, neclintit.

S-a aşezat baba mai deoparte, şi am stat noi înde noi fără de străini în preajmă, şi, încet, ni s-a mai împăcat urîtul, îl simţeam ridicîndu-se ca burhaiul de pe eleşteu. Eram acum tăcuţi şi liniştiţi.

Baba a aprins lampa din perete, a ridicat talerele şi a întins cărţile. Alisia i-a surîs — fiindcă toţi necăjeam baba pentru cărţile ei, dar Alisia nu o necăjea cu nimic.

Ne era bine cum îi e iazului cînd se lasă umbra blîndă peste el și-l învelește. Glasul babei ne legăna ca croncănitul brotăceilor.

„...Pică bucurie între drumuri... Temei pentru o grijă... un crai de tobă, cu gînd, cu trup, ține casa... Se ridică veste de la loc depărtat... ai călcat necazul în picioare... Întîlnire la drum de seară..."

Prin crăpătura ușei venea acum de afară o răcoare ușurată de asprime și Maica Domnului din iconostas se uita blajin.

. . . .

. . . .

Și treceau zile peste zile. Alisia îmi zicea uneori :

— Moș Darie, noi doi ne înțelegem. Să uităm de oamenii care ne necăjesc, să uităm... că nu e nimic... D-ta ești un bătrîn purtat prin lume, pe departe. Se vede că drumurile neumblate ar fi fost să fie și ele drumuri de apă. Oamenii cheamă pe cei ca mine : visători. Adică ceva neînsemnat, fără multă cădere la cuminția vieței. Ei cred că eu privesc în ochii d-tale vîrfuri de catarguri și năluce de stînci.

Nu ! Ochii d-tale sunt doi ochi mici și vioi de bătrîn iscusit. Lumile și mările au lăsat pe firea d-tale urme, și din ele ne vine nouă, amîndurora, înțelegere așa de bună, dar ceea ce caut eu în ochii d-tale, e *sufletul nestrămutat.*

...Că nu e nimic... zisese Alisia.

Cam tot astfel ne spunea de mult unul care mersese cu noi la larg să vadă cu ochii lui nu știu ce din ale învățăturei. Eu trăgeam cu urechea la ce spunea, dar cînd se înăsprea vremea îl luam repede : „Învățătura d-tale văd că nu ne schimbă vîntu-n pînze. Tot Dumnezeu stă deasupra !"

Zicea și el ca Alisia că „nu ar fi nimic". Și eu, nu e vorbă, uneori cînd calc țărîna și mi se prinde talpa de un os omenesc, ridic ca ars picioru.

— Cine o fi fost pe acolo și nu mai e ?...

Nimic n-o mai fi după ce nu mai e ?

Dar tot am fost, eu și fata mea, doi oameni la sfat subt un peticuț de cer, pe o creangă de vreme. Cum și ce fel, am fost pînă să nu mai fim.

— *Nimic,* moșule ! Ce crud cuvînt !... Cînd timpul și-o trage perdelele peste poveștile mele aiurite și o rămîne doar bruma peste înghețul inimei, voi mai desluși eu cine a fost și dacă adevărat a fost ! Oamenii care au strîns în brațe puternic trupul viu al existenței, abia își mai aduc aminte. Mă gîndesc, moșule, așa :

(Mi-am pregătit sufletul pentru gîndul ei.)

Fiindcă prin viața noastră trec lucruri și se înseamnă în noi, fiindcă suferim pentru ele, plîngem, rîdem, tremurăm, fiindcă trecerea și uitarea lor chiar le hotărăște traiul, fiindcă moartea care e trecerea și uitarea vieței e dovada că viața dăinuiește — nu știu să-ți spui deslușit — dar din toate astea așa mi se pare mie că am avea poate suflet — suflet în afară de noi, locuind în noi ca într-un potir vremelnic, nimicit numai înșelător, apoi purtat aiurea... Că vom mai avea și trup, căci nu se poate atîtea lucruri neîndeplinite să nu se mai întrupeze.

M-am uitat mirat :

— Cum să nu fie suflet, doamnă ? Nu zice Domnul : și sufletele noastre de-a dreapta Tatălui ?... Despre trup... cred că e mai temeinic să-i sfîrșească cineva socotelile aicea.

Părea a nu se mulțumi cu ce i-am spus — nici cu ce gîndea ea.

— ... Dureroși sunt trecătorii, taică ! Cînd ne-am înăsprit în singurătate, ei ne luminează pervazul, ne încălzesc pragul, apoi se duc. De ce pleacă oamenii pe care îi iubim ? De ce fug oamenii care ne iubesc ?... De ce fug și ne iubesc... De ce ? Moșule, d-ta ești cel care rămîne !

— Cum să nu fiu ăla care rămîne, dacă sunt ăl care nu pleacă — am glumit prostește. Eram cam înduioșat.

— Dar tu, fata mea, ce minune vei fi fiind ? Pîraiele mici ușor țîșnesc, curg și murmură neștiute. Cine se gîndește la miezul adînc de unde le-a deznodat truda pămîntului ? Sunt lucruri a căror măsură trebuie căutată în adîncime.

— Moș Darie, d-ta ești un filozof !...

Așa rîd copiii de noi !

— Ferească-mă Domnul ! Eu sunt creștin !

A tăcut, s-a uitat la mine... a zis :

— Să nu pleci, moșule, niciodată !

Eu aş fi vrut să vie pe loc plecarea, acuma, că ştiam ce ochi au să mă plîngă.

. . . .
. . . .

Zilele, nici una la fel. În om, nici o clipă asemenea — acelaşi om !

Ne învîrteau zilele în ele şi le învîrteam peste noi, cum răstoarnă valul scoica. Şi într-o zi vorbeam :

— Taică ! spunea Alisia. Ce trece, trage vad dar creşte deasupra luncă şi e mai fraged aşternutul ei odihnitor cînd a crescut peste prăpastie... Celor cutezători, moşule, care apucă firul de capătul durerei, le e îngăduitor Domnul şi darnic de bucurii necunoscute.

... Nu e aşa că voi avea şi eu bucurii ?... Taică, visul e spuma celor mai dulci beţii, dar cînd ne piere fumul lui rămînem neocrotiţi, ca rezemaţi de un stîlp de aburi. Tot braţele vii trebuie să fie proptelele cele mai minunate în care se odihneşte de zbucium iubirea... Lacrimile dorinţei neîntrerupte sunt mărgăritare, dar se usucă singure pe pleoape. Mîinile de carne şterg mai bine apa lor izvorîtă din carne... Fruntea care se lasă pe umărul iluziei nu-şi poate desprinde cercul de diamant al zădărniciei, pe cînd degetele aievea, acelea cred că trebuie să netezească cununa de plumb a grijilor.

Singură sărutarea închipuirei e mai milostivă, nu cere mereu aceeaşi dezmierdare cum o fi cerînd gura care s-a prins o dată pe gură.

— Asta-i pacostea că trandafirul lutului, de ce-l uzi, de ce mai cere !

— ... Mie, moşule, mi-au spus doi călători : „Un ceas de viaţă înseamnă cît o viaţă de vis". Eu surîdeam. Credeam atunci numai în vis. Dar se scoală într-o zi zorile sosirei, şi tremură în noi spaima bucuriei vii.

— Să-ţi fie în plin, fetiţă — şi să nu mă uiţi şi pe mine la fericire !

... Pasăre gingaşe, fericirea ! Trudnic o prinzi — anevoie o păstrezi — lesne zboară !

— Pasări ! Cîte soiuri, atîtea năravuri ! Cam buclucaşă, e drept, asta a fericirei ! Dragostea, tot pasăre. Mult pînă o prinzi, lesne creşte — anevoie o goneşti... Îi prieşte în colivie... În sîn şi-o aşează, astîmpăr nu are.

Tot cîntă şi se zbate... Ciripeşte pînă în ziuă, nici noaptea nu tace. Năstruşnic oaspe ! Doar mîna de om în sîn strecurată o adoarme şi o potoleşte.

A ridicat ochii fulger la mine... Uitătură !

— Ce te miri, fetiţă ? Gîndul bătrîn culege pe unde a risipit dorul tînăr !

— Pasări. moşule ! Tot crîngul în om... omul asemenea crîngului ! O singură fire... aceeaşi.

— A Domnului... Dar din crîngul uscat fug toate păsările, le rămîn doar arătările... şi nu mai cîntă inima decît pe frunza altuia.

. . . .
. . . .

Moş Darie tăcuse. Era tîrziu.

Parcă a şoptit cineva : „Pe cine a iubit Alisia ?!"

...Pe o muche de apă, multe lespezi sunt pînă la fund.

...E om şi om... e femeie şi femeie...

...Dar de ce-o fi chemat-o Alisia ?

... Ce e numele la om ? Snoavă !

Am rămas ca de obicei cel din urmă. Apoi m-am sculat să plec şi eu. Cînd a deschis prietenul meu poarta, pînă să nu cadă clanţa cu zgomotul, pe care dinainte îl aveam în ureche, am întrebat :

— Cine era ?

Prietenul meu trebuie să fi surîs alături, în umbră. Trecusem drumul în curmeziş. Gardul meu cîrpit albea cu stinghiile cele noi şi cred că de acest mic reazăm de lemn, mecanismul memoriei mele va lega ceasul de-acum.

La prieten căzuse clanţa din nou. Ştiam că poarta veche se lasă şi trebuie împinsă cu umărul cam anevoie. Şi el aştepta pînă scîrţîia la mine portiţa pe ţîţînele noi şi cred că dacă l-aş uita vreodată pe el, scîrţîitul ăsta ar rămîne în noi ca sunet, chiar dezbrăcat de amintire.

— O să plouă mîine, a zis.

Desigur ridicase capul spre cer. Era un senin deplin ; parcă pe o piatră tare albastră lovise cineva şi sărise pulbere de stele.

O lumină aşternea pe potecă o rochie albă. Am murmurat :

— Pe cine a iubit Alisia ?

ROMANUL ADRIANEI

Adriana intrase în sala unde de trei luni își ținea, de două ori pe săptămînă, cursul. În urma ușei închise rămăsese coridorul umed și banal al localului public, în care îi fusese îngăduită o cameră, și înapoia coridorului rămăsese strada pustie, unde acum se urnea încet din loc trăsura care o adusese.

Era o zi de toamnă tîrzie, acoperită și ușor înghețată sub promoroaca subțire.

De cum intrase azi, o uimise locul ca și cum l-ar fi văzut întîia oară. Se vede că pînă într-atît o înstrăinaseră de prezent gîndurile ei, înapoiate altor locuri ale trecutului.

Lampa lumina tare. Clipi.

În odaie nu era electricitate și nici nu dorise instalarea ei. Lumina minerală a petrolului i se părea mai bună ca efect decît fantomala reflectare a recei scîntei electrice.

Cursul ei era între cinci și șapte. Conferenția despre literatura libretelor muzicale și împreunarea dramatică a textului și acțiunei cu muzica [1]. Era un fel de anexă liberă a cursurilor oficiale și care nu avea cu oficialitatea alt amestec decît favoarea de a se folosi de o cameră disponibilă în același local. Elevii și elevele audiau benevol. Dacă Adriana s-ar fi cercetat singură ce scop urmărea, sau ce mobil avea, nu ar fi găsit nici un răspuns deslușit.

Ideea asta îi venise din nevoia de a-și da un pretext existenței, un aliment ceasurilor și zilelor ; străbătuse prin pînza de ceață care-i amorțea mintea și simțirea și se înfăptuise în aceeași semisomnolență a energiilor, în acel clarobscur în care de cîteva luni își trăia viața.

În ziua dintîi emoția îi alterase vederea concretă a lucrurilor, și odaia luase aspecte și proporții exagerate. În urmă, lipsurile ei nu o mai preocupaseră, cum e cu toate locurile unde te reîntorci cu ocupații fixe și banale. De cum intra în acțiune, locul devenea un decor indiferent, chiar inexistent. Cuvintele ei pe mersul ideilor și al impresiilor desenau alt decor de interioare și de peisagii conforme operelor pe cari le comenta, și se plimba prin ele în libertate.

Azi însă, deodată, sala asta i se așternuse în privire, din prag, de cum trecuse de la umbra umedă a coridorului la lumina galbenă a lămpei, ca și cum cineva i-ar fi tras-o dinainte și înfățișat-o sub ochi aproape, așezată pe o platformă : geamurile înalte și nespălate, aburite de ploaie și de praf, plafoanele restaurate de curînd, cu decoruri moderne, pereții gălbui cu vopseaua roasă, ușile fin uleiate cu alb, podeaua stricată, băncile vechi mîncate de cari — bănci de școală primară de mahala — o catedră largă de lemn găunos, înaltă ca o estradă, pe care nu se urca niciodată, pînă la care se ridica în vîrful picioarelor, deși nu era mică, ca să ajungă să-și pună sacul de mînă și caietul de notițe, de care nu se folosea, nepuțînd reglementa ceea ce avea de spus, simțindu-se la îndemînă numai în voia improvizației.

Scaunul ei era pus jos, alături de catedră, pentru ca să arunce pe el mantaua cenușie și pălăria de aceeași culoare. Cuierul era pentru ceilalți.

Se întoarse spre sală. Părea goală, atîta tăcere era.

Cu toate astea erau toți acolo.

Lampa, care atîrna în mijloc, lumina viu locul unde era pupitrul și unde ședea ea, apoi pe straturi lumina se pierdea treptat spre fund.

În primul rînd îi apărură figurile obișnuite. I se păru că și pe ele le vede pentru prima oară.

Erau nemișcați și lipsiți de viața expresiei ca un grup de panoptic.

Adriana nu-şi da seama că intrase, se dezbrăcase şi se pregătea să vorbească fără un salut, fără un cuvînt de legătură, de introducere, de punere în comunicaţie, împotriva obiceiului ce avea de a profita, în feluri diferite şi neprevăzute, de momentul ăsta al intrării pentru a găsi şi statornici atmosfera prelegerei.

Cursul ei era destinat elevilor de conservator, adică celor ce aveau să devie instrumente vii ale ficţiunei teatrale sau mecanisme fictive ale realităţilor dramatice. Deşi îşi avea domeniul ei bine determinat de studiu, acel al literaturei muzicale, instinctul artistic o făcea ca, prin gesturi de adaptare nepremeditate, să dea acelor neofiţi ai artei vii, lecţii de mişcare, de intonaţie, mai imediate şi mai intuitive prin spontana lor armonizare la textul propus, decît ar fi fost recile şi teoreticele cursuri de dicţiune şi ţinută.

Azi, în aşteptarea cuvîntului de la început care nu venea să-i dezlege, nedumeriţi, zdruncinaţi în prevederea, în speranţa lor spre acest gest de îndrumare a atenţiei, stau muţi şi nemişcaţi.

Ea tot nu băga de seamă. Se uita drept înainte, printre rînduri, pînă în fund. În banca treia distinse pe amicul ei, ca de obicei acolo, dar ochii ei nu-i trimiseră uşorul semn de recunoaştere şi salutul de totdeauna.

De obicei, prin ceaţa vederei toate îi .apăreau în ceaţă.

Azi părea că lucrurile exterioare sparg ceaţa privirei şi o silesc să le vadă, numai să le vadă.

Aşa cum se juca lumina murdară de afară a înseratului, cu lumina gălbuie şi mare a lămpei, hainele tuturor de culoare închisă, în sezonul acela, în care vestmîntul sumbru pare a ţine mai cald, se amestecau într-un fond întunecat, care nimicea contururile trupurilor şi rămîneau chipurile palide, chipurile de toamnă ale asistenţilor, proiectate cu o intensitate, cu un relief aproape hidos.

Era acolo o colecţie de fiziologie interesantă, aproape lombroziană. Adriana azi nu sta să observe, vedea numai. Drept în faţă, cu ochii lui aprinşi şi pironiţi în puterea unei idei fixe, sta un elev ciudat care o admira cu o pasiune febrilă şi încăpăţînată, hotărîtă şi neliniştită. Nu-i

ştia numele. Îl strigau : „Melcu". O poreclă. Ea nu interoga, nu examina, nu avea de-a face direct cu ei. Arunca sămînţa cuvîntului fără să se uite ce a rodit, fără să culeagă.

Se întrebase adesea din treacăt, ce va fi voind, ce va fi sperînd nenorocitul acela de la studiile astea, ce reziduuri de artă, ce prelingere atavică de talent îl trimiseseră acolo.

Era de 21 la 23 de ani, cu un trup care lovea cu oasele lui dezordonate noima hainelor, cu capul lunguieţ, ascuţit, cu faţa îngustă, pe care pielea lividă sta întinsă subţire peste osatură.

Obrazul era contractat într-o urîţenie bolnăvicioasă, catalogată degenerescenţei ca o piesă de muzeu. Doi ochi mici şi gălbui, care de obicei fugeau ciudat şi urît într-o parte, într-un vag strabism, se pironeau alteori lucitori pe un punct. [2]

De cum intrase Adriana la prima lecţie, o mişcare bruscă îi scuturase trupul, exteriorizînd procesul obscur prin care fiinţa ei surprinsese şi cuprinsese pe a lui.

Era ca o maşină stricată şi care nu mai lucrează, iar cînd cine ştie ce atingere o pune în mers, zbîrnîie din toate resorturile, izbeşte cu zgomot mişcarea în toate piesele zdruncinate ; aceeaşi atingere care, sub învelişul solid şi armătura delicată a vreunui instrument sănătos, ar fi pulsat insensibil.

Indiferent la impresii mici, numai vreo lovitură puternică îi deştepta organismul predispus zguduirilor patologice. Între ură şi iubire trebuie să nu fi avut nici un fel de sentimente intermediare, şi poate că ura şi iubirea se învălmăşeau.

Adriana de cum intrase, descleştase [3], în maşina asta stricată, simţirea zgomotoasă şi neînfrînată. În fiinţa lui, robită instinctelor sumare, impresia asta, nefiltrată ca la alţii prin compartimente numeroase, unde gustul se distribuie şi se modelează, se manifesta clar.

De ce Adriana cu făptura ei cenuşie, cu părul ei castaniu, brumat de un reflex cenuşiu, cu ochii ei cenuşii cu privire plutitoare, cu surîsul palid, cu ceaţa de pe suflet şi înfăţişare, cu acea pojghiţă de răceală care acoperea simţirile ei de orice fel, Adriana retrasă, topită în umbra

discretă în care sta departe de zgomot și de lume, despărțită de ele prin ceva intangibil ca un fum, de ce tocmai ea, cea cu mișcări puține și parcă oprite în drumul lor, cu vocea învăluită chiar în sunetele cele mai tari, femeia asta cu tonuri stinse și sunet mat, de ce dezlănțuise furtuna sunetelor stridente pe coardele și tastele stricate ale acestei claviaturi bolnave ?

Turburarea bizară a acelui tînăr fusese așa de vizibilă încît, chiar în stînjenirea acelei anevoioase zile a debutului, Adriana o băgase de seamă. De atunci adeseori, prin chiar acea ceață care îi îndepărta orice, ca și cum aspecte, simțiri și oameni își ascundeau formele și culorile sub un praf subțire de indiferență, atenția ei fusese atrasă de particularitatea lui.

Pentru împrejurările și oamenii obicinuiți, el era un tînăr urît și slăbănog, dar ochii lui, care fugeau spre tîmple neexpresivi cînd priveau sau cînd vorbea altcuiva, se fixau totdeauna asupra ei cu obsesia pasiunei ăsteia cerebrale, fiindcă proasta stare a trupului îi năruia toată patima în creier. Exemplar expresiv de moștenitor trist al mizeriilor părintești, purta semnele unor ticăloșii de care era inocent, și-și aduna zadarnic, într-o sforțare violentă dar slabă, puțina viață pe care i-o daseră acei care risipiseră prea generos pe a lor.

Azi își frămînta pînă la durere, dar fără să simtă durerea, mîinile lungi cu falange slab înnodate, care trosneau. Părul rar mișca ușor, cu tremurări magnetice, parcă i-ar fi suflat cineva deasupra o suflare uscată.

Starea de deprimare a Adrianei se repercuta inconștient în el sub formă de adevărată trudă. Înfipți pe ai ei, ochii păreau a-i plesni negrul mic al pupilei.

În decorul banal, pe panorama aceea așa de luminoasă azi, acel cap se reliefa puternic. Promoroaca aceea care îi învăluia sufletul, îmbrobodea și lucrurile exterioare, și astfel, de obicei era între ea și înconjur o armonie stinsă. Vorbele, mișcările o ajungeau ca trecute prin vată, și sensibilitatea ei pentru ele era tot vătuită.

Azi însă se ascunsese mai tare undeva în fund, în nedeslușirea din ea însăși, și pe întunericul ăsta mai mare, totul dinafară se desena mai accentuat. Cu cît era în ea

mai mult haos, cu atît inconjurul îi apărea mai nou și mai limpede.

Capul acela, acolo în față, o speria. Avea pe ochi succesiv neguri și lumini, imaginile clare se iveau, apoi se ștergeau.

Acum, un alt punct se lumina, un cerc din cele pe care le desenau razele lămpei și care închideau în el două capete : o fată cu pălărie roșie și Milu Horăscu. Omul pentru care Adriana fugise de acasă : „Amantul ei“, zicea desigur lumea, și ea nu dezmințise cu nimic, niciodată. Ceea ce era sigur era că fugise, și fugise odată cu el.

Doamna Adriana Praja din elita societății, soția prefectului dintr-o mare provincie, punctul de privire, de admirație și de invidie a șasezeci de indivizi care alcătuiau floarea parazitismului nobleței provinciale, apoi descrescînd treptat pe diferitele clase pînă la periferia orașului, cunoscută tuturor pentru că bărbatul ei era puternic și bogat, pentru că ea era elegantă și mîndră, fugise într-o zi cu un oarecare necunoscut, mic slujbaș, mic muzicant, care cumula arta lui neîndestulătoare cu funcția modestă de impiegat la o bancă. Cum ? De ce ? De cînd ?

Scandalul fusese trăsnitor. Nici un comentariu nu putuse alimenta calomnia asupra a ce precedase această plecare bruscă, nici unul asupra vieței celor doi soți și nici a ceea ce urmase după gestul ăsta neprevăzut. Corul uimirei generale și sentința moralei publice erau abreviate de lipsa dosarului scandalos.

„De ce ? Cum ?“ se repetase pînă la osteneală.

Adriana nu le-ar fi putut nici ea spune de ce !

Într-o bancă erau șase, și șase în alta în același rînd, despărțiți de un mic spațiu. Cercul de lumină închidea în el pe Milu Horăscu, care era ultimul spre mijlocul sălei dintr-una din bănci, și pe fata cu pălărie roșie, prima din banca alăturată, strîmtînd spațiul de trecere și izolîndu-i alături, pe cînd ceilalți se pierdeau în penumbră.

Milu avea un surîs constrîns în care se ștergeau cuvintele mute de bună-venire, pe care neschimbat le adresa Adrianei la fiecare dată din același loc, ca pe un jurămînt reînnoit de admirație și iubire.

Pe acel surîs se așternea și nemulțumirea ofensată pentru indiferența ei de azi și apoi o îngrijorare, o întrebare pe care și-o punea, expresia aceea de dubiu care urîțește — și mai era în surîsul acela ceva lunecos și nelămurit, ceva nou, uleios și turbure, care predomina și asupra căruia Adriana fixa acum ochii ei hotărîți și reci. În limpezimea nemiloasă, conturată ca un ovoid de lumină vie, fata de alături sta cuprinsă în aceeași privire. Avea părul roșcat, dezordonat și descrețit subt canotiera roșie de mătase proastă, lucrată de ea singură, fața lată și frumușică, gura mare, cărnoasă, gîtul gras cu cute albe și era de talie probabil mijlocie, cu corpul gras fără de modelare, crescută lat [4].

„Fată de popă !", își zise Adriana. De ce fată de popă? Fiindcă era dezvoltată așa, în voie, și peste proporțiile cuvenite. Viața popilor fiind ușoară și trîndavă, credea, se vede, că progenitura lor crește mai slobod — și pentru pălăria roșie. O idee absurdă și ridicolă !

Desigur, nu fata popei Călin de alături, de dincolo, din trecut. Micuță și pală ca o floare, pe care o vedea la fereastră, în dosul glastrelor cu pelargonii stropite.

Nici a părintelui Ioachim, bătrînul acela plin de o așa cuvioasă demnitate, care fusese profesorul mamei ei și cunoscuse, la rîndul lui, pe popa Creangă, bășmuitorul. Copiii lui erau toți oameni învățați cu situații frumoase.

Fata cu pălărie roșie a atîtor popi, după care la sat sau la mahala se zvîrle cu o scamă sau cu un ac ca să nu-ți meargă rău, groși, cu fața roșie-vînătă, astmatici ca și cum grîul fiert și vinul din belșug se umflă și le astupă respirația.

Toate gîndurile azi poposeau lung și obositor.

„Ce căuta acolo fata popii ?"

Pe lentila prelungă a privirei, Horăscu, slab, cu fața smeadă nelipsită de un fel de distincțiune în asprimea ei vulgară sau invers, cu ceva comun pe o oarecare distincțiune a feței, sta parcă strivit lîngă cealaltă.

Erau frați ăști doi ! Copiii plebei ! Alături cu vulgaritatea ei colorată și strigătoare, a lui, cea sarbădă și prăfuită, se împerechea minunat.

Pardesiul lui Horăscu era pătat și verziu. N-avea haină ! Alt gînd prostesc ! Ce avea azi ?

Un surîs ascuțit trecu pe fața Adriei. Se auzi rîzînd încet și disprețuitor înăuntru.

„...Zadarnic trufașa prințesă egipteană își scoborîse privirea la libertul negru ! Fiica faraonilor, cu pielea palidă ca sidefurile, palpita de umilire sub hlama ei albă, prinsă cu un scarabeu neprețuit, pe care-l purtase mumia reginei Hatasu, străbuna ei, al cărei sarcofagiu îl profanaseră tîlharii nomazi, lăsînd în cripta tainică de sub piramide, numai talismanul acestui juvaer prețios.

Zadarnic fiica de rege se scoborîse pînă la Radames, aventurierul viteaz cu pielea brună ! Cavalerul arămiu iubea pe Aida, sclava cea urîtă, cu mîini grosolane și cu inele mari în urechile late..."

Un rîs ironic încrețea cuvintele Adrianei. Își începuse — nu-și da seama cînd și cum — cursul. Spunea cuvinte pe care le conducea un resort mecanic, independent parcă de conștiința ei. Comenta libretul și analiza caracterul dramatic al operei *Aida.*

„...Fiica faraonului nu înțelegea ceea ce era foarte simplu : că acești doi descendenți din regi africani, cu mirosurile pielei lor vopsite de un sînge deopotrivă vulgar, cinsteau unul într-altul și își sărbătoreau unul altuia nobleței lor de ființe inferioare, ființe cu moravuri primitive ale aceleiași rase.

Nu înțelegea că ea, principesa ivorină, idolul temut, le era dușman. Era din cealaltă rasă fără miros, cu pielea parfumată de miruri fine păstrate în misterul templelor milenare, era din flora aleasă în care culminase omenirea pală.

Radames, generalul negru ridicat de capriciul bătăliilor la rangul de erou, se trăgea dintr-un neam umil. Aida, madona lui cu fața prăjită, era o biată felahină poetizată de robie, iar amîndoi erau pe măsura împreunărei oacheșe."

Vorbele sunau sarcastic și vibrația lor izbea parcă într-o parte lumina lămpei.

Mîinile deșirate ale degeneratului aveau acum zguduiri sacadate. Pentru a le reține, împreunase pumnii strînși și așa, încleștate, tremurau încă sub lovitura frazelor Adrianei, care arpegiau scurt și strident pe coardele zdrobite al nervilor bietului tînăr.

Acum Horăscu îi părea Adrianei tot așa străin ca fata cu roșu. Acești doi, care stau acolo alături muți și nemișcați, trebuie să fi vorbit adesea între ei despre neamurile și nevoile lor. Gîndul ăsta îi aduse un sentiment de dispreț enorm, disproporționat cu faptul, și în același timp o ușurare.

Ea însăși își păru străină. Numele, ființa ei în acest loc o mirau și chema memoria să i le lămurească :

Era Adriana, artista dintr-o dată celebră, poate mai mult pentru particularitățile vieții ei private, pentru misterul trecutului ei trufaș și nedisciplinat. [5]

Nu aparținea scenei decît cînd cînta ; pe urmă, dispărea înfășurată în mantaua ei cenușie și se ascundea într-o viață cu atît mai tenebroasă pentru clevetire, cu cît era mai simplă.

Trăia într-un apartament izolat cu o servitoare fidelă ; avea ore precise de muncă și de plimbare și cîteva rare relațiuni, toate în afară de lumea teatrului.

Nu se putea ști deloc unde și cum întîlnea pe acel muzicant boem, cu care se zicea că trăiește, care era eroul acelei anecdote senzaționale. Nu venea la ea, nu se ducea la el. Ancheta minuțioasă a lumei știa pozitiv lucrul ăsta.

Erau uneori văzuți pe stradă împreună, ca doi cunoscuți care se întîlnesc.

De cinci luni de cînd prin înțelegere luaseră separat același tren, norma asta de călătorie persistase. Porniți pentru un trai nou și probabil comun, ideea asta era undeva în mintea lor, nedeslușită, dar distanța care separase cele două banchete ale vagonului pe care stau ca doi străini, fără ca măcar o dată să-și atingă mîinile într-o mișcare de apropiere și de refugiu, distanța rămăsese aceeași.

În mintea Adriei, cum o numeau cu sonoritate afișele, exista, ca o noțiune, ideea că iubește pe acest flautist, dar cînd erau împreună, ideea asta se despărțea de realitate.

Trecutul, locurile, oamenii de ieri erau ceva isprăvit, mort, de care desfăcuse orice legătură ; plecarea ei era ceva săvîrșit, necesar, care nu-i aducea nici un regret, și tocmai iubirea care trebuia să fie scuza gesturilor astea excesive, părea un ce secundar, o obligație nelămurită și fără statornicie.

Sufletul și nervii ei fuseseră un moment cuprinși de e o așa de mare perturbație, încît găsise, în închipuirea că iubește pe acest necunoscut, puterea să rupă toate legăturile. Odată însă ruptura făcută, se liberase de sub stăpînirei exaltărei.

Actul liberator predomina, el părea mobilul, deși totul fusese spontan și absurd.

La cursuri își surîdeau vag ca semn de recunoaștere și afiliere. El era acolo pentru ea. Ieșau împreună, schimbînd idei și vorbe neclare, în care intenții sentimentale șovăiau neizbutite, și se despărțeau, ușurați parcă de îndeplinirea unei datorii anevoioase.

De acasă își scriau scrisori în care spuneau lucrurile și proiectele pe care ar fi trebuit să le vorbească ; dar la întîia întîlnire, la prima încercare de a aminti conținutul acelor scrisori, Rina — diminutivul ei — se reluă cu nervozitate, ca și cum le-ar fi adresat altcuiva și Milu, azvîrlit înapoi în nedumerirea lui, tăcea atunci și el.

Prezența lui fizică îi era nesuferită. Asta era sigur.

Fiecare își făcuse o situație separat și tot așa își organizase viața. Parcă pe puntea unui vas zbuciumat de o furtună, apucaseră amîndoi același colan de salvare și își juraseră, în acele momente cînd ești scos din judecată, să nu se mai despartă dacă vor fi salvați, pentru a se regăsi apoi pe mal, dezmeticiți și înstrăinați, cu promisiunea asta între ei, rătăcită în zgomotul uraganului ca ceva nesigur și totuși existent.

În adevăr, drama asta imaginară cu consecințele ei prea pozitive se petrecuse într-un fel de catacombe ale sufletului și ale realității.

În sala teatrului de provincie, în umbra lojelor, în golul obscur al scenei misterioase, cînd intrai de la lumina tare a zilei, Adriana găsea la ceasul repetiției umbrele camarazilor ei improvizați de muzică, și ei mai tainici, cu vorba învăluită, în vidul moale al sălei pustii.

Erau diletanți ca și ea, cunoscuți și prieteni, nițel metamorfozați de ocupația asta nouă. Erau și străini, oameni pe care nu-i cunoștea nici din chip, nici din nume, aduși acolo de capacitatea lor vocală sau instrumentală ca să compuie ansamblul de muzică simfonică organizat de un doctor, cîntăreț bun cu școală serioasă și voce minunată,

care șovăise între artă și medicină și le practica pe amîndouă, cu aceeași dragoste și cu aceeași neglijență.

Lui îi spusese Adriana într-o zi că și ea cîntă, și el o hotărîse să-i dea replica într-un duet și să accepte partiția de solo în alte bucăți.

Era întîia oară cînd cînta în public; nici în societate nu cîntase. Un egoism și o sfială mîndră o făcuseră să-și rezerve arta, să o ascundă de mediul acela care nu era artistic.

Sclavia în care ținuse înlănțuite puterile ei artistice își deznodase legăturile prea strînse, dintr-o dată. Aducea acelor producții o înfrigurare enormă, acumulată îndelung sub o indiferență absolută.

Mai era un sclav pe care o viață întreagă îl ținuse înlănțuit. Era sufletul cu toate puterile lui afective amorțite înapoia unei vieți reci, măsurate, lipsite de orice risipire în afară.

Sclavul ăsta stătuse încuiat în aceeași tenebroasă încăpere cu arta, și cînd arta scăpase la lumină, printr-o ușe întredeschisă de întîmplare, scăpase și el.

Nedespărțit și acum de artă, sufletul își unea cu ea glasul în pasiunea cu care Adriana cînta, pasiune care contrasta cu firea ei rezervată. Mai lacom se vede, sufletul își căutase un aliment și pentru el singur.

În împrejurările astea cunoscuse Adriana pe Horăscu, care cînta cu flautul acolo dedesubt, în fundul cuștei strîmte a orchestrei. Ea era steaua și el comparsul obscur.

Rămăsese în fața ei într-o extatică admirație care o măgulise prin timida ei adorare. În societatea aceea provincială, pe care o disprețuia pentru ce și cît cunoștea din ea, Adriana nu primea acele curteniri obișnuite, le ocolea ușor sub forma unei naturi reci și nemlădioase.

În mediul acela Horăscu reprezinta o lume nouă, necunoscută și căreia Adriana îi atribuise toate calitățile care lipseau celeilalte. O lume care era inferioară numai prin distribuția nedreaptă a condițiilor sociale, prin injustiția privilegiilor, superioară însă prin suflet și talent.

Așa i se înfățișase Horăscu din primele cuvinte pe care le schimbaseră atunci.

Cuvintele lui fuseseră desigur cele mai alese, învelite în hîrtie subțire. Pe ea, o condescență firească o făcuse la

început să-i vorbească. I se păruse din răspunsul lui că e un geniu neizbutit care adora fervent și umil muzica, un suflet plin de o nobleță sfioasă.

Îl vedea lăsat în umbră de o soartă nedreaptă și suferindu-și dezamăgirea în tăcere. Între păpușile, ale căror sfori prea vizibile le cunoștea prea bine, acest tînăr neînsemnat ca înfățișare, stîngaci la apucături și la vorbă, luase proporții de erou misterios, mai ales cînd, reîntors în fundul cutiei întunecoase, Adriana lăsa imaginația să se exalte și să se reverse în expresia sublimă a cîntecului.

Oricărei energii îi trebuie un punct de sprijin, de la care puterea, crescîndu-i treptat, să se încordeze pînă la expansiunea cea mai mare.

Pe scenă artistul se concentrează într-o idee fictivă, își trimite privirea într-un punct al sălei, trimite acolo extazul rîsului și patima glasului.

Adriana le trimitea umilului flautist, îl copleșea sub descărcarea lor bogată și sufletul, lunecîndu-i pe același vad de scăpare, se revărsa și el asupra acestui pretext obscur, întîlnit în mersul lui năvalnic.

În oamenii dezmoșteniți există o aspirațiune de a se urca, în cei privilegiați nevoia redempțiunei. El se uitase în sus, ea își scoborîse privirea.

La nivelul frunței ei, Adriana nu întîlnise pe nimeni. Ridica și ea fruntea sus, către ceva absent și abstract, și acolo sus se întîlnea pe ea singură, în singurătăți ideale.

Acum scoborîse ochii spre pămînt, dar privirea lunecase peste lumina mediocră a vieței de toate zilele, veștedă și sarbădă lumină în care nu găsea nici o bucurie, și atunci își înclinase fruntea spre întuneric.

Se scoborîse în fundul mărei să caute acolo steaua proiectată. Întîlnise licuriciul care sclipea în obscuritate.

Întoarsă de la strălucirea orbitoare a zeniturilor pustii unde frumosul e dizolvat în neanturi, se năruia acum în adîncimi, în căutarea acelorași frumuseți.

Scoborîtă din turnul ei de ivoriu, unde așteptase trecerea unui astru, era acum o scafandrieră care credea că a descoperit o perlă în taina nisipoasă a fundului de ape. O culegea pentru a-i da o soartă de gemă regală. Giuvaerul era chiar ființa ei. Dar ființa ei rămînea, pentru ea

singură, ceva abstract. Era o idee care o sugestiona, fără să-i fi cucerit decît mintea.

Smulgerea din legăturile vieței ei așezate, partea cea mai dramatică și mai omenească, lupta aceea în care și-ar fi putut regăsi echilibrul, în care amăgirea ei romantică ar fi putut să se risipească, nu existase ; fiindcă acele așezări erau superficiale, fiindcă nu rupea nimic, scotea numai hamurile de împrumut în care stase de bunăvoie și ale căror curele desfăcute nu lăsau nici o rană, nici o durere.

Cuvintele lui Horăscu lămureau o admirație amoroasă în care speranțele, proiectele rămîneau paralizate de distanța imensă pe care o aveau de trecut de la el la ea.

Ale ei erau freamătul unor simțiri fără preciziune, în care amorul trecea abstract ca într-o frază muzicală, pe care din întîmplare i-o cînta lui.

Indiferența disprețuitoare pentru mediu luase la ea proporțiile unei revolte hotărîte, unei uri fără șovăire, și credea că pricina urei și a revoltei e iubirea.

Prin arpegiile astea incoherente, cu vorbe pe jumătate pronunțate, îi spusese într-o zi că pleacă pentru totdeauna și, nelămurit, Horăscu înțelesese că trebuie să plece cu ea pentru săvîrșirea acelei povești din o mie și una de nopți. Așa se urcaseră la aceeași oră a aceleiași zile, în același vagon, care le strămuta pentru totdeauna viața.

Asta se petrecuse abia cu cîteva luni înainte. Acum amîndoi, înrolați printre artiștii de profesie, se adăogaseră declasaților care vin să se dea afund în gîrla turbure a populației capitalei, adăogaseră pulsația lor la palpitul acelei mulțimi.

Două luni Adriana locuise într-un hotel unde se scoborîse noaptea dintîi.

Patul tuturor, canapeaua de covor roșu, dulapul fără cheie, aspectul respingător, ospitalitatea vulgară a acestui adăpost încadraseră bine încremenirea în care stase tot acest timp ca o păpușă articulată cu mișcări reduse. Uneori rămînea îmbrăcată cîte 48 de ore la rînd, și alteori culcată 2—3 zile.

În gară, la sosire, se urcase într-o trăsură al cărei birjar îi făcuse semn. De pe scara trăsurei dase mîna lui Horăscu și se despărțiseră fără o vorbă de înțelegere.

După ce porniseră, birjarul se întorsese nițel, aruncîndu-i un : „Unde“ ? și Adriana, neavînd timp să se întrebe, răspunsese : „La otel“ !

O dusese la otelul acela, fără altă întrebare și portarul o urcase în odaia aceea. Mîncase pe tavă, de la restaurantul de jos. Madama spusese : „Să vă aduc sus, de la restaurant“, și rămăsese așa.

Într-o dimineață, tot madama îi spusese : „Conița iese ?“, și ieșise. Întîlnise pe Horăscu drept în fața intrărei.

— Ce ai făcut pînă acum ?

— Stau aici, răspunsese. Dar nu-l întrebase unde stă, și se plimbaseră pe străzi pînă la vremea mesei, vorbind, tot așa, cuvinte fără legătură, în care plutea o ezitare care putea fi luată drept pauze amoroase și care era numai distanța aceea care se lărgea cu atît mai mult cu cît erau mai aproape.

De atunci, de cîte ori ieșea, îl întîlnea, o aștepta, și se plimbau. Ea, mai înaltă puțin ca el și foarte subțire, cu părul castaniu brumat de un reflex cenușiu ca de castane, cu blana ei cenușie, elegantă, mai elegantă în orașul mare unde cadrul era mai în armonie ; el, slăbuț, strîns în paltonul strîmt și verzui, de o vulgaritate strigătoare, în mijlocul mulțimei amestecate cu vulg.

Într-o seară în camera ei de otel, în locul madamei, intrase oberul cu o hîrtie lunguiață, la care Adriana se uitase naiv : comptul.

Cucoana asta singură, la care nu venea nimeni, păruse suspectă. În fața privirei ei inocente, tipul, care se pregătea să fie insolent, pentru a redeveni probabil respectuos și fățarnic dacă clienta i-ar fi vorbit tăios, îi spusese domol, punînd degetul încet pe foaie, ca pentru un copil : „La zece zile încheiem socotelile“.

O mișcare de spaimă încurcase mîinile Adriei pe închizătoarea pungei mari din solzi de argint, care nu vrea să se deschidă. Îi stase sîngele și se făcuse albă.

Omul așteptă răbdător, puțin întors cu spatele și mușcîndu-și buza cu o expresie de grijă.

Toată viața din corpul Adrianei se concentra pe un cuvînt : „Bani“ ! Uitase, nu mai știa dacă avea și cît !

De cînd venise nu-i trebuise mai nimic.

Batista mică se împleticea pe degetele subțiri printre hîrtiuțe.

Le scutura ca să se descurce. Ciocnea cristalul sticluței de parfum de onixul cutiei de pudră.

O parte din conținutul pungei se rostogolise pe genunchi și de acolo pe preș. Chelnerul se întorsese spre ea, se aplecase, dîndu-i-le pe rînd și rămăsese cu două hîrtii de o sută în mînă și cu o întrebare : „Dați voie ?" — arătînd ușor cu degetul cifra din josul hîrtiei lunguiețe.

Pe urmă pusese două degete în buzunarul vestei dungată cu roșu, numărase pe masă un rest, mulțumise profund ca pentru o regină... și apoi surîsese — un surîs nou, străin pe fața lui de slugă, un surîs de simpatie, uman, uitat de cînd, în loc de rude, de cunoscuți și prieteni, nu mai avea decît raporturi ipocrite cu clientul și arogante cu slugăretul.

Capul lui chel, cu fața cărnoasă și moale, pe care o curmau lîngă gură două brazde inverse, una săpată spunînd vorbe aspre și insolente, alta schemînd fugar lingușirea politicoasă, fața lui avea acum o expresie de burghez blînd și tacticos. Și el trebuie să fi venit cîndva dintr-o căsuță albă de provincie ca să lipească pe fața lui grasă și moale o mască de lacheu.

Adriana îi surîse și ea : un mic surîs limpede, acel tocmai care trebuia să răspundă paternelei lui solicitudini. Cu mîna stîngă cu care se servea foarte stîngaci — mîna dreaptă, încă strînsă pe săculeț, avea acei fiori înțepători ai amorțelei — Adriana împinsese către chelner una din hîrtiile după masă. O trăsese cu acel clasic gest, prompt și îndemînatec. Mulțumise acum servil — bacșișul mare ! — și plecase.

Adriana simțise cum i se slobod din încordare umerii așa de tare, ca și cum ar fi căzut pe locul lor de la o înălțime mare și, cînd ușa se închisese, îi curseseră două șiroaie calde pe obrajii reci. Atîta simțise cald și umed în suflet de cînd plecase.

Pe urmă îi fusese frig tare : o scuturase un tremur, pusese un pled pe picioare, se încălzise treptat și adormise în fotoliul de stejar sculptat, îmbrăcat în covor roșu, cu arabescuri galbene.

Cînd se deșteptase era unu noaptea. Deschisese punga și numărase. Avea 2.100 de franci pentru totdeauna — fiindcă nu avea să facă niciodată nimic din ce trebuia făcut, ca să revendice alte drepturi. Nimic ! Și atunci trebuia să cîștige. Atît !

Cugetările ei de un timp erau foarte scurte. Nu avusese nevoie să treacă nopți desfirînd gînduri chinuitoare și desperate. Atunci chiar, de pe un gang al otelului se ridicase un glas subțiratec și strident, urcînd pînă la acel la bemol din „l'aire d'Hérodiade".

Reluînd fraza, Adriana azvîrlise ea strigătul sonor perlat, cald și prelungit de un ecou vibrant și dulce pînă la durere. Apoi tăcuse speriată de zgomotul vocei ei, cu urechea întinsă spre ușă, noaptea, în odaia de otel.

Desigur ! Nu era ea eleva lui Tarbino, maestrul incomparabil care punea voluptatea artei lui de cîntăreț îmbătrînit în deziluzii, formînd glasul altora ?

Nu era ea premianta cu mîinile prinse așa de modest în cutele rochiei albe, care revoluționa pacinicile serbări de fine de an ale pensionatului de călugărițe münchenez, cu vocea ei uimitoare : acea voce care neliniștea cu calda ei sonoritate maicele și trila turburător prin colțurile umbrite ale „Closterului" !

Schwester Trude, maestra de muzică a elevelor care nu luau lecții speciale, inspirată de maica superioară, intervenea la maestrul Tarbino să schimbe bucățile de canto cu altele mai austere. Bătrînul, cu un surîs de Machiavel, primea această încălcare în domeniul autorității lui și, cu o delectare ascunsă, se slujea de glasul ei patetic pentru a exterioriza somptuos orice partitură spre descurajarea definitivă a călugărițelor.

Nu se putea pune surdină acelei voci care — zicea ipocrit Tarbino — era un har de la Dumnezeu.

În schimb odată greaua încercare păgînă a cîntecului trecută, călugărițele erau mulțumite deplin de fetița aceea calmă și fără expansivitate, ale cărei gesturi și suflet sunau mat ca un clopoțel pentru vecernii umbroase.

Nu cîntase ea, după ani de tăcere, la acea audiție muzicală de amatori unde cunoscuse pe Horăscu ?

Știa să cînte.

Cînd se dusese a doua zi dimineața să se angajeze, nici nu se întrebase și nici nu întrebase dacă domnul care sta pe un scaun de piele în fața unui birou era acel care o putea servi.

Nu-i vorbise nici un cuvînt de prisos. Nu rugase, nu pretinsese, îi spusese, cu dorința de a sfîrși mai curînd, că poate cînta rolurile prime de soprană ale mai multor opere pe care le cunoaște perfect.

D-nul se întorsese spre un pian ascuns într-un colț și Adriana își purtase privirea după a lui spre instrument, dar nu-i ceruse și nu se oferise să-i cînte. I se păruse lung timpul cît el se gîndise un moment și cît scrisese o hîrtie, uitîndu-se din cînd în cînd lung la ea.

Ea pronunțase stenografic cîteva vorbe care regulau angajamentul.

Și cînd cînta acum acolo, ca și altădată, umbra umedă tresărea la trilul ei sonor și languros și ceilalți parteneri rămîneau șterși și stinși de zborul larg al notelor pornite din pieptul ei delicat, ușor ca dintr-un izvor adînc și necurmat. Acum ca și altădată, făptura ei cenușie scuza strălucirea artei și atrăgea o invidie peste care, de altfel, absența ei de la realitatea oricărui lucru ar fi lunecat, cum luneca și peste gesturile de simpatie, zădărnicindu-le.

Tot atunci, la ieșire, un samsar o întrebase dacă îi trebuie locuință și o dusese la apartamentul, pe care-l ocupa și acum.

Moștenise servitoarea locatarei care plecase în Algeria.

Ignoranța și neglijența camarazilor pentru ce cîntau și jucau îi născuse ideea de a lumina pe alții, încă nenărăviți, asupra literaturei muzicale, și ideea asta se întărise din nevoia de a umple spațiurile goale ale timpului ei nefolositor.

Într-o altă zi, cu paltonul ei cenușiu și cu același glas grăbit de a sfîrși vorba și iritat de nevoia de a pronunța cuvinte, ceruse autorizația unui curs liber și plecase înainte de a asculta întrebări sau răspunsuri.

Peste o săptămînă un domn care o căutase peste tot, îi lăsase un bilet prin care îi arăta sala, zilele și orele.

La zi, la oră, venise în acea sală goală. Intraseră chiar atunci după ea cîțiva care plecau de la curs și pe care colocviul ei cu odăiașul îi adunase la ușă.

După ei mai intraseră alții și se umpluseră cele cîteva bănci, scutind-o astfel de orice demersuri.

Le vorbise atunci chiar despre *Mignon*, cea cu părul alintat de vîntul mărei depărtate, cea cu ochii limpezi ca un cer, cea fără de patrie. Vorbise cu căldură de nostalgica chemare a melodiei celebre care învăluie glasul în lacrămi, dar îl și trimite cu triumfătoare nădejde către țara cu portocali înfloriți.

De atunci veneau mereu aproape aceiași. Acei pe care azi îi vedea așa de clar încît o dureau ochii de contururile precise ale panopticului lor viu.

Astfel cutremurile aparente ale existenței ei erau totuși un mers firesc spre preocupări de artă care stăpîniseră și copilăria ei, o consecință naturală a înclinațiunilor ei.

În copilărie, tăcută ca și acum, căpăta deodată o vervă aprinsă asupra vreunui subiect în legătură cu arta ei favorită. Asta îi dobîndise numele de „micul orator". Recădea apoi în tăcere speriată parcă de propriul ei elan sau poate geloasă de elanurile ei singure.

Ca o scînteiuță țîșnind de sub cenușă și ascunsă tot sub cenușă. Atunci ca și acum.

Raportul direct dintre perturbațiile sufletești și alterațiile fizicului erau exemplificate puternic în Adriana. Sforțarea bruscă și uriașă de voință, pentru a schimba dintr-o dată așezarea vieței ei, nevoia unei inițiative mari, produseră în tot organismul ei o turburare care, în chip fericit, se manifesta printr-un fel de insensibilitate. Un ac împuns în pielea ei nu ar fi înțepat-o, și, tot așa, valoarea curentă a faptelor și efectele lor îi rămăsese nelămurite.

Numai în somnambulismul ăsta putuse pleca fără hărțuieli și fără drame sufletești, și în același somnambulism făcuse demersurile necesare pentru a-și asigura prin muncă existența, care altfel i-ar fi fost dureroasă și peste putere.

Conștientă, Adriana, care nu ceruse nimănui nimic, care nu avusese nevoi, a cărei mîndrie intactă crescuse din aceste îngăduințe, ar fi murit fără să-și poată înfrînge mîndria, și refuzul ei de a se mlădia ar fi compromis și reușita. Fără de forța hipnotică, desprinsă din acel somnambulism, nici nu ar fi putut îndeplini acele demersuri

în jurul cărora moravurile obicinuite țes atîtea complicații.

Conștientă de situația în care o punea ruptura de cei ce alimentau nevoile traiului, conștientă de ideea că va trebui singură să-și asigure hrana și locuința, conștiința asta ar fi dus-o la gînduri și acte disperate. Din fericire nu o avusese.

Așa era romanul Adrianei. Arta înăbușită își slobozise într-o zi puterile și, printr-o ironie, le dăruise acelui mediu meschin de provincie ; sufletul neîntrebuințat își căutase aliment și, printr-un sarcasm, își închipuise că l-a găsit în acest cabotin de mîna treia.

Sub acea matitate a firei ei, ea nu simțise crescînd urîtul și nepotrivirea dintre ea și înconjur ; de sub acea cenușă care se așternea peste tot ce era viață în ea, nu auzise strigătul și exigența artei. Stînd mereu dreaptă și calmă, fusese poate chiar o nevoie fizică aceea de a se apleca.

Acest urît și această clamoare a sufletului, și această încovoiere, ea le confundase cu iubirea.

Dacă și-ar fi pus chiar atunci întrebarea asta deslușită : „Iubesc ?“ nu ar fi putut răspunde : „Da“.

Nu și-o pusese.

Toate se petrecuseră într-o penumbră... La început în aceea a subsolului unde era orchestra, abia luminată de un reflex mai artificial în plină zi.

Horăscu era vîrît sub cușca suflerului. Poetizat de distanță și cruțat de lumină. În acea pseudolumină se născuse, crescuse și se exasperase, tot artificial, acea pseudoiubire.

Într-o zi, chiar atunci pe la început, îl întîlnise pe stradă ; îl recunoscuse numai după ce salutul lui se prelungise expresiv, și acolo, la lumină, impresia îi fusese rea, cumplit de rea. Abia și-o putuse stăpîni față de el din generozitate instinctivă, mai greu și-o putuse ascunde de ea însăși. Scos din poezia întunericului și a muzicei, vulgaritatea lui o congelase, dar socotise că e o datorie să se învingă, ba chiar să se mortifice pentru simțirile ei prea patriciene.

Sentimentele astea exaltate pluteau în tenebrele nebuloase pe care le conține un creier cît de sănătos.

Antipatia fizică hotărîtă și exaltarea falșă a sufletului creeau între ei acea anomalie care le stînjenea orice apropiere nepremeditată, iar cele premeditate, neajutate de afinități, rămîneau neîndeplinite.

În felul ăsta intraseră în rolurile lor absurde de azi. Identificați poate și unul și altul în subconștientul lor cu lipsa totală a amorului, își legitimau nebunia comisă, scriindu-și minciuni și îngăimînd cuvinte nesigure. Durau așa înainte raporturile astea fără sens. Ele erau o scuză, pe care și-o puteau da lor singuri, de a-și fi strămutat și zdruncinat existența.

Horăscu își mutase flautul sub altă cușcă și știa și el povestea asta în care fusese odată solist, jucase rolul principal, fie chiar pe un program nerealizat.

Lumea cunoștea și ea aventura, indiferent de felul cum vrea s-o comenteze. Adriana, cu pretextul ăsta în viață, era cruțată de a se mai gîndi la ceva sau cineva, la trecut sau la viitor.

În orele de repetiție, în serile cînd cînta, la ceasurile de curs, Horăscu redevenea mirele mistic, eroul umil și robul care din umbră adoră idolul și e răsplătit cu un surîs.

Pînă azi !... și azi băncile, mesele, catedra, odaia, auditorii și acest Milu, încă aureolat de o răsfrîngere întîrziată, luau sub lumina galbenă a lămpei cu petrol contururi noi și deslușite, care lămureau mult dar limpede și fără discuție trecutul, prezentul și chiar viitorul.

Numai tînărul degenerat din banca întîia era neschimbat în pasiunea lui. Pe ochii lui mai puțin ficși, pe frunte, pînă la jumătatea nasului, îi cădea o lumină inspirată ca și cum fruntea ar fi fost altarul curat al artei și iubirei, și în josul feței buza lăsată moale pe bărbie umezea o luxură istovită fără să se fi consumat, o moștenire nemernică și nevinovată.

Ea, Adriana, era nesocotita principesă egipteană, și Horăscu, fiul dascălului din sat, falnicul Radames ! Data asta biografică asupra originei lui umile fusese una din cele mai duioase la timpul aprinderei cerebrale spre milă și jertfă.

Dar cine era fata popei ? De unde venea Aida asta cu pielea albă și grasă, un alb de lapte covăsit ?

De unde venea în epopeea asta donquichotescă ?
Întrebări scurte, pe care surîsul ironic de azi al Adrianei le spunea surîsului, azi dubios și vîscos, al amicului ei.
Prin carnea brațelor, pe buze, prin nas pînă la frunte, o încreți fiorul acela special al dezgustului.
„N-o să iau diseară decît un ceai“ — se gîndi.
Scria acum pe tablă notele unei fraze muzicale ca să explice armonizarea temei poetice cu cea tonală.
Ce fericire că nu s-a apropiat de el, că nu a putut tolera, nici nu și-a putut impune nici cea mai mică familiaritate amicală, necum...
Răsuflă adînc, așa de adînc că haina îi luneca ușor după umeri. O mișcare ușoară trecu la spatele ei, printre bănci. Horăscu, lombrozianul, elevii, schițaseră un gest spre manta. Și-o săltă cu mîna stîngă...
„...Pe melodia francă și elementară a lui Verdi sentimentele personagiilor sunt colorate primitiv — explică. Fecioara regală și sclavii sublimi fac gesturi mici, pornite dintr-o răsuflare sufletească scurtă și naivă ca și partiția maestrului melodic și simplist“...
Faptul că lumea îi împreuna în clevetirea ei îi părea abia supărător. Ce noroc însă că acele clevetiri nu aveau nici un reazăm real.
I se păru că zvîrle după ea o haină urîtă și împrumutată și se revede în propria ei rochie.
Slobozi în jos paltonul de pe amîndoi umerii, gata să-l scape și se sperie singură, prinzîndu-și-l.
În spatele ei gestul sperios al celorlalți vui mai sonor.
Se întoarse spre ei înveselită deodată. Îmbrățișă cu ochii asistența într-o privire clară, care-i lovi ca o pală de aer rece și limpede. În centrul privirei Horăscu și fata popei stau acum despărțiți de trecerea îngustă dintre bănci și așa, prinși de clișeul subit al vederei, aveau gura puțin deschisă și o aceeași expresie de confuzie așa de stupidă și de comică, că Adriana fu apucată de un rîs spontan și sincer, care cerea să crească.
Descărcările lui scurte rupeau descrierea solemnă a morței lui Radames. Convoiul ritual al preoților, defilarea corifeilor sacri, frămîntarea superficială a prințesei, cruzimea moravurilor, tirania stăpînitorilo·, religiile barbare — totul se ridiculiza de acest rîs.

„...Un rege prin drept divin — bietul om — și preoți judecători prin drept divin — bieții oameni — osîndesc un biet erou pentru două femei !
Într-un război sîngeros el n-a murit, nici n-a slăbit și acuma va muri condamnat ca un tîlhar, fiindcă a înfruntat majestatea regală, preferind dragostea necioplită a Aidei amorului nobil al fetei regale.
Pentru mica lor comedie, pentru acest asasinat, acești oameni s-au împodobit cu vestminte de mare ceremonie. Cu pași solemni și cîntece smerite duc cu pompă la rug pe omul ăsta, cuprins de o fatală resemnare sau îngîmfat de fumul sacrificiului, de beția imolărei. Omul ăsta, care nici măcar nu încearcă să fugă din cortegiul odios, dînd cu pumnul lui vînjos în acei figuranți piperniciți de rituri nesăbuite în temple perverse, ca să moară cel puțin liber, ajuns de un junghi într-o învălmășeală, el care ieri arunca goana spaimei în armate întregi, el care ieri trecea înhămat pompos la cortegiul ridicol al victoriilor faraonești !
Moleșit la prima ungere vicleană a civilizației, își încovoaie capul sub puterea legilor mincinoase, pe cînd fiica faraonului își ascunde răzbunarea josnică sub pavăza solemnă a crimelor de les-majestate, în loc ca pasiunea să o azvîrle către el, pentru iertare sau pentru moarte. Poate că, istovită de credințe false, prințesa credea, în adevăr, în dreptul divin ! Dar el, cel proaspăt venit din păduri cu crocodili, de ce nu striga împotriva acestui teatru ridicol ! De ce nu întreba ce e acel drept sacru, ce sunt acele legi oarbe pe care zeul lui, tăiat dintr-un arbore, nu le recunoștea ? De ce nu clocotea în lanțurile lui zbierînd după legea și dreptul omului de a se naște și de a muri liber — sub stăpînirea naturei și a timpului ?“
Își lăsă acum haina pe scaun.
„...Ceea ce e îngust în epoca asta, ca și în picturile ei lineare fără perspectivă și reliefuri, apare în frescul subțire și rigid dezgropat de sub praful veacurilor egiptiene, a acestui libret. Omul sălbatic și puternic, învins de cei care au ajuns la perfidia unei culturi, e verosimil, e adevărat cum sunt și azi leii în cușcă, urșii cu lanțul de nas și orice suflet independent și sincer înjosit și supus cu nemernicie tuturor înscenărilor convenționale ale legei sociale.

Pe libretul ăsta desenat superficial și colorat primitiv, cum superficiale și primitive erau frescurile templelor, deci păstrînd o culoare locală convențională, muzica cantabilă a lui Verdi e falșă, fiindcă activează cu mișcări vocale și orhestrale italiene aceste siluiete lemnoase cu suflet angular.

O concepție mai subtilă ar fi muzicalizat ritmuri hieratice extrase din instrumentația sumară a epocei, lipindu-le strîns pe acea pantomimă sufletească sumară.

Verdi și-a cîntat acolo ca pretutindeni cîntecul lui, intercalîndu-l cu motive orientale.

Iată marșul religios mortuar cu sunete de ipocrită solemnitate. Ce efect de spaimă funebră urmărește apelul de bas cantabil al marelui preot, apel care merge stingîndu-se și iar crescînd treptat pe drumul absurd al morței. Ucigașii slujesc în numele dumnezeilor cruzi și falși, în auzul al însăși victimei încă vii !“...

Rîsul ațîțat al Rinei, cu o vivacitate care împrăștia în sala mucedă culori roșii și galbene de Egipt, lumini safirine de scarabee, azvîrlea de pe buzele ei disprețuitoare, din sufletul ei dezgustat, tragicomedia în care azi capriciul ei desfigura sau descompunea melodrama demodată a *Aidei*.

Sunetele chemărei funebre a călăilor : „Radames ! Radames ! Radames !“, trecute prin rîsul sacadat și asurzit, străbăteau partiția cu un sarcasm lugubru, care zdruncina nervii.

Pumnii încleștați ai bolnavului trosneau ca zdrobiți.

Horăscu avea acum un aer jicnit, ca și cum deodată revendicările lui mute ar fi luat o formă deslușită : „Ce era el ca să fie sclavul unei femei capricioase ? De ce să suporte o situație umilitoare ? El avea drept la mai mult, la orice ! Ce-i păsa lui de noblețe ! Nu-i trebuia noblețe ! El era foarte bine așa cum era. Merita mai mult, poate chiar avea !“

Mutra lui ofensată și privirea răutăcioasă spuneau deslușit toate astea și altele din substratul caracterului lui, pe cînd rîsul biciuitor al femeei azvîrlea cu batjocură acel : „Radames ! Radames !“

Rîdea de el, de fata popei și de ea, Adriana, pescuitoarea de perle !

Prelegerea se sfîrșise neprevăzut, cum și începuse, fără uvertură și fără final.

Nițel obosită, Adriana era acum foarte serioasă, cum era de obicei, cu atitudinea unui profesor care în afară de cursuri nu admitea nici o promiscuitate.

Peste trei alți elevi își făcu loc un tînăr cu fața deschisă, cu trupul bine dezlegat și sări să-i ajute să se îmbrace, să-și strîngă geanta, pe cînd cu îndemînare îi da tot ce mîinile ei zăpăceau.

Avea una din acele figuri prielnice care parcă sunt strecurate pretutindeni unde sunt adunați oameni ca să împace ciocnirile lor dușmane, ca să închipuiască pretutindeni elementul simpatic al vieței.

La spatele lui, degeneratul sta țeapăn și numai cu cîte o tresărire punctua gesturile celuilalt, ca și cum le-ar fi săvîrșit și el în ființa lui sterilă.

Ceilalți se răscoleau de plecare, dar încă liniștiți.

Adriana îi concedie cu un gest. De obicei ieșea cea dintîi și la ușă o ajungea Horăscu cu care își urma drumul.

Azi era silit să iasă odată cu toți.

Se grămădeau acum spre ușă. Cavalerul ei servant își prelungea îngrijirile, mai comunicativ cu cît Adriana era mai posomorîtă. Încercase un surîs de mulțumire, dar fruntea îi rămăsese întunecată. Înapoia lor, Melcu sta cuprins de o grijă nedeslușită, care mergea crescînd și reflecta starea de neliniște a iubitei lui.

Ieșiră cei din urmă. Mai erau pe coridor cîțiva. Poate cunoșteau romanul Adrianei și schimbarea asta mică de program le da de lucru. Trecură pe lîngă ei. Horăscu nu plecase, aștepta lîngă ușă. Tocmai atunci fata cu canotiera roșie ieși din umbră și trecu repede lîngă el, salutînd pe d-na cu respect ipocrit. Horăscu păru plictisit.

Adriana îi răspunse cu grabă, fericită că o vede acolo, că locul de lîngă Horăscu e ocupat. Simți parcă o ușurare mare.

Ieși urmată tot de cei doi. La poartă îi salută și întoarse colțul, dispărînd pe prima stradă, schimbîndu-și itinerariul ca să evite pe Horăscu. Nici n-ar fi îndrăznit azi să o urmeze.

Tînărul cel îndatoritor — îi ziceau Dinu — rămase puțin în loc, uitîndu-se după ea cu preocupare simpatică.

Atunci își simți brațul apucat ca într-o gheară de fier.
Se întoarse. Crispat tot, de o criză nervoasă, Melcu sta lîngă el. Tremura așa de tare, că nu putea articula nimic.
Figura contractată exprima atîta durere și spaimă, că celalt se simți turburat. Se uită la el cu mirare, cu milă și cu puțină frică. Nu avusese niciodată pînă atunci astfel de manifestații.
Îl strîngea cumplit de braț și cu capul încerca o mișcare către locul unde dispăruse Adriana, pe cînd un muget amorțit înlocuia cuvintele. Mugetul ăsta mai ales era ciudat. Dinu, așa de bine echilibrat, avu un fior.
Era o stare isterică care te impresiona mai ales acolo, în drum.
Nu știa ce atitudine să ia. Aceea de a o lăsa discret să treacă, sau pe a solicitudinei umane.
Se pregătea să-l calmeze cînd îi slobozi brațul și plecă. Îngrijorat făcu cîțiva pași după el. Mergea repede, cu capul în jos și parcă destul de liniștit. Atunci Dinu își căută de drum, dar vădit mișcat: „Întocmai ca un cîine care urlă a rău", își zise și se mai întoarse o dată înapoi spre locul unde dispăruseră, în direcții diferite, Adriana și bietul băiat. Se întoarse către ceva nelămurit și neliniștitor.

Un băiețel cu un coș trecu legănîndu-și șoldurile. Nu era grăbit. Sta un pas, mergea doi mai mult pe loc, cu acea mișcare ondulată, care nu era lipsită de grație și fluiera un refren vesel dintr-un cîntec la modă.
În dreptul Adrianei se opri în loc, fluierînd mai tare, apoi, legănîndu-se, alunecă înainte.
Adriana își descheie haina și începu a fredona în gînd aceeași melodie. Avea o ușurare, o mulțumire, sentimentul cuiva care a plătit o datorie apăsătoare, care a lichidat un compt încurcat.
Se va duce la Dolly! Era vineri. Primea.
Acolo la ea, fără de voie rezerva ei se mlădia, nițel soare îi încălzea cenușa... Se va duce la Dolly. Cît era oare ceasul? Un domn mic și bătrîn trecea. Îl întrebă. Avu un surîs jumătate batjocoritor, jumătate galant. La mîna ei strălucea ceasul de aur, la încuietoarea sacului de mînă se încrusta ceasul mic de emaliu. Ea nu pricepea, aștepta.

Domnul se uită în ochii ei și deveni deodată serios, blajin.
Îi spuse: „șapte și cinci!"
Merse înainte. Cît o fi ceasul?... Nu auzise... Se va duce la Dolly... Ce stradă era aceea? Strînse paltonul. Era frig... Cum o fi fost? Nu știa. Nici în clasă nu știa cum fusese. Mîinile și le întîlnise, și acolo ca și acum, reci și țepene ca de mort... și nu simțea deloc temperatura de afară, ca și cum trupul ei nu ar fi avut nici o temperatură.
Pe unde putea apuca spre Dolly? Schimbase parcă direcția. Nu se orienta așa de bine și în seara asta amețea puțin. O ceață se punea pe ochi tocmai ca o pînză, apoi se ridica. La o cotitură șovăi. Rîse. Un rîs rece și înlemnit cum era și ea.
„Ce ușurare!" Nu pronunța nici chiar în gînd cuvintele liberatoare. Era mulțumită.
O casă, la un colț, îi aminti orașul de provincie de unde plecase. Nici o părere de rău. Tot o ușurare.
Da! fugise de ei, de acei de acolo și nimic nu o mai întorcea către ei.
I se clarifica parcă ceva. Celalt fusese numai pretextul, prilejul de a scăpa. Ce bine! Ce bine că plecase!...
Acum cînd el singur se dezbrăcase de iluziile pe care i le împrumutase, ce bine că scăpase și de el!
Făcu cîțiva pași repede, ca în fugă, apoi se legănă pe picioare. Ostenea.
Nu era prea tîrziu pentru Dolly? Vineri era oare?
Să nu se ducă degeaba. Atîta drum!...
Ar fi vrut să umble dar o dureau picioarele. Toată greutatea corpului i se lăsa în glezne. Vineri? Își adună toată mintea și se strîmbă. Un junghi prin țeastă, de la frunte la spatele capului, ca un cuțit. A doua zi avea repetiție.
O cuprinse o spaimă în locul bucuriei de odinioară. Ceea ce fusese ieri, fusese bine. Ceea ce se întîmplase azi... bine. Bine de tot! Oamenii aceia care trecuseră prin viața ei trebuiau să plece. Ce ar fi fost dacă nu plecau!
Dar mîine, sîmbătă, va trebui să cînte! Asta nu mai pricepea... O plictisea... De ce să cînte?...
Cîntecul era legat, fără deslușire, de ceea ce fusese, de fuga ei și de prezența stînjenitoare a lui Horăscu, acolo,

în penumbră. Stînjenirea dispăruse... Dar mîine ?... Ideea că va fi un „mîine" o chinui. Simţi o mare enervare.

Nu era o revoltă furtunoasă, căci vijeliile se stingeau undeva înăuntru, sub stratul fin de cenuşe, acel care făcea o ceaţă şi pe părul ei castaniu. Era un refuz, ceva ca o bară, ca un oblon, ceva care se aşeza în dreptul voinţei, zicînd : „Nu !"

Scăpase de două ori de oameni şi era aşa de bine ! Şi mîine era cumva să vie alţi oameni în locurile rămase goale ? Alţi oameni !...

Buza de jos îi tremura nervos şi neplăcut ca şi cum fibrele ar fi fost nişte elastice. Şi bărbia mişca.

Aşadar, fiindcă viaţa ei rămăsese pustie, trebuiau să sosească alte fiinţe, alte întîmplări ? Gîndul ăsta, gîndul unui viitor îi era nesuferit.

Nemulţumirea ei trudită creştea, o obseda. Nu vrea alţi oameni. Nu !

Oboseala cumplită a ultimelor luni, în care îşi zdruncinase şi urnise din loc viaţa aşezată de ani, sforţarea cu care se smulsese din puterea prejudecăţilor, lupta uriaşe a mîndriei înfierate de opinia publică, zbaterea care o dezlegase de afecţiuni şi deprinderi, munca pentru a-şi cîştiga existenţa, tensiunea şi energiile consumate pentru ca, în cîteva luni, să desfacă şi să prăbuşe o viaţă, să-şi refacă alta şi să o năruie şi pe aceea, erau acolo, pe umerii care acum o dureau, străbătuţi de şiretele tari ale vinelor încordate.

Ea nu era conştientă de toate astea : nu mai vrea nici o întîmplare, nici o prezenţă. Atît ! Gîndul minutului care avea să urmeze îi era peste putere.

„Adriana Praja" — fostul ei nume îi revenea anevoie.

„Divorţase — rupsese cu toată familia"... Familia ! Cuvîntul păru scris cu litere care se lungeau nesfîrşit.

Familia ! Toată puterea ei stăpînitoare, pe care o nesocotise, se ridica... „Şi fugise cu un derbedeu". Opinia publică ascuţea slove ca cuie... Se făcuse artistă ! Histrionii şi burghezimea ! Literile în arabescuri încîlcite se luptau nedezlegat.

Burghezimea avea dreptate. Trubadurul ei era un histrion. Cu toate astea, Adriana nu avea nici un gest sufletesc înapoi. Nici înainte.

Nu fugise ea pentru acela. Fugise de o lume întreagă !

„Era să mai fie ceva ? Nu era asta ultima fază ?" Orice idee azi se înfigea.

„Era să mai fie ceva ! Alt zbucium ? Altă smulgere din rădăcini ?"

Ceva ţipa în ea. Refuza dureri noi. Cerea neantul !

Mergea acum fără să vadă, fără să mai gîndească. O lovi ceva pe frunte. O castană sălbatică. Ultima întîrziată. Erau scuturaţi castanii.

Toamnă şi castani ! Se înfioră. Îşi zise, strîngînd blana în jurul gîtului : „Am ieşit prea subţire".

Castani ! Îşi aminti o alee de aiurea, de odinioară !

Era un bulevard ca şi ăsta. Nu era o amintire de dragoste. Aşa, o amintire. Totuşi simţi o emoţie grozavă.

Ca să nu-şi roşească ochii, strînse buzele tare şi le muşcă.

Dete capul pe spate ca să curgă lacrimile înapoi, în fundul ochilor.

Două boabe se rostogoliră subt voal.

Un bătrîn care trecea se uită lung. Nu le şterse. Aşteptă să cadă. Întinse mîinile să le prindă ca pe două mărgele. Aşa de rotunde ! Vru să surîdă, dar marginea gurei se strîngea.

Două perle : Horăscu şi fata cu pălărie roşie.

Şi ochii ei erau scoici cu mărgăritare !

Interpelarea brutală a unei precupeţe nu o turbură : „Nu-ţi merg treburile, fetico !"

La o răspîntie se opri fără să-şi aducă aminte unde se duce. Cînd găsi, spuse aproape tare : „La Aura Dian !".

Dolly era dezmierdarea. Recunoscu locul. Trecuse de strada pe care trebuia să cotească.

Merse înainte pe sub castanii goi ! Bulevardul se lungea pînă departe în ceaţa serei. Era aproape pustie.

Nu mai fusese niciodată aşa de departe şi oraşul îi apărea nou şi străin din toate părţile. Pe măsură ce zgomotul rămînea mai în urmă, îi era mai bine. O durea capul.

Şi mereu îşi părea străină. În locul ăsta, din ce în ce mai necunoscut, mai depărtat, numele, fiinţa, viaţa ei se abureau.

Se aşeză pe o bancă. Aşa de obosită, încît nu ştia cum ar fi mers mai departe, dacă nu era banca acolo.

Rarii trecători se uitau cu mirare. Nu era obicei să se așeze pe bănci decît oamenii sărmani, elevi de liceu, studenți amorezați și servitoare la vorbă, cu coșnițele alături.

Adriana pe banca aceea, cu eleganța ei cenușie, era bătătoare la ochi. Noroc că se întunecase aproape de tot.

Dar ce-i păsa ei de lume !

Își umezi cu limba buzele — erau pîrlite, și limba aspră, uscată. O supăra pălăria. Cu toate astea era ușoară.

O strîngea drept în mijlocul capului un cerc, ca și cum ar fi purtat o tichie de cardinal, dar de metal.

În fața băncii pe care sta era poarta mare a Institutului fiziologic. Un tînăr ieși cu gulerul ridicat la pardesiu. Portul gulerului reprezinta probabil la el schimbarea sezoanelor.

Trînti poarta grea, aruncă Adrianei, din treacăt, fără răutate un : „Nu vine !“ Credea că are o întîlnire. Ea nu mișcă.

Îi trebuia mai mult azi ca să o miște. Se uită după el, parcă îi părea rău că se depărtează. Îi era frică ?... Nu, nu simțea frică.

Stătu așa un timp pe care nu-l simțea trecînd. O umbră oprită în fața ei de mult o făcu să-și ridice anevoie ochii. Era noapte de tot. Luminile electrice clipeau rar sub pomii desfrunziți și nu se vedea nici un alt trecător. Trebuie să fi fost ora prînzului. [6]

În fața ei, cu mîinile în buzunar, cu tipul, atitudinea și costumul caracteristic al vagabonzilor, sta un fel de apaș bucureștean, amestec de mizerie și viciu, de suferințe fizice și perversitate morală.

Adriana îl privi cu ochi reci și sticloși. În umbră licărea aurul ceasului de la mînă și pe același braț se mișca sacul de argint cu pudra, batista și banii. Ochii tipului erau lipiți pe ele, apoi se mutară încet pe ea. Ai ei, scoborîți pe licărirea de la braț, se urcară la el. Se priviră drept în ochi.

Pe fundul minței, undeva, nedeslușite, șterse parcă cu un burete ud peste o cerneală pală, treceau rupturi de idei : „Au început și la București vagabonzii“. Nu se vede urmă de poliție... „Ediția de seară. Senzaționala...“

Un gînd se limpezi acum cu o bucurie deplină, neamestecată :

„E pustiu ! Mă poate omorî !“

Dacă cineva poate închipui moartea totală a instinctului de conservare, ăsta era momentul din ea.

Cu o jenă bruscă tînărul întoarse ochii, apoi umerii, și plecă tîrînd picioarele care foșneau frunzele după trotuar.

Zgomotul ăsta strepezi dinții Rinei.

Lipsa absolută de teamă a femeei, ciudățenia ei, licărirea de bucurie din ochii ei îl descumpăniră.

La primul felinar se întoarse — cu frică parcă. Ea se aplecă într-acolo. Spera să se întoarcă. Cînd dispăru pe o stradelă își zise cu disperare : „N-a vrut !“ Sufletul ei se umplu de revoltă. Îl simți azvîrlindu-se către locul unde dispăruse haimanaua. O nădejde se ducea acolo cu el. Un geamăt se urcă, dar stins, se pierdu în gîtlej.

Vagabondul mergea iute, întorcîndu-se din cînd în cînd, dosindu-se fricos pe lîngă pereți, pînă intră, cu o mișcare repede, într-o cîrciumă. Scoase cascheta și se odihni în ușă ca și cum ar fi fost fugărit. Avea ochi speriosi.

De la o masă, alt pici îl întrebă din ochi, plescăind limba ca pentru un semnal, care trebuie să fi însemnat : „Poliția !“

— Nu ! zise celalt cu capul — și atît. Nu ar fi vorbit despre... asta. Avea de lucrul ăsta frică, superstiție, printr-un rest de copilărie. „Nebună“ — credea.

Adriana se aplecase ca o vargă oblică și apoi își îndreptase corpul tot, ca pe un drug rigid. Pe urmă o toropi un somn.

Ar fi vrut să se culce pe bancă. Nu se putea.

Se înțepeni mai tare și așa, dreaptă, i se părea că i se sloboade mereu bustul spre mijloc și în picioare avea un tremur. Un tremur interior, căci țepene, sub fuste, picioarele nu mișcau.

Trecu un timp în care nu ar fi putut da seamă nimănui de nimic, în care ar fi putut comite acte fără să știe. Apoi o apucă un tremur care o scutura violent. Asta goni somnul. Toată viața din ea lupta cu acel frig. Predomina acum instinctul de conservare. Acasă !... să meargă acasă.

Se sculă amorțită. Nu avea conștiință decît de suferința fizică. Picioarele țepene nu o duceau. Pornea mereu într-o parte, ca un bețiv. Un birjar încetini. Ridică mîna ca să-l oprească. O durea mîna ! Se urcă pe scara trăsurei ane-

voie, ca pe o stîncă. Căzuse la mijlocul trăsurei, dar bustul îi aluneca la o parte, pe rezămătoare. Mişcarea trăsurii îi scutura alice în cap.

. . . .

Acasă, servitoarea, la zgomotul soneriei, trînti uşa sălii de sus, unde aştepta de mult, îngrijată. Nu era nici mai rea, nici mai bună ca media şleahtei slugarnice. Poate mai bună. Casă liniştită, cadouri, leafă bună şi libertate destulă. Avea o mică slăbiciune admirativă pentru stăpîna ei.

Întoarse butonul luminei şi scobori repede scara. Adriana pală, cu ochii sticloşi, se rezemase de perete.

Întinse fetei punga şi urcă scara încet, anevoios. Înapoia ei venea Aneta, necutezînd a-i vorbi, mai mult speriată decît curioasă. Stăpînă-sa trecu drept în odaia de culcare. Aruncă pălăria şi aşa, îmbrăcată, căzu pe un scaun în faţa biuroului mic. Femeia aştepta.

Rina privea un punct fix în vid. Simţi înapoia ei prezenţa Anetei întrebătoare, apăsătoare : „Nu mănînc". Vocea îi era încleştată.

Pendula sufrageriei sună nouă. Uşa se închise după servitoare. O tăcere tristă se aşternu peste toată casa.

De aci înainte minutele, orele se succedară.

Era ciudată atmosfera odăiei în care nu mişca nimic, nici chiar suflarea înţelenită a femeei mai inertă ca obiectele inanimate din jurul ei.

O spaimă, ceva funebru, se degajă din încremenirea asta vie.

După un ceas servitoarea veni încet cu foc. Puse un ceai fierbinte pe o măsuţă, făcu patul şi aşteptă.

Adriana nu vedea, nu simţea, nu mişca.

Aneta stătu la îndoială între dorinţa de a-i vorbi şi teama de a o supăra. Stăpîna ei nu era deloc comunicativă. Pe urmă, impresionată de straniul care se desprindea din aste împrejurări neobicinuite, ieşi cu o uşoară mişcare de spaimă înapoia uşei.

Minutele, orele treceau.

Dedesubtul acelei nemişcări cugetarea încet se dezmorţise şi, printr-un capriciu brusc, se întoarse departe, înapoi — nu era nici un gînd, numai imagini :

Mobilierul de odinioară, de demult, cu desenul perdelelor — un pocal cu crini, aplicat din linon pe reţeaua gălbuie, unde, în mijloc, o ruptură fusese cîrpită de ea cu tul.

Coada dezlipită a unui vas de majolică albastră... forma colţorată a unei odăi... Străzi încrucişate la colţul casei, cu zăpada murdară troienită pe ele... În casă zgomot... cizmele unui mocănaş de serviciu, fiinţe care mişcau şi, printre ele, una care semăna puţin cu ea în capotul lung de flanelă albă, aşa cum seamănă două creaturi care sunt totuşi din două lumi felurite. Vorbe de atunci, socoteli, furnicau cu realitatea lucrurilor prezente. O epocă banală din viaţă, lucruri mărunte întorceau timpul din mersul lui necurmat. O reîncepere, o suspensiune care puteau pune în dubiu rosturile neclintite ale trecerilor. Şi iar întuneric în minte ca înapoia unei perdele negre.

Un tîrg depărtat, la nord — o odaie mică... căldură înăbuşitoare. De alături zgomot de fise, cuvinte de joc pe cărţi şi împrejurul unei mese trei fete şi un băiat în uniformă de liceu. Miros de cozonaci calzi, lătrat de cîini pe străzile pustii cu urcuşuri line şi printre fete un cap foarte delicat, familiar, peste care memoria părea a se apleca pentru a-l deschide ca să-i ceară cheia misterelor de mai tîrziu. Ceva din adolescenţă.

...O stradă lungă, mărginită cu platani, cu locuri virane, pe o parte, şi cu case dese şi frumoase, pe alta. O gară cu lămpi fumegoase... Chelnerul grec cu strigătul lui peltic : „Aiţi-vini !" cu haina neagră pătată, cu şervetul umed. În sala de restaurant vorbe întretăiate de viforul pribegit pe piaţa din faţa gărei. O animaţie prin care trecea o urmă uşoară de emoţie şi chipul fraged, rozat de o uşoară plăcere, a unei surori gemene, mai tinere.

Alt episod neînsemnat.

Ceasurile treceau.

Acum avea în faţa ochilor mereu nişte cercuri negre şi mişca degetele ca să le gonească.

În sală, pe un scaun, Aneta adormise cu o expresie de necaz pe faţă, adormise în momentul cînd mila şi grija, învinse de egoismul oboselei, o înrăise şi, duşmănoasă, blestema capriciul stăpînei, tiranei care nu o lăsa să se odihnească, cu pofta ei de a veghea.

Adria, cu ochii mari deschiși, nu mai avea nici un gînd, nici o vedenie. Era ca un muribund părăsit, în care mai veghea pulsația nesimțită a vieței isprăvite.

La fel, candela avea o flacără slabă. Candela pentru vineri, pe care o aprindea Aneta, care era bigotă.

Afară strada era mută și noaptea trecea încet, regulat.

Apoi se apropie lumina slabă a dimineței.

Așa era de oprită orice viață, încît tot înconjurul părea un mormînt livid în faptul zilei.

Singură o muscă zbîrnîia încet ca în preajma cadavrelor uscate. Ceva momificat, suspendat între viață și moarte, ceva care trebuie să fi fost așa înainte de orice început sau înainte de orice sfîrșit, stăpînea.

Adria de atîtea ceasuri, ca de veacuri, sta nemișcată, pe locul unde înțepenise ca o păpușă lividă de panoptic, sub strecurarea gălbuie a primei lumini. Cu ochii deschiși și ficși, fără să știi dacă doarme, veghează sau a murit!

Încet, Aneta deschise ușa cu ochii încă tulburi și răi de somn neodihnit, cu fața curioasă și josnică.

Zgomotul dulce al ușei păru cumplit în tăcerea aceea și aerul, puțin mișcat din loc, păru ca un curent imens care stinse candela. În minutul acela Aneta văzu pe Adria și i se păru că nu o mai recunoaște.

Țipă — în același timp și tare și sugrumat.

Țipătul ăsta prelungit în tăcere și care nu avea sunet omenesc, părea chemarea funebră cea dintîi sau cea din urmă a unei vieți primitive.

Trecut prin vătuirea zidurilor, străbătu ca un fior jalnic muțenia străzei, zvîrcoli într-un vis urît vecinii amorțiți în letargia somnului greu de dimineață, făcu să țipe un copil în leagăn, se amestecă cu gemătul osiei unei căruțe care [se] mișca încet, în întuneric, la o cotitură apropiată.

Aneta fugi pe scară în sus pînă la mansardă, fără să se uite înapoi. Tocmai atunci Adriana căzu ca o păpușă pe covor.

Era secunda aceea unică din mersul unei zile, cînd se reînnoiește misterul luptei dintîi între întuneric și lumină, acea singură clipă cînd limpezimea neagră a nopței se turbură din leșia primei lumini întunecoase.

În acea negură oamenii nemișcați în cadaverica urîțenie a somnului, erau ca niște fășii informe rupte din inertul amalgamat și haotic al unei lumi moarte, iar trupul întins al Adrianei, sub acea primă infiltrare spălăcită, părea blocul întregei vieți pietrificate, peste care strigătul femeei dura primul semn de fecundare al uriașei maternități cosmice.

. . . .

Deschise ochii printr-o mișcare așa de ușoară — ca și cum pleoapele ar fi fost doi fluturi.

Ochii erau mari, largi de tot — așa i se părea — și nu-i simțea deloc în orbite, parcă ar fi fost dintr-un lichid impalpabil, apă dulce și azurie fără ponderă.

...I se păruse că a zis cineva: „Ririna“. Bătrîna! Numai ea zicea Ririna, bunica!

Tot era alb! Un spațiu întreg alb, ușor, răcoros, în care ochii ușori pluteau fără să deosebească nimic.

Așa s-ar fi deșteptat din somnul letargic „La Belle au bois dormant“ într-o dimineață dulce de iarnă, cînd aerul tot albit și frăgezit de zăpada cernută prin soare și cer, ascunde contururile într-un voal subțire și tot cuprinsul e numai un alb nesfîrșit, ca un fulg destrămat peste toată lumea.

Întîi văzu plapoma albă sub care parcă nu era nimic, și acel nimic era ea. Scoase mîinile și le ridică deasupra. Parcă ar fi zburat — și aveau chiar aripi albe care se lăsară încet de-a lungul pe plapomă.

Era un joc plăcut... le mai ridică o dată. Cutele moi de linon ale cămășei fîlfîiră mai încet. A treia oară nu mai încercă, nu mai putea să zboare; aripile erau prea slabe.

Pereții albi și plafonul și mobilele albe! Contururile se desenau moale și șters pe albul întregului.

La spital poate? Gustul acela al Adrianei de cînd era copil, apoi mereu mai tîrziu. Acel gust „caraghios și absurd“ care o făcea de cîte ori era bolnavă să dorească, ca pe ceva ideal, o odaie albă de spital. Albă de tot și goală, fără nimeni.

Nu văzuse, e drept, spitalul niciodată.

Ea nu-şi aducea aminte de toate astea. Văzuse alb şi gîndise : „spital". Atît ! Mai mult de două cuvinte şi două imagini nici n-ar fi putut găsi.

Fereastra largă, înaltă, era albă. Acolo era tot albul. De acolo intra lumina cea destrămată de fulgi.

Dincolo de fereastră se vedeau nori albi, pufoşi, care străluceau.

Nori de zăpadă !

...Ce frumos ! ...Ce frumos ! Ar fi vrut să rîdă şi să bată din palme, dar nu mişca, albă de tot şi ea, îngropată în pernele albe, cu mîinile ascunse în mînicile lungi şi largi care stau aşternute pe plapoma albă ca două libelule pe zăpadă.

— Vrei să bei ? — o şoaptă abia. I se păru că fiecare sunet îi loveşte timpanul şi o doare. Nu se mişcă, nici nu întoarse capul. Era un fulg alb şi imobil.

Ceva se apleca peste ea. O umbră tot albă. Un alb mai compact. Închise pleoapele. Ce uşoare erau !... de tulpan alb !

— Nu ! — zise mai mult cu o mişcare a buzelor răcorite, subţiri ca de zăpadă. Acele buze care, atîta timp arse de friguri, cereau cu o dureroasă încăpăţînare : „Apă, apă."

Acum i se părea că pluteşte uşor. Patul se legăna abia ca o albioară de zăpadă printre nori de zăpadă. Ameţise ! Apoi ceva o apăsă. O greutate mare de tot care se lăsa peste ea dar nu o durea, fiindcă ea era de zăpadă.

Pleoapele iar bătură... Tot alb ! Şorţul şi părul... dar ochii negri de tot. Un corb de zăpadă.

O mînă luase pe a ei şi alta se sprijinea pe plapomă. Ochii surîdeau frumos... foarte frumos.

Nu era un corb. Era altă vietate din basmele zăpezei ! Vru să-şi scuture iar aripele dar erau legate. O putere uşoară şi fermă se înfăşură ca o brăţară pe mîna ei.

Simţea acum cum o pasăre caldă se loveşte de degetele apăsate uşor pe încheietura mîinei : pulsul ! Doctorul !

Trei gînduri : Alb... spital... doctorul. Atît !

În albul acela trepţat pe trecerea unui timp, uşor şi el ca un fulg destrămat, i se deştepta nesimţit o conştiinţă dulce, nesupărătoare, a lucrurilor concrete mai întîi, apoi legături scurte dintre ele şi cuget : „Afară e

zăpadă"... „Vreau să beau lapte"... „Am fost bolnavă"... „A venit doctorul"... Mai ales asta !

Albi în adevăr, pereţii uleiaţi, plafonul, marmora lavoarului, zincul vopsit al băii, scaunele, albe perdelele odăii mari, frumoase, aerate a sanatoriului. Alb costumul infirmierei şi faţa ei suferindă de femeie matură şi necăjită ; albe, şorţul şi părul doctorului ; prin geamul mare un spaţiu alb, imaculat, cernut de o lună întreagă prin zăpezi care purificaseră aerul şi pămîntul.

Pe învelitoarea caselor de peste drum zăpada pufoasă sta ca nişte nori albi, şi chiar pe umilul pămînt urmele paşilor, dîrele vehiculelor rămîneau curate. O premenire superbă, în care se spălau locuri şi fiinţe şi porii îmbîcsiţi căpătau o respirare însufleţită şi salutară.

Acolo sus, deasupra solului, la etajul întîi, unde era odaia Adrianei, purificarea asta era şi mai mare. Oraşul, din fericire, nu avea poduri suspendate, şi la nivelul ferestrei ei nu trecea nimeni prin aerul vivificator care-i hrănea şi împrospăta organismul.

Renăştea dintr-un rău ale cărui ultime reziduri arseseră în trupul ei în timpul lung al suferinţei, şi cenuşa lor se amestecase cu cenuşa întregei vieţi consumate.

În acea cameră de sanatoriu unde zăcea de şase săptămîni, de cînd căzuse pe covor, prăbuşită de o povară pe care nu o simţise adunîndu-i-se pe umerii delicaţi, trupul ei căpăta acum o sănătate şi o conştiinţă nouă.

Aneta o găsise inertă ca pe o păpuşă de lemn, cu o mică spumă roşiatică pe buze.

Alergase ca o nebună şi din demersurile ei pline de vaiete zgomotoase se întorsese, nici ea nu ştie cum şi de unde, cu un doctor. Acel cu ochii negri şi părul alb de tot, deşi încă tînăr.

Doctorul se apropiase de trupul acela ţeapăn cu o îndoială :

O bolnavă sau un cadavru ?

Îngenuncheat pe covor cercetase îndelung, dînd ordine scurte : apă rece, geamuri deschise, comprese calde.

Aneta se supusese tremurînd şi plîngînd. Pregătită pentru spaima morţei şi, cum sunt oamenii din popor, înclinată spre lamentele lirice ale nenorocirei, mai mult

decît către nădejde și acțiune, tonul ferm, aproape brutal, al doctorului o făcea totuși să asculte repede și fără vorbă.

După un examen lung acolo pe loc, înfășurată în călduri, cu capul acoperit de comprese reci, o urcaseră pe canapea.

Atunci Aneta îndrăznise să întrebe : „Ce are doamna?“

„O congestie cerebrală“, răspunsese el mașinal și preocupat.

Servitoarea nu înțelesese și tocmai de aceea i se păruse ceva foarte rău, plin de primejdii, ceea ce într-un fel satisfăcea dorința de misterios și înfricoșător a ființelor simple.

După o pauză, în care doctorul se uitase îngîndurat împrejur, apoi la Adriana, pusese Anetei două-trei întrebări scurte, strict necesare și curmîndu-i orice încercare de volubilitate :

Doamna locuia singură ?... Nu avea rude apropiate ?

Cînd i se făcuse rău și în ce împrejurări ? Numele și ocupația ?

— Adu repede o trăsură ! zisese hotărît.

Urcaseră, cu ajutorul birjarului și al unui rîndaș de jos, pe Adriana, culcată de-a lungul pe genunchii doctorului și ai Anetei, și cu coșul ridicat, trăsura, ca un convoi funebru, părăsise fără nici un zgomot strada încă pustie. De atunci erau șase săptămîni.

Odaia albă de spital, dorită, întrezărită o viață întreagă ! Poate că dorințele noastre absurde, gusturile care nu seamănă cu ale tuturor sunt semnalele inconștiente a ceea ce are să ni se întîmple de bine sau de rău. Candele mici și slabe pe drumul întunecat în care dibuim și nu ne dumerim decît la luminișurile care străbat pînă la conștiința noastră și care sunt întîmplările noastre pozitive, omenești.

Acolo, în sanatoriu, se dase Adrianei o îngrijire minuțioasă : desperată și totodată răbdătoare.

Fusese o luptă aprigă și perseverentă a științei cu dușmanul obscur care lucrează în organism. O luptă în care Adriana, cu înstrăinarea ei absolută, era un obiect anonim și era un subiect cu atît mai interesant pentru medici cu cît era părăsită răspunderei lor unice.

O luptă în care, rînd pe rînd, complicația meningitei, pericolul paraliziei parțiale fuseseră prevăzute, ocolite, combătute, într-un duel tacit, minut cu minut, sub privegherea scrutătoare a doctorului celui mare — acel pe care-l adusese Aneta, fiindcă din întîmplare locuia în acel cartier cu Adriana cea singuratică și cenușie, cea fără de vecini și fără de biografie.

Febra cerebrală își urmase cursul. Treptat, privirea doctorului din posomorîtă se făcuse meditativă, apoi luminoasă și calmă, și azi era blîndă de tot.

Ușa se întredeschise pe resorturile ei capitonate. În crăpătura ușei, Aneta își arătă profilul ei ascuțit. Venea în fiecare zi să ia informații și ordine.

Primele trei zile după nenorocire, petrecuse ore întregi pe sala sanatoriului cu cheia casei în buzunar, fără să poată vorbi cu cineva. Oamenii aceia grăbiți și serioși, care alergau în toate părțile fără zgomot, purtînd instrumente ciudate, chiuvete însîngerate, ușa aceea mai ales, închisă ermetic, înapoia căreia zăcea stăpînă-sa scufundată într-un somn de plumb și pe care doctorii ieșeau vorbind rar și îngîndurat, toate o intimidau. Totuși a patra zi cutezase să tragă de mînica albă a șorțului pe doctorul Sergiu, acel pe care-l chemase ea.

O măsurase cu o privire severă și zisese scurt și aspru : „Nu are nimeni voie aici !“. Apoi o recunoscuse și înainte de a răspunde acelui : „Eu ce să fac acum ?“ al Anetei, rămăsese un minut nedumerit cu pumnul sub bărbie și mușcîndu-și buza — un gest al lui cînd era preocupat.

Firește, nu-l privea pe el. El avea numai răspunderea boalei... Ce știa el de afacerile particulare ale acelei bolnave, care nu avea pe nimeni afară de servitoarea asta.

Primele două zile după accident un domn cercetase la portar, dar nu înaintase cu investigațiile lui mai departe. Portarul spusese Anetei. Aneta nu știa cine să fie. În zarva boalei așa de grave, incidentul ăsta se pierduse fără urme.

Ce putea el ? Să facă servitoarea ce-o ști !... Dar dacă va avea nevoie de ea cînd se va însănătoși ?

Gîndul astei cure miraculoase fu pentru doctor ca o emoţie de amor. Asta era toată iubirea meseriei lui : bolnavul şi vindecarea — şi nu avea nevoie de alta.

Desigur că în convalescenţă ar fi preferat îngrijirile cu care era deprinsă... Aşa de departe însă convalescenţa! Abia înlăturată primejdia morţei.

Avu o superstiţie : „Dumneata — zise poruncitor — să te duci acasă, să stai acolo, să închizi, să îngrijeşti. Răspunzi de tot. Să-mi ceri mie tot ce-ţi trebuie şi să vii aici în fiecare zi la 12, să-mi spui cum merge totul!“... Acum era 12 şi venise.

La început nu intra în camera Adrianei ; pe urmă, mai dedată cu severitatea doctorului, se strecura cîte puţin. Se uita la stăpînă-sa, primele zile da din cap şi se căpăta cu un : „Ieşi“ violent, apoi se deprinsese cu starea ei, da cîte niţel ajutor. Era de felul ei uşoară în mişcări, îndemînatică şi destul de inteligentă.

Vizitele astea îi îngăduiau să clevetească puţin cu infirmierele şi odăiaşii. Foarte puţin ; nu era obiceiul casei.

Banii pentru hrana ei, banii din leafă pentru alte nevoi, îi primea regulat de la doctorul cel mare. Îi convenea.

Îngrijea de casă fiindcă avea teamă de doctor, dar tot restul timpului se ducea la cinematograf, cu pălărie, cu costum „tailleur“, ca o damă simplă dar bine îmbrăcată.

Cinematograful era pasiunea ei. Nu primea curtea nici unuia de seama ei fiindcă avea capul stricat de aventuri extraordinare. Îi plăcea chiar la nebunie unul de acolo, după pînză. La fiecare film nou întreba dacă „e cu d. Jube ?“

Îi spusese un vecin cum îl cheamă. „Vedeţi pe program !“ Trebuia să cumpere programul dar nu ştia să citească şi nu putea afla dinainte dacă e sau nu cu d. Jube.

Întîmplarea stăpînei nu-i mai părea acum aşa de ciudată, nu o mai descosea cu alţi servitori sau cu nevasta băcanului de la colţ.

„E ca la cinematograf“ — hotărîse — şi asta o făcea mai discretă şi mai liniştită.

Pentru Adriana toate astea se petreceau înapoia unei cortine negre, mereu lăsate peste vederea ei, fie că ţinea ochii închişi sau deschişi.

Un gest imperios al doctorului încremenise azi pe Aneta între paravanele uşei. Doctorul se uită lung la bolnavă.

Era oare timpul marilor încercări ale memoriei sau nu ? Sta nedumerit.

Se întoarse spre uşă. În mişcarea asta, mîna lui trase pe a Adrianei care se uită şi ea într-acolo. Închise ochii, niţel mai albă ca înainte. Un leşin uşor. Îl simţi la pulsul ei.

O privi cu atenţie. Era nemişcată, cu aceeaşi faţă dulce pe care o avea de cînd intrase pe calea vindecării, de cînd răul se eliminase strop cu strop din cele mai ascunse fibre ale organismului, acele care hrănesc trupul, mintea şi sufletul.

Aşteptă. Pîndi o încreţitură undeva pe vreo linie a feţei, care să trădeze o muncă interioară. Nimic !— răsuflă.

Se duse spre uşă şi spuse ca şi cum ar fi dat vestea unui prieten :

— Doamna acum e vindecată !

În traiul ciudat al singuraticei Adriane nu avea de dat altcuiva decît servitoarei această simplă şi uriaşă veste, splendidă rodnicie a muncei lui, alături de natură, pentru făptură şi viaţă.

Pronunţase aceste cuvinte cu aceeaşi religioasă şi solemnă bucurie cu care ar fi anunţat Regelui Soare salvarea Dauphinului.

Apoi, cu tonul lui obişnuit :

— N-ai să mai intri, de aci înainte, decît după ordinele mele.

Se întoarse lîngă Adriana. Pulsul era normal şi pe faţa ei o umbră mică de înviorare, care ar fi scăpat altor ochi, arăta că a revenit din acel uşor leşin.

Prea slabă încă, vederea unei figuri cunoscute, în loc să-i trezească imagini pozitive, lovise organismul cu acea slăbiciune trecătoare.

Fusese un noroc. De cînd se apropia vindecarea, o grije nouă cuprinsese pe medic : întîlnirea cu trecutul !

Doctorul nu cunoştea drama, nu ştia nimic din acel trecut. Nici un indiciu nu-l pusese pe urmele adevărului pentru a-i da îndrumarea unui procedeu de tratament moral. Tratament tot aşa de delicat ca şi celalt, şi care trebuia să consolideze opera de însănătoşire.

Pînă atunci urmase un drum tras înainte pentru a învinge duşmanul perfid dar cunoscut al boalei, acum se deschidea o primejdie necunoscută, ale cărei fire conducătoare nu le avea în mînă. Acea întîlnire nu-i va mai fi aşa de vătămătoare deodată ce imaginea revenise în memorie.

Între pereţii albi, pe pernele albe, sentimentul existenţei progresa încet în Adriana, şi trupul ei se desena din ce în ce mai bine sub plapoma albă.

Regăsi simţul ponderabilităţei. Aripile ei erau încă uşoare, dar aveau acum greutate, şi ochii tot limpezi, luminoşi şi uşori, aveau acum substanţă.

Simţul pipăitului ei reda contururile, bucuria privilegiată a formelor. Putea acum asculta vorba, fără să o doară auzul şi fără ca îndată să adoarmă, şi începea a vorbi şi ea.

Nici o vorbă despre de demult, nici chiar de mai curînd. Nimic despre oamenii sau viaţa dinafară. Lucruri mici dimprejur, idei puţine, senine, şi mai ales — alb. Albul dimprejur, cel de afară, schimbările nesfîrşite din spaţiul ferestrei !

Uneori norii de ninsoare îngheţau şi deveneau dune de argint, şi spaţiul alb uneori era albastru şi alteori se turbura din căderea fulgilor.

Doctorul asculta poveştile astea fără să le păteze cu nimic, hrănindu-le alb din alb.

În odaia Adrianei erau acum şi flori albe : crizanteme, uneori un fir de liliac sau un trandafir şi, alături de ele, modeste zăpăjioare. I le aduceau cel mai mare ca şi cel mai mic din personalul sanatoriului.

Exclama cu convingere : „A înflorit liliacul !“ sau „Au înflorit trandafirii !“ Şi anacronismele astea nu erau îngrijitoare pentru limpezirea fragedă a minţei ei delicate încă, dar deplin sănătoase. Erau un stadiu al copilăriei cugetului ei abia renăscut.

Infirmiera băgase de seamă că tot ce era de mîncare, care nu era alb, nu-i plăcea şi fiindcă era epoca alintărilor, i se făcea un menu lilial, care cerea meditaţii lungi, mai ales de cînd era nevoie de o hrană mai substanţială, de o activare mai mare a nutriţiei.

Uneori cereau concursul d-lui doctor şef, care aducea acelor dezbateri un zel grav.

Se dovedise că atunci cînd cineva avea la clinică nevoia de doctor în momentul acelui conciliabul gastronomic, mijlocul sigur de a-l căpăta repede şi fără enervare era de a găsi un fel de mîncare de culoarea zăpezei.

Observaţia asta era lipsită de orice maliţie. Şeful era deasupra ridicolului şi în afară de comentarii : sta în cadrul admiraţiei afectuoase şi chiar cam temătoare a celor care-l secondau, aşa că băieţii cumulau cu seriozitate zelul lor studios cu aceste ambiţii culinare. Auzeai pe cîte unul zicînd în plin lucru : „Stai !“ — cu tonul cu care Curie ar fi vestit că a cules radiul — pentru ca să enunţe vreo reţetă de bucătărie, albă şi nerealizabilă, fără să provoace mirare sau glume.

Doamna de la rezervat era dragă tuturor. Toţi se necăjiseră cu ea şi ea nu necăjise pe nimeni. Era orfana misterioasă a localului şi odaia aceea albă, cu geamul care da spre norii albi de afară, era colţul lui luminos. Şi şeful era şeful ! Nu salvase numai acea singură viaţă. În fiecare zi, în fiecare ceas, ţinea în mîini problema asta şi de cele mai multe ori triumfa asupra ei. Prestigiul lui era cîştigat în preajma unor preocupări de o ordine covîrşitoare. Tot ce ţine de moarte are asupra vieţii precădere

Doamna era „diva“ sanatoriului. Orice loc are pe a lui. În atmosfera aceea de realităţi brutale poezia era mai de preţ.

Ei nu ştiau totuşi că mica lor pasăre rănită şi plăpîndă, care stătuse mută atîta timp, şi acum avea de-abia o slabă ciripire, era o privighetoare.

Boala Adrianei fusese de acele care cer medicului sacrificiul timpului. Prezenţa lui lîngă ea se ceruse aproape permanentă. Capriciile boalei prelungeau ora vizitei. Un control constant era necesar printre toate celelalte ocupaţii ; crize neprevăzute îl aduceau adeseori şi seara,

chemat în grabă de acasă de internul de serviciu. De cînd era mai bine, păstrase obiceiul mecanic al aceluiași timp consacrat bolnavei. Numai întrebuințarea lui era alta. Adrianei îl plăcea să i se povestească. Infirmiera îi spunea micile ei întîmplări și mai ales repeta neobosit istorisirea împrejurărei care o adusese în serviciul acela. Cum lucra la o familie în aceeași casă unde locuia doctorul cel mare, cînd o apucase o criză acută de apendicită.

Fără căpătîi acolo, în casa acelor străini care se arătau plictisiți, doctorul o dusese la sanatoriu. O operase deși se opunea și striga : „Nu vreau să mor ! Am copii !“ Și, cînd se vindecase, o oprise acolo întîi ca lingeră, dar arătase calități deosebite de infirmieră, înmulțite încă de un devotament fervent pentru șef, care, în acea istorisire destul de romantică, apărea ca un arhanghel.

Dar doctorul însuși ademenea mai bine atenția Adrianei cu anecdote de spital ; cele ușoare, vesele, cele care nu o puteau excita decît spre o înviorare plăcută.

Era o complicitate nepregătită a simpatiei tuturor în jurul acelei suferințe așa de mari că sărmănuța locuise șase săptămîni mai mult dincolo de viață.

Intervalele lungi ale convalescenței încete erau cucerite de somn. Alt somn acum decît turburele întuneric al creierului zdruncinat ! Un somn alb care era hrana ei de căpetenie, fără ceasuri fixe, tăiat noaptea de vegheri albe în odaia albită de reflexul zăpezei sau argintată de invazia lunei înghețate. Somn fără alte vise decît forme și flori albe, vegheri fără nici un gînd, legănate de vedenii albe.

Obsesia acelui alb interesa pe doctor, găsise în ea un sprijin spre progresele convalescenței, mobilul ei recreativ.

I se născuse chiar o idee inițială despre influența curativă a culorilor asupra moralului și aplicarea ei practică.

În fiecare dimineață Adriana îl primea cu aceleași exclamații asupra schimbărilor petrecute din ajun în aspectul albului. Nu ar fi crezut nimeni că există o așa variație de nuanțe și de impresii în orizontul mic al unei ferestre care încadra o fîșie de cer și de zăpadă.

Din cînd în cînd o amintire se înnoda de departe, din copilărie, de desemnul unei flori de gheață sau de vreun scuturat de fulgi albi și mari, speriați și risipiți de soare. Apărea atunci amintirea bătrînei aceea care îi zicea cînd era mică : „Ririna !“

Milostivă și prudentă, natura reda acestei memorii fragede acel trecut, mai întîi, a cărui întoarcere era nesupărătoare.

Acum doctorul, cînd pornea dimineața spre sanatoriu, se uita la cer, apoi la barometrul din ușa drogheriei mari.

— Tot ger ! spunea necăjit cehul cu bărbiță — patronul drogheriei.

— Da ! răspundea mulțumit doctorul.

Îi trebuiau încă zile albe.

Pentru Adriana noțiunea supărătoare a gerului era acolo necunoscută. Căldura constantă a caloriferului menținea o temperatură de seră, un climat dulce, frăgezit din oră în oră de intrarea vioaie a aerului rece de afară, prin geamurile larg slobozite cinci minute.

Această incursie era o delectare pentru Adriana. I se părea o boare de munte în care se scălda. Scutura părul ca să i-l străbată. Îl purta slobod pe spate, legat numai din cochetăria infirmierei cu o panglică albă. Pentru creștetul ei așa de îndurerat era încă o povară prea grea.

Cu toate progresele astea mari, Adriana era încă o Rirină, un copil delicat și docil în mîinile bunei Liza și a celorlalți care o îngrijeau. Un copil cu ochii mereu închiși. Închiși atîta timp de lovitura brutală a durerei, închiși acum de odihnă și de somn.

Dimineața pînă la zece tot albul odăii era răscolit de îndeplinirea precisă și sistematică a programului de îngrijiri care precedau vizita medicală. Cele din urmă flori premenite tremurau încă în vas cînd odaia albă primea pe doctor ca pe un mire.

Întîiul salut i-l da surîsul bolnavei. Semn divin al unui har privilegiat între ea și cel care îi înflorise pe buzele înțelenite surîsul acela gingaș de logodnică a vieței.

Îl dobîndise, acel surîs, prin consumarea spornică a energiilor lui de muncitor vrednic al științei celei mai

apropiate de viață și de natură, celei mai apropiate de divinitate, prin miracolul tămăduirii și redempțiunei.

Așa, fiecare dimineață se ridica ca o dimineață de primăvară a firei, o dimineață boreală neisprăvită, prelungită pînă la cea următoare de alba iradiere a zăpezei.

Adesea doctorul sta pînă după masa de seară, reținut de ocupații ; intra atunci încă o dată seara la Adriana. Povestea isprăvile zilei sau citea cîteva versuri din volumul mic de Samain adus doamnei, ca dar de însănătoșire, de un doctorand poet.

La ora aceea Adriana, învinsă de lupta dată zilnic pentru recucerirea puterei, sta nemișcată, cu ochii închiși într-un semisomn desfătător, în care puterile abia înviate se scufundau în moartea plăcută a acelei odihne.

Numai la plecare deschidea ochii ca să-i zică cu privirea bună seara, și atunci mai totdeauna beția albului o înviora iar o clipă.

Feerii albastre, polare, își dau seara sărbătoarea lor cizelată de o fantezie bogată, în pervazul penumbrit al geamului.

Din ziua aceea Aneta mai intrase de cîteva ori, dar doctorul îi poruncise să nu adreseze nici un cuvînt direct stăpîne-sii, să aștepte să-i vorbească ea întîi.

Adriana nu-i vorbea. Cît timp sta acolo își fixa privirea pe geam, nu-i da nici un semn de recunoaștere, deși o recunoștea.

Vrea poate să o uite ? În starea ei de anemie îi era lesne să ocolească un gînd și să uite. Gîndurile nu se prindeau încă tare de mintea ei. Nimic nu putea încă înlocui predominarea acelui loc alb, acelei păci albe, acelei renașteri. Era sclava vindecării.

În ea începea și se închidea viața.

Cu încetul însă ideea foarte înstrăinată a trecutului îi revenea în treacăt. Era noțiunea unor fapte, care nu păreau a avea comun cu ea, cea de atunci, decît existența lor în calendarul zilelor ei de ieri. Nu-i dau impresii, nu-i zdruncinau nervii. Emotivitatea ei de acum începea de la minutul cînd căzuse. Deși în stare letargică, avea de timpul acelei suferințe o noțiune confuză a unui chin cumplit. Ceva ca un vis odios în care capul ei ar fi fost

schingiuit cu fiare, înfipt cu cuie, spart, apoi scormonit cu degetele, tîrît pe pietre. Capul singur, fără trup.

Din visul ăsta grozav se deșteptase. O deșteptare asemeni cu legenda naivă și poetică a nașterei unei fecioare. Un basm în care un trup deplin pregătit pentru divina scînteie, dar încă neînsuflețit, atins pe pleoape, deschide ochii la viață.

Trupul și sufletul ei simțeau încă minutul fericit al acestei deșteptări.

Supunerea și răbdarea Anetei erau mari, dar limitate. Într-o zi, întîlnind privirea, o întrebase : „Doamna e bine acum ?". „Da !"

În ziua aceea doctorul văzuse o umbră de melancolie pe privirea senină a convalescentei. Umbra aceea impalpabilă așternută pe substanța impalpabilă a privirei se răsfrîngea pe tot dimprejur, învăluia mișcările așa de pozitive ale ocupațiunilor.

Acea umbră ușoară însoțise și pe doctor pretutindeni, fără ca el să bage de seamă această vizitatoare nouă în viața lui de fapte concrete, de culori precise, fără nuanțe și fără umbre.

Medicul secund, care și el urmărea cu interes pe pacientă, care participase la toată cura, se uitase în dimineața aceea întrebător la șef. Îi fusese și lui vizibilă mica alterare.

Se informaseră dacă s-a produs ceva care să o supere. Nu li se putuse spune nimic. De altfel, era tot liniștită, surîzătoare și blîndă.

Albul ! Albul era ceea ce vindeca pe Adriana, gîndea doctorul Sergiu. Alb ! Se uitase pe cer. Dintr-o pîclă albă scăpătau fulgi rari și mari în forme dantelate.

Își aminti că avea o carte de pe cînd era student, o cărticică care la timpul cînd o citise concretizase pentru el toată poezia ninsă și înghețată a Nordului. Un ziar de călătorie de-a lungul fiordurilor. Nu se putea să n-o găsească. O va căuta a doua zi și i-o va aduce.

Cînd urcă a doua zi scara primului etaj cu o grabă mecanică, doctorul întîlni pe coridor pe Aneta ; văzîndu-l își întrerupse vorba cu unul din oamenii de serviciu, care ducea o tavă și care se grăbi să dispară.

Doctorul avu un gest cu indexul spre fugar. Un gest de întrebare şi nedumerire, dar îi reţinu atenţia Aneta, care se pusese ostentativ în drumul lui.

— Ce-o să facem oare noi acum? îl întrebă fără de legătură aparentă a vorbei. Aceeaşi întrebare pe care i-o pusese odată de mult, pentru ea singură.

Doctorul luă expresia aceea severă, care sfia pe Aneta. Totuşi avu curajul să mai şoptească:

— Azi, vineri, sunt tocmai şapte săptămîni de cînd s-a întîmplat.

O uşă se deschise în fund, aceea de la anticamera care ducea la odaia Adrianei, şi se văzu medicul secundar care părea nerăbdător.

Sergiu se îndreptă repede într-acolo.

De la liniştea în care căutase cărticica norvegianului, întîrziat pe opuscule vechi, scufundat în gînduri nelămurite care îl învăluiau uşor ca un praf, un praf asemeni cu cel care se risipea din praful cărţilor îngrămădite şi chiar din odihna răcoroasă şi curată a rafturilor bibliotecii, trecerea la brutalitatea josnică a lucrurilor practice, chiar a celor care erau viaţa lui de toate zilele, era ca o deşteptare bruscă în care azi se reculegea cu anevoinţă.

Trecu cu aerul lui din zilele rele pe lîngă cîţiva din personal care-i ieşiră în cale, le aruncă o observaţie aspră şi justă, din acele pe care nu le găseşte decît ascuţimea spiritului iritat.

Secundul, un bun temperament de medic prin calma şi blajina lui prudenţă, elevul şi camaradul lui preţuit, îi spuse de la uşă cu tonul lui răbdător:

— Doamna! — Adriana dintre toţi pacienţii era numită „doamna", scurt, spre deosebire — Doamna azi e niţel agitată.

Sergiu se uită în ochii lui cu privirea cu care de obicei cerea lămuririle primelor observaţii culese asupra bolnavului şi, în acelaşi timp, cu privirea cu care bolnavul caută sentinţa în ochii doctorului.

Cu impasibila lui cumpătare, Micu — aşa-i ziceau din cauza staturei — spuse în stilul lor concis:

— Nimic organic! O enervare care a dat o urcare la termometru.

Sergiu înaintă. Infirmiera sta smerită după capul patului pe care Adriana, cu părul dezordonat, cu faţa alterată şi dinţii strînşi se sucea în tăcere pe perne, într-o uşoară criză de nervi. Norii tot mai deşi, grămădiţi în privirea ei din ultimele zile, o duseseră la furtuna asta înăbuşită.

Doctorul se apropie de pat fără să-şi schimbe aerul acela posomorît, pe care i-l daseră toate incidentele întîmpinate în vinerea aceea. Adriana, cînd întîlni figura asta încruntată, rămase nemişcată, rezemată în cot în poza ultimei ei zvîrcoliri mute. Apoi întoarse capul spre zid şi, închizînd ochii strîns, se sustrase cu hotărîre îndărătnică oricărei prezenţe şi oricărei cercetări.

— Cam frig aici — zise doctorul, pipăind parcă cu aceeaşi iritare ascunsă temperatura odăii.

Infirmiera, deprinsă cu o supunere pasivă, deschise puţin caloriferul, fără a spune un cuvînt.

Doctorul luă mîna care nici nu rezista, nici nu consimţea, mîna de păpuşă a Adrianei şi vru să-i ia pulsul. Din pricina iritărei mîna lui avea mici tresăriri care scuturau acea petală albă. O lăsă jos. Se duse la fereastra din fund şi se uită prin geam o clipă, clipă necesară firei lui disciplinate pentru a se reculege.

Îşi ţinea fireşte pumnul strîns, ca de fier, sub bărbie şi îşi muşca buza. Se uită în sus prin geam. O boltă grea, cenuşie, apăsa acum peste îngheţul mohorît.

Se întoarse spre secund cu surîsul lui profesional, condescendent şi autoritar şi, arătînd înapoi spre fereastră, spuse:

— Una din cauze! E supusă variaţiilor de barometru ca o floare. Nu-i prieşte decît lumina albă!

Se uită spre pat.

Păpuşa sta acolo, sucită în gestul ei incomod de răzvrătire.

— Mici regrese accidentale ale convalescenţei, zise Micu cu vocea lui şopotită.

— Nu! tăie doctorul. Progrese, dimpotrivă! Revin încet toate funcţiile sufleteşti. Se întăresc nervii, se roşesc globulele şi aduc cu ele treptat turburările care stăpînesc omul sănătos. Semnul e bun!

Puse pumnul sub bărbie și-și mușcă buza ca atunci cînd era preocupat.

Micu păru a-și înregistra învățătura.

Sergiu se uită iar spre pat : gîtul Adrianei era încordat. Avu o privire spre infirmieră și în ea un semn invizibil pe care lunga ei experiență îl prinse îndată. Se plecă pentru a o așeza. Un refuz al umerilor contractați îi opri gestul. Nici o constrîngere — era consemnul pentru convalescenți și dimpotrivă în timpul boalei o execuție arbitrară a tratamentului.

Se apropie Micu. Umerii schițară înăuntru același gest de negare, părură a se scufunda adînc în perne.

Veni Sergiu, în același timp hotărît, dar cu o îndoială interioară. Nouă pentru el îndoiala asta ! Apucă încet capul Adrianei care îi opuse rezistență. Ar fi trebuit întrebuințată forța și nu se putea.

Atunci cu un gest ușor și sigur, cu un gest de atlet care mînuie o jucărie, o apucă de sub umeri și de mijloc și o întoarse încet cu totul spre peretele din care vrea azi să-și facă orizont. Apoi cu mîna pe ea așteptă. Corpul docil își slobozise acum încordarea.

Se întoarse spre secund cu un surîs care-și căuta expresia. O găsi în a celuilalt. Era aceea prin care conchideau de obicei cazurile similare. Capriciile bolnavilor pe care nu le putea calma blajina răbdare a lui Micu, cum și rebeliunile serioase, cedau îndată doctorului mare. Elementul feminin se distingea prin abdicarea asta. Micu spunea că șeful „îi suflă lucrul de dinainte".

Era o glumă a lor, unul din scurtele minute de descleștarea voiei bune, în încordarea meseriei aspre.

Surîsul, întîi nesigur, al lui Sergiu primi cu franchețăînvinuirea naivă. Bătu pe umeri pe Micu.

— Cu ce te ocupi acum ? întrebă.

El era încă nelămurit către vreo ocupație.

— La masă întîi, spuse Micu încet.

Sergiu avu o mișcare iute și speriată spre ceas : „Două fără zece minute".

— Iute ! Iute !

Vizita lui era de la 10—12 fix, cu o exactitate perfectă, care orînduia pendula de preciziune a întregului stabiliment.

Explică cu o sforțare :

— Am fost așa de ocupat !

Își puse pumnul sub bărbie și-și mușcă buza. Nevoia cu totul nouă a minciunii îl costa.

În domeniul științei care cerea brutalitatea adevărului, la aplicarea ei unde precădea adevărul brutal, în autoritatea lui care se slujea de adevărul fără concesie, nuanțele astea lipsiseră complet pînă atunci.

În viață își întrebuințase numai unele energii ale ființei spre scopul unic al muncei și fără deviare — și acum un aparat intact intra în vibrație cu coarde proaspete, dar ale căror sunete armonioase se slujeau totuși de mijloacele subtile ale concesiei cu sine și minciunei, fie chiar nevătămătoare.

— Și d-ta ! Du-te la masă ! — spuse cu mare bunătate infirmierei, care salută supus și se pregăti să plece.

— Am întîrziat mult ! — Tonul indulgent al șefului îi dădu un mic curaj. Eu cred — spuse cu vocea aceea astupată a celor deprinși să nu fie ascultați și numai să asculte — eu cred că mai mult de asta — și, arătînd ușor spre pat, ieși.

În urma ei Sergiu își reluă aerul preocupat. Acel din ajunul operațiilor grele, din preajma crizelor iminente.

I se întorcea, și nici nu-l părăsise, întrebarea Anetei : „Noi ce facem acum ?"

O întrebare pe care, de cînd Adriana era mai bine, și-o pusese de multe ori într-o încruntare de o clipă a cugetului, fără să o rezolve lămurit. Acum nu mai era el singur care hotăra cum hotărîse atunci Anetei : „Vei cere tot de la mine".

Erau șapte săptămîni din vinerea aceea. Sub fruntea lui brună și pală, săptămînile, ceasurile defilară toate, din minutul cînd se aplecase cu tot interesul medicului și cu toată mila omului asupra acelui corp rigid.

Urmaseră de atunci zile lungi cît ani, care fuseseră ale lui.

Ani, toate zilele de nesiguranță între viață și moarte lăsate în mîinile lui. Anii acei ai durerilor dinapoi care o aduseseră acolo, pe care trebuia să le învingă și care deci îi aparțineau. Ani, acei pe care-i cîștigase pentru ea de

aci înainte vindecînd-o, şi nu se gîndise încă clar că aceia nu-i vor aparţine, deşi el îi dăruise.

Anii trecutului ei necunoscut şi ai viitorului ei necunoscut, care totuşi toţi erau ai lui.

Parcurse tot drumul ăsta lung cu fruntea brăzdată de tăria gîndurilor, pînă ajunse la acea vineri de azi. Pipăi în buzunarul paltonului pe care nu-l scosese, cărticica poetului norvegian şi încruntarea i se destinse subt o înduioşare.

Gîndurile călătoare se opreau acum, ca la un mal, la cuvintele sfioase ale gardianei: „eu cred că din cauza asta" — a întîrzierei lui. Se deprinsese cu el? Atît îndrăzni să gîndească.

Se apropie de pat cu alte multe gînduri grave, dar îndulcite acum de duioşie. Ce va fi acolo, în cugetul încă plăpînd, de la care ar fi vrut să înlăture orice durere? De cîteva zile acele umbre de melancolie arătau un început de luptă cu viaţa. Ce gînduri? Ar fi vrut să le cunoască şi să şteargă pe cele care o dureau. Să-i spuie, cum spusese Anetei: „cere tot de la mine!"

Ştia cît e încă de delicat acel organism şi ideea precisă, ideea medicală a suferinţei, pe care i-o puteau pricinui grijile, îi păreau mai anevoioase de suferit ca însăşi ei.

Sta tot aşa cum o aşezase. Se aplecă peste ea. Nu mişca, dar simţi că e deşteaptă şi îl ştie acolo aproape. Trecu aşa un timp nemăsurat de nimic din el, de nimic dinafară.

De la un moment, în aceeaşi uşoară şi graţioasă nemişcare, care pentru el avea o elocinţă, o simţi că a adormit sub magnetismul stăpînitor al prezenţei lui afectuoase. Nu se ridică, stătu aşa aplecat ca în primul moment şi mai trecu un timp nedefinit. Atunci deodată se îndreptă. Aplecarea asta obicinuită deasupra obiectului de studiu care era bolnavul şi-o simţi străină, nouă, şi avu conştiinţă de o schimbare în natura aceleiaşi mişcări.

Se uită împrejur: „Ce mult întîrzie infirmiera!" — gîndi. Se uită iar la Adriana. Ar fi vrut s-o deştepte... Dormea lin.

Atunci se duse şi se rezemă pe pervazul uşei cu fruntea pe muchia ei care-l tăia, ca şi cum flagelaţia asta fizică i-ar fi fost priincioasă.

Dacă îngrijitoarea nu ar fi avut mişcările uşoare ale celor deprinşi să păşească în jurul bolnavilor, l-ar fi lovit intrînd.

— Gata? zise cu un glas sfărîmat de oboseală; apoi puse degetul la gură făcînd gestul tăcerei din preajma leagănelor, unde copiii dorm somnul lor alb, şi ieşi.

În dosul uşei capitonate, Adriana dormea adînc după zbuciumul acelei dimineţi. Igliţele subţiri ale infirmierei ciripeau metalic pe ciorapul alb.

În restul sanatoriului o viaţă vertiginoasă agita tot localul. De-a lungul coridoarelor, de prin pereţii odăilor, de pretutindeni fremăta o muncă vie.

Conştiinciozitatea profesională înşelată de la orariul ei de invazia sufletului, îşi relua dominaţia. Preocuparea interioară îşi căuta un dizolvant.

Ieşind de la Adriana, doctorul auzise iar glasul funest al Anetei, întrebînd pe cineva, amîndoi invizibil la cotitura unui coridor:

— E însurat doctorul ăl mare?

— Nu ştiu! răspunsese celalt ursuz.

Aneta, ca şi cum ar fi luat răspunsul drept o afirmaţie, puse concluzia:

— Ei şi!

Astea toate se rezolvau probabil pentru ea ca la cinematograf.

Sunt zile aşa proaste în viaţă, cînd toate lucrurile te nemulţumesc.

Sergiu răscolea acum de sus pînă jos împărăţia lui cu o energie parcă înzecită. Porunci de ordin administrativ, consultaţii, diagnoze, munca unei săptămîni, o săvîrşea cu o preciziune luminoasă, cu o agerime sistematică. O perturbaţie demonică punea în mişcare toate resorturile acelei uzine. Bolnavii schimbaţi din odăi după necesităţi noi, tratamente decisive puse imediat în aplicare, o operaţie decisă pe loc.

Aparatele, oamenii, în colţul acela izolat la o parte a oraşului zgomotos, zbuciumau o viaţă de luptă.

— Nu lăsăm pe mîine ? insinuă timid Micu despre operaţie, lîngă patul unui tînăr cu faţa chinuită şi plăpîndă.

— Acum ! Peste trei sferturi de ceas — confirmă şeful. A stat destul în observaţie.

Micu se sucea pe loc.

— Nu sunteţi obosit ? zise, ca şi cum ar fi vrut să spuie altceva şi nu cuteza.

Sergiu întinse braţul drept şi îl ţinu nemişcat un timp, cu ochii ficşi pe el. Nu avu cea mai mică tremurare. Liberat de o grije, zise iar :

— Nu ! să fie gata !

După asta nu mai încăpea nici un cuvînt.

Dacă războiul militar are sau nu are nevoie de o disciplină absolută, e o chestie rezolvată spre triumful ideii de disciplină, a celei morale întîi. În războiul dus de ştiinţă cu natura, această disciplină a fiecăruia de sine şi a tuturor către un cap directiv e necesară.

Disciplina asta, Sergiu şi-o aplicase sieşi cu rigurozitate de cînd era tînăr de tot ; totodată, tare în convingerile lui, dobîndise de pe vremea cînd era mai mic ca ceilalţi o autoritate, printr-un şir lung de cîştiguri în cauze drepte.

Cu caracterul ăsta ajunsese să impuie altora o strictă disciplină acum, cînd şeful era el.

Gemetele, ordinele, paşii zornici, zgomotul înăbuşit al uzinei înfierbîntate, pulsau peste tăcerea solemnă şi reculeasă care cîrmuia ferestraiele mici, cuţitele, lanţetele, seringele şi mai ales instrumentul ascuţit al creierului concentrat spre muncă.

În timpul ăsta, sub privigherea devotată a infirmierei, Adriana dormea un somn obosit şi adînc.

Erau şapte trecute cînd uşa capitonată se dădu de perete şi un grup zgomotos intră în odaia Adrianei.

Sfîrşeau o discuţie aprinsă şi veselă.

Micu parcă crescuse şi avea o vervă nespusă :

— Minunat ! repeta, minunat ! Prin ce îndemînare prodigioasă s-a putut rezolva încarcerarea aceea neprevăzută.

Doctorul Sergiu, cu privirea aprinsă, animat de o vioiciune neobicinuită, îşi trase din prosopul curat, pe care-l ţinea asistentul, braţele goale pînă la coate, bine musculate deşi subţiri, cărora mînecile larg întoarse le formau nişte manşete uriaşe, al căror alb contrasta cu pielea lui oacheşe. Destinse degetele lungi şi agile într-o mişcare de arpegiu, privind cu un surîs de complezenţă aceste instrumente care mînuiau arta prestidigitatoare a chirurgiei. Dinţii sclipiră albi sub buzele de un roşu închis. Dădu capul pe spate, ceea ce azvîrli în sus coama lui albă.

Vioiciunea asta neobicinuită, freamătul ăsta de viaţă bogată în care toate energiile se răsfrîngeau puternic în afară, erau pricinuite de lupta şi de victoria din care abia ieşise agitat şi palpitînd încă de puterea cheltuită.

Din grupul lor zgomotos, din glasurile bărbăteşti amestecate, din gravitatea discuţiei, din expansiunea tare a veseliei, din acele emanaţii de energii vibrante, se desprindea o impresie puternică de virilitate.

La zgomotul intrării lor Adriana se deşteptase brusc din somnul ei lung şi necăjit, şi se ridicase în sus între perne, privind spre uşă.

De pe scaunul pe care sta împletind, tanti Liza — cum o chemau — se ridicase şi ea drept şi ameninţător, dacă cuvîntul ăsta i se putea potrivi. Faţa ei exprima dojană. În domeniul restrîns al atribuţiilor ei, printre care era somnul bolnavei, nu suferea nici un abuz. Prezenţa doctorului şef nu o împăca, ba chiar privirea ei de mustrare părea a-i fi adresată direct. Ce însemna asta ?

— Ai văzut ? — spunea Sergiu — ai văzut ? Ce duşman şiret şi iscusit lucrează acolo înăuntru, cu toate precauţiunile, cu toate prevederile ? Un milimetru de cuţit şi...

Figura veselă a lui Micu luă deodată masca unei îngrijorări cumplite la emiterea acelei posibilităţi, apoi îşi reluă beatitudinea naivă şi blajină, înviorată azi în chip neobicinuit.

— Dar nu se putea ! Nu se putea ! — spunea cu un accent tiranic, printre dinţii albi, strînşi, doctorul Sergiu.

Cuvintele astea care sfidau natura, păreau a fi ecoul metalic al unei voinţi neînduplecate.

Era un bărbat frumos doctorul Sergiu. În seara asta, în plină lumină a becurilor, cărora asistentul le dase dru-

mul, în lumina vie a acelei animaţii neobicinuite, avantagiile astea fizice apăreau mai bine.

Avea ceva din tipul arab cel pur : fruntea desenată mat sub încadrarea celor două semicercuri neted trase ale părului des. Acelaşi contrast plăcut pe care-l dă unei frunţi albe părul negru, îl făcea, alături de pielea oacheşă, părul alb ; albul acela invidiat de unele femei, care nu se obţine decît prin decolorare, pe care nu-l are părul cînd albeşte, un alb de perucă.

Avea trăsăturile regulate ale aceluiaşi clasicism arab : nasul uşor achilin şi desenat perfect, profilul fin şi accentuat, gura bine modelată. Era înalt şi subţire, dar bine încheiat, cu trupul nervos şi musculat.

Faţa asta era de obicei umbrită de o preocupare permanentă. Umbla cu capul uşor aplecat peste umărul stîng, parcă într-o vecinică căutare, ceea ce îi scobora pe frunte o şuviţă de păr alb.

Gura era contractată în efortul unei voinţe interioare şi corpul, ascetizat de o viaţă de studiu, avea mişcări măsurate. Numai mîinile păstrau vivacitatea lor de instrumente principale.

Adriana se săltase între perne şi o roşeaţă i se urcase de la gîtul gol pînă la frunte. Valul unei mînii.

În camera ei de mic idol alb şi plăpînd incursiunea asta vioaie era un act de violenţă.

Provocarea în loc s-o înfrîngă, o răzvrătea. Iritaţia îi strălucea în ochi o flacără neobicinuită, şi mişca cu putere linoul cămăşei desfăcute, izbea o palpitaţie caldă în grumazul ei şi încorda sub pînzele albe corpul parcă deodată mai modelat. Se uita fix, cu privirea aceea strălucitoare la cei trei.

Chemarea asta mută şi aspră, sau o pornire de mult stăvilită, întoarse către ea pe doctorul Sergiu. Se priviră. Ea, cu părul dezordonat de neliniştea acelei zile rele şi de somn, cu ochii aprinşi şi întunecaţi de nemulţumire, cu bustul uşor dezgolit de dezordinea hainelor, aşa cum o surprinsese deşteptarea bruscă, cu mîna sprijinită pe pat, ca să se ajute în sforţarea de a sta în sus şi aplecată spre grupul lor gălăgios.

Tăcură dintr-o dată. Pe faţa lui Sergiu, pe gîtul desfăcut, pe braţele goale invadă sub pielea brună o undă

închisă de sînge. Naiva figură a lui Micu arăta o admiraţie pe care ar fi exprimat-o cu inocenţă, dacă nu ar fi fost amuţit de confuziunea intrărei lor zgomotoase, pe care statura mustrătoare a tantei Liza i-o înfăţişa ca pe o remuşcare vie.

O admiraţie mai liberă trecu în privirea asistentului. Ochii ficşi ai Adrianei întîlniră privirea aceea şi i se deşteptă sentimentul pudoarei adormit acolo subt valurile albe ale acelor zile pure. Avu într-una din mîini gestul abia schiţat de a-şi trage capotul subţire şi opri în loc cealaltă mînă pornită să adune părul deznodat. Confruntarea aceea nu o speria azi, cum ar fi speriat-o în alte momente. Sfiala se zbătu numai ca o licărire în privirea pe care o ţinu tot fixă şi curagioasă.

Sergiu trase în jos mînecile şorţului şi, lăsînd pe ceilalţi, se duse spre ea. Faţa lui reluase aproape expresia ei obicinuită, agravată de o hotărîre. O hotărîre pe care o luase din energia lui crescută de muncă, cum ar lua-o alţii din fumurile beţiei. Se aşeză pe patul Adrianei.

— Bolnava noastră — zise cu voce sonoră şi încă înveselită — s-a făcut bine de tot, deoarece ne îngăduim necuviinţa de a face zgomot în jurul ei... şi deoarece se uită la noi aşa de urît !

Adriana îl privi fără să surîdă.

Sergiu puse pumnul subt bărbie şi-şi muşcă buza. Apoi cu un ton foarte natural, dar care pentru o ureche fină era niţel prea autoritar şi strident, pentru a nu fi alterat de o constrîngere, decise :

— De-acum o să se scoale din pat şi pe urmă...

Adriana se lăsă încet şi drept pe perne, închise ochii şi faţa luă o expresie de calmă îndărătnicie, ceva ca oţelul unor zile senine. Apoi spuse şi ea, prea hotărît pentru a fi natural :

— Nu sunt încă bine ! Nu vreau să mă scol, tăind astfel fraza abia începută a programului pe care îl enunţa doctorul.

Tăcură amîndoi, osteniţi de sforţarea costisitoare a acelui scurt dialog.

Prin cuvintele acelea Sergiu pusese voinţa ei la o încercare liberă, ba chiar siluise intenţiile de viitor ale Adrianei, prin invitarea spre reluarea vieţei normale.

Era rezultatul unor gînduri turmentate, în care o dorință ce nu cuteza a se formula, se încîlcea în dedalul problemei anevoioase și tainice a viitorului albei lui bolnave.

Răspunsul Adrianei era limanul unor gînduri turburate despre aceeași problemă chinuitoare și nesigură a zilei de mîine, gînduri cari o azvîrliseră istovită în pacinica alinare a acelui prezent lin și dulce de uitări totale.

În aspra lui întrebare striga grija și speranța pentru acel mîine necunoscut. În aspra ei ripostă, disperarea acelui mîine necunoscut zdrelea coardele dulci ale glasului.

Auzul lui ascuțit de așteptare și nerăbdare, auzul sufletului lui larg deschis ca să primească nuanțele acelei voci prinsese acest sunet de deznădejde și chemare.

Plăpînda făptură albă reîntoarsă la viață făcuse cu un zbor ostenit ocolul trecutului și viitorului și din pragul porților lui larg deschise, printr-o enigmatică socoteală a sufletului, se refugiase, ca într-un leagăn ales de bunăvoie, în patul alb unde o culcaseră inconștientă.

Acele aspre cuvinte ale lui și ale ei erau cuvintele dorite și așteptate, cuvintele unei cugetări necuvîntate, care, înainte de a se cerceta, ajunsese să-și statornicească acordul răspunsului.

Sergiu se uita acum înaintea lui spre geamul pe care lumina prea tare a becurilor îl lăsa întunecat. Se uita fix acolo și nici nu și-ar fi putut mișca de acolo privirea, pînă cînd nu s-ar fi absorbit o apă vie care plutea pe ochii lui fără să-și închege picătura.

Adriana pe sub pleoapele întredeschise căuta un răspuns și, întîlnind strălucirea umedă a ochilor celuilalt, își lăsă iar încet pleoapele în jos. Fața ei avea acum înseninarea suavă a primelor zile albe.

O mișcare se făcu spre ușă unde cei doi stau încă tăcuți.

— Am făcut azi o operație anevoioasă și fericită — explică Sergiu Adrianei, legînd astfel de timp și de loc veacul acelui minut hotărîtor.

— Ce minunat ! — spuse cu pietate Adriana, apoi cu spaima pe care o dă întotdeauna femeii fericirea, întrebă timid :

— Și e bine de tot ? Nu se mai poate întîmpla nimic ?

Sentimentul bărbătesc înfige căngi mai tari în carnea pozitivă a faptului îndeplinit și nu-l depășește așa ușor. Cuprins de reușita imediată a lucrării anevoioase, doctorul se oprise numai asupra ei.

— Donciule ! — zise Micului. Ți-am dat în primire supravegherea băiatului. Nu mă tem de nimic, dar imposibilul e încă o primejdie cu care trebuie luptat. Mîine dimineață orice putință de rău e înconjurată. Noaptea asta însă îți rămîne în seamă.

Pe fața blajină a Micului se zugrăvi neliniștea. Se interesa cu deosebire de acel tînăr, pe care-l cunoștea. Mama sa îl pusese să jure că nu-l vor opera fără să o vestească. Decizia doctorului nu-i îngăduise să se ție de cuvînt. Dragostea pasionată și prăpăstioasă a bietei mame îi apărea ca spectrul mustrărei de cuget, care-l va chinui ceas cu ceas pînă a doua zi dimineață.

— Prînzesc cu voi, le spuse doctorul pe cînd ieșeau.

La ușă apăru acum un ajutor de bucătar, alb ca ieșit din făină și purtînd pe tavă „proba“ prînzului bolnavilor care nu erau supuși unui regim deosebit.

Doctorul surîse ; încurajată, tava înaintă. O umbră lunecă pe umbra coridorului : Aneta care se uitase și trecuse.

Doctorul își trecu mîna pe frunte. Aneta aceea cu întrebările ei era *Statuia comandorului*. În fazele ei cele mai fericite, viața e încă o dramă nesfîrșită. Pentru Adriana însă era acum o poveste albă și senină.

Infirmiera luă farfuria cu bulion și o întinse doctorului. Era o esență concentrată de carne pentru restaurarea organismelor debilitate.

Adriana se uită cu poftă la farfuria ispititoare.

— Gustăm ? o întrebă Sergiu cu invitare afectuoasă.

— Da ! consimți cu ochii. Avea gust să mănînce după tava aceea. Semăna cu visul de demult al unei odăi albe în care sosea pesemne și o tavă.

— Schimbare de regim ! glumi doctorul.

Adriana nu mînca de obicei decît pireuri de orez și cartofi, spumoase și catifelate. Refuza mai ales cu tărie supele de carne ca pe ceva otrăvit, care ofensa gustul ei delicat, prin natura lor prea substanțială.

Dar azi îi era scris să ia contact cu ceea ce e tare și substanțial și să înceapă a deprinde organismul ei alb cu infiltrarea lentă a toxinelor vii.

Surîzătoarea tanti Liza sta gata pentru oficiul ei sîrguitor.

— Nu ! — o opri doctorul. Azi servesc eu pe mica noastră bolnavă. Fac penitență fiindcă i-am stricat somnul adineaori cu gălăgia noastră de măcelari.

Ducea cu siguranță și îndemînare lingura la buzele Adrianei, care, deschise, pîndeau sorbitura.

Ridicînd capul ușor, găsea la nivelul frunței ei, ceva mai sus, fruntea ocrotitorului ei. Destul de sus ca să poată fi un astru care se oprește în raza așteptărei, destul de aproape pentru a fi o perlă pe care o culegi ca să te împodobești cu ea.

Sfîrșiseră, cînd capul rotund al lui Micu, apăru întrebător și mai ales flămînd :

— Mîncăm ?

— Cred și eu că mîncăm. Am muncit destul ca să fim vrednici să ne hrănim bine.

Capul radios al lui Micu se trase înapoi, după ce lămuri :

— Toate merg bine ! — Făcuse revizia de seară.

— Ce zi ! Ce zi ! spuse Sergiu cu un accent pasionat, în care zbaterea și bucuriile acelei zile se rosteau.

O azvîrlitură puternică lovi fereastra și o acoperi cu un covor alb. Un vîrtej de zăpadă care îngheță acolo, pe geam, așa cum fusese izbită. Viscol !

— Ți-e frică ?

— În viscolul de-afară mi se pare totdeauna că văd doi ochi mari și strălucitori și aud pe fetița cu scufița roșie : „De ce ai ochi așa de mari, Bunico ?“ — și lupul : „Ca să te văd mai bine !“ — Și ochii aceia mari și strălucitori de lup, în noapte și în viscol, au ceva fermecător.

Puse mîna încet pe părul ei subțire.

— Ne vedem diseară, spuse surîzînd Adrianei și paznicei ei. Voi dormi în sanatoriu. Trebuie să fac de noapte mare. Azi-dimineață am lipsit de la datorie și după-amiazi am răscolit toate durerile. Trebuie să îndur gemetele pe care le-am stîrnit și să netezesc relele pe care le-am scormonit. Nu plec pe viscolul ăsta ! Nu vreau să mă întîlnesc cu lupul !

Tanti Liza, cu supunerea ei liniștită, conduse respectuos pe doctor pînă la ușă și începu pregătirile de seară în jurul bolnavei.

Adriana, ridicată, privea cu o față fericită spre geamul unde gonea vijelia albă.

Treceau umbrele albe ale vîrtejurilor pălmuite de vînt și orchestra tempestei iernatice vibra acordurile ei stridente pe tema unui gemet prelung de octave minore. Pe acompaniamentul ăsta sufletul Ririnei cînta un cîntec de leagăn pe motivul baladic al unei legende erotice de Grieg.

Apoi memoria ei începu a scruta cu liniște trecutul.

Începînd de la bunica cea bătrînă, trecură toți, ca într-o revizuire ultimă a conștiinței, înainte de o viață nouă.

Acoperiți în pulberea răscolită a zăpezei și reci ca ea, văzu pe cei care atît de slab și trecător ocupaseră anii căsătoriei ei nenorocoase. Apoi ca niște umbre chinezești, desenate în negru pe pervazul alb al ferestrei oblonite, trecură ceilalți cu chipurile lor deslușite, ca un defileu de tipuri de sine vorbitoare :

Milu Horăscu, sub aceeași umbrelă cu fata cu pălărie roșie, chelnerul hotelului, cu jiletca lui riglată cu verde, cu surîsul îngăduitor și patern. Directorul Teatrului, șeful de biurou al ministerului, toți acei cari avuseseră un rol în drama ei scurtă și zguduitoare. Dan [7], cel cu voie bună, cel care reprezinta elementul simpatic în mulțimea neroadă a necazurilor, tînărul degenerat cu relieful feței lui crispată de mișcările neorînduite ale sufletului, acel Melc ca un simbol al îndărătniciei și absurdităței cu care viața iubea și pedepsea pe acea Adriană cenușie de atunci, apașul cu figura lui anemică de copil nevoiaș, neprelucrată încă destul de cruzime și care lesne regăsea masca copilărească a spaimei, camarazii ei de muzică, figuranți mai șterși și mai slab proiectați pe perdeaua geamului.

Treceau toți cu expresia caracteristică a rolului pe care-l avuseseră în comedia tragică a aventurei ei.

Rostul lor apărea să fi fost acel de a săvîrși fiecare un gest de sprijin spre îndeplinirea voințelor destinului ei. Destin ca și al florilor din grădină : tulpine spulberate într-o dimineață de o vijelie care pe altele nu le-a atins ;

tulpine smulse într-o zi de furtună, apoi reînviate, pe care mîini necunoscute s-au întins să le ridice, pentru că trebuiau să fie doborîte, dar trebuiau încă să trăiască după rostul tainic al neînțelesei vieți.

Umbrele astea, oprite o clipă pe memoria ei, nu-i dau nici o nemulțumire. Erau un caleidoscop al amintirei.

Se țineau acum de mînă, trecînd în monom prin cadrul alb al geamului zăpezit și nu mai erau acum arătări negre pe fundul alb, ci albi cu totul, ca niște oameni de zăpadă.

Așa plecau pentru totdeauna din „romanul" Adrianei trecătorii aceia care-și îndepliniseră menirea.

Se amestecau și dispăreau odată cu acel trecut, acum cînd sosise alba deșteptare în pădurea fermecată.

Pe ochii ei pierduți în visare nedeslușită, nu mai era decît o lumină albă, răsfirată ca un fulg destrămat.

— La ce te gîndești ?

Era lîngă dînsa.

Surîse, albă de tot și senină :

— La zăpadă și la fericire !

Se așeză lîngă pat pe un fotoliu, pe care nesimțit îl apropiase Liza cea bună.

Din întîmplare odaia avea un cămin de porțelan alb pe care caloriferul îl lăsa vecinic înghețat. În seara aceea Liza îl aprinsese.

Din ce dor vechi de foc la sobă pe o seară de vifor, venise femeii înstrăinate acest gust frumos și demodat ? [8]

Sergiu ca și Adriana aveau suvenirile copilăriei legate de dragostea focului din sobă pe seri viscolitoare. Puteau înțelege nostalgia care încovoia deasupra flacărei, albăstrite de reflexul înghețat de-afară, melancolica și mărunta făptură tomnatică a acelei surori de adopțiune a celor suferinzi, care fără de vălul jurămîntului monastic practica toate renunțările.

Sergiu scoase din buzunar o cărticică.

— Cartea de care-ți spuneam ! Am căutat-o pînă la amiazi și am uitat ceasul.

O roșeață de plăcere coloră ca un reflex transparent obrajii Adrianei. Se uită la el și-i surîse : limbagiu simplu și limpede, care mărturisea, spovedea, ierta.

Citeau acum descrierea poetică a unei călătorii de-a lungul fiordurilor norvegiene. Amorul nu era mărturisit

într-însa, dar sta ascuns sub patetica melancolie a celui care știa privi cu atîta emoție frumusețile naturei : era cuprins în însăși emoția frumuseților naturei ; cînta în versurile a căror inspirație lirică, desprinsă din farmecul peisagiului, întretăia paginile descriptive.

Poezia impresiilor, frumusețea aspectelor și emoția lirică ascunse în această cărticică, ce stase atîția ani tăcută în umbra tristă a bibliotecei, trecute acum prin glasul vibrant al lui Sergiu, se exaltau ca și cum cuprinsul acelei poezii înghețate, scrise poate de vreun prezbiter contemplativ, ar fi fost un *lied* de caldă iubire.

Pe magia albă și rece a acelui lirism, glasul acela fierbinte, de făptură sudică, era ca aburul focului care topea florile de gheață ale ferestrei, sau ca soarele care, acolo sus, îndulcea fiordurile norvegiene.

Un sunet cristalin măsură unsprezece lovituri la o pendulă, undeva pe vreun coridor. Așa de subțire și cristalin acel cîntec al timpului, ca și cum un ac de gheață s-ar fi lovit în geamul înghețat.

Închise cartea ! Adriana, culcată pe o parte, cu capul pe mîinile împreunate, sta legănată de cuvinte, de imagini, de vocea lui, de oboseală și de fericire.

Ceru cu un glas aiurit să-i mai repete versurile care sfîrșeau.

Închise ochii.

— Noapte bună !

Îi răspunse abia șoptit :

— Noapte bună !

Se aplecă peste ea încet și murmură :

— Ririna !

Aceeași transparență coralină lumina ca un reflex zăpada delicată a feței.

Tanti Liza închise încet ușa după șeful cel mare cu un suspin rătăcit cine știe de unde din trecut, pe buzele ei care-și astupau suspinele.

A doua zi dimineața tot albul din odaia Adrianei era răscolit ca un vîrtej sub mîinile îndemînatice ale tantei Liza, care hotărîse să se facă frumos în odaie.

Prin geamul deschis aerul făcea, în căldura constantă a caloriferului, o potecă rece pe care intrau, jucînd, fulgi

mici, rătăciți. În spațiul larg al ferestrei era o sarabandă diabolică de ninsoare cu flori mari și pufoase și cu fluturi mătăsoși.

Cînd intră la ora 10 precis, cu prima lui vizită, doctorul Sergiu, care se sculase cel dintîi din personal, pentru că-l chema slujba cea mai zornică a sărbătoarei sufletești, care priveghease pentru aceeași sărbătoare, a unei religii care are drept jurămînt iubirea celui de aproape — în odaia Adrianei abia se liniștea ultimul zbor de pînze albe.

Ea sta înväluită în cutele calde ale hainei de casă de flanelă albă și moale, cu părul neted prins în panglica albă de moar, gătită ca la o sărbătoare de premii. Mustra pe buna Liza pentru că aruncase fără milă ultimele crizanteme care-și scuturau zăpada ca pe un scrum și făceau neorînduială.

— Ce frumos ! arătă veselă spre geam lui Sergiu. Trebuie să fie sănii. Vreau să mă scol !

Acel „mîine“, acei pași dintîi în pragul viitorului nu o mai speriau. Avea supunerea trandafirului care știe că se vor întinde, pentru a îngriji de viața lui plăpîndă, mîinile care trebuiesc. Smulsă din rădăcini murise aproape, fără să aibă putere împotriva morții, și reînviase fiindcă trebuia să trăiască fără de împotrivire.

În ușa dată la o parte, doctorul Micu apăru încadrat de flori albe, ca și cum ar fi fost numai manșeta de culoare închisă a unui buchet gigantic. Toți exclamară.

— E bine. Bine de tot ! A plîns cu toate astea, a plîns de bucurie și de frică. „Ce frică ?“, i-am spus. „Cu maestrul nostru ? Ce frică ?“ A trimis toate florile din București pentru dumneata. „Toate pentru Dumnezeul meu ! Pentru acel care mi-a dăruit băiatul a doua oară !“ Sunt de la ea !

Sergiu se desluși în incoherența asta.

— Biata mumă ! — zise mișcat. Sufletele de mamă n-au nici o cumpătare la recunoștință, cum n-au nici la iubire.

O mulțumire îi stăpînea. O superstiție în spiritul lui sceptic și pozitiv. Coincidența fericită a acestei grădini albe, înflorite tocmai în acea dimineață.

Se dete la o parte ca să poată vedea Adriana mai bine parcul de corole care se legănau pe brațele servitorilor, acoperiți de ele.

Micu, la mijlocul tabloului, părea o carte ilustrată pe care surîsul lui naiv și încîntat scria : „La mulți ani !“

Adriana, cu mîinile împreunate și întinse către flori, era ca un copil care vede o jucărie desfătătoare și ar dori-o pentru el.

— Micule ! Să le împartă în toate camerile. Să se bucure toți, dispuse Sergiu.

— Sunt ! Sunt ! Sunt peste tot ! A trimis pentru toți. Astea sunt ale dumitale, numai ale dumitale, așa vrea ea.

— Atunci, se întoarse Sergiu spre Adriana, atunci, primește doamna mea, să fie ale dumitale, numai ale dumitale !

Desprinse mîinile și le împreună iar spre flori, un roșu viu îi urcă două pete în obraz și în ochi o strălucire.

Sîngele împins de amor în obraz e culoare, în ochi e lumină și în suflet parfum !

Glasul și tonul, mai mult decît curtenirea gestului, izbiră atenția lui Micu. Ținu un minut gura deschisă. Pe acolo își absorbea el convingerile definitive. Apoi, luminat, strînse pe Sergiu de mînă cu o expansiune sinceră și stîngace, frumoasă totodată și timidă ca un cîntec fără de cuvinte.

Șeful îl apucă de umeri cu gestul lui familiar. Înviorat cum altădată îl înviorau numai emoțiile și victoriile muncei, dar dintr-o veselie mai egală și mai statornică. Scoase tabachera de argint, un dar al clinicei, și oferi o țigară lui Micu „ca în zilele cele mari ale patriei“, cum glumeau băieții despre rarele ore de veselie ale profesorului.

— Dacă d-na noastră ne dă voie, surîse Sergiu Adrianei. Micu deveni sfios. Doamnele îl speriau. Se uită spre pat.

Nu era deloc spăimîntător surîsul plăcut al Adrianei, nici mîinile ei subțiri, întinse afectuos spre dînsul.

Fumară la colțul căminului. Șeful intră în amănunte profesionale asupra stărei tînărului operat. Întorcea din cînd în cînd capul fără a pierde firul atent al discuției și privirea nu-i rămînea niciodată neîmpreunată.

Disciplina lui îndelungată reușea să împerecheze cele două preocupări într-o strînsă armonie.

În timpul ăsta florile umpleau odaia de bolnav care semăna cu un imens paner de nuntă.

Intra acum un pom, un pomișor întreg din pădurea fermecată unde se deșteptase frumoasa din somnul adînc, un pom acoperit cu bulgări spumoși de zăpadă.

Era numai o crenguță transplantată din boschete înflorite sub vreun cer italian, care nu cunoaște altă zăpadă decît a petalelor. Azi însă, acolo în albul zăpădos al odăii, alături de hora fulgilor albi și moi, părea flora unei primăveri din climate reci și albe.

Crizanteme, bujori, trandafiri, zăpăjioare, toate se legănau sub privirea încîntată a Adrianei.

Grădina aceea lilială era înflorită de iubirea unei mame pentru un biet copil plăpînd, florile pe care le-ar fi pus pe mormîntul lui de adolescent. Toate albe !

Micu ieși grăbit. Sărbătoarea asta în afară de program îl întîrziase. Viața era viață ! De acolo de unde problema ei nu a încetat, își reîncepe cerințele mărunte.

Liza gospodărea în jurul florilor cu gesturi și noi și vechi. Noi, pentru mîinile ei acum deprinse numai cu îngrijirile bolnavilor ; gesturi vechi de-acasă, de cînd îngrijea sănătatea glastrelor înflorite.

Sergiu se așeză pe marginea patului Adrianei.

— Ați dormit bine ? o întrebă încet, deși era întrebarea din toate zilele. Îi luă mîna temător, deși era gestul de toate zilele. Adriana se uită spre fereastră :

— Ce frumos e ! spuse... Ca să spuie.

— Te simți bine ?

Se lăsă ușor în jos spre perne, dar în loc să se razeme pe ele, puse capul pe umărul lui. Ținuse și alte dăți, cu toate astea, acel biet cap bolnav pe umărul lui.

Rămase așa un timp, nemișcată, privind zborul alb din fereastră. O greutate apăsa acum pe inima lui Sergiu. Năvala de sînge a unei emoții mari și noi.

O problemă nouă părea a-i împovăra cugetul, privind acolo la geam spulberarea florilor de iarnă. Natura în acea gingașă spoliare îi punea parcă problema divinității.

Dogma lui, de preponderență a omului asupra întîmplărilor lui și de forță pozitivă, părea că suferă atingerea blîndă dar strălucitoare a terenului providențial.

Trupul acela fragil, azvîrlit pe umărul lui dintr-un capriciu tot așa de misterios ca acel care zvîrlea jocul fulgilor, trupul acela îndurerat și apoi înviat, nu-i mai apărea ca obiectul unor împrejurări pozitiv determinate, ci ca un simbol gingaș și viu al rugăciunei uitate pe care muma lui i-o spunea cînd era copil.

Spiritul lui era strunit ideilor științifice, nu mai putea accepta legenda naivă a credinței, dar sensul naturei se lărgea dincolo de limitele cunoașterei celei mai vaste, spre un orizont infinit, în care forța celui mai tare cuget se dizolva.

Simțea acum corpul ușor al Adrianei care-l atingea numai cu fruntea ; îl simțea atîrnînd pe umărul lui, uimitor de greu pentru greutatea lui mică pe care o cunoștea. Îl apăsa, îi încovoia ușor umărul. Dacă ar fi purtat-o întreagă pe umăr, nu ar fi putut fi mai grea.

Se gîndi atunci la misterul organic care adaogă substanței palpabile una impalpabilă, la pondera aceea intangibilă care după legi nedezlegate se împrumută făpturei sau se retrage după o problemă a circulației sîngelui legată de procesul funcțiilor psihice.

Acea ponderă care acum, prin fruntea ușoară a femeei, apăsa pe umărul lui povara trupului ei ușor, înmulțită de suflet și de întreg destinul ei viitor, pe care i-l încredința.

Adriana spuse :

— Eu pot înțelege, pot simți, pot privi la fel cu acei pentru care lumina asta rece, aerul înghețat, jocul ăsta de fulgi, nourii blînzi de zăpadă, soarele palid și florile argintii ale gheței sunt asemenea cu florile, cu fluturii, cu respirarea suavă a primăverei.

Repetă fără greșală versurile norvegianului :

— „Era o grădină străvezie, țesută în substanța albă a gheței și halucinată de reflexele înfiorate ale luminei reci — deasupra ei soarele punea o dezmierdare care desfăta privirea cu închipuirea nouă și pură a unui rai polar, peste care stăpînește o eternă primăvară albă.“

Aştepta! Apoi, cum nu auzea ce-i spune tăcerea lui, întoarse capul uşor cu buzele deschise pentru o întrebare pe care nu o ştia nici ea şi întîlni gura lui plecată aproape de tot, ca să-i dea răspunsul neştiut.

Îi trecu braţul pe după mijloc pentru ca tulpina delicată să suporte apăsarea acelui cuvînt biruitor.

Se desprinseră. Adriana lăsă capul în jos şi pe lîna moale şi albă căzură două picături rotunde, aşa de rotunde, că boabele se prinseră întregi ca două mărgele, în scama pufoasă. Ochii Adrianei, pescuitoarea de perle, erau scoici cu mărgăritare!

FEMEIA ÎN FAŢA OGLINZEI

(1921)

I

INTRODUCERE

În dimineaţa aceea Alina se sculase tîrziu, fiindcă o înşelase lumina.

O lumină sarbădă, cenuşie, care la nouă ca şi la şase dimineaţa fusese aceeaşi, care era să fie aceeaşi toată ziua.

Nu era nici ceaţa care îmbrobodeşte uneori aerul iarna, nici înnoratul igrasios al unor zile închise, nici acel cenuşiu îngheţat prevestitor de zăpadă. Era un altfel, care te făcea să te gîndeşti la locuri unde lumina ar fi numai cernută din lumină, învîrtind ceasuri unicolore, în care ziua şi noaptea nu ar tăia cu prefacerea lor neîncetată timpul posomorît şi inform, nici nu ar legăna viaţa oamenilor cu cele două balanţe pe monotonul vapor fără destinaţie al timpului, nici sufletul oamenilor nu l-ar colora din umbre şi lumini, în incolorul existenţei. O zi ca un mormînt nesubteran.

Alina, cu capul greu de somnul prelung, se sculase foarte plictisită de dezordinea pe care această deşteptare tîrzie o aducea programului zilnic.

De unde credea că o vor grămădi ocupaţiile, la unsprezece nu mai găsea nimic de făcut, dar nu-şi da seama că în ziua aceea poruncea „nimicul".

Manuela, care o auzea cum se plînge că nu are treabă, îi spuse :

— Ce vrei să faci într-o zi ca asta ? — şi-şi urmă numai în minte gîndul pe care lenea nu o lăsa să-l termine. Ar fi ridicol — gîndea — să lucreze oamenii într-o zi în

care natura își oglindește cu așa precizie intenția *zădărniciei*. Alina cînd cere de lucru nu înțelege noima asta, totuși deoarece nu găsește nimic de făcut, simte și e stăpînită de această evidență. Cînd viața *stă*, cum am lucra noi!

Ea, Manuela, reflecta cu toată puterea urîtul zilei. Între ea și fire era o armonie aproape perfectă, fie că lumea exterioară se răsfrîngea în oglinda ei, fie că ea era o oglindă a acesteia.

Se îmbrăca acum ca să iasă, și Alina o mustra :

— Unde te duci pe timpul ăsta ? O să răcești !... Dacă se poate ca cineva să aibă gust de plimbare pe așa vreme!

— Trebuie să umblu ; simțindu-mi mersul și mișcarea, îmi voi da seama la fiecare secundă că trăiesc. Altfel, de azi-dimineață mi se pare că dorm înăbușită într-o fașă de vată, și pe măsură ce va trece timpul, spre seară, mi se va părea că sunt un spirit cenușiu sau o stafie nebuloasă.

Manuela, cu haina ei cenușie, plecă. Acum Alina se învîrtea prin salonaș, se uita pe fereastră, se plictisea, văzu pe o mesuță oglinda de mînă cu mîner de os a Manuelei. O luă și se privi într-însa. Ochii i se scufundară într-o baltă de plictiseală. Își aduse aminte că Manuela avea obicei să repete că poartă cu ea neîncetat o oglindă în care se privește.

Pe aceea, desigur, o luase cu ea și o plimba acum prin cenușiul turbure al zilei zadarnice.

II

TRECUTUL MORT

Cerul se limpezise oarecît. Cenușii erau numai zilele monotone ale vieței, împînzite în banalitatea sarbădă a unui trai fără înțeles. Alina trecea prin el mecanic ; o existență ca o gamă cîntată cu degete egale pe un parcurs repetat la infinit și lipsit de melodie.

Uneori amintea Manuelei ceva din trecutul lor de surori, ca și cum ar fi avut nevoie să întrerupă acea egali-

tate posacă cu recreația suvenirilor, dar nu găsea în Manuela nici un ecou. Pentru ea trecutul era mort.

În adevăr, unde era trecutul ? El e urzeala peste care se coase mereu deasupra, fiecare ceas al prezentului. Tuturor le stă înapoi această oglindă și toți se întorc și își surîd lor, surîd altora într-însa. Trecutul cel mai trist găsește încă, în prezentul cel mai înfloritor, o milă indulgentă.

Cum de nu avea ea, pentru al ei, decît ură sau cel mai puțin indiferență, dar mai ales o uitare care-l nimicea ? Cînd i se pomenea de el, îi părea un basm fad și străin. Ea singură nu și-l amintea decît ca să-l tăgăduiască ; îl tîra totuși, și era legată de el fără scăpare. Îl tîra, cum tîrăște o pasăre ața ruptă de pripor, care a rămas legată de piciorul ei ; ca o pasăre născută dintr-un ou rătăcit, într-o livadă și care caută spre cuibul necunoscut, trăgînd după ea baiera mucezită a timpurilor ei de captivitate.

Cu ce ochi uscați și care nu recunosc se uita ea la trecut, cînd îi punea cineva dinainte ierbarul lui veșted ! Ar fi putut privi acel trecut fără necaz, ca pe o fîșie desprinsă, sau ar fi putut să se întoarcă spre el cu îngăduință. Dimpotrivă, se împiedica de el ca de un ștreang rupt și totuși nedezlegat, și atunci trecutul i se părea un monstru care înghite timpul, timpul care și el ne înghite. Timpul ei, cel de două ori pierdut !

În oglinda unde Manuela căuta acum acel trecut, văzu cernîndu-se un moloz, care se măcina pe măsură ce se urca clădirea lui aburită, împrăștiat apoi ca un fum cenușiu care se tîra pe o miriște pîrlită. Era trecutul ei mort.

Erau totuși chipuri și ceasuri care nu se șterseseră și îi surîdeau uneori din oglinda trecutului. Ce făcea ea cu ele ?

Nu le cerea, dar cînd se întorceau le lua pe toate în privire și le dăruia acelor pe care-i căuta ea cu privirea în oglinda prezentului ; le făcea darul bogat al amintirilor. Ea era femeie. Pentru ea nu exista decît ființa și ceasul de atunci. Ele o covîrșeau și lor le azvîrlea darul covîrșitor al trecutului, al prezentului, al ființei ei întregi. Gătelile acelea scumpe mai slujiseră, oare le mai purtase ? Nu-și aducea aminte. Desfăcute și refăcute în-

tr-o podoabă nouă, cu mult mai minunată, nici nu mai erau aceleaşi. Mai palpitase, mai plînsese, mai visase? Colanul ăsta de mărgăritare şi-l prindea pentru întîia oară! Ingratitudinea asta era inocentă şi puternică, era în însăşi firea ei. Asasinatul ăsta, uitarea omucidă era o lege feminină. Cruzimea asta era un drept şi un privilegiu femeiesc. Ceea ce murea, învia în altă formă, ca şi în natura cea în eternă transformare.

Pe cînd bărbatul trădează, femeia — cu orice amintire ca şi cu orişice dorinţă nouă — îi dăruieşte lui inconştient toate trădările şi trecute şi viitoare, sau dacă îşi aminteşte şi doreşte, dacă nu-l mai iubeşte deplin, îl ucide. Pe cînd cuvintele şi gesturile iubirii trezesc în bărbat spectri care înjosesc femeia, ea îi dă glasul, dezmierdarea depline, bogate, încărcate de toată căldura focului prin care au trecut pînă să ajungă la el, fără umbra evocărilor.

Fantomele trecutului masculin sunt trupuri îmbălsămate într-o criptă sacră. Femeia le arde şi spulberă cenuşa în vînt şi forţa fiinţei ei, alimentată de incendii, luminează un singur chip viu, al celui de acum. Părinţii, strămoşii, fraţii, logodnicii, amanţii îi incinerează cu o cruzime senină şi inconştientă şi întinde aceluia — unul — urna ei proaspătă, şi dacă fantomele ridică umbre cumva, le urăşte, le tăgăduieşte, le îndepărtează sincer şi violent ca pe nişte duşmani necunoscuţi. Aşa e femeia! Poate că nu şi... femeile.

Manuela simţea lucrurile astea. Nu le ştia încă. Nu iubea. Se pregătea pentru iubire. Dar amintirea ei era pustie. Nu era nimeni în memoria ei, deşi avea un trecut şi o viaţă în care — ca într-a fiecăruia — există un cortegiu de fiinţe, indispensabil aşezate acolo. Îi plăcea să uite ceea ce nu putea izgoni. Să aştepte ceea ce lipsea.

Manuela, resemnată şi tristă de traiul ei melancolic, pe care nu-l mînjiseră trecătorii, era totuşi gata să ucidă cu cruzime toate făpturile din jurul ei, pentru o alta. Poate că amorul pe care nu-l cunoştea, amorul pe care-l va cunoaşte cîndva, va lăsa amintiri, semne? Poate.

...Dar ce ar fi făcut ea, oare, cu umbrele care s-ar fi plimbat la ceasuri hotărîte ale memoriei amoroase, sub fruntea celuilalt, care durau încă în sîngele lui? Fiinţa

lui era însemnată de treceri, ca o cupă pe care degetele au lăsat urme indelebile pe argintul tocit.

Putea ea ucide fantomele? Putea ea sufla argintul proaspăt al iubirii pe cupa aburită de amintiri?

În adevăr, unde era trecutul? El e urzeala peste care se coase fiecare ceas al prezentului şi pe care se va smălţa floarea viitorului?

În locul lui se aşezase prezentul pustiu, pe care-l umplea cu legenda nelămurită a muzicei. Sunetele erau expresia justă între o realitate mută şi o aspiraţiune nedesluşită.

Cultiva muzica ca pe o artă, cu rigoare către ea însăşi, cu evlavie către munca armonică, dar cu o formulă independentă, solitară, arbitrară în sinceritatea ei, fără premeditarea de a da sau de a cere ceva, în raport cu legile profesionale. Era o oglindă în care se adîncea în reflexuri şi reflecta în ea adîncurile.

Căuta acum o simfonie în care să exprime, din sensibilitatea sonorităţilor, impresiile sufleteşti cele mai impalpabile şi cea mai fină vibraţie a aparatului nobil al senzaţiei. În fiecare zi se apleca peste ea însăşi pînă cînd prindea sunetul interior imperceptibil [1]; se apleca apoi pe clape pînă cînd, din chinul strident sau din armonia diluată pînă la imponderabil a ecourilor miliardare, conţinute în fiece notă muzicală pozitivă, ele îi redau nuanţa tonală justă a impresiei.

III

STRADA

Din cînd în cînd Manuela pleca din liniştea posacă a oraşului de provincie. Strămuta melancolia îngîndurată a sufletului pustiu, problema existenţei zadarnice şi oglinda reflexurilor interioare, în decorul zgomotos şi indiferent al capitalei.

Uneori, serile de toamnă din Bucureşti, la ora cînd se închid magazinele, în ajun de sărbători, prin ceaţă, prin vîrtejul automobilelor elegante, trăsurile, care toate la ceasul acela iau un mers grăbit, ca şi cum ar avea un ţel

mai zornic și important, Manuela se oprea în fața unei vitrine unde nici nu avea măcar ce privi. Se oprea fără să știe de ce și atunci toată acea mișcare a tîrgului, toată vijelia muncei care da o ultimă suflare uriașă înainte de a merge să se odihnească, se împiedica de ea.

Ușa prăvăliei de arme, în fața căreia sta azi, se izbi peste dînsa și un băiat ieși ca un vifor, ducînd un pachet, pe cînd patronul țipa după el ultimele recomandații. Prin forma împachetajului se deosebea un revolver.

...Și cu el ce se va întîmpla ? În mintea ei se apăsă un resort și porni o cercetare în necunoscutul absolut al soartei acelui obiect închipuit. Îi păru sigur că obiectele au un destin. Băiatul acela era unul din agenții lui.

Se atribuiesc oamenilor de obicei povești ; ei sunt rolurile principale și obiectele inanimate — auxiliarele. Manuela credea acum contrariul. Acel revolver era eroul și oamenii, incidentele lăturalnice. Împrejurul lui aveau să se țeasă firele dese ale unui roman polițienesc. Nu căuta să și-l închipuie. Vroia *să-l știe*. În urmărirea acelei arme mintea ei avea suferința cuiva care calcă în întuneric.

...Pe unde va trece ? Cui va sugera un gînd criminal cu fascinarea sclipitoare a oțelului ? Ce simțire de triumf, de săvîrșire va avea atunci inerția lui sensibilizată ? Drumurile lui abia începeau ! În ce sertar se va așeza ironic, ce mîini îl vor lua, inspecta și cu ce scopuri, pe care totuși *el* le va nimici sau îndeplini ?....

În ce banalitate de uitare și rugină va vegeta cîtva, și apoi ce bruscă deviare îl va scoate din obscuritate ? Mîna pe care o caută, care îl așteaptă, îl va apuca, strînge, mînui... Ce trecut de lăcomie, de ticăloșie sau durere pînă la crimă, va reprezinta acel spasm al degetelor criminale, care vor scurge în el fluidul voluptuos al urei, făcîndu-l în sfîrșit asasin ?

Mîna creștea. Manuela credea că o vede, că-i privește de aproape falangele noduroase, vinele dure.

Dar capul ? Capul omului cum va fi ? O duru fruntea în căutarea — nu a unei închipuiri pe care putea lesne să o plăsmuiască — ci a chipului adevărat. Acolo, în bezna necunoscutului, unde nu pătrund luminile mititele ale ve-

derii omenești obișnuite, acolo în supraputerea vizionară, ca un detectiv prea temerar, cercetă în laboratorul misterios unde se pregătesc crimele viitoare. Simți în creier o tăietură ascuțită. Obosise.

...Arma mică avu alte peregrinări : trecu prin cabinetul judecătorului de instrucție, pe rafturi umede de subsoluri oficiale, într-o hală de vechituri, ajunse în mîinile unui necunoscut, de la el la un armurier din mahala, în sfîrșit în alte mîini, care, slabe, nesigure, îl apucau cu degete prelungi și albe încheiate deznodat, cu pipăitul tremurător și nervos, revoltîndu-l cu mînuirea stîngace care îl înjosea. Vor trage cu neîndemînare și lașitate și din turburarea lor glontele se va descărca șovăielnic între inimă și coastă, pe margina sfîșiată a unui plămîn. Lovitură dibuită, netrebnică.

Îl vor apuca atunci mîini de femeie bocitoare, mîini de mamă, și va vibra sticlindu-și oțelul, din vibrațiile urii și ale durerei de mamă. Mama unui fiu cu mîini prea slabe și palide. Mama care-și plîngea prea tare fiul !...

...Chipul ? Chipul sarbăd, fața delicată, prea albă, prea suptă a tînărului, nevrednic să trăiască și neîndemînatic să moară, Manuela vroia să-l vadă... Îl văzu bine, o clipă.

...Dar numele ? numele lui dintre miile de silabe care poreclesc oamenii, al lui și al celeilalte, al femeei pentru care se omoară oameni ?

O undă de plăcere crudă trecu prin ea și o duru. Se aplecă peste el. Murise oare ? Avea să moară pentru o femeie ? Numele ? Nu se putea ca, încordîndu-și puterile spirituale tare, să nu-l găsească, să nu-l audă venindu-i de departe, din lumea ocultă de care ne desparte numai peretele greoaiei materialități. Fără milă de ea însăși, își întinse puterile nervoase pînă la marginea elasticității lor. Trebuia... Trebuia să găsească.

O distrase un fluierat robust, o melodie populară urcată în ureche din adîncurile auzului. Musculatura vînjoasă a două brațe înnegrite de uvrier, aerul încărcat de praful subțire, negru, al Uzinei, haosul clocotitor de muncă, unde cădeau nepăsătoare, unele după altele, alicele, inconștiente de soarta fiecăreia din ele, de carnea în care vor intra, ca și mărgelele de gîtul pe care vor străluci, dar conținîndu-și menirea, laboratorul fatal și sfingic care

distribuie hazardului uneltele acelor fapte disturbante, pe care le credem covîrşitoare, îi apăru zgomotos dar calm, în mecanica lui neînduplecată. I se păru că zeul suprem e un Moloch monstruos şi nesimţitor, o forţă uriaşe în perpetuă mişcare inconştientă, din mîinele căreia, fără sens şi fără leac, cad durerile şi bucuriile noastre necîrmuite.

Şi gîndurile, impresiile, viziunele îşi suprapuneau adevărurile lor nestatornice, pe cînd sta în faţa vitrinei cu arme.

Un ţipăt strident de sirenă o năuci. Simţi pe ceafă aerul mişcat de sunetul ascuţit. Semnalul unui automobil, frînat brusc înaintea ei. Era un mare vehicul, lustruit, cu geamuri care reflectau, prin mii de muchi, strălucirea cristalelor groase. Avea puterea greoaie a banului, şi îi păru Manuelei că o striveşte subt pîntecul lui puternic, subt armătura invincibilă. De subt el, imaginaţia ei încordată ieşi tot strivită, pierzînd şirul aventurilor micului revolver.

În automobil erau două femei mature şi o fată tînără de tot, învelite în blănuri după ultima formă a modei, cu egrete somptuoase, care tăiau ceaţa cu firele lor subţiri, la orice mişcare a capului. Pe picioare erau acoperite cu blănuri, pe cînd, îmblănit ca un urs polar cu ochelari, şoferul sta nemişcat cu mîna lui de dihanie înmănuşată cu blană, încleştată pe cercul frînei. Seara de noiembrie era totuşi dulce.

Fata sări jos sprinten cu mantaua de o simplicitate costisitoare, cu picioarele subţiri ca două fluiere, încălţate pînă la genunchi cu cizmuliţe care puneau pe trotuarul umed urme mici şi scumpe. Schimbară vorbe, vorbe din viaţa lor de toate zilele, necunoscută Manuelei şi din care i se înfăţişau făşii.

Ştia acum de unde vin : „de la un simfonic care a ţinut prea tîrziu“... „nu mai era timp să treacă la modistă“... trebuiau să se schimbe pentru „diseară“... „Pateul era probabil gata.“

Fata apucă clanţa magazinului de arme şi rîse ascuţit fiindcă se înşelase. Avea treabă la o cofetărie mică, care arăta la geam lucruri savuroase, arhitectura fină şi complexă a dulceţurilor. Timbrul uşei sună cristalin.

Cele două îşi urmară vorba. Manuela auzea fără să asculte.

Află că „Alexandre nu fusese la simfonic, că lui Marie îi era mai bine dar doctorii puseseră diagnoza greşită şi că era să moară... Că era un scandal cu fata lui“... Numele se pierdu în blănuri.

Urmă o tăcere. Simţi că se uitau spre ea. Sta în faţa geamului cu arme, nemişcată. „O trecătoare.“ — Se bucură că o confundă cu mulţimea. „Sau o femeie care aşteaptă pe vreunul.“ — Din dispreţul lor, care o înfioră, nu i se urca nimic în expresia feţei. „Poate plănuieşte o sinucidere ?“ — Mila proastă a celor indiferenţi şi egoişti. Tăcerea lor era vorbitoare.

Ostenise privind geamul. Se aburea acum subt privirea ei, ameţind-o. Se uită în sus. Strălucea departe o stea, între două hoarne înalte. O stea !... Da !... Era puţin cer, foarte puţin... prins între uliţele oraşului. Cum erau să-şi aducă aminte oamenii că mai e ceva sus, deasupra felinarelor, între stîlpii cărora îşi perindau existenţa ! Şi încă nici nu era săpat pămîntul. Nu era încă în Bucureşti acea viaţă subterană de metropolitane, unde drept boltă ai un tavan de pămînt şlefuit, unde existenţa omului, ca a rîmei, îşi sapă palatele de-o unghie subt ţărînă.

Fata ieşi arogantă, îndemînatecă, cu aplombul pe care trebuie să-l fi adus tuturor gesturilor, remorcînd un băieţel care purta triumfal pe palme, sus, un carton imens, pe care îl luă cu delicateţă feciorul, ţeapăn ca o păpuşă de panoptic, alături de mecanic.

Domnişoara se urcă grăbit la locul ei. Nu avea nici una din acele ezitări ale fecioarei, care arată în fiinţă, în mers, în glas, atîtea lucruri nedesăvîrşite din cuget, suflet şi viaţă.

Urmă o mică discuţie asupra străzei pe care trebuiau să apuce. Vocea fetei se ascuţi pînă la un „Si“ tăios ca un fierăstrău, şi cele două cedară voinţei ei. Egretele se agitară răsfirate.

În faţa acelui belşug insolent, Manuela care îşi îngrijea eleganţa vestmintelor, se simţi strîmtorată ca şi cum ar fi ghemuit pe ea o hăinuţă veche ; ca unele femei care trec pe străzile mari ca pe un calvar în hainele lor uzate, ruşinoase ca nişte vinovate, culpabile către o estetică ne-

miloasă care nu admite abatere de la formele absurde pe care le-a decretat regalitatea arbitrară a modei.

Un uruit mare o asurzi; fumul benzinei îi umplu figura. Păru o sforțare colosală de mușchi încordați. O scîrțîitură tăie asfaltul, fără să poată urni monstrul, apoi porni ușor, ca și cum ar fi fost imponderabil, abia atingînd strada, elegant, înaripat, și de sub roatele lui, acum subțiate de radiația vitezei, sufletul Manuelei se ridică ușurat și el, păstrînd însă din această vehiculare trainică, bogată, din acel trai îmbelșugat ieri, azi, mîine, solid ca și fierăria armăturei, strălucitor ca smalțul vopselei noi, păstrînd pe suflet două dîre mari asemeni urmelor greoaie pe care le lăsaseră pe asfalt roatele în nemișcare.

Apoi o țesătură încîlcită, o păienjenire de trăsuri încurcă privirea Manuelei. În toate direcțiile, de toate formele, strecurîndu-se ca prin minune roată pe lîngă roată și la fiecare atingere dîndu-i spaimă, pe cînd cei dinăuntru, rezemați leneș sau aplecați tare unul spre altul, vorbeau fără să bage de seamă pericolul, cu acea inconștiență fericită care face traiul cu putință.

Manuela își închipui un om care ar fi permanent conștient de miile de primejdii ale fiecărei secunde. Tensiunea perpetuă, crispația continuă a bietului mecanism, fața urîțită de ele, trupul dizgrațiat și existența întreruptă de amenințarea permanentă, o viață dezorientată în care nu ar mai încăpea nici o muncă, nici o hotărîre!...

Acel nefericit specimen era poate tocmai bătrînul care trecea atunci prin mijlocul străzei cu ochelarii lui verzi bombați, ca o bufniță zăpăcită de lumină, dînd în dreapta și în stînga în loc să prindă drumul liber, vîrîndu-se în osia unuia, în potcoavele altuia, înjurat de birjari, neputînd parveni să se strecoare și pe care nu era deloc mirare să-l calce. Ce petică cenușie amestecată în mocirlă ar părea bătrînelul în mijlocul mișcării suspendate de micul obstacol al trupului turtit acolo, năpădit în jur de mulțimea pătimașă a curioșilor.

Micul bătrîn cu ochelarii verzi! Cine era el în mulțime?

Poate că nu conștiința primejdiei, poate un simț de conservare exasperat al vieței îl zăpăcea așa! Prețioasa viață a bătrînului! Și ce iubea în viață micul bătrîn? Pe

el, pentru ce se iubea? Era vreun rozător neobosit, migălos al avutului altora, depozitar de dureri și amaneturi, cămătar sugaci? [2] Avea poate o fiică, Veneră majestuoasă ca și el, captatoare de aur? De două ori prin mîinile lui uscate și hrăpărețe, prin mîinile ei catifelate, aurul iubit, sacru, idolul, se scurgea. Ea nu-l păstra. Rîul desfrîului curgea nesecat, rodnic. I-l dăruia lui. Și noaptea veghind cu buha, bătrîna cucuvaie pătimașă îl topea în creuzete poleite de rezidurile fabuloase... Pentru el, pentru aur, vrea să trăiască. Micul bătrîn era din romane balzaciene!

Între roatele încîlcite, în mijlocul străzei păienjenite, bătrînul nu se mai vedea... Strivit poate! Nimicul făpturii lui pipernicite amestecat în mocirla cenușie! O peticuță din care nu curgea sînge!... Pe locul acela strălucea ceva. Manuela crezu că zărește puțina lumină a mîinilor mici, zbîrcite, ciudate, cu manichiura lor extravagantă: unghii lungi, întoarse ca un cîrlig și îndopate cu aur închegat, și podul palmelor tăbăcit cu o spuză de aur! Rîsul strident al Manuelei nu sună în afară.

Micul bătrîn! Se strecurase oare? Vreun șoricel de birou umed și întunecos. El n-avea mamă, spera Manuela. Oameni așa ridicoli nu pot avea mamă... nici fiică!... mai ales asta nu! Consimți că a trebuit să fie cineva, înaintea lui... dar după el...

Singur! Manuela se destinse ca o coardă strînsă care se mlădie subt sunete moi. Un cățeluș, părăsindu-și stăpînul, merse pe urma ei ca pe o dîră blîndă, apoi supus se întoarse.

Și ea, Manuela, cum ar fi trecut drumul? Cu spaima vieței? Iubea viața?... și pentru ce?... Pe ea se iubea?... pentru cine?... n-ar fi putut răspunde atunci. Singură! Se încordă iar.

Un individ grăbit, care ducea un pachet, o lovi așa de tare încît crezu că i-a rupt umărul. Gîndul ei părăsi pe micul bătrîn.

Fetițe de la prăvălii, în șir de cîte trei, încărcate de cutii, îi loveau rochia. Simți muchiile cartoanelor înfipte în picior.

Servitori cu șorțuri albe și albastre o atingeau, sau numai îi dau impresia că o ating, purtînd toți pachete felurite. Ghiceai după ambalaj conținutul: vase fragile,

statui purtate cu grije trădîndu-şi formele goale subt feşele hîrtiei subţiri ; cutii cu bomboane ; jucării gheboase subt hîrtia groasă, plesnită ; rochii abia ieşite din brodăria ultimului fir de mătase ; haine calde încă de fierul de călcat : atîtea pricini de certuri, cuvinte drăgălaşe, ocări, linguşiri, reproşuri, necazuri acoperite de frac sau de rochia elegantă. Preţul iubirii, ipocriziei, datoriei. vînzării !

Privi acele lucruri mărunte, care cotropeau existenţa. O roabă împinsă de un ungurean mustăcios avea o clădire măiastră de cutii dreptunghiulare. Autocarele caselor mari duceau cumpărăturile. O greoaie căruţă poştală părea o piramidă de colete.

...Nu se putea să nu fie ceva şi pentru ea, din aşa de multe ?... Gustul posesiunei fu subit, ca o muşcătură pe neaşteptate. Ar fi vrut să oprească pe cîte unul !... pe care, oare ?... Să nu o caute... să nu se ostenească... Ea era acolo...

Treceau mereu încărcaţi. Nimic pentru ea ?

Viaţa, locul ei, nu mai existară. *Atunci, acolo,* în oraşul străin *vroi* un loc, un prag, o poveste.

Era sărbătoare. Vroi şi pentru ea sărbătoare... Adinioarea sunaseră clopote. Clopotele sună pentru toată lumea. În ea, cîntase vecernie. Oamenii aceia greşeau, păcătuiau, Fu cuprinsă de o mare agitaţie : ca şi cum nu era vorba de o păcătoasă cutie pe care o mişcare a ei mai bruscă o putea sfărîma ; ca şi cum ceea ce trecea pe de-alăturea ei, erau darurile vieţii, duse, purtate, împărţite de mîini nenumărate altora, tuturora !... Vroi să le strige că se înşală. La uzina Providenţei nu se putea să nu se fi lucrat şi pentru ea ceva !

Acei purtători de bunuri o lipseau, o prădau. Duceau la altă uşă, altor fiinţe, bucuriile, necazurile care-i erau destinate ! Zgomotul pe care-l făceau simţirile ei turburate o deşteptară. Auzi iar vuietul asurzitor al străzei.

Se hotărî să plece. Prin geamul complect aburit al prăvăliei de arme, se mai distingea abia un cuţit care părea vechi, pistoale... Toate semănau cu nişte inofensive jucării părăginite.

Cu un zgomot de trăsnet oblonul de fier îi căzu în faţă aşa de aproape încît păru că i-a retezat capul. Se revoltă de brutalitatea gestului. dar storul de fier crestat sta, cu culoarea lui arămie, mut, neclintit, sarcastic ca o stavilă dinapoia căreia ar fi rînjit demonul care închide subt nasul nostru obloanele vieţei !...

...Plecă, dar în mers nu-şi regăsea mersul : nu putea apuca pasul ei obişnuit, mişcarea de totdeauna a ritmului trupesc şi iar i se păru că e îmbrăcată cu o jachetă strîmtă, scurtă, subţire ; îşi simţi pe cap o pălăriuţă învechită, pe cînd femeile treceau învoltate în zece metri de cute, pierdute în bogăţia blănurilor largi, aureolate barbar de pene fabuloase. [3]

Deodată vru să ţipe. I se păru că a intrat într-un incendiu. Un cinematograf aprindea patru etaje de faţadă ale unui „Palace" nou, scînteietor, ca întreaga luminaţie a unei capitale într-o zi de serbări populare.

Crezu că orbeşte. Numele unei divinităţi vulcanice scăpăra din litere de foc.

Sub portal un tip galonat cu roşu şi fir, într-o combinaţie costumată fantastic, cu paşi marţiali şi voce gravă, striga ceva, fără să pară a avea simţul propriului lui ridicol.

Viaţa, cu trăsurile, cu femeile, vitrinele cu darurile, oamenii şi treburile lor, i se păru Manuelei un cinematograf, în fruntea căruia paradă grav şi caraghios un galonat : maiestatea-sa Banul.

O oglindă mare, aplecată, îi azvîrli imaginea ei clară. Îşi regăsi, în sfîrşit, adevărata înfăţişare şi cu ea odată pasul, şi cu ea sufletul. Înfoiată şi ea în stofe mlădioase, se legăna uşor în jocul faldurilor. Catifeaua închisă, a tocei mici, tăia fruntea cu o bandeletă, albind-o. Un surîs dispreţuitor strivea gura fără a-i strica arcul, subt voaleta scurtă care abia apuca buzele. Porni mai repede spre casă, ca şi cum ar fi întîrziat mult, ca şi cum acolo unde se ducea o aşteptau nerăbdătoare, trebuia să le găsească, darurile scumpe, uitînd că nu se duce spre nimic.

Piciorul suna clar pe asfalt ; mersul luneca pe rotiţe, sigur, împins de o nouă energie a resorturilor împrospătate.

Acum străzile umbreau. Înapoi, luminile mari păreau abia cît nişte briliante. Razele lor focoase o cuprindeau din urmă ; le avea pe gît şi pe lobul urechilor. Din astă tremurare de focuri depărtate năşteau formele a nenu-

mărate giuvaeruri : cercei din pietre alese cu ape minunate, scurgîndu-şi lumina uneia în alta într-o singură lacrimă orbitoare de străluciri, scăpărau două scîntei uriaşe în urechile ei. Capul se aşeză mai mîndru pe gît şi ochii luciră mai viu ca să nu fie stinşi de diamante.

O „pendantivă", prelungă, migdălată, atîrnată de un lanţ invizibil de argint, îşi juca focurile filigranate din pulbere diamantină, în jurul unei topaze pale, al cărei galben clar [4] era tot aşa de luminos ca ele. Părea o stalactită scursă dintr-o grotă fabuloasă dar neînchegată încă bine, atît era de fluidă.

Prin umezeala friguroasă i se păru că e într-un salon cald cu plante tropicale, cu umerii foarte goi, pe care se scurgeau mereu picăturile strălucitoare, stropii prestigioşi de gemă lichefiată, care i se jucau pe piele, umezind-o din lumină.

Manuelei nu-i plăceau bijuteriile, dar azi orgoliul ei le tolera ironic şi jocul luminilor o fermeca.

Un trecător o privi păşind aşa împărăteşte. Se opri o secundă nedumerit, ca şi cum trebuia s-o cunoască. Îi aduse, cu gestul lui aiurit, un omagiu. Părea un trecător din alte vremuri de idolatrie, care ar fi întîlnit uimit, la o răspîntie, o regină scoborîtă din landaurile ei superbe. Faţa lui exprima cuvintele cu care va povesti grabnic acasă că a întîlnit... nu va şti pe cine : „Regalitatea solitară a femeii în faţa oglinzei".

Mergea aşa împodobită, cu mersul măreţ, purtînd pe ea darurile tainice ale izvoarelor de viaţă lăuntrică. La o răspîntie largă razele se topiră în umbră. În urma sufletului diamantele orgolioase se stinseră şi ele, unul cîte unul. Furnicarul rămăsese departe în urmă. N-o mai durea umărul şi nici asprimea insolentă a traiului. Muchiile cutiilor se netezeau şi atingerea lor era acum moale ca şi gîndul ei blînd pentru acela dintre daruri, pe care îl aştepta. Era o cutie uşoară, imponderabilă şi în ea nu erau nici statui, nici podoabe somptuoase. Gîtul ei pal, umed de bruma serei, nu mai era plin de vanitoase giuvaeruri. În cutia minunată sta închis impalpabil *darul*, fără forme hotărîte sub fina învăluire a necunoscutului. Automobilele şi camioanele şi furnicarul omenesc îl căutau şi ele în amăgirea ponderabilă a satisfacţiilor materiale. Îl căuta

poate şi bătrînul cu ochelari verzi, strivit între roatele păienjenite. Dar Manuela vroia altă amăgire, amăgirea cealaltă, cea imponderabilă.

Ochii umezi de melancolie se ridicară iar în sus, în spaţiul mai larg al răspîntiei liniştite. Sus, la eterna promisiune a nălucirii înstelate cu aur. Totuşi vehicularea fremătătoare, mersul acela înfrigurat mînat de aurul pămîntesc, deschidea drumurile, lărgea orizonturile, vîslea spre acea nălucă. Totul, totul căuta, amăgea fericirea pe care ea o aştepta în umbră. Ajunsese. Umbra sorbise toate razele. Uşa se închise brusc. Înapoi rămase strada cu huietul depărtat al vieţei mărunte şi cotropitoare.

IV

REVELIONUL

Manuela urma uneori pe Alina în peregrinările ei mărunte în girul traiului de toate zilele. Prezenţa surorei ei şi programul de lucruri practice al acelor zile o preocupau numai superficial. Privirea ei cercetătoare, întoarsă din adîncuri înspre lumea exterioară, întorcea atunci lumea exterioară în adîncuri, în aceeaşi permanentă oglindire.

În preajma sărbătorilor, agitaţia asta a ocupaţiilor concrete se accentua, cuprinzînd în ameţeala ei şi pe Manuela, obosită de zgomotul acelor zbateri care nu o puteau ademeni.

În prăvălia mare a lui M. et C-nie plină de lume în ajun de sărbători, unde treceai cu greu printre obiectele expuse pînă în mijlocul magazinului, unde abia te strecurai printre jucării, porţelane, cu spaimă să nu trînteşti ceva cu un gest mai viu, Manuela se simţi rău, acel rău al ei cînd o cuprindea un fel de nerăbdare, de sufocare, de nemulţumire fără motiv concret, un rău penibil şi care o făcea să sufere, cu braţele dureroase, cu picioarele amorţite, cu faţa suptă, cu ochii pe care şi-i simţea parcă întinşi în orbite, cu o neorînduială în bătăile inimii. Se impacientă deşi nu avea unde să plece aiurea, deşi nu dorea să se găsească nicăieri în altă parte.

Privi caii de lemn de toate mărimile, cărucioarele cu păpuşi, oiţele frumoase, albe. Îşi strivi niţel mintea să vadă ce ar putea lua, pe urmă cercetarea aceasta îi păru o oboseală mare în inerţia pe care o simţea, şi renunţă.

Pe comptuarul lung, de partea cealaltă, obiectele de lux, de fantezie, sclipeau. Manuela de-abia atingea cîte unul legat frumos în argint, mai mult pentru a-l pipăi, pentru lumina lui argintie, clară, apoi îl punea jos, încet, pe cînd vînzătoarea cu glasul ei răguşit îi enumăra calităţile. La casetele mari, scumpe, nici nu se uita, cu un fel de stînjenire faţă de preţul lor, şi toate lucrurile astea multe îi păreau în ziua ceea fără nici un folos ; nu ar fi putut să aleagă vreunul din mulţimea lor.

Salută cunoştinţe care vorbeau, glumeau, în larma cuvintelor schimbate, în animaţia vînzării, şi i se părea ciudat de vioaie, ce hotărîte în alegere erau, ce bine dispuse, toate fiinţele acelea. Patronul se învîrtea printre toţi cu cuvinte înflorite, surîzător, amabil cu cei ce luau o păpuşă, ca şi cu cei care zvîrleau banii. O cunoştinţă pe care nu o văzuse de mult o opri, se miră de paloarea ei, de cum arăta de rău, o cercetă, o compătimi, şi Manuela se simţi mulţumită ca un bolnav căruia îi vorbeşti de starea lui ; nu-i spuse că e bolnavă, că la ea ceasurile aşezau aspecte felurite pe faţa ei, care lua în chip firesc toate înfăţişările durerilor sufleteşti. Nu întrebă la rîndul ei nimic pe cealaltă, care fusese în adevăr greu bolnavă într-un sanatoriu şi despre care doctorii spuneau că e încă în mare primejdie ; se gîndi numai că era ciudat cum o consola pe ea plină de graţie, uitînd de propriile ei mizerii. Ce caractere felurite de oameni, şi ea, Manuela, ce ciudată fire !

Alina plătise şi spunea întoarsă spre sora ei :

— Mai am de luat un şorţ pentru Anica. Trebuie ! E cea mai harnică, e stăpînul casei. E grozav lucru cum nu poţi să nu cheltuieşti, şi cu toată cheltuiala, cînd ajungi acasă vezi că nu ai luat nimic. Dar tu ai isprăvit ?

Manuela aprobă din buze silnic.

— N-am luat nimic — zise — şi nici nu mai ştiu ce vreau să iau.

— Cum ? — spuse Elena Cosma care era cu ele — ieri erai plină de proiecte, aveai o listă întreagă şi un entuziasm mare ! Ce curios !

— Nu e aşa de curios ; e poate chiar foarte natural. Nu e la fel cu toate ? Sperăm, apoi pierdem curajul. Aşteptăm, apoi dezesperăm ; suntem veseli, apoi trişti. Într-o zi facem planuri, credem în viaţă ; a doua zi deşertăciunea ei ne apare. Aşa sunt eu azi : toată fiinţa mi-e cu dinţii încleştaţi.

— Ai nemerit rău ; tocmai de Anul nou ! — mai zise Elena.

Ieşiră. Cele două cu pacheţele mici. Manuela cu mîinile goale — era aproape singura pe stradă care nu ducea ceva în mînă. Indispoziţia ei creştea, devenea acel întuneric care i se punea ades pe suflet, şi pe care-l cunoştea bine. Se mai opri într-o librărie. Căută nişte cărţi postale ca să scrie un cuvînt de urare unor confraţi, muzicanţi ca şi ea ; îi trebuia ceva potrivit, mai artisic, mai puţin banal.

Răvăşi un maldăr mare — ea care avea obicei să nu deranjeze mult marfa în prăvălii, ştiind totdeauna ce vrea, hotărîndu-se uşor ; acum tejgheaua era inundată de sute de cărţi şi nu găsea nimic potrivit. Abia alese cîteva la o parte. Dădu în sfîrşit peste o serie mai frumoasă.

Acasă, scaunele erau pline cu alte pacheţele şi fetiţa mai mică a Alinei ieşea, intra, spunea ceva, rîdea fără rost, anunţa venirea vreunui comisionar, cu o agitaţie plină de nerăbdare şi curiozitate copilărească. Manuela o privi, şi-i făcu deodată rău, un fel de rău dulce, plin de dragoste, dar nu se mişcă de pe scaunul pe care se trîntise îmbrăcată, lîngă uşă. Acum, venise un om care aducea un obiect, a cărui destinaţie n-o ştia nimeni. Toţi din casă ziceau că nu l-au cumpărat. Fetiţa ropotea, se învîrtea zgomotos preocupată de această împrejurare, care dădea un motiv neastîmpărului ei.

Manuela se simţea tot rău, simţea nevoia să spuie mereu, să repete : „Aş vrea să mor... aş vrea să mor“, ca şi cum asta ar fi uşurat-o ; dar tăcea.

Privi şi ea obiectul : un fel de cuşcă de sîrmă — un cuier se vede.

— Eu cînd eram mică — zise — nu semănam Puicuţii: aşteptam ca şi ea, dar nemişcată ziua întreagă, ghemuită într-un fund de canapea, cu ochii ţintă la uşă.

Ştiam aproape sigur ce am să primesc; în toţi anii aceeaşi cutie mărişoară, cu o păpuşă, o păpuşă de care-mi era egal *cum* e, fiindcă nu mă jucam niciodată cu ea; nu le cunoşteam gustul, numai după cum erau, mai bogat sau mai prost gătite, îmi îndrumau impresiile spre visuri de lux sau de sărăcie; dar îmi făcea mare plăcere, fiindcă era un dar. Şi mai primeam o carte legată cu roşu, o carte nouă, cel mai scump lucru din lume. Într-o zi mi-au dat o brăţară — o brăţară mică cît mîna mea — de aur, cu o perlă neagră. Şi am fost tristă cumplit, între păpuşă şi brăţară, fără de carte nouă.

— În privinţa perlelor, te-ai mai schimbat de atunci, glumi Alina.

— Ceea ce îmi plăcea grozav era să primesc darul. Aşteptarea, tradiţia mă încîntau, ele mă ţintuiau acolo ore întregi în aşteptare pasionată. Am păstrat această plăcere copilărească de a primi. Un pachețel, o cutiuţă, o farfurie acoperită îmi fac o bucurie grozavă orice ar conţine, fiindcă vin, sunt neaşteptate, necunoscute, fiindcă mai ales nu le prevedem şi schimbă, sparg mersul monoton cu „ceva nou", cu un fapt, cu un eveniment. Dar acum nu mai vine nimic ca în vremea copilăriei. M-am tras la o parte de lume; nimănui nu-i vine în gînd că mi-ar face plăcere cu un gest aşa de mic, şi aproape sufăr cînd trec pe lîngă mine, în ajun de sărbători, servitori purtînd ceva în mînă, care încetinesc pasul întîmplător lîngă poartă, apoi se duc. Sufăr dintr-o obişnuinţă de impresii rămase din copilărie.

Un singur lucru mi-ar plăcea tot atît de mult: să dau, să aleg, să mă gîndesc la gustul fiecăruia, să dau unor fiinţe dragi, sau să dau celor ce se aştepată mai puţin. Dar asta e prea departe de mine, asta n-o pot face, n-am să cunosc gustul ăsta niciodată. Numai cu mintea, cu sufletul pot dărui.

La Anul nou, cînd eram mică, în acea aşteptare, înainte sau după cadourile părinteşti, venea cineva străin cu un pachet. Auzeam dincolo parlamentările: „De la cine eşti?... Aici te-a trimis?... Ştii bine?"... Palpitam!

Inima mi se strîngea tare şi mă făceam pală şi rece, cînd simţeam că o să se deschidă uşa. Cînd intra mama, mă uitam aiurea, pe urmă cînd mă striga, ziceam prefă-

cut: „Ce e?" „Un cadou!" „A!", făceam cu mirare, şi priveam în sfîrşit hîrtia, cutia, sforile, misterul, necunoscutul, neaşteptatul.

Deschideam; era un obiect oarecare, casetă sau bombonieră, sau ceva absurd şi nefolositor de sticlă roz, cu metal galben. Asta nu avea nici o importanţă. Ce era important, era că peste cadoul celor care trebuiau să-mi dăruiască ceva, fiindcă viaţa mă pusese lîngă ei, cineva neaşteptat avusese ideea asta.

Venea uneori de la persoane cu totul străine, la care nu ne-am fi gîndit niciodată — şi asta era minunea cea mare.

În anii cînd nu venea nimic străin, aşteptam, între păpuşa adormită, parcă vestejită de soarta ei indiferentă, şi cartea roşie isprăvită. Nu luam ochii de pe fereastră; cînd apărea un om ţinînd ceva învelit, îl urmăream din capul stradei. Uneori trecea drumul pe partea noastră — eram atunci sigură ce vine. Alţii se opreau întîmplător un minut în dreptul porţii... şi pe urmă treceau înainte. Iar mă uitam pînă nu se mai vedea de întuneric. Şi mă culcam tîrziu, nevrînd să cred că „nu e nimic", tresărind încă noaptea la orice zgomot, cu toate că ştiam că la ceasul acela dorm şi oamenii şi darurile.

Îmi aduc aminte aşa de bine de Anul nou din copilărie, cum de puţine lucruri îmi aduc aminte: masa cu faţa de etamină cu roşu... patul de table... lada cu salteluţă din odaia bătrînei ,unde era ascunsă cutia cu păpuşa, scrinul cu oglindă; şi mă văd, mă văd desluşit pe urma tuturor simţirilor pe care le aveam... numai faţa nu mi-o văd.

Mereu şi mai pe urmă, am aşteptat aşa ceva de la loc depărtat, şi pe lîngă darurile celor ce-mi dădeau, fiindcă viaţa m-a pus în viaţa lor, vroiam darul cel neprevăzut, uimitor, care să spargă monotonia zilelor... Şi mai pe urmă, cînd primeam ceva, un obiect de cristal roşu şi metal, cu întrebuinţări nedesluşite, deşi nu era Darul mare ce trebuia să vie de la viaţă, eram mai liniştită decît atuncea cînd nu venea nimic, se pregătea apoi lunga aşteptare a altui an — o aşteptare tot mai tristă cu trecerea timpului, dar tot cu speranţă, pînă cînd va trebui să mă culc între păpuşa veştejită de soarta ei sarbădă şi cartea de mult citită — să mă culc de tot... fără să fi venit nimic.

Viaţa ! Sunt nedreaptă cu ea. Uneori a trimis neaşteptaţii oaspeţi : oameni... minuni. Păpuşi vii, frumoase, pe care nu le-aş fi bănuit niciodată că există ; ele au împins singure uşa mereu deschisă a aşteptării mele, atunci cînd mă credeam mai singură, şi sufletul meu, ca şi în copilărie, le-a făcut sărbătoare mare, pe cînd în aparenţă şedeam, ca şi atunci, cuminte şi nemişcată. Întîi mă miram cine sunt cei despre care nu ştiam că trăiesc, şi care trăiseră pentru mine timpul trebuincios spre a veni spre mine, pe cînd eu nu le cunoşteam existenţa. Auzeam că vorbesc de daruri, şi mă uitam aiurea ca şi în copilărie, neînţelegînd bine ; apoi cînd mă chemau mai tare, mă întorceam spre ei şi purtau uneori în mîni darurile mari, dorite, visate. Dar îi lăsam să plece ; şi eram tristă. De ce ?

Au venit păpuşile, minunate uneori, şi le-am privit cu bucurie, dar le-am lăsat să plece fiindcă, aplecată prea mult pe cartea roşie, n-am învăţat să mă joc cu păpuşile...

Şi totuşi mă gîndesc la păpuşa pe care nu aş sparge-o niciodată.

Glasul Manuelei scăpătă. Se simţi turburată de sunetul vocii ei, se sperie auzindu-se spunînd tare aşa mult dintr-însa, ea care de ani asculta mereu, violent sau slab, aspru sau dulce, numai glasul fără sunet al sufletului ei închis. Privi obiectele dimprejur pentru a putea, prin contactul cu realitatea, să reintre iar în ascunderea ei tăcută.

Un paravan de carton gălbui cu motive chinezeşti îi sta în faţă. Pe el, oameni cu mici chipuri galbene, cu codiţe frumoase, se plimbau pe drumuri brodate cu mătase. Manuela fu liniştită. Aceşti oameni nu puteau înţelege nici cuvintele, nici sufletul ei. Un vas chinezesc de faianţă, galben-roş, avea buza spartă. Spărtura asta sta aşa de cincisprezece ani şi Manuela îşi aduse aminte că era de faţă în ziua accidentului, îşi aminti data şi amănuntele. Dar de unele spărturi din sufletul ei nu-şi putea bine aduce aminte, cînd şi cum se făcuseră.

Un cuier atîrna greu sub haina Alinei — şi Puicuţa îşi astîmpăra acum neastîmpărul învîrtindu-se necontenit în jurul unei mese mici de cărţi, pe care îşi plimba treptat mîinile împrejur. Ameţi privind-o. Prin ce convenţie copiii pot face unele gesturi după cum le abate, pe care, dacă le-ar face un adult, ar părea nebun ? Desigur că fetiţa nu o auzise ; copiii sau aud cînd nici nu crezi, orice şoaptă — sau nu aud, oricît ai striga împrejurul lor.

Alina o asculta fără să zică nimic, cu aerul cuiva care suportă pe un altul cu cusururile lui, cu aerul cu care trebuie să îngădui altuia o povară de care nu îl poţi libera, cu mila pe care o ai de cineva căruia, dacă i-ai da tot ce poţi, încă nu l-ai putea ajuta cu nimic.

Acu fetiţa se mişca iar, furnică, ieşea, venea cu mii de treburi, fără de nici una, şi inconştientă de nerăbdarea ei. Aştepta, grăbea minutul plăcerii, ca şi cum nu era să treacă — risipitoare ca cei prea tineri. Şi pe faţa Manuelei un surîs se aşternea privind fetiţa Alinei pe care o iubea mult, cu mirarea de a vedea speranţe fragede, noi, cu plăcerea de a vedea, sub altă formă, aceeaşi nerăbdare, aceeaşi emoţie pentru o zi din an, o singură zi făcută pentru daruri şi speranţe.

Alina se apucă de mici treburi, căută un pachet, dezlegă o sfoară, se duse, veni, pe cînd, din odaie în odaie, se aprindeau lămpile. Manuela privi afară, prin uşă, cerul albastru deschis, deşi se înserase. Sirius lucea ca un diamant superb. Apoi se simţi acoperită de lacrimi ; întîi erau rele, dureau ; pe urmă curseră ca un rîu călduţ, multe, şi simţi că nu le poate opri, erau ca o dezlegare a ceva trist dinăuntru... Şi se miră, îşi aduse aminte de Caterina Linar, o fată tînără care spunea că nu plînge aproape niciodată ; şi ea, Manuela, dimpotrivă, plînsese totdeauna mult, şi în copilărie plînsese ceasuri întregi aşa nepotolit, parcă era ea făcută să scurgă prin ochii ei ceva trist din lume.

Dar acum începuseră colindătorii cu bice, cu buhaiul... Şi Manuela ar fi vrut să doarmă ca să nu ştie că e Anul nou, pe cînd Alina umbla după treburi mărunte.

„Daruri !“ se gîndi iar Manuela... Chemase şi primise în mintea ei atîtea daruri scumpe, a căror minune de culori şi forme o lucrase giuvaergiul incomparabil al fantaziei, încît nu era nici un lucru cît de minunat pe lume, pe care să nu-l fi putut primi fără mirare ; dar fiindcă ele nu veniseră decît din generozitatea ei singură cu dînsa, şi nu în adevăr, orice obiect cît de mic o uimea prin existenţa lui de fapt. Tot aşa, trăise în minte toate aventurile lumii,

și orice călătorie mică, orice gest viu al vieții, o turbura și încînta cu existența lui aievea ; așa...

Astea le gîndea acum încet Manuela. Scosese pălăria pe care o simțise deodată grea peste amintirile ei, și, rezemată de fotoliu, privea. Dintr-o lumină strecurată prin geamul ușii (fiindcă Alina, știindu-i gustul, nu aprinsese încă acolo) i se născu o viziune de artă.

Pe marginea unui bloc abrupt, se înălța — ca o tulpină pe buza prăpastiei — o siluetă de femeie fără detalii distincte, numai conturul armonios care creează imaginea. Și peste ea, aplecat, un bărbat mai înalt ca ea, o cuprindea, o îmbrățișa, o chema la el. Și aveai impresia că ea e o floare crescută în margine de genuni și el, acel care a urcat tot muntele și s-a aplecat fără frică lîngă abis, ca s-o culeagă.

Poate că femeia îl chemase fără să știe, îl chemase cu setea inconștientă a vieții, apoi îl privise cu mirare venind spre dînsa ; acum se urcase în ea toată sfiala, întreaga apărare a castității și se da mereu înapoi, cu mînile într-un gest îndoit de dorință și apărare, pe cînd el venea spre ea cu pasul ferm, cu surîsul celui ce poate, cu hotărîrea celui ce vrea. Și mereu ea se retrăgea și el înainta, într-o armonie inversă de împreunare. Ajunsă lîngă prăpastie, tremura între două primejdii, tremura mai mult de una, de aceea a fericirii care venea spre dînsa, dar încă se da înapoi, pe cînd el acum, cucerind urcușul, se apropiase, o ajunsese. Apărarea o aplecase cu capul pe spate, cu mijlocul frînt înapoi către abis, cu mînile ca două lopeți care bat ultima apărare sau ultima dezesperare a luntrei ce se îneacă — dar brațele viguroase o apucaseră de mijloc. Și ăsta era minutul prins în splendoarea pietrei; capul ei răsturnat tare, a cărui figură frumoasă nu se vedea din pricina feței lui, care iarăși nu se vedea, aplecată tare peste a ei ; și toată mișcarea lui de apucare, de izbîndă, de salvare, de amor și de forță, de *cucerire*, înclinată peste ultima zbatere a apărării ei, acum muiată în părăsirea de sine... Și, în adevăr, părea că scrie pe soclu : „Audaces fortuna juvat". Nu cutezanța brutală, nu îndrăzneala grăbită, ci drumul lung și greu, parcurs încet spre lucrul dorit, care se trage înapoi pînă la pieire, de frica

vieții mai tare ca de frica abisului, și care apoi, încet și sigur, e cules de *cel ce a cutezat.*

Nedeslușirea formelor, care se schițau numai, era minunată, căci astfel oricine putea crede că ele sunt icoana propriei lui năzuințe. Era în acest nefinit o artă înaltă, tot așa de frumoasă ca finitul unui portret.

Finitul cere numai un fel de linii și contururi fixe, decît care altele nu pot fi, dar în nedeslușire e ideea și simbolul care aparțin tuturor.

Un lung minut îi șezu pe ochi viziunea asta ; se miră de unde îi sosise printre amintirile amestecate ale sărbătorilor numeroase. Era o aspirație inconștientă sau era o sugestie ? Cu cîteva zile înainte găsise scris, de o mînă necunoscută, pe unul din albumurile ei muzicale : *Nu mă cunoști decît de ieri și nici nu mă cunoști. Abia acum am ajuns, dar te urmăresc, te idolatrez de mult. Eu te cunosc cu toate durerile pe care le-am ghicit, cu zbuciumul în care trăiești, cu suferința din care ai creat lucruri nemuritoare. Te-am auzit povestind despre o femeie care a plecat singură, departe, să trăiască o viață de sacrificiu. Povestea asta o închipuisem și eu, dar cu elementele ce o povesteam, numai că femeia nu pleca singură.*

Nu sunt omul care poate da fericire, deși tînăr, am epuizat în singurătate și decepție iluzia și sensul vieței. Dar dacă vrei, dăruiește unui suflet care nu are pentru ce trăi. Fie acel „pentru ce". Vei găsi un sclav care se va mulțumi cu ceea ce-i vei azvîrli — orice vei vrea — oricum.

Cu toată enigma acestei „dedicații" exorbitante și neprevăzute, Manuela putuse pune un nume pe slovele necunoscute.

În inerția ei dolentă, chemarea asta sfioasă și imperativă, își aburea înțelesul clar din aburul visărei meditative care o împresura.

Și clopoțeii, biciul, buhaiul sunau înainte. O dată pocni așa de aproape că o sperie tare. Alina aprinsese luminile și se tot învîrtea, așezînd un pomușor. Atunci abia Manuela scoase jacheta, luă poșeta din manșon ca să-și ia batista și dădu de un plic : cărțile poștale — singura ei tîrguială ! Se pusese în circulație o colecție întreagă de

tablouri cu subiecte evreiești, unele foarte frumoase. Luase și ea vreo două. *Un ovrei citind în noaptea Sabatului* era minunat prins ; și un tînăr novice : *Fiul rabinului* trebuie să fi fost o pînză interesantă. Dar toţi erau demni, venerabili, le lipsea acel caracter de rasă — cruzimea artistului, care, surprinzînd partea caracteristică a tipului, dă prilej de cap de operă. Unde erau atîtea pînze ale marilor flamanzi, unde era *Ovreiul* lui Băncilă, unul printre alţii, acel cap întors în sus spre Iahveh, cu o frenezie biblică așa de mare că simţi cum îi tremură mînile și capul, peste care furtuna fanatismului semitic trece ca o vijelie genială ?

Își aminti impresia ei în sala de expoziţie a acelui pictor, critica ei, sumar rezumată, de cum intrase : „Cine ar avea două-trei pînze ca asta, ar lăsa o moștenire"...

Erau multe de tot cărţile acelea postale noi. [...] — o adevărată invazie.

Din altă colecţie a „Muzeelor celebre" găsise un Christ miraculos și acum îl privea.

Era un cap de studiu pentru *Cina cea de taină* de Leonardo da Vinci. Te scutura un fior din geniul și puterea neasemuită a realizării : pe capul privit de aproape, desprins din pînza mare a compoziţiei, se scurgea o durere care părea că a tras în buze ultima picătură a unui sînge cheltuit, și acuma gata să se verse tot ; pe gura de un desemn a cărui dulceaţă dureroasă avea un mic colţ amar ; și pleoapele închise de tot, plecate, purtau mila supremă. Era un Christ cu o frumuseţe pală de sfînt tînăr, nerăvășită încă de ultima convulsiune care a răscumpărat păcatele lumii. Și plesniturile pînzei, reproduse fidel pe carton, alterarea culorilor pe fond, detaliul vizibil al lucrului, îţi dau o emoţie sacră de contact cu însăși făptura operei. Cu un condei portativ pe care-l găsi tot în săculeţ, scrise pe ea : „Memento"...

Apoi se întoarse la serbarea mică. Familia se adunase. Erau numai Alina cu ai ei. Se desfăceau pacheţelele. Manuela primea mulţumirile pentru cele ce oferise, cu un surîs de refuz : era meritul Alinei, care alesese ceva din partea ei. Manuela primea și ea darurile frăţești, dar nu avea energia bucuriei.

Puicuţa mulţumea tuturor, potolită, cu seriozitate, cu cuvinte politicoase pentru fiecare, căutînd a nu arăta preferinţe, extaziindu-se cu exagerare, cu acel instinct precoce al tactului, al convenienţelor, satisfăcută în sfîrșit, liniștită, nemaiașteptînd nimic — copie a timpului de acum, care cere mulţumiri repezi, pozitive și imediate. Făcuse și ea cadouri cu punga mamă-si, bineînţeles, și rîdea singură, mușcîndu-și buza, de acele obiecte pe care atunci le vedea întîi, și pe care nu ar fi avut cu ce le cumpăra. Manuela se simţi deodată stînjenită în faţa unui lucru mic de mînă care îi era destinat : mătăsuri preţioase, albastre, umbrite cu fir, ţesute de ac în puncte invizibile pe un arabesc de artă. I se păru enorm acest cadou, îi fu o rușine cumplită de cumpărăturile ei banale ; orice lucru, pe care umblase mîna și trudiseră ochii, îi da emoţii.

Aruncată pe masă, carta cu : „Cristo, studio per cenacolo" avea acum altă expresie. Plîngea.

Plîngea mult, trist, cu toată durerea lumii. Plîngea... Era vădit că asta fusese sublima voinţă a geniului, acest plîns care curgea pe faţa lină de sfînt, peste pînea Cinei supreme. Luă carta în mînă. Unde stă misterul ? Nici o picătură de culoare, nici o urmă nu altera senina paloare a feţei fine, gura închisă în desenul ei dulce și calm nu avea nici un spasm, faţa, nici o contracţie vizibilă. Și plîngea totuși, fără lacrimi vizibile, un plîns lin, mare, ca un rîu de lapte, plîngea cu toţi care plîng, în locul tuturor celor care nu plîng.

Era Iahveh, singurul, adevăratul, rabinul suprem, era unicul, divinul... Un scutur de ardoare frînse fiinţa Manuelei. Așa trebuie să-și fi sfărîmat iubirea de el, Tereza, Cecilia, toate martirele pasiunii lui divine. Și în cutremurul ăsta Manuela își serbă, întîrziat, Crăciunul...

Dar mica serbare urma, slugile erau și ele de faţă ; se rîdea, se glumea, ușoara monotonie de la început se topea și era „sărbătoare" cu toate grijile Alinei din ajun și de a doua zi, cu toată fragilitatea nisipului tremurător al necazurilor peste care era clădită petrecerea.

O păpușă a fetiţei, păpușa veche de patru ani, „Păpușa mare", ţinea în braţe un dar și o scrisoare. Cu părul jumulit, cu obrazul murdărit, nu mai era deloc frumoasă,

și totuși era ceva important, era păpușa mare, pe care nu o capeți ușor, o ai numai o dată, era copilul Puicuții, căruia îi dădea totdeauna, cu seriozitatea convingerii absolute, un dar de Anul nou; și scrisoarea aceea a copilei către păpușă era : „Scumpa mea fetiță ! Mămica ta te felicită cu dragoste și dorește să te vadă mare și cuminte ca să mă pot bucura de tine. Te sărută dulce mămica ta, care te iubește mult."

Fiecare copil se bucura de lucrurile lui, mici, foarte mici, și bucuria asta, pentru atît de puțin, strîngea inima Manuelei. Ar fi vrut să aibă toate darurile din lume ca să dea mult; ar fi vrut să dea tuturor copiilor, vecinilor, pe care nu-i știa deloc și să vadă uimirea lor ; era o dorință de dăruire așa de puternică ca și cum ființa ei ar fi vrut să se dăruiască, și neputînd, se împrăștia astfel în daruri mărunte. Îi făcură rău pașii urătorilor mici, care fugeau tropăind cizmulițele de pămîntul uscat, goniți de slugi. Ar fi vrut să dea tuturor bețivilor, sergenților bărboși care nu se sfiau a cere bacșișul, nemernicilor, tuturor, în ziua aceea făcută ca nimeni să nu ceară în zadar, ca toți să capete ceva. Zeul rece, zeul de bronz, zeul nemilos de aur nesfărămat îi apăru chinuitor, din neputința ei de a-și satisface dorințele, și ca un rîu de aur moale curgea în ea bunătatea, bogăția sufletului, averea lăsată de Christ divinul, celor ce nu au ce da ; și iar pasiunea Fiului minunat, trecu în ea ca o undă caldă.

Acum era vremea de masă, masa de noapte în așteptarea Anului nou. Se așezară. Curcanul fusese foarte gras, plăcinta reușise mai puțin, tradiția strîngea cu puterea ei cercul familiei, tradiția apărea așa de puternică în legăturile ei, încît Manuela ar fi voit intacte toate sărbătorile, toate praznicile, toate obiceiurile care adună cioburile risipite ale patriarhului familiar, dar ea era din tagma nepatriarhală a singuraticilor...

Erau acolo copii mici, mai mari, părinții, bunicul care purta pe el sfînta povară a anilor mulți, semnul cel mai viu al vieții tocmai prin uzura ei, care spune cu fiecare zbîrcitură : „am fost, am fost, am trăit, am trăit !" — și purta și toată majestoasa primejdie a plecărilor apropiate.

Se uită la Alina. Tihnită, petrecea ; nu simțea că e la acel timp al vieții cînd durerile și doliurile ne pîndesc și sapă gropi împrejurul nostru. Și masa urma ; văzu deasupra, în aburul ochilor ei, plutind Christul cel dulce cu pleoapele plecate peste pînea cinei, apoi așeză la masa sufletului ei toate năzuințele, toate visurile. Astea erau singurele praznice ce le putea oferi.

Sosise miezul nopții. Închinară, își făcură urările obișnuite, cu convingere, cu dorința, cu amăgirea mereu nouă, uitînd necazurile din ajun, întrerupte o zi — a doua zi regăsite, pe cînd cele noi, ca un hidos grup de tîlhari, pîndeau la ușa Anului cel nou.

Și Christ, „care știa", plîngea mereu fiindcă trebuia să dăruiască oamenilor divina minciună a Speranței, plîngea mult ca un rîu neisprăvit de milă.

Ea nu cerea nimic, aștepta orice o veni ; nu o mai puteau înșela anii.

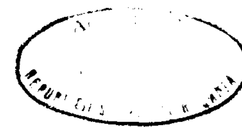
Și tot el, Dumnezeul tînăr [5], împărțise timpul, el tăiase halte de odihnă și oaze de speranțe în mersul durerii neîncetate, nesfîrșite, el măsura anii — un om, un supraom — slab, palid, cu sîngele curs, fără putere, fără armată, fără temnițe, fără călăi și zbiri. El ținea timpul și sufletele...

Adorarea sfîrși puterea în trupul Manuelei.

Se reîntoarseră în sală. Pomușorul își clipea mai stins luminile, și jucăriile dormeau sarbede ca niște cadavre, în cutii ; hîrtiile subțiri se risipiseră, o tristețe se așternea.

Atunci Manuelei îi păru foarte tristă seara asta. Oamenii ăștia, care se credeau veseli, nu vedeau ei ce singuri sunt, strînși cinci-șase în fundul stradei adormite ? Ca un biet pomușor cu tulpinele lui, într-o grădină pustie, așa se clătinau sub vîntul singurătății ! Unde le erau prietenii, vecinii, oamenii ? Unde era societatea, solidaritatea, protecția, cum de le era barca așa desprinsă de celelalte ? Era o melancolie, o părăsire în revelionul ăsta, pe care ei n-o simțeau. Cum de își mînuiseră așa de rău viața încît nu aveau pe nimeni împrejur ? Ce mizerii, ce defecte sufletești, ce ciudățenii îi lăsau pustii de prieteni ?

O cuprinse nemulțumirea de ei. Nu admitea să nu aduni pe drumul vieții pe nimeni pe lîngă tine, bun sau rău, cînd

nici măcar gloria de a-ți fi ție de ajuns nu o poți avea. Era în asta o infirmitate de caracter care o revolta.

Apoi își închipui adevărata singurătate. Un om singur într-o odaie, în fața unei mese, singur de tot. Singurătatea cea frumoasă, asemeni stîncilor de granit de pe maluri, nu asemeni bărcilor rătăcite.

Familia ! Își aduse aminte de viața ei proprie, și familia îi apăru atunci ca o cange, ca un năvod cu ochiuri multe care se strîng și se sugrumă și nu-ți mai dau drumul, de unde nu poți ieși niciodată la mare, la larg, la lumină.

Și pe masă Christ plîngea înainte, un plîns imens de nouă sute de veacuri, și de toate ce aveau a urma. Și era prea mult, era încă prea mare suferința lui pentru necazurile lor mici. I se înfățișară atunci durerile lumii, plăgile, vițiul, și încă nu era destul... Și deodată, din toate colțurile, răsăriră răniții, ciuntiții, schingiuiții războaielor, milioanele de martiri ai calendarului nou, cu turma lor lungă de îndoliați, așa de lungă că părea o fâșie de văl negru, trasă peste un cîmp de sînge. Și lacrimile „Unicului“ curgeau ca să acopere tot, ca să ude tot cu mila lui tristă, de neputincios sublim.

Adinioară Christul plînsese cu ea, Manuela, împreună, fiindcă nu mai avea mamă ca în Crăciunul copilăriei, pentru atîtea... și acum ea plîngea alături de Christ cu toate timpurile, cu durerile dinapoia și dinaintea Lui, și rîul nesfîrșit curgea lin în fața lui de rabbi dulce, de martir tînăr — pală, fină, cu sînge puțin, cu gura închisă și dulce, cu pleoape lăsate peste pîinea cinei din urmă, cu o durere blîndă.

Era ceasul două din noapte. Se duseră la culcare. Cînd stinse, cînd se lungi în pat regăsi ființa ei de noapte și se așternu cu ea. Melancolică din toate lucrurile necunoscute, turburată de nădejdea și dorința lor.

Lungită pe spate întins, liniștit, ceru somnul, vroi odihna viselor care obosesc din căldura lor zadarnică, dar își aminti sfiala, apărarea, mlădierea și cedarea tulpinei de marmoră sub brațul cuceritorului : „Audaces fortuna juvat“. Manuela adormi prima ei noapte din anul nou.

niță încruntată zugrăvită în pervazuri, și parcă se proptea înăuntrul ei mândria [redacted]. Mă cam socoteam eu : cu fata asta cam greu de glumit, cam greu cu toate. Cum o fi eșit la căpătâiu cu atâtea multe ale vieții? Până atunci, fusese ce fusese și se isprăvise, dar deacum înainte ce-o să mai fie ! Când era în toane, copila — pentru mine copilă rămăsese — îi spuneam — și ea râdea ca argintu-n talger.

„Nu s'a născut moșulică !“.

— Nu zi vorbă mare ! Râdea atunci ca pârâul pe subt frunză, și căta în zare.

Uite vezi... moșnegi păcătoși ca mine care și-au pierdut frica de lege... Parcă mi părea rău că nu s'arată nimeni în zare, să văd și eu cum o mirosi floarea asta de dragoste... ca de buruienile păcatelor multe, mă săturasem mirosindu-le și gustându-le.

Dar nu era nădejde - veneau și treceau tot cum veniseră, nici nu știa c'au venit, nu băga de seamă.

Uneori o trăgeam de mânică să mai ridice ochii depe amurguri — «ce e, moș Darie?».

— Uite... văzuși omu ăsta?

„Da !“.

— Foarte de treabă !

«Da... foarte de treabă...» Cu atâta te alegeai. Ziceam uneori babei, baba care îmi gospodărea.

— Ei, babo, ce zici?

«Taci, [redacted] ! lasă femeea în cinstea ei» —

O pagină din exemplarul *Sfinxului* corectat de autoare (p. 66)

Coperta romnului *Femeia în fața oglinzi*, apărut la Alcalay & Calafateanu

V

CALVARUL ÎNCHIPUIRII

Manuela, cu capul lipit de geam, se uita afară. Ploua. Era curios că în ajun, pe ziua aceea însorită și primăvăratică, ea dorise ploaie, și acum ploua așa cum dorise.

O ploaie măruntă dar destul de întețită, care curgea drept.

Alina intră :

— Iar noroi... iar murdărie !... Ție-ți place ploaia !

Tocmai intra și Marian, cumnatul ei.

— Da, îmi place. Mă scutește de plîns. În zilele cînd își udă natura buruienile uscate, eu mă odihnesc ; nu mai stropesc pămîntul secetos al sufletelor, nu mai plîng... Îmi place cînd plouă... nu știu să-ți explic de ce și cum !... Aș vrea...

Se opri privind pe Marian. Între ei era o prăpastie de neînțelegere. O diferență întîmplătoare de idei, asupra tutulor lucrurilor, cu toată bunăvoința lor reciprocă de a se înțelege. Un regret, o surprindere mereu nouă o cuprindea la fiecare nouă constatare ; sortiți să trăiască la un loc, ar fi fost mult mai bine să se înțeleagă. Manuela se hotărîse să umple cu tăcerea primejdiile astea, să nu vorbească cu el decît lucruri indiferente, să se oprească totdeauna la un punct al oricărei discuții, și anume la acela de unde începe adevărul. Era ciudată viața asta comună a doi prieteni, a două rude, cum trebuiau să se cheme, trăind într-o perpetuă minciună. Ciudată, dar mai ales grea.

Deoarece minciuna e absoluta condițiune a păcii sociale, poți minți oamenii pe care-i vezi din cînd în cînd, dar a te ascunde mereu în viața permanentă, a-ți trimite cuvintele de pe buze înapoi, e o sforțare penibilă, mai ales cînd ai un suflet impulsiv, vijelios, spontan cum era al Manuelei, pasionat de adevăr, posedat de nevoia de a striga ce crede, ce cugetă, purtîndu-și simțirile risipite în ochi, mărturisindu-se cu toată ființa și disprețuind minciuna, prefăcătoria, oricare compromis sufletesc, ca pe o scădere.

În fața oamenilor mulți, fiindcă știa că nu le seamănă, tăcea adesea. Cu aceștia era o disciplină fără suferință ; era deprinsă din copilărie să-și ascundă sufletul de ei, prin

acel instinct care ne insuflă apărarea împotriva a ce nu ne priește, ca și presimțirea de ce ne e necesar. Dar tăcerea asta prelungită la viața de toate zilele, tăcerea asta perpetuă ca un jurămînt de muțenie era uneori mai presus de energiile ei.

Faptul că vorbise de ploaie și de plîns înaintea lui Marian îi da o suferință, suferința că ești nevoit să arăți cuiva un lucru scump, pe care știi singur că îl va privi cu neîncredere, cu indiferență și, ce e mai rău, cu mirare.

Marian luase niște hîrtii și ieșise.

— ...Aș vrea — urmă Manuela cu fruntea lipită de geamul pe care șiroaiele curgeau încet, să mă duc la Vîlsan.

Alina sări în sus.

— Ești nebună !... Abia îl cunoști !

Manuela o privi cu dispreț.

— Am zis : „aș vrea". Asta înseamnă că nu mă duc. Stau aci cu tine mereu... totdeauna... Cum stă legată șalupa de ponton... legănîndu-se... trasă mereu către larg... neastîmpărată un minut în dorul ei de plecare, fără o clipă de odihnă zi și noapte, dar legată ca o soră gemenă de soarta pontonului înțepenit... Aș vrea !... Plouă, și mie îmi plac zilele ploioase fiindcă adun sufletele înăuntru ...Cînd e soare, frumos, oamenii au gust să plece, trăiesc, se risipesc în afară și cînd e vreme rea, fără să-și dea seama, se strîng, se ghemuiesc. Îi vezi prin vitrinele cafenelelor adunați, buni și răi, la un loc. Prin colțuri de odăi, la mese de cărți... Nu numai fiindcă e urît afară... pentru alte lucruri... Pentru care și eu, acum, aș vrea să plec din odaie cu o manta, cu o umbrelă, cu pași mărunți pe trotuarul ud, străbătută la trup de igrasie, tremurînd puțin de frig sau chiar de expediția asta aventuroasă... Aș vrea să merg iute... să urc scările iute... să am din cauza ploaiei, fugei, frigului, nițică sufocație. Aș fi foarte supărătă că mîinile mi-ar fi roșii de frig în loc de palide, buzele palide în loc de roșii...

— Ce atîta frig ? rîse Alina. Plouă, dar e cald ca primăvara !

Manuela avu în ochi o licărire de orgoliu și pe buze un surîs de dispreț.

— Eu am temperatura mea proprie, care nu ține seama de timpul de afară. De cîte ori, prin ger, nu am mers vioi, caldă, cu obrajii îmbujorați de sîngele fierbinte, pe cînd cei dimprejur strigau : „Ai să răcești !" Ce știu ei de ce-mi trebuie ?... Mi-ar fi frig azi, fiindcă la mine emoția e adesea o febră rece.

— Emoția ? întrebă Alina curioasă. Ai fi tu emoționată la Vîlsan ?

— Emoționată... da ! Dacă n-aș mai fi în stare să am emoții, mi-aș compune un marș funebru ; aș crede că am murit și plimb încă un cadavru cu forme aparente de viață. Nu se cunoaște că sunt capabilă de emoție ?... Cu atît mai bine... De Vîlsan ?... Nu văd de ce mai puțin de el decît de oricare, în aceleași împrejurări. N-am fost niciodată în casa unui bărbat singur. Și nu mai mi-ar fi dat în minte un așa gînd despre altul. Nu e ca ceilalți. Aș avea o ușoară emoție, din mersul prea repede, de la scara necunoscută, din gestul ăsta nou pentru mine, din urcatul pe nerăsuflate, din plăcerea de a-l vedea.

Alina asculta acum pe Manuela, cu urme de mirare încă, dar cu plăcerea cuiva care pe un timp plicticos aude un basm. Expresia asta se lămurea așa de clar pe fața ei că Manuela o bruscă :

— Asculți ca și cum aș sta să te distrez pe tine cu povești !... Nu se poate !... Știu eu destul de bine că nu se poate. Acel absurd : „Nu se poate !" De ce nu se poate ?... Eu sunt... și casa, și strada, și odaia, și celalt, și elementele de simpatie care trebuiesc sunt... De ce nu se poate ?

Alina tăcea cu un aer protector.

— Crezi că sunt o vizionară, o zgîrie-cer, o prindestele ? Vrei realitate ! Să-ți spui eu realitate : Pe stradă, la o cotitură, mă va saluta bărbatul Dinei Cosma, mirat că alerg afară pe vremea asta cu aere misterioase, fiindcă nu mă voi putea opri de a avea aere misterioase... Dacă aș întoarce capul, aș vedea pe acelaș domn Cosma întors din drum și urmărindu-mă cu privirea curioasă și cu regretul că nu-mi poate lua urma... Aș ști atunci că peste cinci minute, timpul numai de a intra, el, Dina și cu alții vor comenta foarte fin, foarte malițios, foarte amical, cu o mirare foarte măgulitoare, plimbarea mea neobișnuită. „Unde s-o fi dus așa repede Manuela, pe timpul ăsta ?.. în partea asta a orașului !"

Eu aş merge înainte cu stînjenirea ăstor mici stropituri de noroi şi cu veselia mai încetinită. În dreptul casei lui Vîlsan — Marian mi-a arătat ieri unde stă — m-aş uita împrejur ca un pungaş de buzunare şi asta m-ar face urîtă, şi urîtul feţei mi s-ar răsfrînge înapoi pe suflet, micşorîndu-mi pornirea plăcută.

...La geamurile casei aş simţi — sau dacă nu i-aş simţi, ar fi după perdele ochi — ochi care pîndesc casa şi vecinii ; nenorociţi ochi de mahala care, cînd au isprăvit scuturatul, clevetirea cu chiriaşii şi ocara slugilor din ziua aceea, îşi caută un aliment pe drum.

Înapoia perdelelor desenate cu un pocal de tul din care ies ramuri de horbotă şi păsări de „filet“ va fi o întreagă perturbaţie care va cutremura reţeaua albă şi scrobită... Mahalaua, întîi amuţită de pomana neaşteptată a străzei, într-o zi cînd părea că nu va fi nimic de văzut, îşi va vărsa valul murdar asupra mea, cu toată răzbunarea vieţei ei [6] meschine şi plină de mici compromisiuni. Asupra „cocoanei“, care — cred ei — priveşte de sus, „parcă ar fi cine ştie ce de capul ei“, „una ca şi noi“... „ba mai rău“... „şi cînd te gîndeşti cum se ţine de mîndră !“.

Şi aşa, cu toată găleata asta de apă murdară peste mine aş intra pe coridorul umed, uitîndu-mă fricos, pe cînd înapoia uşilor mute şi închise ar sta de pîndă curiozitatea şi calomia ca nişte tuburi pline gata să mă stropească. Pe scară aş întîlni un rîndaş sau o servitoare, care s-ar uita lung, cu ochi şireţi şi sclipitori de complicitate, întorcîndu-se după mine fără ruşine, poate cu vreun cuvînt trivial... Şi la uşă, aş vrea să fug înapoi, prinsă între frica de tot ce poate fi primejdios înăuntru, şi groaza de a mai trece o dată printre cele două margini de zid, goale şi umede, asemeni cu două rînduri de plebe deşănţată, care ar arunca în mine cu pietre şi gunoi...

...Aş intra... şi în odaie ar fi din întîmplare un prieten al lui Vîlsan, a cărui figură ar încerca să ia o expresie discretă, înapoia căreia ar plesni surprinderea. Apoi nedumerirea lui Vîlsan, mirarea lui mai tare ca tot, care i-ar paraliza orice gest de mulţumire... Odaia poate neorînduită... rufe care se tîrăsc... ţinuta lui de casă nepregătită... resturi de dejun... toate micile lucruri concrete şi brutale care rînjesc cu dinţii lor cariaţi la bucuriile noastre şi

strică cu respiraţia lor alterată atmosfera locului şi timpului pe care-l cerem mulţumirii... Constrîngerea noastră din toate astea... supărarea noastră pe noi, nu pe ele, pe acel infinit de cauze mici... ura ce ai pe ceea ce ucide fără vină lucrul care, văzut de departe, era aşa de frumos... şi moartea pe loc, înecată în cazanul de lavuar vărsat, şi moartea vulgară a acelui gust al meu...

. . . .

Toate astea pentru că pe o zi de ploaie şi de plictiseală, în loc să stau cu doamna Alina, cugetînd la neantul existenţei sau să mă duc la doamna Dina Cosma s-o găsesc jucînd cărţi cu bărbatul ei şi cu suplinitorul lui oficial, m-aş duce la un om pe care-l cunosc puţin, dar care-mi place, ca să stau cu el de vorbă... Şi toate astea se cheamă morală socială !

. . . .

E asta realitatea, sau nu ? Mi-o închipuiesc destul de urîtă ? Te-ai convins că nu o confund cu idealul ? Sunt o idealistă deoarece caut frumosul pretutindeni. Ca să găsesc acest frumos ar trebui să scormonesc cu amîndouă mîinile în urît. Sunt inseparabile. Altădată le despărţeam. Acum le-aş primi pe una pentru cealaltă...

Tu, scumpa mea Alina, ai chemat nebunie numai ideea mea şi, dacă aş fi adus-o la îndeplinire, probabil te-ai fi simţit nespus de nenorocită de blamul pe care ţi l-ar fi procurat fapta mea dezonorantă !

Şi cu toate astea sunt, poate nu prea departe, locuri unde gestul meu ar fi natural şi admis de moravuri, unde un astfel de gust nu ar cutremura cerul şi pămîntul... şi tocmai fiindcă astfel de locuri sunt, mă răzvrăteşte absurditatea acestui „imposibil“... şi zbuciumul frînge puteri uriaşe în mine şi cu toate astea zbuciumul ăsta nu e măcar în stare să dărîme peste noi pereţii ăştia vopsiţi urît, care mă închid în numele unor adevăruri pe care nu le recunosc.

Alina se uită împrejur ca şi cum pereţii erau să se dărîme.

— Ai dreptate, zise — ai dreptate numai în ce priveşte puterea cauzelor infinit de mici ! Îmi aduc aminte cum o căsnicie fericită s-a stricat la timpul nesiguranţelor care sunt la începutul oricărui sentiment, dintr-o cauză mică şi

comică : în ziua cînd femeia avea sufletul mai bine pregătit, celalt nu îi da replica bine. Era distrat, plictisit, părea rece. Atunci ea a crezut că s-a înșelat, ba chiar s-a simțit jignită de atitudinea asta, tocmai atunci cînd era mai dispusă să înainteze pe calea mărturisirilor ; și așa s-au desfăcut încet unul de altul.

Mi-a povestit-o ea ; și eu într-o zi, după mult timp, am spus-o bărbatului. Știi cine erau ?

Manuela făcu un gest evaziv de indiferență : „La ce bun ?"

— Cînd i-am spus a rămas uimit, mîhnit, ca lovit de un trăsnet la ideea că o pierduse așa. „Ce-a fost ? Ce-ai avut ?" — l-am întrebat. Avea un furoncul la gît, îl durea, n-avea chef, se simțea stîngaci, i se părea că se vede din guler, era nenorocit...

Manuela asculta grav. Sprincenile i se îmbinaseră într-un unghi posomorît...

— Puterea lucrurilor mărunte ! repetă — negreșit, viața e cel mai mare ironist !

— Știu alta mai *raide*, urmă Alina. Știi pe Laura Aston ? semienglezoaica aceea din pension. Era grozav de liberă la vorbă și apucături. Poate totuși era ceva mai cuminte decît avea aerul. Am întîlnit-o la băi, astă-vară... văduvă... nu știu, zău, bine de care din cei trei bărbați.

Eram mai multe și o necăjeau cu un oarecare, lucru care se repeta la fiecare *flirt* nou, cum chema ea, ca toată lumea, manierele astea exagerate de a glumi cu unul și cu altul.

În loc să rîdă și să spuie nimicuri cum avea obicei, ne-am trezit cu ea tristă. Era ceva nou.

— Pe ăsta l-am iubit — ne-am iubit adevărat : nu era nici *flirt*, nici aventură. Eram nebună după el și într-o zi ne-am întîlnit pe neașteptate singuri, într-un loc sigur. Pe vremea aceea bărbatul meu al doilea, cel gelos, nu mă slăbea un pas... Am înțeles amîndoi că e momentul. Nu aș fi făcut cine știe ce fasoane... cînd, deodată, ca un fulger mi-am adus aminte că în ziua aceea pusesem o cămașe veche cam ruptă și cîrpită. Ideea asta nu m-a părăsit, mă stăpînea din ce în ce mai supărător, îmi stingea toată flacăra. Am devenit rece, repulsivă, m-am reluat cu atît mai ofensător și inexplicabil cu cît fusesem mai îngăduitoare

un minut mai înainte. Ne-am despărțit urît, penibil. Mi-a fost imposibil să mai dreg impresia de atunci. Am rupt, am isprăvit dragostea... Afurisită cămașă.. Cine știe !... Uite azi ce frumoasă cămașă am !...

Nebuna aia de Laura ne-a arătat-o. O frumusețe, în adevăr. O cămașă de curtezană.

— Dar nu-mi mai trebuie... pe ăștia nu-i pot suferi.

„Aștia" erau nenumăratele plastroane albe care, cu detalii scabroase la culme, se lăudau cu bunele favoruri ale Laurei.

„E singurul pe care l-am iubit".

Manuela păru jenată de realismul povestirii. Era o castă pasionată și nedeșteptată bine. Sentimentele ei de pînă atunci fuseseră toate spirituale și nu era pregătită să înțeleagă concepția aceea, primitivă, despre iubire a Laurei Aston. Credea că e poate un moment cînd anume fior, din cele pe care le simțise și ea vreodată în vreun colț de creier sau inimă, să cuprindă ființa toată și, întîlnind o ființă înfiorată deopotrivă, să le confunde într-o amețeală supremă. Dar tot ce ar fi trebuit să concure pentru un astfel de moment era așa de anevoios încît lucrul rămînea în domeniul imposibilului. Detaliile acelea precise, cămașa aceea adusă cu așa ușurință la lumina unei conversații, o rușinau. Simțea cu toate astea că era ceva scuzabil și frust, ceva admisibil ca și nudul artelor primitive în istorisirea asta, și acest ceva era adevărul : „L-am iubit..." Acest „l-am iubit" înnobila o secundă pe Laura cea deșucheată.

— Că de atunci nu a mai avut niciodată nevoie de cămașă frumoasă — e poate adevărat, zise Alina.

Cine poate, pînă la urmă, cunoaște viața cuiva ? Dar că l-a iubit pe acela e sigur. I-am și uitat numele...

— Ce importă ! zise Manuela cu glasul tare de departe, din gînduri profunde și călătoare pe drumuri zdruncinate. E aproape o tragedie pagina asta scabroasă a Laurei Aston. Am întîlnit-o și eu odată tapajoasă la culme... Cine poate ști ?

...Tăcură.

Manuela trăgea acum cu degetul semne pe aburul geamului ; privirea plutea în vagul unor idei nelămurite. Părea a i se fi înfățișat ceva nou din concepția vieței odată cu acea povestire scabroasă. Lua degetele de pe geam

și le privea unul după altul distrat, mușcîndu-și puțin buza. În șirul ideilor și sentimentelor părea a trece pe o punte, privind gînditoare la valurile care curgeau subt ea. Se reîntoarse apoi la preocuparea ei :

— Tot ce nu se poate, s-ar putea... Eu văd acum o casă mare cu cinci caturi de piatră cenușie, un adăpost omenesc cu o sută de mici pătrate, în care trăiesc oameni de tot felul, de toate meseriile, de toate națiile... Ca să ajungi, ai trecut necunoscut prin mulțimea necunoscută, pe străzile largi și pline ca niște ape navigabile în portul unui oraș străin... Mulțimea se scurge spre treburile ei fără a se ocupa de ale altora... Dacă ai întîlnit figuri cunoscute, ele porneau grăbite către afacerile lor și nu te întrebau de ale tale... Portăreasa, fără să se uite la tine, lăsîndu-și pe mașina de gaz ibricul, ți-a aruncat numărul și etajul cu deprinderea sutelor de oameni feluriți care intră și ies, de la cucoana elegantă pînă la tipul cel mai suspect. Urci, și nimeni nu se ocupă de tine în curentul mișcării perpetue a scării. Bați la ușă... Și ești judecătorul propriei tale cunoștinți.

E un oraș în care de seara pînă a doua zi se petrec atîtea crime, sinucideri, sunt atîtea mizerii, atîtea întîmplări, încît concepția vieții, încăpîndu-le pe toate ca o manta largă, adăpostește și minutele fericirii. În el vițiul, virtutea, cinstea, dezonoarea se perindă, se aprind, se sting, făcînd abia nițel fum împrejur, în fumul gros al uzinei formidabile de viață multiplă. Și asta e o realitate !

Alina o privea curios și mirat. Reflecțiile astea erau juste, dar direcția pe care o luau gîndurile Manuelei era nouă și neobișnuită.

— Nu ești deloc provincială azi ! îi zise.

Manuela nu băgă de seamă mirarea Alinei, cum nu băgă de seamă nici îndrumarea nouă a gîndurilor ei.

— ...Și asta e o realitate imposibilă, adică o otravă mult mai rea ca imposibilul închipuirii... Simțirea deslușită că numai locul pe care ai căzut e greșit... că nu poți scăpa de el, nu poți fugi fiindcă nu știi care îți e locul adevărat, nu știi încotro să apuci — ți-e frică că te poți așeza tot alături... și stai nemișcat... Lașii !... Cunoști tu lașii ?... Toți suntem lași și ne văietăm de destine.

Orașul, ulițele, mulțimea aceea, Manuela le *vedea*, existau, și o putere o transporta pînă la ele. Dar poate că orașul acela mare, tot mai mare, în care încape tot răul și are loc și fericirea, și toate se pierd în haosul lui — era concepția ei despre așezarea întreagă a vieții așa cum o simțea că este : încăpătoare, indiferentă, trecătoare.

Manuela se uita acum la storul ridicat. Atîrnau din el șnururile albe pînă în dreptul degetelor ei. Le apucă :

— ...Cînd închizi ochii după ce ai plîns, vezi stele colorate ! Să-ți închipui cu ochii închiși — zise cu glasul mai încet și melodic ca un arpej minor — că șnururile astea sunt niște frînghii strălucitoare din fire elastice și tari, și s-ar țese din ele o scară mare, mare, care s-ar întinde mereu, mereu, și te-ar duce pînă la locul care trebuie, și în halucinația asta să ți le legi de gît și să tragi fără să simți altceva decît că mergi mereu, către stele, colorate strălucitor !

— Și să scoți limba, sugrumat, ca să ajungi în groapă — zise Alina.

— Tocmai acolo unde ai vrut... acolo unde trebuie — deoarece acolo nu mai știi că nu ești la locul tău... sau poate că acela ți-e locul.

Dete drumul șnurului care se legăna tare, venindu-i peste față, peste gît, și apoi, încetinindu-se, se lăsă iar drept.

O izbitură de vînt zvîrli ploaia în ferestre. Manuela lipi iar fruntea de geam, ca și cum ar fi vrut să simtă șiroaiele curgîndu-i pe obraz, și în adevăr se scurgeau încet, fără să le șteargă, în zigzaguri limpezi ca și pe geam. Plîngea. Altă dată cînd ploua, ea se odihnea de plîns !

Ploua frumos, încet... Manuela simțea acum plăcerea pe care i-o procura vremea asta. Tăcea, dar i se desfășurau în minte imagini : mergea pe aceleași străzi pe care știa că ar fi trebuit să apuce spre Vîlsan... Trecuse colțul, cotise pe lîngă Școala comercială, mare, roșie, masivă, apucase pe lîngă catedrală și nu întîlnise decît un cîine cu blana udă.

Ajunsă în strada mare, traversase repede pavajul ud și urcase în fugă dintr-o dată, fără să se uite înapoi, dar si-

gură că nu a văzut-o nimeni. Împinsese o ușă și găsise o față cunoscută și uimită de surprindere plăcută... Era călduț... o rînduială abia turburată de o haină aruncată pe o margine de scaun... un miros ușor de mere coapte și arse, miros care-i plăcea, și o atmosferă în care plutea ceva impalpabil, care era poate prezența ei în gîndul celuilalt... Se așeza în fața lui pe un scaun, se apleca spre el prietenește, simțea mulțumirea, intimitatea, auzea sunetul vag al cuvintelor care susurau domol și afectuos cum arde un foc potolit în cămin. Și închipuirea asta plăcută o făcea să aibă un fel de usturime în piept, și un gol, din cauză că dorința ei era stearpă.

Închise iar ochii, ca să vadă bine, ca să se amăgească mai bine. Alina, care sta cu mîinile atîrnate, plictisită de ploaie, fu mișcată de expresia pe care o avea fața Manuelei. Purta dulceața imaginilor plăcute și zadarnice, și tristeța obositoare de a nu le trăi decît cu închipuirea.

— ...Și asta poate fi realitate, zise Manuela fără să explice.

— Totul e cum se înnoadă minutul... cum se așează firele întîmplării : încîlcite într-un mod grosolan sau lucrate într-o împletitură pe care nu ai putea-o, cu nici o osteneală, alcătui așa de minuțios și frumos. Minutul aduce !

Deschisese ochii ; nu mai știa să poarte gîndul mai departe, nu știa ce ar fi putut vorbi amîndoi, fiindcă se dusese cu închipuirea prea înainte în simpatia lor, și fiindcă închipuirea cerea un sprijin.

„Lumea e o odaie mare — oameni buni și răi stau la un loc... Cum vor fi odăile fericirii ?“ Se aplecă peste umbra de-afară și nu o putu străbate.

Manuela se oprise pe mersul închipuirii acolo de unde nu mai știa drumul înainte. Dar drumul început se prelungește dincolo de ce poate ști cea mai vie închipuire. Din ajun drumul e tras și noi nu-l cunoaștem ! E pregătit și noi nu-l ghicim. Așteaptă să-și deschidă pas cu pas potecile și prăpăstiile, subt pașii noștri care șovăiesc. Dincolo de realitate, dincolo de închipuire, dincolo de presimțire, e necunoscutul, tovarăș mereu nedespărțit. Viața începe mîine !

VI

BALUL

— Să mergem astă-seară la serată, zise Alina. N-am mai ieșit nicăieri de nu se ține minte ; necazurile m-au închis în casă. Nu poate cineva trăi mereu singur. Mi-e dor și de dans.

Manuela se gîndi că, dacă se duce Alina, nici ea nu poate rămîne. Dar dacă se opunea, ar fi putut să o îndărătnicească. O apăsa aceeași nevoie de a se despărți de ea singură. Bogăția, frămîntarea, animația prea mare a acestei tovărășii a minții și sufletului ei o osteniseră.

Simțea la fel cu Alina, dar pentru alte motive, nevoia unei variații, deși avea în același timp un fel de pasiune a singurătății, o voluptate mare a acelei vaste sărbători solitare, cu veselii și suferințe, cu apogee ale simțirii neatinse în viața de toate zilele, precumpănite violent de regretul și durerea aceluiași trai singuratic, de sentimentul imperios și natural al sociabilității, așa de dezvoltat la ea, alături cu sălbăticia ei, și așa de puternic în sine, încît susține toate clădirile șubrede ale omenirii : familia, societatea, nația.

Adesea gusturile ei erau tot așa de naive ca ale Alinei : dorea și ea dansul, dar altfel.

Armonia propriei ei mișcări, a trupului întreg, pe ritmul parcă fluid, lunecarea, cadența, aveau pentru ea ceva fermecător și în același timp odihnitor. Își rezolva pentru moment, în acea echilibrare armonică, dezechilibrul ei sufletesc. Pentru cîteva minute însă de așa plăcere, trebuia să suferi o seară întreagă îngrămădeala, contactul mulțimii, stînjenirea dansului cu fiecine, insulta pe care cei mai mulți o aduc măsurii muzicale și afrontul inestetic al împerecherii nearmonioase.

Se gîndi la cei pe care-i va întîlni acolo.

Năzuința ei către perfecționarea gustului, munca pe drumul artei muzicale, suișul spre „frumos“ o izolaseră treptat, rupseră acea suprafață mincinoasă de asemuire subt care se ascundea înainte.

Acum mergea pe drumul solitar, cu toată povara mîndră de a fi din spița celor singuri, cu tot cortegiul de

curiozitate nulă, răutăţi mărunte. Înstrăinată şi fără apărare.

Alina va întîlni la serată cunoştinţele ei neglijate, va reînnoi raporturi banale, va fraterniza amical cu oameni indiferenţi. Dar ea, Manuela, ce va face ? Cunoscuţii, tocmai fiindcă-i cunoştea bine, nu-i mai puteau da iluzie ; şi străinii, mulţimea — era vulgară, inestetică, o rănea în gustul ei de forme, linii, culori, cu aspectele ei dizgraţiate.

Ce mizerie ! Să-ţi trebuiască din cînd în cînd lumină şi mişcare, să aibi nevoie în jurul tău de paza oamenilor pentru ca, la adăpostul zgomotului lor care veghează, să-ţi culci sufletul prea ostenit şi să te duci între cei de altă speţă, apucături, idei — acolo unde se poate !

Manuela toată viaţa trăise aşa, într-un mediu străin de ea, şi încă nu se deprinsese. De copil se simţise rătăcită şi, pentru a pune capăt exilului, încercase să se intereseze de locurile, lucrurile, oamenii fără interes din jur. Adesea căuta printre ei vreo fiinţă cu o înfăţişare mai atrăgătoare, fiindcă natura pune trăsăturile nobleţei la întîmplare. Din asta îşi făcea un joc, care era şi o amăgire. Se ducea bucuros acolo unde putea întîlni acel chip omenesc mai deosebit, căuta cu grijă să-i rămîie necunoscut, ştiind că va găsi o biată făptură fără nici o lumină ; îşi împrumuta fantazia acelor trăsături, pentru a crea basme cu care înşela melancolia lungă a visărilor. Uneori, dimpotrivă, întîlnea subt aspecte neînsemnate pe cîte cineva, ale cărui vorbe şi idei îi erau apropiate. Îi căuta tovărăşia, se satisfăcea în comerţul ăsta mic de vorbe şi idei. Locurile şi timpul luau un oarecare scop fără de scop, dar mulţumirea era scurtă ; plecau pe drumurile lor, altele decît ale ei, şi cu care nu făcea nici o confuzie. Plecau cu o privire înapoi pe care nu o desluşea, pe cînd a ei se pierdea iar înainte, în aburirea singuratică.

Nu vru să nemulţumească pe Alina :

— Să mergem — zise. Se gîndi iar : „Eu ce să fac acolo ? Pentru ce să mă duc ?... Pentru cine ?“ Întrebarea îi desluşi un gînd dinapoia minţii. Ştiù că se duce pentru ceva şi cineva. Surîse ironic. „Un amor ?... Nu ! O aventură ?... Nici atît !“

Era totuşi o fiinţă pe care putea să o caute şi să o desprindă din mulţime. Cineva care să-i fie pretext, dacă nu cauză, de a căuta lumina şi ritmul. În locul basmului, un om pe care nu-i displăcea să-l vadă, a cărui prezenţă şi vorbă le suporta, la care de un timp chiar se gîndea uneori. Cînd spusese Alinei : „Să mergem“, numele lui îi venise în minte...

Da... va merge să cerşească lumină şi melodie în bîlciul acela de oameni. Poate cellalt va fi şi el acolo. Dacă nu, va împlini monotonia cu regretul, cu ritmuri sufleteşti pe care cine ştie dacă le-ar fi avut întîlnindu-l, cu „imposibilul“ superb din armonia gesturilor, privirilor, glasului şi vorbelor închipuite — realizînd veşnic singură, sublimă şi revoltătoare în această lipsă de împerechere şi în aşteptarea zadarnică a ceea ce ar împlini-o. Dar mai ales tristă şi obosită.

În mijlocul serbării plictisitoare va chema pe cel absent, îi va atribui cuvintele pe care ar vrea să le audă, cu înţeles şi fără de brutalitatea înţelesului ; va închipui mersul discret şi glumeţ al dublei lor simpatii. Glumeţ, despre lucruri care nu erau glumeţe, paradoxal pentru a exprima adevăruri nemărturisite, fără curajul, fără hotărîrea, fără acel ceva care „face să fie“.

Iar închipuire !

Dacă Vîlsan ar fi fost acolo, Manuela l-ar fi văzut distrîndu-se banal cu cunoştinţele lui mai apropiate. Nu erau tocmai din aceeaşi cohortă socială. Pentru ea, ar fi avut acea idolatrie calmă şi mută, pe care ea o băgase de seamă. Nu mai înţelegea de ce şi pînă cînd o să facă din ea un idol, o năzuinţă neatinsă de realitate, într-un altar izolat al admiraţiei sterpe. Nu ştia pînă cînd ; dar orgoliul ei respingea fără şovăire ideea că ea singură era stăpînă pe destinele acelor idolatri. Nici chiar nu cerceta împrejur. Credea în forţa lucrurilor menite, în dubla chemare ; şi sta singură, mereu singură, lăsînd pe fiecare să se întoarcă către traiul lui. Avea un suflet fraged şi simplu, naiv şi cald, închis încă sub o mîndrie nemlădioasă... Acea putere a lucrurilor nu venea, care te trage în girul ei şi te extrage din tine. Împrejur nu era nimeni şi nu o mai amăgea, nici distra, jocul romantic al fantaziei, în care singură îşi compunea personagii evocatoare pentru dubla cadenţă a vieţii.

Aşteptarea ei însă nu căuta, se ferea chiar. Prin indiferenţa ei melancolică, interesul fervent, admiraţia încăpă-

ţînată a lui Vîlsan străbătuse pînă la atenţia ei cu o vointă rece. Nu era chemarea, nici puterea lucrurilor... Se uitase la el. Se deosebea de cei mulţi... Se întreba dacă acel tînăr original şi corect, artist şi puritan, nu ar putea fi partenerul acelui neant. Nu-i putea aşeza loc şi nume către ea dintre cele ce sunt. Era limpede către el, pînă în cea mai adîncă taină din ea : o fiinţă reală a cărei apropiere de suflet şi cuget ar fi tolerat-o. Atît ! Simpatia ei era glacială, ca şi admiraţia lui. Oaspetele pe care îl are orişicine... Cu diferenţa că pentru ea lua proporţii de eveniment. Un exclusivism arbitrar îi făcea insuportabile prezenţele oamenilor oarecare. Pe el, gîndul ei, ostenit de singurătate, nu-l respingea.

— O veni oare şi Elena Cosma ? întrebă Alina. Să mai fie cineva ?

— Aici o fi Vîlsan ? răspunse Manuela.

— Nu cred ! Nu l-am mai văzut de mult. Poate e plecat cu lucrări în judeţ.

Manuela avu un gest de femeie contrariată în capriciul ei. Lucrările lui Vîlsan îi erau duşmănoase. Bărbaţii sunt fericiţi. Au munca.

Manuela tot mai spera. Cu el ar fi vorbit de artă. Sau ar fi privit-o mut de departe şi între ei ar fi fost cuvintele de admiraţie pe care i le spusese, calm şi precis, într-o zi, ca o profesie de credinţă, — şi pînă în ziua aceea ea nici nu-i cunoscuse existenţa.

— Să întreb pe George ? zise Alina.

Manuela refuză energic :

— Cînd ai să-l cunoşti pe George ? Cînd va vedea că ne interesăm de Vîlsan, îl va pune la distanţă, ca pe o persoană carantinată. Voi pierde una din cunoştinţele — puţine — pe care le văd o dată pe an cu plăcere.

A doua zi o reacţiune azvîrli iar pe Manuela în dorinţa ei de singurătate. O cuprinsese cu violenţă refuzul de a părăsi odaia, dar tăcu. Promisese Alinei.

— Cu ce te îmbraci ?

Manuela îi spuse. Ciudăţenia ei o lăsa luni întregi indolentă, indiferentă de grija hainelor ; apoi o apuca o poftă bruscă de vestminte frumoase — aşa de mare încît, fără de nevoie, o realiza cu înfrigurare.

Întrebarea Alinei strămută interesul ei pe subiectul gătelei. Va merge ca să îmbrace rochia cea nouă, va merge pentru ea singură, pentru plăcerea de a fi gătită, pentru gustul de a se simţi elegantă, de a-şi da sieşi senzaţia a ceva estetic pe care din nevoie îl plimbi pe sub ochii mulţimii, neavînd alţii mai buni — aşa cum îşi îmbracă cerul rochiile lui somptuoase, deasupra ochilor noştri păcătoşi.

Se linişti, reintră în nostalgia ei fără zdruncin, fu tare şi stăpînitoare, fiindcă nu avu nici o dorinţă. Fu calmă cum sunt egoismul şi indiferenţa.

În ziua seratei lenevi liniştită, fiindcă orice ar fi venit să o împiedice, nu ar fi nemulţumit-o. Era bucuroasă să renunţe ; tocmai de aceea nu i se întîmplă nimic. Se abţinu de a face muzică. Izgoni o melodie care o urmărea. Dacă ar fi tras cu urechea la chemarea ei, ar fi intrat în faza aceea de aprindere, de zguduire, din care izbucneau sunetele ca o lavă şi care îi sugea faţa, îi bătea ochii, îi ostenea trupul. Refuză invitarea inspiraţiei. Citi cîteva foi pe o carte ; se tolăni pe un divan, hotărîtă să se pieptene cu lumină mare. Se gîndi că pe la 6 se face întuneric.

Orele se scurgeau alene la pendula mică : 3... 4... Nu ştia ce-o fi făcînd Alina pe dincolo, nu ieşise deloc din odaia ei. Trîndăvi pînă cînd începu a se întuneca. Erau numai 5. Prea tîrziu ca să se mai pieptene cu lumină mare...

Se sculă şi scoase ciorapii de mătase neagră de care avea nevoie. Subţiri de tot, se prinseră de unghia cea mică a mîinii, şi un fir se trase. Trebui să repare accidentul... Tocmai unghia cea mică ! Favorita ei ! Ciorapii ăştia erau aşa de fragili !

Scoase apoi bijuteriile şi le aşeză pe masă. Se amuză privind cum străluceau în umbră. Nu aprinsese. Le fixă mult, pînă cînd îşi pierdură formele şi rămaseră numai lumini .. Şi mai mult — pînă cînd, în umbra mesei, luminile cu contururi pierdute nu îi mai părură nişte licurici, ci scîntei prinse pe genele ei... Atît de mult, pînă cînd senzaţia deveni concretă, supărătoare. Şi involuntar puse degetele reci pe pleoape, ca să culeagă pietrele închegate pe ele.

Rîse... Era o scamatorie ! *Allez... passez !*... Şi apoi cuvinte cabalistice : „Vedeţi, domnilor, doamnelor !... pe masă nu mai e nimic... Acuma, voiţi să vedeţi semiluna

fină, sclipitoare de briliante încrustate în argintul cizelat al corpului sacru, trifoiul fabulos cu patru foi smălțate într-o rouă orbitoare, inelele?... Iată!“ Și, luîndu-le una cîte una din ochi, așeză gemele mici iar pe masă. Brățările, mai masive, nu se potriveau cu jocul. Stau cu cercul lor fix de aur. Nu-i mai plăceau. Le-ar fi vrut serpentine, mlădioase, cum se purtau acum de curînd. Nu le va pune.

Dibui în șifonier o cămașă foarte subțire, cu umărul îngust de dantelă, pe care să-l poată slobozi ca să lase decoltajul imaculat. Pantofilor li se desprinsese puțin funda. O prinse cu plictiseală. Pentru ca să vadă ce coase, aprinse lampa. O făcu mare cît putu. Zvîcni în jurul ei un cerc de lumină, scăzut și adumbrit în tot restul odăii. Electricitatea era defectă. Se distră apoi încălzind apă anevoie, pe soba de porțelan. În seara aceea îi era frică de apă rece. În casă era cald ca într-un cuib. Stînd culcată și gîndindu-se că avea să-și facă toaleta, alimentase mereu focul. Se spălă încet, jucîndu-se în apa albită de săpunul parfumat. Făcu baia fără grabă, ca și cum nu avea alt nimic de făcut.

Descoperind pe albeața pieptului un punct iritat, se osteni mult să facă din plasture negru o musculiță mică de marchiză, pe care o lipi delicat.

Acum îi era lene; ar fi vrut să se culce. Se făcuse șapte. O apucă un necaz cumplit: „Ei îi era somn. Nu mai vrea să meargă! Vrea să doarmă! Puțin îi păsa de Alina și de cumnatul ei! N-aveau decît să meargă singuri!... De ce să nu poată omul face ce vrea? De ce?“

O enervă acel: „Nu se poate! Trebuie să mergi!“ — al lor, pe care-l avu în urechi, cu glasul cu care îl vor spune. Apoi se resemnă. Aprinse spirtul. Încălzi fierul. Făcu două cute părului. Coafeza provincială separase în două prăvălia mică, care arăta la geam suvițe de păr decolorate de praf, și alături debita modest produse coloniale. Cînd nu erau baluri și nunți, trebuia totuși pîne. Cu mîini stîngace și greoaie, de obicei, acum i se păreau Manuelei unse de măsline. Nici nu-i plăcea să o pieptene altcineva. Ce nevoie pînă la urmă de coafura extraordinară? Urcă părul sus pe creștet la întîmplare și făcu cu el o fundă, așa cum nu obișnuia. Ultimele jurnale de modă decretau această veche noutate a pieptănăturii înalte. Își aminti cum mai demult chinuia, ardea bietul păr, imitînd gravurile cele mai complicate, reușind uneori de minune construcțiile capilare cele mai savante, alteori ostenindu-se degeaba, desfăcînd de zece ori, arzînd ici-colo aurul subțire cu o nesimțire culpabilă. Părul ei destul de des, dar rămas scurt din atîtea încercări, cu firul așa de moale că abia suporta pieptenele, cu aurul mai muced, mai înverzit, numai ici-colo cu scîntei din poleiala adolescenței — îi pricinuia acum durere cu fragilitatea lui. Ceea ce îi rămăsese din casca bogată de aur pal al copilăriei era o podoabă delicată, pe care o pipăia cu milă, o înnoda ușor ca pe un bolnav. Cuminte! În sfîrșit cuminte! Descoperise că rostul pieptănăturii nu e o arhitectură complexă, ci o undă lină, abia prinsă. Iar seara uneori, cînd îi da drumul trăgînd acul unic de baga blondă, își zicea melancolic, roșind ușor, că mai sunt poate și alte rosturi pentru care să se desprindă pe umeri și să se prindă părul lesne și lin, și care pentru ea nu fuseseră, nici nu puteau fi.

Becul ardea rău. Aprinse lumînări. Aplecă sfeșnicul peste oglindă. I se păru că e bine pieptănată. Foarte sus, și strîns tare la tîmple, îi da un aer ciudat de portret. Își lăsase fruntea goală și asta o schimba mult. Urechea era întreagă afară, fragedă încă de apă. Nu purta cercei. Cum după baie îi fusese nițel frig, se fricționase violent și acum sîngele umbla lin și cald pe sub piele. În ea, ca și în odaie, era ca într-un cuib. Încercă un pieptene șerpuit cu briliante mărunte ca o pulbere — și cu perle; și îl schimbă în două-trei feluri. Nu venea bine. Altul lat, înalt, cu un păun de smalțuri încrustat pe celuloidul verziu, completa minunat stilul bizar al pieptănăturii — cîteva fire care lunecau pe ceafa goală. Acum capul era gata. O centură mică de elastic îi slujea de corset. Moda nu-și liberase încă complect sclavele. Ciorapii lunecară repede pînă sus. Pantofii o strîngeau parcă puțin, deși nu erau mici, dar piciorul se desfătase toată ziua în sandala de casă. Trase peste cap cu grijă un tricou de mătase roz, care în mînă părea cît o mănușă și în care încăpea întreagă. Acum era ca un băiat cu liniile nițel prea curbe. Se plimba așa serios de colo pînă colo, printre ace, pudră, piepteni, aruncate pe toate mesele, rufe azvîrlite pe scaune. Din toate se exhala o respirație ușoară și călduță, puțin precipitată. Un mic palpit de viață. Manuelei nu-i plăceau parfumurile. Îi dădeau

migrenă. O picătură pe care o stropea la întîmplare din fundul flacoanelor mereu goale se anihila, se înfiltra în toropeala vestmintelor. Numai din pufuirea pudrei subţiri plutea o ceaţă uşoară, pulverată şi abia miresmată. Se uită iar în oglindă şi văzu pe buze un punct uscat. Atunci căută într-o casetă cold-creamul de buze şi, subt transparenţa alifiei colorate, roşul lor se învioră mult. Punînd la loc tubul, întîlni în cutie creionul cu care iarna trecută, la un bal costumat, întreaga familie se grimase, fardînd ochii de clowni sau de Pierrette. Nu-şi accentua niciodată trăsăturile. Prejudecăţile ei burgheze şi credinţa că pastelajul naturii e totuşi cel mai armonic, excludeau ritualurile complicate ale cochetăriei. Dar astă-seară se juca pentru ea singură. Nici nu vrea să ştie de serata lor, de cei ce vor fi acolo, de cei din casă ! Trase un fir subt pleoape şi îndată culoarea ochilor păru mai întunecoasă, privirea mai adîncă. Era foarte palidă, ea care de obicei avea sîngele urcat în obraz din orice animaţie, din agitaţia pe care i-o da orice mică perturbare de la meditaţia ei monotonă ; punea atunci pe obraji dosul palmelor reci ca să le domolească aprinderea. Acum apăsă pumnii ce lăsară semne şi mai pale, care apoi se netezîră în aceeaşi paloare albă. Paloarea asta era şi ea nouă. Faţa avea ceva rigid şi o expresie de cruzime tristă. Cele două accente ale buzelor şi ochilor apăreau ca o subliniere stranie. Cu cît fixa mai mult oglinda, cu atît se recunoştea mai puţin. Părea o evocare din trecut, întoarsă cu uimire gravă pe locuri înstrăinate şi regăsindu-şi, cu aceeaşi uimire, propria înfăţişare. Din ce timp ?... Din ce loc ?... Nu se vedea decît capul şi bustul gol. Ce draperii, ce costum determinau un cadru acelei apariţii de acolo, din adîncul cristalului ? Străina aceea ciudată, cu o expresie de viaţă moartă — cine era ?

Bătea cineva la uşă. Îşi aduse aminte. Spusese că va mînca la ea în odaie. Luă tava prin deschizătura uşii şi sorbi bulionul aşa, din picioare, plimbîndu-se în costumul ei ciudat de paj roz cu picioarele negre, cu pieptănătura gata, strălucitoare de briliante.

Prînzul ăsta dezordonat, aşezat pe un colţ de mescioară de pe care azvîrlise fierul de încreţit, întrerupt de vreun detaliu de toaletă, însoţit de capriciul gîndurilor — o

amuza tare. Uită la uşă al doilea fel care se răci. Nu mai mîncă. Era în neorînduiala asta o schimbare, un farmec. Înţelese că toată plăcerea acelei seri se va sfîrşi atunci, fu sigură că acolo nu va mai avea nici o bucurie, că ziua de lîncezeală, gustul de a se găti, hazul acestui *souper* improvizat — erau destul ; şi că atunci cînd va azvîrli pe ea rochia şi va încheia haina, i se va încheia orice nemulţumire cu ultima privire în oglindă. S-ar fi putut dezbrăca de pe acum, ca şi cînd s-ar fi întors ; dar pentru ceilalţi şi pentru ea singură îi trebuia, tuturor acelor gesturi, pretextul de a fi fost. Era încă devreme. Uitîndu-se iar la păr, care în seara asta îi chema ochii obsedant, îşi aduse aminte din viaţa de pension: sîmbătă seara, după ce suna de culcare, nu se culca nimeni. Era cea mai bună zi a săptămînii. Nu încă duminica plictisitoare, sarbădă, lungă ; era un ajun fără grija de mîne, un oftat de uşurare, adevăratul repaos. O veselie nervoasă, o dorinţă de joc, de petrecere, cuprindea elevele. Profesoarele muiau şi ele severitatea, şi era în dormitoare gălăgie, rîset : una răsturnase cana cea mare cu apă şi inundase tot parchetul ; alta spărsese sticla de la lampă, frizîndu-se pentru ca să iasă în oraş a doua zi dimineaţa, şi lumina oarbă fumega ; grupuri, prin colţuri, piuiau ca într-o colivie ; altele căutau farse nouă şi îmbrăcaseră într-un capot lung de flanelă, ca pe un om adevărat, o varză furată de la provizie şi care figura capul îmbrobodit. O culcaseră subt plapomă pînă cînd titulara patului, venind să se culce, chiotea speriată. Manuelei nu-i plăceau farsele şi răuşea să fie cruţată, totuşi rîsese prosteşte, pînă la lacrimi, de o parodie burlească a Graalului, socotită de Fräulein ca o profanare a demnităţii germane. Roşie şi plină de pete pe obraz, Fräulein scosese numai capul dintre perdelele paravanului de creton şi le copleşea în nemţeşte cu adjective descalificative, apărînd prestigiul legendei germanice — pe cînd fetele, ipocrite şi serioase, îşi înăbuşeau rîsul ; se declarau wagneriane.

Pe ea aveau să o pieptene cum le trecea prin minte. De obicei ca pe Ofelia sau Margareta, despletind-o, buclînd-o, ţinînd-o nemişcată, pe cînd ea sta răbdătoare, convinsă că e în adevăr acele eroine pe care le evoca cu părul ei lung şi auriu. Nu ţipa cînd o trăgeau mai tare,

nu se supăra cînd o frigeau nițel, le lăsa să se joace, cu ochii duși într-o visare fără contururi, în care cădea îndată ce părăsea realitatea precisă a studiilor. De ce oare aveau gustul acelui joc ? Era frumoasă ? Nu-și aducea deloc aminte de fața ei de copil. Poate că de aceea o împodobeau și le da plăcerea unei păpuși, necunoscîndu-se deloc, lipsită de orice vanitate. În ignoranța totală de sine, ea nu reprezenta nici o rivalitate. Cu sufletul dezlegat de trup și plecat în Paradise, cu trupul nedezlegat de inerția inconștienții totale, era o jucărie docilă și indiferentă.

Își aminti cum odată fetele se certase tare între ele, asupra felului cum trebuia pieptănată Ofelia, trăgînd dintr-o parte și din alta, pe cînd ea — amorțită într-unul din obișnuitele extaze interioare — le simțea și le auzea nedeslușit. Sta cu mîinile în jos în cămașa de noapte albă și lungă, pe cînd degetele lor furioase încîlceau ghirlandele pline de uscături și țepi, rupte din tufișurile grădinii celei mari.

În duminica aceea, capul ei prezentase o mare dezordine de cîrlionți ; dar duminica severitatea era suspendată, și ochii directoriali alunecau distrat peste capetele ciufulite, rezervîndu-și drepturile pentru a doua zi.

Luni, după acea duminică, găsise un nod mare în păr, încîlcit din șuvițe înnodate din toate părțile și complicat inextricabil cu vreji de viță sălbatică. Încercase să-l descurce, trăsese furios cu pieptenele și grăbită, avînd încă un curs de cetit înainte de clopot, tăiase fără milă, cu singurul necaz al întîrzierii, cu risipa copilăriei, cu nepăsarea acelor cari au inconștiența și timpul vieții li se pare infinit.

Doamna directoare observase masacrul și, contrar tuturor precedentelor, o pedepsise cu un sever : „Ce-o să zică mama !"

Manuela nu rămăsese convinsă că mama ar avea la părul ei mai multe drepturi ca Ofelia — căci pînă la Hamlet nu își purtase încă visul — și suferise orgolios și cu voluptatea mortificării, cea dintîi penitență dintre atîtea cîte era să-i dea firea ei iremediabil romantică. Un rău început de săptămînă ! Camaradele Manuelei stau posomorîte și cu ochii jos pe pupitrele negre, cu un sentiment latent de solidaritate și cu o nemărturisită mustrare de conștiință. Dar Manuela se izola în necazurile ca și în visurile ei, nu spunea cuvîntul care ar fi dezlănțuit revoltele solidare și nici nu-i da în minte vinovăția lor. Trăia această tragedie pentru ea singură și nici nu i-ar fi plăcut să fie altfel.

Pedeapsa fusese o oră „în picioare". Subt aspecte reci și aspre, directoarea ascundea dragoste sinceră de copii și un tact infailibil. Hotărîse ca ora expiației să fie cea de germană. Fräulein deschisese gura mirată, apoi o închisese fără să întrebe nimic, pe cînd Manuela sta dreaptă și subțire ca o trestie, înălțată deasupra capetelor posace, aplecate tare. Fräulein scosese de trei ori ochelarii și o ascultase pe ea lecția toată, pe care o prelungea la infinit. Totuși se sfîrșise. Trebuia să vină alta la rînd, sau... explicația. Stătuse un moment în suspensiune apoi spusese cam emoționată : „Setz dir mein Kind !" cu o blîndețe care distona cu vocea ei dură și gîlcevitoare și fără ca aceste *noutăți* să atragă atenția malițioasă a elevelor... Manuela rămăsese nemișcată și mută în picioare. Atunci Fräulein se frecase pe tîmple ca pentru o socoteală grea și, închizînd caietul mic, albastru, de note, se scoborîse de pe catedră, încheind ora.

Manuela rămăsese tot în picioare, tăcută, pînă cînd prietina ei de alături, cu amîndouă mînile și cu toată puterea, o așezase jos. Simțise atunci ceva blînd în jurul ei și cînd sunase clopotul și intrase profesorul de chimie, o roșață îi acoperise obrajii : cu cît ar fi fost mai greu în ora profesorului ! Manuela avea treisprezece ani atunci.

...Acum, în odaia călduță, miresmată ușor, aburită ușor de pudră, simțea aceeași blîndețe care plutea în jurul ei, fără să se apropie destul de ea.

Își aducea rar aminte din copilărie ; pentru ea nu exista decît ceasul prezent ca să aștepte cu el pe cel viitor ; un viitor care plutea parcă împrejur și nu se apropia parcă nici el destul. Nu mai băgă de seamă că-i e somn, fiindcă chiar adormise pe scaun în fața oglinzii, cu ochii înăuntrul ei, cu ochi care nu vedeau, cu ochi care dormeau deschiși.

...O voce nerăbdătoare o chema la ușă. Ceilalți erau gata și era timpul de plecare. Aruncă pe ea rochia de „mousseline" negru, care prindea numai bustul într-o rețea de perle mărunte, negre. Alina o ajută să se încheie. Fu gata în 3 minute, ea care se îmbrăca de patru ceasuri ;

căută din fugă sacul de fir cu batista, cutiuţa de pudră, mănuşile ; aruncă pe cap gluguşul diafan şi, luînd în mînă oglinda mică cu mîner lung, se privi pentru ultima oară şi nu se recunoscu...

Cînd ajunseră, era încă lume puţină. În odaia de toaletă Manuela azvîrli haina, aruncă din trecere o privire în oglindă şi întîlni iar un chip străin.

Intraseră în sală. Ceva rece, plictisitor, plutea împrejur. Pe canapele, de-a lungul zidului, în pauza monotonă a muzicii, cucoanele, domnişoarele înşiruite şi nemişcate păreau un decor urît de stofe albe, roze, albastre. Bărbaţi aproape nu se vedeau. Ofiţerii, element principal al balurilor, erau grămădiţi în vestibul, unde era răcoare.

Acum soseau invitaţii, mulţi deodată — o invazie.

Ele se aşezară pe scaune, lîngă sobă. Pe Manuela numaidecît o supără căldura. Simţi un fel de inerţie, o silă de a vorbi, de a se mişca.

Valsul ridică întîi vreo două perechi ; apoi fu o învălmăşeală de culori, ca un zbor brusc de păsări într-o colivie, care încurca tot salonul. Alina număra, ici-colo, cunoscuţi. Se mira de lumea multă, necunoscută ; era un amestec de clase sociale, un amalgam, o panoramă de figuri, de rochii. Le privea, le comenta încet.

Cavalerii de dans erau mai toţi tineri de tot, aproape copii. Cei de 25 de ani păreau, printre ei, maturi. Bărbaţii însuraţi făceau pe moşnegii la joc de cărţi sau discutau politică prin colţuri ; alţii, rezemaţi de uşi, priveau şi şopoteau cancanuri şi reflecţii necuviincioase.

Manuela avea pe faţă acea mască obişnuită „pentru lume". Un surîs convenţional. Vorbea puţin, tot convenţional.

Vîlsan nu era acolo. Dar acum uitase lipsa lui, amorţită într-o plictiseală mare, simţindu-se mai singură decît îşi închipuise, cu impresia cuiva străin de limbă, de naţie, picat într-o petrecere exotică.

Dansă de cîteva ori, printre celelalte perechi care se învîrteau fără să răsufle, cuprinse de o adevărată furie. Uneori dansatorul era bun, şi ea simţea acea mulţumire ritmică, singura pentru care se amestecase în zăpăceala aceea.

Zări într-un colţ un cap exsang care o fixa stăruitor. Şi-l reaminti. Era un ofiţer pe care-l cunoscuse la un bal în iarna trecută. O surprinsese printr-o fire mai deosebită. Îi vorbise de D'Annunzio cu un fel de aprindere, de orbire, de pasiune nestăvilită şi nelimitată de nici o judecată. Opera avea asupra lui o influenţă directă, care răspundea la ceva din natura lui morbidă. Nu era o admiraţie pentru Poetul suprem al imaginei, pentru meşteşugarul senzaţiei. Era o similitudine de temperament cu eroii lui suprasenzualizaţi. O boală recentă accentuase încă răvăşirea feţei lui sarbede, întipărită de obsesia extremului voluptos. Era demn de studiat. Gesturile, ca şi cuvintele avîntate nervos şi aprins un minut, recădeau încă vibrînde. Sclavul unor impulsii care-l stăpîneau violent şi nestatornic, cu necesitatea de a-şi realiza înclinările, trecînd de la o pornire la alta cu mobilitatea şi violenţa naturilor muncite de o imaginaţie şi un organism maladiv, şi cu toate riscurile pe care o astfel de viaţă le dă unui bărbat, la care dorinţele născute sunt ucise — riscuri pe care ruina lui fizică le plătea timpuriu şi scump.

Cu binoclul ei de observaţie îi studia portretul care un minut se răsfrînsese în privirea ei, pe care o chemase fixitatea privirii celuilalt. De ce o fixa ? Ochii oamenilor se înfig uneori aşa într-un punct, fără legătură, cu nici o preocupare.

Pe măsură ce portretul îşi desena aqua-forte într-o şerpuire de linii verzi, reţeaua aceea de apărare, azvîrlită între ea şi oameni, se întindea mai tare.

Între artă, căreia îi accepta toate atitudinile, şi viaţă — în care avea o atitudine puritană — era o diferenţă. De tînărul discipol al lui D'Annunzio o separau dezgusturi hotărîte ; dar în mulţimea aceea incoloră, îl studia...

Ofiţerul se apropie şi o invită la dans. Era explicaţia sau consecinţa acelei priviri insistente. Dansa minunat ; acel fel de a-şi susţine tovarăşa nesimţit, de a-i cîrmui pasul cu un semn aproape inexistent... Respiraţia lui era cam precipitată. Se spunea că ar fi tuberculos. Dansul era desigur o imprudenţă — una din voluptăţile interzise.

La începutul seratei se abţinuse, şi acum se azvîrlise în vălmăşag cu pasiune. Dansa mereu, cu faţa aceea emaciată, cu respiraţia exasperată... cu ultimele forţe.

Manuelei îi spusese cîteva cuvinte de boala lui gravă, de sanatoriul unde fusese; pronunţase şi un nume de femeie. Cuvinte ocazionale care conţineau poate o amintire... Vreo vijelie, poate, în scurtul sezon balnear, în dispreţul oricărei precauţiuni şi care culminase în ultima criză. Se auzise într-un timp că a murit. Minat de boală, păstra acea fire fără măsură, tîrîtă de aventurile unui sînge violent, dar slab.

Ca privelişte, spectacolul variat al oamenilor — unii stăpîniţi, alţii nestăpîniţi ca şi natura în armoniile sau intemperiile ei — era interesant. Personal, o respingea orice morbideţă. Admitea pasiunea ca un avînt dezlănţuit sau ca o forţă interioară uriaşă, zăgăzită. O putere sacră, slobodă sau înfrîntă. Admitea exaltarea ca o avuţie excesivă, îngrădită în legi sufleteşti; privilegiul exuberant al unui luptător care se joacă cu ea fără teamă sau, învins de ea, sucombă; nu ca o disoluţiune...

Pornirea descumpănită a tînărului discipol al lui D'Annunzio se trăda şi în vocea lui, cam acoperită, dar exaltată pe cuvintele cele mai banale. Nu era un om cuminte, nici un nebun atrăgător. Poate un amant pentru femei curioase — arbitrar şi capricios, din cîte se povesteau — cu gustul, ca şi glasul, ca şi mişcările, aprinse tare, apoi epuizate; ca un fel de aberaţiune, care-i pervertea normele şi frumuseţea ideilor sau sentimentelor.

Ca printr-o ironie, era aşezat cu d'annunzianismul lui într-un mediu puţin rafinat în gusturi şi moravuri, o lume de clasa a treia chiar în provincie, din care numai epoletul, cu prilejul balurilor, îl făcea să mai iasă. Lumea aceea ar fi fost şi a lui Vîlsan — dacă, prin pasiunea izolării, Vîlsan nu ar fi fost un pustnic de bunăvoie.

Se gîndi la el: înalt, subţire, dar cu aspectul sănătăţii morale, cu o vorbă cumpătată şi liniştea stăpînirii de sine; imberb şi pal ca şi cestălalt, dar cu un chip rece, pe care nu apăreau impresiile de nici un fel; inexpresiv şi din cauza acelei discipline interioare şi din a liniilor feţei, care aveau riguroasa măsură severă a unei efigii.

Cum ar fi iubit Vîlsan, ea nu-şi închipuia. Rigiditatea lui, răceala privirii, rezerva extremă i-l lăsau necunoscut. Îl credea rece şi cam fad, cum îi erau şi aparenţele. O singură dată, într-o discuţie cu Marian, un val

brusc de sînge îi străbătuse faţa pe subt masca ei nemişcată şi se concretizase în picături mari de sudoare pe frunte, semn de violenţă reţinută.

...În vîrtejul acela, Manuela nu mai putu urmări unele gînduri obscure...

După dans, se aşeza mereu pe acelaşi scaun pe care căzuse la început.

— Să schimbăm locul! zise Alina. E prea cald! Să trecem lîngă Elena Cosma ca să putem vorbi cu ea... Şi-a reparat rochia roz de la Paquin.

Manuela făcu un gest de refuz. Privea mereu mulţimea.

— Uite! spuse iar Alina. Asta în negru e nevasta inginerului Steriad, şi fata lui e cea în alb. Mă întrebai de ele...

Manuelei îi vorbise Vîlsan de fată, care studia cîntul pentru operetă.

Printre fustişoarele albe ale dansatoarelor văzu o statuetă mică dar cu forme pline, cu mişcări sigure şi cochete, cu deplina stăpînire a tuturor mijloacelor feminine de seducţie. Avea o rochie albă, de o ingenuitate calculată. Decoltată tare, cu subsuoarele goale, cu braţele ca două fluiere rotunde şi subţiri, goale; era învăluită într-un tul transparent care le mărea goliciunea, încheiat sus, la gît, cu un guler de blană strîns pînă supt bărbie, cu aere de falsă modestie. Deasupra blănii albe, un cap de pisicuţă de acelea albe de tot, numai cu labe şi botişor roz, un cap neregulat dar graţios, cu nasul mic în vînt; un ten de porţelan alb, pătat cu roz, fardat cu discreţie ca păpuşile de piatră; o gură cam mare, neregulată şi puţin prognatică; păr castaniu pal, aproape blond... O învăluire de alb, de roz, de pui — una din acele figuri fără nici o trăsătură frumoasă, dar atrăgătoare. Încerca poze naive, exact ca o ingenuă pe scenă, care nu înşală pe nimeni, care-şi exersează rolul, dînd totuşi aceeaşi impresie de ceva care atrage, procurînd iluzie şi plăcere. Înapoia gesturilor minuţios studiate, a intonărilor căutate, se simţea rutina, se evidenţia cunoaşterea precisă a tot ce trebuie ştiut ca să se poată reda ignoranţa; şi dedublarea asta părea să aibă darul de a satisface ceva din acele tenebre ale eternului masculin, care-i era Manuelei neînţeles

și jignitor. Inocența asta artificială și care nu disimula artificiul, era imorală.

Domnișoara Steriad avea succes mare. Succesul noutății și al cochetăriei îndrăznețe ; dar ea părea a fi acolo numai pentru a-și repeta rolul în fața unui public inexistent, preocupată de pașii studiați, grațiile, capriciile, pozele, mișcările mînilor mici și subțiri, prea mici și prea subțiri. Se vedea că pentru ea nu era în mulțimea, în petrecerea aceea, nimic interesant, că teatrul ei de acțiune era aiurea, că va pîndi și apuca cu gheruțele miniaturale, acum strînse pe evantaliul Celimenei, cînd și pe cine va trebui. Dansa mereu, avînd un aer insolent, sfidător, deodată cu acele cochetării meșteșugite, destinate unui public viitor, unor culise de viață viitoare — și totuși, printre fustișoarele albe, părea un biscuit de Sèvres colorat de o iradiere roză.

Privind-o, Manuela simțea o neliniște, o nemulțumire care închipuia grija unei feminități întregi naive și trupește dezarmate de suflet, în fața captației artificioase a femeii de pradă asupra masculinității întregi, nelimitată la nici un model. Cu stînjenire și acuitate, pentru întîia oară își închipui plăcerea lucidă, satisfacțiile neturburate de nimic sufletesc pe care le putea procura acest mic instrument măiestrit și tot așa de stăpîn, tot așa de conștient de menirea și plăcerile lui. În plăcerea asta nu exista nimic din undele de simțire, din tulburarea care din suflet se risipește în creier, în făptură, și luptă acolo cu apărările și ispitele. Era o concepție care rămînea Manuelei străină și dușmănoasă, și azi îi apărea cu o claritate incisivă : plăcerea „acelora", concretă, de a mînui un obiect de bucurie concretă ; plăcerea „aceleia" de a se valorifica concret.

Manuelei îi era antipatică. Se blocă în mîndria ei : semănă și mai mult cu un portret străin și orgolios.

Domnișoara Steriad nu se amesteca cu celelalte fete, fără nici o atenție pentru ceea ce nu era petrecerea ei. Părăsindu-și adoratorii, venise lîngă mama ei cu care semăna perfect. Doamna Steriad era însă brună de tot și trăsăturile asprite aveau o francă urîțenie simpatică. Avea un glas spart și aspru pe care vîrsta și rutina îl dau unor femei. Stătea de vorbă cu Manuela, căreia îi căutase cunoștința.

Manuela examina cu melancolie asemănarea dintre mamă și fiică. Asemănările îi păreau totdeauna melancolice. Le căuta un tip similar și secular în portretura feminină... Cum o fi chemat-o pe domnișoara Steriad ? Ea i-ar fi zis Esther. O Estheră prea puțin biblică, de o concepție modernă. Totuși Steriazii erau greci la origină și pe domnișoara o chema Caliopi. Asta făcu pe Manuela să reflecteze că clișeurile fizionomisticii s-au suprapus de-a lungul timpului și au deviat de la modelele prime.

Lui Vîlsan i-o fi plăcînd ? se gîndi ea. Sigur că da... Unui estet, unui uvrier al proporției, trebuia să-i placă un bun model. Dar gustul lui personal avea o decizie care excludea fiorul neplăcut al promiscuității. Vîlsan nu era un tip nici capricios, nici subteran.

Domnișoara Steriad se amestecase în vorbă și se uita lung la Manuela, cu un surîs. Avea dinții foarte strungați. O scuti totuși de grații și de poze. Cu cuvinte foarte clare, rostite ferm și natural, ca și cu atitudinea, îi manifestă o mare simpatie care nu da înapoi în fața răcelii ei exagerate. Nu mai avea acea expresie care trebuia să aducă perdiția „omului". Îndepărtase și surîsul. Gura neregulată sta închisă peste strungele acum nevăzute. Părea că și-a scos armele. Înconjura strîns pe Manuela într-o voință de simpatie fără artificiu, ca și cum o intuiție sigură i-ar fi spus ceea ce i-o face displăcută ; sau poate se dezarmase numai pentru că nu astea erau armele necesare pentru cucerirea ei. Dar vrea s-o cucerească. Insistența sinceră a prețuirii ei, dezmorți nițel tensiunea Manuelei care, și din scrupulul politeței stricte, recăpătă o mică înviorare. În obrazul acela, care în repaus era dizgrațiat și neinteresant, rămîneau animați ochii ciudați, nu prea mari, pe care pleoapele cam închise la coadă îi mai strîngeau încă — dar verzi și striați cu galben și negru, tocmai ca la felini [7].

Manuela nu știa niciodată culoarea ochilor nimănui, dar văzu pe aceștia, pentru că o fixau drept într-ai ei cu scînteile acelea pigmentate cu auriu și negru : o privire francă, de simpatie nesupărătoare și cu încă ceva — cu o întrebare. O întrebare îndrăzneață !... Aceeași parcă, dar cu un interes drăgălaș, pe care Manuela, rece și cu displăcere, o sancționase despre ea.

Domnișoarei Steriad, portretul străin și orgolios al Manuelei îi plăcea și se întreba, în fața răcelii lui pale : „Cine doarme înapoia acelui portret palid, rece și bizar ? Ce femeie ?“ Asta revolta pe Manuela fără preciziune și fără să o poată supăra din cauza felului limpede și admirativ, respectuos și protector, într-un ciudat amestec. O neliniștea întrebarea asta neprecisă, pe care ea nu și-o pusese încă despre ea singură, și de care nu se putea apăra. Nu îngăduia curiozitatea asta și sta totuși subt cercetarea ei, întocmai ca o întrebare nelămurită : portret palid, mîndru, enigmatic, cu părul înnodat sus de tot și strîns în pieptenele cu păunița de smalțuri fine, cu decoltajul sidefat în corseleta de perle negre.

Bal !... Valsul luă acum pe domnișoara Steriad pentru tot timpul lui, pentru toată seara, pentru totdeauna... Film, pe care siluietele în lumină se opresc mai îndelung sau trec, rotindu-se amețitor.

Manuela privea acum, distrat. De la locul ei ca și din mijlocul dansului, privea ca de la o distanță mare și tot așa era privită. În jurul ei era tras un cerc liber care o separa de mulțime. Și era, în izolarea asta, și mulțumire și durere. Deodată ceva trecu sărind pe dinaintea ei. Un fel de minge de atlaz albastru. Un ofițer mic și slab învîrtea pe loc, cu sărituri mărunte, o damă. Era ciudată dama ! Părea o figurină de carnaval. Avea pe cap un fel de perucă mare, stufoasă, așezată ca o claie... și care totuși îi aparținea. Culoarea ei amintea perfect unele păpuși care se văd la sate în geamul căsuțelor, și drept păr au un fel de cîlț creț, făcut cu mătase de porumb. Subt acel păr de albinoză sta un cap boțit, cu ochi rotunzi dar înfundați în orbită și circuiți de ochelari bombați : un cap de ciufă speriată de lumină. Umerii grăsuți erau aduși înăuntru și pieptul plin, intrat sub umeri. Corpul greu sălta anevoie pe pantofii mici de atlaz albastru. Dansa cu mișcări ridicole, ca un bondar croit caraghios, greoi și comic pe suportul piciorușelor subțiri.

Muzica începuse una din acele melodii braziliene cu ritmuri lenoase, cu orientalism ecuatorial, cu ritualuri de pantomime creole ; și perechea sărea cu plăcere, cu convingere, cu inconștiență, într-o parodie care devenea cu neputință de privit.

Se iviră surîsuri. apoi rîsete și batjocură, și nici nu le puteai blama. Hohote libere își deteră drumul, și nu-ți putea fi milă, atîta injurie aduceau frumosului și proporției... Iar ei, săltăreți, fericiți, se zbăteau înainte. Pînă cînd fu un adevărat spectacol... Alina, așa de domoală, rîdea înecat.

Manuela luă un aer tragic, în stilul portretului ei. O revoltă mare o înfuria. Cum ajunsese omul la exemplare așa de caricaturale ? Cînd se ridicase făptura în picioare și își desprinsese de pe tiparele animale tulpina liberată, cu fața înălțată în sus, mereu mai perfectă pînă la ultima corectură emoționantă a frumuseței, născuse cu ea odată și frumosul uman... și acum se întorcea iar spre formele dizgrațiate ale bestiolelor ! Ce erau acei greieri, acei arachnoizi nesăbuiți, care insultau privirea cu aspectele lor vulgare și schimonoseau sacra mișcare ritmică a dansului ? Fu mînioasă pe ei ca de o vină pentru urîțenia lor ; suferi de vecinătatea lor și, în suflet, i se ridică o rocă tarpeiană de pe care zvîrli, fără milă, caricaturile omenești.

...Și acel Vîlsan nu era acolo !... Cu atît mai rău pentru el !... I se părea că e frumoasă în seara asta, cum nu era să fie altă dată, și el pierdea o viziune plăcută .. Nu semăna ea cu ea... Nu știa cu cine seamănă... Era frumoasă ca o străină. I-o spuseseră cinci oglinzi și i-ar fi spus-o toate oglinzile. Închipuirea îi zvîrli imaginea în nenumăratele cristale ale lumii. Și i-o spuneau ochii tuturor... I-ar fi spus-o toți ochii care nu erau acolo — pe care nu-i știa — chiar cei care nu mărturisesc nimic... Cu atît mai rău... sau mai bine !... Vîlsan era să se mulțumească să o vadă altă dată, urîtă... Dădu din umeri. Se ocupa prea mult de el. Nu îi era frică.

Își aduse aminte de o prietină care se supăra, ori de cîte ori orgoliul ei ceda într-o discuție și părea înfrînt, supus. Ea rîdea. Știa că acel suflet moale, cu toate că ar fi trebuit el să domnească și să fie domnit, nu putea învinge pe celalt, pe cel orgolios și sălbatic, nu-și găsea stăpîn.

Ea ar fi vrut să-și vadă orgoliul învins .. Orgoliul nu e rațiunea fragedă a vieții. Învingerea de sine și singurătatea le cunoștea pînă la sațiu...

Ironia cugetului, ca un arlechin, o deșteptă cu o sfîrlă pe nasul prea clasic : „Frumos! doamnă Manuela! ... Fru-

mos !... Impozantă ca o baroniță feudală, pudrată ca o marchiză, gătită ca un portret, ai venit la bal și vagabondezi cu gîndul pe drumuri nepermise !"...

...Vîlsan nu era învingătorul. O prețuia și îl aprecia. Ar fi vrut să fie un oaspe binevenit. Dar obstacolele mărunte veniră în minte și o revoltară. Vîlsan nu era Chemarea și Răspunsul !... Nu era suferința și bucuria !... Unde erau acestea ? Cine putea ști ! Gîndul că și ele ar fi fost cîndva împiedicate, o înrăi. Piedicile toate îi părură niște chei care se întorceau în jurul ei în uși, la care zgîlțîia și pe care le va sparge și, în bruscheța zvîcnirii, se va rostogoli...

Îi agăță privirea în trecere un lanț de cadril, ridicol. Observă mai ales figurile bărbaților tineri : unul, ca un paianjen, cu picioarele și mîinile subțiri de tot și încovoiate, avea fața nițel strîmbă dintr-o parte. Altul avea în frunte un stuf mic de păr creț, dedesubtul căruia holba ochi de huhurez. Puțintei, neisprăviți, urîți ca și cum ar fi fost caricaturi ale propriei lor figuri desenate de natură malițios în dauna liniilor adevărate, rămînînd condeiului să rectifice schița umană și să restabilească imaginea dreaptă. Defilau ca într-un panoptic al degenerescenței. Părea că se adunaseră înadins. De ce oare urîțenia asta a tipului ?

Ea n-avea nici o formulă de frumusețe. Cerea oamenilor indiferenți să nu-i atragă ochii prin disproporție.

Domnișoara Steriad era cel puțin o viziune grațioasă. Acum, cînd încetase acea strîngere de inimă a instinctului primitiv de teamă feminină pentru „om" și „ispită", acea mică Esther[8] bine stilată de experiența maternă, fără prejudecăți pentru a dezrobi un neam și a ferici faraonul bătrîn cu pasta ei albă și roz și gheruțele miniaturale, îi apărea altfel. Își aminti de fața ei serioasă în repaos, de ofranda ei de simpatie și de întrebarea ochilor ei. În lupta vieții, așa cum o înțelegea, credea, se vede, că acea strategie a cochetăriei era necesară socotelilor ei pentru a-și domina dușmanul și stăpînul. Dar fără iluzie și poate obosită de sportul ademenitor, se simțea atrasă de Manuela care refuza masca și nu cunoștea concesia, nici tirania acelui război pentru satisfacții și ambiții de sex. O iubea pe Manuela ca pe o revanșă.

Manuela se plictisise. Vru să plece, dar Alina spuse că e prea devreme pentru o noapte pe care o stricaseră. Le reținuseră acordurile unui vals frumos. Apoi se animară vorbind într-un grup și timpul păru a trece mai ușor. Tîrziu, cînd plecau mai toți, cînd rămîneau numai cei pentru „souper", plecară și ei.

La vestiar, Manuela își întîlni iar fața în oglindă, cu surprindere. Un chip străin, cu elemente numai din figura ei, cu o expresie nouă, și care-i surîse abia, cu buzele roșii, strînse, cu ochii profunzi în paloarea feței.

Lîngă ieșire, tînărul discipol d'annuzian înfășurat în manta, vorbea animat și agresiv cu nevasta unui ofițer, cunoscută pentru moravurile ei libere : un tip de orientală care purta totdeauna culori vii și în păr salbe și mărgele. Multă vreme fusese socotită ofticoasă, fiindcă avea dese leșinuri la bal, oriunde se întîmpla. Era numai un caz special de nevroză care, odată stabilit în nevoile lui, se liniștise. Acum se îngrășase și avea ceva cam bătrîncios, un aer uzat.

La trăsură, le ajută un tînăr înalt tare, blond de tot ca nemții și care toată seara le contemplase ca pe obiecte la expoziție, ca pe cineva din lună, cu o beatitudine lipsită de convingerea că sunt din carne și oase.

Porniră schimbînd o impresie comună : „Ce viață ! Ce oameni !" Dar în trăsură Manuela se lovi de Alina, care era alături, și se enervă. Pe scăunel, Marian sta posac, cu gulerul ridicat. Atunci se revoltă împotriva lor. Ce vreau acolo, amestecați cu traiul ei ?... Semenii !... unde erau semenii ?...

Acasă îi fu foame și nu-i era somn, dar intră repede în odaia ei. Era întuneric și focul nu se trecuse de tot. Se dezbrăcă fără să aprindă, descheindu-și singură, anevoie, corsajul. Gîndindu-se la chipul ei de astă-seară, își zise că nu-l va mai regăsi, și îi păru rău. Ce îi schimbase oare așa de mult figura ?

Azvîrli rochia, pieptenii, corsetul, ciorapii. Umplu iar canapeaua, scaunele, mesele și tot pe întuneric se despleti. Apoi se plimbă numai în cămașe de bal subțire, cu picioarele goale. Simțea nevoia de a lipi tălpile goale de podea. Asta îi făcea bine. Era în ea ceva obscur, care nu se ridica la cugetare, care o făcea să nu se culce.

Așa desculță, părea mică de tot, cu cămașa scurtă și părul pe spate. Pierduse toată regalitatea trufașă a celei de adinioară.

Nu se putea hotărî să intre în pat. Trecînd pe lîngă ușă, întoarse cheia brusc, de două ori... Nu avea cine intra !... Umbla așa de mult, toată fierbinte, ea, care altădată tremura cînd se dezbrăca.

Pe urmă sfîrși totuși prin a se culca. În pat se întoarse încet, parcă ar fi durut-o corpul, se înveli încet, ca și cum cuvertura ar fi lovit-o ; se întîlni pe ea însăși cu mînile, le trase înapoi, și simțind curba cărnii pe tot trupul, simțindu-și toate încheieturile, toate încovoierile la orice mișcare, simțind o apăsare care îi sugruma ușor grumazul ca și cum ar fi durut-o gîtul, un nod care se scoboară parcă la inimă, în acel vag dureros al senzației ăștia neplăcute, cu o nemulțumire care semăna înăuntrul ei cu un mic geamăt înăbușit, rămase nemișcată.

Acum i se părea că atîrnă greu pe pat, și totuși apăsarea asta cerea mereu mai multă greutate ca să o scufunde în somiera elastică și să o odihnească.

Obosise, sau poate era cam bolnavă...

Închise ochii după ce, privind în oglinda mare din fața patului, nu desluși în luciul ei nimic, cum nu deslușea în ea însăși.

VII

ZILE BOLNAVE

— Nu ieși ?

Manuela tresări. Sta pe un scaun fără să facă nimic, fără să vrea nimic, fără să gîndească ceva, sta ca un om fără căpătîi.

Alina, care cu pălăria pe cap împinsese ușa vioi, se uita acum contrariată la Manuela, care nu era îmbrăcată.

— Nu ieși ?... nu ți-a spus Puica ?

— Ba da...

— Și ?

— Și nu i-am răspuns... Nu ies !

Alina păru plictisită :

— E un timp superb !...

O expresie de mare neplăcere trecu pe fața Manuelei. Aruncă afară un colț de privire :

— Grozav de frumos... îngrozitor de frumos !... Pe mine timpul ăsta mă chinuiește. Îmi face rău... foarte rău...

— Ești bolnavă, draga mea !

— Ba nu. Sunt sănătoasă, dar nu sunt destul de nesimțitoare. Sunt chiar cea mai sănătoasă din voi toți, căci orice intervertire la normal, la sănătatea sezoanelor, pe mine mă turbură. Nu pot suferi ca iarna să fie vară. Sunt și alte zile frumoase de iarnă. Acelea îmi plac. Timpul e bolnav, nu eu. Vremea asta e lîncedă, perversă. Mai ieri erau patru anotimpuri. Am copilărit cu ele, am crescut cu ele pe trup, au intrat în aluatul meu. Acum s-au amestecat parcă, și eu simt dezordinea lor în mine.

Aceeași zi frumoasă de azi m-ar încînta în aprilie ; acum mă îmbolnăvește. E drept că orișicînd, zilele prea frumoase, ca și fețele omenești prea perfecte, ca și sufletele prea calme, nu-mi convin. Mă plictisesc sau mă întristează. Chiar mă neliniștesc.

A fi prea calm, prea frumos, nu e normal, nu e sănătos.

A fi calm nu e a fi bolnav, desigur. E însă a fi vindecat de rostul inegal și turbure al vieții. E sau o convalescență perpetuă, sau un tratament radical și inuman.

Alaltăieri, cînd mă întorceam de la croitoreasă și am cotit străduța, niște oameni tăiau pomii, așa cum se face spre primăvară, și era în aer acel ceva anume, care nu e totdeauna, nici chiar în zilele frumoase ; acea răsuflare de un fel unic care pregătește de departe primăvara. Mi-a făcut rău !

E ianuarie abia ; sufletul meu tremură de nevoia de a se încălzi lîngă un foc dulce, cere apropiere, adăpost. Trupul meu, și el, are acum nevoia de a-i fi frig și de a se încălzi... Eu cred că o să mor primăvara, adică așa aș vrea să mor într-o zi de astea, ca să nu-mi pară rău de viață. Nu iarna !

Iarna moleculele mele se strîng, se încheagă, nu sunt pregătite să se risipească în nedeslușirea pămîntului, a vegetației, a timpului nelămurit. Iarna cred că mi-ar fi plăcut să trăiesc viața lăuntrică a casei... afară frig... o lu-

mină albă, înghețată... Focul... Pe urmă seara care cade de curînd... odaia... bucuria că ai adăpost... mîinile reci care se încălzesc treptat... căldura care pătrunde treptat trupul pînă la inimă... luminile... povestea focului... stai pe o canapea și aștepți să vie cineva... să vorbești... să te aduni în jurul unui ceai fierbinte... Ți-e bine... Ușa e ca o ființă... Ușa pe care aștepți să intre oaspele... Să vi se împreune cuvintele, să se încălzească la un loc !

Sunt oameni la care chiar se deschide ușa și intră pe ea cei așteptați.

Eu, dacă aș muri într-o zi de iarnă, aș crede că poate tocmai în ziua aceea era să fie bine de trăit... și mi-ar părea rău... Nu m-aș putea despărți de ușă.

E cumplit să-ți pară rău că mori... Și e rușine.

Aide... du-te de te plimbă pe timpul ăsta frumos... Pe mine lasă-mă ! Nu mă sili să-ți spun cum mă simt... Aș vorbi mult și tot nu m-ai înțelege... Toată ființa mea cîntă marșul funebru al lui Chopin.

— La Nissa ce ai face, în ianuarie ? zise Alina nemulțumită.

— M-aș îmbăta de lumină, de soare. Clima Nissei e mereu aceeași cu oscilațiile ei. Acolo iarna e cald, iată tot. Eu *simt* asta și mă adaptez. Știu eu ce ar simți indigenii cînd, în loc de iarna Nissei, s-ar așeza o promoroacă de Nord !...

E alt grad de latitudine... Ai trecut frontiere. Trec și eu pe ale mele. Acolo e în „străinătate“. Aduc un suflet înstrăinat. Mi-l vopsesc cu lumina locului — cum îmi potrivesc și cuvintele cu vorbirea locului, și aspectele, gesturile, toaleta după obiceiurile lui. Trăiesc superficial. Pe mine mă ascund... mă pierd chiar. Ce fericire ! să scapi de tine, chiar provizoriu. Și cine știe peste cine să dai în tine. Duc acolo o viață artificială ! Sunt o plantă de seră transplantată în decorul de seră caldă a Nissei. Nu mai sunt buruiana locului meu.

Alina se indispusese, ar fi vrut să iasă împreună. Plecă.

La cinci nu apusese soarele și era lumină mare ; totuși era ianuarie. Manuela se plictisi din nou.

În curte păsările aveau un fel de cotcodăceală văratecă și mai ieri, în ziua cînd cădeau crăcile tăiate și castanii luau

forma lor de bucheturi, nu puteai trece pe stradă de cîinii care nunteau. Asta revoltă pe Manuela fiindcă îi amintea că și oamenii declară, cu poezie, că se simt mai înviorați primăvara. E manifestarea inconștientă a sevei în ei, robia omului către natură. Natura însă a dat omului prin excepție, puterea să o stăpînească într-însul. Despre liberul său arbitru, omul cugetă numai, și scrie, și propovăduiește, dar trăiește mereu după instinctele lui. Ea, ca proștii, ascultase de perceptele vieței, nu de exemplele ei instinctive, își formase treptat, din ele la un loc, o fire. La ea seva nu mai vorbea decît trecută prin legile sufletului și numai așa mai putea regăsi și iubi în ea instinctul și natura.

Oamenii se lăsau tîrîți de voia anotimpurilor. Îi disprețuia, era mîndră că nu simte aceeași înviorare cu ei, primăvara. Manuela împrimăvăra de cîte ori sufla în ea dulceața simțirilor. Imboldul anotimpurilor o indigna ca o sclavie. Îl tăgăduia. Dar își închipuia că o primăvară a ei, așezată într-o primăvară a vremei, ar fi fost un anotimp divin !

Dar erau zile cînd și ea era roabă. Nu ale acelei primăveri românești, prea scurtă și invadată de vara timpurie : acele cîteva zile anume ale prefacerei, starea aceea fizică a Naturii-femeie — cînd între iarnă și primăvară își curăță mai puternic sîngele o dată în an, epoca de pură fiziologie a firei care, ca și stările fizice ale sexului ei, o revoltau din asuprirea legilor lor invincibile. Ea le chema „zile bolnave“.

VIII

VOLUPTATE

Intre Manuela și Vîlsan era taina acelei chemări simple și clare citite pe o foaie de album. Nu vorbiseră niciodată despre ea, dar urmărirea lui respectuoasă și fermă părea că lucrează, treptat și răbdător, spre scopul acelei temerare povești.

Un fel de logodnă ideală și mută, un contract tacit și absurd călăuzea raporturile lor cu aparențe calme.

Melancolica singurătate a Manuelei își făcuse socoteala. Împresurată de voința asta, o va lăsa — dacă va fi în stare să cucerească pe a ei.

Manuela încerca în oglindă o rochie nouă. Unul din acele nimicuri încîntătoare ale artei vestmîntului, care ia o fășie de stofă și-i dăruiește, din forme și mișcări ce nu se pot defini, un farmec ce nu se poate explica.

...Ca și al iubirei !... Manuela închise pleoapele în oglindă peste o privire caldă. Nu putea despărți nimic de ideea amorului. Nici un gest. Nici o mișcare. Între ființa ei și rochia învoltată îl simțea învăluind-o și plutindu-i împrejur.

În faldurile cu sinuozități capricioase corpul ei părea mai bun, mai prețios, cum e orice ființă sau lucru în cadrul ce i se cuvine.

Hainele ei obicinuite nu erau nici sărace, nici urîte, fiindcă își cheltuia gustul ca să le înfrumusețeze, făcea din ele tot ce putea mai bun, ca și din oamenii, locurile, împrejurările ce-i stau la îndemînă. Dar nu erau locurile, oamenii, împrejurările care-i trebuiau.

Rochia asta cu ceva zburdalnic în cutele ei care jucau sus pe picior, descoperind gheata întreagă, risipea cu mișcarea ei acel aer parizian care nu e o legendă ; reamintea privirii grația acelei minunate metropole.

În orașul banal rochița asta dăruia o bucurie ochilor care lunecau pe trecerea ei. Era o bucurie estetică nelămurită, care venea din acea apucătură pentru care au trebuit milenii, prefaceri, contopiri, stratificarea lentă a civilizațiilor, mișcările violente ale formulelor sociale — toată geologia și toată algebra omenească — altoiul sîngelui ca și evoluția graiului, pentru ca de la Gallus-Clovis-Genoveva prin Jehanna d'Orleans pînă la Napoleon, de la Ronsard și Rabelais la Musset și Verlaine, de la ștreangul sumar, bun pentru golani, la eșafodul care a despădurit nobilimea, să se nască alături de atîtea alte caracteristice ale supraculturei care încă stăpînea lumea, în secunda supremă a apogeului, înainte de a se rostogoli pe panta decadenței, să se nască acel nimic : „Moda", formă neclasabilă de artă, apucătură de vestmînt ca și de spirit, ca și de suflet.

...Gîndurile astea își parcurseseră emfaza în oglindă dintr-o răsuflare. Își punctuase pedantul pomelnic cu fiecare apăsare pe năstureii deși și cele cîteva presiuni invizibile care o închideau ermetic și ușor în cochilia ei modernă.

Manuela schiță cu umerii o ușoară mișcare de dispreț pentru aste considerente grave, o ușoară mișcare care lunecă abia pe șoldurile învăluite în lîna moale, dar roti cu o ironie zvăpăiată evantaliul fustei în jocul lui bogat de pîlnii. Se uită în oglindă pînă cînd freamătul ăsta se domoli încet, întîrziat după mișcarea inițială, ca un ecou care trilează în zigzaguri sonoritatea unei coarde abia atinse.

Îi plăcu din nou rochia pariziană care la lovitura unui gest, aproape la semnul unui gînd, zbura în jurul ei ca lovită de vînt. Îi plăcu cu voluptate că viața din trupul ei era undă și mișcare, și carnea ei, întocmai ca trupul naturii, avea adieri care învoltau inerția lucrurilor din jur.

Sfîrșise proba. Trecu alături în hall și se așeză pe același scaun pe care sta de obicei, legat de visarea ei, de impresii, printr-unul din acele fire subțiri de mreajă cu care caracterele pasionate prind viața și se prind de ea. Se așeză fără de nici un gînd.

O melodie la pian începu în odaia din fund. Sunetele trecură de-a dreptul în ea, ca și cum ea era instrumentul cu clape vii pe care se cînta.

Nu era inexplicabil : degetele ciocneau în rezonanța artificială a tastelor pornind vibrațiuni, dar undele vii instrumentau în obstacolul substanței, întîlneau rezonanța vie a trupului ei.

Muzica făcea în ea, azi, o mișcare la fel cu aceea pe care o fac undele eterice cînd întîlnesc apele conclave ale mărei. Încrețesc apa, se preling în ea, se întind în lunecare lină, se urcă în val închegat, tremură subțire și argintiu sau, apăsate greu pe curba tare a unei unde de apă cu carne netedă dar des țesută, cad la fund...

Unde la fund ?... Fundul apelor... Bine ! Dar ce adînc e în om și pe care axă a proporțiilor lui ?

În desenul limitat al trupurilor, presărate printre alte mii de tipare în atelierul meseriașului omnicreator, ornamente mobile distribuite în comedia enigmatică, pe acel

decor fondal în care atmosfera e o pînză perpendiculară căzută pe platforma mobilă a pămîntului — unde stă în ființă adîncul absurd și prin ce se leagă cu infinitul absurd ?

Dar azi melodia care o traversa nu cădea în abise. Îi cădea drept pe ochi, pe față, pe piept, pe mîini, o lovea ca să treacă prin ele și apoi rămînea înăuntrul ei.

Era un fel particular de a primi muzica, cel de azi ! De obicei armonia inunda auzul și se armoniza cu ecourile lui muzicale. Era o funcție specială de absorbțiune sonoră. În momentul audiției celelalte funcții se asurzeau în favoarea percepției melodice și efectele erau de ordin abstract. Culminau într-un deliciu spiritual. Și acum era altfel.

De cînd o impresura iubirea, *sau* avea o pînză subțire, pe toată simțirea, care îi amortiza contactul cu exteriorul, învăluindu-i chiar și bucuria muzicală, *sau* — ea era o pînză subțiată prin care lumină, sunet, mișcare aveau toate o imersiune prea tare, străbătînd-o.

Dar azi se opreau în ea și umblau printr-însa fără scurgere. O răscoleau.

Frumoasă melodie ! Ce va fi vrut să spuie anume prin ea acel care o concepuse ? Expresivitatea sentimentului fără lămurirea unui text, devenea senzorială, te turbura.

Era o frază de iubire ! Ce iubire ?

Melodia asta o scula azi din repaos ca pe o dănțuitoare care se odihnea în pauza a două dansuri. O scula fără de voia ei ca un semnal poruncitor.

Manuela se afundă mai tare în paiul împletit al fotoliului și închise ochii. Atunci simțirea ei întreagă, desprinzîndu-se din ea, se ridică alene pentru o pantomimă voluptoasă. Nu vrea... refuza... dar sunetele îi acomodau mișcările, sunetele legate de corpul ei ca baierele de o fantoșă, și care o mlădiau după voia lor.

Porunca asta întîlnea îndărătnicia ei și din amîndouă împreunate, porneau mișcări cu inflexiuni neisprăvite cari îi întindeau brațele înainte, apoi, retrase, schemau o ondulare nedeslușită, mimau un amor neînțeles.

Muzica era o chemare imperioasă care îi cerea ceva necunoscut, dar ceva care exista în putința latentă a ființei. O chemare cu voința hotărîtă, dar care nu spunea ce voiește, ca dorința unui amant orb, mut și fără brațe, și ochii, gura, brațele ei erau acolo întregi pentru acea dorință, dar neștiutoare dibuiau în vid și nu se puteau prinde pe nimic.

Lîncedă cîntare ! Se apucă cu mîinile amîndouă de speteaza scaunului pentru ca nu cumva să se scoale așa cum se sculase în ea voluptatea. Simțea că s-ar fi clătinat pe picioare ostenită. Rezista sugestiei amețitoare cu un amestec de mirare și necaz.

Dansul mergea înainte pe tema tot mai languroasă a muzicii. Ea însăși era aceea, chiar trupul ei, care, înălțat pe vîrful picioarelor înfiorate, părea legat de covor printr-un fir elastic și vibrant de fibre care o străbăteau de-a lungul, sfîrșindu-se în vîrful subțire al mîinilor întinse și plutitoare, în căutarea lor nesigură. Treptat, juca mai strîns, legată mai încordat de acorduri. Acum muzica arpegia pasionat. Presimțind sfîrșitul vrea să se oprească... punea pașii încet, îndărătnic, cu teama pentru ceea ce avea să vie, pășind sperios ca spre o prăpastie, spre ultima mișcare care, din lenta ezitare a chemării senzuale, trebuia s-o ducă la deslușirea unui sfîrșit.

Manuela căuta să nu mai asculte pianul. Să cugete rece la muzică și la sugestia ei, dar mișcările izgonite se înnodau ca într-un cheag... se auzi țipînd mut, se simți înlănțuită violent, întipărită brusc pe ultimul acord. Un andante de Schumann.

Pentru simțirea asta care îi era străină se mira de ea ca de cineva străin. Ce-o fi fost atîta voluptate !

Începuse iar, dincolo, o pastorală de Grieg. Zdrobită de sunete, ele nu mai aveau acum puterea să o scoale. Se uita spre divanul din față. Drumul pînă la el îi părea lung.

S-ar fi întins pe el de-a lungul, nemișcată, cu mîinile întinse drept pe lîngă corpul imobil, lăsînd acum melodia să treacă peste ea ca o apă peste o lespedă. Dar curgerea asta permanentă stîrnea iar, cu încetul, viața în nemișcarea ei. Acum s-ar fi răsucit pe pernile moi în răsturnări încremenite adînc și prelung stupefiate. Senzații !

Sta cuminte pe scaun și nu era cuminte.

Se întrebă iar : de ce nu ascultă și acum muzica cu farmecul ideal de altădată ? Se mustră, își predică.

Voluptatea o invadase fără voia ei, de ce atunci nu i se lăsa în voie ? Voluptatea asta avea tot atîta farmec cîtă

durere. Nu o chemase cu nici un gînd, nu era legată de nici un gînd. I-o strecura în trup muzica.

Avea origini nobile. De ce nu o îngăduia ? Era singură și se sfia de ea singură. Se îndărătnicea numai.

Nu era voluptatea care rupe vreo lege, nici cea care sfidează prin nepăsarea plăcerei, nici cea care denaturează sufletul sau mînjește spiritul. Nu era cea care îți dă drumul pe un povîrniș primejdios. Era o undă trecătoare care adia în apele simțirii ei, un freamăt neobicinuit, dar omenesc.

De ce îi rezista, deoarece se născuse și murea din ea însăși, în afară de orice faptă.

Avea în ea pasiunea mortificării.

Își aminti de unele zile din copilărie. Pe toată vremea cireșitului, mînca numai cîteva din fructele astea frumoase, puține, pe cele desperecheate. Pe celelalte le purta ca cercei, ca și cum ele ar fi fost o podoabă a gustului, nu o lăcomie a lui. Cînd mărgeaua lor nu mai era destul de strălucitoare, le azvîrlea și punea cercei proaspeți. Dar uneori, simțindu-le cum își bat grăuntele pe lîngă urechi și zărindu-le sticlirea rubinie pe lîngă obraz, i se deschideau buzele și se umezeau de o zeamă care avea gustul și culoarea lor. Atunci strîngea dinții tare și i se usca gîtul, dar nu le mînca. Deoarece în alte zile se putea lipsi de ele, de ce să nu se poată lipsi întotdeauna ?

Tot așa făcea azi cu muzica și voluptatea. Se mustra, își predica, se mortifica. Sunetele fuseseră ca niște boabe de cireși proaspete și cărnoase care cu trupul lor rotund loveau pe al ei, legate de ea ca cercei, brățări și cingătoare și licărindu-și rubinul ; iar dansul ei îndărătnic mima același refuz cu dinții strînși, pe care-l dicta cugetarea uscată, pe cînd simțirea era o cupă cu buze deschise pe care muzica se muia ca un gluten.

Ca și în copilărie vroia să asculte muzica ca și altădată, să nu îngăduiască făpturii capriciul ei voluptuos. Dar sugestia urma.

Acum sta troienită lînced acolo în perne. Se simți deodată singură și chemă pe Vîlsan cu închipuirea. Nu se gîndise la el pînă atunci.

Nu-i vorbea vesel și senin ca atunci cînd se vedeau.

Îi vorbea ca și cum el ar fi fost o încarnare a capriciului ei de azi. Se gîndi la obstacolele cari îi despărțeau și în loc de mîhnirea gravă ce avea obicinuit, își făcu din gîndurile astea un joc capricios.

Îl gonea : „Du-te ! Nu se poate să ne iubim... Pleacă !“ Apoi îl urma cu gîndul molcom, ajungea la închipuirea că izgonit de departe va găsi altă logodnică. Atunci îl chema brusc și tiranic : „Vei pleca mai tîrziu... după ce ne vom iubi. Așteaptă !...“

Făgăduința asta era nesigură ca și mlădierea dansului de odinioară... „Ca să ne iubim“... nu era o promisiune deplin conștientă. Acel „Așteaptă“... nu avea termen limitat. Era ca un timp care fuge dinainte-ți și te trage după el, în loc să vie spre tine. Nu știa nici cum, nici cînd l-ar iubi. Chemarea ei era un arpegiu sinuos care nu da plenitudinea sonoră a unui acord. Ca și timpul care în loc să vie te trage după el, amorul ei se ducea spre el, retrăgîndu-se și urmărit de el singur.

Joc al instinctului feminin care ascultă de o chemare de care se teme și de care se apără înainte de a i se supune.

Manuela îl avea în firea ei, cum îl va fi avut Eva primitivă.

„Nu pleca încă !“... apoi îl izgonea iarăși și, alergînd după el ușor, i se azvîrlea înainte, și așa mereu către orice se apleca, orice ar fi vrut să apuce, o întîlnea pe ea. Toate obiectele pe care ar fi putut pune ochii și mîinile luau chipul și forma ei și toate femeile ce i-ar fi venit dinainte, printr-o miraculoasă substituire, erau ea. Jocul ăsta obsedant, o despleti.[9]

În ezitarea asta însă mai erau și lucruri pe care ea nu le putea ști, fiindcă erau tainele viitorului.

Veghea în ea presimțirea neantului care pîndea povestea ei exaltată.

Manuela nu putea reduce ideea iubirii ei la nici o realitate. Avea mintea acoperită într-o plasă amețitoare și înconjurată de fumul des al unei beții. Prin beția asta nu vedea limpede pe Vîlsan. El era o replică neclară a unei imperiale desfășurări vitale a iubirii în ea.

Viața ei banală din trecut, viața tutulor oamenilor, nu putea sluji de comparație acelei exaltări.

Iubirea îi apărea ca un mister fascinant ale cărei sensuri noi nu se puteau supune la nici o asemuire.

„Aşteaptă întîi să ne iubim şi să nu ne mai iubim!" Vorbele acestea aveau o melodie neliniştitoare şi nesigură. Nu ştia bine ce vrea, nici de la cine. Pe el îl chema, dar era mai mult ceva care pornea din ea spre viaţă!

Era ajun de Paşte! La dejunul familial se postea. Se gîndi că în ea erau pofta şi postul.

Pe la mijlocul mesei se simţi nervoasă. Nu vroia acolo pe Alina, pe nimeni. De ce stau în jurul ei cei ce nu-i trebuiau? Mînca agitat, apoi nu mai gustă nimic. Acum, nu se simţea bine. Avea un fior scurt şi o durere închegată ca un nod, în coapsă. O durere pur fizică. Venea totuşi din turburarea ei.

Pentru echilibrul, pentru curăţenia, pentru sănătatea trupului, avea o doctrină precisă.

„Amor! amor!" se gîndi fără bucurie.

Apoi se mulţumi iar de impuritatea asta care sta ascunsă în puritatea ei, de unde nici o altă dată nu-şi adunase apele, nici le găsise vad.

Voluptatea ei se resorbea totdeauna în pasiunea sufletească, în senzualitatea spirituală, în desfătarea cugetului şi a ochilor, în modularea caldă a vocii şi a inimii.

Se mira cum astăzi scăpătase de acolo, revărsată în toată făptura. Azi trupul îi instrumenta toate bucuriile. Din amalgamul atîtor simţăminte, amorul voluptuos se alesese deoparte, suveran. Era imperator.

Dar ce era Vîlsan în jocul de azi? Era stăpînit pentru partea lui de stăpînul tiranic al iubirii. Fiecare din ei, separat, sta în puterea unui miracol dar era şi o parte cu care erau ceva unul pentru altul.

Amorul Imperator cerea un popor pe care să-l asuprească şi să-l desfete, şi acel popor erau ei, unul către altul.

Popor care nu-şi cunoştea stăpînul — stăpîn care nu-şi cunoştea poporul!

Cunoştea puţin pe Vîlsan. În acel joc lăuntric care luase azi formele voluptăţii, ce parte avea el?

Lucrau în ea fermenţii naturali şi îşi limpezeau elixirele, dar era poate şi o otravă care i se inoculase din acţiunea oarbă, surdă, latentă a simţirii celuilalt pentru ea.

Cele două filtre ale făpturilor aveau funcţiile lor deosebite, dar aveau poate, încă de pe acum şi fără de amestec, infiltraţiuni reciproce.

Nu putea şti ce perturbări face ea în el, dar se întreba ce era, din el, în veninul care o turbura azi.

Parfumul simţirii ei de azi părea că emană dintr-un mănunchi de buruieni aromate, strivite în mîini — şi culoarea simţirii de azi părea verde ca a buruienilor strivite, acel verde care nu se poate spăla, şi de subt purificare lasă încă o umbră transparentă ca absintul!

Cine era oare Vîlsan şi ce era? Acolo, în fund, unde nimeni decît noi nu ştim ce suntem?

În afară de cel ce i se înfăţişa şi de idolatria lui fervență, de idealul iubirei lui, care îi erau gusturile?

De oamenii orişicari ea ghicea adesea dintr-o privire întîmplătoare şi indiferentă — prin care cugetul exercită mai mult un simţ olfactiv care-şi dilată nările pentru a prinde, din treacăt, exalarea acelui adînc — ghicea omul pînă-n tină. Dar despre el ce ştia? Nici nu se întrebase pînă astăzi! De ce îşi închipuia azi că are un alt „eu" ascuns?

Îl ştia spiritualizat şi proclamînd cu pasiune idealul, închizînd în el tot şi excluzînd tot de la el. Ce vrea să răscumpere cu acel ideal?

Ea, care era pură, ştia că cei curaţi nu proclamă idealul cu atîta patimă, îl poartă ca pe o podoabă simplă; nici nu resping realitatea cu atîta ură. Ea credea că realitatea poate fi ideală, pe cînd el le desprindea una de alta ca pe două proprietăţi duşmane ale vieţii.

Să fi avut el, de realităţile vieţii, saţiul celor nevoiţi să trăiască înglodaţi în noroiul realităţilor şi aspiraţia permanentă de a se purifica?

După noimele obicinuite trecea drept un tînăr fără defecte. Era un băiat cuminte, retras, studios.

Avea în el vreun filon viţial adînc, ascuns şi bine zăvovorit?

Păstra şi acum convingerea că e bun, dar se întreba dacă nu sunt în el două crezuri, dacă vreun morb corosiv nu stăpînea o parte din el, pe care o combătea cu pătimaşă oroare şi căreia poate uneori îi sucomba!

Își amintea că-i povestea într-o zi despre o copilărie tristă, despre o adolescență curată ca a unui Veniamin.

Ce palid era ! O paloare ascetică din care sîngele părea tot izgonit. Lipsea din vinele lui sucul vivifiant al sîngelui, sau licoarea lui era acum alterată și tare ca un alcool ?

Lui Vîlsan nu îi plăcea decît ce e frumos și bun, dar îi plăcea binele cu o enervare arbitrară, cu un absolutism aprig, care nu avea generozitatea, care parcă ura și avea spaimă de tot ceea ce, din gînduri sau din existență, nu avea culoarea albastră în care optica lumei a închipuit cerul și idealul. Din ce venea fanatismul ăsta ?

Gîndul acelei adolescențe cu sufletul curat și trist se asocie cu al otrăvurilor latente. Poate că atunci demult, orfan și rătăcitor, însetat de ideal dar neocrotit, prin hazardul pelerinagiilor, intrase în locuri unde se injectează răul și îl străbătuse pe negîndite, profanînd altarul sufletului limpede.

Dezrobit, lupta să izgonească din memorie privirea unei bune vieți care îi înfățișase aspectele ei cele mai josnice.

Lupta cu toată firea lui bună și cu dorințele de bine, pentru a azvîrli din trup, suflet și gînd răul ; și nu putea fără a-și deschide vinele și a-și extirpa creierul.

Făptura lui de instincte și hotărîri cinstite purta indelebil un ser blestemat, căruia îi suprapuse cultul idealului. Cum va fi fost dezgustul lui de înșeși gusturile lui, refuzul lui de el singur ?

De unde gîndurile astea ? Vîlsan era copilul nimănui.

Dar ce chema ea „răul“ ? Poate că nici nu știa bine ce e răul ! Omenescul o speria.

Era poate la el numai lupta între idolatrie și amor.

O slăvea mut ca și cum cuvintele aveau în uzul lor ceva care era prea brutal, se apropia de ea cu o evlavie care avea și dorința și spaima unor gesturi pe care oamenii le necinstesc. Iubirea lui, astfel ferecată, și fiecare imbold stăvilit de prezența sarcastică a răului, aducea între ei dimpotrivă prezența acelor gînduri ocolite. Degetele ușoare ce-i atingeau mîna ușor, puneau pe ale ei un polen pernicios.

Amorul lui, în loc de un elan spontan în care să se purifice prin uitare, se chinuia să înlăture parcă din existența omenirii întregi ceea ce defaimă amorul ; se străduia să o ocrotească de ceea ce e asemenea pe lume, între bun și rău, și mîinile ușoare o înconjurau cu un freamăt de instincte înfrînate. Atunci simțirea ei, fără să înțeleagă de ce, nu mai era ca o răsură de măcieș, și albul ei lua încarnare de lotuși care plutesc pe lacuri ecuatoriale mucezite ; lacuri pe care algele încîlcite inextricabil vopsesc lamele apei perfide, cu reflexele unui colorit bizar.

Poate că în turburarea ei mortificată de azi, erau turburările lui necunoscute și mortificate.

Și exaltarea asta stînjenită a lor nu era iubirea simplă care netezește tot drumul iubirii ?

Dar unde sta infinitul în făptură ? În trupul armonios, modelat în proporții limitate, unde ?

Acolo unde-i apăsa mîna, subt coasta sacră, la locul inimei, unde erau acele adîncuri cu rezonanțe și ecouri a căror muzică mută și divină se naște și ucide subt plăcerea creatoare a nimicirii ?

Unde, adîncurile, în fusul degetelor subțiri, în liniamentul mlădios al brațelor, al gleznelor întinse spre dansul misterios ? Unde, în coapsa fragilă în care melodia aduna cheagul ei senzual, unde erau abisurile infinite în care armonia se desfășura ca o imensă simfonie languroasă, turburînd cu sunete, acorduri și arpegii neasemuite, apele conclave și fără fund ?...

...Apoi căzînd, își opreau voluptatea în albia lor fabuloasă, pentru a o uni, prin fire invizibile, cu vasta nostalgie a Firei ?

IX

ȘARPELE VERDE

Într-o zi, trecînd distrată pe gînduri de-a lungul străzei, Manuela zări, pe ușa unui magazin de mobile, o pancartă : „Nu forțați ușa“ „Știu eu ! își zise. Adesea e așa, adesea nu e.“ Uneori, mîini foarte ușoare ne siluiesc. Orice dar din suflet, cît de consimțit, e ca un văl subțire ce ni se smulge ; orice dar trupesc, cît de delicat luat, e ca un suflet care ni se rupe.

„Nu forţaţi uşa ?"... Nu există act sau fapt care să nu forţeze o uşă. „Numai viaţa contemplativă, viaţa mistică e ca un trecător mereu oprit în faţa unei uşi pe care nu cutează să o deschidă : uşa propriei sale fericiri... la care renunţă pentru a nu-şi procura suferinţele pe care le simte o uşă siluită."

Un galantar cu fotografii defilă. Îşi aminti de o altă dimineaţă, cînd, înaintea unei alte vitrine fotografice, avusese o impresie capricioasă de amantă. Nu era totuşi legată de Vîlsan decît cu panglicele largi şi vesele ale simpatiei împărtăşite, pe care însă firea ei pornită le încolăcea repede în jurul ei, făcîndu-şi din ele un lanţ strîns. Văzuse atunci în vitrină o fotografie mare reprezentînd un cap frumos de femeie... brună, despletită bogat peste bustul gol, cu braţele superbe goale — şi se oprise uitîndu-se la ea. Era sigură că e una din acele femei publice — n-ar fi putut să spuie de ce — era sigură, şi aşa trebuie să fi fost. Dar ce frumuseţe clasică şi deplină îi dăruise natura ! O frumuseţe care în cultul antic s-ar fi putut chema religioasă.

Un cap cu trăsături perfecte, cu o expresie de melancolie gravă, aproape tragică, şi de o voluptate nobilă şi fatală. O brună, nu din acelea cu ochii lucitori, cu obraji rumeni, cu gura provocatoare, acel fel care face de obicei succesul brunetelor. Nu avea nici tipul italian, nici cel spaniol. Era un cap de studiu pentru marmoră, mai mult decît pentru pensulă. Braţele erau sculptate de o daltă perfectă ; avea o înfăţişare care-ţi purta mintea către cei antici, către respectul lor de formele plastice, respectul lor de curtezane, către concepţiile lor fataliste.

Acea femeie cu splendoarea ei era într-adevăr un măreţ bun public şi nu-ţi apleca gîndul către nimica josnic, ca la cele de felul ei. Ea nu părea a întrupa vitii şi orgii, destrăbălări mărunte, ci semăna a o Preoteasă pe altarul nemilos al unei crude necesităţi umane, pe altarul naturii cu legile ei fatale.

Era aproape consolator să-ţi închipuieşti că cei ce trebuie totuşi să se scoboare, vor trece puntea rîului peste acest trup plin de sănătatea superbă a frumosului absolut.

Dar în acelaşi timp cu înţelegerea asta largă care era numai a cugetului, şi de care nu era pătrunsă, Manuela

avusese o altă impresie vioaie. Atinsă uşor de amor cum era atunci, orice existenţă feminină punea în mişcare pendula sensibilă a gingaşului ei suflet către palpitaţiile geloziei. O gelozie timidă încă, nehotărîtă, începătoare ca şi sentimentul ei, care însă se alarma de orice, de tot. Orice fetiţă sfruntată care o atingea pe ea din treacăt îi da acest palpit. Dacă se va uita la el, cu ochii aceia obraznici... şi el poate îi va surîde ?

Pînă şi prietenii, care treceau cu el alături glumind, păreau a-i fura ceva. Ea care proclama întotdeauna stăpînirea trufaşă a mîndriei asupra sufletului ei, avea acum copilării de astea şi suferea din pricina lor, deşi le ştia absurde.

Contemplînd femeia aceea marmoreeană cu părul negru şi lung, cu privirea adîncă şi misterioasă ca noaptea, primul gînd, în afară de cel estetic, îi fusese ca un junghi. Poate hazardul o adusese în vreuna din nopţile lui Vîlsan?

Ceva ca fiorul care trece uneori prin undele mărei cînd e limpede şi străbate la fundul ei turbure, o străbătuse : un geamăt, o increţitură în apele ei adînci. Plăcerea pe care nu ar fi putut-o tăgădui a întîlnirei lui cu această făptură, o durere dintr-o durere ciudată şi care nu se putea măcar răzbuna prin dispreţ. Şi în acelaşi timp astfel de gînduri o sfiiau întotdeauna.

Prin sfiala şi nedumerirea asta trecuse atunci un vîrtej de-o clipă, ceva ca un strigăt : ar fi vrut să fi fost ea aceea, ar fi vrut printr-o metempsicoză să fi trecut în trupul acela armonios care ar fi desfătat pe cel pe care-l iubea ea, fără păcat. Pasiunea şi mîndria i-ar fi fost împăcate. Ar mai fi vrut să ştie ce ar fi simţit cellalt, iubind-o fără suflet. Manuela nu ştia de ea însăşi nimic. Nici despre oameni nu ştia mult. Dar purta în ea neliniştea unei alte meniri, turburătoare şi inconştientă : îşi purta „femeia".

Printre dinţii ei strînşi, cu ochii închişi, acest capriciu se strecurase o clipă ca un abur fierbinte. Toca micuţă de fulgi îi strînsese fruntea, apoi îşi zisese cu răceală, privind fotografia : „Frumos exemplar !"

Cu toate astea, bustul acela gol de Veneră trunchiată, acel cap, de o langoare clasică, nu puteau da gelozie. Femeia aceea era rituală şi atîta tot. Nu avea suflet cu mii de unduieri, nici temperament cu sute de capricii.

Ochii ei tăiaţi larg, plini de o apă brună, priveau înainte cu aceeaşi privire lîncedă şi indiferentă în ochii trecătorilor, cum priveau acuma într-ai ei. Braţele pline, sculpturale, care făceau în fotografie gestul de a se odihni parcă, după ce îşi risipiseră povara umbroasă a părului, nu puteau avea mlădieri de înlănţuiri neaşteptate, ci o singură înlănţuire lentă şi mecanică.

Femeia aceea nu avea dorinţe în care gustul să i se prindă sau să prindă pe al altuia. Impasibila ei splendoare nu se neliniştea şi nu nelinişte a. Ea nu era a fiecăruia pe rînd, era a tutulor la fiecare dată. Şi tocmai asta oprise din loc pe Manuela. Gelozia ei nu mergea la o femeie, mergea la efigia care întrupa nepăsătoarea lege a firei stăpînitoare, care sfida cu nudul ei ritual amorul fermecător şi plăpînd al sufletului, a cărui întrupare era ea, Manuela, şi iubirea ei nesăvîrşită.

Tot ce se înfiora şi lupta de la începutul lumii în inima fiecărei femei înamorate, tot ce era neînţeles şi ostil în legea aceea pentru fiecare amantă care nu plătise, ea însăşi, omului tributul cărnei, era cuprins în privirea palpitîndă, neliniştită, dornică, chinuită, ruşinoasă şi enigmatică care pironea ochii Manuelei în ochii lîncezi, trişti, impasibili ai duşmanei eterne, ai curtezanei.

Manuela îşi strivise sufletul cu necaz. Privise cu necaz orice trecătoare. Ele nu aveau nici una suflet, dar cea mai de pe urmă avea conştiinţă de valoarea ei. Pe cînd ea îşi purta dispreţuitor făptura ca pe un dar lăturalnic. Ce da ea ? Ce avea ? Din imensul amor împrăştiat pe lume, ce da ? Ce lua ? Atingeri fine pe un clopot din metaluri preţioase, simţiri delicate cu sunet fin. Şi gîrla vieţii curgea cu murmurul ei greu de valuri încărcate. Îşi aduse totuşi aminte de ziua de demult cînd Vîlsan îi mărturisise simţirea nouă, născută de subt fetişismul lui admirativ. Printre vorbele convenţionale îi strecurase : „Aseară cînd te-am întîlnit, am avut o impresie nouă“. Ea se mirase. „Să mi-o spui !“ — Curiozitate care a pierdut atîtea suflete ! El îşi căuta cuvintele. „Am văzut numai... femeia !“ Manuela rîsese... Pentru că vorbea el... Aşa, fără să ştie de ce... Nu înţelegea ce spune. Ea nu se putea dezdoi. Credea că e totdeauna : Femeia.

Amalgam funest, care o făcea să urce cutezător amorul prea sus, în gesturi, locuri, ceasuri cu frumuseţi imposibile, în loc să se scoboare la norma lor simplă care înfrumuseţează şi loc, şi timp, şi gesturi. Ea urcase pe Vîlsan pînă la acele frumuseţi şi ar fi trebuit el să o scoboare pînă la frumuseţea *aceea*. Pînă acolo sus, trebuie să deschizi aripi. E mai greu să-ţi dai drumul de sus şi să cazi moale pe aripile tale fără să ţi le fărîmi. De aceea se urcă aşa puţini. Manuela simţise zborul acela lovindu-i, cu aripile, sîngele.

Se gîndise iar la fotografie. Pînă la urmă totul nu era decît o închipuire, o fantezie a ei. Ea nu ştia cine e acea femeie. Dacă ar fi întrebat, i s-ar fi spus poate un nume onest şi burghez. Nu era, poate, decît o reclamă de vitrină ?

Dar se putea — şi asta era niţel înfricoşător — se putea să afle că acele idei capricioase ale ei erau presentimentul clar al realităţii, fulgurarea care străbate prin întuneric pînă la a doua noastră vedere.

Se mai putea ca lucrurile astea să nu fie tocmai realitate, să fie însă presimţirea precisă a simţirii pe care ar fi avut-o Vîlsan, trecînd pe lîngă o astfel de femeie. Orice altă frumuseţe care l-ar fi lăsat pe el rece, nu ar fi oprit-o nici pe ea în loc. Niciodată puterea divinaţiunii nu e mai mare ca în faza amorului. Dar Manuela nu oglindise numai o iubire de o clipă în ochii mari şi nepăsători ai unei femei despletite. Privise acolo sufletul ei profund. Vîlsan era, e drept, pretextul care sculase din somnul lui şarpele verde, cu lungi inele serpentine şi strălucitoare, care-i încolăcea gîtul, braţele, mijlocul — un şarpe clasic care o putea încercui întreagă într-o îmbrăţişare uşoară sau într-o strîngere ucigătoare.

Dar simţirea ei depăşea gîndul despre Vîlsan. Era şarpele cu care pasiunea şi tirania ei feminină îşi măsura simţirea şi care urnea cu mişcarea lui inerţia lucrurilor indiferente. Delicata simţire a bucuriei şi a durerii ei de lucruri şi oameni purta un şarpe verde, diamantin, mlădios, care nu se desprindea decît în faţa nepăsării ei de oameni şi lucruri.

Trecînd azi distrat pe lîngă vitrina de fotografii, Manuela își aduse aminte. Nu-i mai era frică. Frumoasa dușmană îi părea mai puțin primejdioasă. Iubea mai puțin, mai mult ?

X

VOLUBILIS

Uneori simțirea Manuelei se clarifica în imagini.

Se mira cum oamenii nu simt mai bine că natura vegetală e una cu noi. Ea însăși își simțea ființa la fel cu iedera, cu toate acele plante care se încolăcesc.

Cu o tărie care era conștiința desperată a primejdiei, se apăra cu toată puterea, pentru ca apoi, împinsă de instinctul covîrșitor al atracției, să se lege de lucruri, de idei, de oameni, și atunci, ceea ce se petrecea în făptura ei, trebuie să fi fost tocmai obscurul proces petrecut în plantele acățătoare.

Ființa ei avea în aparatul ei sensibil acele mii de fire tentaculare, purtătoare de substanțe aderente, și gestul încet care încolăcește vrejul.

În epocele ei de indiferență și de pustiu, era ca una din acele vegetații făcute să se urce pe un reazăm și care, fără de acest reazăm pentru care le e creat organismul, zac în suferință, șerpuindu-și în durere și în vid inelele îmbrățișării, pe cînd sucul lor zadarnic își trage dîra lipicioasă de-a lungul unui drum străin. În epocele cînd sufletul ei se dăruia, simțea puful dezmierdător și cîrligele tari ale afecțiunii, uneori ca o mîngîiere și o ondulare, alteori sugînd și încleștîndu-se cu toată puterea acaparării și durînd-o din încordarea lor ; iar dacă i se smulgea sprijinul în jurul căruia trăise acea înfășurare care era noima ei, ca și acele plante, nu se dezlega treptat pe curbele aceluiași drum, ci cădea dintr-o dată, și sufletul ei păstra, în golurile lui inelate, forma trupului de care fusese smuls, și, pe locurile smulgerii, răni nevindecate.

Mersul dragostei ea nu l-ar fi putut cîntări în greutate, nici evalua în aur, ci îl simțea înfășurîndu-se în jurul

obiectului iubirii, în creșterea lui asemeni cu a unei tulpine aderente, și senzația asta de întindere elastică din sine către altceva îi da o suferință fizică.

De aceea Manuela cînd nu iubea nimic, deci cînd nu trăia, sau cînd trăia și iubea și murea la fiecare smulgere odată cu gîndurile, locurile, ființele, odată cu iubirile, pierdea noțiunea umanității sale și avea simțirea vegetativă a unei plante urcătoare.

Într-o zi, privind din întîmplare pomii care stîlpuiau un pavilion, se uimise de un șarpe de lemn care înconjura trunchiul unui brad. Șarpele ăsta înfipt adînc în făptura copacului celălalt, părea din aceeași țesătură cu el, făcea un singur trup indivizibil din care numai forma inelării arăta viața trecută.

Timpul și puterea care trebuiseră pentru a săpa inseparabil făptura unuia în a celuilalt, și pentru ca unul să se îndureze[10] fibră cu fibră din cellalt, o lăsară îngîndurată adînc.

Soarta plantelor agripante cînd nu se desprind de reazămul lor și nu cad văduvite, ci se însoțesc desăvîrșit, o înspăimîntă.

Acel șarpe cenușiu de lemn, țesut în musculatura bradului, fusese odată o mlădioasă și fragedă ramură de iubire. În verdeața stufoasă care umbrea adăpostul răcoros se mai vedeau, încîlcite capricios printre ramuri, crăci tinere din aceeași pasionată plantă.

Și, gînditoare, Manuela culesese două frunze de iederă.

XI

PALOARE

În viața ei insulară, în care trăsese, între oameni și ea, un șanț de izolare fără punte, Manuela ajunsese la perfecția dezlegării ultimelor fire de comunicație cu înconjurul, dar oamenii nu aveau către ea același sentiment de ignorare.

Neîndestulați cu alimentul propriilor îndeletniciri, nici cu ale vecinului, se ocupau pare-se de ea. Într-o singurătate care lor le era ostilă, incursiunea lui Vîlsan era o

vîlvă pe care o chibzuiau după înțelesul lor. Manuela avea să vadă cu oroare acel înțeles și fața slută a sufletului omenesc care, fără să aibă ce cîștiga, își face din răutate și mîrșăvie o bucurie josnică.

În oglinda ei icoana iubită a *ființei omenești*, de la care ceruse totdeauna emoția frumosului și prin care filtrase întreaga armonie a firii, îi arăta chipul de monstru stîrpit, neizbutit al aceluiași suflet omenesc, strivind în ea, cu o durere hidoasă, coardele melodice.

Într-o oglindă Manuela se văzu pală, albă de tot, cu fața mai mică, cu capul mai delicat ca după o boală.

Suferise oare din cauza injuriilor ce i se aruncaseră ? Cu toate astea ea nu-și da seama decît de spaima de a pierde pe Vîlsan. Gîndul că va fi despărțită de logodnicul ei, acela singur o chinuia, o făcea așa de palidă.

Dar ceea ce știm noi singuri de noi e prea puțin ; uneori nu pătrundem pînă la rădăcinile simțirilor noastre.

Cuvintele mîrșave, infamia păreau să fi lunecat fără să-i atingă mîndria, fără s-o revolte. Acum cînd oamenii aveau în mîinile lor taina și norocul ei, i le vor fura, i le vor ucide. Asta o chinuia. Nu se întreba care era origina și scopul acelor ocări, nu pregătea nici o apărare și nici o rezistență.

La dejun Alina îi spuse :

— Ce albă ești, ca de var... ce ai ?... și trasă... suptă ?...

— Sunt bolnavă.

Mîncau, și făcea și ea ca o somnambulă gesturile necesare. Era amorțită și nu avea nici un gînd precis.

— De ce lucru așa plăcut ți-ai adus aminte ?

În adevăr, acum Manuela lăsase capul pe spate cu ochii muiați de fericire. De un timp avea mereu mișcări de astea inconștiente, minute întoarse înapoi de amintire, în ființa ei, fără de lumina memoriei ; și peste toată casa, ca și în ea, trecea o neliniște, un vînt dezordonat și plin de turburare, care ametea pe toți și care nu era decît vecinătatea amorului.

Grija, ocara, acum se șterseseră. În loc să se socotească ce ar avea mai bun de făcut, petica aceea mîrșavă de hîrtie îi răscolise dragostea.

Ar fi vrut să-l vadă și să-i spuie o mie de lucruri și nici unul. Își simți deodată ochii cum se adîncesc, cum își taie

cearcăne la gîndul că nu ar mai putea plimba ochii pe fața lui. Își pipăi cearcănele ochilor.

Era în sentimentul ei pentru omul ăsta ceva imperios, absolut, o exagerare de care își da singură seama. Un fel de răscumpărare, de redempțiune a ceva necunoscut, ca și cum trebuia cu iubirea ei să-l răzbune de cine știe ce dureri și nedreptăți, să împlinească cine știe ce destin.

La început cînd îl cunoscuse, îi plăcea mai ales cînd era foarte palid. Într-o seară de concert și la o paradă funebră îl zărise așa de departe și îl privise fără ca el să știe.

Paloarea aceea îi da o plăcere fără tălmăcire, avea asupra ei un farmec neexplicabil. Era un capriciu și o desfătare a gustului.

Despre viață, de cauze și urmări, ea știa lucruri multe, dar, toate fiind trecute prin idealismul și curăția ei, nu-și da bine seama de realitatea lor precisă.

Îi veneau unele idei care altădată ar fi revoltat-o, și acum le tolera. Îi spusese odată, din treacăt, că e bolnav. Zilele de paloare erau probabil zilele rele cînd suferea. De ce va fi suferit ?... Îi plăcea palid. Atît !

Erau tot la masă. Un sunet stins se topi în gîtul ei întocmai ca atunci cînd el îi trimetea sărutările lui de departe. Se speria atunci întocmai ca copiii cărora le arăți de la distanță un lucru dorit și îl apropii de ei treptat, chinuindu-i. Ei țipă fără glas și nu mai au respirație, ca și cum jucăria scumpă ar fi un foc, o apă, o primejdie.

Sărutul acela pe care dorința gurei nemișcate în arcul ei palid și sarbăd, i-l trimitea cu ochii ; pasiunea încleștată îndărătul chipului mereu calm, serios și neexpresiv, pasiunea care îi putea face perceptibilă acea dorință ; sorbitura aceea neexistentă în vid a buzelor neatinse, o necăjea și o ostenea încet, o făcea să rîdă slab și fără nici o putere de apărare.

Gemu abia și gemătul ei o deșteptă. Se uită împrejur : nu ziceau nimic.

...Ea iubea defectele lui toate, cînd i se părea că le are. Toate îi păreau calități negative. Nu suferea să-i spuie nimeni că altădată avea alte credințe. Cînd credințele ei veneau acum în contrazicere cu pasiunea ei, erau mătu-

rate dintr-o dată. Ea iubea... iubea... ce fel de iubire ?... Ce pală era !

Şi poate că totuşi era aşa de palidă din pricina injuriei acelui petic murdar de hîrtie, acelui gest dosnic, pe care dispreţul oamenilor îl înfiera fără să-i poată opri puterea de a face rău. Ocara aceea anonimă de care nu te poţi apăra, nici răzbuna, fiindcă răzbunarea ca şi reabilitarea ta dibuiesc în întunericul murdar şi te ating tot pe tine.

Stătuse mult timp neatinsă de calomnie pe piedestalul mic, pe care cu trudă, cu sacrificiu, urcase idolul ei mic şi alb, care nu făcea umbră nimănui cu lumina lui pură.

Şi acum amorul arunca în jurul ei răsfrîngerea lui, şi umbra lui stîrnea invidia oamenilor care nu o mai cruţau.

Era oare în paloarea ei ceva din vechile prejudecăţi, reminiscenţele unor zei falşi cărora li se închinase mult timp în necunoaştere ?

Pălise. Un obicei lung legat de unele cuvinte, transmis de tradiţie, trecut poate în sînge... Da. Atît... atît e de ajuns chiar pentru cine nu simte lanţul acelui obicei. Credea totuşi sincer că acele ocări nu ating. Conştiinţa ei striga sus şi tare la orice deviere de la religia pe care o cultiva cu pasiune a unei justiţii, a unui punct de onoare dus la o supremă perfecţie... O onoare a ei de la care nu se abătea.

Şi totuşi pălise cum păleşti cînd o hoardă beată te necinsteşte fără apărare. Avea mai ales simţirea unor degete murdare pe albul ei sfios.

Pe masa de care se rezemase acum în odaia ei stau aruncate de la întoarcerea ei în oraş, micile tîrguieli. Erau şi nelipsitele cărţi poştale de Paşte. Le alesese una cîte una, deoarece căuta pe cît cu putinţă să înlăture vulgaritatea, fie chiar în lucruri neînsemnate.

Şi acum le privea ciudat : *Răstignirea* de Rubens !

Se uită lung. O cuprinse o mică spaimă din semnul divin al acelei coincidenţe. Avu un surîs palid. Era iubită de cer. Printr-o izbitoare potrivire de timp şi împrejurări în aceeaşi vineri a Patimei creştine, pătimea şi era răstignită.

O scuipaseră... îi puseseră spini... ca şi Fiului... şi ei... deodată cu unicul, cu Minunatul !

Mîna ei pipăia cu milă propria ei durere pe icoana Crucificării, imagină a durerii eterne. Nu era decît o bucăţică de carton colorat, o banală carte poştală. Tot un petec de hîrtie ! Simţea că o voinţă obscură i se trimitea prin acea imagină de către un mister pentru care nu avea nici o îndoială, dar nici o credinţă clară. Era turburată. Cu ce indiferenţă cumpărase acea carte şi după un ceas ea lua, din împrejurări neaşteptate, un sens.

Clopotele îşi sunau jalea risipită trist, trimisă parcă mai sonor şi mai departe ca în alte zile.

Părere !... dar unde începe şi unde sfîrşeşte părerea ?

Basmul durerii creştine se apropia de ea, o chema, o aduna în jurul Calvarului, o însuma la jalnica mulţime a credinţei celei bune. Calomnia şi batjocura o însemnau printr-un martir asemenea cu al omului Dumnezeu.

Suferea inconştient, dar trebuie să fi suferit mult ca să compare suferinţa ei cu Patima cea mare.

Acele cărţi, care nu erau altădată decît o convenţie, îi vorbeau azi de la înălţimile durerii imense şi tremurau în mîinile ei încă cutremurate de injuria proaspătă. Fusese lovită tocmai în ce credea mai bun, mai sfînt, ruşinată despre ce avea mai scump, despre iubirea ei !

De ce ?... Apucă mînerul lung de sidef al oglinzei. Palmele ocării goniseră de tot, din faţa ei, culoarea.

Brutalitatea, agresiunea sunt izbituri care, prin durere sau prin frica de durere, aduc în noi o violentă mişcare a sîngelui în afară. Dar injuria ce e ?... mereu aceeaşi întrebare !

Sunt ţări unde o palmă e poate semnul amiciţiei şi sărutarea al dispreţului, unde însuşi dispreţul e, poate, valoarea vieţei şi afecţiunea e înjositoare !

Ce e atunci acel domeniu întreg de legiuiri ? Care e temelia pe care făpturile şi-au aşezat viaţa, şi care, subt nume şi forme felurite şi convenţionale ale moralei, împinge oamenii la luptă, la glorie, la sacrificiu, la moarte ?

Astea sunt legile reci ale judecăţii ! Dar care sunt ale sufletului şi cum şi le probează ? Unde se întîlnesc unele cu altele şi unde se despart ?

La orice făptură vie, om sau cîine, trupul lovit sufere. Amenințat, cîinele, ca și omul, se repede și sîngele lui face aceeași rotire. Dar animalul nu cunoaște ofensa...

În instinctul omenesc există nevoia rugăciunii, omul nu se scoboară atunci în el ci se azvîrle în afară, caută în necunoscut. Acolo, în necunoscut, există ceva, nu e numai o sugestie.

Dorința, năzuința poartă în ele presimțirea unei realități cît de nedeslușite... Dumnezeu este ! Generații s-au ucis pentru forma lui. Care e cel adevărat ?... S-au făptuit crime pentru onoare. Care e adevărata onoare ?

A șeicului arab care-și oferă soția ca omagiu oaspelui, sau a bărbatului european care o ucide pentru aceeași faptă ?... Și cînd soția arabului plînge, nevroind a se supune, și soția europeanului moare dar iubește pe altul, cum concordă aceste mișcări ale sufletului cu legile făcute de oameni ?

...Oamenii au îngenuncheat tremurînd în țărînă, de bunăvoie, înaintea altor oameni și pe aceiași apoi i-au ucis în numele unor drepturi și pentru aceleași drepturi li se supuneau odinioară... Cum e ?...

...Firea are noime fixe : naște... hrănește... ucide... care sunt ale sufletului ?... Cînd el își simte dreptatea, de ce nu are și dreptul ? ...Și el naște... hrănește... ucide... De ce morții lui nu se odihnesc ?

Ce e ofensa ?

Cel mai temut judecător îi era conștiința. Cu conștiința ei se judecase. Ereziile oamenilor le tăgăduia. Știa unde merge și mersese. Atunci de ce ?...

De ce suntem palizi cînd ni se azvîrle unele sunete care alcătuiesc unele cuvinte ?... deși ele nu înseamnă nimic.

Gîndurile astea zadarnice se întorceau mereu prin creierul Manuelei, parcă înghețat, și o dureau. Sărmane, biete gînduri !

Se uită în oglindă. Era lividă.

Da ! În furie, în avînt, valul misteriosului rău năpădește în afară gata să spargă învelitoarea pielii, pe cînd rușinea, mîndria, dezonoarea îi trag apele înăuntru, spre o misterioasă matcă. Ideile sunt pozitive lovituri care izbesc ? În ce organe ?

De ce batjocura ne lasă albi ca creta ?

Albi sunt pe căruță, spre eșafod, condamnații nevinovați... Alb militarul cînd i se smulge gradul !

Deci oamenii pot avea prestigiul ăsta asupra conștiinței noastre ? De ce să ne poată turbura, fără să fie vrednici ?

...Poate totuși că vorbele acelea ale lor înjurioase o crucificaseră. Era întîia oară cînd se aventura în locurile calomniei.

Pe orga ei, accentul unei dureri noi își încleștă acordul și sunetele, înfipte parcă, spuneau :

Ce pală ești !... parcă ai fi sorbit
Dintr-un pocal un picur otrăvit.
Ce pală !... parcă ți-ar fi dat să bei
Ocara... oamenii acei...
Pală... parcă un șarpe ar fi supt din tine sînge
Ș-ai fi rămas cu carnea ta un vis
De marmoră cu dalta scris,
Goală de viață ca un trist bazin
Sorbit și cu zăgazul rupt
Și albia-i din sidef fin
Apele-și plînge.

XII

CHINEZUL

— Cunoști tu vreo țară, Alina, unde o femeie să aibă după lege doi bărbați ?

Alina ștergea praful în salonașul casei. Se uită la Manuela ca să înțeleagă mai mult din expresia feței decît din enormitatea întrebării, dacă a auzit bine ; sau ca să înțeleagă ce a auzit. Dar Manuela rîdea.

Vorbele ei surprinseseră pe Alina cu mîna pe capacul unei chisele chinezești care reprezinta un mandarin tupilat, în paza odihnei lui orientale, la ritul unui ciubuc măreț. Printr-un mister industrial capacul se termina la barbia nobilului bărbat și tăia coada lui bogată în dreptul cefei. Astfel decapitat, exoticul văr al Fiului Soarelui pă-

rea mai comic decît însuşi tradiţionalul imperiu decapitat pentru o jumătate prematură de republică autocrată.

— Nu te scandaliza, Alina! Pentru tine vorbesc. Aseară te-am auzit plîngîndu-te că perfectul tău soţ nu îţi împărtăşeşte gustul pentru baluri prelungite pînă în zori. Amărăciunea ta era aşa de sinceră, încît mi-am închipuit că ţi-ar trebui un bărbat de lux şi unul de purtare.

Amica noastră Elena, care din copilărie e o pasăre călătoare, e căzută în *spleen* acut, pentru că firavul ei soţ are gustul vieţii tihnite pe locul natal; mi-am zis că i-ar trebui, ca să-şi restabilească sănătatea, un soţ de voiaj şi unul de popasuri.

Am asistat la o violentă dispută asupra temperaturii, între o pereche de veterani ai căsniciei, care încă — şi probabil pentru totdeauna — nu-şi putuseră armoniza termometrele; şi am gîndit că respectabilei doamne i-ar trebui unul de vară şi unul de iarnă. Eu, precum ştii, nu mă ocup de asta. Sunt ultima preoteasă castă a pasiunii ce nu a găsit împerechere. Dimpotrivă, atunci cînd mă gîndesc la o tovărăşie nu pot face disociare. Nu văd decît unul — fie el trinitate sau dualitate. Spirit şi făptură la un loc. Împing pînă la absurd intoleranţa ăstui monoteism. Nu despart lumina de întuneric, plăcerea de uzul comun al vieţii şi caldul de rece, cum nu se poate despărţi acest păcat.

Totuşi acest mandarin codat, chiar atunci cînd i se sudează perfect cele două părţi pentru a compune impunătoarea sa figură, apare ca un soţ de paradă, a cărui mandarină trebuie să fie obosită de ieratica respectabilitate a nobilului demnitar celest, suspinînd după o tovărăşie mai puţin solemnă.

Alina rîse reconstituind chinezul, a cărui coadă crescu dintr-o dată.

— ...Cu ce, Doamne, îşi vor fi ungînd oamenii ăştia părul? Orezul nu e o plantă oleaginoasă.

Nu ştii, Alina?...

Tu nu ştii nimic. Nici eu. Nu ar fi ăsta defectul nostru cel mai mare. Iată o vegetaţie capilară impermeabilă. Desigur nu compun simfonii. Ai auzit tu de vreo simfonie chinezească care să nu fi fost făcută de un european?

...În capul lor nu cîntă perpetuu melodia în aspiraţia perpetuă a zborului care răsfiră părul volatil peste frunţile noastre... Părul tău e volatil, Alina?

Manuela scutură tufişul firelor aureolate fin şi rebel şi-şi înclină capul tare peste clapele mute — ca şi cum le-ar fi transmis în tăcerea magnetizată o partitură, în care suprasensibilizarea unei lumi occidentale, care a dus înţelesul pînă dincolo de măsură, îşi desena arabescurile exasperate ale formulei subtile, pe fondul anacronic al unui Orient extrem şi mereu enigmatic.

Vasul nu era autentic, dar soarele, trecînd prin perdelele albastre, lumina porţelanul cu tonuri de fildeş preţios.

Manuela avea încă în ochi ironia glumeaţă a întrebării ei scandaloase care se reflecta naiv pe obrazul nedumerit al Alinei; avea încă pe buze ultimul sunet al rîsului pe care i-l provocase tragicomedia mandarinului trunchiat, dar acum predomina în ea impresia desfătată pe care i-o făcea vestmîntul de provizorie frumuseţe, împrumutat de reflexurile miraculoase, faianţei banale.

Se gîndi că sunt fiinţe banale înconjurate de obiecte preţioase pe care le umbresc din nepăsarea lor de ele; că sunt — ca şi acel pocal — multe obiecte banale transfigurate de iluzie; că sunt făpturi al căror trai e îmbelşugat de bine şi frumos din norocul împrejurărilor şi oameni care îşi fac din ele singuri binele şi norocul.

Să dai... să primeşti... spre care scop atîta combustie?

...Ar fi vroit să gîndească, să arpegieze şi ar fi vroit să nu mai gîndească nimic despre nimic.

În ajun murise un doctor mare, unul din acei pe cari generaţii şi reputaţii succesive nu-i pot urni din dreptul dobîndit la cinstire, din lumina permanentă a gloriei. Murise subit. Atîţi oameni bolnavi năzuiau la el ca la un făcător de minuni. Poate era vreunul care în ajun chiar aştepta să-i dea a doua zi miracolul vieţii, şi el plecase într-o secundă, trădînd viaţa lui şi pe a celorlalţi şi trădînd înţelesurile.

Ea care se turbura de viaţă şi pe care o chinuiau luptele gîndurilor, intensitatea suferinţelor, care se nelinişte dintr-o faianţă şi din „înţelesuri", rămăsese atunci cu mîinile împreunate.

Vroise să-și odihnească orice zbuciumări, să le închidă într-o cutie strîmtă ca pe o rochie veștedă și nefolositoare, dar nu putea să închipuie bine cum ar fi fost acea liniște a sufletului și a făpturei, acea nesimțire.

Puterile ei de evocare nu știau atinge acea golire totală ; nu putea lipsi ființa ei de noțiunea vie, pentru a o apropia de acel van total. În focul mereu aprins al facultăților ei bogat vitale, abia cunoștea sentimentul odihnei.

Sunt ființe care, printr-o pulsație înceată, prin măsura domoală a combustiilor, apar mai învecinate cu marea liniște, pot trece mai lesne de la viață la o moarte vie sau la neființă. Ca niște ceasornice cu bătăi încete, ca morile cu aripi leneșe care se opresc fără să ne uimim că a încetat activitatea lor abia îngăimată.

Manuela acum cauta să atingă pe clape momentul simfonic cînd ultimul ecou vibrant al utimei note se stinge pe toate coardele.

Se auzi soneria de la intrare. Alina întîmpină o vizită. Era Viorica Irimescu, o fată frumoasă ca o miniatură, cu un oval delicat, cu linii fine, cu tenul transparent. Capul ăsta sta pe corpul înalt și subțire ca pe o tulpină cam rigidă. Sufletul era al unei sceptice fără poezie sentimentală, intelectuală numai diletantă. Se vorbea de măritișul ei mereu amînat, urmărit de logodnic cu o statornicie pe care disprețul fetei nu-l dezarma. Statornicia asta lua aspectul de fidelitate sau de fatalitate inevitabilă.

Alina o cerceta, o tachina adesea pentru că nu se putea hotărî și nici nu respingea complect această ofertă antipatică. Azi cerea consilii serioase : Ce să facă ? Trecea timpul ! Ceva mai bun nu se ivea ! Cum să te măriți ? Manuela gîndi că nevoia calculului ăsta la o ființă frumoasă și tînără era jicnitoare.

Alina cu aprindere o oprea de la o căsătorie făcută din resemnare, cu dezgust.

Viorica ceru opinia Manuelei. Arta și artista o interesau. În banalitatea circumstanțelor avea curiozitatea unui punct de vedere mai puțin banal.

— Nu mă lăsa, doamnă, să trag la sorți. Spune-mi părerea d-tale ca să-mi dezleg cu ea nehotărîrea.

— Eu ce pot spune ! De micul d-tale pretendent obstinat și umil nu pot zice decît că e acuma o slugă răbdătoare pe care mîine ți-o vei face stăpîn. Mai bine să suferi de la un stăpîn rău, decît să te stăpînească o slugă oropsită.

Pot eu să-ți aleg un soț ? Pe unul binecrescut dar risipitor, pe altul brutal și harnic, pe altul serios și ursuz sau celălalt plăcut și ușuratec — pe atîți și de atîtea feluri.

Îți pot eu prevede împrejurările ? Cîte ai putea pătimi stă scris pe atîtea patimi ale oamenilor și totuși a d-tale nu va semăna cu ele întocmai. Este păstrat un basm nou pentru fiecare om. Nu-l știi ! Nici eu.

Ți-l vei face. Ți-l va face. Se va face. În problemă e un termen necunoscut, dacă nu mai vorbim de logodnicul d-tale nenorocos. Vrei un bărbat ? Ia un bărbat. Atît te voi sfătui și eu. Restul iese din putința sfatului indiferent și independent. Chem un bărbat, o ființă de sex opus, depozitara unei forțe pe care să te poți bizui în nevoie și căreia să te poți supune de bunăvoie.

Te voi trata după biblie : femeie — adică legenda slabă a omenirii și căreia îi trebuie un reazăm. Frumoasă, îți voi dori un cadru solid mai mult decît lucios și — socotind viața după concepții desuete ca pe o punte slabă peste un fluviu violent — voi cere pentru d-ta pumnul pe care să-ți pui mîna mică ca să treci fără frică de a te îneca.

Nu știu în ce ar consta forța : în înțelepciune, în voință, în îndemînare. Pumn mănușat care va ocoli obstacolul, sau pumn brutal care va împinge ca să-ți facă drum. Agresiunile existenței nu se dau la o parte cînd le faci astă politicoasă invitare, decît în fața cui e în stare să le zdrobească. Vrei un loc în societate, și societatea rămîne mulțime, și mulțimea e hoardă.

Socotindu-te fragilă ți-am căutat o axă de reazăm dar poate că vezi destul de bine pe propria d-tale axă și cunoști saltul obstacolului, și atunci ai nevoie de altă formulă. Eu care oscilez mereu în vid simt trebuința asta a umărului odihnitor. Rezemată de el m-aș împlini. În pondere și mișcare, văd formula indivizibilă a existenței armonioase.

Vrei să-ți urez, așa cum e obiceiul, bărbatul ideal ?

Mîna sigură și blîndă, de care să te sprijini cu două degete ușor, să treci grațios și surîzînd peste prăpăstii ca un *voltigeur* pe sîrmă, găsind cumpăna supremelor mă-

suri ale fericirii. Liberă și aservită atingerii ușoare a degetelor fine pe mîna tare și bună să zici : „iată un pumn de pe care mîna mea nu se va desprinde de bunăvoie niciodată !"

Eu îți urez să nu-l găsești, ca să nu găsești cu el odată — *iubirea care doare*. Mai bine lasă viața să-ți arunce colanul de salvare.

Fata o asculta cu un surîs plăcut. Avea ochi albaștri și reci ca un safir transparent, obrazul de porțelan și o gură de o micșorime defectuoasă. Era o păpușă în care veghea la cîrmă un creier lucid și prudent. Îi plăcea să idolatreze puțin pe Manuela și Manuela privea acel suflet practic și bine înarmat subt aspectele miniaturale, ca pe un fenomen simpatic al naturii.

Viorica răsfoia sufletul muzicantei ca pe o evanghelie din ale cărei abstracții ideale și-ar fi făcut delectare, dar nu și lege pămîntească. Dar azi, în loc de vagațiunile unei fantezii pasionate, Manuela îi dăltuise în blocul rece o deviză simplă și aspră. Intelectuală și diletantă, musafira gusta forma asta amară și frustă.

Plecă. În *hall* glumi încă cu Alina :

— Tu ai vrea să știi pe cine aduce cu el pumnul ? Brun sau blond !

Viorica rîse ca o porumbiță.

„Nu i-am spus nimic pentru ea" gîndi Manuela, prinzînd un acord plin de fantastice bemoluri.

Își aminti de o *Kermessă* la care frumoasa violetă purta după ea o mică curte de moșnegi emoționați, ca și Suzana între bătrîni. Își aminti că avea pentru prejudecățile cele mai îndărătnice un simț de acomodare care altera lexicoanele curente ale moralei, dar nu-i altera suavitatea făpturii. Era în ea totuși ceva limpede și ferm, care-i compunea o personalitate satisfăcătoare.

Scalpelul cu care Viorica tăia în rețeaua încîlcită a prejudecăților apărea ca o revanșă scrupulelor turburătoare care chinuiau pe Manuela în capcana cu fire încercuitoare a legilor mărunte.

„Nu i-am spus nimic nici despre mine — gîndi Manuela. Logodna mea e departe de a fi acea axă de care să te sprijini sigur și fericit, și nici desăvîrșirea entităților mele. Logodna mea e o trestie rigidă și subțire, plutitoare

pe ape turburi, ce mi-a venit cu un val și după care m-am dus pe un val spre aventura marilor naufragii".

Alina se întoarse înveselită.

— Ai studiat azi cu de-amănuntul chestia căsătoriei la toate popoarele.

— Da ! I-am oferit Viorelei un mandarin. Aș putea face un adevărat *Manual de căsătorie* — muzică și cuvinte de doamna Manuela... S-ar vinde bine. Ar crede toți că e plin de lucruri confidențiale și indecente.

Scăpără o cromatică asurzitoare.

— Ce cînți acolo ? Aide ! compune ceva inspirat de Viorica, de mine sau de chinezi.

— Nu silui inspirația, scumpă Alina. Ea e o aspirațiune care te depășește și mă depășește pe mine. Dar nu are chip chinezesc. Dacă vrei muzică, ascultă *Egloga* asta de Grieg, de ăst minunat interpret al ideei și dicțiunei muzicale. Iată melodia și legenda. Frază clar și încet.

— Lacrima se făcuse izvor și luneca prin livadă. Măgărușul, regele animalelor de livadă, se uita în izvor. În seara transparentă, privind stelele cerului, socotea că sunt ochii lui și nu era mulțumit, fiindcă îi credea, fericitul, mai frumoși ca stelele. Un pui de viezure, săltăreață vietate a tufișurilor, plecat peste izvor, alerga după umbra ascuțită a urechilor lui înfipte fraged, ca două frunze de ștevie tînără.

Stau brotăceii printre pietre ca niște foi lat strivite, și o vrabie adormise în iarbă ca un ghem de funigei cenușii.

Ascultă ! Ce miracol simplu al sunetului.

...Dar izvorul nu primea imagina lor opacă. În izvorul mic cît o lacrimă, se întorcea tot cerul, într-o icoană diafană ; cerul care străvezise întîi poezia pastorală a livezei.

Alina asculta fermecată. Apoi rîse :

— E frumos Grieg și cu, și fără de cuvinte.

. . . .

— Da, Alina !... Vom zice deci că acea țară, bine legiuită după gustul tău, e China ! Sau țara întrebărilor bizare și a faianțelor decapitate, fiindcă orice idei năbădăioase pentru judecata noastră spășită se cheamă chinezești.

Alina rîse cu haz. Manuela se aplecă acum peste capacul închis al clavecinului și se privi în abanosul strălucitor ca un smalț, ca într-o oglindă de tenebre.

XIII

ZILE DE PLOAIE

Seara ploua tare. Se auzea zgomotul, străluceau bășicele în băltoace. Ploua așa cum îi plăcea Manuelei.

Gata să se culce, aproape dezbrăcată, zvîrlise o haină pe umeri și sta ascultînd muzica ploaiei. O stăpînea ceva dureros și plăcut : o lipsă și o iluzie. Pe o așa seară să fi fost doi subt o lumină de lampă, să fi vorbit, să fi tăcut.

Nu își închipuia basme : tăceri pasionate, jurăminte, cuvinte de amor. Nu ! O viață obicinuită, cu gesturi familiare. Se vedea lucrînd la masa la care altul citea, cădeau rar cuvinte oarecari, ușa era închisă, geamurile ude, perdelele lăsate între ei și lume — o mică corabie de fericire, simplă, umilă și pacinică.

Armonia liniștită a împerecherii lor avea acompaniamentul lung și egal al ploaiei regulate, lung și egal ca o iubire eternă.

Era o aspirație care căuta să ia formă.

De un timp o stăpîneau închipuirile astea ale unui cămin posibil cu Vîlsan. La început pornise spre păcatul neîngăduit al sufletului, spre bucuria care rupe legea — și acum nădejdile ei își așezau visele la adăpost de hazarduri, în siguranța fericirii statornice. Era o etapă la care adusese năzuința tăcută și voluntară a lui Vîlsan.

Ploua... Închipuirea ei se prelungea mereu de-a lungul ceasurilor bune pînă la somn, somnul lin, dulce, adînc, fără amor, alături, aproape de umărul unei tovărășii scumpe. Vîlsan vroia să fie el acela.

Ploua... Printre minutele dulci ale căminului închipuit spunea că tot glasul mut al ființei, „...te iubesc... te iubesc... te iubesc"... Nu distingea nici unde, nici cui vorbea. Dar Vîlsan era acel care cerea; pentru el, iubirea.

Așa, dezbrăcată, lîngă geam, tremura puțin și în același timp îi era cald... Și ploua mereu, mult, regulat, liniștit !

Își aminti că zilele care-i hotărîseră logodna fuseseră și ele zile de ploaie...

. . . .

Ziua următoare, ceva, ca o putere care deodată dă la o parte perdeaua unui viitor urît, arăta fără milă Manuelei mizeria drumului pe care îl luase.

Vedenia asta fără ocol a soartei pe care și-o pregătea de bunăvoie, o impresiona mult și rău. Pentru întîia oară îi era frică.

Ca să împace amorul de care nu vrea să se vindece, la care nu vrea să renunțe, ca să-l împace cu destinul întunecat și mizerabil pe care azi un deget nevăzut i-l arăta așa de clar în succesiunea pozitivă a „ce va fi", se gîndi la moarte : „Cînd voi ajunge acolo, voi muri."

O cuprinse un urît cumplit ca și cum ar fi fost părăsită într-o peșteră întunecoasă. Afară ploua cenușiu și igrasios.

Nu avea cine s-o mîngîie, nu avea de cine să se apropie. Izgonise compătimirea celor dimprejur și logodnicul ei îi părea azi un străin, și înstrăinarea îi era îndoită.

Își aminti de acele femei care, neputîndu-se asimila existenței, se prăbușiseră, strivite în rîșnița vieței. Gîndul ăsta o zdruncină. Puterea grozavă a acestui nimic — angrenajul social — o dobora prin logica lui fatală și nemiloasă. Era aproape bolnavă de presimțiri rele. Speranța se zbătea ca o candelă sfîrșită.

I se părea că se pierde iremediabil, ca și atîtea femei învinse, și icoana adevărului nu o ajuta cu nimic. Avea viziunea crudă a ceea ce o aștepta, dar amenințarea asta nu o putea întoarce din drumul primejdiei. Ploua ! Altădată zilele de ploaie erau zile bune !

. . . .

Era ajunul. A doua zi trebuia să-l vadă. O rugase să vie. Avea să-i vorbească. Nu era nimic vesel în chemarea asta.

Privea sarbăd pe pînza cinematografului o parodie a trecutului superb, a secolelor minunate, a pulberii rămase

în istorie din Fenicia, Cartagina, din locuri, cetăţi spulberate de mult.

Un zgomot asurzitor se abătu brusc pe învelitoarea de lemn subţire a sălei. Tocmai furau de pe altar vălul lui Tanit.

La început nu înţelegea nimeni ce e acel ropot... Pe drum, la venire, Manuela se uitase pe cer, din obiceiul de a ridica faţa în sus, într-o nevoie de odihnă şi de înălţare.

Era lună... şi acum, deodată, ploua.

O rupere de nor. Îl simţeai cum s-a aşezat acolo, deasupra, adus de un capriciu al vîntului şi a scăpătat şiroaiele repezi, verticale, ca o apă care se răstoarnă necîrmuit. Ploua !

Manuela avu o mică grijă : va ploua oare şi a doua zi ? Era mai bine... mai rău ?

Bine sau rău, ştia că se va duce. Se înduioşă. Avea ceva de făcut în lumea asta. Avea un logodnic !

Tablourile filmului antic se succedau fără să le mai vadă. Ploua acum aşezat şi probabil avea să plouă şi a doua zi. Va trebui să ia o trăsură. În viaţa provincială monotonă şi minuţioasă nu se mergea cu trăsura decît în anume împrejurări.

Alina o va întreba. Îi va spune : „Mă duc să mă plimb", fără să condescindă la altă lămurire. Nu o turbura faptul că explicaţia asta era neîndestulătoare. Era liberă ; îşi lichidase toate socotelile conştiinţei. Vîlsan era liber şi totuşi legămîntul lor era tainic şi primejdios.

Ştia că sufletul îi e închis oricărui regret dinapoi. Îşi alesese un liman modest, cu mica lui bucurie drept răscumpărare atîtor lipsuri. Totuşi gîndul piedicilor mărunte, gîndul obstacolelor mari îi dete deznădejde. Ura lupta. Ca amantele mistice de demult se gîndi la mînăstire ca la refugiu. Dar în viaţa micşorată de acum, adăposturile astea şi sensul lor erau mărunţite.

Ploua ! Poate Vîlsan va crede că nu mai vine... se va mira că a venit... se va îngîmfa că e dornică mult de el. Poate era vanitos ? Mîndria ei suferi.

Privirea asta a lucrurilor o nemulţumi. Sentimentele avîntate şi largi nu cunoşteau astfel de socoteli. Se gîndi cît se cunoşteau de puţin. Iubirea lui făcuse tot drumul

spre a ei. În afară de asta, erau doi străini. Caracterele lor nu-şi făcuseră încă probele. Gînduri neprielnice.

Dar Vîlsan îi spunea că e gata pentru iubirea cea mare care e deasupra infirmităţilor de suflet.

Sufletul ei nu era nici el făcut pentru jocuri şi exerciţii de cochetărie. Înţelegea sentimentul ca un val care merge de la un suflet la altul, le cuprinde şi le amestecă, şi, subt povara măsurilor celor mai mari, nici unul din cele două suflete nu sucombă.

Toate lucrurile astea erau în afară de ei. Căutau unul într-altul un ideal şi nu se căutau îndestul unul pe altul !

Îşi aduse aminte că mult timp ea rămăsese înapoi mult de iubirea lui, acum ar fi dorit să-l întreacă. Îşi simţea sufletul zorit spre ceasul cînd se vor ajunge unul pe altul pentru suprema perfecţie a iubirii deopotrivă. Acest moment fericit nu îi părea imposibil, totuşi drumul scurt care o despărţea de el i se părea nesfîrşit. Îi era frică că viaţa pămîntului întreg se va sfîrşi, în cine ştie ce catastrofă, înainte ca ei să fi parcurs acest interval. Nu era o nerăbdare a iubirii, dimpotrivă iubirea le era extatică, tristă şi meditativă. Părea o supraveghere desperată a viitorului, care îţi poate scăpa din mîini, care se traducea printr-o nelinişte chinuitoare. De la un ceas la altul sufletul îi palpita zbuciumat de neastîmpăr şi în acelaşi timp nu grăbea logodna aceea sfioasă cu proiecte.

Simţea, şi nu ştia că presimte.

Rîse în tăcerea întunecoasă a sălei de cinematograf. Dacă va ploua, îi va spune :

— Ce vreme rea ! O vreme cînd nu ai gust să scoţi capul afară din casă. De aceea am venit *acasă !*

Văzu mulţumirea gravă şi duioasă care va lumina faţa lui la reamintirea logodnei lor.

O casă care nu era încă a ei !

„Sunt oameni — spune Vîlsan — care trebuiesc să fure ca să trăiască. Care doresc o fericire neîngăduită ! Oameni care simt aşa de frumos că ar trebui ucişi ca să nu mai cunoască atîta desfătarea sufletului ! De aceea li se dă din fericire aşa de greu, aşa de puţin !"

Îl asculta.

Cu glas şi vorbe timide, spunea :

„O casă care să fie a lor! Mică, micuţă. Palat mai scump ca pagodele de aur, mai mare ca templele indiene! In care lumina s-ar aşterne din bucuria ochilor ei, unde i-ar răsuna glasul, unde fiinţa ei ar împrăştia căldura! Aşa case nu se clădesc!“... Spunea... Mirele ei avea în el pasiunea nefericirii sau pecetea ei pe dînsul!

Ea îşi purta casa ca melcul, pretutindeni. Pe orice loc aşeza temelia viselor, uşa dorinţelor neîndeplinite. Casa închipuirilor pe care ar fi vrut să o smulgă din ea!

O casă a ei cu Vîlsan! Cum ajunsese Manuela la gîndul ăsta?

Ploua într-una...

XIV

BASME

Prin ceaţa, care o separa totdeauna de lumea exterioară, i se păru Manuelei că-i mişcă împrejur un mic animal. Îi sta înainte un copilaş de vreo patru ani. Cînd se uită la el, se apropie de ea ca o dihanie blajină, şi puse pe poala ei o mînă mică şi murdară. În ochii lui rotunzi şi limpezi se citea neînţelegerea de orişice; trăia o viaţă obscură în care lumina îşi făcea loc încet. Sta acolo lîngă ea ca şi nimeni.

Atunci Manuela vorbi tare pentru ea singură ca şi cum ar fi vorbit pentru copil, şi gîndurile ei luară fără voie. pentru el, forma basmului.

Zise:

— Azi a intrat un călăreţ cu cal cu tot...

— Unde? — întrebă copilul.

Manuela, care îl şi uitase, se sperie ca şi cum i-ar fi vorbit bradul mic de alături.

— În inima mea — răspunse.

— E male, inima ta, aşa?...

— Da!... mare şi frumoasă...

— Cît o biselică?

— Întocmai!

— ...Şi calul nu doale...?

— Ba da! Doare adesea copita lui neastîmpărată, dar sufăr, deoarece calul stă în mîna şi în puterea călăreţului care-l sloboade şi-l înfrînă...

Au sosit într-o zi calul şi călăreţul, nu ştiu de unde, şi s-au oprit la un prag... şi călăreţul a descălecat uşor.

Cînd veneau de departe erau frumoşi unul cu altul, calul cu călăreţul laolaltă, în legănatul slobod al pasului încet... şi am ameţit ca pe o apă de legănatul lor împreunat... şi cînd a descălecat în prag, din colţul de stradă de unde, oprită în loc, mă uitam, simţeam că inima mea privea călăreţul cum priveşte o fată frumoasă, ascunsă după o perdea care tremură în vîntul cald.

Povara călăreţului zvelt a lunecat uşoară ca o pană, cu o singură mişcare. Calul, supus, încovoiase gîtul lui mîndru... şi, în mişcarea lunecării, l-am văzut întreg lucrat din muşchii lui agili, ca pe un tînăr zebru elegant... şi a mişcat ceva înăuntrul meu, rupt parcă din el sau din care el era rupt, ca şi copilul din mamă...

Atunci a intrat în inima mea un călăreţ cu cal cu tot, şi inima mea şi-a născut un copil de dragoste... Fiindcă inima mea e o biserică frumoasă cu candele şi cu icoane, cu mirodenii şi psaltirii, şi aştepta de mult, pustie, pe călăreţul zvelt... care nu ştiu de unde sosea în ceasul cînd s-a oprit la un prag şi a descălecat uşar ca pana, cu o singură mişcare...

Glasul Manuelei cînta ca o melodie.

Copilul pusese de mult pe poala ei amîndouă mîinile lui murdare, înfipte tare ca două gheare în faldurile rochiei ei de fai, şi nu mai o întreba nimic.

Ochii lui, muiaţi de ape limpezi, nici nu aveau culoare, şi cuvintele îl legănau cu basme fără de înţeles ca şi cum ar fi fost gata să adoarmă.

Manuela tăcu şi ape se aşezară şi peste ochii ei pierduţi în vis.

I se păru că mişcă iar pe ea o gînganie.

— Mai spune! — zise poruncitor copilul.

Voinţa lui mică o răzvrăti. Fu gata să-l gonească... Apoi spuse înainte şi vocea ei avea acum note mai grave:

— Odată s-a oprit la poartă un drumeţ... la poarta unei domniţe...

— Fălă cal ?

— Fără !... Şi umblase mult pe jos, dar ea n-a ştiut că vine de departe, căci nu-şi arăta truda, nici nu-şi povestea drumul. Era un drumeţ tăcut şi liniştit... de unde ar fi ghicit ea că drumurile toate sunt în el închise... drumurile cu toate primejdiile, cu toate florile lor uscate peste parfumul lor străin, cu toate vorbele, cu toate glasurile... Drumurile care încurcă, şi opresc pe al tău...

— Ce vlea ?

— Cerea pentru sufletul lui flămînd şi uscat, hrană şi apă.

...De unde să ştie ea că el singur e o hrană care dă foame neastîmpărată şi o apă care dă sete nestinsă.

Manuela vorbea acum mai aspru şi copilul, în inseratul senin, se ocrotea fricos lîngă genunchiul ei cald sub faldurile rochiei de mătase.

— Cînd eşti stăpîn în casa ta, peste durerile tale zidite în ea, peste voinţele tale săpate în ea, deschizi uşa drumeţului liniştit, care cere cu sfială pentru sufletul lui, pe care nu-l cunoşti, puţină hrană, puţină răcoare... şi nu ştii că foamea şi setea lui te vor lăsa pe tine flămînd şi însetat, şi că el, sfiosul, va fi într-o zi stăpînul casei tale...

— Mai spune ! — zise copilul care de mult nu mai pricepea, dar pe care îl legăna zgomotul vorbelor. Glasul Manuelei se îndulci iar :

— ...Domniţa a chemat în casa ei cu cuvinte bune pe călătorul tăcut. Vorbele lui rare erau ciudate şi bogate şi cădeau cum cad în talgerul de aur boabele scumpe de hurmuz... Doamna le aduna cu plăcere şi le înşira pe un fir de mătase, rupt din cingătoarea ei... umbla uşor şi nu pricinuia turburare decît sufletului... Ştia cu orice trestie să scrie pe nisip chipuri de oameni, ştia să culeagă de jos o mingie de lut şi să facă cu ea jucării minunate... Ştia să spuie bine ce a văzut, şi ştia să asculte bine... Şi doamna, care de mult nu mai vorbise, îi spunea acum lui tot visul ei ascuns în tăcere, şi i-a dăruit odaia închisă a gîndurilor ei celor mai tainice.

Pe măsură ce vorbea, apa răului, care o împietrise de mult în trufie, îşi scurgea ca printr-un rîu veninul şi o lăsa cu sufletul muiat şi mai blajină. De atunci n-a mai fost aşa singură ca înainte.

— Mai spune !...

— ...I se păreau doamnei, pe zi ce trece, zilele mai pline în casa ei singuratică şi tot mai drag îi era drumeţul, căci doamna nu avea fraţi, nici soţ, şi nu avea nici călătorul... şi tot mai moale era sufletul doamnei... Într-o zi drumeţul a plecat la oaste, la drum, la chemările lui necunoscute din calea cărora se oprise, luînd cu el vorbele cele încă nespuse... şi au găsit pe doamna moartă de foame şi de sete în odaia închisă, unde nu intrase nimeni decît el... Inima ei era aşa de moale că se înfipsese în ea şiragul încolăcit de hurmuz şi o sugrumase.

Manuela acum grăbea iritat povestirea ; părăsise melopeea legănătoare a băsmuitului şi părea a dojeni şi ameninţa pe cineva nevăzut :

— ...Să nu deschizi poarta drumeţilor... să nu laşi pe nimeni să intre în odaia zăvorîtă...

Se înserase dar era lumina lungă a verei. Poarta scîrţîi. Glasul Manuelei sperie copilul. Ea se uita acum spre firul drumului strivit în deschizătura strîmtă a portiţei.

Băieţelul începu să scîncească ; erau primele note care anunţă acele bocete lungi şi fără lacrămi, acele văitături ale copiilor nevoiaşi şi neîngrijiţi, care plîng parcă soarta viitoare a tuturor iobagilor şi cari închipuiesc parcă dinainte, în sunete monotone şi jalnice, tot traiul nesăbuit al slugărniciei.

Manuela se plictisi ca şi cum ar fi ascultat de ceasuri întregi acea melopee nemernică. Puse mîna pe umărul lui şi i se păru că osciorul mic trosneşte în mîini sub cămăşuţa murdară.

Trase mîna cu milă şi dezgust. Copilul tăcu.

— Pui de milog, zise.

Nu iubea în genere copiii.

Dintre toate făpturile, puiul de om i se părea cel mai urît.

Neputincios, murdar, scîncit, el purta astfel toate inferiorităţile omului viitor. Pe obrazul lor mînjit, pe degetele lor murdare, ea vedea toate petele ce aveau a li se pune mai tîrziu pe dinăuntrul sufletului.

Puiul de pasăre, căţeluşii, mieluşeii, chiar brotăceii sunt mai frumoşi, mai voinici. Nu-i poartă nimeni în braţe, nu-şi mănîncă nimeni viaţa îngrijind neputinţa lor. Aleargă

singuri, fragezi-transparenţi, purtînd încă urma rozată a adăpostului proaspăt de unde abia au scăpat... Mînjii... purceluşii... O întreagă lume de puerilitate animală furnică imaginar subt ochii ei.

Işi închipui atunci o altă pajişte, pe care, lăsat singur, copilăretul omenesc ar mişuna neocrotit şi ar pieri într-un gemet exasperant şi amorţit.

Gîndul că şi ea a fost copil; gîndul neputinţei ei de atunci; gîndul că mişcările, frumuseţea, curăţenia trupului ei atîrnau de grija altora; gîndul că fără de acele îngrijiri ar fi putut fi un copil nemernic ca cel de lîngă ea; şi gîndul că acei care, din fericire, purtaseră de grija cuviinţei ei, la vîrsta aceea nevolnică, îşi purtaseră totuşi pe ea mîinile lor în voie; că gustul, demnitatea, voinţa ei erau atunci încătuşate de neputinţa copilăriei, o scuturară ca o revoltă.

De aceea poate, înainte chiar de conştiinţă, prin instinct, de cînd i se dezlegaseră primele feşe, nu mai lăsase pe nimeni să o atingă; de aceea mîinile plimbate pe ea o exasperau şi le izgonise de cum începuseră a prinde putere ale ei, cele micuţe; de aceea, capricioasă, nu lăsa pe nimeni să-i împletească codiţa şi să o scalde, decît cu protestări. „Vreau singură!... să nu mă atingi tu!" Nu se supunea, cu toate că era un copil cuminte, şi deprinsese astfel pe cei mai mari peste ea, la o sfială a gesturilor, la o idolatrie cam depărtată; făcea din ea o mică domniţă tirană care nu le îngăduia familiaritate. Şi nu o îngăduise nimănui, nici mai tîrziu.

Dar tot de-aceea mai tîrziu, întîi inconştient şi apoi pe creştere treptată, şi acum printr-un freamăt uşor, părul, făptura ei, părea a cere acele atingeri ale dragostei familiare, acea intimitate care dezleagă gestul, sloboade fiinţa întreagă, în binefacerea părăsirei de sine.

Oare tot de aceea oamenii rămăseră idolatri şi depărtaţi de ea? Viaţa răzbuna ea, oare, mîinile materne tremurătoare de dragoste sfioasă, pe care nu le primise? Le răzbuna, lipsind-o de aceea probă ultimă şi doveditoare între chinul dintre vis şi viaţă. Chinul ei, care e acelaşi cu chinul întregei existenţe omeneşti, care adesea ne scapă de subt pipăit în misterul nesigur al irealităţii universale.

Acel care ar îndrăzni primele atingeri — dacă va fi acest Vîlsan — acest logodnic probabil al Manuelei, ce zdruncin ar produce asupra făpturei ei intangibile? Ce stăpînire ar avea asupra ei? Cum îşi va închipui ea că îl iubeşte de mult? Pe cînd ar lucra asupra ei puternica comoţie a realităţii tangibile, poate, şi nu iubirea de el.

Şi el oare cum ar înţelege-o pe Manuela? Cum ar suporta un astfel de amor, care totuşi nu îi va aparţine? Care nu ar da măsura unei simţiri desluşite, care ar dezrobi numai de stavile, măsurile, pentru mai tîrziu.

„E adevărat — se gîndea Manuela — că şi copilul se naşte rumen şi transparent, dar repede îşi începe în el sîngele, sîngele omului, ale cărui legi le-a făcut natura mai bogate, mai nobile, şi mai nemernice, începe jocurile lui neliniştite. Se urîţeşte trupeşte şi-şi ţipă în el sufletul, plînsul acela copilăresc nesăbuit."

Copilul, privind cu coada ochiului pe Manuela cu şiretlicul lui precoce, profita de distracţia ei pentru a-şi reîncepe scîncetul.

— Taci! zise iar Manuela aspru.

Şi era mereu tot mai seară, şi tot încă lumină.

Da! la toate acele mici vietăţi vezi mai cinstit ceea ce o să iasă mai tîrziu. Vezi oaia, vaca, bestia viitoare.

Pe micul *ébauche* omenesc, nu poţi prevede încă acea strălucitoare frumuseţe care îl face exemplarul cel mai minunat al naturei.

Nedesluşirea şi stîngăcia copilăriei iconesc numai inegalităţile şi lipsurile pe care le va avea omul deplin, pe cînd dezvăluirea, surprinzătoare şi ascunsă, stă pitulată ca o minunată floare care izbucneşte deodată pe o tulpină nebăgată în seamă.

Manuela se uită la copil curios şi antipatic. Tatuaje nuanţate din lacrămi şi ţărînă îi erau înşirate pe obraz.

Gura mică, murdară, nasul roşu şi strivit îl făceau şi mai urît sub privirea ei adversă; numai ochii, curaţi, plutind în lichidul lor impalpabil, se uitau la ea sfios.

Îi trecu mîna uşor pe frunte, apoi o trase repede. Se pierdu în basmele gîndului ei care, liberat un minut din cleştele puternic al ideilor călăuzite, se recrea hoinărind nedesluşit, în calmul odihnitor al serei, întocmai ca un discipol care ia un prea scurt repaos asupra unei munci

încordate, dar, prea obosit pentru alte jocuri, răsfoieşte filele aceleiaşi cărţi deschise înainte.

Totuşi în acea clipă scurtă, cît fiinţa ei scăpă de sub controlul ei însăşi, odihna fu aşa de stăpînitoare, încît nu mai ştiu nimic de copil, nici locul, nici ceasul ; nu se mai simţi trăind. Abia îi treceau pe dinainte imagini desprinse, rupte în fâşii, şterse ca nişte reflexe slabe pe o placă alterată... O femeie înfiptă într-o mlaştină şi zvîrlind, cu gesturi de sfidare, mărgăritare... Închipuirea se întrupa în sunete vătuite, depărtate mai mult decît vizual. Prin munca ei muzicală dobîndise puterea unei permanente vieţi melodice.

Această prăbuşire în inconştient dură un minut.

Iar simţi înfipte în picior mîinile copilului şi îi auzi vorbele parcă întoarse dinapoi...

— Mai spune... mai este !...

Se scutură brutal, se necăji nepotrivit :

— Sămînţă de bărbat ! Tot să mai fie... tot să ţi se dea, cînd ai apucat a lua ?

Dar copilul, cu aceeaşi inconştienţă cu care se bucura, plîngea, se speria, cerea acum voluntar şi capricios : „Mai este... mai spune !"... şi-i înfigea în genunchi degetele cu ghearele subţiri ale unui porumbel speriat.

În zadar îi trăgea Manuela mîinile ; de frică sau de durere, în loc să dea drumul, se încleştau mai tare. Nu putea învinge acest paianjen, fiindcă nu putea întrebuinţa puterea, nu-i putea face rău.

Dacă s-ar fi înfipt la fel o pasăre speriată, nu şi-ar fi putut totuşi tăia decît haina, nu ghearele duşmanului inocent.

...Se uită iar la el. Un singur lucru din acea fetişoară, boţită şi murdară, nu se va schimba : cele două oglinzi ale ochilor.

În cine ştie ce faţă aspră, aceste lumini rotunde şi naive, care se întorceau acum spre Manuela, vor lumina cîndva, şi, dacă le va întîlni, îşi va aduce aminte ca de ceva mai văzut odată în bezna trecutului. La gîndul acelui timp depărtat, Manuela se simţi deodată nemulţumită, ca şi cum ar fi fost o carte pe care un vînt rece o răsfoieşte de la pagina unde este deschisă, departe spre sfîrşit.

Se scutura acum cu o mişcare regulată ca să-i slăbească mîinile. El ţipa mereu : „...Mai este... mai este..."

Manuela se revoltă. De unde sosise să-i turbure odihna copilul ăsta cu care nu avea nici un amestec ? Nici nu ştia că există prin curte, şi acum, fiindcă nu-l gonise, fiindcă se înduplecase să-i vorbească, o distrăgea de la singurătatea ei şi nu mai putea scăpa de el.

Exageră, transpuse, compară fără voie ! I se păru deodată că un necaz mare, un întreg destin urît şi obsedant se înfipsese pe existenţa ei întreagă, din vina unei simple slăbiciuni şi concesii, şi că de ani de zile se scutură zadarnic de el, istovită de acest gest al unui perpetuum mobile între ea şi o durere străină. I se păru că necazul ăsta îşi ţipă de ani întregi, în urechile ei, pretenţia lui absurdă. I se păru că cunoaşte destinul ăsta, că e agăţat de gîtul ei şi nu-i mai dă drumul, că se scutură şi nu-l poate desface, şi că se rostogolesc, izbiţi de toate obstacolele şi nedesfăcuţi, spre o prăpastie necunoscută, fără greşală, fără noimă, printr-un simplu accident imbecil şi dezesperant.

I se mai păru că a crescut pe pielea ei curată o pecingine, şi sufere de acest parazit care nu are amestec cu organismul ei, dar totuşi i s-a suprapus.

O uşă scîrţîi înapoia casei, spre bucătărie. Manuela se întrerupse din gîndurile ei dureroase. Spuse domol :

— Mitrică ! du-te de te culcă ! Degetele subţiri ca nişte tentacule se descîlciră dintre cutele rochiei, lăsînd pe stofă o mie de încreţituri pe care Manuela le netezi, scuturîndu-le uşor.

La auzul numelui lui, toată aiureala, în care de un ceas fiinţa lui simplă se chinuia ca într-o boală, se risipi.

Alăturarea unei făpturi ca Manuela era pentru el asemenea unei călătorii pline de spaime, pe ape, pe munţi, pe văi, şi vorbele ei cele mai simple, care conţineau fierberea vulcanică a simţirii ei de fiinţă suprasensibilă, supracivilizată, erau pentru bietul lui creier, care aproape încă nu lucra, ca nişte siluiri brutale, ca o imersiune bruscă în fierbinte, în gheaţă, ca zdruncinul unei febre delirante.

Odată cu numele lui i se întorcea tot ce ştia din obicinuinţă. Erau sunetele la auzul cărora se deprinsese a întinde urechea pentru a-şi primi hrana şi somnul.

Binişor, cu cămăşuţa lui despicată pe şira slăbuţă a spinărei, cu picioarele lui goale care nu făceau zgomot, plecă, regăsind odată cu familiarul : „Du-te la culcare" şi drumul pînă la bucătărie, foarte lung pentru un călător aşa de mic ; drumul acela care reprezinta pentru el „locurile".

Cu paşii lui mărunţi, grăbiţi şi egali, cu capul în jos mergea parcă pe o urmă, asemeni unui căţeluş care-şi caută culcuşul după miros. La colţul zidului, spre galeria cu dependinţele casei, începu a fugi ca şi cum se văzuse la adăpost ; ca şi cum umblase prin locuri depărtate şi nepermise şi trecuse pe lîngă mari primejdii, aventurîndu-se în acea parte a locuinţei care nu era domeniul lui.

Dacă mai tîrziu copilul şi-ar aduce aminte de acest ceas dintr-un timp cînd memoria nu păstrează încă cu exactitate, acest mic episod i-ar reveni ca suvenirul unei peripeţii cu zdruncine mari ; iar dacă ar rămîne numai nişte traiecte pe ceara vie a materiei lui cerebrale, ele poate îi vor naşte mai tîrziu noţiuni neaşteptate, superioare nivelului lui şi cărora nimeni nu se va osteni să le caute origina.

Dacă va fi un beţiv, va fi unul bun de poveşti ; dacă va fi un cioban, va fi unul bun de cîntece şi nu va şti, nici nu se va şti de nimeni că, în afară de mama pîntecelui, avem atîţia părinţi cîte fiinţe întîlnim, care lasă pe noi semne temeinice, la vremea cînd suntem o pastă moale de care se lipeşte totul ; şi poate că mereu aşa, la toate epocile noastre vii, ni se nasc din oameni, suflete şi porniri noi.

Manuela se săltase după scaun, şi se apleca acum să vadă barca lui mică şi şovăită ajunsă la ţărm.

Scăpată de povara lui, nu-i mai vrea răul. Din moment ce necazul se dezlega de gîtul ei, nu-i dorea să se lovească în rostogolirea lui mai departe. Simţirea ei era aşa de subtilă, încît, dacă pielea ei ar fi rămas albă şi vindecată de vreo pecingine, s-ar fi putut gîndi cu milă la microbul ei nemaihrănit în chip arbitrar pe trupul ei liberat.

Aşadar Manuela era, pentru acel copil de slugă, mama basmelor. Pe creierul lui fraged se născuse, din ea şi dintr-un trecător, un prunc al povestii.

„...Azi a intrat în inima mea, misterioasă ca o biserică cu candele şi mirodenii, un călăreţ cu cal cu tot..."

Căci avem aşa, prunci neîntrupaţi ai simţirii abstracte, născuţi din împreunări nedesăvîrşite, cum avem şi copii trupeşti în care totuşi nu ne reproducem, pînă să se nască unul, al întregilor energii împreunate către minunea generatoare a perpetuării, dacă se face cumva vreodată împerecherea asta completă.

Dar Manuela avea cultul frumosului steril ; frumosului ca şi amorului, care îşi consumă în el singur toată substanţa, şi e fecund numai prin existenţa lui.

„...Şi inima mea tremura cum tremură perdeaua în mîna unei fete ascunse după un geam... Şi ochii mei... cînd a alunecat uşor, cu o singură mişcare după coapsa calului roib"...

— La masă, Manuela !

Se trezi la numele ei legat de rutina traiului zilnic ; se sculă în chip mecanic. Acest nume era şi pentru ea semnalul somnambulic al existenţei ei ordinare.

Atunci, din fundul adînc al grădinii, din porumbişul înalt cît omul[11] Puicuţa, fetiţa Alinei, ieşi purtînd pe ea semnele unei vieţi accidentate : noroi şi iarbă pe ghetele ude, descheiate şi rupte, pete pe mîini şi pe gît, şorţul sfîşiat, faţa zgîriată.

Ca un explorator absorbit de puterea scopurilor lui, ea nu părea a-şi da seama de nici una din aceste probe netăgăduite ale isprăvilor ei, şi venea aprinsă de joc şi de zgîrieturi, cu ochii luminoşi şi aiuriţi, cu părul scurt încîlcit de scaieţi subt o beretă întoarsă pe dos, după o modă misterioasă şi probabil localnică a ţării de jocuri şi fantezie de unde sosea, purtînd în braţe un maldăr de păiş şi coceni care atîrnau copleşind-o ; exprimînd, cu toată intensitatea nervozităţii superlative a unui specimen din ultima fabricaţie omenească, robinsonismul copilăresc modern, în toată expansiunea ei.

Manuela o aşteaptă. Fetiţa asta semăna cu o scînteiuţă usturoasă şi săltăreaţă.

— Puicuţă !... la masă... îi zise încet şi desluşit.

Fetiţa păru a se deştepta din somn.

— Mîncăm acum ?... Care masă ?... Dejunul ?... Deşi măricică, strica unele consoane în vîrful limbei.

Seara umbrise uşor lumina statornică a amurgului limpede.

Dorinţa Manuelei de a ocroti crescu. Mai era aşadar cineva care, ca şi ea, nu ştia rostul meselor şi al ceasurilor.

Un copil, ce e drept !... Amorezaţii, artiştii şi copiii ! Sublimii distraţi ai vieţei. Gîndul ăsta tîrî pe Manuela în vîrtejul iubirei. Fu numai o clipă.

— Prînzul de seara, Puico !... prînzul... Spală-te pe mîini. Ţi-ai rupt şorţul !

Mirarea şi grija se zugrăviră pe faţa brăzdată de zgîrieturi a fetiţei. Scoase bereta, lăsă jos mormanul de buruieni şi, înarmîndu-se cu curaj şi resemnare, porni spre scară.

Manuela închipui zgomotul asurzitor al mustăţilor şi se enervă, se opuse ca pentru un necaz al ei propriu. Luă fata de mînă.

Nu doară că protecţia ei era prea puternică. Reputaţia ei în ce priveşte principiile educative era zdruncinată. Nu avea aceleaşi idei cu bărbatul Alinei şi, aprobînd netăgăduita nesupunere a Puicuţei la statutele copiilor cuminţi, risca mai mult să aprindă focul.

Ştia că nu va reuşi cu raţionamentul, şi se hotărî să recurgă la alte mijloace ; să se impuie fără discuţie, să ia o atitudine care să pretindă şi să obţie linişteа. Intrară.

Obrazul mai ales !... Obrazul de plimbare — de duminecă ! decorat ca o hartă a depărtatelor şi primejdioaselor voiajuri ! Şorţul, hotărîseră să-l scoată.

Zgomotul mesei se afirma din ce în ce mai nerăbdător.

Intraseră cu aere inocente şi decise, şi furtuna se risipi uşor ca unele vijelii de vară.

În felul ăsta hotărît şi inocent ne purtăm adesea păcatele printre oameni. Păcate... cum le socotesc ei... Noi le credem dreptăţi.

Ne asigurăm singuri dreptul la ele... Cerem lui Dumnezeu pentru ele iertare... oamenilor, nu !... Adică lui Dumnezeu îi cerem pentru ele protecţie : „Ajută-mă, Doamne, în dorinţele mele !“ Asta înseamnă : „Iartă-mi, Doamne, păcatele !“ Oamenii ipocriţi le dau drept pocăinţă, dar Manuela îşi mărturisea adevărul.

„Ajută, Doamne, pe Puicuţa în greşelile ei“ — zise. După ideile ei, foloasele acelor peregrinări libere, acelor robinsonade, erau mai mari ca pagubele pricinuite de ele.

„Ajută-mă, Doamne, în dragostea mea !“ Amorul, ea îl credea, cu hotărîre venit tot de la Dumnezeu. Nu cerea pentru el iertare, ci protecţie. Umilindu-se, ar fi crezut că umileşte natura însăşi, care pusese în ea simţirea asta minunată.

Nu fusese furtună, dar cuvintele de dojană cădeau ca o grindină măruntă în urechile Manuelei. Fetiţa îşi mînca supa, cu ochii ei mari plecaţi spre farfurie, cu privirea plimbată subt pleoape, cu planuri noi pentru a doua zi, cu convingerea — ca şi Manuela — că bucuria răsplăteşte orice pedepse ai suferi pentru ea.

. . . .

„...Mai încă !“ Din unele bucurii pe care le avusese.. „Mai încă“... Simţirea în ea era chinuitoare... Şi nu se mai putea... din pricina oamenilor răi...răi, cum fusese şi ea cu Mitrică. Răi adesea fără de nici un folos. Înrăiţi de necazurile, de pagubele lor...

...Unele lucruri nu mai puteau fi !...

Ce-o fi făcînd Mitrică ? Dormea învelit în haina mumă-si, în fundul pătucului ; cu faţa lui mai urîtă acum, cînd singura frumuseţe, a ochilor, era acoperită de pleoape... Cu faţa sarbădă, ca un peisaj cînd locul care îl învie e acoperit de noapte.

Ochii lui Mitrică ?... Îi va iubi cineva ?... Ce caraghios lucru ! Dar ochii celuilalt cum erau ?

I se păru că vede ochii lui Mitrică cu pleoapele lăsate, închişi.

...Închişi pentru totdeauna ?... Şi nu-i va iubi nimeni!... Închişi... mereu !... Se înfioră.

— Ce ai ?

— Nimic !

Manuela nu iubea numaidecît ochii. Alţi oameni aveau, dimpotrivă, patimă de ei. Ea iubea privirea.

Adesea nici nu ştia cum sunt ochii celor ce-i erau dragi !

Ochii lui Vîlsan nu-i ştia.

Numai în ziua cînd se despărţiseră, în ziua acelui fel de ruptură, cînd drumurile lor se tăiaseră brusc şi timpuriu, examinase pe Vîlsan cu intenţie, cu o sforţare a voinţei.

Văzuse atunci, ca printr-o lupă, trăsăturile lui, brazdele care-i aspreau fața slabă, arătînd-o mai matură ca anii lui tineri ; dungile subțiri pe tîmple, un fir de păr alb deasupra, și altele ascunse rar în stuful castaniu. Castanii erau și ochii.

Acest examen de aproape, ingrat ca un clișeu neretușat, nu altera imaginea cealaltă, cea din fața oglinzei sufletești. Acest fizic nu tăgăduia sufletul și nici nu stînjenea o oarecare concepție a Manuelei despre estetica masculină. Era slab, înalt, cu figura desenată din linii precise. Dar acest fizic nu avusese rol însemnat în sentimentul ei. Sunt unii oameni a căror față are contururi, și a căror făptură are mișcări de care gustul se prinde ca o muscă, fără de amestec cu sufletul. Primejdioși !

Dar primejdia cea mare e cînd, după ce ai dăruit sufletul unui suflet, gustul se prinde de liniile și contururile făpturei care-l poartă.

Manuela se legase deocamdată de unele curbe și mișcări sufletești ale lui Vîlsan.

...Va iubi cineva ochii lui Mitrică ? Mutra murdară și nesăbuită a micului animal omenesc o făcu să rîdă.

Simți în jurul ei curiozitatea întrebătoare a celor de la masă ; dar nu destul ca să se deștepte din gînduri.

„...Grăunță de tiran !“ își zise... „mai încă... mai încă...“, și îi fu milă de aceea care va iubi mai tîrziu ochii lui Mitrică... „Mai încă... cu calu !...“

— Și mie îmi place basmul cu calul !... zise tare.

— Care cal ? întrebă Marian.

Manuela ridică ochii și puse sare în mîncare. Din principiu mîncarea era nesărată, ca viața de toate zilele.

— Am spus o poveste lui Mitrică și nu mai puteam scăpa de el... O poveste cu calul !

Afară se întunecase în sfîrșit...

. . . .

— Ai văzut azi pe Vîlsan ? întrebă Alina.

— Da.

— Vorbit ?...

— Nu... L-am văzut de departe călare, venea de la pădure, de undeva. Nici nu m-a zărit. *Eu* m-am oprit și m-am uitat la el.

— Te-ai oprit pe stradă ?

— Pur și simplu !

Manuela așeză scurt și hotărît, între ea și viața convențională, toată distanța care o despărțea de ea și chiar de scumpa ei Alina. Tăcu și porunci tăcere.

Și basmele o stăpîniră.

XV

GEMENII

Manuelei îi plăcea mult baia ; ca multor femei îi era foarte dragă apa. De obicei era atentă îngrijirilor trupului ei, dar azi turna apa, încerca temperatura, uda buretele, pregătea halatul spongios distrată și făcînd gesturile numai din obișnuință ; aplecîndu-se, săltîndu-se, lăsînd să-i curgă pe umeri șiroaiele încropite așa, mașinal.

Trăsese puțin din loc baia mică, portativă, și se întîmplase în fața oglinzei. Manuela s-ar fi putut privi drept în oglindă întreagă, dar își urma baia fără nici o atenție pentru reflexul ăsta, fiindcă nu era atentă la nimic în momentul acela.

Mai pe urmă fixă ochii drept în cristalul mare dar nu se văzu deloc pe ea, deși părea că se privește, deși se reflecta de aproape. Privirea ei vagă trecea prin sticla strălucitoare fără să se oprească, și tot așa gîndul ei nu era deloc acolo, la ceea ce făcea, și nici măcar nu și-l putea aduna de pe unde era risipit, căci cu el odată îi plecase conștiința de sine.

Era risipit așa departe gîndul, încît nici ea se vede că nu ajungea pînă acolo unde era dus, ca să și-l adune. Și astfel și mintea și privirea îi erau trimise către ceva nedeslușit.

I se deșteptă apoi numai o cută a conștiinței și un colț numai al vederei. Atunci zări în oglindă doi trandafiri pe aceeași tulpină, asemănați ca o minune a asemănării. Deopotrivă de crescuți, desfăcuți, de albi, de rozați.

Fu preocupată de o mică deosebire a lor, cei așa de gemeni. Miezul unuia, rumen de tot, cum se întîmplă să

fie uneori sîmburii bobocilor albi, înmugurea fraged și plin ca o cireașă sîngerată, pe cînd inima celuilalt, mai veștedă, roșea mai ofilit.

Deosebirea asta nu o puteai desluși dacă ți se opreau ochii pe ei dintr-o dată, cu privirea grămădită întreagă pe amîndoi ca pe un singur punct.

De ce oare erau așa de asemănați dar cu astă mică desperechere ? Din ce venea oare, pe acest mister al îngemănărei acea subită deosebire care însemna fiecare exemplar ?

Întrebarea ei plutea într-o ceață pală, asemenea zilei de vară, și aburită cum îi erau și gîndul și privirea. Apoi, părea că i se deșteaptă un colț al cugetărei, își aminti că într-o seară de vară, stînd lîngă un trandafir, nu se simțea în aer nici un parfum, apoi ajungînd cu plimbarea ei înceată în dreptul trandafirului, din altă parte, simțise acea adiere dulce cu care se împrăștie parfumul vaporos al bobocilor de roză.

Se uita acum iar la cei doi boboci din oglindă, deopotrivă de albi, de crescuți, de satinați, și ochiul ei dezmierda mereu nemulțumit miezul celui pălit.

Se vede că de cîte ori îl ținuse vîntul în brațe, trandafirul acela fusese dezmierdat mereu dintr-o singură parte și îi înviorase o singură floare.

Ar fi vrut s-o învioreze și pe cealaltă, să poruncească vîntului, cu fluida aburire a gîndului, să vie. Un șuvoi mai viu de apă care-i înecă urechea ca pe o scoică și scoborî torențial rotunjimea umărului, o deșteptă. Era timpul să isprăvească, dar era obsedată : pe cei doi boboci, asemănați ca o minune a asemănării, îi voia gemeni cu totul, deopotrivă de crescuți, de rotunzi, de satinați, abia străbătuți de o umbră rozată, cu miezul rumen de tot, cum sunt adesea sîmburii bobocilor albi, fragezi și plini amîndoi ca cireșile coapte.

De ce nu și-a îndeplinit vîntul datoria în întregime, de ce a bătut numai dintr-o parte ?

În oglindă se vedea un colț de grădină pală, străvezie, cernută prin cele două reflectări inverse ale ferestrei în oglindă.

Se întîmplă adesea ca privind în oglinzi să vedem în ele obiectele dimprejur, și chipul nostru să nu-l vedem. Adesea în oglinzile unui magazin Manuela zărise strada, trecătorii, și pe ea nu, dar nu se întrebase — stăruitor ca azi — prin ce mister al dezordinei cineva vede cu aceeași privire în aceeași oglindă sau numai reflectarea lucrurilor exterioare, sau numai chipul său, și uneori pe amîndouă. Chiar dacă fenomenul ăsta i-ar fi fost cunoscut, pentru ea rămînea nou atît timp cît nu îi descoperea singură, ca azi, jocurile capricioase, dar nici azi nu putea cerceta bine. Azi trebuia să-și adune prea de departe gîndurile, de acolo de unde abia îi revenise o jumătate de conștiință distrată. Tot distrată își uscă cu țesutul moale al ștergarului apa, înainte de a-și irita pielea cu masajul aspru. Se uită de aproape să vadă dacă i-a trecut un semn rămas pe genunchi dintr-o lovitură veche... se uită mult dar fără să vadă... Aruncă pe ea ceva ușor și lipi fruntea de fereastra încălzită de soare. Întîi privi afară, tot fără să vadă, în ziua de vară în același timp luminoasă și turbure... apoi încet, încet, desluși o bucată verde de grădină, dar nu aceeași parte care se răsfrîngea adineaoară în oglindă... De ce ?... dar nu isprăvi bine nici întrebarea asta... o lăsă suspendată ca pe un cuvînt neterminat pe o pagină albă.

Stătu așa la geam, un timp. Nu știu cît. Ea nu era în stare să aprecieze și pendula numai ajutată de dînsa, putea măsura și opri timpul incomensurabil.

Alina deschise brusc ușa. La zgomot își trase peste sîn pînza albă.

— Nu mi-ai văzut sacul și broderia ? — o întrebă — nu le găsesc nicăieri !

— ...E din pricina vîntului — spuse leneș Manuela — a netezit floarea numai dintr-o parte...

Alina închise ușa și plecă să-și caute lucrul în altă parte. Hotărît, Manuela era distrată în ziua aceea.

Își slobozi iar haina subțire — îi ținea frig — dar corpul îi dogorea ușor, ca un trandafir la soare subt rouă. Ce bună era baia !

XVI

TALISMANUL

Manuela trecu repede drumul, privi pendula mare a catedralei. Arăta opt și jumătate. Era tîrziu, dar asta nu o turbură deloc.

Mergea iute, sprinten, și se mira de pasul ei cînd cu un minut înainte era prinsă ca într-o plasă în fibrele propriei ei pasiuni care o încleșta ca o armătură voluptoasă.

Se gîndi la ce le va spune cînd o vor întreba unde a fost, ce a făcut, dar alungă gîndul stăruitor : era în ea o indiferență invincibilă pentru oricine și orice. Văzu deasupra ei cerul rece, sticlind punctat cu stele.

Pe jos era umed : plouase.

Ajunse. Intră hotărît, iute, aruncă un ordin la servitori, în camera ei azvîrli, într-un minut, de pe ea tot. Se schimbă complect. I se părea că tot ce avusese acolo se profana dincoace ; i se părea că toate poartă în ele parfumul amorului, că s-ar scutura de pe ele mireasma iubirii, cum se scuturau adiniaori, pe drum, florile de salcîmi ; i se mai părea că prezența, vorbele celorlalți le va suporta altfel, cînd stofele, pătrunse de dezmierdările dulci, nu-i vor mai dezmierda trupul.

O scutura din cînd în cînd un fior, dar nu avea nici un gînd, nici chiar nu-i reveneau imaginile plăcute, căci ele nu erau încă imagini, erau învăluirea imediată a realității de care nu o putuse dezbrobodi drumul scurt prin aerul rece. Era încă amețită, o scuturau emoțiile neașteptate prin care trecuse. Era ca cineva smuls din mijlocul căldurii și nevoit să meargă prin întunericul rece, dar nepierzînd nimic din căldura adunată. Și cu toate astea Manuela nu avea un amant.

Există o valoare precisă a cuvintelor. Manuela nu era amanta lui Vîlsan. Îi era logodnică. Logodna îi rupea încet stavilele simțirii și o purta treptat înainte, pe drumul ce duce spre misterul nupțial. Și după valoarea cuvintelor nu-i era, nu-i putea fi nici logodnică. Mereu în marginea legilor.

Se dusese acolo ușoară, liniștită, veselă, și aflase acolo deodată îmbrățișarea. Întiia îmbrățișare, cu toată vîlva iubirii ! Era ca beată.

Trecuse acum masa de seară ; nu-și da seama ce făcuse în timpul ei. Pe canapeaua pe care se grămădise într-o nevoie de a sta culcată, simțea o mînă zvîcnindu-i, i se zbătea undeva în corp, pentru un minut, un fior obscur... fără amintiri... fără gînduri.

Se tîrî de acolo spre culcare. Privi în oglindă cu ochi atenți și fericiți care o cercetau în întuneric.

Avea oare ceva schimbat ?... nimic ?...

Afară de strălucirea aceea care îi trecea în ochi, pe obraz, și care a doua zi va dispare !

Nimic !... un semn vizibil ?...

Pe vreunul din colțurile pielei nu era să apară una din acele mici pete brune, talismane puse de o vrăjitoare care le alege locul după nebunia gustului ei capricios ? cu care ne naștem deodată, singurele urme fizice vizibile din amorurile strămoșilor, alături de atîtea apucături sufletești de care nu te mai poți desface.

Simțea în corpul ei totuși o răscoală care îi primenea și prefăcea toată ființa.

O pecetie ?... un stigmat ?... o floare de păcat, nu era oare să răsară pe trupul ei... ca să-i aducă aminte pentru totdeauna ?...

XVII

GAROAFE

Pașii Manuelei, pe aleea netezită de lumina moale a lunei, loveau ușor pietrișul. Căuta în jos cu băgare de seamă. I se păru că vede una din cele zvîrlite pe drumurile multe pe care trecuse de-a lungul anilor ; o piatră oarecare, cu semne ciudate pe ea, cu o întipărire săpată, adîncită. Din ce atingeri, din ce roaderi, din ce lovituri ? Iubirea ei i se păru că seamănă și ea cu sigiliul acelor urme încrustate în tăria pietrei.

Iubirea săpa în ea... Și iarăși își aminti de Christ... De cînd iubea, o obseda Pelerinul divin.

Cruzimea cumplită a acelui blînd o revoltă dintr-un val imperios de voință și de imposibil. Cum trebuie să-l fi adorat femeile și să se fi zdrobit de stavila voinței lui!

Și el trebuie să fi iubit... Fiul omului!...

Lungul văl al părului Magdalenei, răsturnat în gestul lui etern de amor nefericit, își scurse plînsul ca al unei sălcii de aur.

Se răzvrăti. De ce fusese crud? de ce? Tot ce era mut și neînduplecat se izbi un minut de calda ei mlădiere și o duru pe toată puterea ei frîntă, pe tot sufletul ei moale. În energia ei fragedă unghiurile tăioase ale puterei neîndurate se înfipseră.

Ce era azi în sufletul amicului ei? Îl simțea încordat și luptînd cu el singur. Venise la el avidă de bucurie. Ființa ei era bucuria sufletului. I-o spusese. Și acum îi era frică de bucurie, îi era frică de suferință, frică de iubire. I-o spusese:

— Pot eu oare să te fac fericită?

Dulceața ei se strivea de pasiunea lui înfrînată, își simțea parcă trupul gingaș lovit de-o stîncă. Se pedepsea și o pedepsea cu el odată... Dorința bucuriei, altădată trasă de chemare, acuma nechemată se zvîrlea singură înainte. [...]

Se plimba mereu și strîngea în palme garoafe roșii culese din treacăt de pe marginea înflorită a grădinii. Mirosul lor era aromat puternic ca și încordarea dorinței ei... Dar nu putea nimic. Singură în noapte, așa de aproape și așa de despărțită. Așa de legată și așa de înstrăinată... Cu drepturi, și fără de nici unul... fără să-l poată întreba și să-i poată răspunde. Fără să știe de ce se pusese între ei o umbră în mijlocul luminei. Știind că-și sunt amîndoi unul altuia și cel mai neînsemnat gest putîndu-i, fără de apărare, face doi dușmani sau doi necunoscuți.

Manuela nu înțelegea, suferea, dar, mai presus de toate, iubea.

În seara asta blîndă, ușoară, din mijlocul liniștei blînde a firei, iubirea ei se risipea în aerul răcoros, îmbătătoare și aprinsă ca parfumul și culoarea garoafelor.

Cele două flori mici păreau a-i umple palmele. Deodată tot ce gîndea, tot ce simțea amuți, și se trezi sărutînd nebunește florile, apăsat, cu greutatea întreagă a ființei împovărate de dragoste, lăsată în puterea buzelor.

Le sărută așa de tare că gura o duru pe corolele catifelate.

Dar și gura și garoafa erau amîndouă curate în patima lor, fiindcă amîndouă răsuflau în noaptea senină aroma lor fierbinte, ca două plante care îndeplinesc voința sinceră a naturii; numai atît că floarea omenească trăia pe parterul zilelor felurite, destinul florilor felurite. Iubirea Manuelei avea dimineți cînd era răsură sau crin, și seri trandafirii; și acum din dor și din despărțire era garoafă pătimașă.

Era așa de dulce seara. Te simțeai în ea ca într-o dezmierdare. Lumina lunei se împrăștia blînd. Semăna cu versuri virgiliene, cu peisaje din Arcadia, cu tablouri văzute undeva cu ape subțiri de topaz, nimfe, păstori și flaute.

Manuela simți răcoarea și odihna. Numai gura îi era încă aprinsă de garoafe.

Ar fi vrut să fie aiurea. O trăsură care luneca lin pe șosele tăcute, peste cîmpii nedeslușite i se înfățișă. Aceeași cu care de ani lungi își plimba închipuirea în seri dulci de lună, în seri asemenea cu asta... Văzu bănci așezate undeva pe lume.

Bănci pe care stau doi alături, în umbra luminoasă a lunei.

Se gîndi că pe așa seri frumoase Vîlsan fuge din odăița lui, se duce în parcuri publice unde lumea, zgomotul împiedică să guști farmecul. Nici nu știa încă dacă îl farmecă serile frumoase. Dar cînd trecea el prin gîndul ei, prin nopțile frumoase, prin grădini, prin lumina lunei, lua pe el, ducea cu el toată frumusețea aiurită a serei... Manuela iubea?

Mărturisirea asta fierbinte făcută garoafelor, mărturisirea asta dulce făcută înserării blînde și lunatice, îi ușură puțin neliniștea.

Din întunericul limpede intră în lumina neînțeleasă a odăilor și i se păru că-și părăsește casa cea adevărată ca să se adăpostească subt un cort străin. O așteptau ocupațiile de seară, dar înainte de a le îndeplini puse între

file garoafele și apoi făcu gesturile banale, mașinal, ca o lunatică.

În timpul ăsta Alina și Marian, toate nenumăratele perechi de oameni își trăiau, sub lună, viața lor îndeplinită și sătulă.

XVIII

FLUTURELE

Manuela îi vorbea lui Vîlsan de ceasuri, ca și de zile, de nopți, de luni întregi. Ceva mai înainte, sta culcată, cu simțirea pe care o avea acum adesea că nu se va mai putea scula, nici va mai putea dormi, vorbi, umbla, trăi. Și iată că acum regăsise, în activitatea gîndului ei mereu întors către el, o nouă și trecătoare putere.

Privi împrejurul ei grădina. Un fluture mare, negru, tivit cu cinabru se așezase pe nisipul aleei.

Orișice lucru îl lega de ei doi, de amorul lor prigonit.

Se gîndi să puie frumosul juvaer înaripat la pagina deschisă a poemului ei, acolo unde punea de obicei floarea pe care o mirosise și al cărei parfum se amalgamase cu al sufletului ei din ziua aceea. Capriciu de un minut.

Cum ar fi putut ucide cea mai mică viață în clipa cînd se gîndea la el?

Îi dete drumul, îl dărui vieții lui efemere, așa cum ar fi voit și ea să fie dăruită destinului ei adevărat, cît de efemer, cît de dureros. Căută atunci altceva, alt semn. Îi trebuia în minutul acela ceva real, fiindcă nu îl avea pe el, și cu tot curajul ei abia își putea susține povara dorului.

Mărgăritare nu erau pe aproape. Erau numai brazi tineri. Frunzele lor îi lăsară pe degete mirosul lor amar. Zări o rădăcină de trifoi, se aplecă și, risipind cu mîinile, căută ca un copil. Îi era nițel rușine de ea, dar nevoia unui sprijin era mai tare. Îi trebuiau fetișe. Superstiția e una din formele acute care pun stăpînire pe ființă în faza amorului.

Căuta cu mîini ușoare, încet, fără nervozitate, fără încăpățînare, gata să se resemneze. Umbla frumos, ușor ca să nu vatăme frunzele gingașe și mărunțele... Dorea fără revoltă, cerea fără bruschețâ, nu silea norocul, îl întreba încet.

O foaie măruntă purta pe ea o a patra foiță încă nedezvelită bine. „Puțin de tot! surîse—poate mai crește!...“ O rupse delicat, o duse la buze, apoi o așeză în cutele hîrtiei. Deodată sufletul i se lăcomi. Îi trebuiau semne mai multe.

Voi să mai vie iar pe același loc, același fluture de adinioarea... Veni!... Un joc începu atunci. Zbura și se întorcea după porunca ei. Era o coincidență ciudată și turburătoare.

Se uită la el mai bine: avea două arcuri roșii la marginea aripelor care aprindeau fondul lor negru și, alături de cele două linii roșii, era punctat un șir regulat și egal de picături albe.

Cea mai ușoară mișcare îl făcea să zboare departe, apoi se întorcea pe același fir de iarbă.

Gîndul îi flutură în jurul asemănării dintre jocul ăsta și al dragostei. Cum zboară inimile una spre alta, una după alta, se duc, se întorc, și iarăși... Și deodată într-o zi iubesc prea mult ca să se mai joace... Se gîndi la jocul destinului cu noi: ne dă, ne ia. Se răzvrăti, țintui fluturele cu privirea, cu voința: — Stai!

Aripele îi bătură ușor pe loc. Apoi îl slobozi.

— Du-te acolo unde e el... Să te vadă și el întîmplător ca și *mine*... Și toate astea luau o putere din puterea pe care le-o împrumuta simțirea ei întinsă, încordată, hipnotică.

Un zbor de porumbei se așternu pe iarbă, apoi ca o fâșie ușoară de vînt se ridică. Lîngă scară văzu două vrăbii care se înfoiau. Mai departe, elegantă și subțire, o rîndunică cu tunica de catifea neagră pe rochia albă satinată părea gătită pentru o ceremonie de jumătate doliu. Le privi lung, pe toate, ea care de atîta timp nu mai privea decît oglinda. Știu că pe toate le-ar privi la fel și cellalt; se însoți cu el, în ele; mai înțelese o dată că-l iubește!

Era spre seară. Mai trecuse nițel timp din viață. Fluturele nu se mai întorsese. Se puneau umbre repezi pe iarbă, pe poteci, pe toată lumina. Sufletul i se acoperi de umbre...

— Doamne ! zise, cu nevoia tutulor acelor care au o suferinţă şi îşi amintesc de acel Dumnezeu enigmatic a cărui existenţă o probăm tocmai fiindcă ne surprindem chemîndu-l fără să vrem şi fără să-l cunoaştem.

Doamne ! am dăruit viaţă unui fluture, unei creaturi a ta ! Dă-mi atîta fericire, cît viaţa unui fluture !

Mai credea că poate fi fericită. În oglinda neagră a aripelor tivite cu cinabru citea dorinţa ei, nu citea legea neînduplecată a fericirei care nu durează decît viaţa unui fluture.

Se aplecă peste oglindă. Dacă cumva durerea avea s-o întoarcă spre misticism ? Dacă o va azvîrli în braţele bisericii ? Adinioare, prin învăluirea multiplă şi vizionară a gîndului, se văzuse închinîndu-se pasionat în lungul şir al duminicilor viitoare. Cu respect şi cu groază îşi aminti convoiul de feţe triste, mistuite de nevoia credinţei, zărite de-a lungul duminicilor trecute. Convoiul lung al învinselor. Văzu desluşit zădărnicia lor înşelătoare... Nu vrea minciuna sfîntă şi amăgitoare a credinţei ! Mai bine vrea realitatea care ucide.

Se sculă şi porni iar către gesturile vieţei zilnice, deoarece, prea laşă ca să moară atît timp cît nu-i murise speranţa, încă trăia.

XIX

ICOANA FECIOAREI

Icoana Fecioarei, a Mariei, Manuela simţea că nu o iubeşte...

Era seara, tîrziu, şi se plimba singură prin ograda mare, înecată de verdeaţă. Căuta să-şi aducă aminte.

Apucăturile ei din prima copilărie se legau indisolubil de fiinţa ei de mai tîrziu. Ea evoluase asupra ei însăşi dar niciodată în schimbările ei cele mai mari nu înceta de a se recunoaşte, de a fi strîns legată de ea, cea de altădată, de a-şi avea rădăcinile adînc înfipte în trecut.

Cînd era mică nu era atrasă de icoana Maicei Domnului şi se mira singură de ce. [...]

Nu o iubea atunci, fiindcă avea un chip prea blînd, cu ochii prea rotunzi şi limpezi, care asculta rugăciunea ei fără nici o clintire ; şi de atunci mereu se necăjea pe chipul ei inocent şi fericit, pe seninătatea acelei maternităţi înfăţişate lumii întregi, pe acea iubire fără imeneu, sfinţită ca un simbol de popoarele prosternate.

Cînd întîlnise întîi pe Magdalena în cartea ilustrată a basmului vieţii o simpatizase, poate fiindcă era despletită. Mai tîrziu o înţelesese fiindcă imaginea ei, zbuciumată de patimi şi pedepsită din ele înseşi, semăna cu zbaterea sufletelor noastre.

Cea sacră şi curată, la picioarele căreia se prăbuşeau păcatele şi care purifica, era fecioara vinovată, mama fără cununie, care întindea cu naivitate pruncul amorului oprit, pruncul din flori, predestinatul, cel care nu se putea naşte din legea rece a împerecherii sarbede, ci din spaima desfătării vinovate.

Era superb simbolul, dar ea nu se urcase încă pînă la înţelegerea lui şi nu putea încă împăca faţa aceea nelămurită, purtînd în braţe fruptul vieţii de-a pururi rodnice, împodobită cu coroana ieratică a virtuţilor supreme, şi cu acele văluri ale castităţei, ale căror idealuri reci le adoptase odinioară şi tinereţa trufaşă şi nemlădioasă a Manuelei fără de păcat.

Oamenii care îi îngenunchiau înainte defăimau pe acea fecioară încununată, atunci cînd defăimau pe cele care, ca şi ea, iubeau fără lege şi fără noroc.

Pe genunchii ei largi ca un leagăn purta, cu sfidarea legei naturale, copilul minunii, al vestirii celei bune, copilul care [...] a rodit, ca un pom miraculos, fructele amorului infinit drept hrană omenirii flămînde. Copilul de pripas, care a clădit locuinţa care rămîne şi şi-a umblat, cu piciorul gol, destinele lui vagabonde, purtîndu-şi cu el palatele sufletului şi azvîrlind pe drumuri giuvaerele şi balsamurile parfumate ale celor mai sublime legi care au tîrît în urma lor oamenii veacurilor multe.

De ce oare o tradiţie nesfîrşită de contururi şi culori o zugrăveau pe Fecioara cu acea frumuseţe fără înţeles şi nu o închipuiau nici umană, nici divină ?

Manuela nu o pricepea, nu comunica cu ea. În umbra bisericii își aducea zbuciumul și abia îl potolea cu încetul în liniștea aromată de psalmodii și tămîie. În jurul ei toate fețele reflectau griji, dureri și păcate, sau le purtau urmele adînci.

Sufletul Manuelei acum cuprins de iubire, atins de vestea cea bună a amorului, sufletului ei deșteptat din somnul lui virgin era turburat ca niciodată, și ochii îi erau aburiți de valurile mereu noi ale simțirilor care se schimbau pe lumina lor și o amețeau. Surîsul îi era împrăștiat ca un extaz sau strîns ca o enigmă, pe cînd Fecioara sta calmă și fără nici o umbră, cu ochii limpezi fără privire, cu surîs fără dumerire, și întindea tutulor cu mîinile ei mici, neînfiorate, amorul suferinții și al păcatului ! De ce ?

Păcatul, fericirea și mîntuirea, amorul, fecundarea și moartea sunt dureri și Fecioara sta neturburată, cu ovalul ei perfect, cu surîsul necunoașterii de orice, ca o floare neparfumată, necolorată și neofilită, ca o oglindă fără de răsfrîngeri.

N-o iubea și totuși simțea că ar fi trebuit s-o iubească pe singura zeie, pe icoana-femeie, pe Mama iubirii, pe Mireasa amorului și presimțea că o va iubi.

Și ea era mireasa amorului și ar fi trebuit să înțeleagă pe cea neînțeleasă. Oamenii se uită și văd ce pot vedea, judecă ce pot judeca. Manuela ca și oamenii se uitase și judecase, apoi cu încetul pe pînza asta a vederei se rupeau fîșii care-i descopereau altă vedere, mai aproape de lumina adevărată.

Amorul care întunecă atîtea lucruri, sfîșie alte broboade și îi luminase, și ei, unele colțuri ale sufletului și vieței. Dar vălul, care o despărțea încă de cultul Fecioarei divine nu se desfăcuse.

Într-o zi Manuela va înțelege că deasupra legilor felurite ale semințiilor diverse în care se îngrădeau oamenii în curgerea vremii, plana legea firii nestrămutate. „Te vei naște... Vei naște... Vei muri." Și Fecioara plăpîndă a stat fără apărare subt voința supremă a ăstor legi, și, nevinovată de ele, cu surîsul suav al nedumeririi, spuse cu ochii ei limpezi și fruntea ei netedă, arătînd pruncul : „Așa s-au săvîrșit la mine Voințele Naturii".

Mamă îndoliată cu doliul uriaș de a fi îngropat un Dumnezeu, ea era numai palidă, cu ochii muiați întorși spre cer, fără de brazdele acelea ale durerei pe care le dau luptele și zbaterea omenească zadarnică, și, la mormîntul unic al durerii celei mai mari, încremenea pe ea resemnarea către inflexibila lege a nimicirii și eternului, pe care nici Dumnezeul nu o putea ocoli.

Va înțelege Manuela într-o zi că durerile noastre, după ce au trecut prin toată josnicia și frămîntarea lor omenească, se curăță din ele înseși și, ajunse la o măsură a durerii, peste care nu se mai poate trece, dincolo de ea găsesc înseninare ? Că pedepsele și prigonirile omenești, după ce și-au îndeplinit menirea lor chinuitoare ajung la absolvire, și ne scot din întunericul lor turbure la odihna luminii care face fiecărei frunți, care a ajuns prin durere la lumină, o mică aureolă.

În coapsa noastră purtăm fiecare, neștiutor, sămînța unui monstru posibil, dar mai înfricoșătoare încă putința de a naște un Dumnezeu, și stăm astfel cu inconștientă naivitate uimiți în fața noastră înșine.

Și dacă din toate aceste înseninări și absolviri am închipui o singură seninătate imensă, o dulceață nețărmurită, o bunătate de care tot ce se atinge se purifică, din toate micile lumini o singură lumină și din toată slăbiciunea, nevinovăția și nedumerirea, o singură întruchipare, am înțelege și am iubi, subt aureola lui strălucitoare, chipul alb ca o floare, cu ochii de ape luminoase, care nu poate purta întipărirea nici uneia din simțirile omenești, fiindcă le-a absorbit și transfigurat pe toate și în care toate chipurile se cuprind și se șterg într-o simbolă extatică.

Pe Fecioara, pe Maria, nu o iubea încă !...

Îi spusese lui Vîlsan și el surîsese. Cum i-o spusese ca să-l facă să surîdă ?... Surîsul acela frumos pe care-l avea uneori pentru dînsa. Ce însemna surîsul acela ? Ea nu știa și nu-l întrebase. Îi culesese numai surîsul și îl prinsese ca pe o floare la aceeași cingătoare care avea să-i fie desfătare și chin, care avea s-o învie și s-o omoare. Ea își lucra încet viața, lucrîndu-și vestmîntul de iubire !

XX

MĂRGĂRITE

Din treacăt, Manuela culese o floare mică de mușețel. De multe zile nu mai întrebase nici florile, nici trifoiul, și acum floricica asta îi crescuse parcă în ochi, căci o găsise fără să o caute...

— Da !... răspunsese.

Ca de obicei cînd floarea îi era prielnică, sărutase miezul ei galben, apoi scuturase în vînt gunoiul ușor de petale rămas în palmă.

De mult nu mai cercetase limba misterioasă a destinelor pe fața gingașă a acelei superstiții.

Își aducea aminte de cea dintîi mărgărită pe care o întrebase. Aceea era mare și frumoasă și i-o culesese, de pe un povîrniș de deal acoperit de iarbă înaltă și coaptă, plină de flori și mai ales de stelele albe ale mărgăritelor minunat de mari, un băiețaș cîrlionțat. Îi adunase din ele un buchet enorm chiar în vara aceea, abia sfîrșită. Luase atunci fără voie una și o răsfoise : „Da... nu..."

Din copilărie nu-i mai revenise acel gest pînă în ziua aceea, și atunci i se deschise o portiță nouă în suflet spre drumurile vechi și misterioase ale fetișismelor, ca și cum la lacătul lor, încuiat ermetic de ani îndelungați, ar fi avut acea mărgărită de pe deal cuvîntul cabalistic.

De atunci, mereu cu ochii în iarbă, căuta și trifoiul cu patru foi, îl căuta sau de aproape, culcată cu obrazul pe pămîntul împodobit cu felurimea ierburilor, sau numai din treacăt ; dar uneori, în zilele bune, vedea de departe, dintr-o aruncătură de privire, norocul cel mare, care i se arăta singur printre mii de fire și de foi.

În așa zile norocoase culca floarea în filele caietelor ei muzicale și o regăsea mai tîrziu, dar adesea fila rămînea albă, fiindcă nu-și putuse fixa impresia prin semnele mici și negre ale melodiei, și tot cîntecul ei din ziua aceea era închis numai într-o floare uscată.

Alături, între alte file, erau garoafele unei seri trecute... Și florile stau așa pe paginele mute, spunînd, din atîtea gînduri și simțiri uitate, cuvîntul „Iubire !"

Așa scria, zi după zi, calendarul fragil și nesigur al mulțumirilor și durerilor ei, îngrămădite în corola unei flori.

În lumea asta plină de oameni și cuvinte, plină de fapte, în lumea asta în care oameni și cuvinte și fapte ar fi stat gata pentru ea, ca pentru fiecare, cum de ajunsese singură în fața oglinzii, întrebînd și cerînd mîngîiere unor gingașe flori ale întîmplării, cu durerea și bucuria graiului lor nesigur ?

Ritul ăsta al florilor avea codul lui : nu trebuia să culegi orice floare ; dacă te uitai mult pînă să alegi, lucrul nu era bine făcut. Atunci cînd întindeai mîna, dintr-o dată, către una, și aproape înainte de a-ți da seama de intenția ta, aceea anume îți putea răspunde.

Uneori, după un dulce răspuns, Manuela lua o altă floare, care-i spunea lucruri triste, și atunci era nedumerită.

Credința ei în limbagiul universal, risipit pe toate înfățișările naturii, puse în legătură cu cadranul care indică cu ace gigantice datele mari, și exprimă deopotrivă prin păianjenul micuț sau petalele de flori, miliardele de secunde a destinelor noastre mobile și imuabile, credința asta nu scădea, dar contrazicerile o făceau totuși să nu mai poată desluși bine acea legătură.

Se scuza atunci de lăcomie, își dovedea că nu se poate pune o astfel de întrebare decît în momentul sugestiei, a atracției dintre suflet și natură. Tot ea singură se întreba apoi dacă tălmăcirea asta nu era poate interesată, și dacă poate „nu e nimic" ! Căci credința noastră nu poate atinge perfecția, ci se tăgăduiește ca a apostolului, de trei ori, pînă să triumfe, și apoi iar să recadă în luptă.

Ce drum lung parcursese pînă să ajungă acum la credințele mici ale tuturor. Era uimită de cîți tovarăși își găsea de cînd se afiliase celor superstițioși, cum, fără să-i caute, i se înfățișau oameni care aveau aceleași credințe.

Starea asta de spirit, pe care mult timp o socotise cu dispreț inferioară și pe care mulți oameni o disprețuiau, coincida totuși la ea cu epoca cea mai urcată a puterilor ei de cugetare și simțire.

Își amintea de toți oamenii buni care slăveau „semnele" ; de acel semizeu, acel Bonaparte stăpînit de fata-

lism, care cu geniul lui întreg și cu soarta atîtor națiì subjugate de acest geniu, era legat de elipsa astrului lui ecliptic.

Mulți din cei ce se ziceau tari primeau la fel cu cei slabi aceste adevăruri. Numai la mijloc, între unii și alții, stau cei necredincioși. La aceeași epocă mijlocie din drumul cunoașterii, între întuneric și lumină le aparținuse și ea. Ea însăși disprețuise, tăgăduise odată „semnele", crezuse că poți supune tot judecății, uitînd că rațiunea noastră nu e decît o parcelă din rațiunea supremă a naturii și subordonată ei.

Prin firele subțiri ale undelor sensibile comunicarea între vasta rețea universală și rețeaua fibrelor noastre nervoase, e mai directă decît pe calea socotelilor matematice ale raționamentului.

Coincidențe acumulate și clare veniseră, în lung și neobosit convoi de ștafete ale adevărului ultim, să convertească la el pe Manuela ; acel adevăr îl purtăm întîi în noi ca fiind ieșiți din sînul lui, apoi ca niște copii temerari îl tăgăduim, pentru ca mai tîrziu, după încercări și probe, să ne întoarcem pentru totdeauna la el, dar fără să-l mai stăpînim deplin, fiindcă el e vechi și simplu, și noi ne închipuim mereu că ceva mai nou ar putea fi ; fiindcă el e același și noi am vrea să credem că mai poate fi altul.

Manuela nu părăsise acest adevăr niciodată de tot, avusese mereu respectul unui fel de armonie care conduce lumea, o acceptare a legii după care totul concură ; nu bruscase niciodată evenimente exterioare, nu siluise prin porunci inspirațiile. Răzvrătirile ei împotriva soartei erau furtuni care recădeau în albia destinului, pricinuindu-i numai suferințe pe care nu le înfrunta prin hotărîri potrivnice.

Cînd nu mai înțelegea, striga și ea că nu e „nimic", nici o lege, dar nu credea în anatema asta ; credea numai că un nor gros se interpusese între ea și înțelegere, între ea și destin, între ea și legea ei, și-i ascunsese lumina lor sau o ascunsese luminii pentru un timp, sau pentru totdeauna.

Același nor ciudat, cînd mai subțire, cînd mai gros, sta mereu între ea și o fericire pe care o simțea înapoia lui, pe care o zărea cînd nourul se subția, pe care o vedea

aproape limpede cînd norul devenea abia o ceață, adică în zilele rare de bucurie, dar era totuși despărțită de fericirea ei printr-un obstacol transparent, care nu se rupea niciodată pentru a-i deschide ochii la realitatea limpede a acelei existențe întrezărite.

Pînă cînd acel miraj, acel joc de umbre și lumini între ea și destinul ei adevărat ?... Mereu ?... Pînă la urmă ! ?

Adesea credea așa și de aceea, mai adesea, era tristă și învinsă... și uneori spera.

Se uită în oglindă... o lăsă puțin jos... ostenise.

Îi fu teamă să nu o vadă cineva în fața oglinzii.

În timpurile care erau, oamenii ar fi socotit poate că e o crimă să stai cu tine de vorbă în oglindă[12]. Cu mic, cu mare, ei ieșeau de prin casele lor, în drum, să primească întîmplările covîrșitoare. Era începutul războiului celui mare ; începutul numai pentru țara ei, căci aiurea sîngera de mult. Cînd luase deunăzi — un an aproape de atunci — oglinda în mîini, lumea era aprinsă de războaie uriașe, care luminau tot Apusul, și la flacăra lor, mereu mai împresurătoare, Manuela privise mereu înainte în cristalul mic al oglinzii, icoana ei neînsemnată.

Acum focul îi împresurase. Manuela își dăruia și ea sufletul frămîntărilor patriei, dar fără să lase din mîini oglinda ei mică.

Lumea ar fi hulit poate o femeie care în timpurile astea sta în fața oglinzii, și totuși femeile celelalte, gătindu-se în oglindă, își îngrijeau mereu aceleași plăceri de totdeauna.

Dar lumea cere s-o minți. Și-a făcut din asta lege, și oglinda acelor femei era mincinoasă, pe cînd ea ținea în mîini, mică și primejdioasă, oglinda durerosului adevăr.

Ferindu-se de oameni, își privea mereu mai de aproape imaginile chipului ei care purtau pe ele sufletul, și ale sufletului care-i alcătuiau chipul. Înapoia lor vedea alte chipuri și suflete, și mai înapoi, alte locuri și oameni, și în fundul perspectivei sta decorul majestuos și cumplit al timpurilor gigantice.

Și oare nu avea dreptate ? Fiecăruia dintre noi i s-a pus în mîini o mică oglindă în care să se privească pe el și viața lui, apoi lumea și viața ei, apoi timpurile în care s-au perindat.

De măreția timpurilor Manuela își da seamă. Îi părea că cinstea de a fi trăit în așa vremuri adaogă o stemă coroanei ei de femeie. Se simțea trăind în viața însăși a istoriei, la paginele ei cele mai minunate; i se părea că miinile celor ce vor învăța mai tîrziu, în banalitatea păcilor, acele cutremure omenești pe care și ea le trăise, o vor răsfoi și pe ea odată cu foile cărților care vor consemna epocele și o vor amesteca cu acele glorii, întocmai cum cercetătorii pămînturilor sacre în preajma mormintelor solemne întorcînd cu lopata lutul misterios, frămîntă fără voie, cu el odată, drojdia trupurilor de femeie care au putrezit în el odinioară.

Credea că e măgulitor să fii un atom dintr-un ciclon, dar era totuși mulțumită că în acele epoci zvînturate și belicoase în care mulțimea e menită carnagiilor care prefac și așează straturile omenești, ea rămînea dezrădăcinată.

Toate timpurile au pe cîmpul luptelor ambasadorii lor tipici — exemplare ale tutulor tiparelor sociale anterioare și probabil modele ale celor viitoare. Ea nu era o amazoană. Sufletul ei de Renaștere, de simțiri subtile înflorite la adăpost de primejdii, într-un veac saturat de civilizație, cunoscuse acel „ieri" al omenirii aplecat către decadență și acum, brusc întors din drum spre reînnoire, avea să fie martorul expedițiilor primitive care erau să facă din lume o tabără a prefacerilor. Ea sta în ele ca o plantă a epocelor de eflorescență sau ca un misterios caliciu al formelor viitoare. [13]

Față de timpurile eroice de acum, se simțea cam asemeni cu o mărgărită care a crescut la poalele Alpilor și care, cuprinsă de destinul ei de floare, simte nobleța de a avea drept orizont, în loc de o livadă, perdeaua uriașă a munților; care își trăiește lîngă măreția lor frăgezimea ei de floare și împrăștie parfumul ei de mărgărită, imperceptibil oamenilor care cred că sunt și flori fără parfum, pe cînd ele sunt îmbălsămite cu un parfum pentru care instrumentele de simțire nu sunt încă destul de fine. Ca o mărgărită care la poalele Alpilor se oglindește misterios în lacul așternut la poalele lor!

XXI

AGONIE

Liber și sterp, sufletul Manuelei primise un oaspe și se socotise în drept să clădească cu el castele sau colibe viitorului pustiu.

Și *libertate* și *viitor*, credea că îi aparțin, fiindcă nici legea oamenilor nu o făceau roabă de veci nimănui.

Uitase că oamenii se cred nevoiți să poarte grija noastră așa cum le priește lor și că prea cuminți — blajinii — pentru ca să se lupte cu noi cînd avem planuri care le strică socoteala, au alte mijloace de a te face fericit — împotriva fericirii tale — pe care nu le poți ocoli atunci cînd ești deprins să cauți adversarul și obstacolul în față.

Oamenii nu îngăduiseră logodna Manuelei. Se arătaseră sîrguitori din umbră, și o azvîrliseră în întuneric.

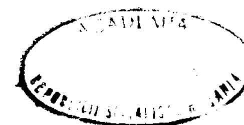
Și poate că nu erau decît uneltele destinelor.

Acum se uita împrejur... Trebuia să trăiască.

De cînd suferea gonise tovărășia Alinei: nu o mai întîlnea aproape deloc. Asta era felul ei: să-și poarte durerile singură, cu un fel de sălbătăcie și de ură, de ea mai întîi, și apoi de toți ceilalți, fie vinovați, fie nevinovați de ele.

Nu putea să împiedice oamenii de a trăi în jurul ei. Adesea chiar acest zgomot, aceste prezențe îi erau bune, puneau în preajma deznădejdei și golului din ea o mișcare — ceva ca zgomotul surd al unui oraș în jurul spaimei unui cimitir.

Alteori, apropierea lor apăsa peste suferința ei solitară și dușmană cum apasă zăgazul munților neclintiți peste lacul pe care îl sugrumă în cercul lor. Tot așa cum erau turburate în ea valurile necazurilor ascunse, trebuie să fi fost turburat, sub oglinda lui neclintită, lacul care-și fierbe mîniile în adîncime fără de scurgere. În revolta și în nevoia desperată de a scăpa din inelul fatal al munților, lacul cel sclav trebuie să fi chemat, ca și ea, prăbușiri și cataclisme care să rupă tăria cumplită a piedicelor către libertate, către o libertate uneori deslușită, mai adesea nelămurită, dar imperioasă.

Se uita împrejur, prin ograda imensă năpădită de iarbă, părăginită, încîlcită ici-colo de amestecul florilor crescute la întîmplare, din semințe căzute acolo din anul trecut. Unele floricele, simțind părăsirea locului, scoteau timid corolele lor simple dintre buruieni; trifoiul încurca pretutindeni iarba lăsată în voie și fire subțiri de „fusta rîndunicii" îmbrățișau poalele brazilor mici; o cucută răsărise lîngă un arbust de șofran și păsările de curte, rațele, găinile, treceau nesupărate, turburînd cu amintirea vieții gospodărești virginitatea peisajului.

Se uita împrejur de nevoie și fără mulțumire.

Cunoștea epocile astea de părăsire cînd se-ntorcea la natură ca la ultimul refugiu al sufletului ei orfan, fiindcă nu mai putea iubi în om natura, cu toate grădinile și buruienele ei, ea care-și făcea univers și viață din făptura omenească. Pentru ea, firea exterioară rămînea un vast decor minunat, care însă nu putea fi cuprins întreg cu toată pasionanta lui minune în ființa ei și a altora, dar care, fără de însuflețirea prezenței omenești, nu-i putea da desfătarea sufletească.

Cînd se surprindea uitîndu-se numai în afară, era semnul doliului ei sufletesc.

Împinse portița putrezită dinapoia casei. Aci o uimi acordul dintre loc și părăginirea gîndurilor și simțirilor ei încîlcite, slobode, necîrmuite. Era acolo o mică livadă cu cîțiva pomi roditori care degeneraseră, cu alții tineri de tot. Acolo, în fiecare primăvară, în vreo dimineață, din atîtea care veneau și treceau, deși distrasă de vocile ei interioare de la ale anotimpurilor, auzea totuși privighetoarea.

Iarba acolo era mare, moale, verde; pomii tineri păreau niște copii; stufișurile de măcieși crescuseră mari ca arborii, încurcați cu pălămida, înaltă și ea, ca un tufiș; urzicile ajunseseră gardul mărunt; nu ai fi cules merele înșirate, verzi și ruginite totodată, crezînd că sunt sălbatice. Erau soci înalți cît un salcîm, și fluturii — albi toți — zburau așa de mulți, deși aproape cît și frunzele, ca o roire îmbelșugată fecundată.

Altădată colțul acela era vesel și fraged; în anul ăsta o vegetație întunecată și deasă, năpădită și înaltă, cu mirosul amărui, cu lumini și umbre împreunate prin acel ceva imprecis care, cu aceleași elemente, creează diversitatea, închideau între porumbiștea, înaltă ca un zid, și grădina din față, acel colț aspru, ca un miez sever de natură, în care crăcile întinse liber, ramurile înnodate și ghimpoase, iarba adîncă cu foaie lată, măcieșul cotropitor, perii scunzi, înăbușiți și îngreuiați de fructe strepezii, chiar puii de găină mici, înecați în iarbă, aminteau viața primitivă.

Manuela fusese despărțită brusc de Vîlsan și nu putea nici învinge obstacolele, nici răbda despărțirea. Voința ei creștea odată cu stavilele, se izbea și se zdrobea de ele fără să le poată sfărîma; nu era un zid pe care să-l dărîme sau de care să-și spargă capul, era o plasă infamă și tenebroasă întinsă împrejurul ei, în care se împiedeca la orice pas și în care cădea, zbătîndu-se ca un pește. Rețeaua asta de intrigi și ipocrizii, care-i separa cînd erau așa de aproape, îi da crize de desperare; altădată, împrejurări care trimeteau pe neașteptate pe Vîlsan departe, deși puneau între ei distanțe mai lungi, îi păreau mai ușoare de îndurat. Dar pentru despărțirea asta nu avea resemnare și nu păstra cel puțin o nădejde. Nu știa ce-și mai sunt unul altuia, ce vor deveni. Știa că îl iubește... dacă se putea da numele ăsta chinului care o încleșta într-o simțire unică. Împrejurările nu-i îngăduiau să facă vreun proiect cît de depărtat. Nu putea hotărî, nu putea voi. Și toată voința ei trăia o hotărîre și o voință unică de ceva imposibil, și acel ceva era: să nu se sfîrșească... să mai fie... O voință pe care nici nu și-o cunoștea, care nu mai încăpea în ea, care o speria... Ce să mai fie?... nu putea desluși... Ceva care se învîrtea fără încetare în ființa ei, un sfredel obscur, o nevoie nelămurită și stăpînitoare. Să fie... El să fie... undeva departe sau aproape... pentru ca curînd sau tîrziu să urmeze, să nu se sfîrșească ceea ce în ea nu se sfîrșise, ci creștea pînă la măsuri pe care nu le putea îndura.

Asta venea, se vede, de acolo că un capriciu al hazardului rupsese raporturile lor de miri îndrăgostiți, tocmai în faza cea mai primejdioasă, în criza cea mai delicată. În faza cea bolnavă a iubirii, cînd între ideal și realitate, realitatea face treptat incursia ei tiranică, sfîșie închipuirile cu atingerile ei neliniștite, aduce sufletului participarea

fibrelor și globulelor, amestecînd beția viselor cu gustul dezmierdărilor și, infiltrînd lutului omenesc miasmele nelămurite ale apelor turburate, le captează într-un vîrtej strîmt de simțiri care umflă digul fără să se poată revărsa.

Mersul iubirii lor era normal, gradat, ascendent, dar accidentul care îl curmase era barbar și brutal.

Toate lucrurile astea Manuela nu le știa, nu le raționa: de altfel judecata ei era o bară fixă pînă la rupere, care nu avea nici o mlădiere. Cugetul îi era stăpînit de obsesia acelui „vreau și nu se poate“, acelui „s-a sfîrșit și nu vreau“...

În lupta asta uriașe nu avea nici un ajutor. Mîndria ei o oprea să-și asocieze pe acei ce ar fi putut și vrut s-o ajute, și cei din jurul ei erau dușmani. Îi ura ! Îi ura fără margini, implacabil, sălbatic și neputincios. Cu atît mai mult cu cît lupta lor era mută, fără explicații și violențe care ușurează. Ființa ei toată, mersul, figura erau obosite de lupta asta, și ochii și-i simțea sălbateci, zănatici.

Acolo, pe dezordinea naturii întunecate, în armonie cu deznădejdea ei, Manuela își odihni o secundă truda.

Odihna îi fu scurtă. Era în aer ceva apăsător care o înăbușea și pe dînsa. Zărind la apus nori care se ridicau, simți o mulțumire. Își explicase de multe ori manifestările misterioase ale naturii ei, la fel cu acele ale naturei mari, dar nu putuse încă dovedi bine de ce zilele egale și frumoase ca și lucrurile șese îi făceau rău. Acel nor depărtat, apăru în mijlocul caldului greoi și senin, îi părea parcă o ființă care îi venea în ajutor.

Era întocmai ca sosirea unui om într-un loc pustiu.

Cel sosit putea fi de rasă și limbă străină, nu putea distinge felul în care prezența lui o va ușura, dar existența lui o mulțumea fără să știe de ce. Orice fenomen, cît de mic, care întrerupe imobilitatea naturii are în el ceva mai viu ca viața ei uniformă.

Se întoarse acum pe seară, și sta pe scaunul de trestie pe care, printr-o coincidență trecută apoi la deprindere, se așeza mereu de zece luni de cînd privea jocul aceleiași imagini în oglindă.

Picături largi căzură. Atunci respirația ei anevoioasă fu mai liberă. Încet, cu ezitare, începu să plouă. Ceea ce o înăbușea se risipi, ca și cum se desfăcuse supapa care

ținea durerile ei închise în asfixia propriului lor abur, și acum simțirea ei circulă din nou în voie printre suferințe.

Presărate ca și ploaia îi cădeau gîndurile, ca și ea fără voiciune... „Dacă s-ar sfîrși... dacă totuși s-ar sfîrși“...

O furie bruscă ca un vîrtej se răscoli în ea. Asta niciodată. Era singura ei teamă. Prefera toate suferințele, toate chinurile, sfîrșitului. Viața cloroformată cu care timpul amorțește toate rănile omenești o revoltă. Resemnarea searbădă care era răzbunarea mediocră a vieții, uitarea care e răzbunarea timpului asupra eternității, îi părea rîsul stupid al omului care se despăgubește de lașitatea care-l constrînge în banalitatea traiului, privind batjocoritor și invidios înfrîngerea celor care se avîntă la adîncul lui și se îneacă.

Mila, nevoia vindecării o tăgăduia, le nesocotea.

Revolta țipa într-însa, dar nu ar fi putut-o spune prin cuvinte. Tensiunea lăuntrică era imensă.

Deodată o imagine scurtă i se arătă într-o lamă de lumină care da la o parte pînza realității — ca în acele feerii cînd îți apare ceva de dincolo de perdeaua decorului.

...Parcă un fiu, unul singur de un singur fel și numai o dată pe lume, ar fi murit, și o mamă l-ar fi plîns.

Era cu neputință să încapă în mamă înțelegerea că în adevăr fiul nu va mai fi, cum era cu neputință ca cel ce încetase de a mai fi să mai trăiască... Și din acest îndoit și cumplit imposibil, jalea femeii avea ceva necurmat în gemet, care întîi te durea și te-amuțea, pe urmă îți sfîșia auzul, îți rupea inima, apoi te înnebunea și nu-l mai puteai auzi. Mila și chinul pe care ți-l dau acel bocet, acel răcnet care părea că nu se mai poate curma, trebuiau să înceteze.

Era o puternică închipuire auditivă. Cea vizuală era mai slabă. Abia distingea că copilul care întrupa această durere era parcă un soldat căzut pe un cîmp... oamenii erau o oaste și femeia o suferință parcă prefăcută pentru totdeauna în țipăt. Un astfel de țipăt încît cineva, de-acolo din mulțime, mai presus de milă, înnebunit, ar fi poruncit s-o omoare și numai așa ar fi tăcut... și toate astea ar fi fost într-un fel de tabără.

Decorul abia schițat în ceața minții... sunetele chinuitoare, securea cu care ucideau *femeia* ca să tacă, sclipiseră în lumina unei năluciri de o secundă.

Așa se întruchipa revolta ei la gîndul că s-ar putea sfîrși. De ce oare? Poate fiindcă sfîrșitul e o moarte... Ce fel de ucidere? Nu înțelegea de ce imaginile funebre se lipeau de gîndul sfîrșitului.

Poate că acea viziune venea să-i arate că, mai presus de plînsul care nu vrea să se curme, e mila crudă care omoară și salvează.

Sau ce era atunci?

Afară nu mai era nici un vîrtej, ploua încet dintr-un nor fără putere și căldura părea udată fără ca aerul să se fi purificat.

Acum Manuela nu mai semăna cu ziua de-afară, ca și cum, pe cînd aici ploua anevoios și liniștit, undeva, aiurea — pe o muche de continent — s-ar fi dezlănțuit o furtună mare și ea ar fi fost pe locul furtunei.

Se însera încet și nebăgat de seamă din cauza înnoratului. Nu mai avea nici un gînd, dar simțea ceva ciudat și dureros: parcă în mijlocul aleii din stînga cineva ar fi ridicat inima ei ca pe un vas de faianță și, azvîrlindu-l tare și de sus, l-ar fi sfărîmat în țăndări. Avea, se vede, o apăsare în partea stîngă a corpului, o dezordine în circulație. Își explică singură senzația. Apoi simți că ceva greu lunecă din ea în jos și o trage și, ca să nu cadă din ea, se apleacă cu precauțiune... și acel ceva care luneca, era inima.

Avea probabil palpitații, turburări cardiace. Se necăjise prea tare. Oamenii nu seamănă unii cu alții! Iubirea ei și a altora... Suferința ei și a lor...

Așa te trezești mai tîrziu cu o boală — se gîndea. Îți spune doctorul un nume nou și complicat cu silabe de condamnare.

Te întreabă și îți explică că ai avut supărări... Și toate suferințele tale, toată lupta, toată viața, tot amorul e conținut în acest cuvînt pedant, în astă distrată sentință medicală.

...Și într-o zi mori!... Tot ce te-a adus acolo reînvie în ceasul acela.

Ai vrea să-l ceri pe acela pentru care mori, oricît ar fi de ciudat să mori pentru un om, oricît ar fi de demult și de șters timpul de atunci!... Dar alții stau lîngă tine. Pentru ceea ce a fost și de care îți aduci în ceasul acela aminte, ai vrea să te ție El de mînă.

Cînd mori, își închipui Manuela, trebuie să vrei să te ție cineva de mînă tare, întocmai cum trebuie să te prindă în mîini cînd vii pe lume, întocmai cum strîngi mîinile cui e lîngă tine cînd dai altuia viață pe lume, cum te ține cineva de mînă ca să treci orișice obstacol. Atunci pasiunea care, ca și un izvor termal captat curgea prin ea, i se refugie toată în mîini și îi dete dorința să ție în palmele ei calde mîinile multor muribunzi pînă se vor răci, ca să le dea astfel supremul ajutor și suprema iluzie a unei prezențe.

Ai vrea — dar nu îndrăznești... ți-e rușine să ceri pe altul celor dimprejur, cu tot dreptul tău sacru de ființă care pleacă, de călător...

Cu toate că ești aproape afară din viață, te apasă și te stăpînesc încă, pînă la urmă, legile ei mărunte.

Deschizi buzele și le închizi iar, uscate și mute...

Ai vrea să lași „aceluia“ un cuvînt și cei de aproape pîndesc pentru ei ultimul tău cuvînt... și iar un gest de durere îți mișcă gura fără cuvinte. Ai vrea dintr-o dată să spui „tot“ ce ai dorit, ce ai avut și n-ai acceptat, minciuna pe care ai fost nevoit s-o primești, adevărul pe care nu l-ai putut mărturisi, planurile, speranțele... Un val uriaș, toată viața ta pe care să o spui o dată, înainte de a nu putea spune și valul cuvintelor imposibile te înăbușe și îți crispează gura într-un spasm de neputință. Chinul acestui suprem grai mut și ultimele combustii ale trupului istovit sunt acel zbucium al agoniei, care ne sperie.

...Pe urmă o osteneală mare, mare cît a fost și energia întreagă a acelei vieți sfîrșite, acea energie pe care ai nimicit-o treptat trăind, o osteneală mare te cuprinde pe tine, în tine, pînă în ultima fibră a trupului. Atunci nu mai vrei nimic fiindcă e zadarnic să mai vrei. Tragi mîna, închizi ochii, te întorci la perete și gura își mișcă abia un ultim desen al cărui zigzag neregulat prins pe hîrtie nu l-ar putea experții hotărî dacă a fost un surîs sau un geamăt, un regret sau o batjocură.

Așa mori.

Manuela trase pe hîrtia pe care o ținea în mînă tremurarea unei linii frînte.

Mîinile !... Își aduse aminte că în copilăria ei, ca să sară un șanț, ca să treacă un pîrîu, să urce o coastă de deal, o scară înaltă, refuza — cu temeritate și încredere în ea singură — orice ajutor ; că mai pe urmă, mai sfioasă, mîinile îi căutau un sprijin, dar că nu primise totuși pe acele ce se întindeau ; că acuma îi atîrnau împovărate de o greutate fierbinte care căuta sprijin !... Își mai aduse aminte că se poate totuși suferi dureri mari, strîngînd în mîini lemnul unei speteze, trupul unei perne, mila lucrurilor inanimate... sau frîngîndu-ți-le una de alta. Și tot așa poți și muri...

Dar dacă căldura mîinilor tale nu a trecut în viață treptat în alte mîini, cum ți se pot mîinile răci ?

Ale ei erau totdeauna așa de calde, chiar cînd îi era frig, așa de calde în mijlocul palmelor !

Cu toate astea, acum avea osteneala aceea grozavă ca de moarte... Agonia... De unde știa ea cum se moare ? Ca și cum ar fi murit vreodată. Știa ?... parcă văzuse ea oameni murind... și parcă așa se moare, cum crede ea ?

Dar de cîte ori mureau, treptat, legăturile dintre ea și oameni — legăturile acelea ale raporturilor mărunte care ne aduc în dreptul unora, apoi îi duc aiurea — de simpatie, de prietenie — așa i se deschidea ei gura din nevoia de a spune... cu buzele apoi iar împreunate peste cuvîntul nepronunțat al neînțelegerii, cu surîsul durerii, batjocurii sau dezgustului de tot ce moare pe lume neîmplinit.

Toate morțile mici sunt tipare reduse ale celei mari... De acolo știa !...

Apoi se nemulțumi și mai mult !... Moarte !... moarte !... De la un timp avea mereu imagini posomorîte. Ce însemnau ?... Din ce îi veneau ?... Care era legătura lor cu... El ?

Moarte ? Adică sfîrșit. Că se va sfîrși !... Altceva nu putea fi... și tocmai asta nu vrea... Manuela nu vrea să se sfîrșească.

XXII

SFÎRȘIT

Era în ziua aceea o lumină mare, deopotrivă, fără soare, fără umbre, stearpă ca aerul bolților uscate, căreia i se zice sepulcrală — cavoul e *cuprinsul* și cadavrul e viața mumificată într-însul.

În Manuela nu erau tonuri, cum nu erau în afară estompe și contururi, și sunetul existenței părea un gong răgușit și prelung, o singură notă de barabană.

— Urît azi ! — zise Alina, trăind în noima inconștientă a zilei.

Nu îi răspunse nimeni. Se uită în jur și nu văzu pe Manuela, cu toate că era acolo în umbra mută a pianului, întins în lumină, asemeni unui catafalc cu strune încleștate ca graiul unui mort.

În mausoleul ăsta Manuela aștepta un semn, un semn că ceea ce o înconjoară e viață, nu moarte, o umbră pe lumină, care să învie sinistrul neant alb, încremenit.

Se sculă și un zgomot sec îi dezmorți auzul. Oglinda cu mînerul de os îi căzuse de pe genunchi.

O ridică. Era spartă. Fără ciocnire, fără stridențe, fără glas, dintr-un punct adînc în marginea ei, porneau, nenumărate, dungile mute care îi stricau ovalul pur și clar.

Prin masca asta Manuela privi. Privi cu ochii deschiși tare, cu toată voința vederii adîncită în sticlă și nu văzu înăuntru nimic, nici fața ei, nici reflexul altor lucruri, numai un gol adînc care trăgea ochii ei după dînsul, un pustiu care întorcea privirei ei nimicul lui.

Căută să deslușească ceva în caverna lui informă, orișice, ceva urît — chiar înspăimîntător — care i-ar fi părut mai puțin urît ca haosul acela nedeslușit, dar mereu i se striveau ochii pe nimicul nesfîrșit.

Împotriva a ceea ce nu se vedea, vroi să vadă ; căută să pună acolo imagini trecute, forme prezente, căută o dorință viitoare, dar ochii semănau acum cu ai ochilor muiați mereu într-un băltoc cenușiu de beznă eternă.

Atunci nu știu ce e mai tare, frică sau desperare, și scăpă din mîini oglinda cu mîner, care, pe covor, își sună mat durerea repetată a acelorași țăndări.

Alina intră iar.

— Ce urît e azi, zise — ca un ecou al unei conştiinţe depărtate.

Văzu pe Manuela :

— Ai spart oglinda. E semn rău !

Manuela sta acum în faţa Semnului. Îl dobîndise şi nu mai vroia să primească. Dincolo de fundul cenuşiu al cristalului, căuta parcă să ajungă peste marginile vederii, pînă dincolo de semne.

Puse încet ovalul adormit al oglinzii cu mîner de os, pe abanosul clavirului, ca o cruce pe sicriu.

Nemaiavînd ce oglindi în jucăria spartă, i se păru că nu are ce mai cerceta în oglinda sufletului.

Atunci femeia fără de oglindă, cu o privire stîngace, nouă, păienjenită, străină, se uită împrejur.

N O T E

APE ADÎNCI

Volumul *Ape adînci* s-a publicat pentru prima oară în anul 1919, la Editura Librăriei Alcalay & Co., Bucureşti, 215 pagini.

Această primă ediţie, scoasă din îndemnurile şi cu sprijinul efectiv al prietenilor de la Iaşi, de la revista *Viaţa românească*, poartă două dedicaţii ; prima este adresată celor de la *Viaţa românească* : „Cenaclului literar *Viaţa românească* îi închin cartea mea dintîi" ; cealaltă : „Tatei şi memoriei mamei, tot ce am lucrat şi voi mai lucra". Volumul însumează : *Marea, Dorinţa, Vis de femeie, Sephora, O pasăre, Femei, între ele.*

Ediţia a doua din *Ape adînci* apare la Editura „Cultura Naţională", Bucureşti, în anul 1923, 241 de pagini, cu acelaşi sumar. Această ediţie păstrează doar ultima dedicaţie („Tatei şi memoriei mamei, tot ce am lucrat şi voi mai lucra"). A dispărut aşadar dedicaţia către cenaclul *Vieţii româneşti*. (Între timp autoarea devenise membră a cenaclului de la Bucureşti, *Sburătorul*, şi colaboratoare activă a revistei lui Eugen Lovinescu.)

O a treia ediţie a *Apelor adînci* a apărut în colecţia „Biblioteca pentru toţi", numerele 1443—1445, probabil în 1936 (anul intrării volumului în fondul de cărţi al Bibliotecii Academiei fiind 1937), 196 pagini ; păstrează doar prima şi ultima bucată din sumarul ediţiilor precedente *(Marea, Femei, între ele).*

Ediţia de faţă reproduce textul ultimei ediţii (ed. a III-a, din „Biblioteca pentru toţi", pentru *Marea* şi *Femei, între ele;* ed. a II-a, de la „Cultura Naţională", pentru *Dorinţa, Vis de femeie, Sephora, O pasăre)* comparat cu ediţiile anterioare.

E foarte probabil ca cea dintîi ediţie să fi apărut chiar la finele anului 1918 într-un prim tiraj. Aflăm dintr-o epistolă a scriitoarei către G. Ibrăileanu, din 17 oct. 1918, că o bună prietenă îi comunicase prin scris că: *„m-a citit,* ba chiar că la Alcalay nu mai avea în ziua aceea" nici un exemplar. Dintr-o altă scrisoare, din noiembrie 1918, constatăm că Hortensia Papadat-Bengescu se afla în posesia volumului său de debut, comentînd modul cum apăruse, găsindu-l „inelegant"; iar în 18 decembrie 1918 îi expedia lui G. Ibrăileanu un exemplar cu dedicaţia: „Vă trimit volumul meu cu cîteva cuvinte care exprimă slab şi stîngaci ce vă datoresc şi ce simt ca recunoştinţă pentru d-ta. A apărut cînd nu mă mai gîndeam la el fără să-l văd decît după un timp, fiind scutită şi de stînjenirea şi de mulţumirea primei impresii." Tot din aceeaşi sursă aflăm că volumul ar fi apărut într-un tiraj de 2 000 exemplare. „Nu e nici luxoasă, nici frumoasă, dar e sobră şi serioasă şi hîrtia dobîndită *prin stăruinţa lui Top* (Topîrceanu, *n.n.),* ca şi corectura, opera lui, sunt excepţionale. Eu sunt mulţumită că a apărut, ca să scap de ideea care mă obseda că voi fi un scriitor postum" (din volumul *Scrisori către Ibrăileanu,* E.P.L., 1966, Bucureşti, ediţie îngrijită de M. Bordeianu, Gr. Botez, I. Lăzărescu, Dan Mănucă, Al. Teodorescu).

Proiectat încă din anul 1916, la sugestia şi cu sprijinul efectiv al lui G. Ibrăileanu şi G. Topîrceanu, volumul *Ape adînci* a provocat autoarei o reală bucurie. După debutul în revista *Viaţa românească,* debutul editorial îi produce îngrijorări dar şi gînduri salutare care o scot din climatul moral apăsător al Focşanilor, oraş de unde vroia să evadeze, unde a scris toate cărţile de început pe care le grupăm în acest prim volum de *Opere.*

„Învîrtesc în minte *Viziune, Marea, Dorinţa, Vis de femeie, Sephora, Un crin în comedia umană, O pasăre, Femei, între ele, Don Juan,* şi nu am nici o idee", aflăm dintr-o scrisoare din 20 iulie 1916, adresată tot lui G. Ibrăileanu, la Neamţ.

Datorită sfaturilor celor doi prieteni de la Iaşi, autoarea renunţă la *Viziune, Un crin în comedia umană, Don Juan.* Şi-a impus însă punctul de vedere în ceea ce priveşte ordinea bucăţilor în volum, fiindcă a început cu *Marea,* aşa cum dorea: „şi să încep cu *Marea,* cu ceva mai consistent, ca să nu se creadă că e un volum de schiţe mici" (din *Scrisori către Ibrăileanu,* p. 52).

Cartea s-a bucurat de comentariile binevoitoare ale criticii. Primul cronicar al *Apelor adînci* a fost G. Ibrăileanu, care a prezentat favorabil cartea: „Ca toţi artiştii adevăraţi ea nu cruţă pe nimene şi nu se cruţă nici pe sine. Ea se împrumută toată operei sale cu un eroism literar care este unul din farmecele şi unul din aspectele impunătoare ale *Apelor adînci."* Comentariul a apărut în *Însemnări literare,* nr. 1, din 2 februarie 1919, p. 15—17, fiind apoi inclus în volumul *Note şi impresii,* Editura „Viaţa Românească", Iaşi, 1929. Ibrăileanu a sesizat cel dintîi originalitatea operei, caracterul nou, deosebit, al scrisului bengescian: „Într-adevăr, numai cine are o personalitate puternică se poate sustrage de la influenţa modelelor, adică a literaturii curente." *(Note şi impresii,* Iaşi, 1920, p. 202). În ceea ce priveşte capacitatea enormă de a coborî pe firul analizei în subteranele fiinţei, criticul remarca: „Nu există un alt scriitor care să epuizeze cu atîta necontenită noutate materia unui subiect. Bucăţi ca *Marea* sau ca *Femei, între ele* sînt lucrări de miniatură, executate pe dimensiuni de frescă. Este drept că uneori simţi nevoia să te înarmezi cu o lupă ca să poţi distinge bine contururile — atît de mult se îmbulzesc impresiile şi nuanţele, căci d-na Hortensia Papadat-Bengescu nu are senzaţii simple de la lucruri, are mănunchiuri de senzaţii" *(Idem,* p. 204).

Aprecierea prietenului şi îndrumătorului ei prilejuieşte scriitoarei o impresie dintre cele mai puternice: „Mi-ai dat cea mai înaltă emoţie pe care am simţit-o... M-ai făcut să plîng... Alături de marea valoare a opiniei în sine, venind cea dintîi, există şi o prioritate a ei. Dar ceea ce, în această întîietate, mi-a făcut o indicibilă bucurie personală e că, atingînd cel dintîi lucrarea mea, acum mi se pare că toate mîinile celelalte nu mă vor mai atinge direct..." *(Scrisori către Ibrăileanu,* p. 81—82).

MAREA

S-a publicat mai întîi în revista *Viața românească*, la Iași, în trei numere succesive, cu subtitlul *Din scrisorile unei necunoscute*, după cum urmează : *V.R.*, VIII, nr, 11—12, noiembrie-decembrie 1913, p. 275—291 ; IX, nr. 1, ianuarie 1914, p. 33—48 și nr. 2, februarie 1914, p. 161—179. Scriere cu ecouri autobiografice — în sensul oglindirii unei stări de spirit similare cu aceea încercată de eroina ce caută un refugiu din marasmul cotidianului sufocant. Într-o scrisoare din 6 noiembrie 1919, H. P. Bengescu vorbește despre criza sufletească încercată atunci cînd elabora *Marea*: „Ce e mai plicticos ca faptele e întîlnirea neplăcută cu ostilitatea vieții, cu parcimonia și antipatia ei. Eu nu am putut sta niciodată unde am simțit adversitate, și deocamdată acest loc e viața. Departe de mine idei «fatale». Prin criza asta am trecut odată la adînc cînd am notat *Marea*. Acum nu mai e primejdie. Boalele mari dau imunitate."

1. Decalcuri din limba franceză întîlnim foarte multe, mai ales în primele scrieri ale Hortensiei Papadat-Bengescu, datorate desigur spontaneității în exprimare dar și nesupravegherii stilistice, pe bună dreptate criticate de Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu sau Felix Aderca, acesta din urmă făcînd parte dintre entuziaștii admiratori ai scriitoarei, dar nu și de Eugen Lovinescu, prietenul său de mai tîrziu. Lovinescu nu o corecta, așa cum își permiteau cîteodată amicii de la *Viața românească*. Aci „a avea îndemn" traduce pe : „avoir envie de..." ; la fel : „bine născută", pe „bien née", „a lua băi" („prendre des bains"), ca și : „Jumătate de lumină" („un demi-lumière"), „a se ucide" („se faire tuer") etc.

2. În cazul de față cu sensul de „prisosință" ; în altă parte se folosește „imens" pentru „imensitate", în expresia „imens de simțiri".

3. Evidentă aluzie la propria copilărie, pe care o va relua mulți ani mai tîrziu (în 1937), atunci cînd, la invitația lui G. Călinescu, va scrie o *Autobiografie* sobră pentru revista *Capricorn*. Dar cum revista își suspendă apariția, criticul o va publica în

două numere consecutive din *Adevărul literar și artistic* (an. XVIII, nr. 866, 867, din 11 și 18 iulie 1937). O copilărie singuratecă, de copil cuminte, fără alte prietenii decît numai aceea prețioasă și tăcută a cărților, a slovei scrise : „Eram un copil cuminte"... sau : „Domeniul acelei fronde era al visurilor treze, al poveștilor ce treceau cutezătoare dincolo de casă și oraș, undeva departe ; domeniu în care vagadondam neostenit pe un scăunel mic, vopsit cenușiu, ce-mi amintesc bine."

4. De reținut că motivele, imaginile se reiau, se repetă. Pornind de la aceeași imagine a unui copil frumos jucîndu-se pe plajă, a scris Hortensia Papadat-Bengescu prima sa bucată literară, *Viziune*, publicată în revista de la Iași, *Viața românească* (VII, nr. 1, ianuarie 1913, p. 44—46). Era semnată cu timiditate : Hortensia P. B. În același număr, la rubrica *Note pe marginea cărților*, scriitoarea mai publica un articol despre Marcel Prévost, semnat cu inițiale.

Fiindcă scriitoarea n-a inclus bucata *Viziune* în volumul *Ape adînci*, n-am inclus-o în sumarul ediției de față. Dar pentru că este o schiță cu reale calități literare, ne-am permis s-o facem cunoscută publicînd-o mai jos :

Viziune

> **„Ne robesc sufletul și trupul, ne încătușează faptele, ne pîndesc gîndurile, dar stăpînirea lor se oprește la porțile visului".**

Mi s-a părut ? sau mi-ai cerut încet să-ți spun un basm de iubire... Visam ! Departe, marea părea ca o lespede albastră, nisipul era cald și pustiu. Nu era nimeni... și deodată s-a întrupat un copilaș, un băiețel cu plete încîrligate.

Se juca, făcînd să sclipească pe rînd scoicile la licărirea soarelui.

Copiii frumoși îmi plac !... Adinioarea copilul se juca singur, acum, alături de el, îngenuncheată în nisip, o umbră albă se apleacă... Cînd sclipirea razei care o cuprinde se face mai vie, aceea care mîngîie copilul pare că-mi seamănă...

Se uită mult și dulce la el, dezmiardă ușor cu mîinile, și ochii ei par grei de o dragoste caldă, cînd cercetează obrazul mititelului. Pe frunte părul îi era dat la o parte, un colț sclipea din pielița lui albă — și, încet, cum ar fi lipit buzele pe o icoană, acolo între buclele aurii l-a sărutat...

Visam... Din ce în ce ceața se ridica și grupul biblic pe nisipul pustiu se lumina mai limpede: o femeie și un copil...

El a pus gingaș mănușițele pe după gîtul ei și ea l-a prins strîns în brațe și nebunește l-a sărutat. Era un copilaș ce se juca cu scoici pe marginea mării și o femeie care, de drăgălaș, îl dezmierda. Un moment de viață fragedă — un tablou ce licărea în lumina soarelui. În fund se desfășura pînza mării...

Visam... și pare că era mai mult decît atît, fiindcă vedeam trecînd, în unde calde și dragul sărutării, și în adîncul umbrei vedeam cum inima îi bătea repede; curgea printr-însa un foc dulce în valuri mai încete și mai iuți... părea că pe fruntea micuțului, în îmbrățișarea lui strînsă, ar fi sărutat întreaga fericire a lumii...

Visam...

Deodată un bărbat veni repede spre copil și îl luă de mînă. Era tatăl, și poate de mult, cu grijă, îl căuta. Femeia desfăcu anevoie strînsa îmbrățișare; înlăuntrul ei vedeam undele de simțire cum aleargă mai furtunoase, cum se zbat și se lovesc fierbinți una de alta. Pe față avea un surîs șters și — cu cuvinte de acele ce se vorbesc în lumea trează și care nu sunt decît o perdea mincinoasă așternută pe simțirile noastre — împinse către străin copilul, care-i trimise cu mînușița lui mică o sărutare și, sărind zglobiu de mîna tatălui, se depărtă ușor.

Era numai un copil ce se juca pe marginea mării, o trecătoare care văzîndu-l gingaș l-a îmbrățișat, un tată care, în miezul zilei, venea să-și ia copilul.

În jocul de raze vii, vedenia cu încetul se ștergea, umbra albă a femeii se topise, dar împrejurul ei încă se mai zbăteau undele de iubire ca niște păsărele calde. Copilul încet se pierdea într-o boare de umbră, și abia am mai avut timp să zăresc un colț din fruntea albă a bărbatului, ce semăna cu acela pe care mai înainte se pusese așa de adînc și dulce buzele ei.

...Visasem. Vedenia pierise, dar nu am deschis ochii pe urîțenia lucrurilor, și mă gîndeam. Câți nu caută în strîngeri pătimașe, în iubiri rafinate, să smulgă unul de pe trupul celuilalt scînteia dragostei; ei se obosesc în înlănțuiri nebune și nu pot cuprinde în ele nimic decît dezgust și sațiu. Iar eu, privind la grupul de pe marginea mării, simțisem palpitînd toată voluptatea iubirii...

Cine mi-ar putea spune? Poate acel om trecuse odată în drumul acelei femei și ființa lui trezise într-însa vreun amor ceresc și imposibil. Îl privise — și ochii ei păreau mii de ochi care ardeau și în care trăsăturile scumpe se înfigeau adînc, ca și cum prin ochii fără fund ajungeau la inimă și o topeau. Era un om ca și alții și poate multora chipul lui nu le va fi spus nimic. Din ce adîncimi misterioase îi venea ei acea atracție nebună? Cînd rîdea, un rîs copilăros și leneș, glasul lui trezea într-însa toate cîntecele închise și răsuna ca coardele atinse în tot trupul ei, dîndu-i o simțire și dulce și obositoare, care o durea, și de care durere nu ar fi vrut să se despartă niciodată. Avea un colț de frunte de pe care ridica părul cu o mișcare înceată a mîinii, și gestul lui trăgea într-însa ca o dîră de fericire și de foc.

Era un colț al gurii, și-i părea că ar fi murit înainte de a-l săruta, dar că nici n-ar fi fost ceva mai nesfîrșit de dulce. Și zeci de alte femei îl sărutase cu buze calde sau reci, cucernice sau mincinoase, buze de amantă, de soră, de soție, de copil. A fi a lui — de tot? Poate era ușor lucru pe lume, dar ei îi era cu neputință — și nici ademenirea unei mai mari ispite nu-și putea închipui.

La încrucișarea unui drum, unul pe lîngă altul trecuse de abia atingîndu-și mîna, și a ei rămăsese arsă. Atît fusese — un gust nebun de dînsul a tutulor simțirilor ce dau viață și trupului și sufletului. Un dor, o dorință — și apoi cu încetul, deasupra lor, uitarea. Și niciodată nu aveau să fie unul pentru altul mai mult. Mai tîrziu, pe fruntea copilului, între bucle, zărise colțul ispitei — și fusese îmbrățișarea pe care, în unde divine, o văzusem trecînd.

Amintirea unei dorinți — voluptate amară și sfîntă ce nu se întrupează — vis de amor, mai dulce decît toate amorurile împlinite.

DORINȚA

A fost publicată pentru prima oară în revista *Viața românească*, VII, nr. 4, aprilie, din anul 1913.

Inclusă în sumarul revistei după traducerea lui St. O. Iosif din Shakespeare: *Visul unei nopți de vară.* În același număr apare și poemul *Șerpii* de Alice Călugăru. Așadar, vecinătăți plăcute, fapt care arată că scriitoarea se bucura de prestigiu la cunoscuta revistă de la Iași, ba chiar de un regim preferențial. *Dorința* e o scriere cam singulară în peisajul literar bengescian. Nu ca formulă artistică, fiindcă și aici întîlnim revărsarea abundentă a unui lirism impetuos; dar ca idee. Se poate ca scriitoarea să fi răspuns unui îndemn al lui Ibrăileanu, ori să fi încercat să se încadreze „tematic" idealurilor naționale ale revistei? Posibil. Oricum, *Dorința* este un poem diferit de tot ceea ce întîlnim de obicei în scrisul autoarei la această dată. Un poem ce respiră un înălțător și fierbinte patriotism. Elogiul codrului este elogiul adus poporului român (pe care de altfel l-am întîlnit accidental și în *Marea*, în paginile închinate ciobanului anonim, semănînd la chip cu Făt-Frumos), cu care H. P. Bengescu se simțea solidară prin naștere și tradiție. Aici perioada e lungă, maiestuoasă, frazele se înșiruie într-o simetrie perfectă, fără stîngăcii (dacă excludem cacofoniile), codrul simbolizînd perpetuitatea neamului, dar, pe plan universal, a vieții înseși. Bucata nu a fost comentată de critici, deși e una dintre paginile cele mai frumoase ale scriitoarei.

VIS DE FEMEIE

S-a publicat mai întîi în *Viața românească*, VII, numerele 7 și 8, iulie-august 1913, p. 75—79, semnată: Hortensia P. Bengescu. În ordinea publicării în revista de la Iași, de către scriitoare, a treia colaborare, după *Viziune* și *Dorința*.

1. Acest miraj neînțeles al unui tablou de femeie va reveni, amplificat și mult mai nuanțat, mai tîrziu, în bucata intitulată: *Rochia miresii*, publicată în *Revista Fundațiilor*, III, numerele: 11 și 12 (noiembrie și decembrie) din 1936.

Aci e doar motivul trecător al magiei unui chip de pe pînză, care va constitui acolo însuși axul nuvelei, misteriosul tablou al unei prințese declanșînd dușmănii neînțelese, comportamente bizare la cei care privesc tabloul.

SEPHORA

Publicată pentru prima oară în *Viața românească*, IX, nr. 10—12, octombrie-decembrie 1914, p. 5—12.

Narațiunea pare să fie scrisă pe la începutul anului 1914, deoarece scriitoarea amintește de ea în două scrisori adresate lui Ibrăileanu. Prima dată, în 5 ianuarie 1914, mărturisea: „ambiția violentă de a încerca și eu să fac ceva care să vă placă, m-a preocupat mult ideea asta și am așternut o schiță, un mic portret pe vreo două pagini" *(Scrisori către Ibrăileanu*, p. 31). O lună mai tîrziu, într-o lungă scrisoare către critic, fraza reapare reformulată ceva mai stăpînit, *Sephora* fiind recomandată de creatoarea ei ca: „un portret de femeie după natură — *Sephora* — scurt, și nici acela gata de tot" *(Idem.* p. 37). Într-o altă scrisoare către același, din octombrie, anul 1914, este din nou vorba de *Sephora*: „Găsesc într-un sertar cîteva pagini — un portret — gata încă din februarie trecut"... Și mai departe: „Acest portret e scris aproape dintr-odat'; apoi mult timp chinuit pentru un *și* mai mult sau mai puțin, în vederea realizării asemănării, nu numai prin descriere, ci și prin tonalități și construcții, recitit după intervale lungi, apoi uitat într-un sertar, și asupra căruia acum aș avea imbold să mă întind cu complezență pe pagini lungi, la care ați asculta cu indulgența cuiva care cunoaște izolările acestei meserii"...

Sephora este însă un portret cu implicații mai largi, vădind acuitatea observației sociale; după cum în *Dorința* aveam schița psihologică a unui sentiment civic, în *Sephora*, Hortensia Papadat-Bengescu se hazardează, nu fără succes, în portretizări ample, Sephora fiind doar pretextul — și nu rareori cugetarea este de o precizie și o adîncime care prevestesc amplele tablouri social-psihologice de mai tîrziu.

O PASĂRE...

A fost publicată mai întîi în revista ieșeană *Versuri și proză*, IV, nr. 11, din 17 octombrie 1915.

1. Și aici, ca și în alte pagini inspirate ale acestui prim volum, scriitoarea găsește, cred, minunate caracterizări ale propriilor scrieri din perioada de început. Acest paragraf poate fi interpretat ca o autocaracterizare exactă a stării de spirit care a generat aceste partituri poematice, expresie a acelui „dor de ducă" nestins, a evaziunii dintr-un univers meschin.

Simbolistica este transparentă, cînd autoarea scrie: „dar pasărea captivă a sufletului ei, pe veci întemnițată, zbura numai cu dorul departe, peste văzduhuri, spre lumea nesfîrșită care se întindea dincolo de fereastra odăii"...

2. În bucățile acestui volum de debut, H. P. Bengescu utilizează frecvent date mitologice ori din *Biblie*. Alături de elfi și undine, apar însă și unele credințe populare românești (în *Marea, A căzut o stea* etc.). Fapt explicabil într-o proză cu caracter mai mult confesiv și poematic. Este și acesta un mod de evadare salvatoare din cotidianul îngust, impus de împrejurări, în lumea lecturilor și a fanteziei. Există însă o mare deosebire între această proză subiectivă și aceea scrisă de H. P. Bengescu cu un deceniu mai tîrziu, cînd observația realist-lucidă ia locul lamentelor, iar comparația, metafora, nu mai au nevoie de podoabe mitologice, cînd livrescul dispare, alungat de preaplinul realității.

FEMEI, ÎNTRE ELE

Apare în trei numere succesive în *Viața românească* (an. X), după cum urmează:

nr. 7—9, iulie-septembrie 1915, p. 26—38;
nr. 10—12, octombrie-decembrie 1915, p. 28—48;
nr. 1—3, ianuarie-martie 1916, p. 5—27.

Presupunem că această bucată amplă a fost concepută în anul 1914, căci scriitoarea anunța pe Ibrăileanu, într-o scrisoare de la 10 octombrie: „Am în curs niște *Feminități*, cărora le vom găsi titlul împreună".

În aceste pagini, spiritul de observare lucidă, uneori sarcastică, a realității excelează, prefigurînd pe marea romancieră de mai tîrziu. Diversitatea de tipuri sau moduri de a privi realitatea, de unghiuri de vedere, fac din această bucată un mic roman modern, bazat pe tehnica rememorării.

1. Ultima frază a paragrafului o vom reîntîlni sub diferite alte formulări în scrierile autobiografice, ca și în amintita *Autobiografie* din *Adevărul literar și artistic*, precum și în interviurile date diferitelor reviste.

2. Aici cu sensul de „acoperișurile caselor", dar nu o dată H. P. Bengescu folosește un cuvînt cu un sens impropriu limbii române.

3. Imaginea sugestivă a „aleii cu ochi", a „drumului cu ochi", a „covoarelor cu ochi" ne trimite involuntar cu gîndul la tablourile lui Țuculescu, plăsmuite mult mai tîrziu, prin cine știe ce ciudată coincidență a inspirației artistice.

4. De aceeași boală suferă și Bianca Porporata, și Manuela, și Adriana, toate eroinele scrierilor de început ale Hortensiei Papadat-Bengescu, consumîndu-se neputincioase într-un mediu provincial anost, plicticos, pe care scriitoarea l-a detestat și l-a incondeiat cu ciudă și în corespondența către prieteni. Mărturie stau toate scrisorile adresate lui Ibrăileanu din Focșani, în care orașul de provincie este urît, hîd aproape. „E foarte urît..." începe o frază, sau: „Simțeam nevoia să strig, atît mă înăbușea urîtul; tocmai ieșea din librărie băiatul, vînzătorul care, cînd lipsește, ieși fără să cumperi de 10 bani penițe, spunînd că treci mai tîrziu. I-am spus din treacăt: «Ai văzut, domnule, ceva mai urît ca tîrgul ăsta?», și m-am ușurat" *(Scrisori către Ibrăileanu*, p. 33—34).

5. E vorba, desigur, de luna mai.

6. Scriitoarea, ca orice mare creator, era conștientă de valoarea, de originalitatea scrisului său, pe care G. Ibrăileanu a relevat-o cel dintîi în cronica sa. H. P. Bengescu era primul scriitor român care scotocea străfundurile sufletești, scoțînd la lumină cu mult curaj gîndurile cele mai ascunse, obsesiile „din subteranele ființei", după o expresie sugestivă care-i aparține.

7. Acest „franc displăcut, corectat de ceva franc simpatic", ținuta, vorba, gestul, precum și gustul pentru genul băiețos, ne

amintesc de feminista Nory din romanul *Rădăcini*, cu care Mary se aseamănă.

8. Mamina, astfel descrisă, e o schiță a Biancăi Porporata, o variantă a acesteia, „obosită de durerile dinăuntru", „cu timpul încet și nesăturat (!), cu mișcări încete și armonioase". Ca și Porporata, Mamina e îndrăgostită de „mîna frumoasă pe care o miști cu o așa lenevoasă armonie de gesturi" și o primă ipostază a narcisismului Manuelei, care se admiră îndelung în oglindă, ascunzîndu-se, toate trei, de ele însele și „de viață pe stîlpii reci ai refuzului".

9. Este un nume drag scriitoarei, aparținînd unei străbunice. Numele cu care autoarea își semna unele poeme din caietul de poeme franceze, rămas inedit pînă azi. Cred că tot de la acest nume derivă și *Alisia*.

10. Oroarea de infirmitatea umană, de aspectele morbide, revine ca un laitmotiv în proza bengesciană. O aflăm în piesa *Bătrînul* (Codea), în *Romanul Adrianei*, în ciclul Hallipilor, alături de ideea degenerescenței, decurgînd dintr-o rasă firavă, dintr-o noblețe cu sîngele subțiat, anemic.

LUI DON JUAN, ÎN ETERNITATE...

Cel de al doilea volum al Hortensiei Papadat-Bengescu se publică întîi sub titlul *Sfinxul*, la Editura „Alcalay", București, 1920, reunind laolaltă *Lui Don Juan în Eternitate, Pe cine a iubit Alisia ?, Romanul Adrianei.*

Cu același sumar apare ediția a doua la Editura „Alcalay", București, în 1926, purtînd titlul cam lung al primei bucăți : *Lui Don Juan în Eternitate, îi scrie Bianca Porporata.*

Volumul s-a bucurat de o primire caldă în presa literară a vremii, remarcat și de vechii prieteni de la *Viața românească*, cît și de cei mai noi (scriitoarea începuse, cu un an înainte, colaborarea asiduă la *Sburătorul).*

Condeie critice proaspete se pleacă admirativ asupra scrisului „nou" al prozatoarei. Printre aceștia, Tudor Vianu, într-un articol pe marginea *Sfinxului*, apărut în *Sburătorul* (II, nr. 23, 16 octombrie 1920), elogia *Scrisorile Biancăi...* neascunzîndu-și însă nedumerirea față de insuficienta organizare a materiei artistice.

Și aici, tînărul (pe atunci) critic era de acord cu Ibrăileanu, dar unele accente erau puse pe un ton mai categoric :

„Unde sînt însă în opera d-nei Hortensia Papadat-Bengescu eroii și faptele lor ? Scriitoarea noastră nu înfățișează niciodată voințe și niciodată nu redă fapte. Ea nu e nuvelistă și nici romancieră", conchizînd că aci „e o analiză de motive subconștiente" și că „atenția scriitoarei se apleacă spre explorarea mai cu seamă a unor dispoziții sufletești ". În același timp însă, G. Topîrceanu, în cronica sa din *Viața românească* (nr. 7, 1920, p. 179), remarca pe bună dreptate că : „În opera d-nei Papadat-Bengescu e prea mult lirism pentru un prozator, prea multă analiză pentru un poet". Revelînd verva, „finețea de simțire și de limbaj", G. Topîrceanu (ca și Ibrăileanu, iar, mai apoi, E. Lovinescu) sublinia în cronica amintită originalitatea literaturii bengesciene : „Nici unul dintre scriitorii noștri nu are în așa grad curajul de a spune orice și talentul de a învălui totul în grația expresiilor alese, fără să lovească nici o susceptibilitate".

La cronica literară din *Sburătorul* (II, nr. 11 din 24 iulie 1920), M. Iorgulescu opina și el asupra originalității operei scriitoarei : „La noi d-na Papadat-Bengescu reprezintă literatura specific feminină : o notă de distincție, de ceva rar și neobicinuit în prea masculina noastră literatură. Din acest punct de vedere, *Sfinxul*, ultimul d-sale volum, e caracteristic". Remarcînd că „la nici unul din scriitorii noștri nu se întîlnește o mai puternică viață interioară", M. Iorgulescu era de părere că „intelectualitatea rafinată și sufletul nou adecuat la nevoile ei superioare sunt cele două caractere distinctive ale *Sfinxului*, ca și ale operelor cari l-au precedat".

La reeditarea acestui volum, în 1926, revista *Sburătorul* publică două articole semnate de doi dintre admiratorii scrisului ei : *Anton Holban* și *Tudor Șoimaru*. Contextul în care este reluat în discuție acest al doilea volum al scriitoarei (căreia la ora aceea îi apăruse primul roman al ciclului Hallipa, *Fecioarele despletite)* este unul mai mult decît măgulitor : se discută despre volumul apărut în 1920 — și mai ales despre *Scrisorile Biancăi*, publicate în reviste încă din 1916 — ca despre un volum ce se înscria în traiectoria modernismului în literatura română, ba mai mult, *Sfinxul* era o primă și evidentă dovadă a acestei noi maniere.

La rubrica *Viața cărților* din amintita revistă *(Sburătorul*, IV, nr. 4, iunie 1926) Anton Holban afirma cu un entuziasm admirativ care nu admitea replică: „Peste toată literatura modernă, la noi, de la început și pînă la urmă, se desfășoară personalitatea complexă a d-nei Hortensia P. Bengescu. Asemănări multe — imagini, îndrăzneli, gusturi — și diferențieri caracteristice, care o scot din cadrul unei actualități: darul creației, pe care alți scriitori moderniști nu-l au". Și tot fără a admite replică, afirmația că: „*Sfinxul* ne demonstrează totuși o evoluție", deși apăruse după *Fecioarele despletite*: „Cu toată preferința răspicată pentru *Fecioarele*..., *Don Juan* adusese o noutate mult mai mare".

Dar oare entuziasmul frenetic al tînărului Holban se deosebește prin ceva (decît doar prin nuanța categorică a expresiei) de admirativele cuvinte ale lui Ibrăileanu, care încă la recenzarea *Apelor adînci* regreta absența din volum a *Scrisorilor*, numindu-le „...strigătele de o tragică pasiune ale acelei Didone moderne și analiste care este Porporata, eroina din *Scrisori către Don Juan*, din nefericire absente din volum"? Sau se deosebește de exclamația admirativă a lui Topîrceanu din acea scrisoare (datată 20 april 1916), trimisă la Focșani scriitoarei, în care îi spunea: „Dar am recitit apoi *Scrisorile Biancăi Porporata* și în fața frumuseților noi și neobservate pe care le-am descoperit acolo, am rămas în dubiu: *care* e mai frumoasă?... Primele două scrisori cătră Juan, pe care le re-recitii acum, sunt o minune" (scrisoare aflată în posesia d-nei Stamatiade).

Așadar *Sfinxul* marca definitiva consacrare în cercuri literare importante.

Ediția de față reproduce textul ediției a doua (1926), respectînd corecturile autoarei pe un exemplar aflat în posesia familiei. Corecturi uneori notabile, care înlătură unele cacofonii sau neglijențe, sau aduc precizări utile în planul interpretativ.

LUI DON JUAN, ÎN ETERNITATE, ÎI SCRIE BIANCA PORPORATA

S-a publicat pentru prima oară în revista *Viața românească*, XI, nr. 4, april-mai 1916, p. 129—156. În revista ieșeană nu apare capitolul al 7-lea, avînd motto-ul „Ca o signoră mascată"; capitolul a fost înlocuit cu puncte de suspensie. Va apărea însă în *Sburătorul*, trei ani mai tîrziu *(Sburătorul*, I, nr. 37, din 27 decembrie 1919, p. 244—248), cu o notă în josul paginii, care anunță: „Publicăm această scrisoare inedită din ciclul *Scrisori către Don Juan*, cari au apărut în *Viața românească*, din 1916".

În volum (ambele ediții), la sfîrșitul scrisorilor se datează: „Mai 1915—Mai 1916". Așadar *Scrisorile* par să fi avut o lungă perioadă de elaborare, probabil și din cauza aceasta scriitoarea a ținut să menționeze faptul. Sînt ani de tînjire în același Focșani eroios și anost, în care singurele bucurii sînt rarele scrisori de la prieteni ca Ibrăileanu, Topîrceanu, o șezătoare literară, o vizită fugară a unui prieten — același Topîrceanu — sau scrisorile către un adresant imaginar, deoarece forma epistolară era, după mărturisirea scriitoarei, forma preferată „acea forma de scris foarte favorită (sic!), fiindcă cea mai directă, formă epistolară" *(Scrisori către Ibrăileanu*, p. 57). Preferință recunoscută și peste ani, odată cu recunoașterea acelei stări de nemulțumire acută, încercată în fața mediului provincial, într-o scrisoare către I. Negoițescu (din 18 martie 1942), publicată în *Familia*, seria a V-a, an. 5 (106), nr. 6, 7, iunie-iulie 1969: „Da, în adevăr sunt o impenitentă epistolieră, mai ales, am fost — pe cînd trăiam în provincie și, nemulțumită de debușeul prietinilor și colegilor, scriam chiar lui Don Juan în Eternitate tot ce-mi da prin minte".

Este, de fapt, ultima substanțială colaborare la revista lui Ibrăileanu, fiindcă după *Scrisori*, Hortensia Papadat-Bengescu nu mai publică decît un fragment din *Femeia în fața oglinzei*, în 1916, apoi o tăcere de patru ani (pînă în 1920), în care timp scriitoarea publică intens la *Sburătorul*.

1. Grija pentru localizări nu se arată prea consecventă la scriitoarea noastră, aici, ca și în piesele de teatru (elaborate cam în aceeași vreme). Vorbind despre Catalania, revine pe meleagurile Mării Negre... Poate nu e chiar inconsecvență, ci numai o ironie, fiindcă acel „carmel", în care este închisă și păzită Bianca, seamănă uneori atît de bine cu urbea prăfoasă a Focșanilor, cu toate acele duene ad-hoc!

2. Evident o neglijență, topazul fiind galben.

3. Nu ni se pare hazardat să afirmăm că acest portret este ...un autoportret; l-am putut reconstitui noi înşine prin intermediul unei fotografii care o înfăţişează pe H. P. Bengescu copil, fotografie reprodusă în monografia lui V. Ciobanu şi în ediţia de faţă.

4. Obsesia lunii este reluată în *Autobiografia* publicată în *Adevărul literar şi artistic* (an. XVIII, 1937, nr. 866 şi 867, din 11 şi 18 iulie): „pe nopţile de lună plină, sunt vegheri interzise în faţa ferestrei prin care, cu cîteva prietene, fixăm astrul pînă la măsura unei migrene, aproape a unei stări hipnotice. De la cîteva afiliate benevole epidemia se întinde la tot dormitorul".

5. Cuvinte ca: „laviţă", „culă", „coturne", „hlamă", „broboadă", „lăicer", „tină" etc. trădează descendenţa moldovenească a îndrăzneţei Donna Bianca Porporata, ca, de altminteri, şi a peisajului, unde elementele medievale sînt pe alocuri estompate de cele româneşti-rurale.

6. E aici o transpunere în viziune proprie a *Luceafărului* eminescian — poate chiar o replică, dar fără dispreţul pentru Domniţa care se contaminează de dragostea „întunecată", senzuală şi agresivă a pajului; aici rolurile, ca şi vinovăţiile, par inversate.

7. „Umbra florentină" pe care o cultiva autoarea *Medievalei*, mărturiseşte cultul şi preferinţa pentru vechea Italie. Deşi începe cu o descriere a unei Spanii imaginare, scriitoarea se lăsa mereu atrasă către marile oraşe ale Italiei.

8. În *Autobiografia* pe care am citat-o, scriitoarea face cunoscută geneza *Scrisorilor...*, ele fiind rodul unei veri provinciale: „Tîrziu, în aceeaşi seară, însemn pe foi desprinse, pe foi ce pot zbura, ***versetul succint al acelui rit văratec: Sunt scrisorile către Don Juan***" (subl. n.).

PE CINE A IUBIT ALISIA?

S-a publicat pentru prima oară în *Sburătorul*, I, nr. 24, din 27 septembrie 1919, p. 551—560 şi în nr. 25, din 4 octombrie 1919, p. 572—578, încheindu-se publicarea în nr. 26 din 11 octombrie 1919, p. 596—600.

Iniţial, această cam stranie povestire fusese trimisă lui Ibrăileanu spre publicare. În cîteva dintre scrisorile Hortensiei Papadat-Bengescu, publicate de colectivul de profesori ieşeni în 1966, se pomeneşte despre *Alisia*. Bucata pare concepută şi scrisă înaintea *Scrisorilor către Don Juan*. Încă din februarie 1914, scriitoarea făcea cunoscut lui Ibrăileanu că are dificultăţi în scrierea unei bucăţi care, din descripţia autoarei, pare să fie *Alisia*: „Nu de acolo vine dificultatea (din superficialitatea inspiraţiei, *n.n.*), ci de la nevoia de a mînui un limbagiu care nu mi-e la îndemînă şi pe care-l cere subiectul foarte mic, de altfel, care a venit nechemat, cu care m-am familiarizat, a cărui personagii, locuri, atmosferă le văd foarte clar, le aud vorbind, dar execuţia mă încurcă, mă izbesc de oarecare greutate cînd vreau să-i fac să vorbească ca ei şi ca mine. N-am început a scrie pe hîrtie — aştept primăvara..." (*Scrisori către Ibrăileanu*, p. 35).

În octombrie 1914, se pomeneşte iarăşi despre această scriere, care a reprezentat, se pare, o experienţă inedită pentru scriitoare, revelîndu-i un mod de inspiraţie pur auditivă. Iată ce scria H. Papadat-Bengescu lui Ibrăileanu, atunci cînd avea gata *Femei, între ele* şi acele *Miraje* care se vor publica în *Sburătorul*: „Mai am o povestire pe un subiect din preocupările mele, într-o formă *dictată de altcineva* (subl. n.). Înţeleg că m-am trezit întrebuinţînd o formă, expresii ce nu erau vocabularul meu familiar, ce degeaba aş fi căutat altădată, ce nici nu ştiam că cunosc, şi îmi dădeau, aşa cum veneau, exact impresia că mi le dictează altcineva; şi proba că e ceva din asta e că, întrerupîndu-mă la un moment, nu am mai putut relua şi aştept să se mai întoarcă moşneagul sfătos de atunci. Nu ştiu dacă d-voastră ştiţi că eu sunt un fel de instrument foarte ciudat de perceptibilităţi şi telepatie" (*Idem*, p. 46).

Probabil că, trimisă spre publicare *Vieţii româneşti, Alisia* nu i-a plăcut criticului, deoarece, înainte de a o trimite la *Sburătorul*, scriitoarea îl avertiza (în iunie 1919) că a refăcut-o, exprimîndu-şi speranţa că în ultima formă îi va plăcea: „Printre alte lucruri am revăzut *Alisia*. Sunt cam nedumerită cînd trebuie să răspund cererilor literare. Intervine şi chestia dimen-

siunilor. *Alisia,* cu capitolașele ei, e bună de dat. Pe de altă parte, deși veche, nu aparține scumpei noastre reviste, altfel mi-ar fi sacră. D-tale personal știu că-ți place mult, cu oarecare rezerve" *(Scrisori către Ibrăileanu.* p. 87).

Despre modul original în care i-a venit inspirația — cum ar fi spus H. Papadat-Bengescu — scriitoarea va vorbi și cu alte prilejuri în ***Tiparnița literară,*** 1930, apoi în ***Autobiografia*** din ***Adevărul literar și artistic*** (1937), din care citām: „Aud un glas străin în ureche, un glas de moșneag bătrîn și glasul lui țărănesc, sfătos... Scriu, sub dictare iluzorie *Pe cine a iubit Alisia ?*"

Piesa aceasta se încadrează unui stil deosebit de al celorlalte plăsmuiri bengesciene; se observă o oarecare acuratețe, precum și efortul de a evita neologismele, preferința pentru regionalisme fiind evidentă, vrînd a sugera oralitatea limbajului unui om simplu, așa cum pare a fi moș Darie, povestitorul. Surprinde chiar abundența de regionalisme (cuhnie, năntuț, a prididi, pregură, pārete, plai, colb, zahár, buhă, șagă, talere, a învîrti plăcinte etc.), cu intenția de a sugera autenticitatea graiului vorbit. Aici cadența frazei este parcă alta, punctarea anumitor cuvinte, frecvența lor, deosebită, chiar o altă sintaxă, simplificată. Dar, lucru bizar, *Alisia,* după cum s-a remarcat, aduce un plus de modernitate, prin atmosfera de taină, de mister nedezlegat, prin acea modernă suspensie și alternanță a planului real cu cel al visului sau al supranaturalului.

Primirea de care s-a bucurat scrierea din partea criticilor vremii este diferită, ea fiind rînd pe rînd ignorată sau elogiată la maximum, așa cum vor face în 1926 A. Holban și F. Aderca, în *Sburătorul,* seria a 3-a (1927).

Lui Tudor Vianu, care scria, în *Sburătorul* din 16 octombrie 1920, un articol pe marginea *Sfinxului,* nu i-a plăcut: „De-a dreptul rău compusă e însă *Pe cine a iubit Alisia ?* O impresiune obsesivă se degajă și de aici, dar evoluția nu există, sensul e absent. Nici expresia particulară nu mai rezistă. Totul se îneacă în confuzie și nedumerire"; în același timp criticul considera mai izbutit *Romanul Adrianei* (slab, după opinia noastră) reproșîndu-i doar finalul. E. Lovinescu, însă, în 1920, spunîndu-și

părerea despre *Bătrînul,* unica piesă reprezentată și publicată a autoarei, nu se putea stăpîni să nu se pronunțe asupra *Alisiei,* mai mult decît favorabil: „Literatura noastră nu cunoaște pagini mai patetice decît paginile din *Pe cine a iubit Alisia ?* Simțim în ele gîndul fatalității ce învolburează inima omenească în jocul puterilor oarbe și nemiloase", sau: „Retrăim evoluția destinului antic și sublimul primitiv".

Și, după șase ani, Anton Holban, recenzînd *Sfinxul,* va exclama, în legătură cu *Alisia:* „Și, în apropiere, o minune: cealaltă nuvelă, *Pe cine a iubit Alisia ?* În sfîrșit, marea artă! Durerile nesigure ale Alisiei sunt urmărite cu o siguranță care nu șovăie niciodată."

În ediția de față am respectat toate corecturile autoarei, făcute probabil în vederea unei reeditări, corecturi semnificative pentru dorința unei modernizări a textului. Scriitoarea a scos referirea prea insistentă la spița străină, valonă, a Alisiei, preferînd s-o facă olteancă „de pe Jii". De altfel undeva apelativul „boierule" a fost înlocuit cu „omule" (p. 215).

1. Așa cum avertizam, scriitoarea a înlocuit „boieri buni", cum era în cele două ediții, cu „olteni".

2. Aici cu sensul de „a trăi", „a-și vedea de treabă".

3. În această nuvelă H. P. Bengescu folosește cuvinte rare și vechi, ea însăși creînd cuvinte cu sonuri vetuste. De exemplu: „pîlparele" pentru „pîlpîirile", sau verbe ca: „a se răzmeri" (de la ***răzmeriță),*** „a se leneși", „a blestemăți" (pentru „ a blestema"), „fomătos" (pentru „flămînd"), „năzara" (este „năzăreala") etc.

4. Povestea va fi reluată mai apoi, cum am remarcat, în istoria prințesei Cozadini, urmărind taina unei iubiri nefericite cu un străin a acelei noi Alisii. Aici însă maniera romantică primează, iar chinurile Alisiei cheamă în memorie ceva din povestea Sburătorului eminescian.

5. În versiunea corectată, autoarea a adăugat: „cei ce iubesc". Evidentă dezaprobarea îndeletnicirilor „furnicarului" omenesc, a ritmului de goană al vieții, în fuga după o zadarnică fericire, se întîlnește în același timp și în epistolele către prietenul Ibrăileanu.

6. Pentru a sugera oralitatea exprimării personajului povestitor, pentru prima dată scriitoarea utilizează forma populară nearticulată *zboru, basmu, moşneagu* etc., sau cuvinte mai deosebite : *sastisit, velinţe, chivără, aiasmă, pumnare, şagă, zăvodul.* E aici şi ambiţia de a recrea stilistic vorbirea pitorească a omului din popor, de a caracteriza prin stil. Oricum, cu toate că singulară şi ţinînd de începuturi, este o experienţă stilistică notabilă, la un scriitor încă pedant în exprimare, cu o frază arcuită modern, cu o perioadă savantă, în care neologismele abundă, ba chiar şi barbarismele sau decalcurile din limba franceză.

7. Păcat totuşi că aici, în ciuda unor certe izbînzi stilistice, a unei griji sporite pentru forma autentică, scriitoarei îi scapă şi unele neinspirate forme ca : *glios, comedios, clăbucos* etc., semnalate de noi şi în *Nota asupra ediţiei.* Alături de intonaţia inspirată, de cuvîntul potrivit, vizînd autentica exprimare a unui om din popor, apare, cu atît mai evidentă, stîngăcia.

ROMANUL ADRIANEI

S-a publicat pentru prima dată în volumul *Sfinxul,* în 1920. S-a reeditat, ca şi întregul volum amintit, în 1926. S-a republicat separat în colecţia „Biblioteca universală", numerele 78—85, la Editura Alcalay-Calafateanu, 167 p., probabil în 1924, deoarece pe coperta interioară a volumului este anunţată apariţia volumului *Balaurului* (1923). Pe coperta acestui opuscul, numele autoarei nu apare în întregime, ci doar : „Hortensia P. Bengescu".

Pe bună dreptate *Romanul Adrianei* a fost primit cam rece de critica literară. E. Lovinescu, admirator fără rezerve al scriitoarei, îl ignorează cu delicateţe, iar A. Holban decide scurt : „Pentru arta complexă a d-nei Papadat-Bengescu, cealaltă nuvelă din volum, *Romanul Adrianei,* nu înseamnă mult".

Începînd ca o nuvelă realistă care urmăreşte aventura unei doamne Bovary din burghezia provincială cu un ins şters, insignifiant, ca Milu Horăscu, bucata evoluează treptat spre idilicul unei iubiri liliale ; predomină albul : un fundal alb, de spital, într-o iarnă albă, prezenţa tandră a unui medic tînăr cu părul... alb, unde Adriana revine la viaţă, după o boală grea şi un mariaj ratat. Şi totuşi, nu putem nega acestei poveşti de iubire, cam sentimentale, virtuozitatea autoarei în a surprinde farmecul poetic al iubirii. Dar trebuie remarcate aici, mai mult decît în bucăţile precedente, lărgirea investigaţiei realiste, grija pentru amănuntele concrete ale decorului — de data asta citadin, mai ales în prima parte. Dispare, odată cu „taina", cu „misterul", atmosfera poetică de incertitudine din *Alisia,* dar apar elementele esenţiale ale romancierei de mai tîrziu.

Într-un fel, *Romanul Adrianei* este primul pas spre marele ciclu realist al Hallipilor. Vorbind cronologic e prima oară în acest roman cînd autoarea descrie boala — această obsesie de mai tîrziu, boala clinică, privită minuţios şi rece ; dar ce diferenţă între alba suferinţă de floare a Adrianei şi torturile fizice trăite de următorii bolnavi ai scrierilor ce vor veni. Aceeaşi ca şi deosebirea dintre încă romanticul doctor Sergiu şi celălalt doctor, Walter, al *Drumului ascuns.*

1. Începînd cu *Romanul Adrianei,* muzica nu va mai constitui, ca pînă acum, numai prilej de pasagere reflecţii, ci va apărea chiar ca o îndeletnicire a eroinelor. Aşadar, încă un pas către ciclul Hallipa. Adriana e o cîntăreaţă celebră, Manuela — pianistă, ca şi îndepărtata Străină.

2. Aspectele respingătoare ale degenerescenţei atrag atenţia scriitoarei în măsura în care simte nevoia imperioasă de a-şi manifesta repulsia faţă de aceste exemplare neizbutite, ce strică „armonia", frumosul uman. În *Femei, între ele* era „omul cu stropitoarea", în aceeaşi perioadă de creaţie e Codea din *Bătrînul.*

3. Sensul exact este „declanşase", „slobozise".

4. În portretul făcut cu ironie necruţătoare, al „fetei popii", întrezărim pe Aneta Pascu, erotomana de mai tîrziu, dar mai ales ne uimeşte neiertătorul ochi critic al acelei romanciere care nu va trece cu vederea nimic lumii înconjurătoare — aci mediului burghez provincial — care va incondeia cu ironie inegalată, cu un sarcasm rar întîlnit, moravurile şi înfăţişarea, precum şi relaţiile dintre oameni.

5. În ediţia a II-a, aceea din 1926, fraza era formulată astfel : „Era Adriana, artista dintr-o dată celebră, poate mai mult pentru

particularitățile vieței ei private, pentru misterul trecutului din care răsărise brusc, decît prin talentul ei trufaș și nedisciplinat."

6. Autoarea scrie de multe ori „prînz" în loc de „cină" (ca aici), sau „cină" în loc de „prînz".

7. Evident, o neglijență, căci mai înainte (la pagina 236), tînărul se numea Dinu : „îi ziceau Dinu".

8. Același gust „frumos și demodat" îl va avea și Manuela, sora spirituală a sensibilei și fragilei Adriana.

FEMEIA ÎN FAȚA OGLINZEI

S-a tipărit pentru prima oară în volum în anul 1921, la Editura „Ancora"-Alcalay-Calafateanu, din București, cu titlul *Femeia în fața oglinzei* (223 pagini).

Cartea cuprindea XXII capitole, intitulate : *Introducere, Trecutul mort, Strada, Revelionul, Calvarul închipuirii, Balul, Zile bolnave, Voluptate, Șarpele verde, Volubilis, Paloare, Chinezul, Zile de ploaie, Basme, Gemenii, Talismanul, Garoafe, Fluturele, Icoana Fecioarei, Mărgărite, Agonie, Sfîrșit.* Am socotit necesar să trecem în interiorul lucrării titlurile capitolelor notate în ediția din 1921 doar în sumar. Volumul nu s-a reeditat. În privința datării perioadei de elaborare a romanului, deducem tot din corespondența cu Ibrăileanu că scriitoarea lucra la *Femeia în fața oglinzei,* încă din 1914. Într-o scrisoare din 10 octombrie 1914, îi scria criticului : „Cea mai nouă întîmplare a mea e că m-am trezit într-o dimineață, deunăzi, cu un capitol de roman, ba chiar de la sfîrșitul unui roman, al cărui început nu-l cunoșteam, dar probabil se pregătea undeva înăuntru" *(Scrisori către Ibrăileanu,* p. 46).

Reluarea unor mărturisiri în legătură cu manuscrisul la care lucra, într-o altă scrisoare, din 26 octombrie 1914, ne face să bănuim că e vorba de *Femeia în fața oglinzei ;* descrierea autoarei ne duce la această operă. „Cartea asta, care va forma singură odată, cîndva, un volum de simplu document, cu puțina valoare a documentului, cînd privește *ceva așa de neînsemnat ca o femeie,* sau marea valoare a documentului cînd e *de o sinceritate absolută* (subl.n.), poate nu încă totală în ceea ce totuși nu spune, dar desăvîrșită în ceea ce spune.

O oglindă, cred eu, nu e ceva adînc, e o muchie de răsfrîngeri trecătoare" *(loc. cit.,* p. 47). Contemporană, se pare, cu *Femei între ele,* scrisă deci cam în aceeași vreme (dar concepută înaintea *Scrisorilor către Don Juan), Femeia în fața oglinzei* a fost totuși publicată mult mai tîrziu, chiar în reviste. Căci abia în 1916 apare cel dintîi capitol (nu cel dintîi în ordinea sumarului cărții), din această lucrare amplă, în *Viața românească : Revelionul,* în nr. 6, iunie 1916 (an. XI), p. 217—229, sub titlul *Femeia în fața oglinzei.*

Doi ani mai tîrziu, Hortensia Papadat-Bengescu îi comunica lui Ibrăileanu (în scrisoarea din 24 noiembrie) : „Copiez *Femeia în fața oglinzei* (restul) fiindcă se șterge de tot creionul", fapt care ne face să credem că spre sfîrșitul lui 1918 lucrarea era gata, așteptîndu-și rîndul spre a fi publicată. Începe colaborarea asiduă la *Sburătorul* și totodată publicarea, aproape număr de număr, a *Femeii...* în paginile noii publicații. Majoritatea capitolelor din *Femeia în fața oglinzei* s-au publicat în revista lui E. Lovinescu, de la București (în total șaptesprezece capitole, dar nu respectînd ordinea din carte). Astfel, în *Sburătorul,* anul I (1919—1920), în vol. I, se publică, după cum urmează, capitolele : *Volubilis* (în nr. 1, p. 9) ; *Garoafe* (nr. 11, p. 236), *Basme* (nr. 12, p. 259), *Gemenii* (nr. 14, p. 308), *Trecutul mort* (nr. 15, p. 333), *Agonie* (nr. 16, p. 357), *Zile bolnave* (nr. 17, p. 38).

În *Sburătorul,* an. I (1919—1920), în vol. II, capitolele : *Șarpele verde* (nr. 30, p. 77), *Icoana Fecioarei* (nr. 31, p. 100), *Fluturele* (nr. 33, p. 162), *Mărgărite* (nr. 34, p. 172), *Talismanul* (nr. 36, p. 221), *Calvarul închipuirei* (nr. 40, p. 318), *Paloare* (nr. 44, p. 413).

În *Sburătorul,* an. II (1920), în vol. I, nr. 26, p. 408, s-a publicat capitolul *Voluptate,* iar în vol. II, nr. 30, p. 53, capitolul *Strada.* Capitolul *Chinezul* s-a publicat în *Sburătorul literar* (seria a II-a) anul II (1921), vol. I, nr. 5, p. 108.

În afară de capitolul *Revelionul,* publicat în 1916 în *Viața românească,* mai apare, în 1920 (an XII, nr. 9, noiembrie), capitolul *Balul,* p. 321—338.

În nr. 10, din 19 noiembrie al *Sburătorului literar*, era anunțată cititorilor apariția *Femeii în fața oglinzei*, iar în numerele 14, 15 și 16, E. Lovinescu publica un articol în trei părți despre Hortensia Papadat-Bengescu, opinînd că „nici una din operele trecute nu exprima ca *Femeia în fața oglinzei*, sub o formă mai evidentă, caracterul specific al acestui talent, atît de original și deci atît de puțin înțeles de toți cei ce caută în literatură o satisfacție ușoară“ (*Sburătorul literar*, nr. 15, din 24 dec., 1921, p. 345). Și criticul conchidea elogios: „Literatura ideologică își reclamă deci drepturile sale de existență și chiar de superioritate. Și o astfel de literatură e întreaga operă a d-nei Hortensia Papadat-Bengescu, și mai ales *Femeia în fața oglinzei*, vidă de orice acțiune dar bogată într-o ideologie pasională, unică în literatura noastră și remarcabilă pentru orice literatură“ (*Idem*, p. 346).

În *Sburătorul*, seria nouă, din 1926, nr. 3, Felix Aderca, una dintre autoritățile cenaclului lovinescian și mare admirator al scrisului Hortensiei Papadat-Bengescu, scriind despre primul volum al ciclului Hallipa, *Fecioarele despletite*, caracteriza elogios *Femeia în fața oglinzei*, care-i plăcea cel mai mult dintre toate scrierile romancierei: „De la *Femei, între ele*, novela revelatoare, în care analiza minuțioasă a cîtorva femei pe o terasă, într-o stație climaterică, era impregnată de un farmec literar personal și contagios, autoarea a trecut la *Scrisorile Biancăi către Don Juan*, cu același farmec mișcat de o grațioasă fantezie în fețe pururi inedite (un văl de mătase în bătaia vîntului de seară de iunie), și apoi la *Femeia în fața oglinzei*, acea capodoperă în care autoarea a îmbogățit analiza din *Femei, între ele* cu grația și fantezia din *Scrisorile Biancăi Poporata*“.

Mult mai lucid și destul de circumspect — ca să nu zicem aspru — se arată G. Călinescu, în a sa *Istorie a literaturii române*, afirmînd că „*Ape adînci*, *Femeia în fața oglinzei*, scrieri care acum douăzeci de ani interesau prin spiritul lor de observație introspectivă, azi sunt superficiale, cu neputință de recitit“ (p. 653).

1. Scrierea rămîne interesantă și prin faptul că permite unui cititor atent insinuarea în laboratorul intim al creației scriitoarei. Printre altele, ni se pare sugestiv și aplicabil scriitoarei, modului cum lucra, acest sfîrșit de paragraf, care vorbește de „sunetul interior imperceptibil“, după cum și fraza din primul paragraf al capitolului IV, atît de revelatoare: „Privirea ei cercetătoare, întoarsă din adîncuri înspre lumea exterioară, întorcea atunci lumea exterioară în adîncuri, în aceeași permanentă oglindire“.

2. Una dintre numeroasele expresii nefericit alese ale acestor scrieri de început, ca și „uzina Providenței“, de pe aceeași pagină. Prin „cămătar sugaci“ scriitoarea a vrut desigur să indice un cămătar avid, zgîrcit.

3. Întreg acest capitol, care înfățișează imaginea unei capitale opulente, cu o burghezie îmbogățită după război, risipind nesăbuită, trăind în lux, privită cu ochiul crtic și uluit totodată al provincialului, reprezintă „in nuce“ punctul de plecare al magistralului tablou al marei burghezii bucureștene, desăvîrșit în ciclul Hallipa.

4. „...În jurul unei topaze pale, al cărei galben clar era tot așa de luminos“... Așadar aci topazul este totuși galben, nu albastru, ca la o pagină anterioară.

5. Hortensia Papadat-Bengescu nu este o scriitoare mistică. Ar părea paradoxal ca tocmai acest cap luminat, la curent cu toate cuceririle științei, receptivă la modernitate să fi aderat la o concepție cu nuanțe religioase. Toate referirile Manuelei la „basmul creștinismului“ — așadar „basm“ (nu altceva), existent ca și celelalte basme sau eresuri în tradiție — din *Femeia în fața oglinzei* sînt întîmplătoare, expresie a crizei sufletești pe care o trăiește eroina. De altfel restul cărții, ca și al literaturii (nu numai din acest volum), pledează evident pentru caracterul ei eminamente laic.

6. Este evidentă graba condeiului, fiindcă subiectul e „mahalaua“, și de „viața ei meschină“ este vorba.

7. Domnișoara Steriad, creionată atît de bine, ni se pare un punct de plecare, o primă schiță a acelei Coca-Aimée din *Drumul ascuns*, mai ales prin ardoarea cu care vrea să capteze simpatia celor din jur.

8. Similitudini și de nume și de comportament între *Sephora*, eroina unei bucăți cu același titlu, și această domnișoară, care a preocupat-o, ca tip, pe scriitoare.

9. Termen pe care apoi scriitoarea îl va utiliza ca titlu al viitoarei sale cărți *(Fecioarele despletite)*, cu același sens, de voluptoasă pierdere a conștiinței de sine.

10. E amețitoare capacitatea scriitoarei de a inventa termeni care, pentru a fi înțeleși, au dat desigur cititorilor ei mare bătaie de cap. În cazul de față: „pentru ca unul să se îndureze ...în celălalt" vrea să zică „a dura prin ceva, prin cineva". Oricum, pentru a fi gustat scrisul acestei mari creatoare, primii săi cititori au avut poate nevoie, dacă nu de un fel de ...inițiere, în orice caz de multă răbdare.

11. Această grădină imensă, acest „porumbiș" (!) de care vorbește autoarea, pare a ne trimite, mai degrabă, nu la orașul tentacular, descris mai înainte, ci la grădina din Focșani a scriitoarei, pe care o descrie astfel, într-o epistolă din 1914 (tot către Ibrăileanu): „în față vara e grădină, și înapoia casei semănăm porumb. Cînd trece uneori vîntul prin frunza moale, te poți crede la țară" *(Scrisori către Ibrăileanu*, E.P.L., 1966, p. 34). O frază de la pagina 485 ne readuce în „ograda mare, înecată de verdeață".

12. O precizare cu evident ascuțiș polemic, un răspuns ușor jignit al autoarei, dat celor (inclusiv prietenilor, printre care și Ibrăileanu) care socoteau că trebuie să nu se mai ocupe exclusiv de propriul *eu*, ci să-și îndrepte atenția spre lumea din jur. Precizare ce ne întărește în convingerea că scrierea de față fusese începută, și chiar în mare parte lucrată, încă din 1914, paralel cu *Alisia*, poate chiar înainte.

13. Evident, și în *Femeia în fața oglinzei* scriitoarea se ia uneori pe sine drept model. Apartenența la acea categorie spirituală a „sufletelor de Renaștere", armonioase, avînd de suferit de pe urma aspectelor „primitive", meschine, decadente, ale unei epoci zguduită de război, este aproape un ecou al discuțiilor purtate prin scris, în 1916, cu Ibrăileanu: „Oameni cu suflete de Renaștere, trăim cu toții o viață de surescitare, de neastîmpăr psihic, în mijlocul enervării evenimentelor", scria Hortensia Papadat-Bengescu, în 20 iulie, anul amintit. „Eu, într-un fel aștept și doresc brutalitatea războiului ca un leac al durerilor mele *prea subțiri* (subl. n.), îmi pregătesc un suflet de soră neobosită a rănilor fizice, de salvatoare de vieți... și căutînd în pasiunea caritătii un vad de scurgere a unei pasiuni neîntrebuințate sau nesăturate în nimic." Este exact starea de vacuum, de tînjire melancolică a Manuelei.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

SUMARUL